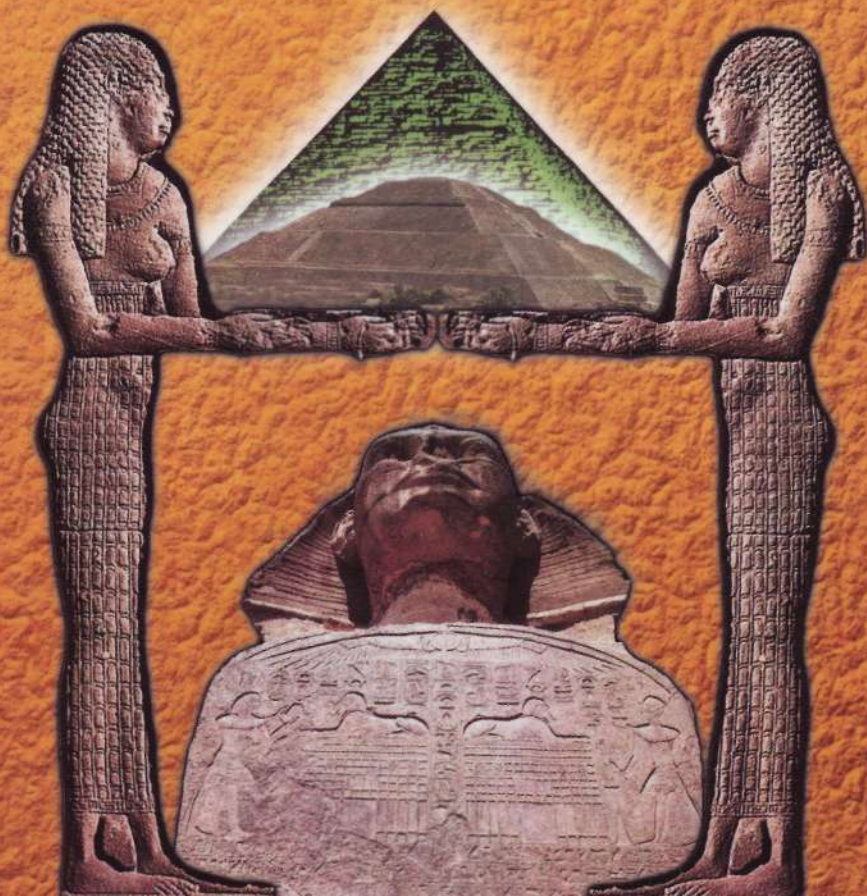

Graham Hancock

Otisci bogova

Potruga za početkom i krajem

Graham Hancock je bio istočnoafrički dopisnik *The Economist*, te je putovao diljem svijeta. Autor je knjiga ***Znak i pečat*** (*The Sign and the Seal*) i ***Gospodari siromaštva*** (*Lords of Poverty*).

SADRŽAJ

DIO I	
Uvod:	Tajanstveni zemljovid 5
I	Karta skrivenih mjesta 5
II	Rijeke južnog kontinenta 15
III	Otisci izgubljene znanosti 26
DIO II	
Morska pjena:	Peru i Bolivija 33
IV	Kondorov let 33
V	Tragom Inka u prošlost 39
VI	Došao je u doba kaosa 43
VII	Jesu li divovi zaista postojali? 49
VIII	Jezero na kraju svijeta 57
IX	Nekadašnji i budući kralj 61
X	Grad na Vratima Sunca 65
XI	Pitanje starosti 70
XII	Kraj Viracocha 79
DIO III	
Pernata zmija:	Srednja Amerika 84
XIII	Krvavo doba i kraj svijeta 84
XIV	Ljudi zmije 90

XV	Meksički Babel	097
XVI	Zmijsko svetište	105
XVII	Zagonetka Olmeka	110
XVIII	Stranci	119
XIX	Pustolovine u podzemlju, zvjezdana putovanja	125
XX	Djeca Prvih ljudi	132
XXI	Naprava za proračunavanje kraja svijeta	138
XXII	Grad bogova	145
XXIII	Sunce, Mjesec, Put mrtvih	153
DIO IV		
	Tajna mitova: I. Vrsta bez sjećanja	161
XXIV	Jeka naših snova	161
XXV	Mnoga lica apokalipse	173
XXVI	Vrsta rođena u dugoj zemaljskoj zimi	179
XXVII	Lice Zemlje se zamračilo i počela je padati crna kiša	183
DIO V		
	Tajna mitova: II Precesijska šifra	194
XXVIII	Nebeska mašinerija	195
XXIX	Dešifriranje drevnog koda	205
XXX	Kozmičko stablo i mlin bogova	213
XXXI	Ozirisovi brojevi	222
XXXII	Obraćanje nerođenima	233
DIO VI		
	Poziv u Gizu: Egipat I	237
XXXIII	Ključne točke	237
XXXIV	Palača vječnosti	243
XXXV	Grobovi i samo grobovi	251
XXXVI	Nepravilnosti	263

XXXVII	Božje djelo	270
XXXVIII	Interaktivna trodimenzionalna igra	279
XXXIX	Mjesto početka	289

DIO VII

Gospodar vječnosti: Egipat II	298
--------------------------------------	-----

XL	Jesu li otkrivene sve tajne Egipta?	298
XLI	Grad Sunca, Odaja šakala	304
XLII	Anakronizmi i zagonetke	310
XLIII	U potrazi za Prvim dobom	322
XLIV	Bogovi Prvoga doba	329
XLV	Djela ljudi i bogova	336
XLVI	Jedanaesto tisućljeće pr. Kr.	349
XLVII	Sfinga	354
XLVIII	Mjeritelji Zemlje	364
XLIX	Snaga	375

DIO VIII

Zaključak: Gdje je tijelo?	390
-----------------------------------	-----

L	Ne tražimo iglu u plastu sijena	390
LI	Čekić i klatno	399
LII	Kao lopov u noći	414

I. dio - Uvod - Tajanstveni zemljovid

I. poglavlje

Karta skrivenih mjesta

8. TEHNIČKO-IZVIDNIČKI ESKADRON (SAC)
ZRAKOPLOVNE SNAGE SJEDNINJENIH AMERIČKIH
DRŽAVA

Zrakoplovna baza Westover
Massachusetts

6. srpnja, 1960.

PREDMET: Zemljovid admirala Pirija Reisa
Profesoru Charlesu H. Hapgoodu,
Keene College,
Keene, New Hampshire.

Dragi profesore Hapgood,

Razmotrili smo Vaš zahtjev za procjenom nekih neobičnih osobina zemljovida iz 1513. godine Pirija Reisa.

Prihvatljiva je tvrdnja kako donji dio zemljovida prikazuje Obalu kraljevine Marthe u Zemlji kraljice Maud na Antarktiku, te poluotok Palmer. Držimo kako je to najlogičnije i po svemu najtočnije tumačenje zemljovida.

Zemljopisna pojedinost prikazana na donjem dijelu zemljovida posve se podudara s rezultatima seizmičkog profila polarne kape, definiranog tijekom švedsko-britanske ekspedicije na Antarktiku 1949. godine.

Ovaj podatak pokazuje na to *da je obala bila ucrtana na zemljovid prije nego što ju je prekrrio ledeni pokrivač.*

Debljina ledenog pokrivača na ovome području iznosi oko 1 600 metara.

Međutim, ne možemo objasniti kako je taj podatak mogao biti poznat 1513. godine, u uvjetima nedovoljne razvijenosti zemljopisne znanosti.

HAROLD Z. OHLMEYER

Potpukovnik Američkih zrakoplovnih snaga

Zapovjednik

Unatoč suhoparnom jeziku, Ohlmeyerovo pismo prava je mala bomba. Ako je Zemlja kraljice Maud bila ucrtana na zemljovid prije nego što ju je prekrrio led, tada je izvorna kartografija morala nastati u pradavno doba.

Kada?

Prema općeprihvaćenom stajalištu, antarktički ledeni pokrivač u sadašnjem obliku i veličini postoji već više milijuna godina. Međutim, ispitamo li podrobnije tu teoriju, otkrit ćemo kako je ona posve netočna, te da nema mjesta pretpostavci da zemljovid admirala Pirija Reisa prikazuje Zemlju kraljice Maud u obliku u kojemu je postojala prije više milijuna godina. Najnoviji dokazi upućuju na to da su Zemlja kraljice Maud i njoj susjedna područja prikazana na zemljovidu, prolazila kroz dugo razdoblje bez leda, koje je završilo prije otprilike 6 000 godina. Dokazi koje ćemo ponovno razmotriti u sljedećem poglavlju oslobađaju nas mukotrpne potrage za odgovorom na pitanje tko je (ili što), dva milijuna god. pr. Kr. i davno prije pojave naše vrste, raspolagao tehnologijom koja je omogućila precizno istraživanje Antarktika. Budući da je kartografija složena i *civilizirana* djelatnost, jednako je teško objasniti kako je taj zadatak bilo moguće izvršiti i prije šest tisuća godina, u doba kada se, prema mišljenju povjesničara, još nisu razvile prve civilizacije.

Drevni izvori

Prije negoli se upustimo u objašnjavanje, prisjetimo se osnovnih povijesnih i zemljopisnih činjenica:

1. Zemljovid Pirija Reisa, koji nije krivotvorina, nego izvoran dokument, nastao je u Konstantinopolu 1513. godine.

2. Usredotočen je na zapadnu obalu Afrike, istočnu obalu Južne Amerike i sjevernu obalu Antarktika.
3. Podatke o posljednjem navedenom području Piri Reis nije mogao pribaviti od svojih suvremenika, jer je Antarktik otkriven tek 1818., dakle, više od 300 godina nakon što je Piri Reis izradio svoj zemljovid.
4. Obala kraljice Maud bez ledenog pokrivača, kakva je prikazana na zemljovidu, velika je zagonetka jer je, prema geološkim dokazima, u takvom obliku mogla biti istražena i ucrtana na zemljovid najkasnije 4 000. god. pr. Kr.
5. Nemoguće je točno odrediti *najstariji* datum kada je takav zadatak mogao biti izvršen, ali čini se da je obala Zemlje kraljice Maud mogla ostati nezaleđena barem 9 000 godina prije nego što ju je u cijelosti proгутao ledeni pokrivač koji se sve više širio.
6. Povijest ne poznaje nijednu civilizaciju koja je između 13 000. i 4 000. god. pr. Kr. posjedovala tehnologiju koja bi joj omogućila provesti tako složeno istraživanje.

Drugim riječima, zagonteka zemljovida iz 1513. nije u kontinentu koji je na njemu prikazan, koji je službeno otkriven tek 1818. godine, nego u tome što prikazuje dio obale toga kontinenta u klimatskim uvjetima bez leda, u razdoblju koje je završilo prije 6 000 godina i više se nikada nije ponovilo.

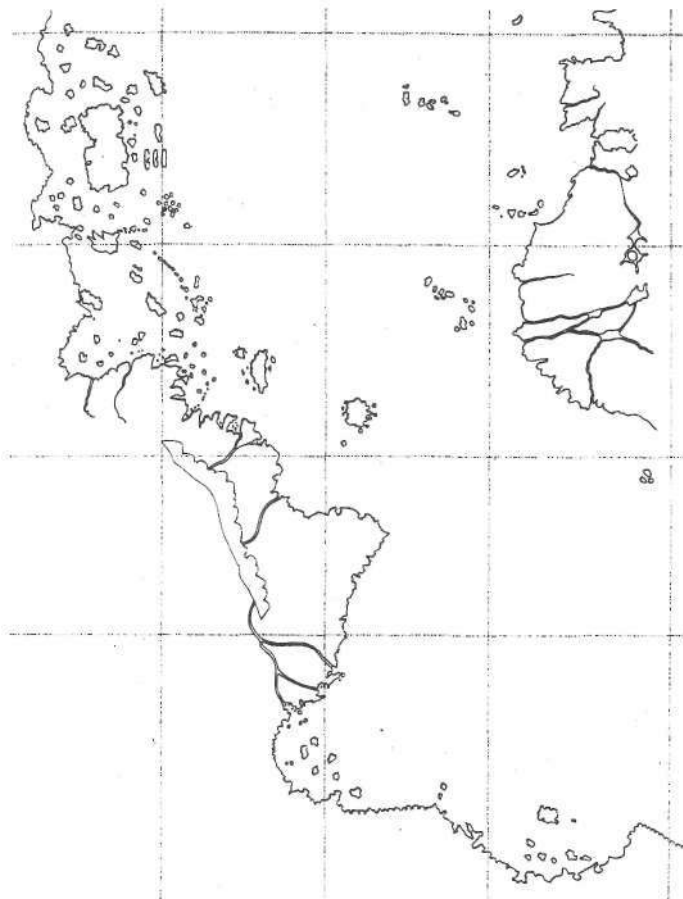
Kako se to može objasniti? Piri Reis nam susretljivo nudi odgovor u bilješkama koje je vlastitom rukom ispisao na zemljovidu. Naime, on priznaje kako nije osobno sudjelovao u izvornom istraživanju i kartografiji, nego je zemljovid izradio na temelju prikupljanja i preslikavanja velikog broja drugih, starijih zemljovida. Neke su od njih izradili istraživači njegova doba (uključujući Kristofora Kolumba), koji su tada već otkrili Južnu Ameriku i Karibe, dok su ostali dokumenti potjecali iz četvrtog stoljeća pr. Kr. ili iz još starijeg razdoblja.

Piri Reis ne navodi imena kartografa koji su izradili starije zemljovide. Međutim, 1963. godine profesor Hapgood predložio je neobično i veoma zanimljivo rješenje toga problema. On drži kako se neki zemljovidi kojima se admiral služio, posebice oni za koje se navodi da potječu iz 4. st. pr. Kr., temelje na još *starijim* izvorima, a oni su utemeljeni na izvorima koji potječu iz još davnije prošlosti. Nadalje, tvrdi on, postoji nepobitan dokaz da je nepoznata civilizacija, koja je dostigla visok stupanj tehnološkog napretka, izradila preciznu kartu svijeta prije 4 000. god. pr. Kr.

Piri Reisova karta

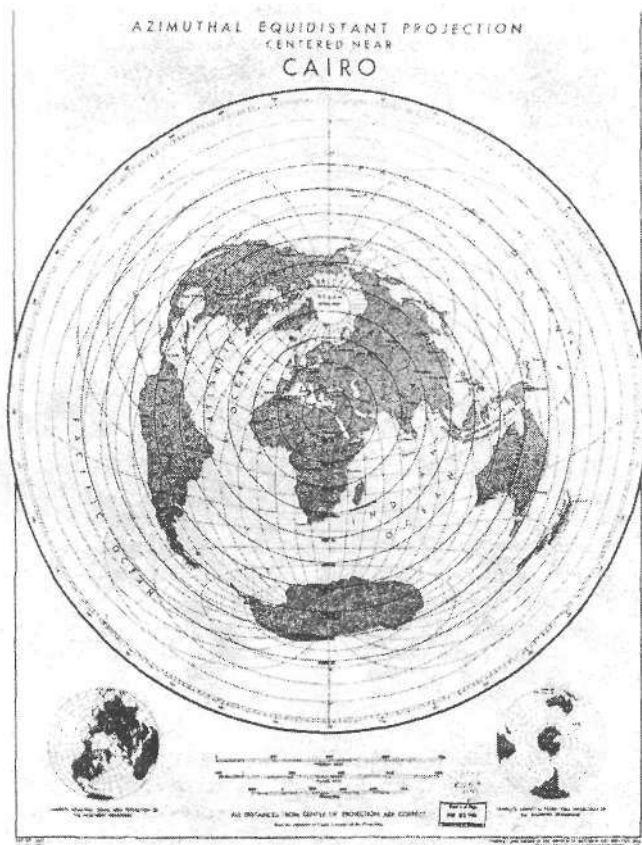
"Čini se [zaključuje Hapgood] da se među narodima prenosila dosljedna predaja. Po svemu sudeći, neki je nepoznati narod izradio zemljovide koje su od njega preuzeli najvjerojatnije Minojci i Feničani, koji su više od 1000 godina sloveli za najveće pomorce drevnoga svijeta. Raspoložemo dokazima da su se ti zemljovidi čuvali u glasovitoj Aleksandrijskoj knjižnici [u Egiptu], te da su ih ondje proučavali geografi koji su sastavili i kartografske zbirke."

crtež Piri Reiso ve karte koji prikazuje pojediniosti

Prema Hapgoodovu tumačenju, preslike tih zbirki kao i preslike nekih izvornih zemljovida prenesene su u druga središta učenja, primjerice u Konstantinopol. Konačno, kada su Mlečani tijekom IV. križarskog rata, 1204. godine osvojili Konstantinopol, zemljovidi su dospjeli u ruke europskih pomoraca i pustolova:

"Većina tih zemljovida prikazuje Sredozemlje i Crno more. No, sačuvani su i zemljovidi drugih područja. Među njima su zemljovidi obje

Zemljovid Zrakoplovnih snaga SAD-a pokazuje moguću projekciju kojom su se vodili tvorci drevnoga Piri Reisova zemljovida.

Amerike te Arktičkog i Antarktičkog oceana, iz čega proizlazi da su drevni putnici putovali s jednog pola na drugi. Možda se to čini nevjerovatnim, ali materijali kojima raspolažemo upućuju na to da je neki drevni narod istraživao Antarktik u doba kada njegove obale još nisu bile zaleđene. Taj je narod očito posjedovao navigacijski instrument koji mu je omogućavao precizno odrediti geografske dužine, te je bio mnogo precizniji od onih kojima su se služili narodi antike,

srednjega vijeka ili modernoga doba, sve do druge polovice osamnaestog stoljeća.

Dokaz o izgubljenosti tehnologiji potkrijepit će mnoge hipoteze o drevnoj i iščezloj civilizaciji. Taj su dokaz znanstvenici uglavnom odbacivali kao mit, no, sada posjedujemo nešto što se nikako ne smije zanemariti. Sve što nam je do sada bilo poznato mora se ponovno i nepristrano preispitivati."

Unatoč svesrdnoj potpori Alberta Einsteina (vidi dolje), a potom i Johna Wrighta, predsjednika Američkog geografskog društva, koji je svoje odobravanje izrazio riječima: "Hapgood je postavio hipotezu koja nameće potrebu za daljnjim ispitivanjem." Ti zbunjujući drevni zemljovidi nikada nisu postali predmet ozbiljnog znanstvenog istraživanja. Osim toga, umjesto priznanja za doprinos u rasvjetljavanju pitanja daleke povijesti čovječanstva, Hapgood je naišao na hladnokrvno odbijanje većine svojih cijenjenih kolega, koji su o njegovu radu raspravljali na način koji je vjerno opisan kao "ukočen i neutemeljen sarkazam, koji u trivijalnostima nalazi osnovu za osudu, izbjegavajući tako bitna pitanja".

Čovjek ispred svoga vremena

Pokojni Charles Hapgood predavao je povijest znanosti na Keene Collegeu u New Hampshireu, SAD. On nije bio geolog ni stručnjak za staro doba. Međutim, budući će ga naraštaji pamtiti kao čovjeka koji je svojim djelom uzdrmao temelje povijesne znanosti, ali i geologije.

Koliko je značajno bilo njegovo djelo, među prvima je shvatio Albert Einstein, koji je 1953. napisao predgovor Hapgoodovoj knjizi, objavljenoj nekoliko godina prije nego što je Hapgood započeo s istraživanjem vezanim za Reisov zemljovid:

"Često mi se javljaju ljudi koji od mene traže mišljenje o svojim neobjavljenim idejama [piše Einstein]. Veoma su rijetke ideje koje imaju znanstvenu vrijednost. Međutim, kada mi se gospodin Hapgood prvi put obratio, bio sam oduševljen. Njegova je koncepcija originalna, jednostavna i - ako se uspije dokazati - od golemog značenja za sve što se odnosi na povijest zemljine površine."

"Koncepcija" koja je iznesena u Hapgoodovoj knjizi iz 1953. globalna je geološka teorija, koja elegantno objašnjava kako su i zašto veliki dijelovi

Antarktika ostali nezaleđeni sve do 4 000. god. pr. Kr., kao i mnoge druge zagonetke i protuslovlja o znanosti o Zemlji. Ukratko, radi se o sljedećem:

1. Antarktik nije uvijek bio pokriven ledom, a u određenom je razdoblju bio mnogo topliji nego danas.
2. Topliji je bio zato što se u tom razdoblju nije nalazio na južnom polu. Točnije, nalazio se oko 3 000 km sjevernije, što znači "izvan antarktičkog kruga, u uvjetima umjerene ili umjereno hladne klime".
3. Današnji položaj kontinenta, unutar antarktičkog kruga, posljedica je pojave poznate kao "pomicanje zemljine kore". Ta pojava, koji se nikako ne smije zamijeniti s tektonskim poremećajima ili "kidanjem kopna", djeluje tako da se litosfera, čitava vanjska zemljina kora, "s vremena na vrijeme pomiče, krećući se preko mekane unutrašnjosti, poput olabavljene narančine kore koja se okreće oko svoga mekog ploda."
4. Kao posljedica takvog kretanja Antarktika prema jugu, uslijed pomicanja zemljine kore, kontinent je postupno postajao hladniji, pa se stvorio ledeni pokrivač, koji se nemilosrdno širio tisućama godina sve dok nije poprimio današnje dimenzije."

O Hapgoodovim se radikalnim postavkama šire raspravlja u VIII. dijelu ove knjige. Ortodoksni geolozi, međutim, i dalje tvrdoglavo odbijaju prihvatiti njegovu teoriju (iako je nitko nije uspio opovrgnuti), koja nameće mnoga pitanja.

Među njima je daleko najznačajnije sljedeće: kakav bi mehanizam bio u stanju učiniti dovoljno snažan pritisak na litosferu da izazove pojavu tolikih razmjera kao što je pomicanje zemljine kore?

Hapgoodova je otkrića najbolje sažeo Einstein:

"U polarnom području neprestano se stvara ledeni pokrivač koji nije ravnomjerno raspoređen. Na taj neravnomjerno raspoređen ledeni pokrivač utječe zemljina rotacija, proizvodeći centrifugalnu silu koja se prenosi na krutu zemljinu koru. Konstantno rastuća centrifugalna sila koja nastaje na taj način, u određenom će trenutku potaknuti kretanje ostatka zemljine kore..."

Zemljovid Pirija Reisa sadrži dokaze za teoriju o zaleđivanju dijelova Antarktika, koje se zbilo u mlađem geološkom razdoblju, a bilo je posljedica iznenadnog pomicanja zemljine kore prema jugu. Budući da je ovaj zemljovid mogao nastati samo *prije* 4000. god. pr. Kr., on je neizmjereno značajan za razumijevanje povijesti ljudske civilizacije. Prema prihvaćenome mišljenju, prije 4 000. god. pr. Kr. civilizacije uopće nisu postojale.

Jednostavno rečeno, akademska se zajednica slaže u sljedećem:

- Prve su civilizacije nastale na području Plodnog polumjeseca, na Srednjem istoku.
 - Njihov razvitak možemo pratiti od 4 000. god. pr. Kr., a taj je razvitak vrhunac dosegno pojavom prvih pravih civilizacija (Sumera i Egipta) oko 3 000. god. pr. Kr., a ubrzo zatim i pojavu civilizacija u Kini i dolini Nila.
 - Otprilike 1500 godina poslije, spontano i neovisno razvijaju se civilizacije na područjima Sjeverne i Južne Amerike.
 - Od 3 000. god. pr. Kr. civilizacija je u Starom svijetu (a oko 1500. god. pr. Kr. i u Novom svijetu) neprestano "evoluirala" u još savršenije, složenije i produktivnije oblike.
 - Kao posljedica takve logike, a osobito u usporedbi sa suvremenim svijetom, sve drevne civilizacije (kao i sva njihova dostignuća) smatraju se primitivnima (sumeranski su astronomi promatrali nebo s neznanstvenim strahopoštovanjem, a egipatske su piramide proizvodi "tehnoških primitivaca").
- Zemljovid Pirija Reisa oštro se suprotstavlja takvim tvrdnjama.

Piri Reis i njegovi izvori

Piri Reis je svojedobno bio glasovita ličnost, a život mu je dobro dokumentiran. Kao admiral u mornarici Otomanskog Carstva sudjelovao je i često pobjeđivao u brojnim pomorskim bitkama sredinom šesnaestog stoljeća. Osim toga, bio je poznat stručnjak za Sredozemlje, a napisao je i slavnu knjigu o pomorstvu, *Kitabi Bahriye*, u kojoj je iznio temeljite opise obala, luka, morskih struja, plićaka, pristaništa, zaljeva i tjesnaca Egejskog i Sredozemnog mora. Unatoč blistavoj karijeri, zamjerio se svojim gospodarima koji su mu, 1554. ili 1555., odsjekli glavu.

Zemljovidima kojima se Piri Reis služio pri izradi svoga zemljovida iz 1513. najvjerojatnije su se čuvali u Carskoj knjižnici u Konstantinopolu, u kojoj je, kako je poznato, admiral uživao povlašten pristup svim djelima. Ti zemljovidi (koji su vjerojatno bili preneseni ili preslikani iz starijih akademskih središta) više ne postoje, ili nisu pronađeni. Međutim, zemljovid Pirija Reisa, naslikan na gazelinoj koži, otkriven je upravo na prašnjavoj polici knjižnice stare Carske palače u Konstantinopolu 1929. godine.

Naslijeđe izgubljene civilizacije?

Zemljovid Pirija Reisa, kako priznaje zbunjeni Ohlemyer u svom pismu Hapgoodu iz 1960. godine, prikazuje *područje ispod leda*, pravi profil Zemlje kraljice Maud na Antarktiku. Taj se profil nije mogao uočiti u razdoblju između 4 000. god. pr. Kr. (kada ga je prekrrio ledeni pokrivač, koji se sve više širio) i 1949. godine (kada je ponovno otkriven tijekom oslobudne seizmološke ekspedicije, koju je poduzeo britansko-švedski znanstveno-istraživačka ekipa.)

Da je Piri Reis bio jedini kartograf koji je imao pristup tom nadasve zbunjujućem podatku, tada se njegovu zemljovidu ne bi trebalo pridavati suviše veliko značenje. U tom bismo slučaju mogli reći: "Možda je značajan, a možda je posrijedi samo slučajnost." Međutim, turski admiral nikako nije bio jedini koji je raspolagao iznimnim i zapanjujućim geografskim znanjem. Uzaludno je nagađati o Hapgoodovoj teoriji podzemne struje, neprekidnoj predaji putem koje se to znanje stoljećima prenosilo s jedne kulture na drugu. Bez obzira na mehanizme koji su omogućili čuvanje i prenošenje toga znanja, činjenica jest da su u iste tajne bili upućeni i mnogi drugi kartografi.

Je li moguće da su svi oni, možda čak i nesvjesno, uzeli svoj dio od prebogatog znanstvenog naslijeđa iščezle civilizacije?

II. poglavlje

Rijeke južnog kontinenta

Tijekom božićnih blagdana 1959. - 1960. Charles Hapgood je u washingtonskoj Kongresnoj knjižnici tragao za Antarktikom. Proveo je ondje nekoliko tjedana, posve izgubljen u svome radu, doslovno zatrpan srednjovjekovnim zemljovidima i pomorskim kartama.

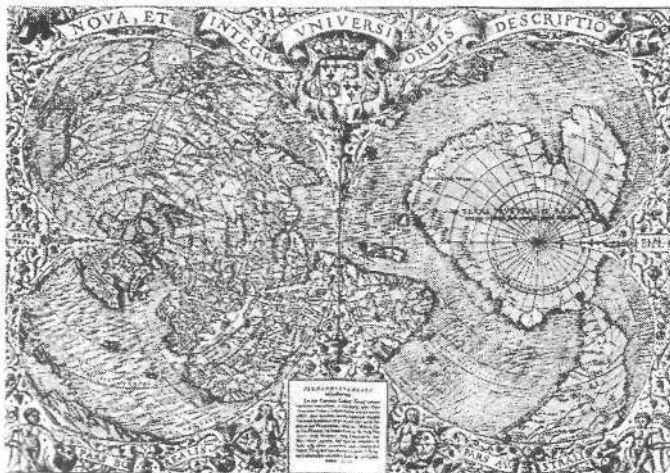
"Otkrio sam [izvijestio je] mnoge nevjerojatne pojave za koje nisam vjerovao da ću ih pronaći, te mnoštvo pomorskih karti koje prikazuju južni kontinent. Osim toga, otkrio sam nešto što me ostavilo bez daha. Proučavajući zemljovid južne zemljine polutke, koji je Orontej Finej nacrtao 1531., shvatio sam kako sam upravo otkrio autentičan zemljovid stvarnoga Antarktika.

Kontinent je na prvi pogled svojim oblikom odgovarao onome koji prikazuju suvremeni zemljovidi. Točan je bio i položaj južnoga pola, koji se na zemljovidu nalazio gotovo u središtu kontinenta. Planinski lanac koji se prostire duž njegove obale, upućivao je na područja na Antarktiku koja su tek nedavno otkrivena. Bilo je očito da se zemljovid nije temeljio na pukim fantazijama njegova tvorca. Planine su jasno razdvojene, a neke od njih smještene su tik uz obalu. Većina prikazanih planinskih rijeka utječe u more, slijedeći veoma uvjerljivo prikazana prirodna korita, što, naravno, upućuje na to da u doba izrade zemljovida obale Antarktika nisu bile zaleđene. Međutim, leda je moglo biti duboko u unutrašnjosti, jer na tom području nije bilo ni rijeka ni planina."

Hapgood i dr. Richard Strachan s Tehnološkog instituta u Massachusettsu podvrgnuli su zemljovid Oronteja Fineja još detaljnijoj analizi, te su zaključili sljedeće:

1. Zemljovid je bio preslikan, a temeljio se na nekoliko starijih zemljovida, kao rezultata različitih projekcija.
2. Zemljovid zaista prikazuje obalna područja Antarktika u nezaleđenom obliku, poput, Zemlje kraljice Maud, Zemlje Enderby, Wilkesove zemlje, Viktorijine zemlje (istočna obala Rossova mora) te Zemlje Marie Byrd.
3. Kao i u slučaju Reisova zemljovida, profil terena, te njegove vanjske karakteristike, posve se podudaraju sa zemljovidima *subglacijalnih područja* Antarktika (područja pod ledom, op. prev.), kao rezultatima seizmoloških istraživanja.

Zemljovid Oronteja Fineja, zaključuje Hapgood, upućuje na "zapanjujuću činjenicu daje Antarktiku bio otkriven, a možda čak i naseljen, u doba kada veći dio kontinenta nije bio pod ledenim pokrivačem, što, naravno, podrazumijeva daleku prošlost. Doista, zemljovid Oronteja Fineja smješta civilizaciju izvornih sastavljača zemljovida u razdoblje koje odgovara kraju posljednjeg ledenog doba na sjevernoj zemljinoj polutki."

Zemljovid Oronteja Fineja prikazuje Antarktiku s nezaleđenim obalama, planinama i rijekama.

Rossovo more

Sljedeći dokaz za Hapgoodovo gledište pruža prikaz Rossova mora. Na područjima na kojima danas ledenjaci poput Beardmorea i Scotta uranjaju u more, na zemljovidu iz 1531. nalaze se ušća, široke uvale i riječna korita. Na temelju tih obilježja možemo zaključiti kako u doba izrade zemljovida kojima se služio Orontej Finej, Rossovo more i njegove obale nisu bili zaleđeni: "Ondje se, također, morao nalaziti nezaleđeni priobalni pojas, koji je rijeke opskrbljivao vodom. Te obale i priobalna područja danas su skriveni pod ledenim pokrivačem debelim 1600 m, dok samim Rossovim morem pluta ledeni greben debeo više stotina metara."

Taj dokaz dodatno potkrepljuje teoriju da je zemljovid Antarktika najvjerojatnije bio proizvod nepoznate civilizacije, razvijene u razdoblju bez leda, koje je završilo oko 4000. god. pr. Kr. Veoma su značajni i rezultati istraživanja provedeni 1949. u Zemlji Byrd na Antarktiku, tijekom kojih su pomoću posebnih cijevi izvađeni uzorci taloga s dna Rossova mora. Na talozima su uočeni brojni, jasno odvojeni slojevi koji su upućivali na različite klimatske uvjete u različitim epohama: "grubi sloj"/"srednji sloj", "fini sloj" itd. Međutim, istraživače je najviše iznenadilo da su "slojevi uglavnom bili sastavljeni od finog, razgrađenog taloga, poput onoga koji u more dospijeva putem rijeka iz umjerenih (odnosno, nezaleđenih) područja."

Metodom ionskog datiranja, koju je razvio dr. W. D. Urry (i koja uključuje tri radioaktivna elementa otkrivena u morskoj vodi), istraživači Instituta Carnegie u Washingtonu uspjeli su nedvojbeno ustanoviti, da su velike rijeke, koje su sadržavale fine, razgrađene taloge, doista tekle Antarktikom prije otprilike 6000 godina, upravo kao što to prikazuje zemljovid Oronteja Fineja. Tek poslije toga razdoblja, oko 4000. god. pr. Kr., "ledeni se talog počeo skupljati na dnu Rossova mora. Jezgre upućuju na dugo razdoblje tople klime, koja je prije toga prevladavala."

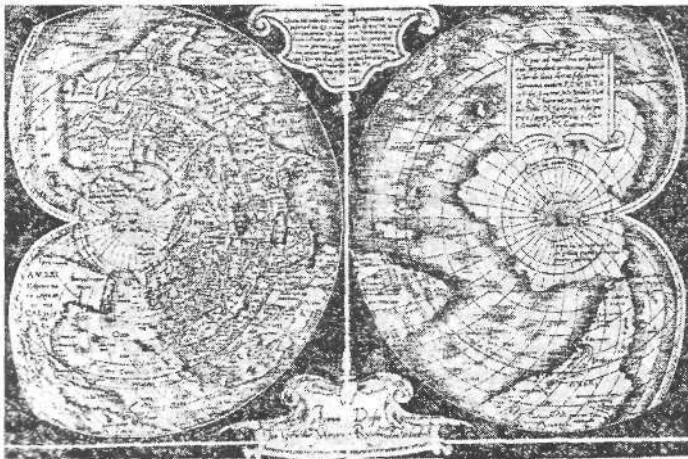
Mercator i Buache

Zemljovidi Pirija Reisa i Oronteja Fineja pružaju nam, dakle, pogled na Antarktiku u kojemu nije mogao uživati ni jedan kartografu povijesti. Naravno, sami za sebe ti dokazi nisu dostatni da nas uvjere kako možda promatramo otiske izgubljene civilizacije. Mogu li se, međutim, tri, četiri ili šest takvih zemljovida odbaciti iz istoga razloga?

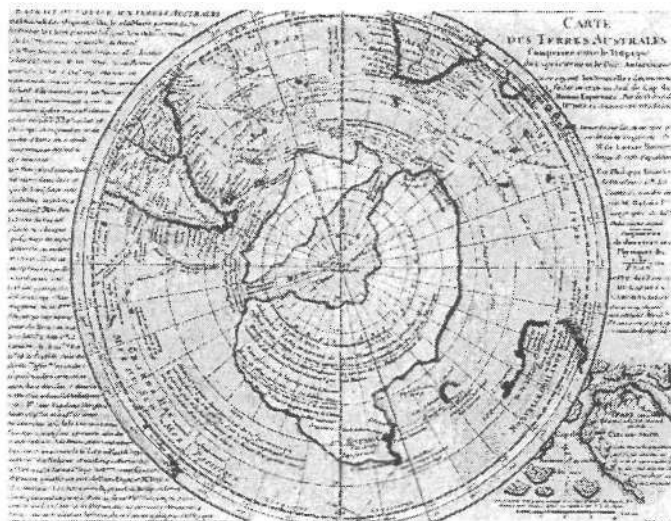
Primjerice, je li razumno i dalje zanemarivati povijesne naznake u zemljovidima znamenitoga kartografa šesnaestog stoljeća, Gerarda Kremara, poznatijega pod imenom Mercator? Mercator je bio zagonetna ličnost (1563. iz neobjašnjivih je razloga posjetio Veliku piramidu u Egiptu), a njegovim se zemljovidom (Merkatorova projekcija) kartografi služe još danas. Slovio je za "neumorna tragača za drevnim znanjem", koji je mnogo godina marljivo sastavljao golemu i eklektičnu zbirku drevnih zemljovida."

U svoj *Atlas* iz 1569. Mercator je uključio i zemljovid Oronteja Fineja, a Antarktik je ucrtao i na nekoliko vlastitih zemljovida koji su nastali iste godine. Na tim su zemljovidima prepoznatljiviji dijelovi tada još neotkrivenoga južnoga kontinenta, konkretno, rtovi Dart i Herlacher u Zemlji Marie Byrd, Amundsenovo more, otok Thurston u Zemlji Ellsworth, otočje Fletcher u Bellingshausenovu moru, otok Aleksandra I., Antarktički (Palmerov) poluotok, Weddelovo more, Rt Norvegia, područje Regula (kao otoci) u Zemlji kraljice Maud, planina Muhlig-Hoffman (kao otoci), Obala princa Haralda, ledenjak Shirase kao ušće na Obali princa Haralda, otok Padda u zaljevu Liitzow-Holm te Obala princa Olafa u Zemlji Enderby. "U nekim se slučajevima ta područja razabira jasnije nego na zemljovidu Oronteja Fineja", primijetio je Hapgood, "te je očito da su se Mercatorovi izvori razlikovali od onih Oronteja Fineja."

Međutim, nije samo Mercator raspolagao drugačijim izvorima.

Mercatorov zemljovid prikazuje antarktičke planine i rijeke prekrivene ledom.

Buacheov zemljovid prikazuje kopnena područja u obliku u kojemu su ona doista mogla postojati u doba kada Antarktik još nije bio prekriven ledom.

Francuski geograf iz osamnaestog stoljeća, Philippe Buache, također je objavio zemljovid Antarktika davno prije negoli je južni kontinent bio službeno "otkriven". Osobitost je Buacheova zemljovida u tome što se on temelji na izvorima možda i *više tisuća godina* starijima od onih kojima su se služili Orontej Finej i Mercator. Buache nam daje preciznu sliku Antarktika u doba *kada na njemu uopće nije bilo leda*. Njegov zemljovid razotkriva subglacijalnu topografiju čitavoga kontinenta, koja nam je bila nepoznata sve do 1958., Međunarodne godine geofizike, kada su na Antarktiku poduzeta sveobuhvatna seizmološka istraživanja.

Ta su istraživanja samo potvrdila ono što je Buache već najavio 1737. svojim zemljovidom Antarktika. Francuski je akademik, temeljeći svoju kartografiju na nama nedostupnim drevnim izvorima, ucrtao *vodeni put* koji je presijecao južni kontinent, dijeleći ga na dva osnovna kopnena područja smještena istočno i zapadno od vodene linije, koju danas obilježavaju Transantarktičke planine.

Taj vodeni put, koji povezuje Rossovo, Weddelovo i Bellinghausenov more, zaista je mogao postojati u doba kada Antarktik nije bio zaleđen. Istraživanja iz 1958., Međunarodne godine geofizike, pokazala su da se kontinent (koji suvremeni zemljovid prikazuju kao jedinstvenu kopnenu masu) sastoji

od arhipelaga velikih otoka odvojenih ledenim površinama debelim do 1 600 metara, koje se uzdižu nad morem.

Doba kartografa

Kao što nam je poznato, mnogi ortodoksni geolozi vjeruju kako je vođeni put u tim zaleđenim bazenima mogao postojati samo prije više milijuna godina. Međutim, sa znanstvenoga bi stajališta jednako ortodoksno zvučala tvrdnja kako se u to pradaavno doba još nije razvila ljudska vrsta, a kamoli civilizacija sposobna proizvesti precizne zemljovide Antarktika. Buacheovi zemljovid i istraživanja iz 1958. nužno vode do zaključka da su ta kopnena područja *zaista* ucrtana na zemljovid u doba kada se nisu nalazila pod ledenim pokrivačem. Znanstvenici su, dakle, suočeni s dvije posve različite teorije.

Koja je od njih točna?

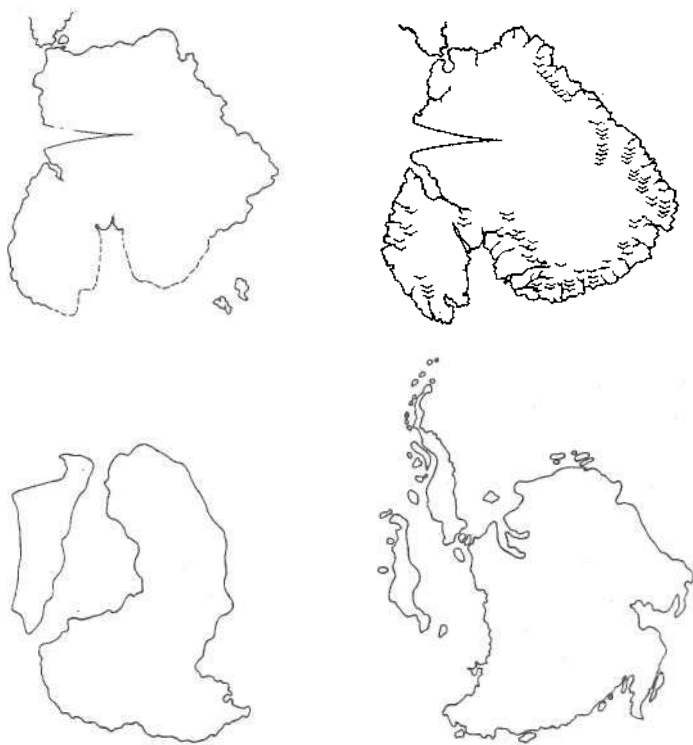
Ako se složimo s ortodoksnim geolozima i prihvatimo tvrdnju kako se Antarktik počeo zaleđivati prije više milijuna godina, tada bi teorija evolucije koja se, od Darwina do danas, više ili manje uspješno odupirala iskušenjima vremena, bila posve netočna. No, to se čini malo vjerojatnim: fosilni ostaci jasno pokazuju da su prije više milijuna godina postojali samo nerazvijeni čovjekovi preci - praljudi sraštenih obrva i ruku do zemlje, nesposobni za složene intelektualne pothvate poput izrade zemljovida.

Moramo li zato pretpostaviti da su precizne zemljovide nezaleđenoga Antarktika proizveli kartografi-izvanzemarijci, koji su na Zemlju stigli u svemirskim letjelicama? Nije li razboritije ponovno razmotriti Hapgoodovu teoriju o pomicanju zemljine kore, koja pretpostavlja nezaleđeno stanje južnoga kontinenta prije samo 15 000 godina, kao što je na svom zemljovidu prikazao Buache?

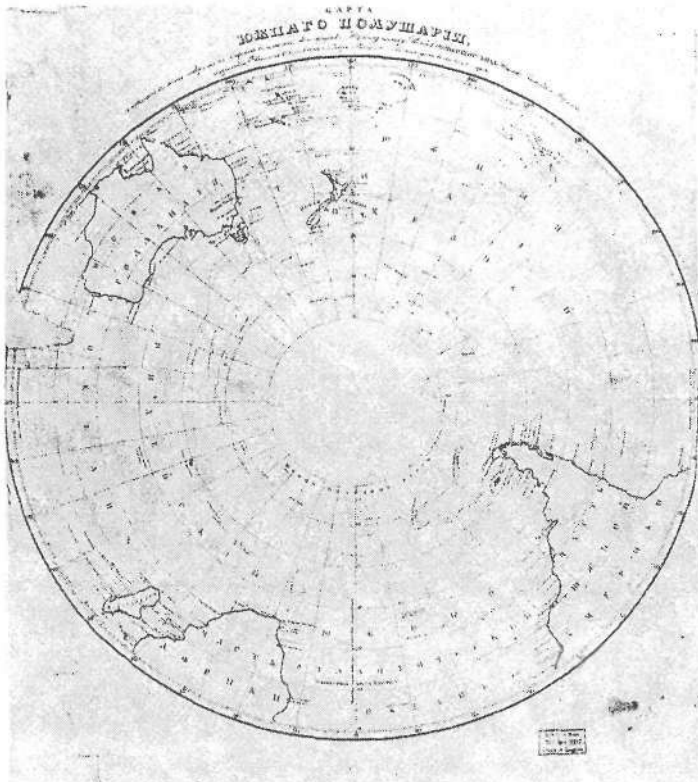
Je li moguće daje do 13 000. god. pr. Kr. postojala civilizacija dovoljno napredna da izradi zemljovid Antarktika i poslije toga iščezne? Ako jest, kada je nestala?

Zemljovid i Pirija Reisa, Oronteja Fineja, Mercatora i Buachea ostavljaju snažan, ali i duboko uznemirujući dojam da su se na Antarktiku, u razdoblju od nekoliko tisuća godina, *neprestano provodila istraživanja*, te da se u tom razdoblju ledeni pokrivač postupno širio iz unutrašnjosti prema obali, da bi se, konačno, 4000. god. pr. Kr. čitavo obalno područje južnoga kontinenta našlo pod ledom. Drevni izvori koji su poslužili kao temelji za zemljovide Pirija Reisa i Mercatora morali su, dakle, nastati prije završetka toga razdoblja, kada je samo antarktička obala bila nezaleđena. S druge

strane, čini se da izvorni zemljovid, kojim se služio Orontej Finej, potječe iz starijega razdoblja, kada je led pokrивao samo duboku unutrašnjost kontinenta. Međutim, Buacheov se zemljovid najvjerojatnije temelji na još starijem izvoru (oko 13 000. god. pr. Kr.), iz doba kada na Antarktiku nije bilo leda.

Gore lijevo i desno: Skice Mercatorova i Finejeva zemljovida pokazuju progresivno zaleđivanje Antarktika. Dolje lijevo: Skica Buacheova zemljovida. Dolje desno: Subglacijalna topografija Antarktika, prema suvremenim seizmološkim studijama.

Ruski zemljovid s početka 19. stoljeća pokazuje da je u to doba Antarktik bio nepoznat. Kontinent je "otkriven" 1818. No, jesu li ga, tisućama godina prije, ucrtali kartografi još uvijek nepoznate i napredne pretpovijesne civilizacije?

Južna Amerika

Jesu li tijekom istoga razdoblja, između 13 000. i 4000. god. pr. Kr., bili istraženi i precizno kartirani i drugi dijelovi svijeta? Odgovor na to pitanje pokušat ćemo pronaći u zemljovidu Pirija Reisa, čija zagonetka nije samo Antarktik:

- Zemljovid Pirija Reisa, sastavljen 1513., upućuje na detaljnu istraženu Južne Amerike, ne samo njezinih istočnih obala nego i Andu na zapadu kontinenta, gorja koje je tada još bilo nepoznato. Na njemu je

točno prikazana i rijeka Amazona, koja izvire u tom gorju i teče prema istoku.

- Zemljovid koji se temelji na više od dvadeset različitih drevnih dokumenata, prikazuje Amazonu čak *dva puta* (vjerojatno zbog pogreške turskoga admirala, koji se služio dvama različitim izvorima). Na jednome je mjestu Amazona prikazana kako teče prema svome ušću, rijeci Pari (Para), međutim, nije prikazan i značajan otok Marajo. Hapgood objavljuje da je izvoran dokument kojim se služio Piri Reis morao nastati prije otprilike 15 000 godina, u doba kada je rijeka Para bila glavno, ako ne i jedino ušće Amazone, dok je otok Marajo bio dio kopna na sjevernoj strani rijeke. Međutim, na drugom se prikazu Amazone *vidi* otok Marajo (uz mnoge dodatne pojedinosti), unatoč činjenici da je taj otok otkriven tek 1543. Ponovno se nameće pitanje je li postojala neka nepoznata civilizacija, koja je tijekom više tisuća godina poduzimala istraživačke i kartografske ekspedicije na zemlji koja je mijenjala izgled, civilizacije koja je za sobom ostavila zemljovide kojima se služio Piri Reis.
- Na Reisovu zemljovidu nije prikazana rijeka Orinoko i njezina današnja delta. Umjesto nje, dokazao je Hapgood, "prikazana su dva estuarija na području današnje rijeke, koja se šire duboko u unutrašnjost (160 km). Zemljopisna dužina odgovara rijeci Orinoko, a prilično je točna i zemljopisna širina. Je li moguće da su estuariji prodirali tako duboko u unutrašnjost, te da se od doba sastavljanja izvornih zemljovida proširila i delta?"
- Iako su otkriveni tek 1592., Falklandski su otoci na zemljovidu iz 1513. smješteni na točnoj zemljopisnoj širini.
- Starost izvora na kojima se temelji zemljovid Pirija Reisa može objasniti činjenicu da je na njemu prikazan golem otok u Atlantskom oceanu istočno od južnoameričke obale, na području na kojemu danas ne postoji ni jedan takav otok. Je li slučajnost da se taj "izmišljen" otok nalazi upravo iznad suboceanskog srednjoatlantskoga grebena, smještenog sjeverno od ekvatora i 1120 km istočno od brazilske obale, gdje danas iznad valova strše sićušni stjenoviti otoci Sv. Petar i Pavao? Možda je izvoran zemljovid nastao u posljednjem ledenom dobu, kada je razina mora bila znatno niža nego danas, pa se ondje zaista mogao nalaziti veliki otok?

Razine mora i ledena doba

Može se reći da su i ostali zemljovidi iz šesnaestoga stoljeća nastali na temelju preciznih istraživanja i kartiranja poduzetih tijekom posljednjega ledenog doba. Jedan je takav zemljovid 1559. sastavio turski kartograf Hadji Ahmed, koji je, tvrdi Hapgood, zasigurno imao pristup "izvanrednim" drevnim zemljovidima.

Najneobičnija i najdojmljivija značajka Ahmedova zemljovida jest prikaz uskoga područja, dugačkog gotovo 1600 km, koje povezuje Aljasku i Sibir. Taj kopneni most, kako ga nazivaju geolozi, nekada je zaista postojao (na području današnjega Beringova prolaza), no potopljen je krajem posljednjeg ledenog doba, jer je porasla razina mora.

Porast razine mora prouzročio je otapanje ledenoga pokrivača, koji se oko 10 000. god. pr. Kr. počeo ubrzano povlačiti na čitavoj sjevernoj polutki. Zanimljivo je istaknuti da barem jedan drevni zemljovid prikazuje južnu Švedsku prekrivenu ostacima ledenjaka, koji su tada zasigurno prevladavali na tim zemljopisnim širinama. Ostaci ledenjaka prikazani su na glasovitom zemljovidu Sjevera Klaudija Ptolemeja. To iznimno djelo posljednjega velikoga geografa antičkoga doba, nastalo u 2. st. pr. Kr., stotinama se godina smatralo izgubljenim, da bi u 15. stoljeću ponovno ugledalo svjetlost dana.

Ptolemej je bio kustos Aleksandrijske knjižnice u kojoj se nalazila najveća zbirka drevnih rukopisa, i upravo je ondje pronašao izvorne dokumente na temelju kojih je sastavio svoj zemljovid. Prihvatimo li mogućnost da je barem jedan izvoran zemljovid, kojim se Ptolemej služio bio sastavljen oko 10 000. god. pr. Kr., moći ćemo objasniti zašto su na njegovu zemljovidu prikazani ledenjaci karakteristični upravo za to razdoblje, kao i "jezera ... koja upućuju na oblik današnjih jezera, te rijeke koje upućuju na glacijske tokove ... koji se s ledenjaka slijevaju u jezera."

Nije potrebno posebno isticati da u rimsko doba, kada je nastao Ptolemejev zemljovid, nitko nije mogao niti zamisliti da je sjeverna Europa nekada bila pokrivena ledom. Taj podatak nije bio dostupan ni u petnaestom stoljeću (kada je zemljovid otkriven). Zaista, teško je zamisliti da je ijedna poznata drevna civilizacija mogla kartirati, zamisliti ili pak izmisliti ostatke ledenjaka i ostala obilježja prikazana na Ptolemejevu zemljovidu.

Jednako je zagonetan i zemljovid "Portolano" Jehudija Ibn Ben Zara, sastavljen 1487. godine. Ta pomorska karta Europe i Sjeverne Afrike možda je utemeljena na izvoru još starijem od Ptolemejeva, jer prikazuje ledenjake koji su se nalazili mnogo južnije od Švedske (otprilike na istoj zemljopisnoj širini kao i Engleska), te Sredozemno, Jadransko i Egejsko

more kakva su najvjerojatnije bila prije otapanja europskoga ledenog pokrivača. Razina mora tada je, naravno, bila mnogo niža nego danas. Stoga je o dijelu zemljovida koji se odnosi na Egejsko more zanimljivo napomenuti da je prikazano mnogo više otoka nego što ih ima danas. Na prvi se pogled to čini nevjerojatnim. Međutim, ako je od nastanka izvornoga zemljovida kojim se služio Ibn Ben Zara zaista proteklo deset ili dvanaest tisuća godina, tada se to protuslovlje može objasniti na sljedeći način: neki su otoci krajem posljednjega ledenog doba potonuli jer je porasla razina mora.

Čini se da ponovno nailazimo na tragove izgubljene civilizacije koja je bila sposobna stvoriti iznimno precizne zemljovide veoma udaljenih krajeva svijeta.

Koji je stupanj znanosti, tehnologije i kulture ta civilizacija morala dosegnuti da bi izvršila tako zahtjevan zadatak?

III. poglavlje

Otisci izgubljene znanosti

Vidjeli smo da Mercatorov zemljovid iz 1569. precizno prikazuje antarktičke obale onako kako su izgledale prije više tisuća godina kada nisu bile zaleđene. Zanimljivo je da isti zemljovid, za razliku od starijega Mercatorova zemljovida (iz 1538.), prikazuje i zapadnu obalu Južne Amerike, iako *manje* precizno.

Razlog je tome vjerojatno u činjenici da je geograf iz 16. stoljeća prvi zemljovid temeljio na drevnim izvorima koji su mu, kao što nam je poznato, bili dostupni, dok se pri sastavljanju drugoga zemljovida oslanjao na promatranja i mjerenja prvih španjolskih istraživača zapadne obale Južne Amerike. Budući da su ti istraživači u Europu donijeli "najnovije" podatke, Mercatoru se ne može zamjeriti što se tih podataka i pridržavao. Upravo je zato njegov zemljovid neprecizan: godine 1569. nisu postojali instrumenti za određivanje zemljopisnih dužina, ali čini se da su takva pomagala korištena pri sastavljanju drevnih izvornih dokumenata, kojima se Mercator služio 1538.

Tajna zemljopisnih dužina

Razmislimo malo o zemljopisnoj dužini, koju definiramo kao u stupnjevima izraženu udaljenost istočno ili zapadno od nultog meridijana. Prema međunarodnoj konvenciji, nulti je meridijan zamišljena krivulja koja se pruža od sjevernoga do južnoga pola, prolazeći kroz Kraljevski opservatorij u Greenwichu, predgrađu Londona. Dakle, Greenwich se nalazi na 0° zemljopisne dužine, dok, primjerice, New York leži na otprilike 74° zapadne, a Canberra na otprilike 150° istočne zemljopisne dužine.

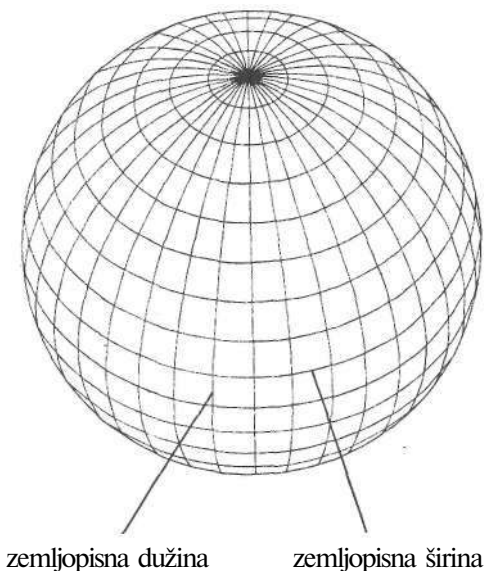
O zemljopisnoj dužini i načinima njezina preciznog određivanja mogli bismo pisati nadugačko i naširoko. Međutim, ovdje nas toliko ne zanimaju tehničke pojedinosti, koliko prihvaćene *povijesne* činjenice o poznavanju tajni zemljopisne dužine. Od tih činjenica najvažnija je sljedeća: *sve do ključnoga otkrića u 18. stoljeću, kartografi i pomorci nisu uspijevali precizno odrediti zemljopisnu dužinu*. Mogli su samo nagađati, a budući da još nije bila razvijena tehnologija koja bi omogućila precizna mjerenja, te su procjene obično odstupale za nekoliko stotina kilometara.

Odrediti zemljopisnu širinu sjeverno ili južno od ekvatora nije bio takav problem: ona se određivala kutnim mjerenjima Sunca i zvijezda pomoću jednostavnih instrumenata. Međutim, za određivanje zemljopisne dužine bila su potrebna posve drugačija i mnogo savšenija pomagala, kojima bi se istodobno mjerio i položaj i vrijeme. Tijekom čitave povijesti znanstvenici nisu uspjeli izumiti takvu napravu. Za prvi je korak trebalo pričekati 18. stoljeće, kada je napredak znanosti stvorio ozračje nestrpljenja i potrebe za nečim novim. Prema riječima jednoga pisca: "Potraga za zemljopisnom dužinom bila je važnija od života pomoraca, sigurnosti brodova i njihova tereta. Precizno mjerenje doimalo se nemogućim snom, a "otkriti zemljopisnu dužinu" bilo je jednako izvjesno kao i pojava da 'svinje mogu letjeti'".

Iznad svega je bilo nužno izumiti instrument kojim će se vrijeme (u mjestu odlaska) moći savršeno precizno mjeriti tijekom dugih pomorskih putovanja, bez obzira na kretanje broda i različite klimatske uvjete. "Takav sat", izjavio je 1714. Isaac Newton pred članovima Britanskoga odbora za zemljopisnu dužinu, "još nije izumljen".

Doista, u 17. i početkom 18. stoljeća satovi su još uvijek bili prilično grube izrade, te su *dnevna* odstupanja tih naprava obično dosezala i čitavih petnaest minuta. Takva su odstupanja u slučaju djelotvorna pomorskoga kronometra dopuštena samo u razdoblju od nekoliko godina.

Dvadesetih godina 18. stoljeća talentirani engleski urar John Harrison započeo je s radom na prvom u nizu nacrtu na temelju kojih je proizveden takav kronometar. Harrison je želio osvojiti nagradu od 20 000 funta, koju je Odbor za zemljopisnu dužinu nudio "izumitelju koji će uspješno odrediti zemljopisnu dužinu broda unutar 30 nautičkih milja na kraju šestotjednog putovanja". Prihvatljivo odstupanje kronometra moglo je biti samo tri sekunde na dan. Harrisonu je bilo potrebno gotovo četrdeset godina rada i nekoliko testiranih prototipova prije negoli je uspio zadovoljiti postavljene standarde. Konačno, 1761. njegov je "kronometar br. 4" otplovio iz Britanije za Jamajku na brodu *Deptford*, u Službi Njegova Veličanstva i u pratnji Harrisonova sina Williama. Poslije devetodnevnog putovanja William je, izmjerivši kronometrom zemljopisnu dužinu, izvijestio kapetana kako bi sljede-

ćega jutra morali ugledati otočje Madeiru. Okladio se s kapetanom, koji je tvrdio da je u krivu, ali je pristao držati isti kurs. William je dobio okladu. Dva mjeseca poslije, kada su stigli na Jamajku, pokazalo se kako je instrument kasnio samo pet sekundi.

Ispunivši uvjete koje je postavio Odbor za zemljopisnu dužinu, Harrison je nadmašio sva očekivanja. Međutim, zbog sporosti birokracije, on je nagradu od 20 000 funta dobio tek tri godine prije svoje smrti 1776. Naravno, tajnu svoga izuma razotkrio je tek po primitku novca. Upravo stoga kapetan James Cook nije imao čast raspolagati kronometrom kada je 1768. otplovio na svoje prvo putovanje. Međutim, tijekom trećega putovanja (1778.-1779.) uspio je veoma precizno kartirati Tihi ocean, utvrdivši ne samo točne zemljopisne širine nego i točne zemljopisne dužine svakoga otoka i čitave obale. Od sada nadalje, "zahvaljujući Cookovoj brižljivosti i Harrisonovu kronometru... nijedan pomorac više neće moći tvrditi kako nije uspio pronaći otok u Tihom oceanu ili kako se nasukao na obali, koja se pojavila niotkuda."

Zaista, zbog točno određenih zemljopisnih dužina, Cookovi zemljovidi Tihoga oceana predstavljaju prve primjere precizne kartografije suvreme-

nog doba. Nadalje, oni nas podsjećaju da je za izradu kvalitetnih zemljovida potrebno ispuniti najmanje tri ključna uvjeta: istraživačko putovanje, prvo-rzredne matematičke i kartografske vještine te sofisticirani kronometri.

Treći je uvjet ispunjen tek 70-ih godina 18. stoljeća, kada je Harrisonov kronometar konačno postao dostupan javnosti. Taj je briljantan izum omogućio kartografima precizno utvrđivanje zemljopisnih dužina, što Sumernima, drevnim Egipćanima, Grcima, Rimljanima i ostalim poznatim civilizacijama prije 18. stoljeća navodno nije uspijevalo. Upravo zato iznenađuje i uznemiruje činjenica da postoji golem broj drevnih zemljovida, na kojima su zemljopisne širine i dužine određene sa suvremenom preciznošću.

Precizni instrumenti

Te neobjašnjivo precizne zemljopisne širine i dužine sadržane su u dokumentima koji upućuju na napredno geografsko znanje.

Primjerice, na zemljovidu Pirija Reisa iz 1513. Južna Amerika i Afrika smještene su na *točnim relativnim zemljopisnim dužinama*, što je, uzmemo li u obzir dosegnuti stupanj znanosti toga doba, teoretski bio nemoguć pot-hvat. No, Piri Reis je otvoreno priznao kako je svoj zemljovid temeljio na drevnim izvorima. Je li iz tih izvora saznao točne zemljopisne dužine?

Jednako je zanimljiv i takozvani zemljovid Dulcert Portolano iz 1339., koji prikazuje Europu i Sjevernu Afriku. Na njemu je savršeno točno određena zemljopisna širina veoma udaljenih područja, a ukupna zemljopisna dužina Sredozemnog i Crnog mora odstupa samo za pola stupnja.

Profesor Hapgood tvrdi da je sastavljač izvora na temelju kojeg je nastao zemljovid Dulcert Portolano "postigao visoku znanstvenu preciznost u pronalaženju omjera između zemljopisne širine i dužine. To je mogao učiniti samo ako je raspolagao točnim podacima o relativnim zemljopisnim dužinama mnogih točaka na području između Galwaya u Irskoj i istočne obale Dona u Rusiji."

Zemljovid Zeno iz 1380. predstavlja još jednu zagonetku. Na njemu je prikazano golemo sjeverno područje koje se prostire sve do Grenlanda, s "nevjerojatno precizno" utvrđenim zemljopisnim širinama i dužinama raštrkanih i međusobno veoma udaljenih točaka. "Nevjerojatno je", tvrdi Hapgood, "da je u 14. stoljeću itko mogao utvrditi točne zemljopisne širine ovih mjesta, a kamoli točne zemljopisne dužine."

U tom smislu pozornost privlači i zemljovid svijeta Oronteja Fineja: na njemu su točno utvrđene zemljopisne širine i relativne zemljopisne dužine antarktičkih obala, a i sam je kontinent precizno pozicioniran. Sve to upućuje

na stupanj geografske znanosti koji je izjednačen s onim dosegnutim u dva-desetom stoljeću.

Zemljovid Portolano, Jehudija Ibn Ben Zara također se ističe preciznošću u određivanju zemljopisnih širina i dužina. Ukupna zemljopisna dužina između Gibraltara i Azovskog mora na tom zemljovidu odstupa samo za pola stupnja, dok su prosječna odstupanja ostalih zemljopisnih dužina manja od jednog stupnja.

Navedeni primjeri samo su mali dio dugačke i nadasve izazovne liste dokaza koje navodi Hapgood. Njegova mukotrpa i temeljita analiza kazuje kako je pogrešno misliti da su precizni instrumenti za mjerenje zemljopisne dužine izumljeni tek u 18. stoljeću. Reisov i ostali zemljovidi navode na zaključak da su takvi instrumenti bili samo *ponovno otkriveni*, da su postojali davno prije 18. stoljeća, te da se njima služila neka nepoznata civilizacija koja je istražila i kartirala čitav planet. Osim toga, čini se da je ta civilizacija, osim sposobnosti osmišljavanja i izrade preciznih i tehnički naprednih mehanizama, razvila i matematičku znanost do iznimno visokog stupnja.

Izgubljeni matematičari

U pokušaju pronalaženja odgovora, potrebno je podsjetiti na činjenicu da je Zemlja okrugla, pa je najbolje predstaviti je kao globus, jer se na taj način najtočnije iskazuju njezini omjeri. Prilikom premještanja kartografskih podataka s globusa na papir neizbježne su neke nepravilnosti, koje se mogu izbjeći pomoću složenog matematičkog postupka koji se naziva projekcijom.

Postoji više vrsta projekcija. Vjerojatno je najpoznatija Mercatorova, koja se primjenjuje i danas pri izradi atlasa. Ostale su projekcije azimutalna, stereografska, gnomonička, ekvidistantna azimutalna itd., no o njima nije potrebno šire govoriti. Ono što je značajno jest da su *za uspješnu projekciju potrebne usavršene matematičke tehnike koje, navodno, nisu bile poznate u drevno doba* (osobito ne prije 4 000. god. pr. Kr., kada prema općeprihvaćenom mišljenju uopće nije bilo civilizacija, a kamoli onih sposobnih da razviju i koriste naprednu matematiku i geometriju).

Svoju zbirku drevnih zemljovida Charles Hapgood je donio na procjenu profesoru Richardu Strachanu iz Tehnološkog instituta u Massachusettsu. Zanimalo ga je koji je stupanj matematičkoga znanja bio potreban da se sastave izvorni dokumenti. Strachan je 18. travnja 1965. odgovorio da je takav zadatak zahtijevao veoma napredno matematičko znanje. Na primjer, neki od zemljovida upućuju na Merkatorov tip projekcije, iako su nastali

davno prije njegova doba. Relativna složenost te projekcije (koja uključuje širenje zemljopisnih širina) pokazuje kako je korištena metoda mijenjanja trigonometrijskih koordinata.

Ostali razlozi na temelju kojih je zaključeno da su drevni kartografi bili vješti matematičari:

1. Utvrđivanje položaja pojedinih mjesta na kontinentu zahtijeva poznavanje metoda geometrijske triangulacije. Kada su posrijedi velike udaljenosti (od 1600 km nadalje), zbog zaobljenosti Zemlje potrebno je učiniti ispravke, a za to je potrebno poznavati sfernu trigonometriju.
2. Da se odredi položaj kontinenata, zapravo njihov međusobni odnos, potrebno je znati da je Zemlja okrugla. Nužno je i znanje o sfernoj trigonometriji.
3. Kulture koje bi posjedovale takvo znanje i precizne mjerne instrumente pomoću kojih se utvrđuje položaj nekog mjesta, svojom bi se matematičkom tehnologijom zasigurno poslužile pri sastavljanju zemljovida i pomorskih karti."

Strachanov dojam da zemljovid, sačuvani i preneseni putem njihovih prepisivača, predstavljaju djelo drevne, tajanstvene i tehnološki napredne civilizacije, dijelili su i stručnjaci Zrakoplovnih snaga SAD-a, kojima je Hapgood predao svoj dokaz. Lorenzo Burroughs, šef Kartografskog odjela 8. izvidničko-tehničkog eskadrona zrakoplovne baze Westover, veoma je podrobno proučio zemljovid Oronteja Fineja. Zaključio je da su neki izvori, na kojima je utemeljen najvjerojatnije sastavljeni pomoću projekcije slične suvremenoj Cordiform-projekciji. Sve to, kaže Burroughs:

upućuje na naprednu matematiku. Nadalje, oblik antarktičkog kontinenta upućuje na mogućnost, a možda i vjerojatnost da su izvorni zemljovid sastavljeni na temelju projekcije veoma slične stereografskoj ili gnomoničkoj, te na temelju sferne trigonometrije.

Uvjereni smo da su vaša, kao i otkrića vaših suradnika, veoma vrijedna, te ističu da je nužno pronaći odgovor na iznimno značajna pitanja o geologiji i drevnoj povijesti."

Hapgood je ubrzo došao do još jednog značajnog otkrića: kineski zemljovid na kamenom stupu koji potječe iz 1137. preslika je starijega izvornika. Taj se zemljovid također odlikuje visokom preciznošću u određivanju zemljopisnih dužina. Slična je također mreža meridijana i paralela, a sastavljen je pomoću sferne trigonometrije. Zaista, pomnijim promatranjem uočavaju se

mnoge sličnosti s europskim i srednjoistočnim zemljovidima, što se može objasniti samo na jedan način: svi oni potječu *od istoga izvora*.

Ponovno smo suočeni sa sačuvanim djelićem znanosti izgubljene civilizacije. Dapače, čini se da je ta civilizacija bila barem u nečemu napredna kao naša, te da su njezini kartografi "istražili i kartirali čitav svijet, pri čemu su osnovni stupanj tehnologije, metode, matematičko znanje i instrumenti najvjerojatnije bili slični našima".

Kineski zemljovid također upućuje na činjenicu da nam je preneseno neprocjenjivo vrijedno i *univerzalno naslijeđe*, koje sadrži mnogo više od složenog zemljopisnog znanja.

Jesu li djelić toga naslijeđa u pretpovijesni Peru donijeli takozvani "Viracocha", tajanstveni bradati stranci za koje se govorilo da su "u doba tame" stigli preko mora kako bi obnovili civilizaciju uništenu u velikoj geološkoj katastrofi?

Odlučio sam otići u Peru kako bih saznao nešto više.

II. dio - Morska pjena - Peru i Bolivija

IV. poglavlje

Kondorov let

Nalazimo se u južnom Peruu i letimo iznad zaravni zvane Nazca.

Podamnom se, poslije kita i majmuna pojavio kolibrić, lepršavih raširenih krila i nježnoga kljuna ispruženog prema nekom zamišljenom cvijetu. Zrakoplov sada naglo skreće desno i praćen vlastitom sićušnom sjenom nadlijeće pustu panameričku autocestu, slijedeći putanju koja vodi do znamenitog dugovratog "Alcatraza": čaplje dugačke 2750 metara, remek-djela drevnoga geometra. Ponovno kružimo i drugi put nadliječemo autocestu, prolazeći iznad prekrasnih prikaza riba, trokuta i pelikana, potom skrećemo lijevo, a ispod nas se pojavljuje crtež divovskoga kondora raširenih krila spremnih za let.

Odjednom se pokraj nas pojavio pravi kondor, ponosan poput palog anđela, koji se, nošen ognjenim krilima, vraćao u nebesa. Moj ga je pilot pokušao slijediti. Za trenutak sam uhvatio njegov bistar, spokojan pogled, kojim je odmjerio nedostojne pratitelje. Odjednom je, poput ukazanja iz nekog drevnog mita, to nebesko stvorenje zamahnulo krilima i vinulo se prema suncu, ostavljajući našu Cessnu, koja se u niskom letu borila s vjetrom.

Sada letimo iznad dvije paralelne crte dugačke gotovo 3 km, koje završavaju u nekoj udaljenoj točki. Nešto dalje zdesna pružaju se nebrojeni apstraktni, ali vrlo jasni oblici, koji se uopće ne doimaju kao djelo čovjeka.

Prema predaji tamošnjega stanovništva, crteži nisu djela smrtnika, nego polubogova - Viracocha, koji su prije mnogo tisuća godina ostavili svoje otiske na području Anda.

Zagonetne crte

Zaravan Nazca u južnom Peruu je pusto, suho, neplodno, beživotno i negostoljubivo područje. Ondje se ljudi nikada nisu naseljavali, niti će to učiniti u budućnosti: u usporedbi s Nazcom, čak se i površina Mjeseca doima pitomom.

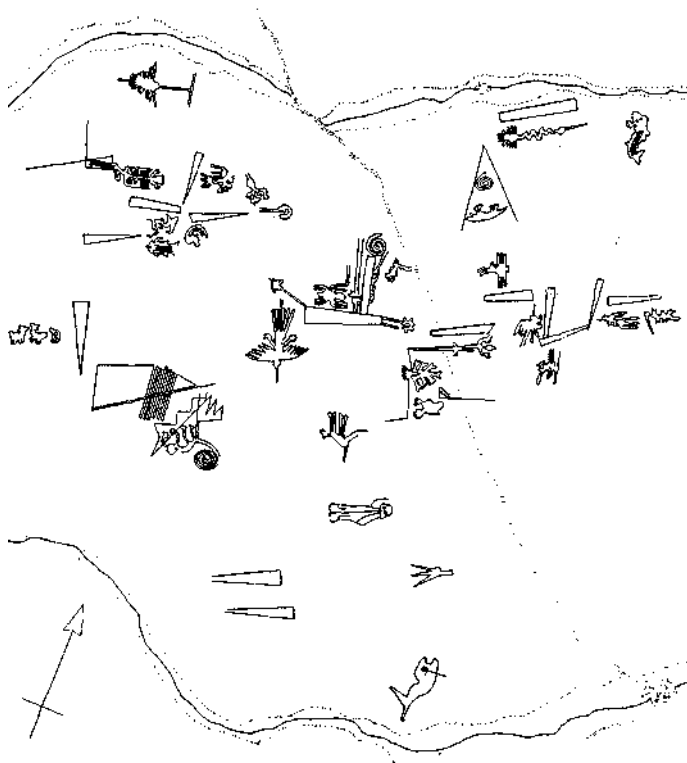
Međutim, ako ste umjetnik, a uz to i megaloman, te visoke i jezive zaravni mogu vam poslužiti kao golemo platno veličine 500 km², te možete biti sigurni da vaše remek-djelo neće uništiti pustinjski vjetar ili prekriti pijesak.

Istina je da ondje pušu jaki vjetrovi, ali zahvaljujući zakonima fizike, njihova se snaga ne osjeća na zemlji: pampe su prepune šljunka koji upija i zadržava toplinu sunca, stvarajući tako zaštitno polje toploga zraka. Uz to, zemlja sadrži dovoljno sadre, za koju se lijepi malo kamenje koje tako ostaje pod zemljom, a tu ljepljivu tvar redovito obnavlja jutarnja rosa. Dakle, kada se ondje nešto nariše, ondje i ostaje. Kiše rijetko padaju; zaista, svakih deset godina padne tek nekoliko bijednih kapi, što Nazcu čini jednim od najsuših područja na svijetu.

Zato, ako ste umjetnik, želite li izraziti nešto veličanstveno i značajno, te ako svome djelu želite osigurati besmrtnost, te čudesne i usamljene zaravni predstavljat će ispunjenje vaših snova.

Stručnjaci su govorili o starosti Nazce, temeljeći stajališta na fragmentima grnčarije nađenima pokraj crteža, te na rezultatima datiranja radioaktivnim ugljikom, provedenima na raznim iskopanim organskim ostacima. Pretpostavlja se kako potječu iz razdoblja između 350. god. pr. Kr. i 600. god. po. Kr. Međutim, ti nam rezultati ne govore ništa o starosti samih crta, koju, kao ni starost zbog njih uklonjenog kamenja nije moguće odrediti. Sa sigurnošću možemo ustvrditi samo da su najmlađi crteži stari barem 1 400 godina, iako bi, teoretski gledano, mogli biti i mnogo stariji - jednostavno zato što su kasniji narodi mogli u Nazcu donijeti predmete iz toga razdoblja.

Većina prikaza nalazi se na području južnoga Perua, koje na sjeveru graniči s rijekom imena Ingenio, a na jugu s rijekom Nazca. To područje, koje izgleda poput smeđe pješčane prostirke, udaljeno je četrdeset šest kilometara od panameričke autoceste, a pruža se od njezina središta do završetka. Ondje je naizgled nasumce razbacano na stotine različitih crteža. Neki od njih prikazuju životinje i ptice (ukupno osamnaest različitih ptica). Međutim, mnogo je više geometrijskih oblika, poput trapezoida, pravokutnika, trokuta i ravnih crta. Potonje, promatrane s visine, današnjem bi čovjeku nalikovale na složenu mrežu zrakoplovnih uzletišta, na proizvode bujne mašte nekog megalomanskog inženjera.

Osnovni likovi u Nazci.

Ljudi su navodno tek u dvadesetom stoljeću počeli letjeti, pa ne iznenađuje da mnogi promatrači smatraju kako crteži u Nazci predstavljaju piste za slijetanje izvanzemaljskih svemirskih brodova. To je veoma primamljiva tvrdnja, ali Nazca možda nije najbolje mjesto na kojemu valja tražiti dokaze. Na primjer, teško je shvatiti zašto bi izvanzemaljci, koji su dovoljno napredni da poduzimaju međuzvezdana putovanja i s lakoćom prelaze udaljenosti od stotina svjetlosnih godina, uopće trebali piste za slijetanje. Takva bi stvorenja zasigurno ovladala tehnikom pravilnog prizemljivanja svojih letećih tanjura?

Crteži u Nazci nikada nisu mogli poslužiti kao piste za slijetanje - svemirskih brodova ili nekih drugih letjelica - iako neki od njih s visine doista tako izgledaju. Kada ih promatamo sa zemlje, ti crteži kao da su nastali stru-

ganjem tisuća tona crnog vulkanskog šljunka s blijede pustinjske podloge od žutoga pijeska i gline. Očišćene su površine duboke tek nekoliko centimetara te su previše mekane da bi na njih moglo nešto sletjeti. Njemačka matematičarka Maria Reiche, koja je pola stoljeća posvetila proučavanju crteža, prije nekoliko godina opovrgnula je teoriju o izvanzemaljcima jednom veoma logičnom i jezgrovitom rečenicom: "Bojim se da bi svemirci ovdje zapeli."

Dakle, što bi crteži u Nazci mogli predstavljati, ako ne piste za kočije izvanzemaljskih bogova? To je još uvijek nepoznanica, kao uostalom i njihova starost. Riječ je o zaista velikoj tajni prošlosti. I što se više njome bavimo, ona nas to više zbunjuje.

Na primjer, jasno je da su likovi ptica i ostalih životinja stariji od geometrijskih likova, jer većina trapezoida, pravokutnika i ravnih crta presijecaju (a time djelomice i brišu) složenije likove. Iz toga se lako može zaključiti da je današnji izgled pustinje morao nastajati u dvije faze. Iako se to naizgled protivi zakonima tehničkoga razvitka, moramo priznati da je *starija* od dviju faza mnogo naprednija. Zoomorfni likovi zahtijevaju mnogo viši stupanj vještine i tehnologije od onoga potrebnog za urezivanje ravnih crta. Ali, kojim vremenskim razdobljima pripadaju ta umjetnička djela?

Znanstvenici to pitanje zanemaruju. Umjesto toga, oni sva djela pripisuju pripadnicima primitivne kulture "Nazca", koja je na neobjašnjiv način razvila sofisticirane tehnike umjetničkog izražavanja, te je stotinama godina prije pojave njihovih poznatijih nasljednika - Inka - iščezla iz Perua.

Koliko su napredni bili ti "primitivci" iz Nazce? Kakvim su to znanjem raspolagali da su mogli ostaviti svoj divovski potpis na zaravni? Kao prvo, bili su dobri astronomi, tako barem tvrdi dr. Phillis Pitluga, astronom iz zvjezdarnice Adler u Chicagu. Izradivši opširnu kompjutorsku studiju zvjezdane konstelacije u Nazci, ona je zaključila kako *slavna figura pauka predstavlja zemaljski dijagram divovskoga zvijezda Orion*, a ravne crte vezane za taj lik pokazuju promjene gibanja triju zvijezda Orionova pojasa u različitim razdobljima.

Pravo značenje otkrića dr. Pitluga pokazat ćemo dalje u knjizi. Istaknimo u međuvremenu da lik pauka u Nazci prikazuje pripadnika poznate vrste *Ricinulei*. Ta vrsta pauka jedna je od najrjeđih na svijetu, a pronađena je samo u udaljenim i nepristupačnim područjima amazonske prašume. Jesu li primitivni umjetnici Nazcae odlazili na daleka putovanja preko Anda kako bi nabavili primjerak ovoga pauka? Kako su uspjeli tako vjerno prikazati anatomiju pauka *Ricinulei*, osobito njegov spolni organ smješten na kraju desne nožice, koji je vidljiv samo mikroskopom?

Nazca skriva mnoge zagonetke takve vrste. Ni jedan crtež, osim možda prikaza kondora, ne može se povezati s tim područjem. Kit i majmun,

baš kao ni amazonski pauk, nikako ne pripadaju tom pustinjском okolišu. Čudnovat crtež čovjeka ispružene desne ruke, kao u znak pozdrava, s teškim čizmama na nogama i okruglim očima nalik sovinim, ne može se povezati s nekim poznatim razdobljem ili kulturom. Jednako su neobične i ostale čovjekolike figure: s glavama okruženima svijetlim kolutovima doista se doimaju poput posjetitelja s drugih planeta. Veličina tih likova također zapanjuje. Kolibrić je dugačak oko 50 metara, pauk oko 45 metara, dužina kondora od kljuna do vrha repa iznosi gotovo 122 metra (kao i pelikana), a gušter, čiji rep presijeca panameričku autocestu, dugačak je gotovo 190 metara. Svi su likovi divovskih razmjera, a svaki je pojedini lik pomno oblikovan jednom neprekinutom crtom.

Jednakom se pozornošću valja osvrnuti i na pojedinosti gometrijskih likova. Neki su od njih ravne crte *duže od osam kilometara*, te nalikuju rimskim cestama. One presijecaju pustinju, ulaze u isušena riječna korita, svladavaju razbacano kamenje i nijednom ne skreću s puta.

Ovakvu je preciznost teško, ali ne i nemoguće, objasniti zdravim razumom. Mnogo više zbunjuju likovi životinja. Kako su njihovi tvorci mogli postići tako savršenu preciznost ako nisu mogli provjeriti svoja djela iz zraka? Nijedan crtež nije dovoljno malen da ga se može proučiti sa zemlje. Promatrani sa zemlje, crteži nalikuju tek nizovima bezobličnih brazdi u pije-sku. Njihov pravi oblik vidljiv je tek s visine od nekoliko desetaka metara. No, u blizini se ne nalazi uzvisina pogodna za takvo razmatranje.

Tvorci crteža, tvorci zemljovida

Letim iznad crteža pokušavajući shvatiti njihov smisao.

Moj pilot je Rodolfo Arias, bivši pilot Zrakoplovnih snaga Perua. Budući da je nekada upravljao bojnim zrakoplovima, malena mu je Cessna suviše spora i nezanimljiva, te se ponaša kao da vozi taksi s krilima. Jednom smo se već vratili na pistu u Nazci kako bismo sa zrakoplova skinuli prozor. Moja je partnerica Santha željela namjestiti svoje kamere kako bi postigla što bolju snimku crteža. Mijenjamo visinu i uspoređujemo poglede. S visine od nekoliko desetaka metara amazonski pauk *Ricinulei* izgleda kao da će nas svakoga trenutka zgrabiti i progutati. S visine od oko 150 metara vidimo nekoliko likova odjednom: psa, drvo, čudan par ruku, kondora te nekoliko trokuta i trapezoida. S visine od gotovo 457 metara životinjski likovi, koji su do sada prevladavali krajolikom, izgledaju poput malenih raštrkanih jedinica, okruženih mnoštvom divovskih geometrijskih oblika. Ti oblici više

nisu nalikovali pistama, nego stazama koje su usjekli divovi - stazama koje presijecaju pustinju stvarajući zbunjujuće mnoštvo oblika, kutova i veličina.

Međutim, promatrajući crteže iz orlove perspektive, zapitao sam se slijeđe li kljunasti urezi i brazgotine ispod neki *red*. Sjetio sam se Marije Reich, matematičarke koja je od 1946. živjela u Nazci i proučavala zagone-
tne crteže. Ona smatra:

"Geometrijski crteži nalikuju šifriranom pismu, u kojemu su iste riječi ponekad napisane velikim slovima, a katkada sitnim znakovima. Crte su poredane tako da većina crta različitih veličina pripada skupini veoma sličnih oblika. Svi crteži sastoje se od određenog broja osnovnih elemenata."

I dok se Cessna s mukom uzdizala u nebesa, sjetio sam se također kako nije slučajno da su crte u Nazci otkrivene u dvadesetom stoljeću, kada je započelo doba zračnih putovanja. Krajem 16. stoljeća visoki dužnosnik Luis de Monzon bio je prvi španjolski putnik koji je izvijestio o tajanstvenim "znakovima u pustinji" i koji je prikupio lokalne predaje koje ih povezuju s Viracochama. Međutim, do 1930. kada je uvedena redovita zrakoplovna linija između Lime i Arequipe, nitko nije ni slutio da se u južnom Peruu nalazi najveće umjetničko djelo na svijetu. Tek su s razvitkom aeronautike ljudi stekli božansku sposobnost leta koja im je omogućila da otkrivaju donedavno skrivene zadivljujuće i zagonetne pojave.

Rodolfo je pažljivo kružio iznad golemog lika majmuna, upletenoga u mrežu zagonetnih geometrijskih oblika. Nemoguće je opisati zastrašujuće i hipnotičko djelovanje toga crteža: njegova je neobjašnjiva snaga bila gotovo zloslutna. Tijelo majmuna bilo je ocrtano jednom neprekinutom crtom. Ta je crta oblikovala stube, piramide, nizove cik-cak crta, spiralni labirint (rep) i oštre zavoje. Za izradu tako složenog crteža na listu papira bila bi potrebna iznimna crtačka i umjetnička vještina, no ovo je pustinja Nazca (gdje je sve monumentalno) i majmun je dugačak 122, a širok 92 metra.

Jesu li tvorci crteža bili i tvorci zemljovida?

I zašto su ih nazivali Viracocha?

Tragom Inka u prošlost

Ni jedan predmet, spomenik, grad ili hram nije sačuvan u prepoznatljivom obliku duže od najdublje ukorijenjenih religioznih predaja. Tekstovi iz piramida drevnog Egipta, Stari zavjet ili Vede, sve su te predaje neprolazna djela ljudskoga stvaralaštva: one su kotači na kojima znanje putuje kroz vrijeme.

Posljednji čuvari drevnog religijskog naslijeđa u Peruu bile su Inke, čija su vjerovanja i idolopoklonstvo iskorijenjeni, a njihova blaga opljačkana u razdoblju od trideset godina poslije španjolskoga osvajanja 1532. Srećom, neki su se španjolski putnici potrudili zapisati predaje Inka prije negoli su pale u zaborav.

Iako im se u to doba nije posvećivalo suviše pozornosti, neke od tih predaja pripovijedale su o velikoj civilizaciji koja je nekoliko tisuća godina prije španjolskog osvajanja cvjetala u Peruu. Sačuvane su žive uspomene na tu civilizaciju, koju su navodno osnovali Viracochi, isti tajanstveni ljudi kojima se pripisuju crteži u Nazci.

"Morska Pjena"

U doba kada su na to područje stigli španjolski konkvistadori, carstvo Inka protezalo se od obale Tihog oceana i planina Anda u Južnoj Americi, preko sjeverne granice današnjega Ekvadora te čitavoga Perua i dalje na jug, do rijeke Maule u središnjem Čileu. Udaljeni krajevi toga carstva bili su povezani golemim i složenim sustavom cesta: na primjer, dvije paralelne ceste u smjeru sjever-jug, od kojih je jedna dugačka 3 600 kilometara i prolazi uz obalu, a druga, gotovo jednake dužine, prolazi preko Anda. Obje su

ceste popločene i međusobno povezane na više mjesta. Osim toga, na njima se nalaze i veoma zanimljive građevine, poput visećih mostova i tunela koji prolaze kroz masivne stijene. Nedvojbeno je da su to djela naprednog, discipliniranog i ambicioznog društva. Međutim, ironično je što su upravo te građevine odigrale ključnu ulogu u njegovoj propasti: španjolske snage na čelu s Franciscom Pizarrom poslužile su se njima u svom nemilosrdnom prodoru u samo srce domovine Inka.

Glavno središte carstva Inka bio je grad Cuzco, čiji naziv na lokalnom narječju Quechua znači "pupak svijeta". Njega su, prema legendi, osnovala djeca Sunca - Manco Capac i Mama Occlo. Iako su Inke štovale boga Sunca *Intija* (Inti), u tome se gradu štovalo drugo, najsvetije od sviju božanstava. Bio je to Viracocha, "Morska Pjena", a legende kazuju da su crteže u Nazci stvorili njegovi imenjaci.

Zanimljivo je istaknuti da je grčka božica Afrodita, koja je rođena u moru, ime dobila upravo prema "pjesi [*aphros*] iz koje je nastala". Osim toga, Viracochu su narodi Anda oduvijek opisivali kao *muškarca*. Barem se toliko može pouzdano reći o njemu. Međutim, ni jedan povjesničar ne može reći koliko je zapravo bio star kult toga božanstva. Čini se da je taj kult oduvijek bio prisutan; zaista, dokazi upućuju na to da su, davno prije nego što su ga Inke uključile u svoju kozmogoniju i sagradile mu veličanstven hram u Cuzcu, Viracochu štovale *sve* civilizacije koje su postojale u dugoj povijesti Perua.

Viracochina utvrda

Nekoliko dana poslije odlaska iz Nazce, Santha i ja stigli smo u Cuzco i krenuli prema Coricanchi, velikom hramu iz doba prije Kolumba, posvećenom Viracochi. Naravno, Coricancha je odavno nestala. Točnije rečeno, bila je *zakopana* ispod slojeva kasnijih građevina. Španjolci su sačuvali njezine iznimno čvrste temelje iz vremena Inka, te niže dijelove nevjerojatno snažnih zidova na kojima su podigli svoje veličanstvene kolonijalne katedrale.

Približavajući se glavnom ulazu u katedralu, sjetio sam se da je hram Inka, koji je nekoć ovdje stajao bio obložen s više od 700 zlatnih listova (od kojih je svaki težio oko 2 kg) te da su u njegovu prostranom dvorištu bila zasađena "polja" kukuruza, također od zlata. To me podsjetilo na legendu o Salomonovu hramu u dalekom Jeruzalemu, koji je također bio urešen zlatnim listovima i čudesnim zlatnim voćnjakom.

U potresima 1650. i 1950. španjolska katedrala Santo Domingo, koja je stajala na mjestu Viracochina hrama, pretrpjela je znatna oštećenja te

je oba puta morala biti iznova građena. Temelji iz razdoblja Inka, kao i niži zidovi, ostali su gotovo netaknuti zahvaljujući njihovu karakterističnom obliku postignutom pomoću elegantnog sustava međusobno spojenih poligonalnih blokova. Ti blokovi, kao i opći raspored jedini su ostaci izvorne građevine, izuzevši osmerokutnu platformu od sivoga kamena, smještenu u središtu golemog pravokutnog dvorišta, koje je nekada bilo prekriveno sa 55 kilograma čistoga zlata. Na obje strane dvorišta nalazila su se veoma profinjena predsoblja, također iz hrama Inka, sa zidovima koji su se sužavali pri vrhu i s prekrasno izrezbarenim granitnim nišama.

Prošetali smo uskim, popločanim ulicama Cuzca. Uočio sam kako nije samo katedrala odavala španjolsko nametanje prvotnoj kulturi; čitav je grad bio pomalo divlji. Posvuda su se uzdizale palače i prostrane kolonijalne kuće pastelnih boja s balkonima, ali gotovo su sve bile podignute na temeljima građevina Inka ili su se nastavljale na prekrasnu poligonalnu arhitekturu Coricanche. Zastao sam u uličici zvanoj Hatunrumiyoc kako bih proučio zid izgrađen od bezbroj savršeno poredanih kamenih blokova različitih veličina i oblika, međusobno povezanih složenim sustavom kutova, bez ikakva veziva. Svi su blokovi bili izrezbareni i poredani na način koji je odavao iznimnu vještinu i višestoljetno graditeljsko iskustvo. Na jednom kamenom bloku izbrojao sam dvanaest kutova i stranica smještenih na samo jednoj ravni, a s okružujućim je blokovima bio toliko čvrsto povezan da među njih nisam uspio uvući niti list papira.

Bradati stranac

Čini se da je početkom 16. stoljeća, prije nego što su Španjolci posve uništili peruansku kulturu, kip Viracocha stajao u Svetinji nad Svetinjama u Coricanchi. U suvremenom tekstu, *"Relation anonyma de los costumbres antiquos de los naturales del Piru"*, taj mramorni kip boga opisan je ovako: "kosa, put, crte lica, odjeća i sandale prikazani su na način na koji slikari prikazuju apostola sv. Bartolomeja". Na drugim se mjestima spominje da Viracocha nalikuje sv. Tomi. Proučio sam mnogo ilustriranih crkvenih rukopisa u kojima se prikazuju ta dva sveca; oba su redovito prikazivana kao postariji, pogrbljeni, bradati bijeli muškarci odjeveni u duge lepršave halje i obuveni u sandale. Kako ćemo poslije vidjeti, zapisi potvrđuju da su Viracochu njegovi štovatelji upravo tako opisivali. Dakle, tko god on bio, nije mogao biti američki Indijanac, jer su oni uglavnom tamne puti i uglavnom bez dlaka na licu. Po gustom bradi i svijetloj puti Viracocha je gotovo kavaski tip.

Na temelju svojih legendi i vjerskih uvjerenja Inke 16. stoljeća zaključile su da su bradati Španjolci koji su stigli na njihove obale bili upravo Viracocha i njegovi polubogovi. Prema legendi, Viracocha je obećao da će se vratiti. Bila je to sretna okolnost koja je Pizzarovim konkvistadorima omogućila odlučujuću stratešku i psihološku prednost nužnu za uspješno svladavanje brojčano nadmoćnijih Inka u bitkama koje su slijedile.

Tko su bili Viracocha?

VI. poglavlje

Došao je u doba kaosa

Sve drevne legende naroda Anda govore o tajanstvenom visokom, bradatom čovjeku svijetle puti. Iako su ga nazivali različitim imenima, taj je lik uvijek bio prepoznatljiv: Viracocha, Morska Pjena, gospodar znanosti i magije, koji je rukovao strašnim oružjem i koji je došao u doba kaosa kako bi u svijetu uspostavio red.

Ista priča ispričana u različitim varijantama zajednička je svim narodima Anda. Ona započinje dramatičnim opisom strašnoga doba kada je zemlju zadesio veliki potop, nakon kojeg je nestalo sunce i zemlja je uronila u tamu. U društvu su zavlitali nered i očaj. Poslije nekog vremena:

"s juga je stigao visok bijeli čovjek čija je pojava izazivala strahopoštovanje. Taj je čovjek imao moć pretvoriti brda u doline, a doline u velika brda, te je učinio da iz kamenja poteku rijeke..."

Španjolski ljetopisac tu je predaju čuo od Indijanaca koje je upoznao tijekom svojih putovanja po Andama:

"A oni su je čuli od svojih očeva, koji su za nju doznali iz pjesama davnina. Kažu da je taj čovjek putovao planinskim putovima, krećući se prema sjeveru i čineći čuda, te da ga od tada više nikada nisu vidjeli. Kažu i to da je ljude savjetovao kako bi trebali živjeti, govoreći im s velikom ljubavlju i dobrotom i upozoravajući ih da jedni drugima ne čine zla nego da se ljube i budu milosrdni prema svima. Najčešće su ga nazivali Ticci Viracocha."

Istu su osobu nazivali još i Huaracocha, Con, Con Ticci ili Kon Tiki, Thunupa, Taapac, Tupaca i Illa. On je bio znanstvenik i nenadmašiv arhitekt, kipar i graditelj: "Mogao je izgraditi terase i polja na strminama i podići zidove koji su ih podržavali. Izgradio je i kanale za navodnjavanje, i odlazio je na mnoga mjesta uvodeći red."

Viracocha je bio i učitelj i iscjelitelj, koji je pomagao ljudima u nevolji. Govorilo se: "Kuda god da je pošao izliječio je bolesne i slijepima vratio vid."

Međutim, taj nježan, civiliziran, nadčovječan Samarijanac, imao je i drugo lice. Kada mu je život bio u opasnosti, a čini se da je nekoliko puta to doista i bilo, poslušio se nebeskom vatrom:

"Čineći velika čuda svojim riječima stigao je na područje Canasa, a ondje, u blizini sela zvanog Cacha ljudi su ustali protiv njega i zaprijetili mu da će ga kamenovati. Vidjeli su ga kako pada na koljena i podiže ruke prema nebu kao da zaziva pomoć u opasnosti koja ga je zadesila. Indijanci tvrde da se tada na nebu pojavila vatra, koja kao da ih je posve okružila. Puni straha prišli su onome kojega su kanili ubiti i zamolili ga za oprost. Na njegovu je zapovijed vatra nestala, ali golemo kamenje koje je zahvatila bilo je lagano poput pluta, te ga se moglo s lakoćom podići. Nadalje pripovijedaju kako se, odlazeći s mjesta toga događaja, uputio prema valovima te ga više nitko nikada nije vidio. A kada je otišao, nazvali su ga Viracocha, tj. Morska Pjena".

Sve se legende slažu o Viracochinu izgledu. Na primjer, Juan de Betanzos, španjolski ljetopisac iz 16. stoljeća u svome djelu *Suma y Narracion de los Incas* tvrdi kako je za Indijance on bio "visok i bradat čovjek odjeven u bijelu halju koja mu je sezala do stopala dok je oko struka nosio pojas."

Mnogi međusobno veoma udaljeni i različiti narodi Anda također spominju istu zagonetnu osobu. Prema jednoj predaji on je bio:

"Bradat čovjek srednje visine, odjeven u dugačku halju. Bio je to postariji, pogrbljen čovjek sijede brade. Hodao je oslanjajući se na štap, a urođenicima se obraćao s ljubavlju, nazivajući ih svojim sinovima i kćerima. Putovao je čitavom zemljom i činio čuda. Dodirom je liječio bolesne. Govorio je sve jezike bolje od urođenika. Zvali su ga Thunupa ili Tarpaca, Viracocha-Rapacha ili Pachaccan."

Prema jednoj legendi, Thunupa-Viracocha bio je "visok bijeli čovjek, koji je svojom pojavom izazivao poštovanje i divljenje". Druga ga legenda opisuje kao bijelog bradatog čovjeka uzvišena držanja i plavih očiju, koji je hodao gologlav i odjeven u *cusmu* (cusma), košulju bez rukava koja seže do koljena. Nadalje, u legendi koja se, kako se čini, odnosi na kasnije razdoblje njegova života, on je opisan kao: "mudar savjetnik u državnim pitanjima, bradat starac duge kose odjeven u dugačku tuniku."

Prosvjetiteljska misija

Legende pamte Viracochu prvenstveno kao učitelja. Prije njegova dolaska "vladao je nered, ljudi su hodali goli poput divljaka; nisu imali kuća ni drugih nastamba, osim špilja, odakle su odlazili u udaljene krajeve u potrazi za hranom."

Viracocha je sve to promijenio i utemeljio je novo zlatno doba. Nadalje, sve se legende slažu da se u svojoj prosvjetiteljskoj misiji služio silom samo u krajnjoj nuždi: pažljivim naputcima i osobnim primjerom uvodio je ljude u tehnike i znanja potrebna za kulturni i produktivan život. Na primjer, njemu se pripisuje donošenje vještina poput medicine, metalurgije, poljodjelstva, stočarstva, pisma (Inke kažu da ih je pismu podučio Viracocha, iako je zaboravljeno), te naprednih graditeljskih tehnika.

Već sam se upoznao s izvanrednom arhitekturom Cuzca. Međutim, istražujući drevni grad, ustanovio sam da se sva klesarska djela Inka mogu s arheološkom sigurnošću pripisati Inkama. Iстина je da su oni posve sigurno bili iznimno vješti u obradi kamena i mnogi spomenici na području Cuzca bili su nedvojbeno njihovo djelo. Međutim, čini se da su neke složenije građevine, koje su se s vremenom pripisivale Inkama podigle starije civilizacije; postoje dokazi da su Inke te građevine češće restaurirali nego li su ih gradili.

Isto vrijedi i za visoko razvijen sustav cesta, koje povezuju jako udaljene dijelove carstva Inka. Čitatelj će se prisjetiti kako je riječ o paralelnim cestama koje se protežu prema sjeveru i jugu, od kojih jedna prolazi uz obalu, a druga preko Anda. Osim toga, više od 24 000 km utabanih staza bilo je u redovitoj uporabi prije španjolskog osvajanja, pa sam pretpostavio kako su i one djelo Inka. Sada sam, međutim, otkrio kako su Inke najvjerojatnije naslijedile taj sustav cesta. Postojeći sustav Inke su obnavljali, održavali i ujedinili. Međutim, nijedan stručnjak ne može sa sigurnošću odrediti starost ovih izvanrednih cesta, niti tko su bili njihovi graditelji.

Lokalne predaje samo produbljuju taj misterij navodeći kako su ceste i složene građevine "bile drevne još u doba Inka", te da su to bila "djela bijeloga muškarca zlatnosmede kose" koji je živio tisućama godina prije Inka.

Prema jednoj legendi Viracochu su pratile dvije vrste glasnika - odani vojnici (*huaminca*) i sjajni (*hayhuaypanti*). Njihov je zadatak bio da "diljem svijeta" prenose poruku svoga gospodara.

Ostale legende sadrže rečenice poput: "Kon Tiki se vratio s brojnom pratnjom"; "Kon Tiki je zatim pozvao svoje sljedbenike zvane viracocha"; "Kon Tiki je zapovijedio svima, osim dvojici viracocha, neka pođu na istok..."; "S jezera je stigao gospodar zvan Kon Tiki Viracocha, vodeći sa sobom određen broj ljudi..."; "Tako su viracocha otišli tamo kamo ih je Viracocha uputio...".

Djelo vragova?

Sjeverno od Cuzca nalazi se drevna utvrda Sacsayhuaman. Uputili smo se ondje jednoga poslijepodneva, kada su nebo zastrli oblaci boje potamnje-log srebra. Tundrom je puhao hladan povjetarac dok sam se uspinjao stubama preko nadsođenih kamenih vrata, izgrađenih za divove i hodao uz redove golemih vijugavih zidova.

Zastao sam kako bih promotrio velik granitni kamen ispod kojeg sam upravo prošao. Taj kamen, visok oko tri i pol metra, širok oko dva metra i teži od 100 tona bio je djelo čovjeka. Isklesan zadivljujućom lakoćom i skladnih proporcija (kao da je načinjen od voska ili kita), stajao je unutar zida od golemih poligonalnih kamenih blokova poredanih u savršenoj ravnoteži.

Budući da je jedan od tih iznimno vješto isklesanih kamenih blokova visok 8,5 m i težak 361 t (što otprilike odgovara težini od *pet stotina* obiteljskih automobila), neizbježno se nameću pitanja koja zahtijevaju odgovore.

Kako su Inke ili njihovi preci mogli izgraditi takva golema kamena zdanja? Na koji su način precizno klesali i oblikovali te kamene gromade? Na koji su ih način prenosili iz kamenoloma udaljenih više desetaka kilometara? Kako su od njih izgradili zidine? Što im je omogućavalo da lako premještaju kamenje i podižu ga na velike visine? Ti ljudi navodno nisu poznavali ni kotač, a kamoli strojeve kojima bi mogli podizati na desetke nepravilnih kamenih blokova, teških stotinu tona i graditi od njih trodimenzionalne slagalice.

Znao sam da su ljetopisci iz ranog kolonijalnog razdoblja bili zbunjeni kao i ja. Na primjer, cijenjeni Garcilaso de la Vega, koji je ovamo stigao u 16. stoljeću, sa strahopoštovanjem je govorio o tvrđavi Sacsayhuaman:

"Tko je nikada nije vidio, ne može niti zamisliti koliko je golema; kada je se pozorno promotri iz blizine, njezine nevjerojatne dimenzije navode na pomisao da je nastala čarolijom; to je zasigurno djelo vragova a ne ljudi. Izgrađena je od kamenja, tako golemog i brojnog da se morate zapitati kako su ga Indijanci uopće iskopavali, kako su ga prenosili i kako su ga klesali i slagali s tolikom preciznošću. Naime, oni nisu raspolagali ni željezom ni čelikom kojima bi lomili kamen, rezali ga i obrađivali; nisu imali kola ni volove kojima bi ga prevozili, iako ni to ne bi pomoglo jer je kamenje suviše golemo, a planinski putovi veoma surovi."

Garcilaso je izvijestio o još jednoj zanimljivosti. U svom djelu *Royal Commentaries of the Inca* (*Kraljevski komentari o Inkama*) napisao je kako je u davnoj prošlosti kralj Inka pokušao nadmašiti svoje pretke koji su sagradili Sacsayhuaman. Taj je pokušaj završio donošenjem samo jedne kamene gromade s udaljenosti od nekoliko kilometara, koju je trebalo dodati postojećima: "Kameni je blok preko planine i strmih brežuljaka vuklo više od 20 000 Indijanaca. U jednom se trenutku otkotrljao niz liticu i zgnječio više od 3 000 muškaraca." Od svih povijesnih dokumenata koje sam proučio samo sam u ovome pronašao podatak o tome da su Inke nešto gradile, ili pokušavale izgraditi pomoću golemih kamenih blokova poput onih tvrđave Sacsayhuaman. Iz njega je očito da za takav pothvat Inke nisu bile opremljene ni tehnologijom ni iskustvom, pa je njihov pokušaj neslavno završio.

Unatoč činjenici da se Garcilasova priča nije mogla uzeti kao dokaz, ona je naglasila misao koja mi se nametnula dok sam promatrao goleme zidine koje su se uzdizale oko mene. Pomislio sam kako ih je zaista mogla sagraditi civilizacija mnogo starija i tehnološki naprednija od Inka.

Znao sam da arheolozi imaju poteškoća s utvrđivanjem starosti cesta i kamenih zidina bez vezivnog materijala, koji ne sadrže organske tvari. U takvim slučajevima metode datiranja radioaktivnim ugljikom ili termoluminiscencijom nemaju nikakva učinka. A s novim obećavajućim metodama, poput datiranja radioaktivnim klorom (Cl-36) tek se počelo eksperimentirati, stoga još nisu u primjeni. Dakle, u očekivanju daljnjeg napretka na tom polju znanosti "stručna" kronologija još se uvijek temelji na nagađanjima i subjektivnim procjenama. Budući da je poznato da su se Inke *služili* utvrdom Sacsayhuaman, razumno je pretpostaviti da su je oni i *izgradili*. No, postoji i druga jednako prihvatljiva mogućnost. Inke su se mogle useliti u ove građevine.

Ako je doista bilo tako, tko su bili izvorni graditelji?

Drevne legende kažu: Viracocha, bradati bijeli stranci, sjajni, odani ratnici.

Tijekom putovanja nastavio sam proučavati zapise španjolskih pustolova i etnografa iz 16. i 17. stoljeća, koji su vjerno prenijeli drevne, pretkolonijalne predaje peruanskih Indijanaca. Tim predajama zajedničko je pozivanje dolaska Viracocha sa strašnim potopom, koji je zadesio zemlju i uništio veći dio čovječanstva.

VII. poglavlje

Jesu li divovi zaista postojali?

Oko šest sati ujutro maleni je vlak započeo svoj polagan uspon uz strme obronke doline Cuzco. Vukli smo se uz prvi red tračnica, a zatim smo skrenuli vozeći se niz kosinu. Ponovno smo skrenuli vozeći se uz kosinu, da bismo se konačno, poslije nebrojenih zaustavljanja, popeli visoko iznad drvnoga grada. Zidovi Inka i kolonijalne palače, uske ulice i katedrala sv. Dominika čučali su nad ruševinama Viracochina hrama, sablasni i nestvarni pri biserno sivom jutarnjem svjetlu. Šarene ulične svjetiljke još su bile upaljene, dok se na tlo spuštala magla, a dim se širio iz dimnjaka na crijepom pokrivenim krovovima.

Vlak je ubrzo skrenuo i neko smo se vrijeme vozili prema sjeverozapadnom odredištu, zvanom Machu Picchu, izgubljenom gradu Inka, 130 kilometara udaljenom od Cuzca. Kanio sam skratiti vrijeme čitanjem, no ubrzo sam zaspao uljuljkan nježnim zibanjem vlaka. Kada sam se poslije pedeset minuta probudio i pogledao kroz prozor, prizor se doimao poput slike: zelene livade obasjane suncem i posute krpicama smrznutoga tla prostirale su se s obje strane rječice čitavom dolinom.

Ravno preda mnom pružalo se dugačko polje načičkano grmljem, na kojem su pasle crno-bijele krave. Ispred raštrkanih kuća stajali su niski, tamnopusiti Quechua Indijanci, odjeveni u ponča, balaklave i šarene vunene šešire. Nešto dalje prostirali su se obronci na kojima su rasle omorike i egzotični eukaliptusi. Pogledom sam obuhvatio dva zelena vrhunca koje je nadvisivao treći, smješten između njih, i daleko obzorje u kojemu su se nazirali snijegom pokriveni planinski vrhovi.

Svrgavanje divova

Obuzet prizorom, nerado sam se latio štiva. Želio sam поближе istražiti povezanost između iznenadnog Viracochina dolaska i potopa opisanog u legendama Inka i drugih naroda Anda. Bio sam uvjeren da je ta veza postojala.

Pred sobom sam držao knjigu *Natural and Moral History of the Indies* (*Prirodna i moralna povijest Indijanaca*) fratra Josea de Acoste, u kojoj učenici svećenik iznosi "kazivanja Indijanaca o njihovim počecima":

"Oni često spominju potop koji je uništio njihovu zemlju. Indijanci govore kako su u potopu stradali svi ljudi te kako je iz jezera zvanog Titicaca stigao neki Viracocha i ostao u Tiahuanacu u kojemu se i danas mogu vidjeti ruševine drevnih i veoma neobičnih građevina. Odande se uputio u Cuzco, poslije čega se čovječanstvo počelo množiti."

U želji da otkrijem nešto više o jezeru Titicaci i tajanstvenom Tiahuanacu, pročitao sam sljedeće poglavlje, u kojemu se prepričava legenda iz Cuzca:

"Zbog nekog neutvrđenog zločina koji su počinili, stvoritelj je drevne stanovnike kaznio potopom... Poslije potopa stvoritelj se pojavio iz jezera Titicace u ljudskom obličju. Potom je stvorio sunce, mjesec i zvijezde, te je naposljetku obnovio ljudsku vrstu."

Drugi mit iznosi sljedeće:

"Veliki Stvoritelj Bog, Viracocha, odlučio je stvoriti svijet kako bi u njemu živjeli ljudi. Najprije je stvorio zemlju i nebo. Potom je stvorio ljude, isklesavši divovske kamene kipove kojima je dao život. Isprva je sve bilo dobro, no poslije nekog vremena divovi su počeli međusobno ratovati i odbijali su raditi. Viracocha ih je odlučio uništiti. Neke od njih ponovno je pretvorio u kamen, ostale je uništio strašnim potopom."

Sličnu priču sadrže i drugi, prilično nepovezani izvori, poput židovskoga Starog zavjeta. Na primjer, u šestom poglavlju Knjige Postanka, koje opisuje nezadovoljstvo hebrejskoga Boga onime što je stvorio, i zbog čega je sve odlučio uništiti, moju je pozornost zaokupljao jedan od malobrojnih opisa zaboravljenog razdoblja prije potopa. Zagonetna rečenica glasi: "U ona su

vremena na zemlji bili Nefili (divovi, op.prev.)." Jesu li "divovi" zakopani u pijesku Srednjega istoka bili povezani s "divovima" američkih urođeničkih legendi iz predtkolumbovskog razdoblja? Još veći misterij jest činjenica da se židovski i peruanski izvori podudaraju u opisima ljutitog božanstva koje je pokvaren i neposlušan svijet kaznilo katastrofalnim potopom.

Sljedeći iz zbirke dokumenata koje sam prikupio sadržavao je opis potopa, koji su ocu Molini prenijele Inke, a ovaj ga je zapisao u svom djelu *Relation de las fabulas y ritos de los Yngas*:

"U pričama o životu Manca Capaca (Manco Capac), prvoga Inke koji je svome narodu dao ponosno ime "Djeca Sunca" te koji je utemeljio kult Sunca, Inke su sačuvale brojne predaje o potopu. One kazuju kako su u tom potopu izginuli svi ljudi i sva stvorenja jer su vode doseglye najviše planinske vrhunce. Od svih živih bića preživjeli su samo jedan muškarac i jedna žena, koji su se sakrili u kovčeg. Kada se voda povukla, vjetar ih je odnio...u Tiahuanaco [gdje je] stvoritelj počeo stvarati ljude i narode."

S Garcilasom de la Vegom, sinom španjolskoga plemića i žene iz kraljevske obitelji Inka, već sam se susreo čitajući njegovo djelo *Royal Commentaries of the Incas (Kraljevski komentari Inka)*. Njega su smatrali jednim od najpouzdanijih tumača predaja naroda kojemu je pripadala njegova majka. Svoje je djelo dovršio ubrzo nakon osvajanja, kada te predaje još nisu bile zamućene stranim utjecajima. De la Vega je također potvrdio ono u što su očito svi duboko vjerovali: "Nakon što su se vode povukle, u zemlji Tiahuanaco pojavio se jedan čovjek."

Taj je čovjek bio Viracocha. Zaogrnut plaštom, snažne i "dostojanstvene pojave", kretao se samouvjereno i sigurno najopasnijim pustinjama. Imao je iscjeliteljske moći i mogao je prizvati vatru s neba. Indijanci su vjerovali da se stvorio niotkuda.

Drevne predaje

Već više od dva sata putujemo prema Machu Picchuu, te se za to vrijeme promijenio i krajolik. Nad nama su se uzdizale goleme crne planine, na kojima nije bilo snijega koji bi odražavao sunčevu svjetlost, te nam se činilo da prolazimo preko jeziva mračnog klanca. Zrak je, kao i moje noge, bio hladan. Dršćući sam nastavio čitati.

U mnoštvu legendi koje sam proučio i koje su se međusobno nadopunjavale, ali i nerijetko suprotstavljale, jedno je bilo očito. Svi su znanstvenici složni u zaključku da su Inke usvojile i dalje prenosile predaje mnogih naroda kojima su stoljećima vladali šireći svoje golemo carstvo. Dakle, bez obzira na povijesne rasprave o starosti Inka, nitko ne može ozbiljno opovrgnuti tvrdnje o njihovoj ulozi prenositelja religioznih predaja svih velikih drevnih kultura - kako onih s obalnog područja, tako i onih iz unutrašnjosti, poznatih i nepoznatih - koje su im prethodile.

Tko bi mogao znati *koje* su civilizacije postojale u Peru u nepoznatoj prošlosti? Svake godine arheolozi dolaze do novih otkrića koja im otvaraju poglede u sve dalju prošlost. Jednoga bismo dana mogli dokazati da su u dalekoj prošlosti preko mora na područje Anda stigli prosvjetitelji koji su, obavivši svoj zadatak, nestali bez traga. Upravo su o tome govorile legende koje su pobožno njegovale uspomenu na Viracochu, čovjeka-boga koji je koračao putovima visokih Anda i posvuda činio čuda:

"Viracocha i njegova dva pomoćnika putovali su na sjever. Sam je Viracocha putovao gorjem, dok je jedan njegov pomoćnik putovao uz obalu, a drugi uz rub istočnih šuma. Stvoritelj je došao do Urcosa, mjesta pokraj Cuzca, gdje su na njegovu zapovijed iz planine izniknuli budući ljudi. Posjetio je Cuzco, a zatim nastavio prema sjeveru do Ekvadora. Ondje je, u priobalnoj pokrajini Manti (Manta) napustio svoj narod i hodajući po valovima, iščeznuo u oceanu."

Svaka predaja o izvanrednom strancu čije je ime značilo "Morska Pjena" završava dirljivim opisom oproštaja:

"Viracocha je nastavio svojim putem, stvarajući mnoge narode. Kada je stigao u Puerto Viejo, pridružili su mu se njegovi sljedbenici s kojima je kročio na pučinu. Kažu da su on i njegovi ljudi hodali po vodi kao da hodaju zemljom."

Uvijek taj dojmljiv oproštaj...i navještaj znanosti ili čarolije.

Vremenski stroj

Kroz prozor vlaka pružao se veličanstven pogled. Slijeva se protezala duboka tamna Urubamba, pritoka Amazone i sveta rijeka Inka. Temperatura zraka znatno je porasla: naime, spustili smo se nešto niže u dolinu tropske

mikroklima. Planinski obronci koji su se uzdizali s obje strane pruge bili su pokriveni gustim zelenim šumama. Shvatio sam da je čitavo područje prepuno golemih i nepremostivih prepreka. Tko god se usudio doći u ovaj udaljen i nepristupačan kraj kako bi sagradio Machu Picchu, morao je za to imati veoma dobar razlog.

Bez obzira na razlog, odabir tako udaljenog područja imao je barem jednu prednost: tijekom svoga uništavajućeg pohoda konkvistadori i redovnici nikada nisu pronašli Machu Picchu. Zaista, tek je 1911., kada je poraslo zanimanje za veličanstveno naslijeđe starih civilizacija, mladi američki istraživač Hiram Bingham svijetu otkrio Machu Picchu. Odmah je postalo jasno kako je to nevjerojatno mjesto jedinstven dokaz o pretkolumbovskoj civilizaciji; osim toga, ruševine su bile zaštićene od pljačkaša i lovaca na suvenire i sačuvan je velik dio zagonetne povijesti koji će nastavljati oduševljavati i buduće naraštaje.

Prošavši pokraj otrcanih restorana i jeftinih barova gradića Agua Calienta (Vruća Voda) u devet sati i deset minuta konačno smo ušli u postaju Machu Picchu Puentas Ruinas. Ondje smo se ukrcali na autobus, kojim smo se pola sata vozili prašnjavom vijugavom cestom, uspinjući se strmom, zastrašujućom planinom do samoga Machu Picchua, ruševina i lošega hotela, u kojemu smo platili nevjerojatnu cijenu za ne baš čistu sobu. Bili smo jedini gosti. Iako je prošlo više godina od kada je lokalni gerilski pokret posljednji put bombardirao željezničku prugu u Machu Picchuu nisu često dolazili strani posjetitelji.

Bajkoviti Machu Picchu

Bilo je dva sata poslijepodne. Stajao sam na najvišoj točki južne strane Machu Picchua. Sjeverno, na lišajem prekrivenim terasama, prostirale su se ruševine. Nad planinom su se nadvijali gusti oblaci iz kojih je povremeno izranjalo sunce.

Machu Picchu je obavijala sveta rijeka koja je tekla dolinom u njegovu podnožju, poput jarka koji okružuje golem zamak. Njezina je površina odražavala boju prašume, a povremeno su se vidjele i blještave bijele krpice razigrane svjetlosti.

Pogledom sam prelazio preko ruševina sve do dojmljivog vrhunca zvanog Huana Picchu. Slika tog vrhunca svima je dobro poznata s plakata putničkih agencija. Iznenadio sam se ustvrdivši kako su terase, koje su se prostirale otprilike stotinu metara ispod njega, obrađene i pomno obliko-

vane: gotovo okomite pretvorene su tako u ljupke viseće vrtove, koji su u drevno doba zacijelo bili puni raznobojnoga cvijeća.

Čitavo se mjesto doimalo kao veličanstveno kiparsko djelo oblikovano od planina, stijena, drveća, kamenja i vode. Mjesto je to koje oduzima dah i sigurno jedno od najljepših koje sam ikada vidio.

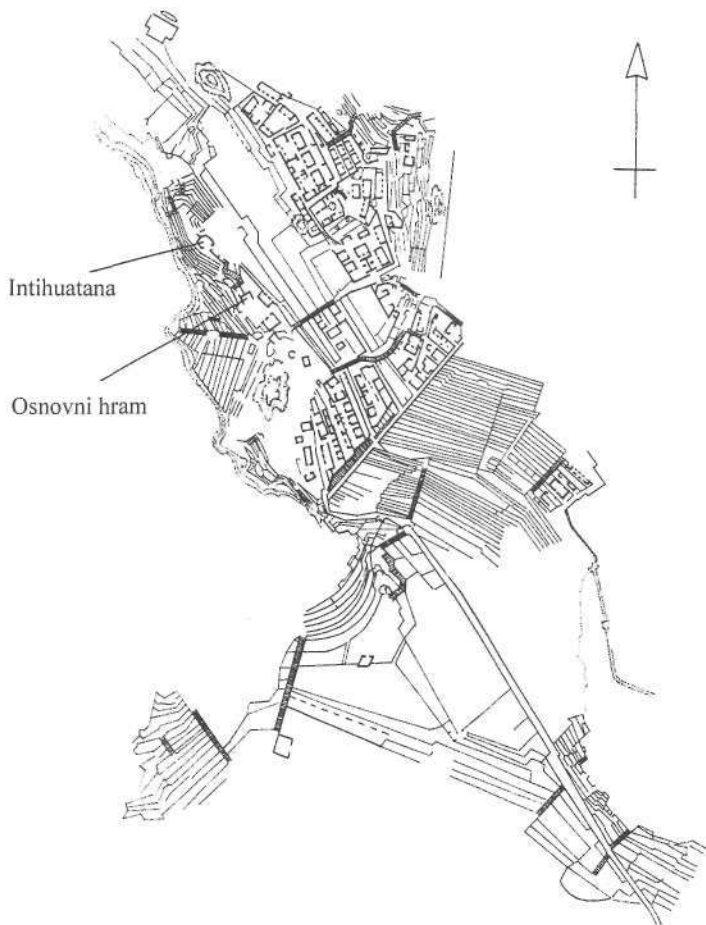
Međutim, unatoč veličanstvenosti prizora, činilo mi se da promatram grad duhova ili sablasnu olupinu broda "*Marie Celeste*". Duž terasa nanizale su se malene kuće sa samo jednom prostorijom koja je gledala na usku ulicu. Bile su građene čvrsto i funkcionalno, te posve jednostavno i bez ukrasa. No, za razliku od kuća, arhitektura obrednih lokacija bila je neizmjereno složena jer su se na njima nalazila golema kamena zdanja, slična onima koje sam vidio u Sacsayhuamanu. Na primjer, ondje se uzdizao vješto isklesan i gladak monolit visok oko tri i pol metra, širok otprilike metar i pol i težak oko 200 tona. Kako su ga drevni graditelji uspjeli ondje donijeti?

Bilo je još desetak sličnih monolita međusobno povezanih zamršenim sustavom kutova koji se doimao poput goleme kamene slagalice. Na samo jednom kamenom bloku izbrojao sam trideset i tri kuta, od kojih se svaki savršeno uklapao u kut susjednog kamenog bloka. Osim masivnoga poligonalnog kamenja, vidio sam i savršeno isklesano četverokutno kamenje veoma oštih rubova. U cjelokupni izgled mjesta uklapale su se i prirodne kamene gromade razbacane posvuda. Bilo je ondje i neobičnih naprava, poput *intihuatane* (intihuatana), "mjesta gdje se vješa sunce". Taj nevjerovatan predmet sastojao se od komada sivoga kristala oblikovanog u složen geometrijski sustav vijuga i kutova, udubina i izbočina iz čijeg je središta izbijao okrnjen šiljak.

Slagalice

Koliko je star Machu Picchu? Znanstvenici općenito smatraju da grad nije mogao nastati prije 15. stoljeća po. Kr. Međutim, brojni cijenjeni ali i hrabriji znanstvenici, povremeno izražavaju drugačija stajališta. Tako je 30-ih godina 20. stoljeća Ron Muller, profesor astronomije na Sveučilištu u Potsdamu, dokazao da poredak najznačajnijih građevina u Machu Picchuu ima važno astronomsko značenje. Na temelju detaljnih matematičkih izračuna položaja zvijezda u prošlom tisućljeću (koji se postupno mijenja kao posljedica precesije ekvinocija, Muller je zaključio da je to mjesto svoj izvoran izgled dobilo u razdoblju od 4 000. do 2 000. god. pr. Kr.

Sa stajališta ortodoksne povijesti Mullerova je tvrdnja značila nevjerovjatno drsku herezu. Ako je Muller imao pravo, Machu Picchu nije star 500

Machu Picchu

nego čak 6 000 godina, što ga čini mnogo starijim od Velike piramide u Egiptu (naravno, pod pretpostavkom da je ona izgrađena oko 2 500. god. pr. Kr., kako se općenito prihvaća).

I drugi su znanstvenici iznosili teorije o starosti Machu Picchua i svi su oni, poput Mullera, bili uvjereni kako su pojedini njegovi dijelovi nekoliko tisuća godina stariji od prihvaćenog datiranja ortodoksnih povjesničara.

Poput zidova od golemih kamenih blokova i ta se teorija uklapala u slagalicu, no, ovaj put ta slagalica više nije imala smisla. I Viracocha je

bio njezin dio. U svim se legendama kao njegovo sjedište spominje Tiahuanaco. Ruševine tog veličanstvenog drevnoga grada su u Boliviji, u području zvanom Collao, oko 19 kilometara južno od jezera Titicaca.

Pretpostavio sam da ondje možemo stići za nekoliko dana, putujući preko Lime i La Paza.

VIII. poglavlje

Jezero na krovu svijeta

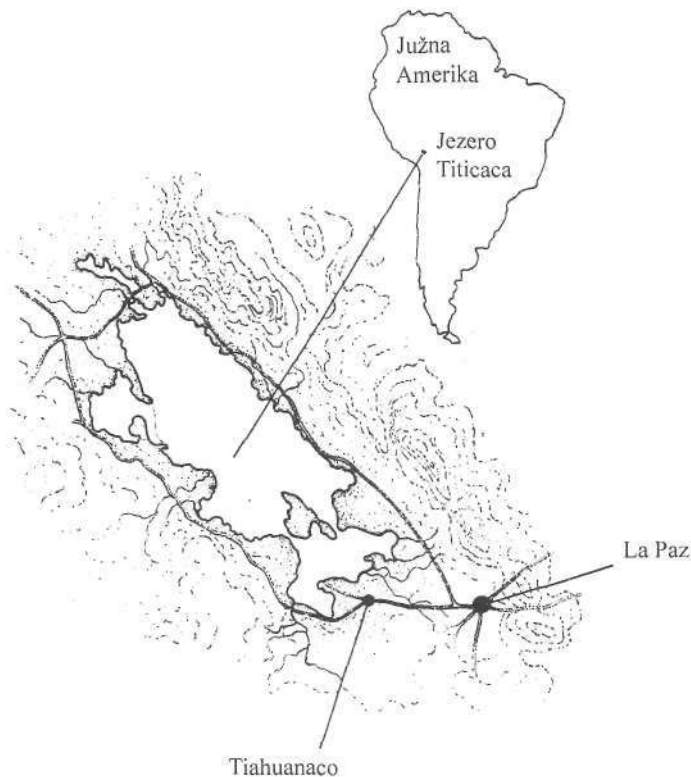
La Paz, glavni grad Bolivije, leži u brežuljkastoj kotlini na više od tri kilometra nadmorske visine. Duboka nekoliko stotina metara, kotlina je nastala u pradávnou dobu u naletu velikih voda, koje su za sobom nosile bujicu stijena i kamenja.

Stvoren u apokalipsi, La Paz posjeduje jedinstven, iako otrcan šarm. S uskim ulicama, kućama potamnjenih zidova, impozantnim katedralama, kinima i snack-barovima koji rade do kasno u noć, on je neobično privlačan i zabavan. Međutim, ako nemate iznimno snažna pluća, teško ćete njime pješaćiti jer je čitavo gradsko središte sagrađeno na strmim visokim brežuljcima.

Gradska zrakoplovna luka smještena je na 1 500 m iznad samoga grada, na rubu Altiplana - hladne, strme visoravni koja dominira topografskim izgledom toga područja. Santa i ja stigli smo iz Lime tek poslije ponoći jer je naš zrakoplov kasnio. Na ulasku u prohladan hodnik zrakoplovne luke ponudili su nam čaj od koke u malim plastičnim čašama, kao sredstvo za sprečavanje visinske bolesti. Poslije mnogo odugovlačenja i provjera na carini, preuzeli smo svoju prtljagu, pozvali prastari američki taksi i otklepetali u smjeru zamagljenih žutih svjetala grada koji se pružao daleko pod nama.

Priče o kataklizmi

Sljedećega dana oko pet sati poslijepodne krenuli smo u unajmljenom džipu prema jezeru Titicaci, probijajući se kroz nepojmljivu prometnu gužvu, prolazeći pokraj nebodera i sirotinjskih četvrti, da bismo konačno izašli na čisto i prostrano obzorje Altiplana.

Jezero Titicaca

Cesta je isprva vodila kroz tmurna predgrađa i raštrkana sirotinjska naselja u kojima su se nizale mehaničarske radionice i dvorišta za otpad. Međutim, što smo se više udaljavali od La Paza bilo je sve manje naselja, te su ubrzo iščeznule sve naseobine. Prazne valovite savane, bez zelenila i drveća, koje su se u daljini spajale sa snijegom prekrivenim vrhovima Cordillera Real, tvorile su nezaboravan prizor prirodne ljepote i snage. Mjesto se doimalo poput začaranog kraljevstva koje pluta među oblacima.

Iako je naš cilj bio Tiahuanaco, te smo noći krenuli u grad imena Copacabana smješten na krajnjem južnom rubu jezera Titicace. Najprije smo morali prijeći tjesnac improviziranim trajektom, čije je polazište bio ribarski gradić Tiquinea. Pristali smo u suton i potom se uputili uskom i kvrgavom autocestom prepunom oštih zavoja sve do podnožja planine.

S tog se mjesta pružala neobična panorama: tamne vode jezera koje je ležalo pod nama doimale su se kao beskrajni mračni ocean, dok su šiljasti vrhovi snijegom pokrivenih planina u daljini još uvijek bili obasjani blistavom svjetlošću sunca.

Kada sam prvi put ugledao jezero Titicacu, doživio sam ga kao veoma posebno mjesto. Znao sam da se nalazi otprilike na 3 810 m iznad razine mora, da njime prolazi granica između Perua i Bolivije, da mu je površina 8 320 km², te da je dugačko 220 km i široko oko 112 km. Znao sam i da je duboko gotovo 300 m te da mu je geološka povijest veoma zagonetna.

Evo nekih zagonetki i za njih predloženih objašnjenja:

1. Iako se sada nalazi na gotovo 4 km iznad morske razine, područje oko jezera Titicace preplavljeno je milijunima fosiliziranih ostataka morskih školjki. Iz toga se može zaključiti da je čitava visoravan Altiplano nastala uzdizanjem morskog dna, možda kao dio globalnog procesa podizanja kopna, koji je konačno utjecao na izgled Južne Amerike. Tijekom toga procesa golema količina vode iz oceana, te bezbroj morskih životinja i biljaka nakupljalo se na području Anda. Smatra se kako se to dogodilo otprilike prije 100 000 000 godina.
2. Paradoksalno je da je jezero Titicaca, unatoč golemom vremenskom razdoblju koje je od tada proteklo, danas bogato morskom faunom, drugim riječima, iako su stotinama kilometara udaljene od najbližega mora, rije, rakovi i školjke nalikuju morskim (a ne slatkovodnim) vrstama. U ribarske mreže često zalutaju mnogi zanimljivi primjerci, poput pripadnika vrste *Hippocampus* (morski konjic). Jedan je stručnjak za to područje istaknuo: "Različiti pripadnici vrste *Allorquestes* (*Hyalella inermis*, i dr.) te drugi primjerci pomorske faune jasno pokazuju da je ovo jezero nekoć bilo slanije nego danas, točnije, kada je razina kontinenta porasla, morska je voda, kao nekim prokletstvom, ostala zarobljena u Andama."
3. Toliko o mogućem pristanku jezera Titicace. Osim procesa oblikovanja, to golemo unutrašnje more, kao i sama visoravan Altiplano, prošli su još nekoliko dramatičnih promjena. Najznačajnija je promijenila širinu jezera, što se može zaključiti na temelju drevne obalne linije koja se i danas primjećuje na velikom području oko jezera. Ono što začuđuje jest da ta linija nije ravna nego se *spušta* od sjevera prema jugu. Izmjeren je da je njena najsjevernija točka otprilike 90 metara viša od jezera Titicace; otprilike 600 km južnije, ona je 83 metra niža od sadašnje razine jezera. Na temelju tih, kao i mnogih drugih dokaza, geolozi su zaključili kako Altiplano i dalje raste iako neuravnoteženo, budući da je njegov sjeverni dio viši od južnoga. Smatra se kako proces koji se

ovdje odvija nema toliko veze s promjenama razine samog jezera Titicaca (iako je bilo i takvih promjena) koliko s promjenama razine čitavoga područja na kojemu je jezero smješteno.

4. S obzirom na veoma duga vremenska razdoblja koja su potrebna za takve geološke promjene, mnogo je teže objasniti nepobitan dokaz da je *grad Tiahuanaco nekada bio luka sa širokim pristaništima na jezeru Titicaci*. Problem je u tome što se ruševine Tiahuanaca nalaze otprilike devetnaest kilometara južno od jezera i *na visini većoj od 30 metara* od sadašnje obalne linije. Dakle, od doba nastanka grada morale su se dogoditi dvije stvari: ili se razina jezera spustila ili se područje na kojemu se nalazi Tiahuanaco znatno podiglo.
5. U svakom slučaju očito je da su se ondje zbile velike i traumatične fizičke promjene. Neke od njih, poput uzdizanja visoravni Altiplano, dogodile su se veoma davno u geološkoj povijesti, prije pojave ljudskih civilizacija. Druge su se, promjene zbile u nešto novijoj povijesti, točnije, poslije nastanka Tiahuanaca. Neizbježno pitanje glasi: *Kada* je sagrađen Tiahuanaco?

Ortodoksni povjesničari smatraju da ruševine nikako ne mogu biti starije od 500. god. po Kr. Međutim, alternativna je kronologija, koju ne prihvaća većina znanstvenika, ponudila datiranje koje je mnogo više u skladu s opsegom geoloških promjena na tom području. Prema alternativnim stajalištima koja se temelje na matematičko-astronomskim proračunima profesora Arthura Posnanskyja sa Sveučilišta u La Pazu, te profesora Rolfa Mullera (koji je predložio i drugo datiranje nastanka Machu Picchua) Tiahuanaco je izgrađen *15 000. god. pr. Kr.* Na temelju toga može se zaključiti da je poslije, oko 11. tisućljeća pr. Kr., grad bio razoren u strašnoj prirodnoj katastrofi i tada je počelo njegovo odvajanje od obale jezera.

U 11. poglavlju ponovno ćemo se osvrnuti na otkrića profesora Posnanskyja i Mullera o Tiahuanacu, slavnom gradu u Andama, koji je cvjetao tijekom posljednjega ledenog doba, u dubokoj tami pretpovijesti.

IX. poglavlje

Nekadašnji i budući kralj

Dok sam putovao Andama, više sam puta prečitavao raznolike predaje o Viracochi. Jedna od njih, koja je potjecala iz područja zvanog Collao u okolini jezera Titicace, pripovijeda o božanskom junaku-prosvjetitelju zvanom Thunupa:

"U drevna vremena na Altiplanu se pojavio Thunupa, koji je došao sa sjevera u pratnji petorice učenika. Bio je svijetle puti, plavih očiju i bradat, uzvišena držanja, razborit i čedan, a propovijedao je protiv pijanstva, mnogoženstva i rata."

Proputovavši čitave Ande, u Altiplanu je osnovao miroljubivo kraljevstvo i podario ljudima blagodati civilizacije. Skupina ljubomornih urotnika napala gaje i teško ranila:

"Njegovo su blagoslovljeno tijelo položili u čamac od totora trstike i pustili ga da pluta Titicacom ... Otplovio je tolikom brzinom da su oni koji su ga pokušali okrutno ubiti ostali zaprepašteni i uplašeni, jer na tom jezeru nema struja ... Čamac je stigao do obale Cochamarce, gdje se danas nalazi rijeka Desguadero. Indijanska legenda kaže da je čamac udario o kopno takvom snagom da je u tom trenutku nastala rijeka Desguadero, koja do tada nije postojala. Sveto je tijelo plutalo novostvorenom rijekom sve do Arice na obali mora..."

Čamci, voda i spasenje

Navedena predaja ima mnogo sličnosti s pričom o Ozirisu, drevnom egipatskom bogu smrti i uskrснуća. Najpotpuniji oblik izvornoga mita o tom tajanstvenom božanstvu dao je Plutarh. Oziris je, pripovijeda on, svome narodu donio blagodati civilizacije, naučio ih svim korisnim vještinama, ukinuo kanibalizam i ljudske žrtve te im dao i prvi zakonik. Potom je napustio Egipat kako bi putovao svijetom i prosvjetljivao druge narode. Barbare s kojima se susretao nikada nije prisiljavao da prihvate njegove zakone, nego je s njima raspravljao i pozivao ih na razboritost. Zapisano je i to da je svoja učenja prenosio putem himni i pjesama popraćenih glazbenim instrumentima.

Međutim, za njegova izbivanja, sedamdeset dva člana Ozirisova suda pod vodstvom njegova šurjaka Seta, skovali su urotu protiv Ozirisa. Kada se konačno vratio, urotnici su ga pozvali na gozbu na kojoj je ponuđen raskošan drveni kovčeg kao nagrada uzvaniku koji će se u njemu ispružiti. Oziris nije niti slutio da je kovčeg izrađen upravo po njegovim tjelesnim proporcijama. Poslije neuspješnih pokušaja okupljenih uzvanika, došao je red na Ozirisa. Naravno, on se u kovčegu udobno ispružio. Prije nego li je uspio izaći, skočili su urotnici, čvrsto zabili čavle u kovčeg i zapečatili pukotine lijevanim olovom kako u njega ne bi ulazio zrak. Potom su kovčeg bacili u Nil. Urotnici su se nadali da će kovčeg potonuti, no on je brzo plutao u daljinu sve dok se nije zaustavio na obali mora.

Na scenu je stupila Ozirisova supruga, božica Izida. Koristeći se svojim moćnim čarolijama, pronašla je kovčeg i sakrila ga na tajno mjesto. Međutim, njezin zao brat Set pronašao je kovčeg dok je lovio u močvarama, otvorio ga te u naletu ludila i bijesa raskomadao kraljevsko tijelo na četrnaest dijelova, koje je zatim razbacao po čitavoj zemlji.

Izida je ponovno krenula u potragu za svojim suprugom. Načinila je mali čamac od papirusove trske, premazala ga smolom i u njemu plovila Nilom u potrazi za ostacima tijela. Kada ih je pronašla, moćnim ih je zazivima ponovno ujedinila. Oziris je, tako, prošao postupak ponovnog zvjezdanog rođenja te postao bog smrti i kralj podzemlja - odakle se, kako kazuje legenda, povremeno vraćao na zemlju u obličju smrtnika.

Iako se te predaje u mnogome razlikuju, egipatski Oziris i južnoamerički Thunupa - Viracocha imaju mnogo zajedničkih obilježja:

- bili su veliki prosvjetitelji
- bili su žrtve urote
- bili su napadnuti
- bili su smješteni u zapečaćen kovčeg odnosno plovilo

- bačeni su u vodu
- plutali su rijekom i
- konačno stigli do mora.

Mogu li se te sličnosti smatrati slučajnostima? Ili među njima zaista postoji povezanost?

Suriquijski čamci od trske

Zrak je bio ledeno hladan, a ja sam sjedio u motornom čamcu, koji je brzinom od otprilike dvadeset čvorova sjekao zaleđene vode jezera Titicace. Na nebu se odražavala svijetloplava i tirkizna boja priobalja, dok se golemo jezero, koje je blještalo u bakrenim i srebrnim tonovima doimalo beskrajnim.

Valjalo je provjeriti dijelove legende koji su se odnosili na lađe od trske, jer je poznato da su "čamci od totorine trske" bili tradicionalno prijevozno sredstvo jezerom Titicacom. Međutim, posljednjih je godina vještina izrade tih čamaca počela izumirati. Naše je odredište bilo Suriqui, jedino mjesto gdje su ih još uvijek izrađivali na drevni način.

U malom selu na otoku Suriqui, smještenom blizu obale jezera, ugledao sam dva postarija Indijanca kako grade čamac od svežnjeva totorine trske. Gotovo dovršena elegantna lađa bila je dugačka oko četiri i pol metra. Trup joj je bio širok, a završavala je uzdignutim zakrivljenim pramcem i krmom.

Na trenutak sam sjeo i promatrao ih. Stariji graditelj, koji je preko neobične šiljaste vunene kape nataknuo smeđi filcani šešir, neprestano se svojim bosim lijevim stopalom odupirao o bok čamca, kako bi što snažnije povlačito i stezao konopce kojima su bili spojeni svežnjevi trske. Uočio sam kako je preko znojnog čela povremeno prelazio krajem konopca, na taj ga način vlažeći kako mu ne bi klizio iz ruke.

Čamac je stajao usred otpadaka trske u dvorištu trošne seoske kućice, okružen kokošima, a povremeno je oko njega znatiželjno obilazila i plaha mlada žena. U sljedećih nekoliko sati uspio sam proučiti nekoliko takvih čamaca i iako je krajolik nesumnjivo pripadao Andama, neprestano me obuzimao osjećaj *deya vu*, koji je pripadao nekom drugom mjestu i vremenu. Naime, načinom izrade i konačnim izgledom suriquijski čamci od totore bili su posve jednaki prekrasnim čamcima od papirusove trstike u kojima su prije nekoliko tisuća godina Nilom plovili faraoni. Za svoga boravka u Egiptu, na zidovima drevnih grobnica vidio sam brojne prikaze takvih čamaca. Iako su me moja istraživanja na to donekle i pripremila, nisam mogao sakriti

uzbuđenje zbog spoznaje da oni još uvijek postoje na nekom zaboravljenom otoku u jezeru Titicaci. Znao sam da do sada nije pruženo ni jedno zadovoljavajuće objašnjenje za činjenicu da su se na ovim, međusobno veoma udaljenim mjestima, gradili posve jednaki čamci. Jedan stručnjak za drevno pomorstvo, o toj zagonetki kaže:

"Ovdje primjećujemo isti kompaktan oblik čamca uzdignutih i šiljastih krajeva, povezanih komadom užeta koji obavlja palubu i dno broda. Svaka je slamka precizno umetnuta kako bi se postigla savršena simetrija i aerodinamična elegancija, dok su svežnjevi privezani tako čvrsto da se doimlju poput vješto izrezbarenih debala čiji su krajevi izvijeni poput cokula."

Čamci od trske s drevnog Nila, kao i oni s Titicace (koje su, kako tvrde lokalni Indijanci, naučili graditi od Viracocha) imali su i drugih sličnosti. Tako su jedra stajala na neobičnim dvokrakim jarbolima. Nadalje, prevozili su teški građevinski materijal na velike udaljenosti: poput obeliska i golemih kamenih blokova namijenjenih za izgradnju hramova u Gizi, Luksoru i Abidosu te tajanstvenih zdanja u Tiahuanacu.

U to pradavno doba, prije nego što se dubina jezera Titicace smanjila za više od 30 metara, Tiahuanaco je stajao na njegovu rubu u veličanstvenom i svetom krajoliku. Velika luka i nekadašnja prijestolnica samoga Viracocha, leži usamljena usred erodirajućih brda i pustih vjetrovitih ravnica.

Put za Tiahuanaco

Po povratku iz Suriquija odvezli smo se unajmljenim džipom preko ravnica praćeni oblakom prašine. Cesta je vodila uz gradiće Puccarani i Laha, naseljene ravnodušnim Aymara Indijancima, koji su polako šetali uskim kamenim ulicama i mirno sjedili na malim osunčanim trgovima.

Jesu li ti ljudi bili potomci graditelja Tiahuanaca, kako tvrde znanstvenici? Jesu li legende bile istinite? Je li drevni grad bio djelo stranaca božanskih moći, koji su se ondje naselili u veoma dalekoj prošlosti?

X. poglavlje

Grad na Vratima Sunca

Prvi španjolski putnici koji su u doba osvajanja posjetili ruševine bolivijskoga grada Tiahuanaca bili su oduševljeni veličinom njegovih građevina i tajanstvenim ozračjem koje ih je obavijalo. "Pitao sam urođenike jesu li te građevine nastale u doba Inka", pisao je kroničar Pedro Cieza de Leon, "Smijali su se mojem pitanju i odgovorili su kako su izgrađene davno prije vladavine Inka, a njihovi preci su im pričali da je sve što se može vidjeti stvoreno ujednoj noći." Drugi španjolski putnik iz istoga razdoblja zapisao je predaju o tome kako se kamenje nekim čudom podignulo sa zemlje: "Odletjelo je u zrak na zvuk trube."

Ubrzo nakon osvajanja povjesničar Garcilaso de la Vega detaljno je opisao grad. Budući da tada još nije bilo pljačkaša blaga i građevinskog materijala, to je veličanstveno mjesto, iako nagrizeno vremenom, još uvijek oduzimalo dah promatračima:

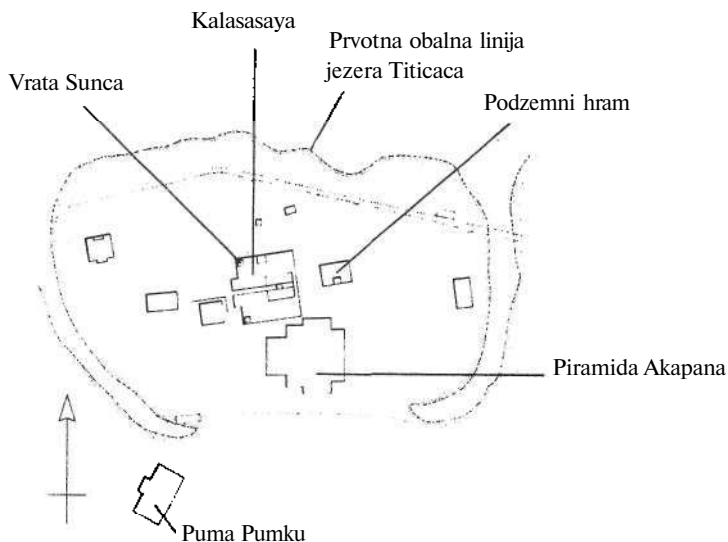
"Sada ćemo reći nešto o golemim i nevjerojatnim građevinama Tiahuanaca. Ondje se nalazi veliko umjetno brdo, koje počiva na kamenim temeljima koji sprječavaju klizanje tla. Golemi likovi isklesani u kamenu veoma su izlizani, što upućuje na njihovu veliku starost. Zidovi su izgrađeni od golemog kamena pa je teško zamisliti da ih je ondje postavio čovjek. Zadivljujući kameni portali isklesani su od stijene dugačke oko devet metara, široke otprilike četiri i pol metra i gotovo dva metra debele. Kojim su se vještinama i alatom služili graditelji tih golemih djela, pitanje je na koje ne možemo odgovoriti. Ne možemo niti zamisliti na koji je način to divovsko kamenje ondje postavljeno."

Bilo je to u 16. stoljeću. Nakon više od 400 godina, na kraju 20. stoljeća i sam sam dijelio Garcilasovu zbunjenost. Prkoseći pljaškašima koji su posljednjih godina harali Tiahuanacom, stajali su golemi i nezgrapni, iako iznimno vješto izrezbareni monoliti, koji su se doimali kao djelo natprirodnih bića.

Potonuli hram

Poput učenika koji sjedi do nogu svoga učitelja, sjedio sam na podu potonuloga hrama i promatrao zagonetno lice, za koje svi stručnjaci vjeruju da predstavlja Viracochu. Prije nebrojeno mnogo stoljeća nepoznate su ruke uklesale taj lik u visoki stup od crvenog kamena. Iako je već bio dosta izlizan, odavao je neobičnu smirenost. Bio je to lik moćnog čovjeka.

Imao je visoko čelo i velike, okrugle oči. Nos mu je bio ravan i uzak i širokih nosnica, a usne su mu bile pune. Međutim, najdojmljivija je bila njegova elegantna i veličanstvena brada, zbog koje mu je donji dio lica izgledao širi od gornjeg. Kada sam pažljivije promotrio, uočio sam da je kipar prikazao lice obrijano oko usana, tako da su brkovi počinjali visoko na obrazima, gotovo u ravnini s vrhom nosa. Odatle su se ekstravagantno uvijali uz rubove

Tiahuanaco

usana, tvoreći dojmljivu "kozju" bradicu, a potom se penjali uz čeljust sve do ušiju.

Iznad i ispod ušiju lika bili su izrezbareni neobični prikazi životinja. Možda bi bilo bolje opisati te rezbarije kao prikaze *neobičnih* životinja, jer su nalikovale velikim, nesprenim, pretpovijesnim sisavcima debelih repova i stopala poput stupova.

Bilo je i drugih zanimljivosti. Na primjer, kameni lik Viracocha prekrio je ruke preko duge, lepršave halje. Sa strana su provirivale dvije zmije, izvijajući se do visine ramena. Dok sam promatrao taj savršeno oblikovan lik (koji je u izvornom obliku zasigurno bio ukrašen kićenom tkaninom) zamišljao sam Viracochu kao čarobnjaka ili vrača, bradata čovjeka nalik Merlinu i odjevena u neobičnu odoru, kako zaziva vatru s neba.

"Hram" u kojemu se nalazio Viracochin stup nije imao krova i sastojao se od velike pravokutne jame duboke oko dva metra, koja se doima poput bazena. Pod hrama dugačak je oko 12 metara i otprilike 10 metara širok, a napravljen je od tvrdog, plosnatog šljunka. Čvrsti okomiti zidovi izgrađeni su od precizno umetnutih kvadratnih kamenih blokova različitih veličina, koji savršeno pripijaju jedan uz drugi bez ikakva veziva a protkani su višim, grubo isklesanim stelama. S južnoga zida pružale su se stube, kojima sam se spustio kada sam ušao u građevinu.

Nekoliko sam puta obišao Viracochin kip dodirujući topao kameni stup, pokušavajući proniknuti njegovu tajnu. Bio je visok otprilike dva metra i licem okrenut prema suncu, a leđima prema staroj obalnoj liniji jezera Titicaca (koja je bila udaljena manje od dvjesto metara). Iza toga središnjeg obeliska nalazila su se još dva manja, koja su vjerojatno predstavljala Viracochine legendarne pratitelje. Sva tri lika bacala su oštru sjenu, budući da je sunce prošlo zenit.

Ponovno sam sjeo na zemlju i promatrao hram, kojim je dominirao kip Viracocha. Međutim, nešto je drugo bilo mnogo zanimljivije: u zidove je uklesano na desetke kamenih ljudskih glava, koje su iz njih stršale u trodimenzionalnom obliku. Postoji nekoliko različitih (i proturječnih) znanstvenih stajališta o njihovoj ulozi.

Piramida

S poda potonuloga hrama promatrao sam golem monolitni zid u kojemu je izrezbaren portal okrenut prema zapadu. Na njemu se pri svjetlosti jutarnjega sunca ocrtavao lik diva. Znao sam da je taj zid nekada zatvarao široko područje zvano Kalasasaya (što na lokalnom jeziku Aymara znači "Mjesto

uspravljenog kamenja"). A div je bio jedan od golemih, vremenom nagrizenih kipova o kojima je pisao Garcilaso de la Vega.

Moju je pozornost za trenutak zaokupilo umjetno brdo visoko oko 15 metara, koje sam ugledao dok sam se penjao stubama prema izlazu iz potonuloga hrama. To brdo, koje je Garcilaso također spominjao, nazivalo se "Piramida Akapana", uzdiže se na južnoj strani lokaliteta. Kao i piramide u Gizi u Egiptu i ova je precizno orijentirana prema kardinalnim točkama. Međutim, za razliku od egipatskih, baza ove piramide bila je nepravilna. Stranice su joj dugačke otprilike 200 metara, te predstavlja glomazno zdanje koje dominira Tiahuanacom.

Neko sam se vrijeme šetao oko građevine i njome se uspinjao. Izvorno je imala oblik krnje piramide, a izgrađena je od golemih andezitnih kamenih blokova [(andezit - vrsta eruptivnog kamena (tamnosmeđ, lako se mrvi; ime po gorju Andama), op.prev.]. Međutim, stoljećima poslije osvajanja, graditelji koji su dolazili čak iz La Paza koristili su ga kao kamenolom, pa je sačuvano tek deset posto od tih iznimnih kamenih blokova.

Koje su odgovore i dokaze ti bezimni lopovi odnijeli sa sobom? Dok sam se uspinjao na ruševno kameno brdo i probijao kroz visoku travu na vrhu Akapane, shvatio sam kako prava svrha te piramide vjerojatno nikada neće biti otkrivena. Sigurno je bilo samo to da njezina funkcija nije bila ni ukrasna ni ceremonijalna. Upravo suprotno, doimala se poput tajanstvene "naprave" ili stroja. Arheolozi su duboko u njezinoj unutrašnjosti otkrili složenu mrežu vijugavih kamenih kanala, izgrađenih od pravilnih kamenih blokova besprijekorno oblikovanih i međusobno spojenih (uz odstupanje od 0,05 cm). Njima je nekada tekla voda koja se slijevala iz velikoga spremnika smještenog na vrhu građevine, preko niza silaznih kanala u jarak koji je okruživao čitavo mjesto.

Sudeći po strpljenju, ustrajnosti, pažnji i vremenu uloženom u njezinu izgradnju, Akapana je imala smisla samo ako je služila nekom posebno vrijednom cilju. Mnogi su arheolozi nagađali o povezanosti piramide s kultom kiše ili rijeke te primitivnim štovanjem moći i obilježja tekućih voda.

Teorija prema kojoj je nepoznata "tehnologija" piramide možda imala smrtonosnu svrhu temelji se na značenju riječi *hake* i *apana* iz drevnog jezika Aymara koji se ponegdje još rabi: "*hake* znači "narod" odnosno "ljudi"; *apana* znači "nastradati" (vjerojatno od vode). Tako je *Akapana* mjesto gdje ljudi stradavaju."

Međutim, jedan je komentator, nakon pažljive procjene svih osobina hidrauličkog sustava predložio drugačije rješenje prema kojemu su brane vjerojatno bile dio "tehnike obrade - tekuća je voda možda služila za pranje kovina?"

Vrata Sunca

Napustivši zapadnu stranu zagonetne piramide, krenuo sam prema jugo-zapadnom kraju ograđenog prostora zvanog Kalasasaya. Bilo mi je jasno zašto su ga zvali "Mjestom uspravljenog kamenja". U zid od debelih trapezoidnih kamenih blokova ugrađeni su golemi monoliti u obliku bodeža, viši od tri metra i ukopani u crveno tlo Altiplana. Površina te divovske palisade iznosi gotovo 4650 m², te je gotovo dva puta viša od potonuloga hrama.

Je li Kalasasaya izvorno bila utvrda? Očito nije. Znanstvenici danas općenito prihvaćaju da je služila kao sofisticirani opservatorij. Umjesto da štiti od neprijatelja, svrha joj je bila da utvrđuje ekvinocije i solsticije te da matematičkom preciznošću predviđa smjenu godišnjih doba. Čini se da neke strukture unutar zidova (ali i sami zidovi) slijede poredak zvijezda te su izgrađene kako bi olakšavale mjerenja sunčevih amplituda ljeti, zimi, u jesen i u proljeće. Osim toga, slavna Vrata Sunca, koja su stajala na sjeverozapadnom kraju lokaliteta nisu bila samo veličanstveno umjetničko djelo. Mnogi smatraju da ona predstavljaju složen i precizan kalendar uklesan u kamenu:

"Promatrate li duže to djelo, postat ćete svjesni da neobičan izgled i slikovitost kalendara ne može biti tek proizvod neobjašnjivog hira *umjetnika*, nego da su njegovi hijeroglifi veoma jasni i rječiti zapisi utemeljeni na promatranjima i mjerenjima *znanstvenika*. Upravo je to bio njegov smisao i svrha."

Vrata Sunca, ali i čitava Kalasasaya zanimali su me zbog mojih prijašnjih istraživanja. Naime, na temelju položaja zvijezda, planeta i Sunca koje ćemo razmotriti u sljedećem poglavlju, moguće je točno odrediti razdoblje u kojemu je nastala Kalasasaya. Prema proračunima koji se temelje na astronomskim konstelacijama, Kalasasaya je izgrađena 15 000. god. pr. Kr., dakle prije sedamnaest tisuća godina!

XI. poglavlje

Pitanje starosti

Pokojni profesor Arthur Posnansky (briljantan njemačko-bolivijski znanstvenik koji je gotovo pedeset godina istraživao ruševine) u svom opsežnom djelu *Tiahuanaco: the Cradle of American Man* (*Tiahuanaco: koljevka američkog čovjeka*) objašnjava arheološko-astronomske proračune na kojima je utemeljio svoje kontroverzno stajalište o nastanku Tiahuanaca. On kaže da se ti proračuni zasnivaju: "isključivo na razlici između nagnutosti sunčeve ekliptike u doba nastanka Kalasasaye te sadašnje nagnutosti sunčeve ekliptike."

Što je točno "nagnutost sunčeve ekliptike"?

U rječniku se ona opisuje kao "kut između ravnine zemljine orbite i nebeskog ekvatora, koji sada iznosi oko $23^{\circ}27''$ ".

Kako bi nam taj opskuran astronomski pojam bio jasniji, pokušajmo zamisliti zemlju kao brod, koji plovi beskrajnim nebeskim oceanom. Poput svih plovila (bilo planeta ili jedrenjaka) i ona se lagano *ljulja* pod valovima. Zamislite sebe kako stojite na palubi toga broda koji se ljulja i promatrate more. Kako se uzidžu valovi, tako se vaše obzorje širi; kada se valovi spuštaju, ono se sužava. Taj se proces ponavlja matematičkom preciznošću poput zvuka golema metronoma: neprekidno, gotovo nezamjetno zibanje, koje neprestano mijenja kut između vas i obzora.

Sada zamislite Zemlju. Kao što svaki osnovnoškolac zna, naš prekrasan plavi planet pluta svemirom, a os njegove dnevne rotacije, u orbiti oko Sunca, nije posve vertikalna. Iz toga slijedi da zemaljski ekvator, a time i "nebeski ekvator" (koji je tek zamišljen produžetak zemaljskog ekvatora u nebeskoj sferi) tvore kut orbitalne ravnine. *Upravo taj kut* uvijek označava nagnutost ekliptike. Ali, budući da je zemlja brod koji se ljulja, njezina nagnutost se ciklički *mijenja* za vrijeme u dugim razdobljima. Tijekom

ciklusa dugog 41 000 godina, nagnutost se s preciznošću i predvidljivošću švicarskoga sata mijenja otprilike za 22.1° do 24.5°. Promjene u nagnutosti ekliptike (u bilo kojem razdoblju povijesti) mogu se izračunati pomoću nekoliko jednostavnih jednadžbi. Neke su od njih iskazane u obliku grafičkih krivulja (koje su prvi put predložene u Parizu 1911. na Međunarodnoj konferenciji o efemeridama) putem kojih je moguće veoma precizno i sigurno utvrditi odgovarajuće kutove i povijesne datume.

Posnansky je uspio odrediti starost Kalasasaye jer se zbog ciklusa nagnutosti svako stoljeće postupno mijenja azimutalni položaj izlaska i zala-ska sunca. Ustanovivši solarni poredak određenih struktura, koji se sada nije doimao točnim, uvjerljivo je pokazao da je kut nagnutosti ekliptike u doba izgradnje Kalasasaye iznosio 23° 8' 48". Kada je taj kut bio ucrtan na grafi-konu predstavljenom na Međunarodnoj konferenciji o efemeridama, ustano-vljeno je da odgovara 15 000. god. pr. Kr.

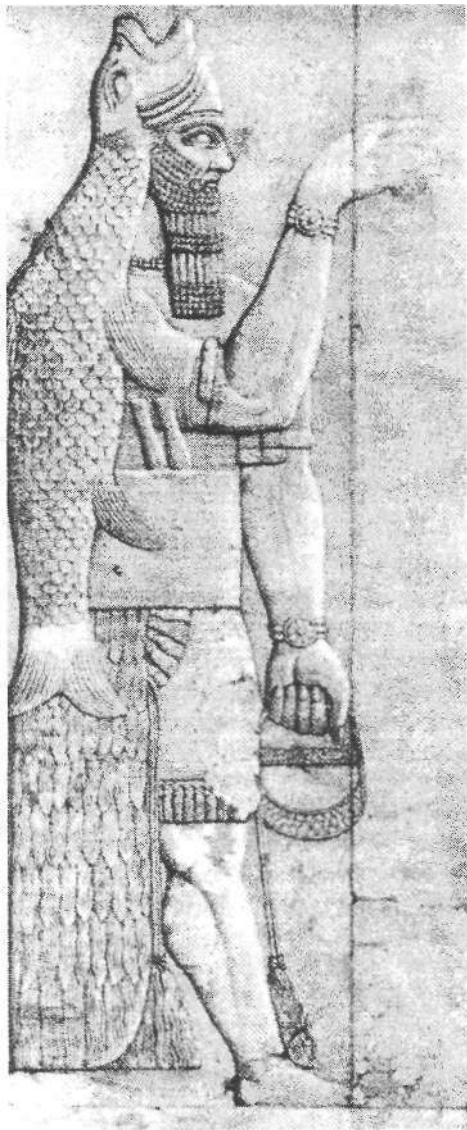
Naravno, ni jedan ortodokсни povjesničar ili arheolog nije bio spreman prihvatiti takvo datiranje nastanka Tiahuanaca. Umjesto toga, ostali su pri tvrdoglavu stajalištu koje je njegovu izgradnju smještalo u 500. god. po Kr. Međutim, u razdoblju između 1927. i 1930. godine nekoliko je znanstvenika s drugih područja znanosti pomno razmotrilo Posnanskyjeva "astronomsko-arheološka istraživanja". Bili su to članovi moćne ekipe, koji su proučavali i mnoge druge arheološke lokalitete u Andama, poput dr. Hansa Ludendorffa (tadašnjeg direktora Astronomskog opservatorija u Potsdamu), dr. Friedricha Beckera iz Speculae Vaticanae te još dvojice astronoma - prof. dr. Arnolda Kohlschuttera sa Sveučilišta u Bonnu i dr. Rolf Mullera iz Astrofizičkog instituta u Potsdamu.

Na kraju trogodišnjega rada znanstvenici su zaključili kako je Posnan-sky u osnovi imao pravo. Nisu se zamarali utjecajem njihovih otkrića na prevladavajuću povijesnu paradigmu; jednostavno su istaknuli očite činje-nice o astronomskom poretku različitih struktura u Tiahuanacu. Najvažnija od tih činjenica jest da je Kalasasaya izgrađena radi promatranja neba davno prije 500. god. po Kr. Posnanskyjevo datiranje Kalasasaye prihvatili su kao veoma moguće i razumno.

Ako je Tiahuanaco doista cvjetao u pretpovijesno doba, koji ga je narod izgradio i čemu je služio?

Ribolika bića

Unutar Kalasasaye nalazila su se dva golemi kipa. Jedan od njih nosi nadimak *El Fraile* (Fratar) i stajao je u jugozapadnom uglu; drugi je kip div

Asirski reljef koji prikazuje lik odjeven u "riblje odijelo"

kojeg sam promatrao iz potonuloga hrama, a nalazi se u blizini središta istočnoga dijela Kalasasaye.

El Fraile je isklesan od crvenog pješčenjaka te je veoma izlizan i neizrecivo star. Visok je oko dva metra i predstavlja čovjekoliko, androgino biće

golemih očiju i usta. U desnoj ruci drži nešto nalik nožu valovite oštrice, poput indonezijskoga krisa. U lijevoj ruci drži predmet koji nalikuje knjizi tvrdih korica. Međutim, iz te "knjige" proviruje neka neobjašnjiva naprava.

Kip je, od struka naniže, bio odjeven u odoru od riblje ljuske, a svaka je ljuska oblikovana poput male, veoma stilizirane riblje glave. Posnansky je taj znak uporno tumačio kao ribu općenito. Dakle, El Fraile predstavlja imaginarnog ili simboličnog "ribljeg čovjeka". Nalikuje isklesan i pojas s prikazima nekoliko velikih školjakaša, pa se ta tvrdnja čini još vjerojatnijom. Što je kipar želio iskazati?

Čuo sam za lokalnu predaju koja je mogla rasvijetliti tu zagonetku, a govorila je o "bogovima jezera ribljih repova, zvanim Chullua i Uman-tua". Ta predaja, kao i ribolika bića neodoljivo su me podsjećali na neobične i opširne mezopotamske mitove o bićima iz vode "obdarene razumom", koji su u pradaвноj povijesti posjetili zemlju Sumer. Vođa tih bića zvao se Oannes (ili *Uan*). Kaldejski pisac Berossus napisao je:

"[Oannesovo] je tijelo bilo poput ribljeg; ispod riblje glave imao je još jednu glavu, a stopala, koja su nalikovala ljudskim, bila su spojena s ribljim repom. Njegov glas i jezik bili su razumljivi i ljudski; prikaz njegova obliča sačuvan je do danas ... Svakoga dana u suton to bi biće ponovno uranjalo u more i čitavu noć provelo u dubinama; jer Oannes je bio vođeno biće."

Prema Berossusovoj predaji, Oannes je prvenstveno bio prosvjetitelj:

"Tijekom dana običavao je razgovarati s ljudima; ali za to vrijeme nije uzimao hranu; podučio ih je pisanju i uputio u znanosti i sve vrste umjetnosti. Podučio ih je gradnji kuća, hramova i sastavljanju zakona, te im objasnio osnove geometrije. Naučio ih je kako razlikovati sjemenje i pokazao im kako da skupljaju plodove; ukratko, podučio ih je svim stvarima koje čovječanstvo čine čovječnijim. Njegove su upute bile toliko sveobuhvatne da im od tada do danas ništa novo nije dodano ..."

Prikazi Oannesa koje sam vidio na babilonskim i asirskim reljefima jasno su opisivali *ribolike ljude*. Najdojmljiviji motiv na njihovoj odjeći, kao i na onoj El Frailea, bile su riblje ljuske. Osim toga, i babilonski su likovi poput El Frailea, u rukama držali neobične predmete, koji nisu bili jednaki onima koje je nosio El Fraile. No, bili su dovoljno slični da ih je vrijedilo spomenuti.

Drugi veliki idol u Kalasasayi nalazio se na istočnom rubu platforme, licem okrenut prema glavnom ulazu. Bio je to veličanstven i veoma debeo monolit od sivog andezita, visok gotovo tri metra. Između glomaznih ramena uzdizala se široka glava, a bezizražajno plosnato lice zurilo je u daljinu. Nosio je krunu ili vrstu poveza za glavu, a duga kosa mu se spuštala u nizovima urednih uvojaka koji su se najjasnije vidjeli na zatiljku.

Tijelo lika bilo je prekriveno zamršenim rezbarijama koje su se doimale poput tetovaža. Kao i El Fraile, i ovaj je lik od struka naniže bio odjeven u odijelo od ribljih ljusaka. I on je u rukama nosio neobične predmete. Predmet u lijevoj ruci nalikovao je knjizi tvrdih korica iz koje je provirivala račvasta šipka. Predmet u desnoj ruci bio je cilindrična oblika, drška je bila uska a širio se prema dnu. Činilo se da se sastoji od nekoliko različitih dijelova koji su se međusobno isprepletali, no nije bilo moguće ustanoviti što oni predstavljaju.

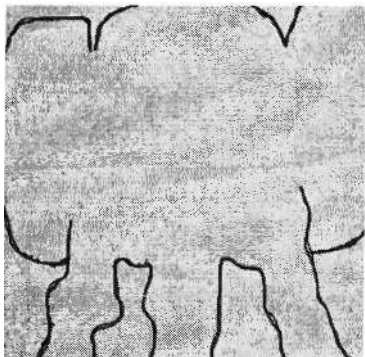
Prikazi izumrlih vrsta

Napustivši ribolika bića, stigao sam do Vrata Sunca, smještenih na sjeverozapadnom dijelu Kalasasaye.

Taj je samostojeći monolit od sivozelenog andezita širok 3 m i 80 cm, visok 3 metra, debeo 45 centimetra i težak oko 10 tona. Možda bismo ga najbolje opisali kao umanjeni Slavoluk pobjede, jer je u tom okružju izgledao poput vrata koja povezuju dvije nevidljive dimenzije - vrata između nigdje i ničega. Iznimno je vješto i kvalitetno izgrađen te ga stručnjaci smatraju "jednim od arheoloških čuda obaju Amerika". Njihovo najzagonetnije obilježje bio je takozvani "kalendarski friz", uklesan na istočnoj fasadi pri vrhu portala.

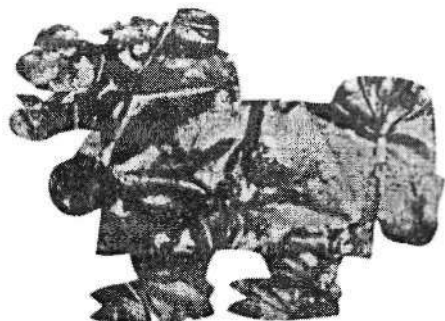
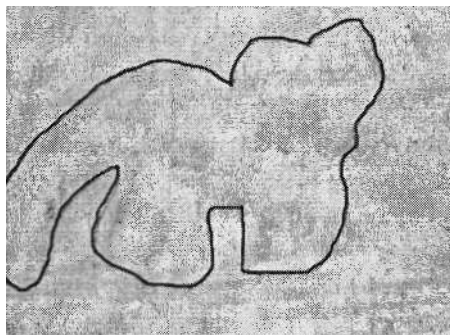
U središtu friza isticao se uspravan lik za koji znanstvenici tvrde da predstavlja Viracochu, a koji ovdje još više nalikuje zastrašujućem bogu-kralju, koji ima moć dozivati vatru s neba. Međutim, ovdje je istaknuta njegova nježna, očinska strana: niz obraze su mu tekle suze milosrdne. Ali, njegovo je lice bilo strogo i ukočeno. Nosio je dojmljivu kraljevsku tijaru a u svakoj je ruci čvrsto držao munju. Joseph Campbell, jedan od najboljih suvremenih poznavatelja mitova ovako je opisao ta vrata: "Ona govore da je milost koja se slijeva u svemir kroz sunčeva vrata jednaka snazi groma koji uništava dok je sam neuništiv."

Pažljivo sam promotrio ostale dijelove friza. Bilo je to umjetničko djelo iznimne ljepote i sklada s tri reda od po osam likova poredanih oko središnjeg prikaza. Često se bezuspješno pokušavala objasniti navodna kalendar-

Detalj s Vrata Sunca u Tiahuanacu prikazuje rilaša s kljovama koji nalikuje na slona.

Neidentificirana životinja, vjerojatno toksodont, uklesana pokraj Viracochina lika u Podzemnome hramu.

Vjerojatno još jedan prikaz toksodonta iz Tiahuanaca. Uzdignute nosnice ukazuju na polu-vodenu životinju, nalik na današnjega voden-konja.

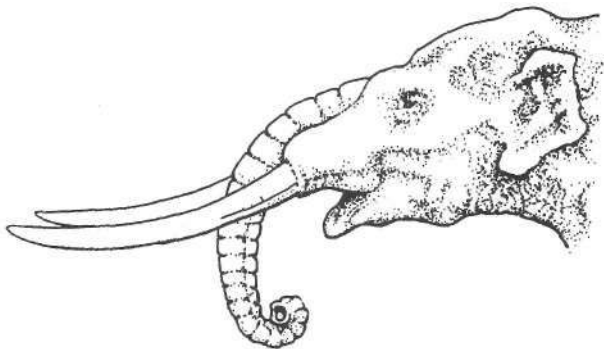
ska funkcija tih likova. Sa sigurnošću se moglo reći samo to da su posve beživotni, gotovo poput karikatura te da disciplinirano, poput vojnika marširaju prema Viracochi. Neki od likova nose maske u obliku ptičjih glava, drugi imaju šiljaste noseve, a svi su u rukama držali predmete slične onima koje je nosio i sam vrhovni bog.

Dno friza ukrašen je uzorkom koji se naziva "Meander" ("Meandar") - nizom terasastih piramida poredanih u neprekinutoj crti odozgo prema dolje i obrnuto, za koji se također vjeruje da predstavlja kalendar. U trećem redu zdesna (kao i u trećem redu slijeva, iako nešto slabije) jasno su vidljive rezbarije koje prikazuju slonovu glavu, uši, kljove i surlu. To je veoma neobično jer u Novom svijetu uopće nije bilo slonova. Međutim, kako sam poslije ustvrdio, bilo ih je u pretpovijesno doba. U području južnih Anda, otprilike sve do 10 000. god. pr. Kr., kada su iznenada iščeznuli, živjeli su brojni pripadnici vrste *Cuvieronius*, rilaši s kljovama i surlama, koji su sablasno podsjećali na slonove prikazane na Vratima Sunca.

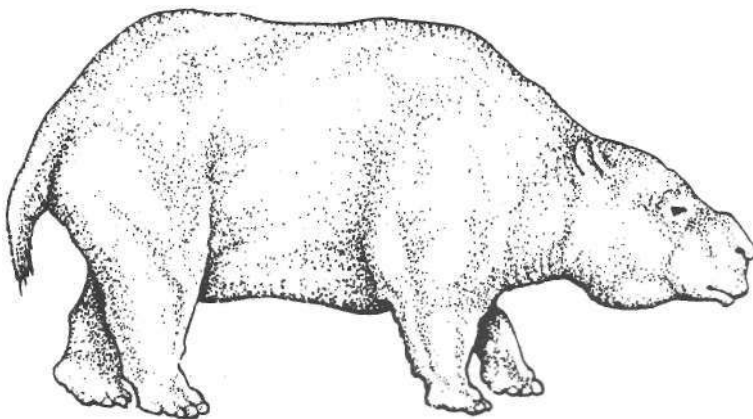
Približio sam se kako bih bolje promotrio ta stvorenja. Pokazalo se da su likove slonova tvorile spojene kondorske glave s krestama (kreste su predstavljale uši, a gornji dio vratova kljove). Unatoč tome, ta su mi stvorenja i dalje nalikovala na slonove, možda zbog optičkih varki kojima su se kipari Tiahuanaca često koristili u svojoj profinjenoj i nezemaljskoj umjetnosti, prikazujući jednu stvar drugom, posve različitom stvari. Tako bi, na primjer, ono što izgleda kao ljudsko uho na ljudskoj glavi, zapravo moglo biti krilo ptice. Jednako tako, kičena bi kruna mogla biti prikazana pomoću ribljih i kondorovih glava, ptičji vrat i glava prikazivali bi obrvu, životinjska glava vrh papuče itd. Dakle, ni članovi slonovske obitelji sastavljeni od kondorovih glava ne moraju nužno biti optičke varke; upravo suprotno, tako maštoviti prikazi bili bi savršeno u skladu sa cjelokupnim umjetničkim karakterom friza.

Među mnoštvom stiliziranih životinjskih likova izrezbarenih u Vratima Sunca, nalazile su se i brojne druge izumrle vrste. Znao sam da je nekoliko promatrača među njima prepoznalo i toksodonta - troprstog vodozemnog sisavca dugačkog oko tri metra, visokog 1,5 metar te sličnog niskom, zdepastom mješanцу nosoroga i vodenkonja. I toksodont je, kao i *Cuvieronius*, živio krajem pliocena (prije 1 600 000 godina), a izumro je pred kraj pleistocena (otprilike prije 12 000 godina).

Smatrao sam to nedvojbenim astronomsko-arheološkim dokazom koji ortodoksna povjesna kronologija uporno nastoji potkopati, a koji nastanak Tiahuanaca smješta na kraj pleistocena, jer su prikazi toksodonta mogli nastati samo na temelju živoga primjerka. Zato je veoma važna bila činjenica da je na frizu Vrata Sunca bilo uklesano, *ni više ni manje nego četrde-*

Rekonstrukcijski crtež Cuvieroniusa, južnoameričkoga rilaša koji je obitavao u području Tiahuanaca, ali je izumro oko 10 000. god. pr. Kr.

Crtež toksodonta, južnoameričke vrste koja je izumrla u 11. tisućljeću pr. Kr.

set šest toksodontskih glava. Osim toga, lik toga ružnoga stvorenja nije se nalazio samo na Vratima. Naprotiv, njegov se prikaz nalazi i na grnčariji iz Tiahuanaca, a nekoliko kipova prikazuje ga u trodimenzionalnom obliku. Otkriveni su i prikazi drugih izumrlih vrsta, npr.: *Shelidoterium*, diurnalni četveronožac te *Macrauchenia*, životinja koja je bila nešto viša od današnjega konja i koja je imala specifična stopala s tri prsta.

Tiahuanaco je sa svojim slikama bio svojevrsna slikovnica prošlosti, besmrtni zapis u kamenu o neobičnim, davno izumrlim životinjama.

Ali, jednoga se dana to bilježenje prekinulo i zavladala je tama. I to je bilo zapisano u kamenu - Vrata Sunca, to izvanredno i nenadmašno umjetničko djelo ostalo je nedovršeno. Na temelju nekih nedovršenih dijelova friza, može se zaključiti kako se vjerojatno dogodilo nešto neočekivano i strašno zbog čega je kipar, kako je opisao Posnansky: "morao zauvijek ostaviti svoje dlijeto", u trenutku kada je: "dovršavao svoje djelo."

XII. poglavlje

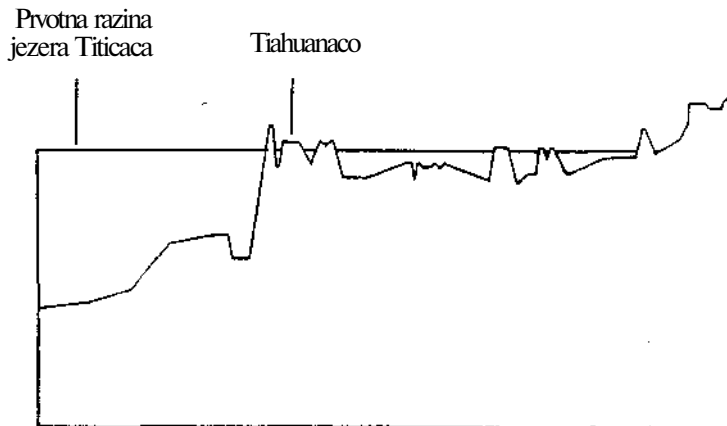
Kraj Viracocha

U 10. poglavlju iznijeli smo kako je Tiahuanaco u početku bio luka na obalama jezera Titicace, i to u doba kada je to jezero bilo mnogo šire i *više od trideset metara dublje* nego danas. Na to nesumnjivo upozoravaju i goleme lučke građevine, pristaništa i nasipi (pa čak i odbačen brodski teret, poput iskopanog kamenja na pojedinim mjestima ispod stare vodene linije). Profesor Posnansky hrabro procjenjuje da je 15 000. god. pr. Kr. Tiahuanaco doista služio kao luka. To je razdoblje naveo i kao moguće vrijeme izgradnje Kalasasaye, a prema njegovom mišljenju, Tiahuanaco je funkcionirao kao luka još pet tisuća godina, tijekom kojih je njegov položaj s obzirom na obalu jezera Titicace ostao gotovo nepromijenjen.

U tom razdoblju glavna gradska luka nalazila se nekoliko stotina metara jugozapadno od Kalasasaye na mjestu zvanom *Puma Punku* (što doslovno znači "pumina vrata"). Na tom je mjestu Posnansky otkrio dva umjetna nasipa smještena uz: "veličanstveni mol ili pristanište ... uz koje je istodobno moglo pristati na stotine brodova kako bi ukrkali ili iskrkali svoj teret."

Ondje još uvijek leži kameni blok težak oko *440 tona*. Ostali su kameni blokovi uglavnom težili između 100 i 150 tona. Osim toga, mnogi najveći monoliti bili su međusobno povezani metalnim šipkama u obliku slova I. Znao sam da je u čitavoj Južnoj Americi takva graditeljska tehnika prisutna samo u Tiahuanacu. Te karakteristične žlebaste udubine posljednji sam put vidio na ruševinama na otoku Elefantini, smještenom na Nilu u Gornjem Egiptu.

Jednako zanimljiv bio je i simbol križa uklesan u mnoge drevne kamene blokove. Taj je simbol bio najprisutniji na sjevernoj strani Puma Punkua i to u obliku dvostrukoga križa čistih i jasnih linija, uklesan duboko u čvrsti sivi kamen. Čak i ortodoksna povijesna kronologija tvrdi da su križevi stari

Prije 12 000 godina, kada je jezero Titicaca bilo 30 m dublje nego danas, Tiahuanaco je vjerojatno bio otok, kao što je prikazano na slici.

otprilike 1500 godina. Drugim riječima, uklesali su ih ljudi koji nisu znali za kršćanstvo, i to čitavo tisućljeće prije dolaska prvih španjolskih misionara na Altiplano.

Odakle potječe kršćanski simbol križa? Držim da on ne predstavlja samo raspelo Isusa Krista, te da je njegovo podrijetlo mnogo starije. Nisu li drevni Egipćani rabili hijeroglif veoma sličan križu (*ankh*, odnosno *crux ansata*), koji je simbolizirao život, dah života, vječni život? Je li taj simbol potjecao iz Egipta ili se prije toga pojavio negdje drugdje?

Uronjen u misli polako sam obilazio oko Puma Punkua. Podnožje niskoga brda nalik piramidi, obrasloga gustom, visokom travom, imalo je oblik pravokutnika dugačkog nekoliko desetaka metara. Sa svih strana ležalo je razasuto na desetke golemih kamenih blokova odbačenih poput šibica, u strašnoj prirodnoj katastrofi koja je zadesila Tiahuanaco u 11. tisućljeću pr. Kr. Posnansky je uočio:

"Tu katastrofu prouzročila su seizmička pomicanja uslijed kojih je porasla razina jezera Titicace i nastale su vulkanske erupcije. Moguće je da je razina jezera privremeno porasla i zbog pucanja nasipa na nekim jezerima koja se nalaze sjevernije i na višoj nadmorskoj visini,

što je pokrenulo neobuzdanu i snažnu bujicu koja se slijevala u Titicacu."

Posnanskyjev dokaz da je Tiahuanaco uništen u potopu temeljio se i na:

"Otkrićima jezerskih biljaka, kao što su *Palustrina culminea* te *Palustrina andecola*, *Ancylus titicacensis*, *Planorbis titicacensis* i dr. pomiješanih s kosturima ljudi stradalih u kataklizmi. Taj se dokaz temeljio i na otkriću brojnih kostura *Orestiasa*, ribe iz porodice današnjega *bogasa* u istoj toj naplavini koja je sadržala ljudske ostatke."

Osim toga, pronađeni su i dijelovi ljudskih i životinjskih kostiju:

"... razbacanih među obrađenim kamenjem, posuđem, alatom i brojnim drugim predmetima. Sve je to bilo slomljeno, razbijeno i pomiješano u zbrkanoj gomili. Tko bi ovdje iskopao jamu duboku dva metra, ustvrdio bi da su razorna snaga vode i silovito pomicanje zemlje skupili te različite kosti i pomiješali ih s grnčarijom, nakitom, alatima i posuđem ... Slojevi vodenoga nanosa prekrivaju čitavo polje ruševina, a jezerski pijesak pomiješan sa školjkama iz jezera Titicace, raspadnutim glinencom i vulkanskim pepelom nakupili su se na mjestima koja okružuju zidovi."

Tiahuanaco je zadesila zaista strašna katastrofa. A ako je Posnansky imao pravo, ona se dogodila prije više od 12 000 godina. No, iako su se vode povukle, "kultura Altiplana više se nije razvijala, nego je konačno pala u dekadenciju."

Borba i napuštanje

Potresi, usred kojih je Tiahuanaco preplavljen vodama iz Titicace, bili su tek prvi u nizu preokreta na tom području. Sve je to konačno potaknulo bujanje jezera i preplavljivanje njegovih obala, ali i posve suprotan proces - naime, površina i dubina jezera postupno su se smanjivale. S godinama jezero se isušivalo, nemilosrdno odvajajući slavni grad od voda koje su do tada bile veoma značajne za njegov gospodarski život.

Osim toga, postoje dokazi da je klima u području Tiahuanaca postajala sve hladnijom i mnogo nepogodnijom za rast usjeva. Ni danas osnovni

proizvodi, poput kukuruza, ne mogu dovoljno sazrijeti, a čak je i krumpir kržljiv.

Iako je veoma teško sastaviti različite elemente složenoga lanca događaja koji su se tada zbili, čini se da je: "po završetku seizmičkih previranja", zbog kojih je Tiahuanaco neko vrijeme bio poplavljen, "nastupilo mirno razdoblje". Međutim, polako ali sigurno, "klima se pogoršavala i postala sve nepovoljnijom za život. Ta je promjena konačno potaknula masovne seobe naroda Anda na područja na kojima borba za opstanak nije bila tako mukotrpna."

Međutim, čini se da civilizirani stanovnici Tiahuanaca, koje legende nazivaju "narod Viracocha", nisu otišli bez borbe. Na čitavom području Altiplana pronađeni su zbunjujući dokazi o naprednim i domišljatim znanstvenim poljoprivrednim pothvatima poduzetim da bi se iskoristili nepovoljni klimatski uvjeti. Na primjer, nedavna su istraživanja pokazala kako je *netko* na tom području veoma davno provodio nevjerojatno složene analize kemijskoga sastava mnogih otrovnih biljaka i gomolja koji rastu na velikim visinama. Osim toga, ustanovljena je i uporaba detoksifikacijskih tehnika kojima su te, inače otrovne biljke, pretvarane u bezopasne i jestive. Profesor antropologije na Sveučilištu u Washingtonu, David Browman, priznao je kako do sada: "nije dano zadovoljavajuće objašnjenje za razvitak tih detoksifikacijskih postupaka".

Nadalje, *netko* znanstvenicima još uvijek nepoznat, u to se drevno doba potrudio da na područjima koja su donedavno bila poplavljena, zasadi polja karakterističnog valovitog oblika. Izvorna funkcija tih valovitih zemljanih platformi i plitkih kanala otkrivena je tek šezdesetih godina 20. stoljeća. Vidljivi su i danas, a lokalni ih Indijanci nazivaju *waru-waaru*. Ustanovljeno je da su bili dio složene poljoprivredne metode usavršene u pretpovijesno doba, koja je bila "savršenija od suvremenih poljoprivrednih tehnika".

Protetklih su godina arheolozi i agronomi rekonstruirali neka od tih polja. Na tim pokusnim zemljištima rodilo je tri puta više krumpira nego na najproduktivnijim konvencionalnim poljima. Osim toga, za osobito hladna vremena mraz je "malo štetio tim pokusnim poljima". Sljedeće su godine usjevi zasađeni na uzdignutim platformama preživjeli sušu, poslije koje su poplave potopile okolna zemljišta, no usjevi su uspješno preživjeli nepogodu. Zaista, ta jednostavna ali djelotvorna poljoprivredna tehnika, proizvod drevne kulture kojoj danas nitko ne pamti ime, pokazala se veoma uspješnom u ruralnoj Boliviji te je privukla pozornost vladinih i međunarodnih agencija za razvoj, koji provode istraživanja i u drugim dijelovima svijeta.

Umjetni jezik

Tiahuanaco i Viracoche ostavili su i naslijeđe u obliku jezika koji govore lokalni Aymara Indijanci, a koji neki stručnjaci smatraju najstarijim na svijetu.

Osamdesetih godina 20. st. bolivijski računarski stručnjak Ivan Guzman de Rojas slučajno je otkrio da jezik Aymara nije samo veoma star, nego da njegova struktura pokazuje da je bio namjerno i vješto *oblikovan*, odnosno izmišljen. Osobito su zanimljive naizgled umjetne sintakse, koje su veoma krute i nedvosmislene, te posve nezamislive u živom govoru. Ta sintetička i visokoorganizirana jezična struktura omogućila je pretvaranje Aymara jezika u kompjutorski algoritam, čime je poslužio za prevođenje jednoga jezika na drugi: "Jezik Aymara rabi se kao most. Jezik izvornoga dokumenta preveden je na aymarski a potom na mnoge druge jezike."

Je li samo slučajnost da se jedan očito umjetan jezik, koji je prilagođen kompjutorskoj sintaksi, danas rabi u okolici Tiahuanaca? Je li moguće da je jezik Aymara naslijeđe visoke civilizacije koju legenda pripisuje Viracochama? Ako je tako, gdje je skriven ostatak drevne i zaboravljene mudrosti koja je pridonijela bogatstvu i raznolikosti mnogih kultura koje su se razvijale na tom području 10 000 godina prije osvajanja? Možda su preci Inka, zahvaljujući tom znanju, nacrtali simbole u Nazci i izgradili nemoguće zidine Machu Picchua i Sacsayhuamana?

Meksiko

Nikako nisam mogao zaboraviti prizor Viracochinih ljudi kako hodaju po vodi.

Kamo su ti pomorci išli? Koji je bio njihov cilj? I zašto su se toliko trudili ostati u Tiahuanacu sve dok nisu priznali poraz i otišli? Što su ondje željeli postići?

Poslije nekoliko tjedana istraživanja na području Altiplana, od La Paza do Tiahuanaca i natrag, shvatio sam kako mi ni spektakularne drevne ruševine ni knjižnice glavnoga grada neće pružiti odgovore na moja pitanja. Zaista, već sam u Boliviji izgubio svaki trag.

Ponovno sam ga pronašao tek 3200 kilometara sjevernije, u Meksiku.

III. dio - Pernata zmija: Srednja Amerika

XIII. poglavlje

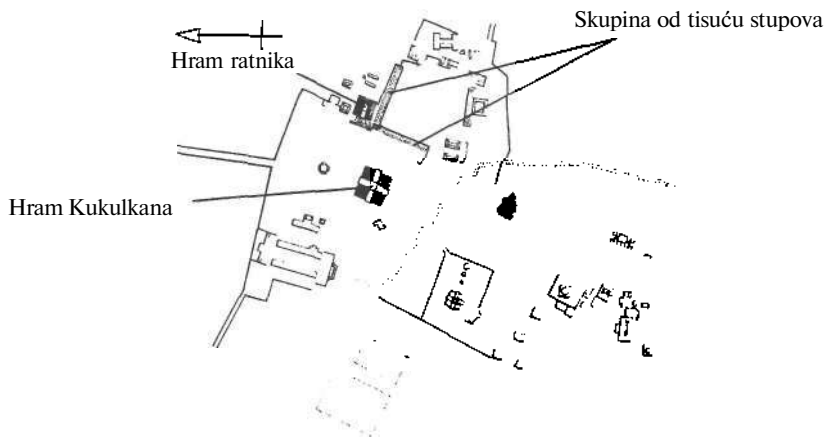
Krvavo doba i kraj svijeta

Chichen Itza, sjeverni Jukatan, Meksiko

Iza mene uzdizao se hram Kukulkana, savršen zigurat visok gotovo 30 metara. Na njemu se nalaze četiri stubišta, od kojih svako ima 91 stubu, a zajedno s gornjom platformom ukupan broj stuba iznosi 365, što odgovara broju dana solarne godine. Osim toga, izgled i položaj te drevne građevine planirani su i ostvareni s iznimnom preciznošću kako bi se postigla dramatična i ezoterijska svrha: na sjevernom stubištu za ljetnog i jesenskog ekvinočija, trokutasto svjetlo i sjena tvore lik goleme zmije. Svaki je put taj privid trajao točno 3 sata i 22 minute.

Krenuo sam istočno od hrama Kukulkana. Ispred mene, prkoseći tvrdnjama kako narodi Srednje Amerike nikada nisu gradili stupove arhitektonski značajne, nalazila se šuma stupova od bijelog kamena, koji su nekada vjerojatno podupirali golem krov. Kroz vedro plavo nebo probijalo se žarko sunce, te je ovo područje vabilo svojim dubokim sjenama. Probio sam se do podnožja strmoga stubišta koje je vodilo do Hrama ratnika.

Kako sam se približavao vrhu, preda mnom je počeo izranjati divovski lik. Bio je to kip idola Chacmoola. Kao da nešto očekuje, sjedio je napeto, savijenih koljena, debelih listova koji su dodirivali bedra, gležnjeva koji su se opirali o stražnjicu, laktova uprtih o zemlju, ruku savijenih preko trbuha u kojima je držao prazan tanjur dok su mu leđa stajala pod čudnim kutom, kao da pokušava ustati. Da zaista ustane, bio bi visok oko 2,5 metra. Čak i tako sklupčan isijavao je neustrašivom i nemilosrdnom energijom. Imao je četvrtasto lice na kojemu su se ocrtavale tanke, ozbiljne usne, čvrste i ravnodušne poput kamena iz kojega su isklesane, a oči su mu gledale prema zapadu, koji je tradicionalno bio povezan s tamom, smrću i crnom bojom.

Chichen Itza

Prilično potišten, nastavio sam se penjati stubama Hrama ratnika. Razmišljao sam o tome kako su se ovdje u pretkolumbovsko doba često pri-nosile ljudske žrtve. Prazan tanjur koji je držao Chacmool nekada je služio kao posuda za svježe iščupana srca. "Ako je žrtvi trebalo iščupati srce", izvi-jestio je jedan španjolski komentator 16. stoljeća:

"izložili su je na veličanstven način ... i položili na žrtveni kamen. Četiri muškarca pridržavala su ispružene ruke i noge žrtve. Zatim je došao krvnik noseći u ruci nož od kremenja, kojim je veoma vješto načinio rez između rebra ispod lijeve bradavice; potom je zario ruke u tijelo žrtve i poput proždrljivoga tigra iščupao iz njega živo srce, koje je položio na tanjur."

Kakva je kultura mogla prakticirati i slaviti takve zločine? U Chichen Itzi, među ruševinama starijim od 1200 godina, iz elemenata kulture Maya i Tolteca razvilo se hibridno društvo, koje se nikako nije izdvajalo svojom ovisnošću o okrutnim i barbarskim obredima. Upravo suprotno, sve slavne meksičke civilizacije prakticirale su obredno klanje ljudi.

Klaonice

Villahermosa, pokrajina Tabasco

Stajao sam pred žrtvenikom dojenčadi. Pripadao je Olmecima, takozvanoj "matičnoj kulturi" Srednje Amerike staroj više od 3000 godina. Izgrađen je od bloka čistoga granita debelog oko 1,2 metra, a na svakoj stranici izrezbareni su reljefi s prikazima četiri muškarca, koji na glavama nose neobična pokrivala. Svaki od njih u rukama drži zdravo, debeljuškasto dijete koje im se opire, u očajnom strahu. Stražnji dio oltara nije bio ukrašen; na prednjoj strani bio je prikazan još jedan lik, koji je u rukama ispruženima kao da pri-nosi žrtvu nosio tromo tijelo mrtvoga djeteta.

Olmeci su najstarija poznata razvijena civilizacija drevnoga Meksika, koja je dugo prakticirala žrtvovanja ljudi. Dvije i pol tisuće godina poslije njih, u doba španjolskoga osvajanja, Asteci su bili posljednji (ali nikako i jedini) narod toga područja koji je nastavio tu iznimno drevnu i duboko ukorijenjenu tradiciju.

I činili su to s fanatičnim oduševljenjem.

Na primjer, zapisano je kako je Ahuitzotl, osmi i najmoćniji vladar astečke kraljevske dinastije "posvećenje hrama Huitzilopochtli u Tenochitlanu slavio tako da je četiri reda zarobljenika marširalo iza skupine svećenika, koji su ih četiri dana pripremali za obred. Tijekom samo jednoga obreda pogubljeno je čak 80 000 zarobljenika."

Asteci su odijevali oderanu kožu obrednih žrtava. Ubrzo nakon osvajanja, jednom takvom obredu prisustvovao je španjolski misionar Bernardino de Sahagun:

"Slavljenici su im [zarobljenicima, op. prev] oderali kožu i raskomada-li ih; zatim su mašču premazali svoja gola tijela i odjenuli kože ... Jezivo odjeveni muškarci trčali su gradom i strašili ljude, a za njima se vukao trag krvi i masti ... Sljedećega dana, obitelj svakog ratnika također je sudjelovala u kanibalskoj gozbi."

Španjolski kroničar Diego de Duran također je bio svjedok masovnog žrtvovanja. Ovaj put bilo je toliko mnogo žrtava da su rijeke krvi potekle niz stube hrama "sve do podnožja gdje su se zaustavile, a krv se zgrušala stvarajući zastrašujući prizor." Ukratko, procijenjeno je kako je u astečkom carstvu do početka 16. stoljeća svake godine bilo žrtvovano oko 250 000 ljudi.

Koji je bio cilj toga bezumnog uništavanja ljudskih života? Sami su Asteci tvrdili da su to činili kako bi odgodili svršetak svijeta.

Djeca Petoga sunca

Poput mnogih drugih starijih naroda i kultura na području Meksika Asteci su vjerovali da se život odvija u velikim ciklusima. Svećenici su tvrdili da je od postanka ljudi prošlo četiri ciklusa odnosno, "sunca". Španjolsko osvajanje zbilo se u Petom suncu, a taj ciklus još traje. Sljedeći podatak preuzet je iz rijetke kolekcije astečkih dokumenata, poznate pod imenom *Vaticano-Latin Codex*:

"Prvo sunce, *Matlactli Atl*: trajanje 4008 godina. Oni koji su tada živjeli, jeli su vođeni kukuruz zvan *atzitzintli*. U to doba živjeli su divovi. Prvo sunce uništila je voda u znaku *Matlactli Atl* (deset voda). Bio je to *Apachiohualiztli* (poplava, opći potop), umijeće zadržavanja trajne kiše. Ljudi su pretvoreni u ribe. Neki kažu da je preživio samo jedan par, koji je spasilo staro drvo, koje je raslo uz vodu. Drugi kažu da se sedam parova sakrilo u špilju sve dok poplava nije prestala i vode se povukle. Oni su ponovno napuđili zemlju i njihovi narodi su ih obožavali kao bogove...

Drugo sunce, *Ehecoatl*: trajanje 4010 godina. Oni koji su tada živjeli, jeli su divlje voće zvano *acotzintli*. To sunce uništilo je *Ehecoatl* (Zmija Vjetra) i ljudi su pretvoreni u majmune. Od uništenja spasili su se jedan muškarac i jedna žena, koji su stajali na stijeni...

Treće sunce, *Tleyquiyahuillo*: trajanje 4 081 godinu. Ljudi, potomci para koji se spasio od Drugoga sunca, jeli su voće zvano *tzincoacoc*. Treće sunce uništila je vatra...

Četvrto sunce, *Thontlilic*: trajanje 5 026 godina. Ljudi su umrli od gladi poslije bujice krvi i vatre."

Još jedan "kulturni dokument" Asteka, koji je preživio pustošenja u doba osvajanja bio je Sunčev Kamen Axayacatla, šestoga vladara kraljevske dinastije. Taj golemi bazaltni monolit podignut je 1479. god. po Kr. Težak je 24,5 t, a na njemu su uklesani koncentrični krugovi unutar kojih su urezane zagonetne simbolične izjave. Kao i u kodeksu, u tim se izjavama ističe kako je svijet već prošao kroz četiri doba ili sunca. Prvo i najstarije od njih prikazano je u obličju *Ocelotonatiuha*, boga jaguara: "U tom suncu živjeli su divovi koje su stvorili bogovi, ali su ih napali i proždrlji jaguari." Drugo sunce prikazano je u obliku zmijske glave *Ehecoatla*, boga zraka: "Tijekom toga razdoblja ljudsku su rasu uništili jaki vjetrovi i uragani i ljudi su pretvoreni u majmune." Simbol Trećega sunca je glava kišne i nebeske vatre: "U to doba sve je uništila kiša nebeske vatre i užarena lava. Sve kuće su spaljene. Ljudi

su pretvoreni u ptice kako bi preživjeli uništenje." Četvrto sunce simbolizira glava božice vode *Chalchiuhtlicue*: "Sve su uništile neprestane kiše i poplave. Planine su nestale i ljudi su pretvoreni u ribe."

Simbol Petoga sunca, koji još traje, lice je samoga boga Sunca *Tonatiuha*. Njegov jezik je isplažen u neutaživoj gladi za ljudskom krvi i srcima, a ima oblik noža od opsidijana. Lice mu je naborano, čime se ističe njegova duboka starost, a nalazi se unutar simbola pokreta, *Ollina*.

Zašto je Peto sunce "Sunce Pokreta"? Zato što "stari govore da će: u njemu doći do pokretanja zemlje i tada ćemo svi biti uništeni."

A kada će nastupiti ta katastrofa? Uskoro, tvrde astečki svećenici. Oni su vjerovali da je Peto sunce bilo veoma staro te da se približava kraju svoga ciklusa (zbog toga je lice Tonatiuha naborano). Prema drevnim srednjoameričkim predajama, to je doba nastupilo veoma davno, prema kršćanskom kalendaru oko četvrtog tisućljeća pr. Kr. Međutim, u doba Asteka metoda preračunavanja njegova završetka bila je zaboravljena. Vjerojatno su se upravo zbog nepoznavanja toga ključnog podatka prakticirala obredna žrtvovanja ljudi, u nadi da će se time odgoditi prijeteća katastrofa. Zaista, Asteci su se smatrali odabranim narodom; bili su uvjereni da im je dodijeljena božanska misija da vode ratove i nude krv svojih zarobljenika kao hranu Tonatiuhu, na taj način održavajući život Petoga sunca.

Stuart Fiedel, stručnjak za pretpovijesne Amerike, jednostavno je objavio: "Asteci su vjerovali da će spriječiti uništenje svemira koje se dogodilo već četiri puta, ako bogove redovito opskrbljuju ljudskim srcima i krvlju." Sve velike civilizacije Srednje Amerike vjerovale su isto, uz neke varijacije. Međutim, za razliku od Asteka, neki stariji narodi *točno* su izračunali kada će nastupiti veliko pomicanje zemlje i tako završiti Peto sunce.

Donositelj svjetlosti

Ne postoje nikakvi dokumenti iz razdoblja Olmeca, samo mračni i zlokobni kipovi. Međutim, Maye koje se opravdano smatraju najvećom drevnom civilizacijom Novoga svijeta, za sobom su ostavile mnoštvo kalendar-skih zapisa. Ovi zagonetni natpisi, preneseni u okvire suvremenog načina datiranja, kriju uznemirujuću poruku: čini se da će Peto sunce završiti 23. prosinca 2012.

U intelektualnom ozračju kraja 20. stoljeća, proročanstva o sudnjem danu nije moderno shvaćati ozbiljno. Općenito se smatra da su ona proizvod praznovjernih umova te se kao takva mogu slobodno odbaciti. Međutim, dok sam putovao Meksikom, s vremena na vrijeme mučio me osjećaj da glasovi

drevnih mudraca možda ipak zaslužuju da ih se čuje. Naime, pretpostavimo da oni nisu bili tek praznovjerni divljaci kakvima smo ih oduvijek smatrali. Pretpostavimo da su znali nešto što mi ne znamo. Što je još važnije, pretpostavimo da je njihov proračun o kraju Petoga sunca zaista točan. Drugim riječima, pretpostavimo da se duboko u utrobi zemlje već događa neka strašna geološka katastrofa koju su mudraci Maya predvidjeli?

U Peruu i Boliviji shvatio sam da su Inke i njihovi preteče bili opsjednuti vremenskim proračunima. U Meksiku sam otkrio da su i Maye, koje su vjerovala da su izračunale datum propasti svijeta, dijelile njihovu opsjednutost. Zaista, Maye su gotovo sve, od protjeka godina do predviđanja događaja, sveli na brojeve. Vjerovali su da će razumijevanje brojeva koji leže iza određenih zbivanja omogućiti uspješno predviđanje budućih događaja. Nisam želio zanemariti očite implikacije o uništenjima čovječanstva, tako uvjerljivo opisane u predajama o Srednjoj Americi. Te predaje pripovijedaju o divovima i poplavama, i jezivo su se podudarale s predajama iz dalekih Anda.

U međuvremenu sam nastojao istražiti nešto što je s time bilo povezano. Moja se istraga odnosila na svijetloputo bradato božanstvo zvano Quetzalcoatl. Za njega se vjerovalo da je u dalekoj prošlosti stigao u Meksiko preko mora. Quetzalcoatl se pripisuje otkriće naprednih matematičkih i kalendarskih formula kojima su se poslije služile Maye u svojim proračunima sudnjega dana. Osim toga, on je neodoljivo podsjećao na Viracochu, svijetloputog andskoga boga koji je stigao u Tiahuanaco "u vrijeme tame", donoseći svjetlost i civilizaciju.

XIV. poglavlje

Ljudi zmije

Uronivši u predaje o Viracochi, bradatome bogu iz dalekih Anda, s oduševljenjem sam ustanovio kako je Quetzalcoatl, glavno božanstvo drevnog meksičkog Panteona, bio opisivao na meni veoma poznat način.

Na primjer, u jednom pretkolumbovskom mitu, koji je u 16. stoljeću u Meksiku zapisao španjolski ljetopisac Juan de Torquemada, Quetzalcoatl je opisan kao "muškarac svijetle puti, rumenih obraza i duge brade. Druga predaja o njemu govori: *"Era hombre blanco* [bijeli čovjek, op. prev.]; visok, široka čela, velikih očiju, duge kose, guste i zaobljene brade - *la barba grandey redonda*" Ostale ga predaje ovako opisuju:

"Tajanstveni... bijeli čovjek snažne građe, široka čela, velikih očiju i duge brade. Bio je odjeven u dugu, bijelu halju koja mu je sezala do stopala. Osuđivao je žrtvovanja, osim ona u obliku voća i cvijeća i zvali su ga bogom mira. Govorilo se kako bi, kada bi ga zapitali o ratu, prstima zaklopio uši."

Prema jednoj osobito zanimljivoj predaji iz Srednje Amerike, taj je "mudri učitelj":

"stigao s mora u čamcu koji je plovio sam, bez vesala. Bio je visok i bradat, te je podučio ljude kako da se služe vatrom. Izgradio je kuće i pokazao parovima kako da zajedno žive kao muž i žena; a kako su se ljudi u to doba često svađali, podučio ih je životu u miru."

Viracochin meksički brat blizanac

Čitatelj će se prisjetiti kako se Viracocha na svojim putovanjima Andama služio različitim imenima. To je činio i Quetzalcoatl. U nekim dijelovima Srednje Amerike (osobito među Quiche Mayama) zvali su ga Gucumatz. Drugdje, na primjer u Chichen Itzi, zvao se Kukulkan. Obje riječi prevedene na engleski znače isto: Pernata Zmija. To je bilo i značenje imena Quetzalcoatl.

Bilo je i drugih božanstava, osobito među Mayama, koji su imali mnogo sličnosti s Quetzalcoatlom. Jedan od njih bio je Votan, veliki prosvjetitelj koji je također opisivao kao svijetloput i bradat muškarac odjeven u dugačku halju. Znanstvenici nisu uspjeli prevesti njegovo ime, ali njegov osnovni simbol također je bila zmija. Osim njega, spominje se i Izamana, mayanski bog liječništva. I on je bio bradat muškarac odjeven u halju; njegov je simbol bila čegrtuša.

Vodeći autoriteti slažu se kako su meksičke legende, koje su prikupili i sačuvali španjolski ljetopisci iz doba osvajanja često bile nedosljedan i proturječan rezultat iznimno opširnih usmenih predaja. Međutim, u njima se zasigurno krije barem djelić povijesne stvarnosti. Sylvanus Griswold Morley, doajen studija o Mayama tvrdi:

"Veliki bog Kukulkan ili Pernata Zmija, bio je mayanska replika astečkoga Quetzalcoatla, meksičkoga boga svjetlosti, učenosti i kulture. U mayanskom Panteonu on je bio veliki organizator, osnivač gradova, utemeljitelj zakona i tvorac kalendara. Njegove osobine i životopis toliko su ljudski da nije nemoguće da je on zaista bio povijesna ličnost, slavni zakonodavac i organizator čija su dobročinstva ostala u sjećanju dugo poslije njegove smrti i koji je s vremenom konačno deificiran."

Sve legende jednoglasno tvrde da je Quetzalcoatl/Kukulkan/Gucumatz/Votan/Izamana stigao u Srednju Ameriku izdaleka (preko "Istočnoga mora") te da je, na veliku žalost, ponovno otplovio u smjeru iz kojega je nekada došao. Spominje se i to da je svečano prisegnuo kako će se jednoga dana vratiti - baš kao što je prisegnuo i Viracocha, što se ne može pripisati slučajnosti. Osim toga, Viracochin odlazak preko valova Tihoga oceana u andskim je predajama opisivao kao čudesan događaj. I Quetzalcoatlov odlazak iz Meksika obavljen je tajnom: govori se da je otplovio "na splavi od zmija".

Kako bilo, smatrao sam da je Morley imao pravo kada je u mitovima Maya i Meksika tražio stvarne povijesne činjenice. Predaje su zapravo upu-

čivale na to da bradati, svijetloputi stranac zvan Quetzalcoatl (ili Kukulkan, ili nekako drugačije) nije bio jedna, nego više osoba koje su došle iz istoga mjesta i koje su pripadale istom, neindijanskom etničkom tipu (bradati, svijetloputi itd.). To ne proizlazi samo iz činjenice postojanja "obitelji" očito povezanih ali u nekim pogledima i međusobno različitih bogova, za koje se vezivao simbol zmije. Mnoge meksičke i mayanske predaje kazuju da su Quetzalcoatl/Kukulkana/Izamanu pratili sljedbenici, odnosno pomoćnici.

U nekim mitovima koji se spominju u drevnim religijskim tekstovima Maya, poput Chilama Balama (Chilam Balam, op. prev.), tvrdi se da su "prvi stanovnici Jukatana bili 'ljudi zmije'. Oni su stigli s istoka u čamcima, a predvodio ih je Itzaman, Zmija Istoka, iscjelitelj koji je liječio dodirima i oživljavao mrtve."

"Kukulkan" je, kazuje predaja, "stigao sa svojih devetnaest drugova od kojih su dvojica bili bogovi riba, dvojica bogovi poljoprivrede, bog groma ... na Jukatanu su ostali deset godina. Kukulkan je donio mudre zakone, a potom je otplovio i iščeznuo u smjeru izlazećeg sunca..."

Španjolski kroničar Las Casas pripovijeda: "Urođenici su potvrdili kako je u drevno doba u Meksiko stiglo dvadeset muškaraca čiji se vođa zvao Kukulkan ... Nosili su dugačke halje i sandale, imali su duge brade i bili su gologlavi... Kukulkan je poučio ljude kako da žive u miru, te je dao izgraditi mnoge značajne građevine."

Juan de Torquemada istodobno je zabilježio veoma značajnu predaju iz razdoblja prije osvajanja, koja spominje dostojanstvene strance koji su došli u Meksiko s Quetzalcoatlom:

"Bili su to ljudi uzvišena držanja odjeveni u lijepe dugačke halje od crnoga platna bez ogrtača, koje su sprijeda bile otvorene, plitkoga izreza oko vrata i kratkih rukava ... Ti sljedbenici Quetzalcoatl-a raspolagali su golemim znanjem i bili su spretni umjetnici u svim vještinama."

Poput davno izgubljenog Viracochina brata blizanca, svijetloputo i bradato andsko božanstvo Quetzalcoatl je, kazuju predaje, donio u Meksiko sve vještine i znanosti nužne za civiliziran život i ulazak u zlatno doba. Na primjer, vjeruje se da je on u Srednju Ameriku donio pismo i da je izumio kalendar, te da je bio vješt graditelj koji je uputio ljude u tajne zidarstva i arhitekture. Bio je otac matematike, metalurgije i astronomije, a navodno je "izmjerio zemlju". Utemeljio je djelotvornu i unosnu zemljoradnju, a tvrdi se da je otkrio i uveo sadnju kukuruza, koji u ovim područjima doslovno predstavlja temelj života. Bio je veliki liječnik te pokrovitelj iscjelitelja i vračeva, "koji

je ljudima otkrio tajne o svojstvima bilja". Osim toga, štovali su ga kao zakonodavca, zaštitnika obrtnika i pokrovitelja svih umjetnosti.

Kako i dolikuje tako prosvijetljenoj i kultiviranoj osobi, tijekom svoje vladavine u Meksiku Quetzalcoatl je zabranio jezive obrede žrtvovanja ljudi, no oni su ponovno uvedeni poslije njegova odlaska. Pa ipak, čak su se i Asteci, najokrutniji i najgorljiviji pristaše krvavih obreda u dugoj povijesti Srednje Amerike, s nostalgijom prisjećali doba Quetzalcoatla. Jedna legenda kaže: "On je bio učitelj koji je propovijedao da se niti jedno živo biće ne smije povrijediti, te da se smiju žrtvovati samo ptice i leptiri, a nikako ljudi."

Kozmička bitka

Zašto je Quetzalcoatl otišao? Što je pošlo po zlu?

Meksičke legende pružaju odgovor na ta pitanja. U njima se govori da je prosvjetiteljsku i dobročiniteljsku vladavinu Pernate Zmije perkinuo Tezcatilpoca, zao bog čije je ime značilo "zrcalo koje se dimi" i čiji je kult zahtijevao žrtvovanja ljudi. Čini se da se u drevnom Meksiku dogodila kozmička bitka između sila svjetlosti i sila mraka, koje su konačno i pobijedile.

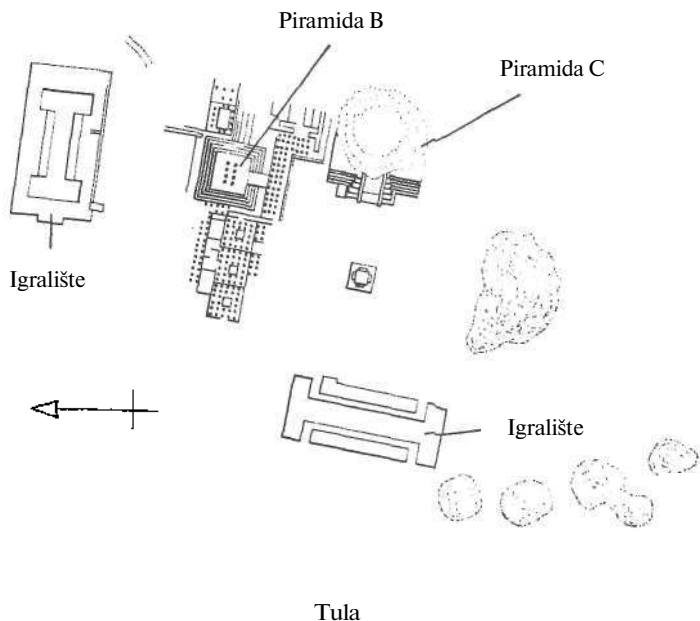
Vjeruje se da su se ti događaji zbili na području koje se danas zove Tula, a za koje se smatra da nije veoma stara - barem ne više od 1000 godina - iako je legende smještaju u mnogo dalju prošlost. U to pretpovijesno doba bila je poznata pod imenom Tollan. Sve predaje jednoglasno tvrde kako je upravo u Tollanu Tezcatilpoca pobijedio Quetzalcoatla i prisilio ga da napusti Meksiko.

Vatrene zmije

Tula, pokrajina Hidalgo

Sjedio sam na plosnatom vrhu piramide nemaštovita imena Piramida B. Iz vedroga plavog neba provirivalo je kasno poslijepodnevno sunce, a ja sam, licem okrenut prema jugu, promatrao okolinu.

Na sjevernoj i istočnoj strani podnožja piramide nalaze se freske s prikazima jaguara i orlova kako se hrane ljudskim srcima. Iza mene su se uzdizala četiri stupa i četiri zastrašujuća granitna kipa visoka oko 3 metra. Slijeva ispred mene nalazila se djelomice iskopana Piramida C, koja se doi-

mala poput humka visokog oko 12 metara i prekrivenog kaktusima, a nešto dalje od nje nalazili su se humci koje arheolozi još nisu istražili. S desne strane nalazilo se loptalište (odnosno igralište ili arena za igru zvanu *pelot*, op. prev). U toj dugačkoj pravokutnoj areni u drevno su se doba odigravale stravične gladijatorske igre. Ekipe, ili ponekad samo dva Čovjeka, međusobno su se natjecali za gumenu loptu; gubitnicima su se odrubljivale glave.

Kipovi koji su stajali iza mene izazivali su strahopoštovanje. Stao sam kako bih ih bolje promotrio. Kipar im je isklesao ozbiljna lica, kukaste noseve i bezizražajne oči te su se doimali hladnima i nemilosrdnima. Međutim, nije me toliko zanimalo njihov okrutan izgled koliko predmeti koje su držali u rukama. Arheolozi priznaju da namjena tih predmeta još nije poznata, no unatoč tome nazvali su ih "bacačima koplja". Općenito se prihvaća da je svaki kip u desnoj ruci držao taj bacač koplja zvan *atl-atl*, a u lijevoj "koplja ili strelice i vrećice s mirisima". Čini se da su arheolozi pritom posve zanemarili činjenicu da ti predmeti uopće ne nalikuju *atl-atlovima*, kopljima, strelicama ili vrećicama s mirisima.

Fotografije Santhe Faiije pomoći će čitatelju da sam prosudi o pravoj namjeni tih neobičnih predmeta. Osobno smatram da su te naprave izvorno bile načinjene od metala. Naprava u desnoj ruci imala je oblik romba sa zakrivljenim donjim dijelom. Naprava u lijevoj ruci mogla je biti nekakav alat ili oružje.

Prisjetio sam se drevnih meksičkih legendi o bogovima naoružanima *xiuhcoatlina* (*xiuhcoatl*), vatrenim zmijama. Iz njih su navodno isijavale vatrene zrake kojima su se bušila i komadala ljudska tijela. Jesu li idoli u Tuli u rukama držali tzv. vatrene zmije? I što su uopće bile vatrene zmije?

Što god one bile, obje naprave izgledaju kao proizvodi tehnologije. I obje na neki način nalikuju tajanstvenim predmetima u rukama idola u Kala-sasayi u Tiahuanacu.

Zmijsko Svetište

Santha i ja posjetili smo Tulu/Tollan zbog povezanosti toga mjesta s Quetzalcoatlom i njegovim zakletim neprijateljem Tezcatilpocom, "Zrcalom Koje Se Dimi". Uvijek mladolik, svemoćan, sveprisutan i sveznajući Tezcatilpoca u legendama se povezivao s noći, tamom i svetim jaguarom. Bio je "nevidljiv i beščutan, a ljudima se prikazivao katkad u obliku sjene, katkad kao strašno čudovište." Često su ga prikazivali kao blještavu lubanju a govorilo se da je posjedovao tajanstveni predmet, zrcalo koje se dimi, po kojemu je poslije bio i nazvan, a kojim se služio kako bi iz daljine promatrao što rade ljudi i bogovi. Znanstvenici pretpostavljaju da je to bio opsidijan, obredni kamen: "Opsidijan je za Meksikance bio osobito svet kamen od kojeg su radili obredne noževe za svećenike. Bernal Diaz [španjolski ljetopisac] tvrdi kako su taj kamen zvali tezcac. Od njega su se izrađivala i zrcala, koja su služila vračevima kao božanski medij."

Legende navode da je Tezcatilpoca, koji je predstavljao sile tame i grabežljiva zla bio u neprekidnom i dugotrajnom sukobu s Quetzalcoatlom. Omjer pobjeda i poraza dugo je bio izjednačen. Kozmička bitka je završila kada je zlo konačno nadvladalo dobro i Quetzalcoatl je bio prisiljen napustiti Tollan. Pod utjecajem Tezcatilpocova strašnog kulta, u čitavoj je Srednjoj Americi ponovno uvedeno žrtvovanje ljudi.

Kako smo vidjeli, legende bilježe da je Quetzalcoatl otplovio na splavi od zmija. Jedna legenda pripovijeda: "Spalio je svoje kuće izgrađene od srebra i školjki, zakopao svoje blago i otplovio prema Istočnom moru slijedeći svoje pratitelje, pretvorene u šarene ptice."

Taj dojmljiv trenutak navodno se zbio u mjestu zvanom Coatzacoalos, što znači "zmijsko svetište". Prije odlaska, Quetzalcoatlje svojim sljedbenicima obećao da će se jednoga dana vratiti kako bi uništio kult Tezcatilpoce i uveo doba u kojemu će bogovi ponovno "prihvaćati cvjetne žrtve" i prestati zahtijevati ljudsku krv.

XV. poglavlje

Meksički Babel

Napustili smo Tulu i krenuli u smjeru jugoistoka, zaobilazeći Mexico City. Stare autoceste prolazile su uz jeziva predgrađa zastrašujuće onečišćenoga glavnoga grada. Cesta se potom uspinjala uz planinu prekrivenu borovima, prolazeći preko snježnoga vrhunca imenom Popocatepetl, da bi se ponovno spustila u polja.

Kasno poslijepodne stigli smo u Cholulu, uspravani gradić sa 11 000 stanovnika i prostranim glavnim trgom. Skrenuli smo istočno, provezli se uskim ulicama, preko željezničke pruge i zaustavili se u sjeni *tlahchialtepetla*, "planine koju je izgradio čovjek".

Na tom golemom zdanju, koje je za miroljubiv kult Quetzalcoatla bilo osobito sveto, danas stoji raskošna katolička crkva. Smatra se da je ta građevina jedno od najvećih i najveličanstvenijih graditeljskih pothvata drevnoga svijeta. Zaista, prostire se na 45 jutara zemlje, a izvorno je bila visoka 64 metra, što ju je činilo čak tri puta masivnijom od Velike piramide u Egiptu. Iako se zbog starosti i guste trave kojom je obrasla danas ne može razabrati njezin izvoran oblik, očito je da je nekada bila veličanstven zigurat na četiri razine, odnosno četiri "stube" koje su vodile do neba. Svaka stranica njegova podnožja dugačka je gotovo pola kilometra, a unatoč vremenu koje ga je djelomice narušilo, njegova je ljepota još uvijek veličanstvena.

Iako je često nejasna i protuslovnja, prošlost je rijetko nijema. Ona ponekad govori veoma strastveno. Tako je i zigurat bio rječitio svjedočanstvo da je španjolski konkvistador Hernan Cortez materijalno i duhovno omalovažavao meksičke urođenike. Cortez je onako usput, "smaknuo jednu civilizaciju kao što prolaznik otkida laticu suncokreta". U Choluli, velikom hodočasničkom središtu koje je u doba osvajanja imalo oko 100 000 stanovnika, to iskorjenjivanje drevnih predaja i običaja moralo se provesti na osobito poni-

žavajući način, oskvrnućem samoga srca kulture - "planine" Quetzalcoatl. Hram, koji je nekada stajao na vrhu zigurata, bio je srušen i oskvrnut, a na njegovu je mjestu podignuta crkva.

Cortez i njegovi ljudi bili su malobrojni u usporedbi s Cholulanima. Međutim, kada su umarširali u grad, Španjolcima je u prilog išla jedna ključna činjenica: bradati, svijetloputi i odjeveni u blistave oklope doimali su se kao ispunjenje proročanstva - nije li Quetzalcoatl, Pernata Zmija, obećao da će sa svojim sljedbenicima ponovno doći "preko Istočnoga mora"?

Vjerujući kako je došao taj dan, naivni Cholulani dopustili su konkvistadorima da se popnu stubama zigurata i uđu u veliko dvorište hrama. Dočekale su ih skupine razigranih i nakićenih plesačica, dok su sluge trčkarali okolo s pladnjevima punim kruha i raznih ukusnih jela.

Španjolski ljetopisac, koji je sudjelovao u tim zbivanjima, izvijestio je kako su se oduševljeni građani svih staleža: "nenaoružani i srećom obasjanih lica okupili da čuju što će reći bijeli ljudi". Iznenađeni dočekom, Španjolci su ubrzo shvatili da urođenici nisu sumnjali u njihove prave nakane, pa su zatvorili sve ulaze i na njih postavili straže, a potom izvukli svoje čelično oružje i poubijali domaćine. U tom stravičnom pokolju, koji je po divljanju bio izjednačen s najkrvavijim astečkim obredima, ubijeno je šest tisuća ljudi: "Cholulani su uhvaćeni nespremni. Španjolce su dočekali bez strelica i štita. Zaklani su bez ikakva upozorenja. Ubijeni su na prijevaru."

Ironično je da su se i u Peruu i u Meksiku konkvistadori okoristili lokalnim legendama, koje su proricale povratak svijetloputog, bradatog boga. Ako je taj bog zaista bio čovjek uzdignut na status božanstva, što se čini vjerojatnim, on je morao biti veoma civilizirana i uzorna osoba. A još je vjerojatnije da su to bila dva različita čovjeka istoga podrijetla, od kojih je jedan djelovao u Meksiku, gdje je postao poznat kao Quetzalcoatl, a drugi u Peruu u kojemu je znan kao Viracocha. Površna sličnost Španjolaca s prvim svijetloputim strancima otvorila je mnoga vrata koja bi inače sigurno ostala zatvorena. Međutim, za razliku od njihovih mudrih i dobronamjernih preteča, Pizarro u Andama i Cortez u Srednjoj Americi bili su podivljali vukovi. Proždirali su sve čega su se dograbili, zemlje, narode i kulture. Uništili su gotovo sve...

Suze za prošlošću

Kada su Španjolci stigli u Meksiko, njihove su oči odavale neznanje, fanatizam i pohlepu; izbrisali su dragocjeno naslijeđe čovječanstva i na taj su

način lišili buduće naraštaje dubljega znanja o veličanstvenim i izvanrednim drevnim civilizacijama Srednje Amerike.

Na primjer, koja je prava povijest svijetlećega idola koji počiva u svetištu prijestolnice Miksteka, Achiotlana? Podatke o tom neobičnom predmetu doznajemo iz spisa oca Burgoa, koji je djelovao u 16. stoljeću:

"Materijal od kojeg je načinjen iznimno je dragocjen, naime, to je smaragd veličine komuške papra [capsicum], na kojemu su veoma vješto urezane malena ptica i malena zmija u položaju za napad. Kamen je toliko proziran da iznutra sjaji poput svijeće. Taj je dragi kamen veoma star i nisu sačuvane predaje o podrijetlu i počecima njegova štovanja."

Što danas možemo saznati proučavajući taj "veoma star" dragi kamen? Kolika je zapravo njegova *starosti*? To nikada nećemo saznati, budući da ga je Indijancima oteo otac Benito, prvi misionar u Achiotlanu. "Dao ga je samljeti, iako su Španjolci za njega nudili tri tisuće dukata, promiješao je prah s vodom, prosuo ga na zemlju i po njemu gazio."

Primjer takvog razuzdanog rasipanja duhovnog blaga iz meksičke prošlosti pruža sudbina darova koje je Cortezu uručio astečki vladar Montezuma. Bili su to okrugli kalendari veličine kotača zaprežnih kola, od kojih je jedan bio izrađen od čistoga srebra a drugi od čistoga zlata. Oba su kalendara bila izrezbarena istim prekrasnim hijeroglifima, koji su vjerojatno skrivali poruku od ključnoga značenja. Cortez ih je smjesta dao pretopiti u zlatne i srebrne poluge.

Diljem Srednje Amerike gorljivi su fratri marljivo sakupljali, gomilali i palili goleme riznice iz drevnoga znanja. Na primjer, u srpnju 1562. na glavnom trgu Manija (Mani) (koji se nalazio južno od današnje Meride u pokrajini Yucatan), fratar Diego de Landa spalio je na tisuće mayanskih zakonika, slika i hijeroglifa zabilježenih na svicima od jelenje kože. Uništio je također bezbroj idola i oltara koje je opisivao kao "djela samoga vraga koji je zavarao Indijance i odgovarao ih od kršćanstva." Na drugome mjestu komentira ovako:

"Pronašli smo velik broj knjiga [napisanih indijanskim znakovima], ali budući da su sadržale samo praznovjerja i laži poteknue od vraga sve smo ih spalili, što je za urođenike bilo veoma bolno i tragično."

Tu bol nisu osjetili samo "urođenici", nego i svatko - onda i sada - tko je želio saznati istinu o prošlosti.

Mnogi "Božji ljudi" od kojih su neki bili još okrutniji od Diega de Lande sudjelovali su u španjolskoj sotonskoj misiji brisanja sjećanja na prošlost Srednje Amerike. Najistaknutiji među njima bio je meksički biskup Juan de Zumarraga, koji se hvalio kako je uništio 20 000 idola i 500 indijanskih hramova. U studenom 1530. spalio je pokrštenog astečkog plemića pod optužbom da je ponovno počeo štovati boga kiše, poslije čega je na trgu u Texococu na golemoj lomači spalio astronomske dokumente, slike, rukopise i hijeroglifske tekstove koje su konkvistadori tijekom posljednjih jedanaest godina nasilno oduzeli Astecima. Dok se ta neizmjereno dragocjena i jedinstvena riznica znanja i povijesti pretvarala u pepeo, čovječanstvo je zauvijek izgubilo priliku da shvati ono o čemu ne postoje ni sjećanja.

Što nam je ostalo od zapisa drevnih naroda Srednje Amerike? Odgovor je, zahvaljujući Španjolcima, manje od dvadeset izvornih zakonika i svitaka.

Priča se kako su mnogi od dokumenata koje su svećenici pretvorili u prah sadržali "zapise o prošlim vremenima".

O čemu su pričali ti izgubljeni zapisi? Kakve su tajne skrivali?

Divovi iskrivljenih tijela

Iako se orgija spaljivanja knjiga nastavila, neki su Španjolci počeli shvaćati kako je "u doba prije Asteka u Meksiku postojala visoka civilizacija". Najviše začuđuje da je jedan od prvih koji je došao do te spoznaje bio upravo Diego de Landa. Čini se da je on poslije svoje autodafeje u Maniju doživio svojevrсно "prosvjetljenje na putu za Damask". Posljednje je godine života posvetio gorljivom spašavanju drevne mudrosti koju je nekada fanatično uništavao, postavši tako marljiv skupljač predaja i usmene povijesti naroda Jukatana.

Veliku zahvalnost dugujemo franjevačkom ljetopiscu Bernardinu de Sahagunu. Taj veliki lingvist "tražio je najjučenije i najstarije urođenike koji su za potrebe njegove knjige o Astecima naslikali sve čega su se mogli sjetiti o astečkoj povijesti, religiji i legendama." Na taj je način Sahagun prikupio neprocjenjivo vrijedne podatke o antropologiji, mitologiji i društvenoj povijesti drevnog Meksika, koje je poslije zabilježio u svom znanstvenom djelu u dvanaest knjiga. Iako su španjolske vlasti zabranile to djelo, jedan je nepotpun primjerak ipak sačuvan.

Savjestan i gorljiv skupljač urođeničkih tradicija bio je i franjevac Diego de Duran, koji se neumorno borio za očuvanje drevnoga znanja. On je posjetio Cholulu 1585. u doba naglih i dramatičnih promjena. Ondje je razgovarao s cijenjenim starcem za kojega se govorilo da ima više od stotinu godina, koji mu je ispričao priču o izgradnji velikoga zigurata:

"U početku, prije negoli su svjetlost i sunce bili stvoreni, ovo mjesto, Cholula, bilo je obavijeno maglom i tamom; sve je bila dolina, bez brda i uzvisina, okružena vodom, bez drveća i živih bića. Ubrzo nakon što su se na istoku uzdigli svjetlost i sunce, pojavili su se divovi iskrivljenih tijela, koji su zaposjeli zemlju. Očarani svjetlošću i ljepotom sunca odlučili su sagrađiti toranj koji će se uzdizati sve do neba. Kada su prikupili potrebna sredstva, pronašli su ljepljivu ilovaču i paklinu pomoću kojih su započeli ubrzano graditi toranj. Kada je toranj dosegnuo nebo, bijesni Gospodar Nebesa rekao je stanovnicima neba: "Jeste li vidjeli kako su oni sa zemlje, očarani svjetlošću i suncem sagrađili visok i ponosit toranj? Idite i posramite ih, jer se oni koji žive u koži ne smiju s nama miješati." Stanovnici neba odjurili su poput munja; uništili su građevinu a njihove graditelje raskomadali i razbacali po čitavoj zemlji."

U Cholulu sam došao upravo zbog te priče, koja je veoma slična biblijskoj priči o babilonskoj kuli (koja je, pak, utemeljena na mnogo starijoj mezopotamskoj predaji).

Očito je da su priče iz Srednje Amerike i Srednjega istoka međusobno veoma bliske, iako se njihove različitosti nikako ne smiju zanemariti. Naravno, sličnosti se mogu pripisati u povijesti nezabilježenim kontaktima između kultura Srednjega istoka i Novoga svijeta u razdoblju prije Kolumba. No, razmotrimo teoriju koja bi mogla objasniti ne samo sličnosti, nego i razlike između drevnih predaja. Pretpostavimo da su u razdoblju od nekoliko tisuća godina neovisno jedna o drugoj nastale dvije verzije legende, koje su potekle iz istoga drevnog izvora?

Ostaci

U *Knjizi Postanka* ovako se govori o "tornju koji je sezao do neba":

"Sva je zemlja imala jedan jezik i riječi iste. Ali kako su se ljudi selili s istoka, naiđu na jednu dolinu u zemlji Šinear, i tu se nastane. Jedan

drugome reče: "Hajdemo praviti opeke te ih peći da otvrdnu!" Opeke im bile mjesto kamena, a paklina im služila za žbuku. Onda rekoše: "Hajde da sebi podignemo grad i toranj s vrhom do neba! Pribavimo sebi ime, da se ne raspršimo po svoj zemlji!"

Jahve [hebrejski bog] se spusti da vidi grad i toranj što su ga gradili sinovi čovječji. Jahve reče: "Zbilja su jedan narod, s jednim jezikom za sve! Ovo je tek početak njihovih nastojanja. Sad im ništa neće biti neostvarivo što god naume izvesti. Hajde da siđemo i jezik im pobrkamo, da jedan drugome govora ne razumije." Tako ih Jahve rasu odande po svoj zemlji, te ne sazidaše grada. Stoga mu je ime Babel, jer je ondje Jahve pobrkao govor svima u onom kraju i odande ih je Jahve raspršio po svoj zemlji."

Stih koji me se osobito dojmio veoma jasno govori kako su drevni graditelji babilonske kule kanili izgraditi trajni spomenik kako im ime ne bi bilo zaboravljeno - iako su zaboravljeni njihova civilizacija i jezik. Je li moguće da se isto dogodilo i u Choluli?

Arheolozi smatraju kako je samo mali broj spomenika u Meksiku stariji od 2 000 godina. Cholula je svakako jedan od njih. No, nitko ne može sa sigurnošću ustvrditi kada je zaista počela izgradnja njezinih bedema. Čini se da se tisućama godina prije 300. god. pr. Kr., kada se Cholula počela razvijati, na mjestu velikog zigurata Quetzalcoatlal nalazila neka druga, starija građevina.

Za zanimljivu mogućnost da se u Srednjoj Americi još uvijek nalaze ostaci drevne civilizacije, koji čekaju da budu otkriveni postoji i potvrda. Na primjer, južno od sveučilišnih zgrada Mexico Cityja, izvan glavne ceste koja ga povezuje s Cuernavacom, nalazi se golema okrugla terasasta piramida (s četiri galerije i središnjim stubištem). Dvadesetih godina prošloga stoljeća bila je djelomice otkopana iz slojeva lave. Na lokalitet su pozvani geolozi kako bi odredili starost lave i proveli temeljita ispitivanja. Na opće iznenađenje zaključili su kako se vulkanska erupcija, poslije koje su strane te piramide bile posve zatrpane (kao i otprilike 155 km² okolnoga područja), dogodila *prije najmanje sedam tisuća godina*.

Povjesničari i arheolozi zanemarivali su taj geološki dokaz jer ne vjeruju da je u to doba u Meksiku mogla postojati civilizacija dovoljno napredna da izgradi piramidu. Nikakvo značenje nema ni činjenica da je Byron Cummings, američki arheolog koji je za National Geographic Society provodio iskopavanja na tom lokalitetu, na temelju jasno razgraničenih slojeva iznad i ispod piramide (koji su nastali prije i poslije vulkanske erupcije) zaključio kako je riječ o "najstarijem hramu na američkom kontinentu, koji je još

uvijek neotkriven". Osim toga, odlučno je izjavio da je taj hram "pretvoren u ruševine prije 8 500 godina".

Piramide na piramidama

Kada ulazite u piramidu u Choluli, zaista se osjećate kao da ulazite u planinu koju je izgradio čovjek. Tuneli (koji su duži od devet kilometara nisu tako stari: probile su ih skupine arheologa koji su ondje marljivo kopali od 1931. do 1966. kada im je ponestalo sredstava za daljnji rad. Ti uski, niski hodnici doimaju se jednako drevnima kao i sama golema građevina koja ih zaokružuje. Vlažni su i hladni i plijene svojom tajanstvenom tamom.

Osvjetljujući put bakljom, ulazili smo sve dublje u piramidu. Arheološka iskopavanja razotkrila su da ona nije izgrađena u doba jedne dinastije (kako se vjerovalo za egipatske piramide u Gizi), nego tijekom dugog vremenskog razdoblja - otprilike dvije tisuće godina. Drugim riječima, bio je to zajednički projekt više naraštaja iz različitih kultura - Olmeka, Teotihuacana, Tolteka, Zapoteka, Miksteke, Cholulana i Asteka, koji su se od samih početaka civilizacije u Meksiku izmjenjivali u Choluli.

Iako nije poznato koja je kultura započela izgradnju, ustanovljeno je da je na tome lokalitetu bila najstarija srednja visoka stožasta građevina, na čijem se vrhu nalazio hram. Mnogo poslije na njezino je mjesto postavljena druga, slična stožasta građevina, čime je platforma s hramom podignuta na više od 60 metara iznad doline. Tijekom sljedećih tisuću i petsto godina četiri ili pet kultura pridonijelo je konačnom izgledu spomenika, uvelike proširivši njegovu površinu, dok je visina ostala ista. Planina koju je izgradio čovjek zadržala je karakterističan oblik zigurata s četiri razine. Danas su sve stranice njegova podnožja dugačke gotovo 460 m - otprilike dva puta duže od stranica Velike piramide u Gizi - a procjenjuje se kako njezin obujam iznosi nevjerovatnih tri milijuna kubičnih metara. Stoga je ona, kako je sažeto ustvrdio jedan stručnjak, "najveća građevina koja je ikada podignuta na svijetu."

Zašto?

Čemu ti silni napori?

Koje su ime narodi Srednje Amerike željeli zaslužiti?

Dok sam šetao mrežom hodnika udišući hladan zrak koji je mirisao na ilovaču osjećao sam da se golema piramida svom težinom obrušava na mene. Bila je to *najveća građevina na svijetu* i podignuta u čast božanstva o kojemu se gotovo ništa ne zna.

Konkvistadori i Katolička crkva ostavili su nas u potpunom neznanju o povijesti Quetzalcoatla i njegovih sljedbenika. Uništenjem i oskvrnućem ovog drevnoga hrama u Choluli, uništenjem kipova, svetišta i kalendara, spaljivanjem drevnih zakonika, slika i svitaka s hijeroglifima, zauvijek su utihnuli glasovi prošlosti. Ali, preživjele legende ipak su uspjele sačuvati sjećanje na "divove iskrivljenih tijela", za koje se tvrdi da su bili izvorni graditelji.

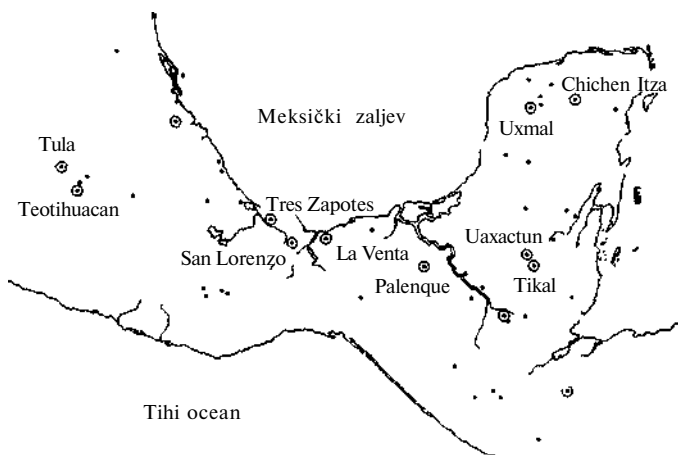
XVI. poglavlje

Zmijsko svetište

Od Cholule smo krenuli na istok prema Veracruzu i Meksičkom zaljevu, prolazeći kroz bogate gradove Pueblu, Orizabu i Cordobu. Prešli smo maglovite vrhove Sierra Madre Oriental, na kojima je zrak bio rijedak i hladan, a zatim smo se spustili u tropske doline prekrivene bujnim plantažama palmi i banana. Naše odredište bilo je samo središte najstarije i najzagonetnije meksičke civilizacije, one takozvanih Olmeka, ili "ljudi od gume".

Olmeci su se pojavili u 2. tisućljeću pr. Kr., a nestali su tisuću i petsto godina prije uspona astečkoga carstva. Asteci su, međutim, sačuvali njihove predaje i svojim pretečama nadijenu ime prema području uz obalu Meksičkog zaljeva na kojemu se proizvodi kaučuk, a na kojemu su navodno obitali Olmeci. To područje prostire se između današnjega Veracruz na zapadu i Ciudad del Carmena na istoku. U njemu su Asteci pronašli drevne olmečke obredne predmete koje su iz nepoznatih razloga postavili na istaknuta mjesta u svojim hramovima.

Na mom se zemljovidu ocrtavala plava linija rijeke Coatzacoalcos, koja prolazi središtem legendarne domovine Olmeka i ulazi u Meksički zaljev. Nekada su na tom području rastle guste šume kaučukovca, a danas ga je razvijena naftna industrija pretvorila u posljednji krug Danteova *Pakla*. Poslije otkrića nafte 1973., do tada siromašan gradić Coatzacoalcos izrastao je u industrijsko središte s klimatiziranim hotelima i gotovo pola milijuna stanovnika. Grad se nalazi u blizini crnoga središta goleme industrijske zone u kojoj su ljudska pohlepa i bezobzirnost uništile gotovo sve arheološke vrednote koje su izmaknule španjolskim pljačkašima u doba osvajanja. Stoga više nije moguće pronaći uvjerljive dokaze koji bi potvrdili ili opovrgnuli veoma zanimljivu pretpostavku koja je proizlazila iz legendi: u pradávno doba ondje se zbilo nešto veoma značajno.

Olmekski lokaliteti Tres Zapotes, San Lorenzo i La Venta smješteni uz Meksički zaljev, te druga srednjoamerička arheološka nalazišta.

Bilo mi je poznato da Coatzacoalcos znači "zmijsko svetište". Navodno su u dalekoj prošlosti upravo ondje pristali Quetzalcoatl i njegovi sljedbenici kada su prvi put stigli u Meksiko, došavši s mora u brodovima "koji su sjali poput zmijske kože". Također se vjeruje kako je upravo odatle Quetzalcoatl otplovio (na svojoj splavi od zmijske kože) kada je napuštao Srednju Ameriku. Dapače, Zmijsko Svetište zvučalo je kao *ime* domovine Olmeca, koja nije uključivala samo Coatzacoalcos nego i nekoliko drugih mjesta na područjima koja nemilosrdni razvoj nije uspio posve uništiti.

Zapadno od Coatzacoalcosa u Tres Zapotesu, te južno i istočno u San Lorenzu i La Venti, iskopani su brojni primjerci olmečkoga kiparstva. To su monoliti izrađeni od bazalta i njemu sličnih izdržljivih materijala. Neki od njih imaju oblik divovskih glava koje teže i do trideset tona. Ostali su goleme stele s uklesanim prikazima susreta dviju različitih ljudskih rasa od kojih nijedna nije američko-indijanska.

Bez obzira na to tko je stvorio ta divljenja vrijedna djela, posve je sigurno pripadao profinjenoj, dobro organiziranoj, bogatoj i tehnološki naprednoj civilizaciji. Problem je u tome što od nje nije ostalo ništa, osim umjetničkih djela koja ne pružaju objašnjenja o obilježjima i podrijetlu te civilizacije. Poznato je samo da su se Olmeci (arheolozi su spremno prihvatili astečki naziv) pojavili u Srednjoj Americi oko 1500. god. pr. Kr. s posve razvijenom i naprednom kulturom.

Santiago Tuxtla

Noć smo proveli u ribarskoj luci Alvaradu, a sljedećega smo dana nastavili putovati na istok. Vozili smo cestom koja je vijugala uz plodna brda i doline, a prije nego što smo skrenuli u unutrašnjost mjestimice smo mogli vidjeti i Meksički zaljev. Prolazili smo uz zelene livade pune drveća, crvenih i žutih cvjetova te uz malena sela ugniježdjena u travnatim kotlinama. Tu i tamo vidjeli su se privatni vrtovi, na kojima su se među odbačenim starudijama hranile svinje. Nakon toga popeli smo se na rub brda, odakle se pružao pogled na polja i šume obavijene jutarnjom maglom, koji su se prostirali do nejasnih obrisa udaljenih planina.

Nekoliko kilometara dalje ušli smo u duboku kotlinu u kojoj je ležao stari kolonijalni grad Santiago Tuxtla sa svojim jarkim bojama, živopisnim trgovinama, crvenim krovovima, žutim slamnatim šeširima, kokosovim palmama, stablima banana, i razigranom djecom u šarenoj odjeći. Iz nekih je dućana i kafića dopirala raspojasana glazba. Na glavnom trgu Zocalu, na kojemu je zrak bio vlažan i gust čuo se cvrkut svjetlookih tropskih ptica lepršavih krila. Na središtu trga nalazi se zeleni park a usred njega, poput nekog moćnog talismana, stoji golem sivi kamen, visok gotovo tri metra, isklesan u obliku afričke glave sa šljemom. To lice punih usana i snažnoga nosa, očiju spokojno sklopljenih i s donjom čeljusti koja počiva na tlu, odaje ozbiljnost i strpljenje.

To je, dakle, bila prva tajna Olmeca s kojom sam se susreo: veličanstven kip star više od 2000 godina, koji je prikazivao osobu nedvojbeno negroidnih crta lica. Naravno, u Novome svijetu prije 2000 godina nije bilo afričkih crnaca. Oni su ovamo stigli kao robovi, mnogo godina poslije osvajanja. Međutim, postoji uvjerljiv paleoantropološki dokaz da je tijekom posljednjega ledenog doba bilo više seoba obje Amerike, te da su u jednoj od njih *zaista* sudjelovali i narodi negroidnog podrijetla. Ta se seoba dogodila oko 15 000. god. pr. Kr.

Golemi monolit u Zocalu, nazvan Cobatina glava, prema imanju na kojem je pronađen, najveći je od šesnaest sličnih olmečkih kipova iskopanih u Meksiku. Smatra se da je isklesan nešto prije Kristova doba, a težak je više od trideset tona.

Tres Zapotes

Provezli smo se divljim i bujnim krajolikom i stigli do Tres Zapotesa, smještenog dvadeset pet kilometara jugozapadno od Santiago Tuxtla. Tres Zapotes je mlađe olmečko središte koje je, kako se općenito smatra, najveći procvat doživjelo između 500. i 100. god. pr. Kr. Na tom je nalazištu od 1939. do 1940. iskopavanja obavljao američki arheolog Matthew Stirling, pa su ondje vidljivi brojni humci raštrkani po poljima kukuruza.

Ortodoksni povjesničari toga razdoblja bili su uvjereni da je najstarija civilizacija Srednje Amerike bila civilizacija Maya. Tu tvrdnju podupirali su činjenicom da se pomoću mayanskoga kalendarskog sustava točaka i crta (koji je nedavno dešifriran) može točno odrediti starost velikoga broja obrednih natpisa. Najstariji datum koji je pronađen na mayanskom nalazištu bio je 228. god. po. Kr. Stoga je Stirling zadao težak udarac akademskoj tvrdoj liniji kada je u Tres Zapotesu iskopao stelu na kojoj je karakterističnom mayanskom metodom točaka i crta urezan mnogo stariji datum: 3. rujna, 32. god. pr. Kr.

Najviše je iznenadilo to što se Tres Zapotes nije smatrao mayanskim lokalitetom, nego isključivo i nedvojbeno olmečkim nalazištem. Na temelju toga stvoren je zaključak da kalendar vjerojatno nisu izumile Maye nego Olmeci, te kako se upravo Olmecima treba dodijeliti naslov "matične kulture" Srednje Amerike. Unatoč tvrdoglavom suprotstavljanju mayanskih zagovaratelja, istina koju je Stirling otkopao u Tres Zapotesu počela je izlaziti na vidjelo. Olmeci su bili mnogo, *mного* stariji od Maya. Oni su bili domišljata, civilizirana, tehnološki napredna kultura koja je, čini se, doista izumila kalendarski sustav točaka i crta. Njihov kalendar počinje zagonetnim datumom -13. kolovoza 3114. pr. Kr. - te predviđa kraj svijeta koji bi, prema njima, trebao nastupiti 2012. god. po Kr.

U blizini mjesta na kojemu je otkrio kalendarsku stelu, Stirling je pronašao i golemu glavu pokraj koje sam upravo sjedio. Potječe otprilike iz 100. god. pr. Kr., visoka je oko dva metra, obujam joj je oko 5,5 metara, a teška je više od 10 tona. Poput stele u Santiago Tuxtli, i ona ima oblik glave afričkoga čovjeka koji nosi uzak šljem s dugim remenima koji se vežu na bradi. Na usnim resicama više mu klinovi; duboke brazde uz nosnice i debele, spuštene usne, još više naglašavaju njegove negroidne crte lica. Bademaste su mu oči širom otvorene i hladne. Ispod neobičnog šljema strše debele obrve koje čitavom licu daju ljutit i ozbiljan izgled.

Oduševljen tim otkrićem Stirling je napisao:

"Glava je isklesana iz golemog komada bazalta, a stoji na pripremljenom temelju od neobrađenih kamenih ploča ... Kada sam uklonio zemlju kojom je bila prekrivena, ostao sam zapanjen. Unatoč veličini, veoma je precizno i vješto oblikovana, a proporcije su joj bespriekorne. Od svih urođeničkih američkih kipova ona se ističe jedinstvenim realizmom. Crte lica neodoljivo podsjećaju na negroidne i veoma su istaknute..."

Ubrzo nakon toga američki su arheolozi u Tres Zapotesu naišli na drugo zbu-
njujuće otkriće: dječje igračke u obliku psića na kotačima. Ti dražesni pre-
dmeti suprotstavljaju se prevladavajućem arheološkom stajalištu po kojemu
je u Srednjoj Americi kotač otkriven tek u doba osvajanja. Ta "vozila-psi"
u najmanju ruku dokazuju da su Olmeci, najstarija srednjoamerička civili-
zacija znali za *princip* kotača. A kako su domišljati Olmeci znali za kotač,
posve je nevjerovatno da su ga koristili samo za izradu dječjih igračaka.

Zagonetka Olmeka

Naše sljedeće odredište bio je San Lorenzo, olmečko nalazište smješteno jugozapadno od Coatzacoalcosa, u središtu Zmijskog svetišta, o kojemu govore legende o Quetzalcoatlu. Upravo su u San Lorenzu, metodom datiranja radioaktivnim ugljikom, arheolozi pronašli najstarije olmečko nalazište (iz otprilike 1500. god. pr. Kr.). Međutim, olmečka kultura je u to doba bila već posve razvijena, a ne postoje nikakvi dokazi da se ona razvijala u blizini San Lorenza.

Upravo je u tome tajna.

Olmeci su stvorili civilizaciju koja je proizvela veličanstvene građevine i koja je do savršenstva razvila vještinu klesanja i obrade divovskih kame-nih blokova (nekoliko golemih monolitnih glava teških dvadeset i više tona bilo je kopnenim putem premješteno iz kamenoloma u planinama Tuxtla na mjesto koje je odatle udaljeno 96 kilometara). Isljučimo li San Lorenzo, pre-ostaje nam da drugdje potražimo mjesto na kojemu se isprobavala i razvijala olmečka tehnološka stručnost i organizacija.

Unatoč naporima arheologa, nigdje u Meksiku (uostalom, ni u čitavom Novome svijetu) nije pronađen ni jedan znak koji bi upućivao na neku razvojnu fazu olmečkoga društva. Čini se da se taj narod pojavio niotkuda, donijevši sa sobom karakterističnu umjetnost i arhitekturu.

San Lorenzo

U San Lorenzo stigli smo kasno poslijepodne. U osvit srednjoameričke povijesti Olmeci su ondje izgradili umjetan nasip viši od 30 m, kao dio goleme građevine dugačke oko 1220 metara i široke 600 metara. Popeli smo

se na nasip prekriven gustom tropskom vegetacijom, s čijeg se vrha pružao pogled na okolna područja. Odatle smo vidjeli i mnoštvo manjih nasipa te nekoliko dubokih rovova, koje je 1966. iskopao arheolog Michael Coe.

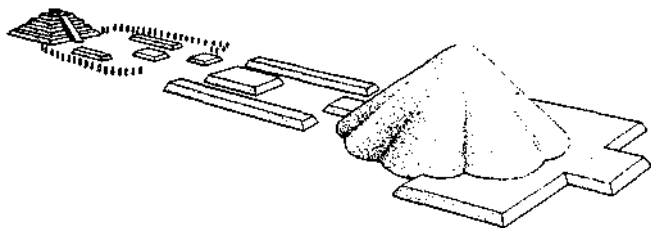
Coe je sa svojom ekipom na ovome mjestu otkrio mnoga nalazišta, među kojima i dvadeset umjetnih spremnika povezanih sofisticiranom mrežom korita obloženih bazaltom. Jedan dio toga sustava bio je uklesan u stijenu; kada je otkriven, iz njega je, kao i prije više od 3000 godina u doba velikih kiša, još uvijek tekla voda. Glavni odvod pružao se s istoka na zapad, uključujući tri dopunska kanala povezana pregibima. Nakon temeljite analize lokaliteta, arheolozi su priznali da im je svrha toga složenog sustava brana i kanala još uvijek nepoznata.

I druga je zagonetka ostala bez odgovora. Riječ je, naime, o golemim kipovima negroidnih crta, takozvanim olmečkim glavama. Ti su kipovi očito bili obredno zakopani, a u grobovima je otkriveno više od šezdeset dragocjenih predmeta i rukotvorina, među kojima i iznimno lijepi predmeti od žada te vrhunski izrezbareni kipići. Neki su kipići prije zakopavanja bili sustavno sakaćeni.

Zbog načina na koji su zakopani kipići iz San Lorenza, veoma je teško odrediti njihovu starost, iako su na istom sloju pronađeni komadi ugljena. Za razliku od kipića, komadi ugljena mogu se datirati pomoću radioaktivnog ugljika. Ustanovljeno je da potječu otprilike iz 1200. god. pr. Kr. To, naravno, ne znači da su i kipići nastali 1200. god. pr. Kr. Možda su mlađi, a možda i stotinama ili tisućama godina stariji. Nije nemoguće da su ta izvanredna umjetnička djela, koja zrače svojom unutarnjom ljepotom i gotovo božanskom snagom, sačuvale i štovale mnoge kulture prije nego što su ih zakopale u San Lorenzu. Otkriveni komadi ugljena potvrđuju samo to da kipići *potječu barem* iz 1200. god. pr. Kr.; oni ne postavljaju nikakvu granicu njihove starosti.

La Venta

U sumrak smo napustili San Lorenzo i krenuli istočno prema Villahermosi, gradu u pokrajini Tabasco. Skrenuli smo na glavnu cestu koja je vodila od Acayucana do Villahermose, zaobilazeći luku Coatzacoalcos u zoni naftnih rafinerija, dalekovoda i supermodernih visećih brodova. Prijelaz iz uspa vanog seoskog krajolika San Lorenza u divlje industrijsko područje u okolini Coatzacoalcosa bio je gotovo šokantan. Jedini razlog zbog kojeg se vremenom uništene granice olmečkoga nalazišta još uvijek mogu vidjeti u San Lorenzu jest taj što ondje nafta još nije pronađena.

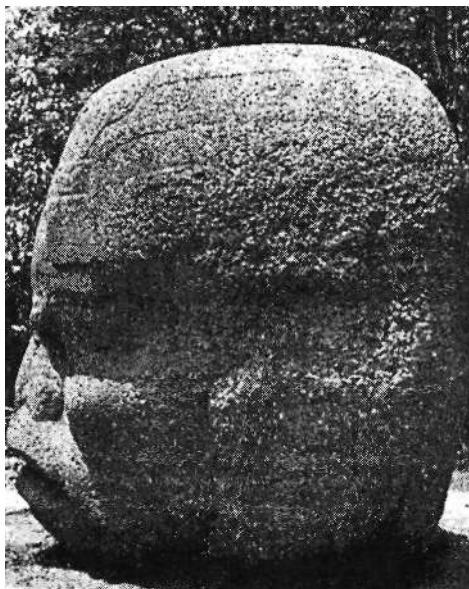
Rekonstrukcija La Vente. Lokalitetom dominira neobična stožasta građevina

Međutim, na nenadoknadivu štetu za arheologiju, pronađena je u La Venti...

Prolazili smo pokraj La Vente.

Sa sporedne, sjeverne ceste, pružao se pogled na natrijem onečišćen grad koji je svjetlio u mraku poput prizora nuklearne katastrofe. Od 1940. grad se neprestano "razvija": mjesto na kojemu su se nekada uzdizale piramide danas je prazno, a nebo na kojemu su olmečki zvjezdoznanci promatrali planete zastire dim iz golemih dimnjaka. Na žalost, buldožeri su uništili gotovo sve što je moglo biti značajno za arheologiju jer prije njih nisu bila poduzeta iskopavanja. Tako su mnoge drevne građevine ostale neistražene. Nikada nećemo saznati tko ih je izgradio i koja im je bila svrha.

Matthew Sterling, osim u Tres Zapotesu, poduzeo je arheološka iskopavanja na nalazištima u La Venti prije nego što su ih uništili napredak i pohlepa za novcem. Datiranja radioaktivnim ugljikom pokazala su da su Olmeci stigli na to područje, točnije na otok u močvarama koje se prostiru istočno od rijeke zvane Tonalá, u razdoblju između 1500. i 1100. god. pr. Kr. Čini se da su ondje ostali sve otprilike do 400. god. pr. Kr. Poslije toga izgradnja je naglo prekinuta, a sve su postojeće zgrade obredno nagrđene ili uništene. Nekoliko golemih kamenih glava i drugih manjih kipova obredno je zakopano u grobovima nalik onima u San Lorenu. Grobovi u La Venti bili su pomno pripremljeni, obloženi tisućama sićušnih plavih pločica i slojevima raznobojne ilovače. Na jednom mjestu iskopano je otprilike 420 m³ zemlje kako bi se načinila duboka jama; dno te jame bilo je prekriveno

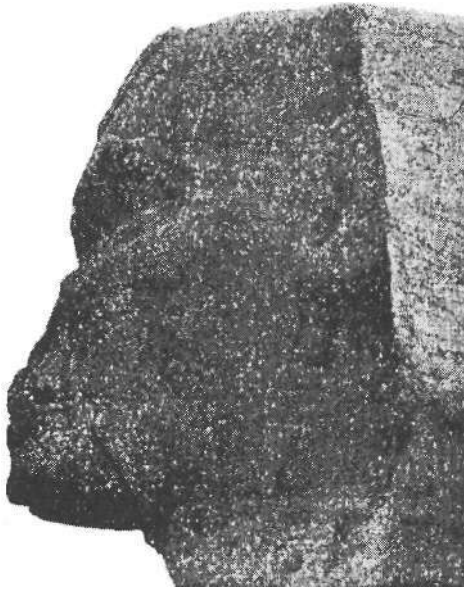

Profil olmečke glave iz La Vente, Meksiko.

Olmečka glava, pogled
sprijeda.

blokovima serpentina (žuti, prljavozeleni ili smeđi mineral (kamen) koji se uglavnom koristi za gradnju, a ime je dobio po zmijolikim vijugama kojima je prožet; op.prev.), koji su ponovno zasuti zemljom. Pronađena su i tri mozaična asfalta, namjerno zakopana ispod nekoliko slojeva ilovače i nepečene opeke.

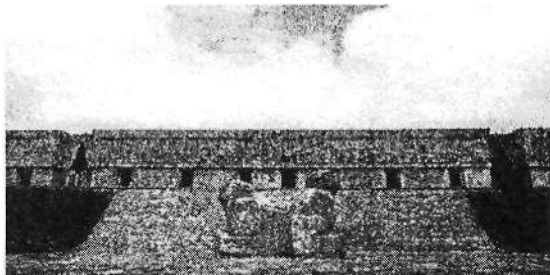

Profil glave Velike Sfinge.
Giza, Egipat.

Glava Sfinge, pogled sprijeda.

Glavna piramida u La Venti nalazi se na južnom kraju nalazišta. Ima oblik stošca valovite baze i zaobljenh stranica sastavljenih od deset okomitih humaka između kojih su uklesani kanali. Piramida je visoka 30 m, promjer joj je gotovo 60 m, a ukupan volumen 8400 m^3 . Nalazište se proteže gotovo

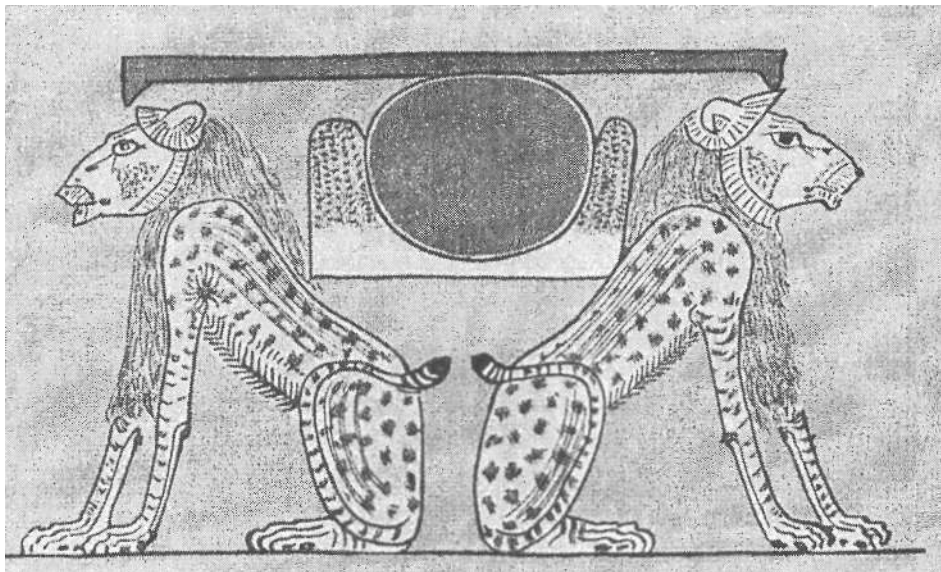
Kip dvostruke pume, Uxmal, Meksiko.

Olmečki kip nalik Sfinji. San Lorenzo, Meksiko. Je li moguće da su mnoge kulture pretkolumbovske Južne Amerike i drevnoga Egipta potekle iz još neidentificirane "treće" civilizacije, koja je u dalekoj prošlosti izvršila utjecaj na međusobno veoma udaljena područja.

pola kilometra uz os koja od zemljopisnog sjevera odstupa za 8° zapadno od sjevera. Na toj osi nalazi se nekoliko manjih piramida i trgova, platformi i nasipa savršeno precizno poredanih, a pokrivaju površinu od 7 km^2 .

La Venta se doima neobično otuđenom, a njezin pravi smisao i dalje ostaje skriven. Arheolozi je nazivaju "obrednim središtem", što je najvjero-

Simbol dvostrukoga lava iz drevnoga Egipta opisuje *Akeru*, lavovske bogove koji predstavljaju jučer i danas (*Akeru* se označavao hijeroglifom). Religije obaju područja imaju mnogo sličnih simbola i ideja. Također valja istaknuti činjenicu da *p'achi*, južnoamerička riječ za "ljudsku žrtvu", doslovno znači "otvoriti usta", što neodoljivo podsjeća na neobičan egipatski pogrebni obred poznat kao "otvaranje usta". Oba su područja poznavala ideju o dušama umrlih kraljeva koje se ponovno rađaju kao zvijezde.

jatnije i bila. Međutim, želimo li biti iskreni, moramo priznati da je mogla imati i nekoliko drugih funkcija. Činjenica jest da se o društvenoj organizaciji, obredima i religioznom sustavu Olmeka ne zna ništa. Ne znamo kojim su jezikom govorili i koje su predaje prenosili svojoj djeci. Ne znamo čak ni kojoj su etničkoj skupini pripadali. Zbog iznimno vlažne klime na području Meksičkoga zaljeva, nije pronađen nijedan kostur Olmeka. Naime, unatoč imenu koje smo mu nadjenuli i teorijama koje smo o njemu stvorili, taj narod nam je posve nepoznat.

Moguće je da zagonetni kipovi koje su za sobom ostavili, a za koje pretpostavljamo da ih predstavljaju, uopće nisu "njihova" djela nego ih je izradio mnogo stariji i zaboravljen narod. Po tko zna koji put zapitao sam se nisu li se divovske glave i drugi izvanredni predmeti, koje pripisujemo

Olmecima, prenosili poput naslijeđa koje su tisućljećima čuvale kasnije kulture koje su sagradile nasipe i piramide u San Lorenu i La Venti.

Ako je to istina, tko su onda bili Olmeci? Graditelji nasipa? Ili moćni i imponantni ljudi negroidnih crta lica, prema kojima su isklesane monolitne glave?

Srećom, pedesetak "olmečkih" monumentalnih kipova, te tri divovske glave iz La Vente, spasio je Carlos Pellicer Camara, tamošnji pjesnik i povjesničar koji je odlučno prosvjedovao kada je otkrio da naftne bušotine tvrtke PEMEX uništavaju ruševine. Lobiranjem kod političara iz Tabasca ishodio je da se značajna otkrića premjeste u park koji se nalazi izvan pokrajinskoga glavnoga grada Villahermose.

Navedena otkrića predstavljaju dragocene i nenadomjestive zapise - ili, bolje rečeno, čitavu knjižnicu zapisa koje su za sobom ostavile iščezle civilizacije. Ali, nitko ne razumije jezik na kojemu su napisani.

Deus ex machina

Villahermosa, pokrajina Tabasco

Promatrao sam "Čovjeka u zmiji", reljef kojemu su ime dali arheolozi koji su ga otkrili u La Venti. Stručnjaci tvrde da on prikazuje: "Olmeka s kićenom kapom koji nosi vreću s mirisima i oko kojega je omotana pernata zmija".

Reljef je uklesan u granitnu ploču, široku oko 1,2 m i visoku 1,5 m, a prikazuje čovjeka koji sjedi, dok su mu stopala ispružena kao da su položena na papučice vozila. U desnoj ruci drži mali predmet u obliku kantice, a lijevom rukom podiže nešto nalik poluzi. Na glavi nosi kapu koja je, po mom mišljenju, bila prije funkcionalan nego obredan ukras, iako ne mogu zamisliti kakvoj je svrsi služila. Na njemu, točnije, na konzoli ispred njega, nalazila su se dva Andrijina križa.

Moju je pozornost zaokupio detalj pernata zmija, drevnoga simbola Quatzalcoatl, kojeg su štovali (ili barem priznavali) Olmeci. Znanstvenici se u tome posve slažu. Općenito je prihvaćeno stajalište da kult Quetzalcoatl potječe iz pretpovijesnoga doba, te da su ga nastavile štovati i kasnije srednjoameričke civilizacije.

Međutim, pernata zmija prikazana na tom kipu razlikovala se od ostalih. Čini se da nije bila samo religiozni simbol; zaista, svojim strogim oblikom doimala se gotovo poput stroja.

Šaputanja o drevnim tajnama

Nešto kasnije istoga dana stajao sam u golemoj sjeni jedne od olmečkih glava iz La Vente, koju je spasio Carlos Pellicer Camara. Bila je to glava starca, široka plosnata nosa i debelih, blago otvorenih usana između kojih su provirivali čvrsti, ravni zubi. Lice mu je odavalo neizmjernu mudrost i strpljenje, a oči su mu hrabro gledale u vječnost, poput očiju velike Sfinge u Gizi, u Donjem Egiptu.

Smatrao sam da drevni kipar nije mogao *izmisliti* autentična rasna obilježja toga lika, te da je to portret stvarne osobe iz daleke prošlosti.

Nekoliko sam puta prošetao oko divovske glave. Opseg joj je 6,7 m, teška je 19,8 t i visoka gotovo 2,5 m. Isklesana je iz čistoga bazalta i jasno prikazuje "autentična rasna obilježja". Zaista, ta glava, poput onih koje sam vidio u Santiago Tuxtli i Tres Zapotesu nedvojbeno prikazuje crnca.

Na temelju fotografija iz ove knjige, čitatelji mogu sami donijeti zaključke. Osobno držim da olmečke glave prikazuju *stvarne* osobe negroidnog podrijetla - karizmatične i moćne Afrikance, čiju prisutnost u Srednjoj Americi prije 3000 godina znanstvenici još nisu objasnili. Nije sigurno ni to da su glave nastale u tom razdoblju. Datiranje radioaktivnim ugljikom utvrdilo je samo starost komadića ugljena pronađenih u istoj jami u kojoj su otkrivene glave. Određivanje starosti samih glava mnogo je složeniji postupak.

Obuzet takvim mislima, nastavio sam šetati uz neobične spomenike La Vente. Šaputali su o drevnim tajnama - o tajni čovjeka u stroju, o tajni crnačkih glava i konačno, o tajni legende koja je oživjela. Naime, kada sam ustanovio da neki od kipova iz La Vente nalikuju visokim Kavkažanima sitnih crta lica i dugih noseva, ravne kose i gustih brada, odjevenih u dugačke halje, učinilo mi se kao da je mitski Quetzalcoatl na trenutak oživio.

XVIII. poglavlje

Stranci

Američki arheolog Matthew Sterling, koji je 40-ih godina 20. stoljeća provodio iskopavanja u La Venti, naišao je ondje na spektakularna otkrića. Najveće od njih bila je stela bradatog čovjeka.

Kao što sam već spomenuo, drevno olmečko nalazište leži uz os koja se pruža na 8° zapadno od zemljopisnog sjevera. Na južnom kraju te osi uzdiže se piramida visoka 30 m i valovite baze. Uz nju je nešto nalik ogradi visokoj oko 30 cm, koja zatvara prostrano pravokutno područje čija površina odgovara $\frac{1}{4}$ prosječne gradske četvrti. Kada su arheolozi počeli otkopavati tu ogradu, s iznenađenjem su ustanovili da je sastavljena od gornjih dijelova kolonade. Daljnjim je iskopavanjima ustanovljeno da su stupovi visoki 3 m. Postoji više od 600 usko povezanih stupova, koji tvore gotovo neprobojnu kolonadu. Isklesani su iz čistoga bazalta, a svaki je težak gotovo 2 tone. U La Ventu su preneseni iz kamenoloma udaljenih više od 90 km.

Zašto? Čemu je služila ta kolonada?

Prije nego su iskopavanja počela, primijećeno je da iz zemlje u središtu zatvorenog prostora proviruje vrh golema kamenog bloka, koji je nadvisivao "ogradu" za gotovo 1,2 m. Bio je prekriven rezbarijama koje se, doduše, nisu vidjele jer su bile skrivene ispod sloja zemlje dubokog oko 3 metra.

Sterling i njegova ekipa dva su dana uklanjali zemlju s velikog kamena. Kada su ga konačno oslobodili, ustanovili su da je kameni blok dio imponantne stele visoke 4,2 m, široke 2,1 m i gotovo 1 široke. Rezbarije su prikazivale susret dvojice visokih muškarca odjevenih u široke halje i obuvenih u elegantne cipele izvinutih vrhova. Jedan od likova bio je nagrđen zbog erozije ili je, pak, namjerno unakažen (što je uobičajeno na olmečkim spomenicima). Drugi lik bio je gotovo netaknut i jasno je prikazivao kavkaskog

muškarca kukasta nosa i duge brade, kojega su zbunjeni arheolozi nazvali Ujak Sam.

Obilazio sam golemu stelu, koja je više od 3000 godina ležala pod zemljom. Od Stirlingova je otkrića prošlo tek pola stoljeća. Razmišljao sam o njezinoj sudbini. Hoće li i sljedećih 30 stoljeća taj veličanstveni spomenik budući naraštaji promatrati sa strahopoštovanjem i divljenjem? Ili će splotom nesretnih okolnosti ponovno biti zakopana i skrivena od ljudskih očiju?

Sjetio sam se drevnog srednjoameričkog kalendara koji su izmislili Olmeci. Kao i njihovi slaviji nasljednici Maye, Olmeci su smatrali da čovječanstvo više nema mnogo vremena, pogotovo ne tri tisućljeća. Peto sunce već je bilo na zalasku, a strašan će potres zadesiti čovječanstvo dva dana prije Božića 2012. god. po Kr.

Ponovno sam skrenuo pozornost na stelu. Dvije stvari bile su naizgled jasne: prikazan susret na neki je način morao imati veliko značenje za Olmeke, budući da su i sama stela i kolonada koja ju je okruživala bile sagrađene na veličanstven način. Drugo, bilo je jasno da je lice bradatoga Kavkažanina, kao i crnca, isklesano po uzoru na stvarnu osobu. Umjetnik jednostavno nije mogao izmisliti karakteristična rasna obilježja.

Isto je vrijedilo i za dva Kavkažana, koje sam otkrio među sačuvanim spomenicima u La Ventu. Jedan od njih bio je uklesan u niskom reljefu na teškoj kamenoj ploči promjera oko 1 m. Na nogama je nosio nešto nalik uskim dokoljenicama, a crte lica odavale su anglosaksonski tip. Nosio je kozju bradicu, a na glavi neobičnu i prilično nezgrapnu kapu. U lijevoj je ruci držao zastavu ili, možda, neko oružje. Desna ruka, koju je savio na prsima, bila je naizgled prazna. Oko njegova uskog struka bila je omotana kičena traka. Drugi Kavkažanin nosio je sličnu bradu i odjeću, a bio je uklesan na uskom stupu.

Tko su bili ti stranci? Što su radili u Srednjoj Americi? Kada su došli? I što ih je povezivalo s ostalim strancima koji su se naselili u sparnoj i gustoj šumi kaučukovca - sa strancima prema kojima su načinjene velike glave nalik crnačkim?

Radikalni istraživači koji su odbacivali uobičajeno stajalište o izolaciji Novoga svijeta prije 1492., predložili su prilično uvjerljivo objašnjenje toga problema: bradati ljudi sitnih crta lica mogli su biti Feničani, koji su u 2. tisućljeću pr. Kr., ploveći između Heraklovih stupova i preko Atlantskog oceana, stigli sa Sredozemlja. Zagovaratelji te teorije tvrdili su čak i da su crnci prikazani na istim nalazištima bili "robovi", koje su Feničani ukrcali na zapadnoafričkoj obali prije negoli su prešli Atlantik.

Što sam duže razmišljao o neobičnim kiparima iz La Vente, to sam bio manje uvjeren u navedene ideje. Feničani i drugi narodi Staroga svijeta vje-

rojatno su davno prije Kolumba *zaista* prešli Atlantik. Za to postoji i uvjerljiv dokaz, iako on prelazi temu ove knjige. Problem je u tome što su Feničani ostavili svoje karakteristične rukotvorine diljem drevnoga svijeta, *ali ne i na* olmečkim nalazištima u Srednjoj Americi. Crnačke glave i reljefi koji prikazuju bradate Kavkažane ne odaju fenički stil. Zaista, ta dojmjljiva umjetnička djela svojim stilom nimalo ne podsjećaju na tvorevine poznatih kultura ili tradicija. Čini se da ne potječu ni iz Novoga ni iz Staroga svijeta.

Kao da uopće nemaju podrijetlo, što je, naravno, nemoguće, jer sva umjetnička djela imaju podrijetlo.

Hipotetska treća stranka

Pomislio sam da bi se moguće objašnjenje moglo pronaći u različitim teorijama o "hipotetskoj trećoj stranci", koje su predložili vodeći egiptolozi, kao objašnjenje za jednu od najvećih zagonetaka egipatske povijesti i kronologije.

Arheološki dokaz upućuje na to da su se olmečka i egipatska civilizacija *pojavile iznenada i posve razvijene*. Nije nam poznat njihov razvojni put koji je u ostalih civilizacija bio spor i mučan. Zaista, čini se da je razdoblje prelaska iz primitivnog u napredno društvo bilo veoma kratko, što se sa povijesnoga stajališta nikako ne može objasniti. Tehnološka dostignuća, za čiji bi razvitak bile potrebne stotine, čak i tisuće godina, Olmeci i Egipćani razvili su gotovo preko noći - i bez ikakvih uzora.

Na primjer, među nalazima iz preddinastičkog razdoblja (oko 3500. god. pr. Kr.) nema pisanih ostataka. Poslije 3500. god. pr. Kr., na ruševinama drevnoga Egipta odjednom su se počeli pojavljivati posve oblikovani hijeroglifi. Taj složen pisani jezik nije sadržavao samo crteže predmeta ili slikovne opise događaja, nego i zvukove i veoma detaljan numerički sustav. Čak su i najstariji hijeroglifi bili stilizirani i konvencionalizirani, a očito je da je napredno slikovno pismo bilo u uporabi već u osvit Prve dinastije.

Nevjerojatna je činjenica da ne znamo ništa o tome kako se razvijala egipatska matematika, medicina, astronomija, arhitektura te iznimno bogat i zamršen religiozni sustav i mitologija (čak je i osnovni sadržaj profinjenih djela, poput *Knjige mrtvih*, postojao *od samih početaka* dinastičkoga razdoblja).

Većina egiptologa ne želi prihvatiti mogućnost da je Egipat veoma rano dosegnuo visok civilizacijski stupanj. Hrabriji među njima smatraju da su

implikacije te teorije zapanjujuće. John Anthony West, stručnjak za razdoblje prvih dinastija, postavlja pitanje:

"Kako nastaje posve razvijena, napredna civilizacija? Usporedimo li automobil iz 1905. sa suvremenim automobilom, nedvojbeno ćemo uočiti "razvojni" proces. No, u Egiptu nema usporedbi. Ondje je sve postojalo od samoga početka.

Naravno, odgovor na tu zagonetku je jasan, ali budući da se on suprotstavlja prevladavajućem stajalištu, rijetko se uzima u obzir. *Egipatska civilizacija nije bila rezultat razvoja, nego naslijeđa."*

West je mnogo godina zadavao muke ortodoksnim egiptolozima. Ali, mnogi od njih također su izražavali zbunjenost iznenadnim pojavljivanjem egipatske civilizacije. Walter Emery, pokojni profesor egiptologije na Sveučilištu u Londonu, napisao je sljedeće:

"Otprilike 3400. god. pr. Kr. u Egiptu se dogodila velika promjena. Zemlja se iz neolitske kulture sa složenim plemenskim sustavom iznenada transformirala u dobro organiziranu monarhiju.

Gotovo istodobno pojavilo se i pismo, veličanstvene građevine te nevjerovatno profinjena umjetnost i obrt. Svi dokazi upućuju na postojanje bogate i napredne civilizacije. Sve je to postignuto u izvanredno kratkom vremenskom razdoblju, prije kojeg *gotovo da i nisu postojali temelji za razvitak pisma i arhitekture."*

Moguće je i to da je iznenađan i ključan kulturni napredak u Egiptu nastupio pod utjecajem druge poznate civilizacije drevnoga svijeta. To je najvjerovatnije bila sumerska civilizacija s područja donjeg Eufrata u Mezopotamiji. Unatoč mnogim razlikama, te dvije kulture povezuju slične graditeljske tehnike i stilovi. Međutim, to nikako nije dovoljno da se uspostavi izravna veza između dva društva. Upravo suprotno, tvrdi profesor Emery:

"Sve upućuje na *neizravnu* vezu, a možda i na postojanje treće stranke, koja je svoj utjecaj proširila i na područje Eufrata i na područje Nila. Suvremeni znanstvenici često su zanemarivali mogućnost naseljavanja na oba prostora iz nekog hipotetskog i još neotkrivenog područja. [Međutim] zajednička obilježja i osnovne razlike između tih dviju civilizacija najbolje objašnjava teorija o trećoj stranci koja je svoja kulturna dostignuća prenijela na Egipat i Mezopotamiju."

Ta teorija, između ostalog, rasvjetljava tajanstvenu činjenicu da su Egipćani i Sumerani štovali gotovo ista lunama božanstva, koja su u njihovu panteonu bila među *najstarijima* (*Thot* u Egipćana, a *Sin* u Sumerana). Ugledan egiptolog sir E. A. Wallis Budge tvrdi: "Sličnost dvaju božanstava prevelika je da bi bila slučajna. Pogrešno bi bilo tvrditi da su Egipćani posuđivali od Sumerana, ili obrnuto, ali može se pretpostaviti da su egipatski i sumeranski učenjaci svoj teološki sustav utemeljili na nekom zajedničkom, ali mnogo starijem izvoru."

Dakle, nameću se sljedeća pitanja: Koji je to "zajednički, ali mnogo stariji izvor", koje je to "hipotetsko i još neotkriveno područje", te koja je to napredna "treća stranka" o kojoj pišu Budge i Emery? Ako je ona Egiptu i Mezopotamiji ostavila u naslijeđe Visoku kulturu, možda je to učinila i u Srednjoj Americi?

Neutemeljeno je tvrditi da se civilizacija u Meksiku razvila mnogo kasnije nego ona na Srednjem istoku. Moguće je da se na oba područja pojavila istodobno, iako je njihov daljnji razvitak išao posve drugačijim smjerom.

Slijedeći takav scenarij, možemo pretpostaviti da su u Egiptu i Sumeru prosvjetitelji učinili golem posao, utemeljivši postojane i autentične kulture. Međutim, u Meksiku (a čini se i u Peruu) to nije bio slučaj - tamošnje su civilizacije ubrzo nakon dostizanja vrhunca počele naglo propadati. Međutim, civilizacija ondje nije nikada posve iščeznula. Oko 1500. god. pr. Kr., u razdoblju tzv. olmečkog obzorja, golemi su kipovi već bili veoma stari, a drevne su relikvije imale golemu duhovnu moć. Njihovo je podrijetlo ostalo zabilježeno u mitovima o divovima i braditim prosvjetiteljima.

Ako su događaji zaista tekli tim redoslijedom, tada su crnci bademastih očiju i Kavkažanin Ujak Sam mnogo stariji nego što mislimo. Nije nemoguće da ta iznimna umjetnička djela prikazuju narode koji su pripadali nestaloj civilizaciji, sastavljenoj od nekoliko različitih etničkih skupina.

Tako bismo mogli sažeti teoriju o "hipotetskoj trećoj stranci" u Srednjoj Americi: u drevnom Meksiku civilizacija nije nastala bez vanjskoga utjecaja, međutim, taj utjecaj nije proizlazio iz Staroga svijeta. Naprotiv, u dalekoj prošlosti kulture Staroga i Novoga svijeta došle su pod utjecaj ideja i dostignuća treće stranke.

Od Villahermose do Oaxace

Prije negoli sam napustio Villahermosu posjetio sam CICOM, Centar za istraživanje kultura Olmeka i Maya. Želio sam od tamošnjih znanstvenika

saznati postoje li na tom području još neka značajna olmečka nalazišta. Bio sam veoma iznenađen kada su me izvijestili da su u Monte Albanu, koji se nalazi stotinama kilometara jugozapadno u pokrajini zvanoj Oaxaca, arheolozi pronašli ruktovrine olmečkoga podrijetla, te mnoštvo reljefa za koje se pretpostavlja da prikazuju same Olmeke.

Santa i ja nastojali smo posjetiti poluotok Jukatan, koji se nalazi sjeveroistočno od Villahermose. Iako se Monte Alban nije nalazio na tom putu, odlučili smo ga posjetiti, u nadi da ćemo ondje saznati nešto više o Olmecima. Osim toga, rekli su nam da ćemo uživati u vožnji prekrasnim planinama, do srca doline u kojoj se nalazi Oaxaca.

Gotovo sve vrijeme putovali smo na zapad, prolazeći pokraj izgubljenoga nalazišta La Vente, potom uz Coatzacoalcos te preko Sayule i Loma Bonite do Tuxtepeca, gradića na sjecištu putova. Za nama je ostao krajolik zagađen naftnom industrijom, a mi smo nastavili putovati preko polja i brežuljaka pokrivenih gustom, zelenom travom.

U Tuxtepecu, gdje počinju planine, skrenuli smo na jug i vozili se autocestom 175 do Oaxace, a koja se na autokarti doimala kratkom. Međutim, ubrzo smo ustanovili da je puna uskih i opasnih krivina, poput stuba koje vode visoko u nebesa. Pokraj nas se izmjenjivala različita vegetacija i klima, dok konačno nismo stigli na visoku zaravan gdje su rasle poznate, ali divovske vrste bilja, tvoreći gotovo nadrealističan krajolik. Od Villahermose do Oaxace putovali smo dvanaest sati 700 km dugom cestom. Kada smo konačno stigli, ruke su mi bile pune žuljeva od grčevita stezanja volana. Pogled mi je bio zamagljen, a pred sobom sam vidio samo strmoglave ponore i divovsko bilje.

Oaxaca je grad poznat po uzgoju opojnih gljiva i marihuane te po D. H. Lawrenceu (koji je 20-ih godina ondje napisao dio svoga romana *Pernata zmija* (*The Plumed Serpent*)). Grad još uvijek odiše boemštinom i poetičnim uzbuđenjem. Posvuda se čuje žamor, u barovima i kafićima, na popločenim ulicama, u starim građevinama i na prostranim trgovima.

U hotelu Las Golondrinas uzeli smo sobu s pogledom na tri otvorena dvorišta. Krevet je bio udoban. Na nebu su se skupljali jezivi oblaci. No, bio sam suviše umoran da bih spavao.

Neprestano sam razmišljao o prosvjetiteljima, o bradatim bogovima i njihovim sljedbenicima. Čini se da su i u Meksiku doživjeli neuspjeh poput onoga u Peru. O tome su kazivale legende. Ali, ne samo legende, kako sam otkrio sljedećega jutra u Monte Albanu.

XIX. poglavlje

Pustolovine u podzemlju, zvjezdana putovanja

Teorija o "hipotetskoj trećoj stranci" objašnjava sličnosti i osnovne razlike između drevnoga Egipta i Mezopotamije pretpostavljajući da su obje zemlje naslijedile civilizaciju od istog drevnog pretka. Do sada nije predložena nijedna ozbiljna teorija o tome gdje je ta civilizacija mogla biti smještena i kada je postojala. Dakle, ona je posve nepoznata, no sudeći prema njezinim utjecajima na civilizacije Sumera i Egipta, možemo zaključiti da je zaista postojala.

Je li moguće da je isti tajanstveni predak, isti nevidljiv izvor ostavio svoj trag i u Meksiku? Ako jest, tada bismo očekivali određene kulturne sličnosti između drevnih civilizacija Meksika, Sumera i Egipta, ali i goleme razlike koje proistječu iz dugog razdoblja razvitka, koji je na svakom od tih područja tekao drugačije. Naravno, razlike između Sumera i Egipta su manje, jer su dvije države tijekom povijesti često dolazile u kontakt. Nadalje, između tih dviju kultura te kultura Srednje Amerike očekivali bismo veće razlike, jer su prije Kolumbova otkrića 1492. veze između tih civilizacija bile tek slučajne i povremene.

Proždiratelji mrtvih, zemaljska čudovišta, zvjezdani kraljevi i patuljci

Drevni su Egipćani, iz nama nepoznatih razloga, osobito štovali patuljke. Tu su praksu u Srednju Ameriku uveli Olmec, a prihvatili su ih i drugi civilizirani narodi toga područja. U oba slučaja vjerovalo se da su patuljci izravno povezani s bogovima, a na umjetničkim djelima prikazivani su kao plesači.

U ranom dinastičkom razdoblju Egipta, prije više od 4500 godina, svećenici iz Heliopolisa štovali su "eneadu", ili devet svemogućih božanstava. Ključnu ulogu u religioznom sustavu Asteka i Maya u Srednjoj Americi imalo je također devet božanstava.

Popol Vuh, sveta knjiga drevnih Quiche Maya iz Meksika i Guatemale, sadrži nekoliko odlomaka koji govore o "ponovnom zvjezdanom rođenju", odnosno o reinkarnaciji mrtvih u obliku zvijezda. Tako se spominju junaci-blizanci Hunahpu i Xbalanque, koji su, pretrpjevši mučku smrt, "ustali iz mrtvih i praćeni svjetlošću odletjeli u nebo. Poslije toga nebeski svod i zemlja bili su obasjani svjetlošću, a blizanci su ostali u svom nebeskom prebivalištu." Istodobno, 400 njihovih sljedbenika, koji su također bili ubijeni, ustali su iz mrtvih, "i pridružili se Hunahpuu i Xbalanqueu, postavši zvijezdama."

Većina predaja o bogu-kralju Quetzalcoatlu opisuje ga kao prosvjetitelja koji je činio mnoga dobra djela. Međutim, njegovi su sljedbenici u drevnom Meksiku vjerovali da je umro i da se *ponovno rodio kao zvijezda*.

Doista je neobično da je u doba izgradnje piramida, prije više od 4000 godina, u Egiptu vladalo uvjerenje da se mrtvi faraoni ponovno rađaju kao zvijezde. Kako bi se ubrzalo ponovno rođenje umrloga vladara, pjevali su se obredni zazivi: "O, kralju, ti si ta Velika Zvijezda, Orionov Pratitelj koji s njime prelazi nebo ... uzdižeš se na istočnom nebu i obnavljaš se i pomlađuješ kada ti za to dođe vrijeme." Sa zvijezdom Oriona susreli smo se na zaravni Nazca, no, o tome ćemo šire govoriti poslije u tekstu.

U međuvremenu, razmotrimo drevnu egipatsku *Knjigu mrtvih*. Neki njezini dijelovi potječu iz samih početaka egipatske povijesti, a sama je knjiga svojevrsan vodič kroz seobu duše. Sadrži naputke za prevladavanje opasnosti s kojima se umrli susreće poslije smrti, omogućavajući mu da preuzme oblike mitskih stvorenja. Osim toga, knjiga sadrži lozinke koje olakšavaju prijelaz na određene razine podzemnoga svijeta.

Narodi Srednje Amerike sačuvali su slične ideje o opasnostima života poslije smrti. Vjerovali su da podzemnim svijetom, koji se sastoji od devet razina, umrli putuju četiri godine, prevladavajući brojne prepreke i opasnosti. Te su razine nazivali "mjestom gdje se sudaraju planine", "mjestom gdje se odapinju strijele", "planinom noževa" itd. U drevnoj Srednjoj Americi, kao i u drevnom Egiptu, vjerovalo se da umrli putuje podzemnim svijetom u čamcu, te da ga na svakoj postaji puta prate "bogovi veslači". U grobu Dvostruke Krijeste, mayanskoga vladara grada Tikala iz osmog stoljeća, pronađen je prikaz takvoga putovanja. Slični prikazi otkriveni su diljem Doline kraljeva u Gornjem Egiptu, primjerice u grobu Tutmozisa III., faraona iz XVIII. dinastije. Je li slučajno da se među putnicima u barci umrloga fara-

ona, te među suputnicima Dvostruke Krijeste, koji se na posljednje putovanje otisnuo u kanuu, nalazi pas ili božanstvo s glavom psa, ptica ili božanstvo s glavom ptice te majmun ili božanstvo s glavom majmuna?

Sedma razina meksičkog podzemnog svijeta nazivala se *Teocoyolcualloya*: "mjesto gdje zvijeri proždiru srca".

Je li slučajno da su u Dvorani suda, jednoj od postaja staroegipatskog podzemnog svijeta, prisutni gotovo isti simboli? Na toj odlučujućoj točki puta važe se srce (duša, op. prev.) umrloga, koje se stavlja na jednu stranu vage, dok se na drugu stavlja pero. Ako je srce (duša) opterećeno grijesima, tada ono preteže na vagi. Bog Thoth potom zapisuje presudu na svojoj pločici i predaje srce umrloga Proždiratelju Mrtvih, strašnoj zvijeri, mješavini krokodila, vodenkonja i lava.

Vratimo se Egiptu u doba izgradnje Velike piramide, kada su se faraoni mogli ponovno roditi kao zvijezde i bez suđenja u podzemnom svijetu. Dio toga procesa sastojao se u izgovaranju obrednih zaziva, a jednako značajan bio je i tajanstveni obred "otvaranja usta", koji se izvodio poslije faraonove smrti, a za koji arheolozi tvrde da potječe iz preddinastičkog razdoblja. U tom su obredu sudjelovali Veliki Svećenik i njegova četiri pomoćnika koji su rukovali *peshenkefom*, obrednim nožem. Njime su se "otvarala usta" umrloga boga-kralja kako bi se osiguralo njegovo uskrsnuće u nebesima. Na sačuvanim reljefima i vinjetama na kojima je prikazan taj obred, jasno se vidi da je mumificirano tijelo bilo snažno udareno *peshenkefom*. Nedavno je dokazano da se taj obred izvodio u jednoj od prostorija Velike piramide u Gizi.

Isti su se obredi, iako u iskrivljenom obliku, izvodili u drevnom Meksiku. Već smo govorili o žrtvovanjima ljudi u razdoblju prije osvajanja. Je li slučajno da je mjesto žrtvovanja bila piramida, da su obred izvodili Veliki Svećenik i njegova četiri pomoćnika, da se tijelo žrtve udaralo obrednim nožem, te da su drevni Meksikanci vjerovali kako duša žrtve odlazi izravno u nebo, izbjegavajući opasnosti podzemnoga svijeta?

S obzirom na mnoge slučajne podudarnosti, razumno je zapitati se postoji li među njima povezanost. To više uzmemo li u obzir i činjenicu da izraz "žrtvovanje" na jezicima drevne Srednje Amerike glasi *p'achi*, što znači "otvoriti usta".

Nije li moguće da su narodi tih zemljopisno veoma udaljenih područja u svojim obredima sačuvali sjećanje na zajedničko podrijetlo? Međutim, egipatski obredi otvaranja usta nisu izravno utjecali na meksičke obrede iz istoga razdoblja (*et vice versa*), na što upućuju osnovne razlike između njih. No, moguće je da su njihove sličnosti dio naslijeđa zajedničkoga pretka.

Narodi Srednje Amerike tim su naslijeđem raspolagali na drugačiji način, no, obje su kulture sačuvale gotovo identičan simbolizam i nomenklaturu.

U ovoj knjizi nema mjesta za raspravu o mogućoj povezanosti Egipta i Srednje Amerike. Međutim, prije negoli što nastavimo, moramo imati na umu da ista "povezanost" postoji između religijskih sustava pretkolumbovskog Meksika i Sumera u Mezopotamiji. I ondje se nameće dokaz o drevnom zajedničkom pretku, a ne o međusobnom izravnom utjecaju.

Uzmimo Oannes kao primjer.

"Oannes" je grčki naziv za sumerskoga Uana, vodeno biće koje je u Mezopotamiju donijelo umjetnost i razne vještine. Legende stare gotovo 5000 godina kazuju da je Uan živio u moru, te da je svako jutro izlazio iz voda Perzijskoga zaljeva kako bi i podučavao čovječanstvo. Je li slučajno da *uaana* na jeziku Maya znači "onaj koji prebiva u vodi"?

Razmotrimo i Tiamat, sumersku božicu oceana i sila primordijalnog kaosa, koja je prikazivana kao proždrljivo čudovište. Mezopotamska predaja kazuje da se Tiamat suprotstavila ostalim božanstvima oslobodivši rušilačke sile, no konačno ju je uništio nebeski junak Marduk:

"Tiamat je otvorila svoja usta kako bi ga progutala.

On ju je zapuhnuo strašnim vjetrom kako ne bi mogla zatvoriti svoja usta.

Strašni su vjetrovi napunili njezin trbuh. Srce joj je bilo opkoljeno, usta su joj bila širom otvorena, odapeo je strijelu ravno u njezin trbuh, rasporio joj je utrobu i srce, učinio ju je bespomoćnom i uništio joj život, srušio ju je na tlo i stao na njezino tijelo.

Stojeći nad čudovišnim truplom svoje protivnice, Marduk je "zamislio umjetnička djela" i u svojoj glavi počeo oblikovati veliki plan o stvaranju svijeta. Najprije je razbio Tiamatinu lubanju i prerezao joj žile. Zatim je prepolovio njezino truplo, "poput sušene ribe". Od jedne je polovice načinio nebeski svod, a od druge načinio površinu zemlje. Njezine je grudi pretvorio u planine, od njezine pljuvačke načinio je oblake, a iz očiju su joj potekle rijeke Tigris i Eufrat.

Neobična i veoma brutalna drevna legenda.

Drevne civilizacije Srednje Amerike pričaju istu priču na drugačiji način. Umjesto Marduka javlja se Quetzalcoatl, kao utjelovljenje božanskog stvoritelja, a ulogu božice Tiamat preuzima Veliko Zemaljsko Čudovište, Cipactli. Quetzalcoatl je zgrabio udove tog čudovišta, "dok je plivalo pri-

mordijalnim vodama, i prepolovio je njegovo tijelo. Od jedne je polovice načinio nebo a od druge zemlju." Od kose i kože čudovišta stvorio je travu, cvijeće i bilje; "od očiju izvore, a od ramena planine."

Jesu li sličnosti između sumerskih i meksičkih mitova slučajne, ili je posrijedi kulturno naslijeđe izgubljene civilizacije? Lica junaka te drevne kulture možda su zaista bila uklesana u kamenu i tisućama su godina prenošena poput obiteljske baštine, ponekad vidljiva a ponekad skrivena, sve dok ih u suvremeno doba arheolozi nisu posljednji put iskopali i dali im imena poput Olmečka glava i Ujak Sam.

Čini se da ozbiljna lica tih junaka svjedoče o tužnoj istini.

Monte Alban: propast veličanstvenih ljudi

Nalazište Monte Alban, za koje se smatra da je staro oko 3000 godina, leži iznad Oaxace, na umjetnoj zaravni na vrhu brda. To je golemo područje pravokutna oblika koje se naziva Grand Plaza, a okruženo je piramidama i drugim građevinama poredanim geometrijskom preciznošću. Čitavo mjesto odiše skladom kao posljedicom veoma dobro zamišljenog i iznimno precizno provedenog plana.

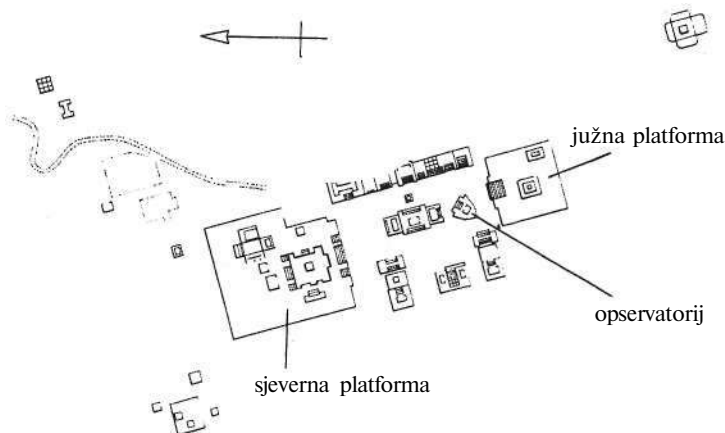
Prema savjetu znanstvenika iz CICOM-a, s kojima sam razgovarao prije odlaska iz Villahermose, najprije sam posjetio jugozapadni dio lokaliteta Monte Alban. Ondje, uz zid niske piramide, stajalo je na desetke stela s izrezbarenim likovima crnaca i Kavkažana, ravnopravnih u životu, ravnopravnih u smrti.

Ako je zaista postojala nepoznata civilizacija i ako ti kipovi svjedoče o njoj, tada se u ovoj priči krije poruka o rasnoj jednakosti. Tko je uočio ponos i karizmu velikih crnačkih glava iz La Vente, ne može tvrditi da su osobe prikazane na tim vrhunskim umjetničkim djelima bile robovi. Ni bradati muškarci uskoga lica ne izgledaju kao nečiji podanici. Njihovo držanje odaje aristokratski ponos.

Međutim, na kipovima iz Monte Albana, koji se po vještini izrade razlikuju od kipova iz La Vente, nalazi se zapis o propasti tih veličanstvenih ljudi. Iako manje vješti od onih iz La Vente, umjetnici iz Monte Albana također su pokušali prikazati crnce i bradate Kavkažane. Kipovi iz La Vente zrače životnom snagom i moći, dok se u Monte Albanu doimaju poput mrtvaca. Svi su nagi, većina ih je uškopljena, neki su sklopčani poput fetusa, kao da se brane od udaraca, dok ostali ukočeno leže.

Arheolozi tvrde da kipovi prikazuju "trupla ratnih zarobljenika".

Kojih zarobljenika? Odakle?

Monte Alban

Naime, riječ je o Srednjoj Americi, o Novome svijetu tisućama godina prije Kolumba. Nije li neobično da se među prikazanim ratnim žrtvama ne nalazi nijedan Indijanac, nego samo pripadnici rasa Staroga svijeta?

Ortodoksni akademici to ne smatraju nimalo neobičnim iako su, po njihovom mišljenju, rezbarije veoma stare (između 1000. i 600. god. pr. Kr.). Kao i na drugim nalazištima, i u Monte Albanu su se datiranja temeljila na testovima provedenima na organskim tvarima, umjesto na samim rezbarijama na granitnim stelama, zbog čega njihovo datiranje nije precizno.

Naslijeđe

Na steli koja prikazuje crnce i Kavkazane, otkriveno je, ali ne i odgonetnuto, veoma složeno slikovno pismo. Stručnjaci se slažu da je riječ o "do sada najstarijem meksičkom pismu". Čini se da su stanovnici toga područja bili vješti graditelji, a njihovo je zanimanje za astronomiju graničilo s opsjednutošću. Ondje se nalazi opservatorij, neobična šiljasta građevina smještena pod kutom od 45° u odnosu na glavnu os (koja je namjerno pomaknuta za nekoliko stupnjeva od smjera sjever-jug). U opservatoriju sam, ustanovio da se sastoji od kratkih, uskih tunela i strmih stuba, tj. razina s kojih su se mogli promatrati različiti dijelovi neba.

Stanovnici Monte Albana, poput stanovnika Tres Zapotesa, ostavili su dokaze o svom matematičkom znanju u obliku matematičkoga sustava točaka i crtica. Služili su se i nevjerojatno preciznim kalendarom, koji su uveli Olmeci i koji je bio veoma sličan kalendaru Maya. Prema kalendaru iz Monte Albana, kraj svijeta nastupit će 23. prosinca 2012.

Ako su kalendar i opsjednutost vremenom bili dio naslijeđa drevne i zaboravljene civilizacije, tada su Maye bile njezini najvjerniji i najnadahnutiji nasljednici. Godine 1950. arheolog Eric Thompson izjavio je sljedeće: "Najveći misterij mayanske religije bilo je vrijeme, i njime su Maye bile zao-kupljene u toj mjeri da njihovoj opsjednutosti nije bilo pandana u povijesti čovječanstva."

Nastavljajući putovanje Srednjom Amerikom, sve sam dublje ulazio u labirint, u nadi da ću otkriti ključ velike i strašne tajne.

XX. poglavlje

Djeca Prvih ljudi

Palenque, pokrajina Chiapas

Polako se primicala večer. Sjedio sam u sjeveroistočnom kutu mayanskoga Hrama natpisa i promatrao mračnu džunglu na sjeveru, iza koje su se pružale kišom natopljene ravnice Usumacinte.

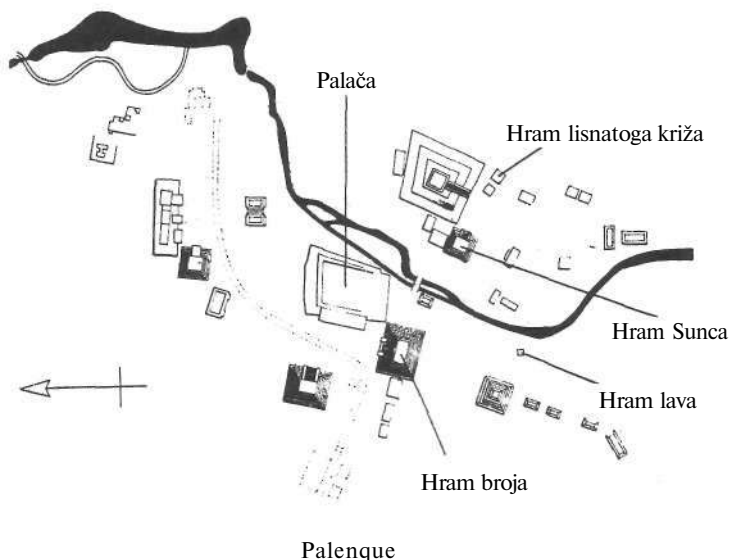
Hram se sastoji od triju prostorija, a stoji na vrhu deveterokatne piramide, visoke gotovo 30 metara. Iako skladnog i profinjenog oblika, Hram odaje čvrstoću, snagu i postojanost - to je djelo čiste geometrije i vrhunskoga graditeljskog umijeća.

Meni zdesna nalazila se Palača, prostran pravokutni kompleks oblikovan poput piramide, nad kojim se uzdizao uzak, četverokatni toranj, za koji se smatra da je mayanskim svećenicima nekada služio kao opservatorij.

Oko mene, među drvećem prepunim šarenih papiga i makaa, stajale su brojne druge veličanstvene građevine. Među njima su se isticali takozvani Hram lisnatoga križa, Hram Sunca, Hram broja te Hram lava. Velik dio znanja o mayanskim vjerovanjima, običajima i predajama nepovratno je izgubljen. Iako smo odavno naučili čitati njihove datume još nismo uspjeli posve dešifrirati njihove zamršene hijerogliffe.

Popeo sam se stubama u središnju prostoriju Hrama. Na stražnjem su zidu stajale dvije velike sive kamene ploče na kojima je bilo urezano 620 mayanskih hijeroglifa, poredanih u pravilne nizove. Prikazivali su lica čudovišta i ljudi, te zastrašujuća mitska stvorenja.

Nitko sa sigurnošću ne zna o čemu ti hijeroglifi govore jer mayansko pismo, koje je mješavina piktograma i fonetskih simbola, nije posve odgonetnuto. Međutim, jasno je da mnogi od njih govore o veoma dalekoj prošlosti, te o ljudima i bogovima koji su sudjelovali u pretpovijesnim zbivanjima.

Pacalova grobnica

Lijevo od hijeroglifa, iz popločanoga poda Hrama natpisa spuštaju se strme stube koje vode duboko u utrobu piramide, u prostoriju u kojoj se nalazi grobnica gospodara Pacala. Stube, izgrađene od veoma fino obrađenog vapnenca, bile su skliske i vlažne. Upalio sam baklju i spustio se u tamu, oslanjajući se rukom o južni zid.

Vlažno stubište kojim sam se spuštao prvi je put bilo zatvoreno 683. god. po Kr., a ponovno ga je otkrio meksički arheolog Alberto Ruz u lipnju 1952., podignuvši kamene blokove s poda Hrama. Iako je 1994. u Palenqueu otkrivena slična grobnica, Ruz je bio prvi istraživač koji je otkrio grobnicu unutar piramide iz Novoga svijeta. Graditelji piramide namjerno su kamenjem zatrpali stubište, a arheolozima je bilo potrebno četiri godine da ga posve očiste i prodru u utrobu građevine.

Kada su u tome uspjeli, ušli su u usku nadsvođenu prostoriju. Na podu ispred sebe ugledali su pet ili šest raštrkanih kostura obrednih žrtava. Na dnu prostorije nalazila se velika kamena ploča u obliku trokuta. Kada ju je pomaknuo, iznenađeni je Ruz ugledao grobnicu. Opisao ju je kao "golemu sobu koja kao da je izgrađena od leda, poput špilje čiji su zidovi i krov savršeno

pravilni, ili, poput napuštene kapelice s kupolom ukrašenom stalaktitima, s čijeg su poda nicali debeli stalagmiti nalik rastopljenim svijećama."

Grobnica je dugačka 9 m, visoka 7 m i također je nadsvođena. Na zidovima su reljefi koji prikazuju gospodare noći - devet božanstava koji su vladali u razdoblju tame. Usred prostorije nalazi se golem monolitni sarkofag s bogato izrezbarenom kamenom pločom, teškom pet tona. U sarkofagu leži kostur visokog čovjeka odjevenog u svečanu odoru ukrašenu žadom. Na glavi kostura pričvršćena je mrtvačka maska urešena sa 200 komadića žada. Pretpostavlja se da su to ostaci Pacala, vladara Palenque iz 7. st. po Kr. Na temelju natpisa zaključujemo da je taj vladar živio osamdeset godina, iako arheolozi smatraju da kostur u sarkofagu pripada dvostruko mlađem muškarcu.

Spustio sam se gotovo 25 m ispod poda Hrama u prostoriju u kojoj su ležale obredne žrtve, a koja je vodila u Pacalovu grobnicu. Zrak je bio vlažan i hladan, bremenit mirisom plijesni i truleži. Sarkofag koji se nalazio u podu grobnice ima neobičan oblik - dno mu je prošireno kao i kod drevnih egipatskih sarkofaga. Egipatski su sarkofazi bili načinjeni od drveta, a budući da su stajali okomito, dno im je bilo prošireno. Međutim, Pacalov je lijes bio od kamena i ležao je vodoravno. Zašto su, dakle, mayanski obrtnici izradili sarkofag proširena dna, ako nije imao i neku drugu svrhu? Je li posrijedi replika drevnoga sarkofaga koji je nekada služio drugoj svrsi, a koja je u njihovo doba bila odavno zaboravljena? Predstavlja li Pacalov sarkofag zajedničko naslijeđe, koje povezuje drevni Egipat i drevne kulture Srednje Amerike?

Težak kameni poklopac sarkofaga pravokutna je oblika, te je debeo 25 cm, širok 90 cm i dugačak 3,8 m. I on nalikuje veličanstvenim izrezbarenim kamenim poklopcima starih egipatskih sarkofaga. Zaista, veoma bi se dobro uklopio pogrebni inventar iz Doline kraljeva. Međutim, između njih postoji jedna značajna razlika. Na poklopcu sarkofaga izrezbaren je prikaz koji se ne može pronaći nigdje u Egiptu. Riječ je, naime, o portretu svježe obrijanoga muškarca odjevenog u pripijeno odijelo s kitnjastim orukavljem i nogavicama. Muškarac, napeto zuri ispred sebe, napola ležeći u dubokom sjedalu koje mu pridržava donji dio leđa i bedra, dok mu je glava udobno naslonjena na vrh sjedala. Ruke su mu u pokretu kao da upravlja polugama, a bosa noge blago savijene.

Je li to mayanski kralj Pacal?

Ako jest, zašto je prikazan kao da upravlja nekakvim strojem? Maye navodno nisu imale strojeve. Navodno nisu poznavale ni kotač. Sjedalo u kojem se nalazio Pacal svojim je vijcima, pločicama, cijevima, konačno čitavom strukturom, više nalikovalo tehnološkoj napravi nego "prijelazu žive duše u kraljevstvo mrtvih", ili "padanju u ralje zemaljskoga čudovišta".

Sjetio sam se "Čovjeka u zmiji", olmečkog reljefa opisanog u 17. poglavlju, koji je također prikazivao pojednostavljenu tehnološku napravu. Osim toga, "Čovjek u zmiji" otkrivenje u La Venti, a povezuje se s bradatim likovima, navodno Kavkažanima. Blago iz La Vente najmanje je tisuću godina starije od Pacalove grobnice. Međutim, pokraj kostura u sarkofagu pronađen je kipić, za koji se ustanovilo da je mnogo stariji od ostalih predmeta iz grobnice. Prikazuje starijeg Kavkažanina s kozjom bradicom, odjevenog u dugačku halju.

Piramida čarobnjaka

Uxmal, Jukatan

Olujnog sam se poslijepodneva uspinjao stubama druge piramide, koja se nalazi 700 km sjeverno od Palenquea. To je strma građevina ovalna oblika, dugačka 73 m te široka i visoka 36 m.

To se zdanje, koje nalikuje zamku kakva čarobnjaka, od pamtivijeka naziva Piramida čarobnjaka ili, Kuća patuljka. Imena su proizašla iz mayanske legende koja kazuje da je čitavu građevinu u samo jednoj noći izgradio patuljak nadnaravnih moći.

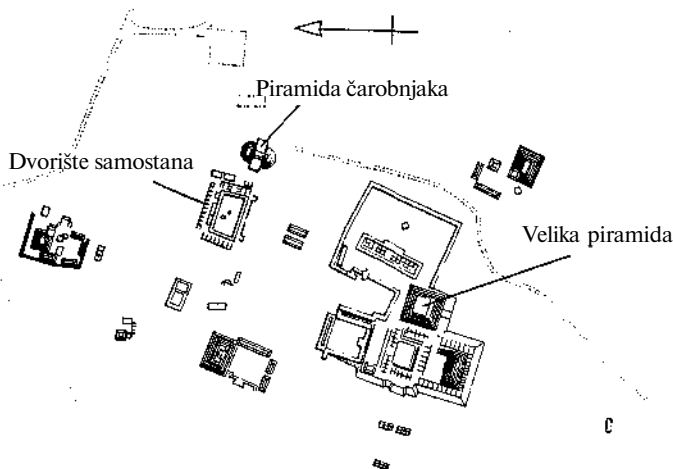
Kako sam se uspinjao, stube su postajale sve uže. Naginjao sam se prema naprijed, opirući se rukama o zid piramide u strahu da ne padnem. Pogledao sam u zatrašujuće, oblacima zastrto nebo. Jato ptica kružilo je nadomnom kao da traži sklonište od prijeteeće nesreće, a niski, tmasti oblaci koji su prije nekoliko sati zaklonili sunce sada su se kidali pod naletima snažnoga vjetra kao da će svakoga trenutka eksplodirati.

Piramida čarobnjaka nije jedinstven primjer povezivanja građevina s natprirodnim moćima patuljaka o kojima pripovijedaju legende diljem Srednje Amerike. Jedna mayanska legenda kaže: "Morali su (patuljci, op. prev.) samo zazviždati i teške stijene bi se same pomaknule."

Čitatelj će se prisjetiti slične predaje o tome kako je golemo kamenje tajanstvenoga Tiahuanaca "na zvuk trube odletjelo u zrak".

Dakle, u legendama Srednje Amerike i dalekih Anda, s čudesnim lebdenjem golemoga kamenja povezuju se neobični zvukovi.

Što sam iz toga mogao zaključiti? Činjenica da ta međusobno veoma udaljena područja posjeduju gotovo jednake predaje, može se pripisati slučajnosti. No, to je malo vjerojatno. Vrijedi razmotriti mogućnost da su u takvim pričama sačuvana jednaka sjećanja na drevnu tehnologiju koja je

Uxmal

omogućavala podizati golemo kamenje "čudesnom" lakoćom. Valja imati na umu da se u predajama drevnoga Egipta spominju gotovo jednaka čuda? Jedna takva predaja kazuje da je čarobnjak podignuo u zrak "golem kameni svod dug 200 lakata i širok 50 lakata"?

Stube kojima sam se uspinjao bile su ukrašene "izrezbarenim mozaiikom", kako ih je opisao John Lloyd Stephens, američki istraživač iz 19. stoljeća. Iako je Piramida čarobnjaka bila izgrađena mnogo stoljeća prije osvajanja, najčešći simbol na tom mozaiku nalikuje kršćanskom križu. Zaista, uočio sam dvije vrste "kršćanskih" križeva: šapasti *croix-patte*, koji su kao svoj simbol prihvatili vitezovi templari i drugi križarski redovi u 12. i 13. stoljeću, te križ sv. Andrije.

Teškom sam mukom stigao do vrha Čarobnjakove piramide na kojemu se nalazio hram. Sastojao se od nadsvođene prostorije na čijem se stropu skupilo mnoštvo šišmiša, vidljivo uznemirenih dolazećom olujom. Nemirno su se vrpeljili, rastvarajući i sklapajući svoja kožnata krila.

Odmorio sam se na visokoj platformi koja je okruživala prostoriju i s koje se pružao pogled na križeve. Nalazili su se posvuda, doslovce preplavljujući drevnu građevinu. Sjetio sam se Tiahuanaca i njegovih križeva isklesanih u pretkolumbovsko doba na golemim kamenim blokovima raštrkanim oko građevine Puma Punku. "Čovjek u zmiji", olmečki kip iz La Vente, te dva Andrijina križa, također su bili isklesani mnogo prije Isusova rođenja.

Sada, u Piramidi čarobnjaka na mayanskom nalazištu Uxmalu, ponovno sam naišao na križeve.

Bradate ljude...

Zmije...

Križeve...

Kolika je vjerojatnost da se tako karakteristični simboli pojave u međusobno veoma udaljenim kulturama i u različitim vremenskim razdobljima? Zašto su se upravo njima ukrašavala profinjena umjetnička i graditeljska djela?

Znanost o proricanju

Kao i mnogo puta do tada, imao sam osjećaj da promatram simbole koje su, kao svjetlo civilizacije koje će sjati u dugom razdoblju tame u Srednjoj Americi (a možda i drugdje u svijetu), za sobom ostavili pripadnici nekog kulta ili tajnog društva. Smatrao sam značajnom činjenicu da su se motivi bradatoga čovjeka, Pernate Zmije i križa pojavljivali svugdje gdje su postojale naznake da je tehnološki napredna i nepoznata civilizacija došla u vezu s urođeničkim kulturama. Držao sam da se taj kontakt zbio u drevno, gotovo zaboravljeno doba.

Razmišljao sam o iznenadnom izranjanju Olmeka iz dubina mračne pretpovijesti, sredinom 2. tisućljeća pr. Kr. Arheološki dokazi upućuju na to da su od samih početaka štovali goleme kamene glave i stele bradatih ljudi. Bio sam opsjednut mišlju o tome da su neki od dojmljivih olmečkih kipova možda bili dio prastaroga naslijeđa, koje je tisućama godina *prije* drugog tisućljeća pr. Kr. povjereno na čuvanje narodima Srednje Amerike kao tajni kult mudrosti, vjerojatno kult Quetzalcoatla.

Nažalost, to je naslijeđe velikim dijelom izgubljeno. Međutim, narodi toga područja - osobito Maye, graditelji Palenque i Uxmala - sačuvali su nešto mnogo zagonetnije i veličanstvenije od monolita, nešto što se s pravom može smatrati naslijeđem starije i naprednije civilizacije. Kao što ćemo vidjeti u sljedećem poglavlju, riječ je o tajanstvenom umijeću promatranja zvijezda, o drevnoj znanosti o vremenu, mjerenju i proricanju, koju su Maye u potpunosti sačuvali. U sklopu te znanosti Maye su sačuvali i sjećanja na strašan potop koji je uništio zemlju te empirijsko znanje višega reda, što je veoma zagonetno, jer je to znanje naša civilizacija tek nedavno počela ponovno otkrivati.

XXI. poglavlje

Naprava za proračunavanje kraja svijeta

Maye su znale odakle potječe njihovo napredno znanje. Predaja govori da su ga naslijedili od prvih ljudi, Quetzalcoatlovih stvorenja zvanih Balam-Quitze (Jaguar Lijepog Osmijeha), Balam-Acab (Jaguar Noći), Mahucutah (Uvaženo Ime) te Iqui-Balam (Mjesečev Jaguar). U knjizi *Popol Vuh* piše da su ti mayanski preci:

"bili obdareni mudrošću; vidjeli su na daljinu; saznali su sve o svijetu. Vidjeli su stvari skrivene u daljini. Njihova je mudrost bila golema; njihov je pogled sezao do šuma, stijena, jezera, mora, planina i dolina. Zaista, bili su ljudi dostojni divljenja. Znali su sve i istražili su sva četiri kuta, četiri točke nebeskoga svoda i okruglo lice Zemlje."

Postignuća te rase izazvala su zavist nekoliko najmoćnijih božanstava. "Nije dobro da naša stvorenja znaju sve. Moraju li biti jednaki nama, njihovim stvoriteljima, koji vidimo na daljinu, koji sve znamo i sve vidimo? Moraju li i oni biti bogovi?", prosvjedovala su božanstva.

Naravno, nisu dopustili da se takvo stanje nastavi. Nakon pomnog razmatranja donijeli su sljedeću odluku:

"Dopustimo im da vide samo ono što im je blizu; neka vide samo mali dio Zemljina lica. Nebesko Srce potom je zamaglilo njihove oči, kao što se zrcalo zamagli dahom. Oči su im zastrte i mogli su vidjeti samo ono što je blizu, samo im je to bilo poznato. Tako su uništeni mudrost i znanje Prvih Ljudi."

Ako ste upoznati sa Starim zavjetom, tada znate da su iz istoga razloga Adam i Eva istjerani iz Edenskoga vrta. Kada je prvi čovjek kušao plod drveta znanja:

"Reče Bog: 'Evo, čovjek postade kao jedan od nas - znajući dobro i zlo! Da ne bi sada pružio ruku, ubrao sa stabla života pa pojeo i živio navijeke!' Zato ga Jahve, Bog, istjera iz vrta edenskoga ... "

Knjigu *Popol Vuh* znanstvenici prihvaćaju kao dragocjen izvor autentičnih predaja iz pretkolumbovskoga doba. Zanimljivo je da u njima nalazimo mnoge sličnosti s *Knjigom Postanka*. Međutim, sličnost dviju predaja ne upućuje na izravne utjecaje jednoga područja na drugo, nego na dva različita tumačenja istih događaja. Na primjer:

- Rajski vrt je metafora za "božansko" znanje kojim su raspolagali prvi ljudi iz *Popol Vuha*.
- To je znanje uključivalo sposobnost "sveviđenja" i "sveznanja". Nisu li upravo to postigli Adam i Eva, nakon što su kušali zabranjene plodove koji su rasli na granama drveta života?
- Konačno, kao što su Adam i Eva istjerani iz Rajskoga vrta, tako su i Prvi Ljudi iz *Popol Vuha* lišeni mogućnosti da "vide na daljinu". "Oči su im zastrte i mogli su vidjeti samo ono što je blizu."

Dakle, i *Popol Vuh* i *Knjiga Postanka* govore o čovječanstvu lišenom božanske milosti. U oba slučaja ta je milost čvrsto povezana sa *znanjem*, koje je posjedovatelje obdarivalo božanskim moćima.

Svojim karakteristično tmurnim i nerazumljivim jezikom, Biblija ga naziva "znanjem o dobru i zlu". *Popol Vuh* pruža mnogo više podataka. Ta predaja kazuje da se znanje Prvih Ljudi sastojalo u mogućnosti da vide "stvari skrivene u daljini". Nadalje, tvrdi *Popol Vuh*, Prvi Ljudi su bili zvjezdoznanci koji su "istražili četiri kuta, četiri točke nebeskoga svoda", i geografi koji su izmjerili "okruglo lice Zemlje".

Zemljopisna znanost čvrsto je povezana s kartografijom. U I. dijelu ove knjige spominjemo dokaz koji upućuje na to da su kartografi drevne i još uvijek nepoznate civilizacije izradili precizan zemljovid svijeta. Je li moguće da pripovijedajući o Prvim ljudima i tajanstvenom zemljopisnom znanju kojim su raspolagali, *Popol Vuh* zapravo govori o toj civilizaciji?

Zemljopis je znanost o zemljovidima, a astronomija znanost o zvijezdama. Često su se te znanosti međusobno nadopunjavale jer su zvijezde bile nužne za navigaciju brodova koji su plovili u daleke krajeve u potrazi za novim otkrićima.

Je li slučajno da su Prvi Ljudi iz *Popol Vuha* ostali u sjećanju ne samo kao istraživači "okrugloga lica Zemlje", nego i kao promatrači "nebeskoga svoda"? Je li slučajnost da su pripadnici plemena Maya, između ostaloga, bili stručnjaci za opservacijsku astronomiju na temelju koje je izrađen veoma precizan kalendar?

Neprimjereno znanje

Vodeći stručnjak za arheologiju Srednje Amerike, J. Eric Thompson, bio je iskreno iznenađen i zbunjen mnoštvom izrazitih oprečnosti između manje značajnih postignuća Maya te naprednog stupnja njihova astronomsko-kalendarskog znanja. Godine 1954. Thompson se upitao: "Kakvim su se to trikovima poslužili mayanski znanstvenici koji su izradili kartu neba, a nisu znali za kotač; dočarali su vječnost kao nijedan poznati polubarbarski narod, a nisu razlikovali svod s istakom od pravoga svoda; brojali su u milijunima a nisu znali izmjeriti vreću kukuruza?"

Odgovor na ta pitanja možda je mnogo jednostavniji nego što je mislio Thompson. Mayanska astronomija, predodžba vremena i matematičko proračunavanje budućih događaja možda nisu bili "trikovi", nego dijelovi koherentnog i veoma specifičnog znanja, više-manje netaknutog, koje su Maye naslijedile od starije i razvijenije civilizacije. Takvo bi naslijede objasnilo suprotnosti koje je uočio Thompson, iako ovdje nećemo dublje razrađivati to pitanje. Znamo da su Maye naslijedile kalendar od Olmeka (Olmeci su koristili identičan sustav tisuću godina prije njih). Dakle, pitanje bi trebalo glasniti: "Od koga su Olmeci dobili kalendar?": "Kakav je stupanj tehnološkog i znanstvenog razvitka bio potreban da bi se izradio tako precizan kalendar?"

Uzmimo kao primjer solarnu godinu. Suvremeno zapadno društvo još uvijek se koristi solarnim kalendarom, koji je u Europu stigao 1582. i koji se temelji na vrhunskim znanstvenim postignućima toga doba - to je slavni gregorijanski kalendar. Prema julijanskom kalendaru, koji je zamjenjen gregorijanskim, okretanje Zemlje oko Sunca traje 365,25 dana. Reformom pape Grgura XIII. taj je proračun zamijenjen mnogo preciznijim: 365,2425 dana. Zahvaljujući napretku znanosti, danas nam je poznato da solarna godina traje točno 365,2422 dana. Odstupanje gregorijanskoga kalendara od toga prora-

čuna gotovo je neznatno - samo 0,0003 dana - što je veoma dojmjljiva preciznost za 16. stoljeće.

Iako je mnogo stariji od kalendara iz 16. stoljeća, mayanski je kalendar precizniji. Po njemu solarna godina traje 365,2420 dana, dakle, odstupa za samo 0,0002 dana.

Osim toga, Maye su znale koliko je vremena potrebno Mjesecu da obiđe Zemlju. - 29,528395 dana, što je veoma blizu suvremenom proračunu (29,530588 dana). Mayanski su svećenici raspolagali i veoma preciznim tablicama za proračunavanje pomrčina Sunca i Mjeseca, te su znali da se one događaju samo u razdoblju od otprilike osamnaest dana od križanja Mjesečeva i vidljivoga Sunčeva puta. Konačno, Maye su bile iznimno dobri matematičari. Razvili su naprednu metodu metričkog proračunavanja pomoću naprave slične šahovskoj ploči, koja je ponovno otkrivena u 19. stoljeću. Poznavali su i rabili apstraktan pojam nule, kao i redne brojeve.

Sve to pripada ezoteriji. Thompson je zaključio:

"Broj (nula) i redni brojevi dio su našega kulturnog naslijeđa, a nužni su do te mjere da je neshvatljivo zašto smo toliko dugo čekali da budu otkriveni. Slavni grčki matematičari i stari Rimljani nisu imali nikakvu predodžbu o nuli ili rednim brojevima. Da bismo rimskom metodom napisali broj 1848, potrebno je napisati jedanaest slova: MDCCCXLVIII. No, u doba kada su se Rimljani služili svojom nespretnom metodom, Maye su raspolagale sustavom koji je umnogome nalikovao današnjem."

Nije li neobično da je inače nezanimljivo i ni po čemu izvanredno pleme iz Srednje Amerike veoma davno naišlo na otkriće koje je povjesničar znanosti Otto Neugebauer opisao kao: "jedno od najplodnijih izuma čovječanstva".

Tuđa znanost?

Razmotrimo planet Veneru, koji je za drevne narode Srednje Amerike imao simboličko značenje i povezivao se s Quetzalcoatlom (Gucumatzom ili Kukulkanom, kako se na mayanskim narječjima nazivala Pernata Zmija).

Za razliku od drevnih Grka, Maye su, poput drevnih Egipćana, znale da je Venera i jutarnja i večernja zvijezda. Znale su i mnogo više. Sinodička revolucija planeta jest razdoblje koje je potrebno da se planet, promatran sa Zemlje, vrati na određenu točku na nebu. Venera se okreće oko Sunca svaka 224,7 dana, tijekom kojih Zemlja slijedi svoju nešto širu orbitu. Rezultat tih

dvaju kretanja jest da se Venera pojavljuje na istome mjestu otprilike svakih 584 dana.

Civilizacija koja je izumila napredan kalendarski sustav koji su naslijedile Maye, znala je za ta kretanja. Dapače, otkrila je i domišljate načine da ih poveže s ostalim astronomskim ciklusima. Osim toga, na temelju matematike koja je omogućila razumijevanje tih ciklusa, drevni su učenjaci shvatili da je razdoblje od 584 dana *aproksimacija*, te da kretanja Venere nisu pravilna. Stoga su izračunali *prosječnu* sinodičku revoluciju Venere u veoma dugom vremenskom razdoblju. Taj je broj (583,92 dana) veoma blizu onome koji je izračunat suvremenim znanstvenim metodama, a njime je prožeto zamršeno tkanje mayanskoga kalendara. Na primjer, kako bi se taj broj uskladio s takozvanom "svetom godinom" (*tzolkin*, koja traje 260 dana, a podijeljena je na 13 mjeseci, od kojih svaki ima 20 dana), svaku 61 Venerinu godinu valjalo je "ispraviti" za četiri dana. Osim toga, tijekom svakog petog ciklusa, na kraju 57. okretaja, ispravljeno je osam dana. *Tzolkin* i sinodička revolucija Venere postali su tako čvrsto isprepleteni da je pogreška pri računanju bila neznatna - jedan dan u razdoblju od 6000 godina. Osim toga, nevjerojatno je i to što daljnja precizna prilagođavanja nisu održavala samo Venerin ciklus i *tzolkin* u međusobnom skladu, nego su ih povezivala i sa sunčevom godinom. To je postignuto na način koji je osigurao da kalendar služi svojoj svrsi, u načelu bez pogrešaka, tijekom dugog vremenskog razdoblja.

Zašto je "polubarbarskim" Mayama uopće bila *potrebna* takva preciznost? Odgovor bi mogao glasiti: Maye su naslijedile kalendar koji je odgovarao potrebama mnogo starije i naprednije civilizacije?

Razmotrimo krunsko dostignuće mayanskoga kalendarskog sustava, takozvani dugački broj. Taj sustav izračunavanja datuma također se temelji na vjerovanju u prošle događaje - prvenstveno na vjerovanju u velike vremenske cikluse, koji svjedoče o povratku stvorenja i uništenju svijeta. Maye tvrde da je sadašnji veliki ciklus počeo u doba tame, na datum 4 *Ahau* 8 *Chumku*, koji odgovara 13. kolovozu 3114. godine pr. Kr. Taj će ciklus završiti globalnim uništenjem na dan 4 *Ahau* 3 *Kankin*, odnosno 23. prosinca 2012. Svrha dugačkog broja jest bilježiti protjek vremena od početka sadašnjega velikog ciklusa, te doslovno odbrojavanje svake od 5125 godina trenutnog ciklusa.

Dugački broj mogli bismo predstaviti kao svojevrсно računalo koje na "nebeskoj ljestvici" neprestano odmjerava visinu našega ukupnoga duga prema svemiru. Taj će dug biti podmiren kada se na ljestvici očita broj 5125.

Tako su barem tvrdile Maye.

Naravno, na dugačkom broju nije se računalo pomoću brojeva kojima se danas služimo. Maye su koristile oznake koje su preuzele od Olmeka, koji su ih preuzeli od ... nitko ne zna koga. Te su oznake bile kombinacije točaka (koje su predstavljale jedinice ili umnoške broja dvadeset), crtica (koje su predstavljale broj pet ili pet pomnožen s dvadeset) te hijeroglif školjke koji je predstavljao nulu. Vremenski razmaci računali su se u danima (*kin*), razdobljima od dvadeset dana (*uinal*), "godinama" od 360 dana (*tun*), razdobljima od 20 *tuna* (zvanim *katun*) te razdobljima od 20 *katuna* (zvanim *bactun*). Razdobljima od 8000 *tuna* (*pictun*) i 160 000 *tuna* (*calabtun*) računala su se još duža vremenska razdoblja.

Iako su Maye vjerovale da žive u velikom ciklusu, koji će završiti katastrofom, znali su da su tajanstveni vremenski ciklusi neprekidni i vječni. U svojoj opširnoj studiji Thompson je to objasnio na sljedeći način:

"Maye su imale predodžbu o prošlosti toliko dalekoj da ju je gotovo nemoguće pojmiti. Pa ipak, Maye su hrabro krenule u potragu za početkom vremena. Na svakoj postaji toga puta otvarala su im se nova obzorja daleke prošlosti. Kako su ti neumorni istraživači prodirali sve dublje u tamu prošlosti, stoljeća su se pretvarala u tisućljeća, a tisućljeća u desetke tisuća godina. Na steli u Quirigi u Guatemali upisan je datum koji se odnosi na razdoblje od prije 90 milijuna godina, a na drugoj steli datum koji je od prvoga stariji 300 milijuna godina. To su točni proračuni dana i mjeseca, te odgovaraju proračunima suvremenoga kalendara, a prema njima bi Uskrs padao na isti dan kao u određenom razdoblju u prošlosti. Um zaista posrće pred takvim astronomskim brojkama..."

Ne predstavlja li sve to suviše radikalan napredak za civilizaciju koja inače ni po čemu nije bila posebna? Istina je da je mayanska arhitektura bila iznimna. No, ne postoje dokazi na temelju kojih bismo mogli zaključiti da su ti Indijanci, koji su obitavali u prašumama, mogli (ili imali potrebu) predočiti veoma *duga* vremenska razdoblja.

Trebalo je proći više od dva stoljeća da zapadni intelektualci napuste stajalište biskupa Ushera o postanku svijeta, i prihvate činjenicu da je mnogo stariji od 4004. god. pr. Kr. Drevne su Maye shvaćale neizmjenjnost geološkog vremena i duboku starost našega planeta, za razliku od suvremenih Europljana ili Amerikanaca, koji su do te spoznaje došli tek kada je Darwin postavio teoriju evolucije.

Zašto su se Maye bavile neizmjenjnom dugim vremenskim razdobljima, kao što su stotine ili milijuni godina? Je li to bio samo hir napredne civili-

zacije? Jesu li Maye raspolagale kalendarima i napravama za matematičke proračune koji su im omogućili da steknu i razviju to napredno znanje? Ako je zaista riječ o naslijeđu, tada je opravdano zapitati se koje su bile nakane izvornih tvoraca okrugloga kalendara? Koja je bila svrha toga nevjerojatno složenog i preciznog kalendara? Je li on predstavljao samo "intelektualni izazov, svojevrstan anagram golemih razmjera", ili je njegova svrha bila mnogo praktičnija i značajnija?

Kao i ostale drevne kulture Srednje Amerike, Maye su bile opsjednute proračunavanjem - i mogućim odgađanjem - kraja svijeta. Je li tajanstveni kalendar služio za predviđanje neke strašne svemirske ili geološke katastrofe?

XXII. poglavlje

Grad bogova

Brojne legende Srednje Amerike kazuju da je Četvrto doba završilo tragično. Nakon katastrofalnog potopa nestalo je sunce s neba i svijet je obavila tama. To razdoblje trajalo je veoma dugo, a zatim se dogodilo sljedeće:

"Zabrinuti su se bogovi okupili u Teotihuacanu ["Mjestu Bogova"] kako bi raspravili koje će Sunce biti sljedeće. U tami se vidjela samo sveta vatra [koja je simbolički predstavljala Huehuateotla, boga koji je podario život], koja je nakon kaosa još uvijek harala svijetom. Uskliknuli su: "Netko će se morati žrtvovati i skočiti u vatru kako bi ponovno nastalo Sunce."

Slijedila su tragična zbivanja. Dva božanstva (Nanahuatzin i Tecciztecatl) žrtvovala su se za opću dobrobit. Jedan je bog ubrzo izgorio u središtu svete vatre; drugi se polako pržio na njezinu rubu. "Bogovi su dugo čekali dok nebo nije konačno počelo poprimati crvenu boju osvita. Na istoku se pojavila velika užarena sunčeva kugla koja je omogućila nastanak života..."

Upravo se u tom trenutku ponovnog kozmičkog rođenja pojavio Quetzalcoatl. Njegova je misija bila prosvjetliti čovječanstvo Petoga doba. Stoga je Quetzalcoatl, baš kao i Viracocha, uzeo obličje čovjeka - bradatoga bijelca.

Viracochino glavno sjedište u Andama bio je Tiahuanaco. Mjesto rođenja Petoga sunca u Srednjoj Americi bio je Teotihuacan, grad bogova.

Utvrda, Hram i karta neba

Teotihuacan, 50 km sjeveroistočno od Mexico Cityja

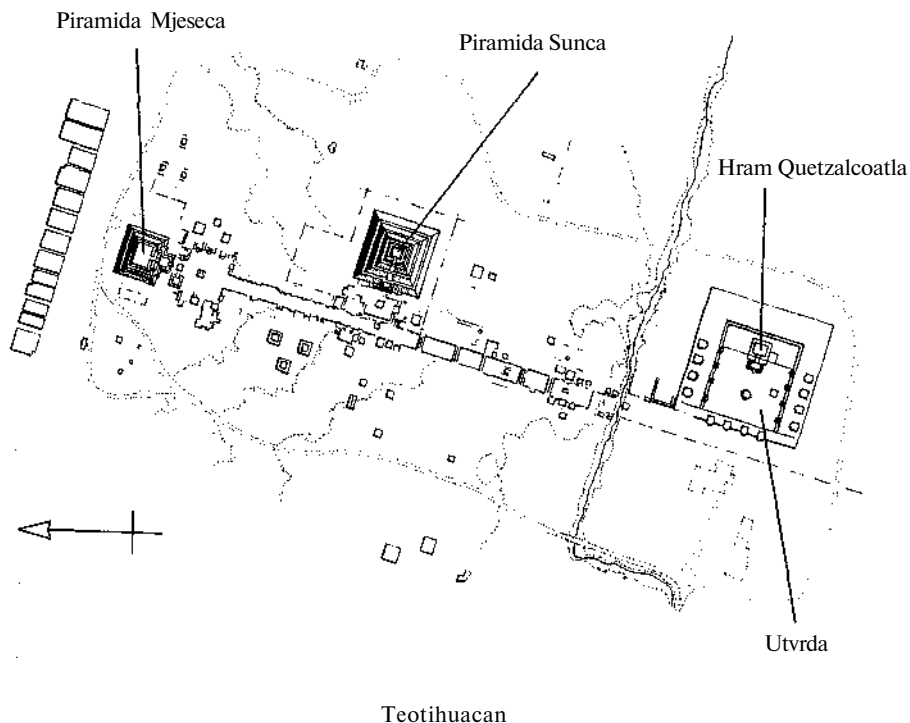
Okružen zidinama koje zatvaraju prostrano područje nekadašnje Utvrde promatrao sam piramide Sunca i Mjeseca koje su izranjale iz jutarnje magle. Smješteni na sjeveru, u sivozelenom krajoliku i okruženi planinama, ti su golemi spomenici dio ruševina koje se nižu uz os takozvane "Ulice mrtvih". Utvrda se nalazi otprilike u središtu te prostrane avenije duže od 4 km. Na sjevernom kraju avenije stoji Piramida Mjeseca, a na istočnom Piramida Sunca.

Čitavo je područje obilježeno geometrizmom koji obično uključuje i orijentaciju građevina u smjeru sjever-jug ili istok-zapad. Zato je pomalo neobično da su graditelji Teotihuacana orijentalili Ulicu mrtvih u smjeru koji od zemljopisnog sjevera odstupa 15° 30' istočno. Postoji mnogo teorija o mogućim razlozima koji su graditelje Teotihuacana potaknuli da svoje građevine orijentiraju upravo na takav način, no niti jedno od ponuđenih rješenja nije baš uvjerljivo. Međutim, sve više znanstvenika razmatra mogućnost da su građevine na neki način povezane s položajima zvijezda. Tako, jedan znanstvenik pretpostavlja da je položaj Ulice mrtvih: "odgovarao položaju Plejada u doba njezine izgradnje". Profesor Gerald Hawkins je pretpostavio da je njezin položaj bio povezan s "osi Plejade Sirijus". A Stansbury Hagar (tajnik Odjela za etnologiju pri Brooklynskom institutu znanosti i umjetnosti) pretpostavlja da je ulica možda predstavljala Mliječni put.

Naravno, Hagar je otišao još dalje. Kada je na piramidama, humcima i drugim građevinama, koje su oko osi Ulice mrtvih lebdjele poput satelita, vidio prikaze planeta i zvijezda, zaključio je da je Teotihuacan predstavljao svojevrstu "kartu neba": "Bio je to plan nebeskoga svijeta viđenoga sa Zemlje, prikaz prebivališta božanstava i duša mrtvih."

Tijekom 60-ih i 70-ih godina Hagarove je pretpostavke ozbiljno razmotrio Hugh Harleston ml., američki inženjer koji radi u Meksiku. Harleston je proveo sveobuhvatna matematička mjerenja u Teotihuacanu, a svoja je otkrića predočio u listopadu 1974. na Međunarodnom kongresu amerikanista. Njegov rad, pun smionih i inovativnih zamisli, sadržavao je i veoma neobičan podatak o Utrdi i Hramu Quetzalcoatla, smještenom na istočnom kraju toga golemog kompleksa.

Znanstvenici ističu da je taj hram jedan od najbolje očuvanih arheoloških spomenika u Srednjoj Americi. Razlog tome jest da je izvorna, pretpovijesna građevina djelomice zakopana ispod drugog, mnogo mlađeg humka,

koji se nalazi ispred nje na zapadu. Tijekom iskopavanja na tom humku otkrivena je elegantna šesterokatna piramida. Visoka je 22 m, a osnovica joj pokriva površinu od otprilike 7 618 m².

Hram je doista izniman i neobičan, a na njemu su još uvijek vidljivi tragovi boja kojima je bio oslikan u drevno doba. Na njemu dominira motiv velikih trodimenzionalnih zmijskih glava koje proviruju iz kamenih blokova, a poredane su uz golemo središnje stubište. Iz duguljastih čeljusti tih neobičnih čovjekolikih reptila strše veliki očnjaci, a s gornjih im usana visi nešto nalik spuštenim brkovima. Sve zmije imaju tanke vratove oko kojih je omotano kitnjasto perje - nedvojbeno simbol Quetzalcoatl.

Harlestonova su istraživanja pokazala da su osnovne građevine u Ulici mrtvih (ali i izvan nje) bile matematički povezane. Ta je povezanost prvenstveno upućivala na činjenicu da je Teotihuacan bio sagrađen prema uzoru na Sunčev sustav. U svakom slučaju, ako bismo uzeli središnju crtu Hrama Quetzalcoatl kao oznaku za položaj Sunca, tada bi oznake na neiskopanim humcima smještenima nešto sjevernije, također na osi Ulice mrtvih, upućivale na točne orbitalne udaljenosti unutarnjih planeta, pojasa asteroida, Jupi-

tera, Saturna (koji predstavlja takozvana Piramida Sunca), Urana (Piramida Mjeseca), Neptuna i Plutona.

Ako ti odnosi nisu slučajni, tada možemo pretpostaviti da je u Teotihuacanu postojala napredna opservacijska astronomija, koju je suvremena znanost dostigla prilično kasno. Astronomi su otkrili Uran tek 1787., Neptun 1846., a Pluton 1930. godine. Čak i najkonzervativnije procjene starosti Teotihuacana pokazuju da osnovne građevine (uključujući Utvrdu, Ulicu mrtvih i piramide Sunca i Mjeseca) potječu *najkasnije* iz razdoblja Isusa Krista. Navodno nijedna poznata civilizacija toga razdoblja, iz Staroga i Novoga svijeta nije posjedovala točne podatke o udaljenostima između planeta te o njihovoj udaljenosti od Sunca.

Egipat i Meksiko - još slučajnosti?

Kada je završio svoje istraživanje piramida i avenija Teotihuacana, Stansbury Hagar je zaključio: "Još nismo uspjeli proniknuti u smisao i savršenstvo astronomskog kulta koji je bio rasprostranjen drevnom Amerikom, čije je obilježje bio nebeski plan, a Teotihuacan jedno od njegovih osnovnih središta."

No, je li to bio samo astronomski "kult"? Ili je posrijedi nešto mnogo bliže onome što bismo mogli nazvati znanošću? Je li realno pretpostaviti da je taj kult, ili znanost, bio "rasprostranjen" samo u Sjevernoj i Južnoj Americi, uzmemo li u obzir dokaze koji ga povezuju s ostalim dijelovima drevnoga svijeta?

Na primjer, arheolozi-astronomi koji se služe najnovijim kompjutorskim programima za izračivanje zvjezdanih karti, nedavno su dokazali da tri znamenite piramide u Gizi (Egipat) tvore točan zemaljski dijagram tri zvijezde iz Orionova pojasa. No, drevni egipatski svećenici nisu izradili samo nebesku kartu na pješčanoj obali Nila. Kako ćemo vidjeti u VI. i VII. dijelu knjige, njihovo je shvaćanje uključivalo i predodžbu o Nilu kao o prirodnoj značajki koja se nalazila upravo ondje gdje se morala nalaziti ako je predstavljala Mliječni put.

Uključenje "nebeskoga plana" u najznačajnija mjesta Egipta i Meksika nikako nije značilo da ti lokaliteti nisu imali religijske funkcije. Naprotiv, bez obzira na to koja je bila njihova druga svrha, sigurno je da su spomenici u Teotihuacanu i Gizi imali religioznu važnost u životu svojih stvaratelja.

Srednjoameričke predaje koje je u 16. st. zapisao otac Bernardino de Sahagun rječito dočaravaju rasprostranjeno vjerovanje da je Teotihuacan u drevno doba imao barem jednu značajnu vjersku ulogu. Te predaje govore da

je Teotihuacan nazvan Gradom Bogova zato što: "Gospodari, koji su ondje pokopani, nisu nestali nego su poslije smrti pretvoreni u bogove." Drugim riječima, bilo je to "mjesto gdje su ljudi postali bogovi". Osim toga, nazivalo se i "mjestom onih koji su hodali putevima bogova" te "mjestom gdje su stvoreni bogovi".

Je li slučajno, pitao sam se, da je upravo to bila religiozna svrha triju piramida u Gizi? Drevni hijeroglifi iz Tekstova iz piramide, koji su najstariji pisani korpus na svijetu, upućuju na to da je prvenstvena zadaća obreda koji su se obavljali unutar tih veličanstvenih građevina bila preobražaj umrloga faraona - "otvaranje vrata nebeskoga svoda i stvaranje puta", kako bi se faraon mogao "uzdignuti među bogove".

Smatrao sam da je shvaćanje piramida kao naprava (vjerojatno u metaforičkom značenju) koje "pretvaraju ljude u bogove" suviše specifično dajе moglo nastati i postojati neovisno i u drevnom Egiptu i u Meksiku. Specifična je bila i ideja o uključivanju osnovnih značajki svetih mjesta u nebeski plan.

Osim toga, postoje i druge očite sličnosti koje zaslužuju detaljnije razmatranje.

U Teotihuacanu su, kao i u Gizi, izgrađene tri središnje piramide: Piramida/Hram Quetzalcoatl, Piramida Sunca i Piramida Mjeseca. Kao i u Gizi, prostorni plan nije simetričan nego uključuje dvije građevine koje stoje na istoj ravnini, dok je treća, po svemu sudeći namjerno izbačena u stranu. Konačno, vrhovi Velike i Kefrenove piramide su ravni, iako je prva piramida viša od druge. Isto tako, vrhovi piramida Sunca i Mjeseca također su ravni, iako je prva piramida viša od druge. Razlog tome isti je u oba slučaja: Velika piramida počiva na nižoj razini od Kefrenove, a Piramida Sunca počiva na nižoj razini od Piramide Mjeseca.

Je li to slučajno? Nije li logičnije zaključiti da je između drevnoga Meksika i Egipta postojala veza?

U 18. i 19. poglavlju dvojio sam da je ta veza bila izravna i namjerna, drugim riječima, da nije bila uspostavljena u povijesno doba. Međutim, kao u slučaju mayanskoga kalendara i zemljovida Antarktika, ne trebamo li dopustiti da se ovdje radi o naslijeđu: da egipatske piramide i ruševine Teotihuacana možda predstavljaju tehnologiju, zemljopisno znanje, opservacijsku astronomiju (a možda i religiju) zaboravljene drevne civilizacije koja je nekoć, kako pripovijeda *Popol Vuh*: "proučila četiri kuta, četiri točke nebeskoga svoda i okruglo lice zemlje"?

Akademici se uglavnom slažu o starosti piramida u Gizi, prihvaćajući stajalište da su stare otprilike 4500 godina. Međutim, ne slažu se i o starosti Teotihuacana. Ulica mrtvih, Hram Quetzalcoatl i piramide Sunca i Mjeseca

nisu konačno datirane. Većina znanstvenika pretpostavlja da je grad cvjetao između 100. god. pr. Kr. i 600. god. po Kr., dok su neki uvjereni da je svoj vrhunac dosegnuo mnogo prije, između 1500. i 1000. god. pr. Kr. Ostali svoje tvrdnje temelje na geološkim dokazima prema kojima je grad nastao prije erupcije obližnjega vulkana Xitlija, odnosno 4000. god. pr. Kr.

S obzirom na neslaganja o starosti Teotihuacana, nisam bio iznenađen saznanjem da nitko od njih nije znao tko je izgradio najveću i najveličanstveniju metropolu drevnoga Novoga svijeta. Sa sigurnošću se moglo reći samo sljedeće: Kada su Asteci na svome osvajačkom pohodu u 12. stoljeću pr. Kr. prvi put otkrili tajanstveni grad, njegova veličanstvena zdanja i avenije već su bile veoma stare i obrasle tako gustim raslinjem da su više nalikovale prirodnim humcima negoli djelu ljudi. Međutim, s njima su se povezivale lokalne legende, koje su se prenosile naraštajima i pripovijedale su o tome kako su ih sagradili divovi i kako su služile za pretvaranje ljudi u bogove.

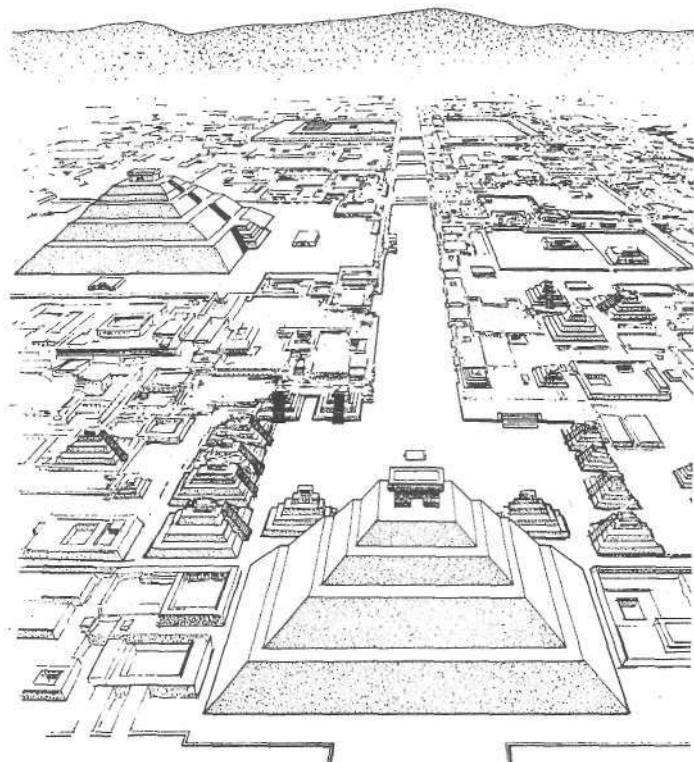
Navještaji o zaboravljenoj mudrosti

Napustio sam Hram Quetzalcoatl i ponovno se zaputio prema Utvrdi.

Ne postoje arheološki dokazi koji bi nas uvjerili da je to golemo zdanje doista služilo kao utvrda, niti da je imalo vojnu ili obrambenu funkciju. Poput mnogih drugih građevina Teotihuacana i ova je bila pomno planirana, a u njezinu su izgradnju bili uloženi golemi naponi. No, suvremeni znanstvenici ne znaju koja je bila njezina prava svrha. Čak niti Asteci, od kojih potječu imena piramida Sunca i Mjeseca (iako nitko ne zna kako su ih nazivali njihovi prvotni graditelji) nisu imali svoj naziv za tu građevinu. Tek su je Španjolci nazvali Utvrdom - što je razumljivo jer je središnje dvorište La Ciudadele, koje obuhvaća 36 jutara, bilo okruženo golemim nasipom višim od 7 m i opsega 1828 m.

Stigao sam do zapadnoga kraja dvorišta i popeo se strmim stubama koje su vodile do vrha nasipa. Potom sam skrenuo na sjever, prema Ulici mrtvih. Pomislio sam da Teotihuacanci (ma tko oni bili) sigurno nisu tako nazivali tu dugačku i dojmljivu ulicu. Španjolsko je ime Calle de los Muertos bilo astečkoga podrijetla i vjerojatno se temeljilo na pretpostavki da su brojni humci predani uz tu ulicu bili grobovi (no, pokazalo se da nisu).

Već smo razmotrili mogućnost da je Put mrtvih bio zemaljska preslika Mliječnoga puta. U svezi s time vrijedno je spomenuti djelo Alfreda E. Schlemmera, Amerikanca koji je, poput Hughha Harlestonea ml., također bio inženjer. Schlemmer je bio stručnjak za tehnološka predviđanja, osobito za

Rekonstrukcija Teotihuacana. Pogled na Put Mrtvih iz pozadine Piramide Mjeseca. Piramida Sunca smještena je na lijevoj strani Puta mrtvih. U daljini se nazire hram-piramida Quetzalcoatl, unutar velikog kompleksa utvrde.

predskazanja potresa, o čemu je govorio na XI. Nacionalnoj konvenciji kemijskih inženjera (u Mexico Cityju u listopadu 1971.).

Schlemmer je tvrdio da Ulica mrtvih vjerojatno nikada nije bila ulica, te da je možda izvorno zamišljena kao niz povezanih reflektirajućih bazena napunjenih vodom, koja je tekla mrežom brana i kanala izgrađenih u sklopu Piramide Mjeseca, smještene na sjevernom kraju Ulice mrtvih, sve do Utvrde na jugu.

Dok sam se polako približavao Piramidi Mjeseca na sjeveru, činilo mi se da je ta teorija prilično uvjerljiva. Naime, "Ulica" je na nekoliko mjesta bila zatvorena visokim pregradnim zidovima na čijim su se podnožjima još

uvijek jasno nazirali ostaci brana. Osim toga, razina tla olakšavala bi protok vode u smjeru sjever-jug, jer je baza Piramide Mjeseca smještena otprilike na 30 m višoj razini od područja ispred Utvrde. Dijelovi pregradnih zidova na taj bi se način ispunili vodom i zaista poslužili kao reflektirajući bazeni, stvarajući prizor mnogo dojmljiviji od Taj Mahala ili bajkovitih Vrtova Shah-limara. Konačno, Projekt kartiranja Teotihuacana (koji financira Nacionalna znanstvena zaklada iz Washingtona, na čelu s prof. Rene Millon sa Sveučilišta u Rochesteru), uvjerljivo je dokazao da se u drevnom gradu nalazi "mnogstvo pomno planiranih i vješto izgrađenih kanala i sustava razgranatih vodenih putova u ispravljenim dijelovima rijeke, koji su tvorili mrežu koja se pružala od Teotihuacana sve do [jezera Texococa], koje je nekoć vjerojatno bilo bliže, a danas je udaljeno 16 km."

Mnogo se raspravljalo o svrsi toga golemog hidrauličkog sustava. Schlemmer je uporno tvrdio kako je vodeni put koji je otkrio, imao praktičnu uporabu, kao "dalekosežni seizmički monitor" - kao dio "drevne znanosti o kojoj se više ništa ne zna". Istaknuo je da potresi u udaljenim područjima "mogu izazvati stalne valove koji bi stvorili vodene površine diljem planeta", te je pretpostavio da su pomno nivelirani i pravilno razmaknuti reflektirajući bazeni Ulice mrtvih vjerojatno izgrađeni kako bi "omogućili Teotihuacancima da na temelju stalnih valova koji ondje nastaju, očitavaju položaj i jačinu potresa na čitavom planetu te bi se na taj način pretkazali potresi na svom području."

Naravno, Schlemmerova teorija nije dokazana. Međutim, s obzirom na opsjednutost potresima i potopima koja prožima meksičku mitologiju te opsjednutost budućnošću, na koju upućuje mayanski kalendar, nevoljko sam odbacio nategnute zaključke američkoga inženjera. Ako je Schlemmer imao pravo, ako su drevni Teotihuacanos i zaista razumjeli načela rezonantnih vibracija te ih primijenili u praksi za predviđanje potresa, tada se može pretpostaviti da su posjedovali naprednu znanost. A ako su i ljudi poput Hagara i Harlestonea imali pravo - ako je, primjerice, model Sunčeva sustava također bio dio osnovnog geometrijskog plana Teotihuacana - tada i na temelju toga možemo pretpostaviti daje grad osnovala veoma razvijena i još uvijek nepoznata civilizacija.

Šetao sam Ulicom mrtvih i skrenuo na istok prema Piramidi Sunca. Međutim, putem sam zastao kako bih promotrio ruševno dvorište kojim je dominirao drevni "hram", ispod čijeg se kamenoga poda skrivala zbijajuća zagonetka.

XXI. poglavlje

Sunce, Mjesec, Put mrtvih

Neka se arheološka otkrića objavljuju uz veliku pompu, dok druga iz različitih razloga ostaju tajna. Među potonje možemo svrstati i otkriće debelog sloja tinjca (silikatni mineral koji se rabi kao izolator, op. prev.) između dva gornja sloja Piramide Sunca u Teotihuacanu, u doba planiranja njezine restauracije 1906. Opća nezainteresiranost za to otkriće kao i nedostatak popratnih istraživanja koja se odnose na utvrđivanje njegove moguće svrhe razumljiva je, budući da je tinjac, koji ima veliku komercijalnu vrijednost, prodan ubrzo nakon iskopavanja. Za to je vjerojatno kriv bio Leopoldo Barres, kojeg je meksička vlada ovlastila da restaurira drevnu piramidu.

Tinjac je još nekoliko puta otkriven u Teotihuacanu (u Hramu tinjca), no, ni ta otkrića nisu bila zapažena. Međutim, u tim slučajevima razlog nije bio tako jednostavan, a nalazišta nisu bila opljačkana.

Hram tinjca, kao jedna od građevina, smješten je u unutarnjem dvorištu otprilike 300 m južno od zapadne strane Piramide Sunca. Potpomognuti novcem zaklade Viking, arheolozi su pod teškim kamenjem popločanoga poda otkrili dva golema lista tinjca. Ondje su ih vrlo davno postavili ljudi očito vješti u obradi toga materijala. Listovi su dugački 27 m, a položeni su tako da tvore dva sloja, jedan na drugom.

Tinjac nije homogen materijal. Sastavljen je od elemenata različitih metala, ovisno o vrsti stijene u kojoj je pronađen. Većinom su to kalij i aluminij, no u njemu se mogu naći i metali koji sadrže željezo, poput magnezija, litija, mangana i titana. Tragovi metala pronađenog na listovima u Hramu tinjca u Teotihuacanu upućuju na vrstu tinjca koji se može pronaći samo u Brazilu, udaljenom oko 3200 km. Dakle, graditeljima tog hrama bio je potreban upravo takav tinjac, te su zbog njega bili spremni otići čak u Brazil,

iako su mogli iskoristiti druge vrste materijala koje su im stajale na raspolaganju u njihovoj blizini, što bi bilo mnogo jeftinije i jednostavnije rješenje.

Tinjac se obično ne rabi za popločavanje. Veoma je neobično da su njime popločani slojevi *ispod poda*, koji se uopće ne vide, osobito uzmemo li u obzir činjenicu da ništa slično nije pronađeno u ostalim građevinama u obje Amerike, niti drugdje u svijetu.

Frustrirajuća je činjenica da možda nikada nećemo saznati točan položaj i svrhu velikih listova koje je Bartres iskopao i odstranio iz Piramide Sunca 1906. Međutim, dva netaknuta sloja iz Hrama tinjca, koji se nalaze na mjestu koje isključuje njihovu ukrasnu funkciju, doimaju se kao da su imali posebnu namjenu. Valja istaknuti da tinjac posjeduje osobine koje ga čine tehnološki primjenjivim. U suvremenoj se industriji upotrebljava u proizvodnji kapacitrona, a služi kao termalni i električni izolator. Osim toga, sprječava prolaz brzih neutrona te se koristi i kao moderator pri nuklearnim reakcijama.

Brisanje poruka iz prošlosti

Piramida Sunca, Teotihuacan

Popevši se kamenim stubama na visinu od 60 m, konačno sam stigao na vrh. Bilo je poslijepodne 19. svibnja i sunce se nalazilo točno iznad mene, gdje će biti i 25. srpnja. Naime, tih dana zapadna strana piramide okrenuta je prema zalazećem suncu.

Mnogo zanimljivija pojava uočljiva je tijekom ekvinocija, 20. ožujka i 22. rujna. Naime, tada sunčeve zrake na svom putu od juga prema sjeveru tvore savršeno ravnu podnevnu sjenu, koja se pruža uz niže razine zapadne strane piramide. Čitav proces, od savršene sjene do savršene svjetlosti, traje točno 66,6 sekundi. Isti se proces ponavlja već tisućama godina, a nastavit će se sve dok se to golemo zdanje ne pretvori u prašinu.

To, naravno, znači da je piramida, između ostaloga, služila i kao vječni sat, koji precizno označava vrijeme ekvinocija i na taj način olakšava eventualno ispravljanje kalendara, što je bilo od presudnoga značenja za Maye, koje su očito bile opsjednute protokom i mjerenjem vremena. Osim toga, može se pretpostaviti i to da su graditeljski meštari Teotihuacana baratali velikim brojem astronomskih i geodetskih podataka na temelju kojih su odlučili izgraditi Piramidu Sunca na mjestu koje je jamčilo željene ekvinocijske učinke.

Bila je to pomno planirana građevina. Preživjela je tisućljeća i sveobuhvatne rekonstrukcije velikoga dijela vanjske konstrukcije, koje je početkom 20. stoljeća proveo samozvani restaurator Leopoldo Bartres. Osim što je ukrao dragocjen dokaz koji bi nam pomogao u razumijevanju svrhe te zagonetne građevine, taj je odbojni sluga korumpiranog meksičkog diktatora Porfirija Diaza odstranio vanjski sloj kamena, žbuke i kreča iz čitavog sjevernog, istočnog i južnog zida piramide, *prodrijevši više od 6 m u dubinu*. Posljedice tog čina bile su katastrofalne: nepromočiva podzemna površina od nepečene cigle za jakih se kiša počela topiti, pretvarajući se u tekuću masu koja je prijetila uništenjem čitavoga zdanja. Iako je hitnim mjerama zaustavljeno proklizavanje, ništa nije moglo promijeniti činjenicu da je Piramida Sunca lišena gotovo svih izvornih obilježja.

Sa stajališta suvremene arheologije to je bilo neoprostivo oskvrnuće. Zbog njega nikada nećemo proniknuti u smisao mnogih kipova, natpisa, reljefa i predmeta koji su se gotovo sigurno nalazili među odstranjenim slojevima vanjske ljuske. No, to nije jedina i najtragičnija posljedica Bartresova grotesknog vandalizma. Dokaz upućuje na to da su nepoznati graditelji Piramide Sunca namjerno uključili znanstvene podatke u mnoge ključne proporcije velike građevine. Taj je zaključak izveden na temelju netaknute zapadne strane te piramide (na kojoj su vidljive ekvinocijske pojave). No, zahvaljujući Bartresu, koji ih je svojevoljno izmijenio, na slične zaključke ne upućuju i ostale tri strane piramide. Zaista, opsežnim promjenama izvornoga oblika i veličine piramide, meksički je "restaurator" buduće naraštaje lišio značajnih saznanja kojima ih je Teotihuacan imao podučiti.

Vječni brojevi

Transcendentan broj π (pi) ima temeljno značenje u višoj matematici. Njegova je vrijednost otprilike 3,14 i predstavlja omjer promjera i opsega kruga. Drugim riječima, ako promjer kruga iznosi 30,48 cm, njegov će opseg iznositi $30,48 \text{ cm} \times 3,14 = 95,7 \text{ cm}$. Osim toga, budući da je promjer kruga jednak polumjeru puta dva, broj omogućava da se izračuna opseg bilo kojega kruga pomoću njegova polumjera. U tom slučaju, formula uključuje duljinu polumjera pomnoženu sa 2. Na taj način polumjer kruga, čiji je promjer 30,48 cm, iznositi će 15,24 cm. Formula za izračunavanje njegova opsega jest: $15,24 \text{ cm} \times 2 \times 3,14 = 95,7 \text{ cm}$. Slično tome, ako je polumjer kruga 25,4 cm, njegov će opseg iznositi 159,5 cm ($25,4 \text{ cm} \times 2 \times 3,14$), a opseg kruga čiji je polumjer 17,78 cm biti će 111,6 cm ($17,78 \times 2 \times 3,14$).

Formule u kojima se vrijednost broja π koristi za izračunavanje opsega iz promjera i polumjera vrijede za sve krugove, bez obzira na njihovu veličinu i, naravno, vrijede za sve kugle i kružnice. Na prvi pogled one se čine jednostavnima. Međutim, smatra se da se to revolucionarno otkriće zbilo prilično kasno u povijesti čovječanstva. Ortodoksni znanstvenici ističu da je upravo Arhimed u 3. st. pr. Kr. izračunao vrijednost broja π kao 3,14. Oni ne prihvaćaju mogućnost da su matematičari Novoga svijeta poznavali taj broj prije dolaska Europljana u 16. stoljeću. Upravo zato zbunjuje činjenica da Velika piramida u Gizi (koja je izgrađena više od 2000 godina prije Arhimedova rođenja) i Piramida Sunca u Teotihuacanu (koja potječe iz prošlosti mnogo dalje od španjolskoga osvajanja) sadrže upravo vrijednost broja π . Dapače, u obje je piramide broj π uključen na jednak način, što navodi na zaključak da su njihovi drevni graditelji nedvojbeno veoma dobro poznavali taj transcendentan broj.

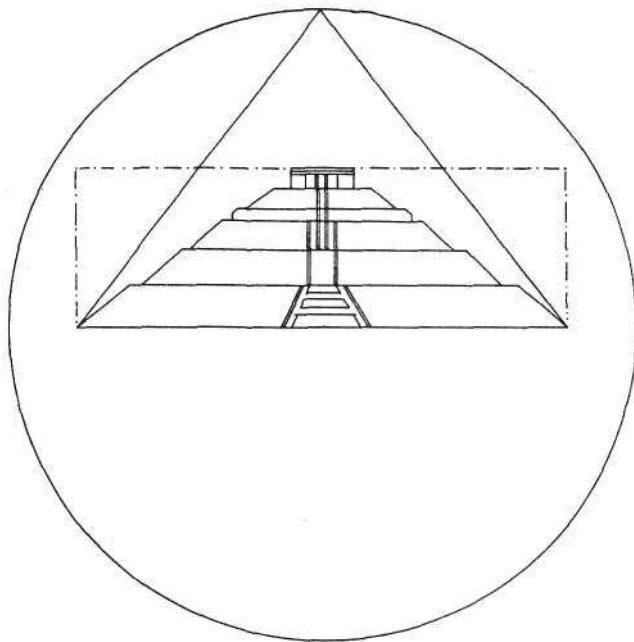
Osnovni čimbenici u geometriji odnosnih piramida su sljedeći: (1) visina od baze do vrha te (2) opseg baze građevine. Omjer između izvorne visine Velike piramide u Gizi (koja iznosi 146,72 m) i opsega njezine baze (koji iznosi 921,45 m) jednak je omjeru polumjera i opsega kruga, odnosno 2π . Dakle, pomnožimo li visinu piramide sa 2π (kao što bismo učinili s polumjerom kruga kako bismo izračunali njegov opseg), rezultat će biti opseg njezine baze ($146,72916 \text{ m} \times 2 \times 3,14 = 921,45916 \text{ m}$). Isto tako, započnemo li jednadžbu obrnutim putem, rezultat će biti visina piramide ($921,45916 \text{ m}$ podijeljeno sa 2, podijeljeno sa $3.14 = 146,72916 \text{ m}$).

Budući da nije pojmljivo da je tako precizna matematička korelacija nastala posve slučajno, nameće se zaključak da su graditelji Velike piramide doista znali za broj π te da su ga namjerno uključili u dimenzije svoga spomenika.

Razmotrimo sada Piramidu Sunca u Teotihuacanu. Kut njezinih stranica iznosi $43,5^\circ$ (za razliku od Velike piramide, čije su stranice pod kutem od 52°). Kutovi meksičkoga spomenika nešto su blaži, jer opseg njegove baze, koji iznosi 893,91744 m, nije mnogo manji od one egipatskoga spomenika, dok je njegov vrh znatno niži (prije Bartresove "restauracije" iznosio je otprilike 71,17 m).

Formula 2π primijenjena na Velikoj piramidi ne pristaje tim proračunima. Međutim, s njima se podudara formula 4π . Dakle, ako visinu Piramide Sunca (71,17 m) pomnožimo sa 4π , rezultat će ponovno biti opseg: $71,1708 \text{ m} \times 4 \times 3,14 = 893,90524 \text{ m}$ (s odstupanjem samo 0,0122 m od točne brojke od 893,91744 m).

To posve sigurno nije slučajno, jednako kao što broj π nije slučajno prisutan u dimenzijama egipatskoga spomenika. Osim toga, činjenica da su

Visina Piramide Sunca $\times \pi$ = perimetar baze.
 Visina Velike Piramide u Gizi $\times \pi$ = perimetar baze.

obje građevine povezane s brojem π (dok ostale piramide s obje strane Atlantika to nisu) snažno podupire ne samo postojanje napredne matematike nego i *zajedničku svrhu* koja ih povezuje.

Kako smo uočili, stranice Velike piramide morale su stajati pod kutom od 52° kako bi se postigao željeni omjer između njezine visine i opsega baze (2π). Stranice Piramide Sunca također su postavljene pod neobičnim kutom od $43,5^\circ$, kako bi se postigao željeni omjer njezine visine i opsega baze (4π). Drevnim egipatskim i meksičkim graditeljima bilo bi mnogo jednostavnije da su se odlučili na kut od 45° (koji bi postigli veoma lako, podjelom pravoga kuta), osim ako nisu bili vođeni nekim skrivenim motivima.

Zbog kojeg bi zajedničkoga cilja graditelji tih dviju piramida nastojali postići preciznu vrijednost broja π i uključiti je u svoje veličanstvene spomenike? Budući da u doba izgradnje piramida nije bilo izravnih dodira između meksičke i egipatske civilizacije, nije li razumno zaključiti da su u veoma drevno doba naslijedile neke ideje od zajedničkog izvora?

Je li moguće da ideja izražena u obliku Velike piramide i Piramide Sunca ima veze s *kuglama* (naime, krugovi su dvodimenzionalni)? Napore da se vrijednost π uključi u meksičku i egipatsku piramidu mogao bi objasniti samo pokušaj da se trodimenzionalnim spomenicima ravnih površina simboliziraju kugle. Nadalje, moguće je da graditelji tih spomenika nisu kanili na taj način prikazati sve kugle, nego samo jednu - planet Zemlju.

Dugo će vremena proći dok ortodoksni arheolozi ne budu spremni prihvatiti činjenicu da su neki drevni narodi bili dovoljno znanstveno napredni da dođu do podataka o obliku i veličini Zemlje. Međutim, američki profesor povijesti znanosti i priznati stručnjak na području drevnih mjerenja, Livio Catullo Stecchini, tvrdi da postoje nepobitni dokazi o postojanju takvoga znanja u drevno doba. Stecchinijevi zaključci, koji se uglavnom odnose na Egipat, osobito su dojmivi jer se temelje na matematičkim i astronomskim podacima koji su, prema mišljenju većine znanstvenika, neosporni. Potpuno objašnjenje tih zaključaka i podataka na kojima se oni temelje nalaze se u VII. dijelu ove knjige. Međutim, ovdje ćemo se osvrnuti na nekoliko Stecchinijevih rečenica, koje bi nam mogle pružiti dodatan uvid u zagonetku:

"U biti, Velika piramida je prikaz sjeverne Zemljine polutke projicirane na ravnim površinama, kao na zemljovidima. Velika piramida je projekcija na četiri površine u obliku trokuta. Vrh predstavlja pol, a opseg ekvator. Upravo stoga odnos između opsega baze i visine iznosi 2π . Velika piramida predstavlja sjevernu Zemljinu polutku u omjeru 1:43 200."

U VII. dijelu knjige objasniti ćemo zašto je odabran upravo taj omjer.

Matematički grad

Dok sam koračao sjevernim krajem Ulice mrtvih, preda mnom se uzdizala Piramida Mjeseca, u izvornom obliku četverokratnog zigurata. I Piramida Sunca se izvorno sastojala od četiri kata, no, hiroviti je Bartres između njezine treće i četvrte razine izgradio i petu.

Postoji, međutim, izvorna značajka Piramide Sunca koju Bartres nije uspio uništiti: podzemni prolaz koji vodi iz špilje ispod zapadne strane te piramide. Prolaz, visok 2,1 m, otkriven je posve slučajno 1971., nakon čega je pomno istražen. Ustanovljeno je da se proteže više od 90 m na istok, do točke u blizini geometrijskog središta piramide. Iz te točke prolaz vodi u drugu, veoma prostranu špilju, koja je umjetnim putom proširena tako da

nalikuje djetelini s četiri lista. "Listovi" su zapravo prostorije, a opseg baze svake od njih iznosi otprilike 18 m i u svakoj se nalaze razni predmeti, primjerice, prekrasno izrezbarene ploče od škriljevca te ulaštena zrcala. Ondje je i složen sustav za odvod vode sastavljen od međusobno isprepletenih i u kamenu uklesanih cijevi.

Potonje je osobito zanimljivo jer u unutrašnjosti piramide nije otkriven izvor vode. Međutim, brane upućuju na to da je u drevno doba ondje zaista pretjecala voda i to vjerojatno u velikim količinama. Osim toga, to bi mogao biti dokaz za pretpostavku da je Ulicom mrtvih nekoć tekla voda niz brane i uz pregradne zidove koje sam vidio sjeverno od Utvrde, te za Schlemmerovu teoriju o reflektirajućim bazenima i predviđanju potresa.

Zaista, što sam o tome više razmišljao, to sam bio uvjereniji da je osnovni motiv Teotihuacana bila upravo voda. Hram Quetzalcoatl nije ukrašen samo slikama Pernate Zmije nego i simbolima vode, među kojima se osobito ističe uzorak koji podsjeća na valove te mnoštvo lijepih rezbarija morskih školjki. Razmišljajući o tim slikama, stigao sam do prostranoga trga smještenog u podnožju Piramide Mjeseca. Zamislio sam ga u njegovu izvornom obliku - ispunjenog vodom, dubokom otprilike 3 m. Zacijelo je bio veličanstven: dostojanstven, moćan i spokojan.

Piramida Akapana u dalekom Tiahuanacu također je bila okružena vodom, zbog koje je, kako sam upravo ustanovio i za Teotihuacan, to mjesto i nastalo.

Počeo sam se uspinjati Piramidom Mjeseca. Procjenjuje se da je ta piramida, koja je gotovo upola niža od Piramide Sunca, načinjena otprilike od milijun tona kamena i zemlje, za razliku od Piramide Sunca u koju je utrošeno 2,5 milijuna tona kamena i zemlje. Drugim riječima, dva spomenika zajedno teže 3,5 milijuna tona. Nevjerojatno je da je toliku količinu materijala moglo nanijeti tek 15 000 ljudi, a procjenjuje se da bi rad na tako golemim građevinama mogao potrajati najmanje trideset godina.

U blizini Teotihuacana, doduše, vjerojatno nije nedostajalo radne snage: Projekt kartiranja Teotihuacana ustanovio je da je u doba svog najvećeg procvata grad mogao imati 200 000 stanovnika, zbog čega je bio veći i od carskoga Rima. Ustanovljeno je i da su osnovne građevine koje se danas ondje mogu vidjeti zauzimale tek mali dio cjelokupnog područja drevnog Teotihuacana. Na vrhuncu razvoja grad se širio na područje veće od 31 km² i sadržavao je otprilike 50 000 stanova smještenih u 2 000 stambenih naselja, 600 sporednih piramida i hramova te 500 "tvorničkih" područja u kojima se obrađivao kamen, bazalt, škriljevac, izrađivali su se predmeti od keramike, ukrasne skulpture i pogrebno kamenje.

Zaustavio sam se na vrhu Piramide Mjeseca i promatrao krajolik oko sebe. U dolini preda mnoom prostirao se Teotihuacan - geometrijski grad koji su u pretpovijesno doba projektirali i izgradili nepoznati graditelji. Na istoku se, uz Ulicu mrtvih nazirala Piramida Sunca, taj vječni graditeljski ispis drevne matematičke poruke kojom se nastoji podsjetiti na oblik Zemlje. Čini se da je civilizacija koja je izgradila te vječne spomenike Teotihuacana u njih matematičkim jezikom upisala složen podatak.

Zašto matematičkim jezikom?

Možda zato što će, bez obzira na moguće promjene koje će zahvatiti ljudsku vrstu, polumjer kruga pomnožen sa 2π (ili pola polumjera pomnoženog sa 4π) uvijek odgovarati iznosu opsega toga kruga. Drugim riječima, matematički je jezik možda odabran iz posebnih razloga: za razliku od usmenoga govora takav je kod, čak i nakon više tisuća godina, uvijek moguće dešifrirati.

Kao i bezbroj puta do sada, ponovno sam suočen s mogućnošću da čitavo poglavlje ljudske povijesti može biti potpuno zaboravljeno. Zaista, dok s vrha Piramide Mjeseca promatram matematički grad bogova, čini mi se da je naša vrsta možda pala u potpun zaborav te da mračno doba, koje toliko bezbrižno i opušteno nazivamo "pretpoviješću", može skrivati nezamislive istine o vlastitoj prošlosti.

Konačno, što je pretpovijest nego zaboravljeno vrijeme - vrijeme o kojemu nemamo nikakve podatke. Što je pretpovijest nego doba neprobojne tame kojom su koračali naši preci, a o kojoj naša svijest ne pamti ništa? Upravo iz toga mračnoga doba stigao je zagonetni Teotihuacan, obavijen matematičkim kodom i oblikovan astronomskim i geodetskim linijama. A iz toga istoga mračnoga doba stigli su i olmečki kipovi, neobjašnjivo precizan kalendar koji su Maye naslijedile od svojih prethodnika, nedokučivi crteži u Nazci, tajanstveni grad u Andama, Tiahuanaco ... te još mnoštvo drugih čuda kojima ne znamo podrijetlo.

Kao da smo se probudili iz dugoga, nemirnoga sna i ušli u svjetlost povijesti, ali još uvijek progonjeni nejasnom, i zaglušujućom jekom naših snova...

IV. dio - Tajna mitova - I. Vrsta bez sjećanja

XXIV. poglavlje

Jeka naših snova

Neki od najsnažnijih i najstarijih mitova koje smo naslijedili iz drevnoga doba, predstavljaju nejasno ali stvarno sjećanje ljudi na strašnu svjetsku katastrofu.

Odakle ti mitovi potječu?

Zašto sve priče nalikuju jedna drugoj, iako potječu iz različitih kultura? Zašto sadrže istu simboliku? I zašto se u njima često spominju isti likovi i događaji? Ako su ti mitovi zaista *sjećanja*, zašto ne postoje povijesni zapisi o planetarnoj katastrofi?

Je li moguće da *sami mitovi* predstavljaju povijesne zapise? Je li moguće da su te dojmljive i besmrtno priče, koje su sastavili nepoznati geniji bile medij preko kojega se sjećanje na pošast prenosilo još od pretpovijesnoga doba?

I arka nestade pod vodama

U drevnom Sumeru živio je kralj, koji je žudio za vječnim životom. Zvao se Gilgameš. O njegovim pothvatima doznajemo iz sačuvanih mezopotamskih mitova i predaja ispisanih klinastim pismom na pločicama od pečene gline. Tisuće pločica, od kojih neke potječu s početka 3. tisućljeća pr. Kr., iskopano je u Iraku. One prenose jedinstvenu sliku iščezle kulture i podsjećaju nas da su se čak i u to uzvišeno drevno doba ljudi sjećali još drevnijega doba - doba od kojega ih je razdvojio velik i strašan potop:

"Objaviti ću svijetu djela Gilgameša. Sve je vidio on, gospodar zemlje. Upoznao je svakoga i svačije znanje i djelo, sve je razumio.

Vidio je život i rad ljudi. Iznio je na svjetlost tajne i skrivene stvari. Mudrost, kao ponor duboka, bila mu je jasna. Donio je vijesti iz vremena prije velikoga potopa. Dugim putem išao je u daljinu. Mučno je bilo dugo putovanje i teška vožnja. Svu muku dao je patnik uklesati u kamenu. U tvrdome kamenu uklesana su sva djela i sve patnje."

Priču je Gilgamešu ispriповijedio Utnapištim, kralj koji je vladao tisuću godina prije Gilgameša i koji je preživio potop. Budući da je sačuvao sjeme čovječanstva i svih živih stvorenja, bio je nagrađen darom besmrtnosti.

Veoma davno, kazuje Utnapištim, na Zemlji su obitavali bogovi: Anu, gospodar nebeskoga svoda, Enlil, provoditelj božanskih odluka, Ištar, božica rata i tjelesne ljubavi i Ea, gospodar voda, čovjekov prirodni prijatelj i zaštitnik.

"U to doba svijet je bio napučen, ljudi su se množili, svijet je rikao poput divljega bika i velikoga je boga smetala buka. Enlil je čuo buku i rekao bogovima na vijeću: "Buka ljudi je nepodnošljiva i zbog žamora više ne mogu spavati." Tako su bogovi odlučili uništiti čovječanstvo."

Međutim, Ea se smilovao nad Utnapištimom. Obratio mu se preko trščanoga zida kraljeve kuće i obavijestio ga o predstojećoj katastrofi te ga uputio da sagrađi brod u kojemu će on i njegova obitelj preživjeti potop:

"Sagrađi drvenu kuću, podigni je u brodu! Ostavi bogatstvo, traži život, prezri ljudska dobra i spasi svoju dušu ... Odmah sagrađi brod. Neka mu dužina odgovara širini. Stavi u brod sjeme svih živih stvorenja."

Utnapištim ga je poslušao i pravodobno je sagrađio brod. "Ispunio sam ga svime što sam imao", rekao je, "ispunio sam ga sjemenom svih živih stvorenja":

"Ukrcao sam na brod svu svoju rodbinu, stoku, divlje zvijeri i zanatlije svih vještina ... Konačno dođe to vrijeme. Kad je svanulo jutro, crni oblak se pojavio na nebu; grmjelo je s mjesta na kojemu je jahao Adad, gospodar oluje. Bog oluje pretvorio je svjetlost u tamu ... Prvoga je dana oluja bijesnila i nastupio je potop ... Brat brata nije više prepoznavao. I sami se bogovi uplašili potopa. Pobjegli su popevši se na nebo Anuovo. Savijeni kao psi gurahu se među sobom

dok je Ištar glasno zavijala: ... "Jesam li zato rodila svoje ljude da sada kao riblje leglo ispunjavaju more?"

U međuvremenu, nastavlja Utnapištim:

"Šest dana i šest noći vjetar je puhao, bujica, oluja i potop zasuli su svijet, oluja i potop divljali su poput ratnika. Sedmoga dana popusti potop. Oluja sa juga se stišala, more se smirilo, voda se povukla. Pogledao sam svijet i bila je tišina Svi su se ljudi pretvorili u blato ... Otvorio sam okno i svjetlost mi je obasjala lice. Pao sam na koljena, sjeo sam i plakao, plakao sam i suze su mi tekle niz lice. Pogledao sam na daleku vodenu pustinju ... Četrnaest morskih milja dalje pojavila se planina i na njoj se brod zaustavio; na planini Nisir brod je čvrsto ostao i nije se zaljuljao ... Sedmoga dana uzeo sam goluba i pustio ga da odleti. Golub odleti i opet se vrati. Zatim sam pustio lastavicu - , no i ona se vratila. Oslobodio sam gavrana. Gavran je odletio, vidio je kako se voda povukla, jeo je, letio uokolo i više se nije vratio."

Utnapištim je znao da se može sigurno iskrcati:

"Na vrhu planine prolio sam vino u slavu bogova ... Spalio sam drvo, trstiku, cedar i mirtu ... Kada su bogovi osjetili slatki miris okupili su se nad žrtvom poput muha..."

Spomenuti tekstovi nikako nisu jedini sačuvani zapisi iz drevnoga Sumera. Na ostalim se pločicama, od kojih su neke stare gotovo 5000 godina, a druge oko 3000 godina, lik koji utjelovljuje Utnapištim naziva različito: Zisudra, Xisuthros ili Atrahasis. Međutim, on je uvijek patrijarhalan lik, kojega upozorava isti milosrdan bog i koji preživljava isti sveopći potop u istoj arci u kojoj je prebrodio oluju, te čiji su potomci ponovno napučili svijet.

Mnogo je očitih sličnosti između mezopotamskoga mita o potopu i glasovite biblijske priče o Noi. (vidi bilješku). Međutim, najznačajnija od svega jest činjenica da je u oba mita sačuvana ista veličanstvena predaja o globalnoj katastrofi i uništenju čovječanstva.

Srednja Amerika

Ista je poruka sačuvana na drugome kraju svijeta, u Meksičkoj dolini, daleko od planina Ararat i Nisir. Ondje su se, kulturno i zemljopisno izolirane od židovsko-kršćanskih utjecaja, davno prije dolaska Španjolaca pripovijedale priče o velikome potopu. Kao što smo već spomenuli, tamošnje je stanovništvo vjerovalo da je potop kojim je nestalo Četvrto sunce uništio čitavu zemlju: "Sve su uništile neprestane kiše i nezaustavljive bujice. Planine su nestale i ljudi su pretvoreni u ribe..."

Prema astečkoj mitologiji preživjela su samo dva čovjeka: muškarac, Coxcoxtli i njegova žena, Xochiquetzal, koju je bog upozorio na kataklizmu. Oni su pobjegli na velikom brodu koji su sagradili prema božanskim napucima, a iskrcali su se na vrhu visoke planine. Poslije toga imali su mnogo djece, koja su bila nijema sve dok im golubica s vrha drveta nije podarila dar govora i jezika. Ti su se jezici toliko razlikovali da se djeca međusobno nisu mogla razumijeti.

Slična srednjoamerička predaja, koja potječe od Mechoacaneseke, još se više podudara s pričom iz *Knjige Postanka* i mezopotamskim izvorima. Prema toj predaji, bog Tezcatilpoca odlučio je uništiti čovječanstvo potopom, i poštediti samo Tezpija, koji se sa svojom ženom, djecom i mnoštvom životinja i ptica, te zaliham a zrna i sjemenja, nužnih za opstanak ljudske vrste, ukrcao na velik brod. Brod se zaustavio na planinskom vrhu nakon što je Tezcatilpoca zapovjedio vodama da se povuku. Kako bi provjerio može li se sigurno iskrcati, Tezpi je poslao lešinara koji se nije vratio, jer je ostao hraniti se strvinama kojima je bila prekrivena zemlja poslije potopa. Poslije toga čovjek je poslao ostale ptice od kojih se vratio samo kolibrić, noseći u kljunu prolisalu granu. To je bio znak da se zemlja počela obnavljati, te je Tezpi sa svojom obitelji napustio arku, razmnožio se i napučio svijet.

Sjećanja na strašan potop koji su prouzročili nezadovoljni bogovi sačuvana su i u knjizi *Popol Vuh*. Prema tom drevnom zapisu, Veliki Bog odlučio je stvoriti čovječanstvo na samom početku vremena. Bio je to pokus koji je započeo "likovima načinjenima od drveta koji su nalikovali ljudima i koji su govorili kao ljudi". Ta stvorenja više nisu uživala Božju naklonost jer su "zaboravila svoga Stvoritelja":

"Tako je iz Srca Nebeskoga poslan potop; velik potop koji je uništio vodena stvorenja. S neba je pala gusta smola, zamračilo se lice zemlje a crna kiša padala je danju i noću. Drvena stvorenja bila su uništena, slomljena i ubijena."

Međutim, nisu svi poginuli. Maye iz Jukatana vjerovala su, poput Asteka i Mechoacanese, da su njihov "Noa" i njegova žena, "Veliki Otac i Velika Majka", preživjeli potop i ponovno napučili zemlju, te na taj način postali precima svih sljedećih naraštaja čovječanstva.

Južna Amerika

U Južnoj Americi, točnije u srednjoj Kolumbiji, susrećemo se s narodom Chibka. Prema njihovim mitovima, oni su isprva živjeli kao divljaci, bez zakona, poljoprivrede i religije. Među njima se jednoga dana pojavio starac druge rase. Imao je dugu, gustu bradu i zvao se Bochica. Podučio je Chibke izgradnji koliba i zajedničkom životu.

Njegova žena bila je veoma lijepa i zvala se Chia. Pojavila se poslije njega, no bila je zla i uživala je spriječavati muževe altruističke napore. Budući da se nije mogla izravno suprotstaviti njegovim moćima, poslužila se čarolijama i izazvala strašan potop u kojemu je poginula većina stanovnika. Bochica se razljutio i protjerao Chiu na nebo. Ona je postala mjesec koji osvjetljava noći. Bochica je povukao vode i doveo nekoliko preživjelih koji su u planinama pronašli utočište. Dao im je zakone, podučio ih zemljoradnji i uveo štovanje Sunca uz obvezne periodične svečanosti, žrtvovanja i hodočašća. Zatim je odredio dvojicu poglavica koji su trebali dijeliti vlast a ostatak svoga života na zemlji proveo je kao asket, u tihom razmišljanju. Kada je uzašao na nebo, postao je bog.

Južnije u Ekvadoru, indijansko pleme Kanarijanaca dijeli drevnu priču o potopu u kojemu su preživjela dva brata popevši se na vrh visoke planine. Kako je voda rasla, planina je postajala sve viša, tako da su braća izbjegla katastrofu.

Kada su prvi put otkriveni, pripadnici indijanskoga plemena Tupinamba iz Brazila štovali su niz junaka-prosvjetitelja ili stvaratelja. Prvi od njih bio je Monan (drevan, star), za kojega se vjeruje da je stvorio čovječanstvo, ali koji je poslije uništio svijet potopom i vatrom...

Peru je, kako smo vidjeli u II. dijelu, osobito bogat legendama o potopu. Tipična priča kazuje o Indijancu kojega je ljama upozorila na potop. Čovjek i ljama pobjegli su na planinu zvanu Vilca-Coto:

"Kada su stigli na vrh planine, ustanovili su da su sve vrste ptica i životinja ondje već pronašle utočište. More je počelo rasti i prekrilo je sve ravnice i planine, osim vrha Vilca-Cota. No, čak su i ondje valovi udarali toliko visoko da su se životinje skupile na uskom

području. Nakon pet dana voda je padala i more se vratilo u svoj ležaj. Ali, svi su se ljudi utopili, osim jednoga, i od njega potječu svi narodi na Zemlji."

Pleme Araucnaian iz pretkolumbovskog Čilea sačuvalo je predaju o potopu, u kojemu je preživjelo veoma malo Indijanaca. Preživjeli su se sklonili na visokoj planini zvanoj Thegtheg ("grmljavina" ili "svjetlucaње") koja je imala tri vrhunca i koja je mogla plutati na vodi.

Na jugu kontinenta, u Tierra del Fuego legenda plemena Yamana kazuje: "Žena-mjesec uzrokovala je potop. Bilo je to u doba velikog preokreta. Mjesec je bio prepun mržnje prema ljudima. U to doba utopili su se svi, osim nekolicine koji su uspjeli pobjeći na pet planinskih vrhova, koje voda nije prekrila."

Drugo pleme iz Tierra del Fuego, Pehuenche, povezuje potop s produženim razdobljem tame: "Sunce i Mjesec pali su s neba i svijet je ostao bez svjetlosti sve dok konačno dva divovska kondora nisu odnijela i Sunce i Mjesec natrag na nebo."

Sjeverna Amerika

U međuvremenu, na drugom kraju obiju Amerika, među aljaškim plemenom zvanom Inuit, sačuvana je predaja o strašnom potopu i potresu, koji su tolikom brzinom zahvatili zemlju da je samo nekoliko ljudi skamenjenih od straha uspjelo pobjeći u kanue ili pronaći utočište na vrhovima najviših planina,.

Pleme Luiseno iz Donje Kalifornije ima legendu o potopu koji je prekrrio planine i uništio većinu čovječanstva. Spasilo se samo nekoliko ljudi, koji su pobjegli na najviše vrhove do kojih vode nisu stigle dok je ostatak svijeta bio potopljen. Preživjeli su ondje ostali sve dok se vode nisu povukle. Sjevernije, među Huronima sačuvani su slični mitovi o potopu. Legende, pak, plemena Montagnais iz skupine Algonquina, kazuju o tome kako je Michabo, odnosno Veliki Zec, nakon potopa ponovno stvorio svijet uz pomoć gavrana, vidre i štakora.

U Lyndovu autoritativnom djelu iz 19. stoljeća, *Povijest plemena Dakota (History of the Dakotas)* sačuvane su mnoge urođeničke predaje kojima je prijetio zaborav. U toj se povijesti spominje i irokeški mit o tome kako su "more i vode nekoć povrijedile zemlju te su svi ljudski životi bili uništeni". Legenda plemena Chickasaw kazuje da je svijet uništila voda, ali "jedna obi-

telj i po dvije životinje svake vrste bili su spašeni". I Siuksi govore o razdoblju kada nije bilo suhe zemlje i kada su nestali svi ljudi.

Posvuda voda

Koliko se daleko u mitovima čovječanstva prostiru valovi sjećanja na veliki potop?

Zaista veoma daleko. U svijetu je poznato više od 500 legenda o potopu, a stručnjak-istraživač dr. Richard Andree je na temelju istraživanja provedenog na njih 86 (20 azijskih, 3 europske, 7 afričkih, 46 američkih i 10 australskih te legendi s područja Tihoga oceana) zaključio da su 62 legende potpuno neovisne o mezopotamskim i hebrejskim utjecajima.

Primjerice, najraniji jezuitski učenjaci, koji su bili među prvim Europljanima koji su stigli u Kinu, imali su mogućnost da u Carskoj knjižnici proučavaju golemo djelo sastavljeno od 4 320 knjiga za koje se vjerovalo da potječu iz drevnoga doba i da sadrže "svekoliko znanje". U tim su knjigama bile zapisane brojne predaje o tome što se događalo kada se čovječanstvo pobunilo protiv vrhovnih bogova i kada je narušen poredak svemira: "Planeti su promijenili svoju putanju. Nebo se spustilo prema sjeveru. Sunce, Mjesec i zvijezde promijenile su svoj hod. Zemlja se raspala na dijelove a iz njenih su njedra snažno nasrnule vode i preplavile zemlju."

Pripadnici naroda Chewong iz malezijskih tropskih šuma vjeruju da se njihov svijet, koji nazivaju Zemljom Sedam, iznova preokreće i tada se sve potopi i uništi. Međutim, posredstvom boga-stvoritelja Tohana nova ravna površina, koja je nekoć predstavljala donju stranu Zemlje Sedam, oblikovana je u planine, doline i ravnice. Zasađena su nova stabla i rođeni su novi ljudi.

Mitovi iz Laosa i sjevernoga Tajlanda kazuju kako su veoma davno u gornjem kraljevstvu živjela bića Then, dok su donjim svijetom vladala trojica velikih ljudi, Pu Leng Seung, Khun K'an i Khun K'et. Jednoga su dana Theni objavili zapovijed ljudima da prije no što počnu jesti njima moraju dati dio svoje hrane u znak poštovanja. Ljudi su odbili zapovijed, a bijesni su Theni stvorili poplavu koja je uništila čitav svijet. Tri velika čovjeka sagrađila su splav na čijemu su vrhu načinili malu kuću, te na nju ukricali žene i djecu. Na taj su način oni i njihovi potomci preživjeli potop.

Pripadnici naroda Karen iz Burme imaju sličnu predaju o svjetskom potopu koji su preživjela dva brata na splavi. Isti potop spominje se i u mitovima Vijetnama, koji kazuju kako su brat i sestra preživjeli u velikom

drvenom kovčegu u kojemu su se također nalazila dva para životinja svake vrste.

Nekoliko urođeničkih naroda Australije, osobito onih koji potječu iz krajeva uz tropsku sjevernu obalu, svoje podrijetlo smještaju u doba velikog potopa koji je uništio prvobitni krajolik i društvo. U međuvremenu, u mitovima brojnih drugih plemena spominje se kozmička zmija Yurlunggur (koja se povezuje s dugom), koja je odgovorna za potop.

Neke japanske predaje kazuju da su otoci u Oceaniji nastali povlačenjem voda nakon velikoga potopa. U samoj Oceaniji, pak, havajski urođenici sačuvali su mit o tome kako je svijet bio uništen nakon potopa, te ga je ponovno stvorio bog Tangaloa. Samoanci vjeruju da je nekoć gotovo čitavo čovječanstvo bilo uništeno u potopu. Preživjela su samo dva čovjeka koja su otplovila brodom i stigla konačno u samoanski arhipelag.

Grčka, Indija i Egipat

Na drugoj strani svijeta, grčka mitologija također obiluje sjećanjima na potop. Međutim, u Grčkoj (kao i u Srednjoj Americi) potop se ne shvaća kao događaj koji se zbio jedanput nego je to jedan od niza uništenja i ponovnih stvaranja svijeta. Asteci i Maye govorili su o uzastopnim "suncima" ili epohama (od kojih se naša smatra Petim i zadnjim suncem ili epohom). Usmene predaje drevne Grčke, koje je u 8. stoljeću pr. Kr. skupio i zapisao Hesiod, na sličan način govore o četiri rase ljudi koje su postojale prije sadašnjega svijeta. Svaka sljedeća rasa bila je naprednija od prethodne. I svaku je od njih, kada je za to došlo vrijeme, "progutala" geološka kataklizma.

U prvom i najstarijem svijetu živjela je "zlatna vrsta" ljudi, koji su "živjeli poput bogova, bez briga, bez nevolja i jada. Bezvremenskim su se udovima naslađivali na svojim gozbama. Kada su umrli, bilo je to kao da je čovjeka nadvladao san." Kako je prolazilo vrijeme, na Zeusovu zapovijed ta je zlatna rasa konačno "potonula u dubine zemlje". Naslijedila ju je srebrna rasa, koju je, pak, istisnula brončana rasa, koju su zamijenili junaci, a nakon njih stigla je željezna rasa - današnja rasa ljudi - koja živi u petom i najmlađem svijetu. Za nas je osobito zanimljiva sudbina brončane rase. U mitovima se njezinim pripadnicima pripisuje "snaga divova i snažne ruke na snažnim udovima". Zeus, kralj bogova, istrijebio je te impresivne ljude kao kaznu za zlodjela buntovničkoga titana Prometeja, koji je čovječanstvu podario dar vatre. Osvetničko se božanstvo u svom uništenju svijeta poslužio strašnim potopom.

U najraširenijoj verziji te priče, Prometej je oplodio ženu, koja mu je rodila sina Deukaliona, a on je vladao zemljom zvanom Ftija u Tesaliji, te koji je oženio Piru "crveno-plave kose", kći Epimeteja i Pandore. Kada je Zeus odlučio uništiti brončanu rasu, Prometej je na to upozorio Deukaliona, koji je načinio drvenu kutiju u koju se smjestio s Pirom te je u nju stavio "sve što je potrebno". Kralj bogova poslao je jake kiše s neba, koje su potopile većinu zemlje. U tom potopu poginuli su svi ljudi, osim nekoliko njih, koji su pobjegli na najviše planine. "Tada su se prepolovile i planine Tesalijske i čitava zemlja do Istmosa i Peloponeza pretvorila se u vodenu površinu."

Deukalion i Pira devet su dana i noći plutali tim morem u svojoj kutiji sve dok nisu stigli do planine Parnasa. Ondje su se, kada su se vode povukle, iskrcali i dali žrtve bogovima. Zeus je na to Deukalionu poslao Hermesa s dopuštenjem da zatraži sve što poželi. Deukalion je poželio ljude. Nakon toga mu je Zeus zapovjedio da uzme kamenje i baci ga preko ramena. Nakon što je to Deukalion i učinio, kamenje se pretvorilo u muškarce, a ono koje je bacila Pira pretvorilo se u žene.

Što je Židovima Noa, to je drevnim Greima Deukalion - predak njihove nacije i osnivač brojnih gradova i hramova.

Sličan lik spominje se i u vedskoj Indiji prije više od 3 000 godina. Jednoga dana (kazuje priča):

"kada se mudrac zvan Manu umivao, pronašao je na svome dlanu sićušnu ribu, koja ga je preklinjala da je ne ubije. Sažalivši se nad njom stavio ju je u vrč. Međutim, sljedećega dana riba je toliko narasla da ju je morao odnijeti do jezera. Uskoro je jezero postalo pre-malo. "Baci me u more", reče riba [koja zapravo predstavlja boga Višnu, "i bit će mi mnogo udobnije." Nakon toga je upozorila Manua na prijeteci potop. Poslala mu je velik brod te ga uputila da u njega stavi po dva primjerka svih živih bića te sjemenje svih biljaka, te da se zatim i sam na njega ukrca."

Tek što je Manu to i učinio, ocean je narastao i sve poplavio i ništa se nije vidjelo, osim Višnu u obličju ribe - velikoga stvorenja s jednim rogom i zlatnim ljuskama. Manu je privezao svoju arku za riblji rog i Višnu ju je teglio preko dubokih voda sve dok nije zastao na istaknutom vrhu "Planine Sjevera":

"Riba reče: 'Spasila sam te; pričvrsti brod o stablo tako da ga voda ne odnese dok budeš na planini; a kada se vode povuku, ti ćeš se

spustiti.' Manu je to i učinio. Potop je odnio za sobom sva stvorenja i Manu je ostao sam."

S njime i sa životinjama i biljkama koje je spasio od uništenja započelo je novo doba svijeta. Nakon godinu dana iz voda se pojavila žena koja se predstavila kao "Manuova kći". Par se vjenčao i izrodio djecu. Na taj su način postali preci današnje ljudske rase.

Konačno, posljednje, ali ne i najmanje značajno, u drevnim egipatskim predajama također se spominje veliki potop. Pogrebni tekstovi otkriveni u grobnici faraona Setija I. primjerice, spominju potop koji je uništio griješno čovječanstvo. Razlozi te katastrofe objašnjavaju se u Poglavlju CLXXV *Knjige mrtvih*, u kojoj se iznosi sljedeći govor boga Mjeseca Thota:

"Vodili su bitke, poticali su borbe, činili su zlodjela, stvarali su neprijateljstva, činili su krvoprolića, uzrokovali su muke i nevolje ... [Zbog toga] izbrisat ću sve što sam stvorio. Ova će zemlja ući u vodeni ponor putem pobješnjeloga potopa i postat će kakva je bila u prastaro doba.

Na tragu tajne

Thotovim riječima zatvorili smo krug sumerskih i biblijskih potopa. "Zemlja se bila iskvarila", rečeno je u *Knjizi Postanka*:

"I kad je Bog vidio kako se zemlja iskvarila - ta svako se biće na zemlji izopačilo - reče Bog Noi: 'Odlučio sam da bude kraj svim bićima jer se zemlja napunila opaćinom; i, evo, uništiti ću ih zajedno sa zemljom."

Poput potopa u doba Deukaliona i Manua, te potopa koji je uništio astečko Četvrto sunce, biblijski potop označio je kraj svjetskoga doba. Naslijedilo ga je novo doba: naše doba u kojemu žive Noini potomci. Međutim, od samoga početka znalo se da će se i to doba jednom katastrofalno završiti. Kako glasi stara pjesma: "Bog se objavio Noi u obliku duge; sljedeći put neće biti vode nego vatra."

Biblijski izvor tog proročanstva o uništenju svijeta pronalazimo u Drugoj Petrovoj poslanici:

"Ovo prije svega znajte: na koncu vremena pojavit će se izrugivači, koji će živjeti prema vlastitim požudama i pitati: "Gdje je njegov obećavani dolazak? Otkada su umrli naši očevi, i dalje sve ostaje

kako je bilo od početka stvorenja." Oni hotimično zaboravljaju da su davno postala nebesa skupa sa zemljom, koja je iz vode i među vodama iskrsla na riječ Božju. Njima je ondašnji svijet, potopljen vodom, uništen. A sadašnja nebesa i sadašnju zemlju ista je riječ pohranila za oganj i čuva ih za dan Suda i propasti bezbožnika ... Ali će doći dan Gospodnji kao lopov; u taj će dan nebesa iščeznuti s velikom lomljivom, počela će se u ognju rastopiti, a zemlja se sa svojim ostvarenjima neće više naći."

Biblija, dakle, pretpostavlja postojanje dvaju svjetskih doba, od kojih je naše drugo i posljednje. Druge, pak, kulture zabilježile su više svjetova i uništenja. Na primjer, u Kini se nestala doba nazivaju *kis*, a smatra se da je od početka vremena do Konfucijeva razdoblja proteklo deset takvih razdoblja. Na kraju svakoga *kisa*, "u sveopćem trzanju prirode more izlazi iz svoga ležaja, planine izbijaju iz zemlje, rijeke mijenjaju svoj tok, ljudi i sve živo je uništeno, a drevni tragovi bivaju izbrisani..."

Budistički tekstovi govore o "sedam sunca", od kojih svako završava vodom, vatrom ili vjetrom. Na kraju Sedmoga sunca, sadašnjeg "svjetskog ciklusa", očekuje se da će "zemlja prodrijeti u plamenu". Urođeničke predaje plemena Sarawak i Sabah kazuju da je nebo nekoć bilo "nisko" te "[da je] nestalo šest sunca ... svijet sada obasjava Sedmo sunce". Na sličan način, Sibilinske knjige govore o "devet sunca koja predstavljaju devet doba" i proriču dva doba koja će tek nastupiti - doba Osmoga i Devetoga sunca.

Na drugoj strani Atlantskoga oceana, u Arizoni, pripadnici indijanskoga plemena Hopi (koji su u dalekome srodstvu s Astecima) bilježe postojanje triju sunca, koja su završila velikim uništenjem nakon kojega se postupno ponovno stvaralo čovječanstvo. Prema astečkoj kozmologiji, naravno, prije našega postojala su četiri sunca. Male razlike u točnom broju uništenja i stvaranja o kojima govore različiti mitovi ne smiju nam skrenuti pozornost s očito nevjerovatne sličnosti i podudarnosti drevnih predaja. Diljem svijeta te predaje nose sjećanje na nizove katastrofa. U većini slučajeva, svaka kataklizma opisana je poetskim jezikom te je zaodjenuta metaforama i simbolizmom. Također se veoma često navodi da su barem dvije različite katastrofe nastupile istodobno (najčešće su to poplave i potresi, no katkada i vatra i zastrašujuća tama).

Sve nam to pruža zbunjujuću i maglovitu sliku. Međutim, mitovi Hopija ističu se izravnošću i jednostavnošću:

"Prvi je svijet bio uništen u znaku kazne za ljudske prekršaje sveprožimajućom *vatrom*, koja je stizala odozgo i odozdo. Drugi je

svijet završio kada je zemaljska kugla iskočila iz svoje osi i sve je prekrrio *led*. Treći svijet završio je sveopćim *potopom*. Sadašnji je svijet četvrti. Njegova sudbina ovisit će o tome kako se njegovi stanovnici ponašaju u skladu s planovima Stvoritelja."

Na tragu smo tajne. A budući da se ne možemo nadati da ćemo ikada dokučiti Stvoriteljeve planove, mogli bismo pronaći odgovor na zagonetku naših mitova o globalnom uništenju.

Preko tih mitova izravno nam se obraćaju glasovi iz davnina. Što nam pokušavaju reći?

XXV. poglavlje

Mnoga lica apokalipse

Poput sjevernoameričkih Hopi Indijanaca, Arijci Aveste predislamskoga Irana vjerovali su da su prije našega postojala tri doba. U prvome dobu ljudi su bili čisti, bezgrešni, visoki i dugo su živjeli. No, potkraj toga doba Zli je objavio rat svetome bogu Ahuri Mazdi (Ahura Mazda, op. prev.) i uslijedila je velika kataklizma. Tijekom drugoga doba Zli nije imao uspjeha. U trećem su dobu dobro i zlo bili izjednačeni. Na početku četvrtoga (odnosno sadašnjega) doba pobijedilo je zlo, i ono od tada vlada.

Pretkazuje se da će četvrto doba uskoro završiti, no ovdje nas zanima kataklizma koja je nastupila krajem prvoga doba. To nije bio potop, no budući da se na mnoge načine podudara s brojnim predajama o katastrofalnom potopu, neizbježno uočavamo povezanost.

Tekstovi Aveste vode nas u drevno doba raja na zemlji, kada su daleki preci drevnih Iranaca živjeli u izmišljenome Airyana Vaejou, prvom dobrom i sretnom svijetu Ahura Mazde, koje je procvat doživjelo u prvom dobu svijeta: mitskom rodnome mjestu i izvornom domu arijske rase.

U to doba Airyana Vaejo uživalo je blagu i plodonosnu klimu, sa sedam ljetnih i pet zimskih mjeseci. Bio je bogat životinjskim i biljnim vrstama, plodnim žetvama i livadama kojima su tekle rijeke. No, zli Angra Mainyu pretvorio je taj raj na zemlji u pustoš s deset zimskih i samo dva ljetna mjeseca:

"Prva od dobrih zemalja koju sam ja, Ahura Mazda, stvorio, bila je Airyana Vaejo ... Zatim je Angra Mainyu, koji je prepun smrti, stvorio njihovu suprotnost, moćnu zmiju i snijeg. Ondje je sada deset mjeseci zime i dva mjeseca ljeta, a studen obuzima vodu, zemlju i

drveće Posvuda pada obilan snijeg; to je najstrašnija od sviju pošasti"

Očito je u Airyana Vaeju nastupila iznenadna i dramatična promjena klime. Tekstovi Aveste o tome jasno pripovijedaju. Oni ponajprije opisuju sastanak nebeskih božanstava, koji je organizirao Ahura Mazda i kojemu je nazočio "čestit Yima, dobri pastir velika ugleda u Airyana Vaeju" u pratnji ponajboljih među smrtnicima.

Upravo se u tome dijelu počinju uočavati zapanjujuće sličnosti s predajama o biblijskome potopu. Naime, Ahura Mazda iskoristio je sastanak kako bi upozorio Yimu na posljedice moći Zloga:

"Ahura Mazda se obratio Yimi govoreći: "Yima, čestiti, na tvarni svijet obrušit će se kobna zima, koja će donijeti žestok i razoran mraz. Tjelesni će svijet zadesiti zlo zime i padat će obilni snijegovi.

I sve tri vrste zvijeri će iščeznuti, one koje žive u divljini, one koje žive na vrhovima planina i one koje žive zaštićene u stajama u dubokim dolinama.

Zbog toga sagrađi *var* [hipogej, kripa, podzemna građevina, op. prev.] dugačak i širok poput jahačke staze. U njega smjesti primjerke svih vrsta zvijeri, velikih i malih, stoke, tovarnih životinja, ljudi, pasa, ptica i crvenih zvijeri što bljuju vatru.

"Ondje ćeš učiniti da poteče voda. Staviti ćeš ptice na stabla uz rub vode, u vječno zelenilo. Ondje stavi vrste svih biljaka, najljepših i najmirisnijih i najsočnijih voćaka. Dok se nalaze u *varu*, te stvari i stvorenja neće biti uništeni. No, ne unosi u *var* izobličena stvorenja, ni neplodna, ni luda, ni zla, ni prijetvorna, ni pakosna, ni zavidna; niti čovjeka nepravilnih zuba, ni gubavca ... "

Između Yiminog božanski nadahnutoga *vara* i Noine božanski nadahnute arke, osim veličine pothvata, postoji još samo jedna značajna razlika: arka je bila sredstvo za bijeg od strašnog i razornog potopa, u kojemu je čitav svijet nestao u vodama, a sva živa stvorenja bila su uništena; *var* je bio sklonište od strašne i razarajuće zime, koja je okovala zemlju ledom i uništila sva stvorenja.

Bundahish, drugi zoroasterski tekst (za koji se pretpostavlja da uključuje drevne izgubljene dijelove izvorne *Aveste*), navodi sljedeće podatke o ledenoj kataklizmi koja je zadesila Airyanu Vaejo. Kada je Angra Mainyu poslao "strašnu i razornu hladnoću" time je "napao i nebo, narušivši njegov ustroj".

Bandahish kazuje da je tim napadom Zli zavladao "trećinom neba, prekrivši ga tamom", dok je smrtonosni ledeni pokrivač sve više stezao svoj obruč.

Neopisiva hladnoća, vatra, potresi i narušen ustroj neba

Iranski Arijci Aveste, koji su iz neke druge, daleke domovine doselili u zapadnu Aziju, nisu jedini narod čije se drevne predaje poklapaju s predajama o velikom potopu. Zaista, iako se one najčešće povezuju s potopom, slične teme o božanskom upozorenju i spašavanju ostatka čovječanstva od sveopćega uništenja, koje su povezane iznenadnim početkom hladne klime, pronalazimo na različitim dijelovima svijeta.

U Južnoj Americi, na primjer, Toba Indijanci iz područja Gran Chacoa, koje se prostire uz današnju granicu Paragvaja, Argentine i Čilea, još uvijek njeguju drevni mit o dolasku "velike hladnoće". U ulozi spasitelja ovdje se pojavljuje polubožanski junak zvan Asin:

"Asin je rekao čovjeku neka skupi drva koliko može i prekrije svoju kolibu debelim slojem slame, jer će nastupiti doba velike hladnoće. Kada je koliba bila završena, Asin i čovjek zatvorili su se u nju i čekali. Kada je nastupila velika hladnoća, promrzli su ih ljudi preklinjali da im daju ugarke. Asin je bio strog i davao je žar samo prijateljima. Ljudi su se smrzavali i plakali čitavu noć. U ponoć su svi bili mrtvi, mladi i stari, muškarci i žene, to razdoblje leda i snijega dugo je trajalo i sve su se vatre ugasile. Ledeni je pokrov bio debeo poput životinjske kože."

Poput predaja Aveste i u indijanskom je mitu velika hladnoća povezana s posvemašnjom tamom. Poglavica plemena Tobe kazuje da se ta nesreća dogodila: "[zato što se] zemlja koja je puna ljudi mora promijeniti. Stanovništvo se mora prorijediti kako bi se spasio svijet... Kada je nastupilo dugo razdoblje tame, sunce je nestalo i ljudi su umrli od gladi. Kada su ostali bez hrane, počeli su jesti svoju djecu. Konačno su svi poumirali. "

U mayanskoj knjizi *Popol Vuh* potop se povezuje s "velikom tučom, crnom kišom, maglom i neopisivom hladnoćom". U njoj se spominje i to da je nastupilo razdoblje "[kada su se] nad čitav svijet nadvili oblaci i suton. Sunčevo i Mjesečevo lice bili su zastrti." Drugi mayanski izvori potvrđuju da su čovječanstvo u drevno doba zaista zadesile te "neobične i strašne pojave." Zemlja je utonula u tamu. Sunce je još bilo jarko i čisto. Zatim se

u podne zamračilo. Sunčeva se svjetlost pojavila tek dvadeset šest godina poslije potopa."

Čitatelj će se prisjetiti da mnogi mitovi o potopu i katastrofi ne pripovijedaju samo o velikoj tami nego također o drugim promjenama na nebu. Na primjer, u predaji *Tierra del Fuego* spominje se da su Sunce i Mjesec "pali s neba", dok kineska predaja govori o planetima koje su "promijenili svoje putanje", te da su "Sunce, Mjesec i zvijezde promijenili svoja kretanja. Inke su vjerovale da su se "u drevno doba, kada je nebo vodilo rat na zemlji, rascijepile Ande". Pripadnici plemena *Tarahumara* iz sjevernoga Meksika sačuvali su legende o uništenju svijeta, koje su se temeljile na promjenama Sunčeve putanje. Afrički mit iz Donjeg Konga kazuje da se "veoma davno Sunce susrelo s Mjesecom i na njega bacilo blato, zbog čega je Mjesec slabije sjao. U trenutku toga susreta nastupio je veliki potop." Indijanci *Cahto* iz Kalifornije kažu jednostavno: "Nebo je palo". I drevni grčko-rimski mitovi ističu da su poslije potopa (mit o *Deukalionu* i *Piri*, op. prev.) ubrzo nastupili strašni nebeski događaji. Ti su događaji slikovito opisani u mitu o *Faetontu*, *Helijevo* sinu, koji je upregnuo očevu kočiju, ali nije znao njome upravljati:

"Ubrzo su plameni konji osjetili da uzde ne drže vješte ruke. Propinjali su se i krivudali skrenuvši s uobičajenog puta; čitava je zemlja začuđeno gledala kako veličanstveno Sunce, umjesto svoga dostojanstvenog i blagotvornog kretanja, krivuda nebom jureći u visine i naglo padajući poput meteora."

Ovdje nećemo nagađati o razlozima dramatičnih poremećaja nebeskoga poretka o kojima pripovijedaju legende o kataklizmi. Dovoljno je samo istaknuti da te predaje opisuju isti "poremećaj nebeskoga ustroja" koji je prouzročio neopisivu hladnoću i smrtonosan ledeni pokrivač, kako opisuje iranska *Avesta*. No, spominju se i drugi popratni događaji. Na primjer, prije ili poslije potopa često nastupa vatra. U priči o *Faetontu*: "trava je uvenula; usjevi su izgorjeli; stabla se zapališe u plamenu; tada se zemlja pod njima raspuknula i smrvila, a pocrnjele su se stijene pod vrućinom rasprsnule."

S poplavama se često povezuju i vulkanske erupcije i potresi, osobito u Sjevernoj i Južnoj Americi. Pripadnici plemena *Auracanian* iz Čilea tvrde da su: "poslije vulkanskih erupcija i silovitih potresa uslijedile poplave." Pleme *Mam Maya* iz *Santiaga Chimaltenanga* u zapadnom gorju Guatemale zadržalo je sjećanje na "užarenu smolu koja je tekla poput vode" i uništila svijet. *Mataco* Indijanci iz *Gran Chacoa* u Argentini govore o: "crnom oblaku koji je u doba potopa stigao s juga i prekrrio čitavo nebo. Sijevnula je

munja i zatutnjala grmljavina. No, kapljice koje su pale nisu nalikovale na kišu. Bile su poput vatre."

Čudovište je progonilo Sunce

Jedna je drevna kultura sačuvala predaje koje bismo mogli svrstati među najživopisnije. To je kultura tzv. teutonskih plemena Njemačke i Skandinavije, kultura o kojoj se najviše zna preko saga i pjesama norveških skalda. Događaji opisani u tim pjesmama zbili su se u prošlosti mnogo starijoj nego što znanstvenici to pretpostavljaju. U njima se sjećanje na stravičnu kataklizmu isprepliće s poznatim slikama i neobičnom simbolikom:

"U dalekim šumama Istoka ostarjela je gigantica na svijet donijela čitavo leglo mladih vukova, čiji je otac bio Fenrir. Jedno od tih čudovišta progonilo je Sunce kako bi ga osvojilo. Potjera je dugo bila bezuspješna, ali vuk je svake godine postajao snažniji i konačno je dostigao Sunce. Njegove svijetle zrake postupno su se gasile. Sunce je poprimilo krvavocrvenu boju, a zatim je posve iščeznulo.

Poslije toga svijet je obavila strašna zima. Snježne oluje obrušavale su se sa svih strana. Čitava je zemlja ratovala. Brat se okrenuo protiv brata, djeca više nisu poštovala krvne veze. Bilo je to doba u kojemu se ljudi nisu razlikovali od vukova, žudjeli su za međusobnim uništenjem. Svijet je ubrzo potonuo u ponor ništavila.

U međuvremenu se vuk Fenrir, kojeg su bogovi odavno bacili u lance, oslobodio i pobjegao. Protresao se i svijet je zadrhtao. Jase novo se stablo Yggdrasil [koje predstavlja zemljinu os] protreslo od korijena do najviših grana. Planine su se rascijepile od vrha do podnožja, a patuljci koji su pod njima obitavali očajno su i uzaludno tražili poznate im izlaze koji su sada nestali.

Ljudi, koje su bogovi napustili, otjerani su sa svojih ognjišta i ljudska je rasa nestala s lica zemlje. Sama zemlja počela je gubiti svoj oblik. S neba su zvijezde padale u prazan ponor. Doimale su se poput lastavica koje su poslije duga putovanja iscrpljeno padale i uranjale u valove.

Div Surt je spalio čitavu zemlju; svemir je nalikovao golemoj tali-onici. Iz pukotina stijena izbijali su plamenovi; posvuda je siktala para. Osušila su se sva živa bića i sve bilje. Ostalo je samo golo tlo, ali poput neba i zemlja je bila puna pukotina.

Sve rijeke i sva mora porasli su i preplavili svijet. Valovi su se sudarali. Zemlja je potonula pod vodama...

No, nisu svi ljudi bili uništeni u velikoj pošasti. Zatvoreni u kori jasena Yggdrasila - koju proždirući plamenovi sveopćeg požara nisu uspjeli razoriti - preci buduće rase izbjegli su smrt. U tom im je utočištu jedina hrana bila jutarnja rosa.

Tako je od ostataka drevnoga svijeta nastao novi svijet. Zemlja je postupno izronila iz valova. Planine su se ponovno uzdignule, a iz njih su potekle žuboreće vode."

Taj novi svijet o kojemu kazuje teutonski mit je naš svijet. Nije potrebno posebno isticati da je i on, poput astečkoga i mayanskoga Petoga sunca, nastao veoma davno te da više nije nov. Je li slučajno da se u mnogim srednjoameričkim mitovima o "četvrtom dobu, 4 *Atl*" preživjeli par ljudi nije sklonio u arku nego u veliko drvo, poput Yggdrasila? "4 *Atl* završio je potopom. Planine su nestale. Preživjele su dvije osobe kojima je jedan od bogova naredio da u deblu velikoga stabla načine rupu u koju će upuzati kada se nebesa sruše. Par je ušao u rupu i preživio. Njihovi su potomci ponovno napučili svijet."

Nije li neobično da drevne predaje iz udaljenih krajeva svijeta govore istim simboličnim jezikom? Kako se to može objasniti? Je li posrijedi podsvjesni val međukulturne telepatije ili su elemente tih univerzalnih mitova u pradavno doba uveli mudraci vođeni nekom osobitom svrhom? Koja je od tih nevjerojatnih pretpostavki bliža istini? Postoje li druga moguća objašnjenja te velike tajne?

Još jednom ćemo se osvrnuti na ta pitanja. U međuvremenu, što možemo zaključiti o apokaliptičnim vizijama vatre i leda, potopa, vulkanskih erupcija i potresa o kojima kazuju mitovi? Odražavaju li oni jezivu i poznatu stvarnost, našu prošlost koje se jasno ne sjećamo, ali je ne možemo posve zaboraviti?

XXVI. poglavlje

Vrsta rođena u dugoj zemaljskoj zimi

U onome što nazivamo poviješću - sve ono čega se o sebi kao vrsti jasno sjećamo - čovječanstvo se nikada nije približilo potpunome uništenju. Različita su područja bivala zahvaćena strašnim prirodnim katastrofama. No, niti jednom u 5000 godina čovječanstvo nije posve iščeznulo.

Je li oduvijek bilo tako? Ili je moguće da ćemo, pogledamo li dovoljno daleko u prošlost, otkriti doba u kojemu su naši preci bili gotovo posve uništeni? Upravo o tome dobu govore mitovi o kataklizmi. Naravno, znanstvenici te mitove pripisuju mašti drevnih pjesnika. No, što ako znanstvenici nemaju pravo? Što ako je niz strašnih prirodnih katastrofa zaista sveo naše pretpovijesne pretke na šačicu ljudi ili pojedinaca, raštrkanih po udaljenim dijelovima svijeta i bez međusobnih dodira?

U potrazi smo za razdobljem koje će se podudarati s onim o kojemu govore mitovi. Međutim, u toj potrazi ne možemo istraživati razdoblja prije pojavljivanja čovjeka u sadašnjem obliku. Ovdje nas ne zanima *Homo habilis* ili *Homo erectus*, pa čak niti *Homo sapiens neanderthalensis*. Zanima nas isključivo *Homo sapiens sapiens*, naša vrsta, koja je relativno mlada.

Stručnjaci za podrijetlo prvoga čovjeka ne slažu se o duljini našega postojanja na Zemlji. Neki od njih, kako ćemo ustanoviti, tvrde da bismo djelomične ljudske ostatke, starije od 100 000 godina, mogli nazvati "posve suvremenima". Drugi, pak, tvrde da su nešto mlađi te da potječu iz razdoblja od prije 35 - 40 000 godina, dok ostali predlažu kompromisno rješenje - 50 000 godina. No, to nitko sa sigurnošću ne može znati. "Podrijetlo suvremenoga čovjeka, koji pripada podvrsti *homo sapiens sapiens*, ostaje jedna od najvećih zagonetki paleoantropologije", priznaje ugledni stručnjak.

Otprilike 3,5 milijuna godina više-manje značajne evolucije zabilježeno je na fosilnim ostacima. Taj zapis iz praktičnih razloga počinje malim, dvo-

nožnim hominidom (nadimka Lucy), čiji su ostaci otkriveni 1974. na etiopskom dijelu velike Istočnoafričke doline. S kapacitetom mozga od 400cc (što je manje od trećine mozga suvremenoga čovjeka), Lucy sigurno nije bila čovjek. No, nije bila ni majmun jer je imala nekoliko izrazito "čovjekoliki" značajki - uspravno držanje, oblik zdjelice te stražnjih zubi. Zbog tih i drugih razloga, njezinu vrstu - koja se naziva *Australopithecus afarensis* - veći dio paleoantropologa smatra našim najmlađim izravnim precima.

Prije otprilike dva milijuna godina predstavnici vrste *Homo habilis*, osnivača linije *Homo* kojoj i sami pripadamo, za sobom su ostavili svoje fosilizirane lubanje i kosture. Kako je prolazilo vrijeme, ta je vrsta počela pokazivati jasne znakove razvitka prema profinjenijim oblicima i većem mozgu. *Homo erectus*, koji je paralelno postojao a zatim naslijedio *Homo habilis*, pojavio se otprilike prije 1,6 milijuna godina s kapacitetom mozga od 900cc (za razliku od 700cc mozga za *Homo habilis*)? U razdoblju od otprilike milijun do 400 000 godina koje je tome slijedilo, nisu se zbile značajnije evolutivne promjene - barem o tome ne svjedoče fosilni ostaci. Zatim je *Homo erectus* izumro a poslije njega polako je počela izranjati "mudra vrsta" (lat. sapientia, ae. f.-mudrost, op. prev.), kako je nazivaju paleoantropolozi:

"Teško je utvrditi kada je točno počeo prijelaz u inteligentniji oblik. Neki pretpostavljaju da je taj prijelaz, koji je označio i povećanje obujma mozga i jačanje kostiju lubanje, počeo prije 400 000 godina. Nažalost, nema dovoljno fosilnih ostataka iz toga značajnoga razdoblja da bismo mogli sa sigurnošću ustvrditi što se dogodilo."

Sigurno je da se prije 400 000 godina *nije* pojavila vrsta koja je stvarala priče i mitove kao naša podvrsta *Homo sapiens sapiens*. Znanstvenici se slažu da su se "inteligentni ljudi" razvili iz *Homo erectus*? a istina je da je brojno "drevno inteligentno" stanovništvo zaista izronilo prije 400 000 - 100 000 godina. Nažalost, ne možemo ustanoviti našu povezanost s tim prijelaznim vrstama. Kao što smo već spomenuli, neki znanstvenici smještaju prve predstavnike *Homo sapiens sapiens* u kasnije razdoblje. No, pronađeni su ostaci umnogome fragmentarni, a njihova se identifikacija ne može prihvatiti u cijelosti. Najstariji ostatak, dio lubanje, navodno pripada primjerku suvremenoga čovjeka i potječe otprilike iz 113 000. god. pr. Kr. U tome se razdoblju najprije pojavio *Homo sapiens neanderthalensis*, veoma osobita podvrsta koju poznajemo pod imenom neandertalac.

Visok, izrazito mišićav, istaknuta čela i kostiju lica, neandertalac je prosječno imao veći mozak od suvremenoga čovjeka (1 400cc za razliku od

naših 1360cc). Tako velik mozak nesumnjivo je bila prednost za ta "inteligentna, osjećajna i snalažljiva stvorenja", a na temelju fosilnih ostataka zaključuje se da su u razdoblju od otprilike 100 000 - 40 000 godina bili dominantna vrsta na Zemlji. Tijekom toga dugog i nama gotovo posve nepoznatog razdoblja razvio se *Homo sapiens sapiens* koji je za sobom ostavio fosilne ostatke stare oko 40 000 godina a koji nesumnjivo pripadaju suvremenim ljudima, i koji je otprilike prije 35 000 godina posve istisnuo neandertalce.

Ukratko, ljudi poput nas, koje svakog dana susrećemo na ulicama, postoje već 115 000 godina, odnosno, barem 50 000 godina. Dakle, ako se mitovi o kojima smo govorili odnose na doba dramatičnih geoloških promjena, te su se promjene morale dogoditi prije 115 000, odnosno prije 50 000 godina.

Pepeljugina cipelica

Neobična je geološka i paleoantropološka slučajnost da se početak i tijek posljednjega ledenoga doba te pojava i množenje suvremenoga čovjeka više-manje poklapaju. Neobična je i činjenica da se o svemu tome veoma malo zna.

Posljednje ledeno doba Sjeverne Amerike naziva se glacijacija Wisconsina (prema primjercima stijena koji su ispitivani u Wisconsinu) a geolozi smještaju najstariju fazu toga razdoblja u 115 000 god. pr. Kr. Poslije toga razdoblja ledeni pokrivač se širio i povlačio nekoliko puta, a najviše je napredovao u razdoblju prije 60 000 i 17 000 godina. Taj je proces kulminirao u razdoblju Tazewell, otprilike 15 000. god. pr. Kr." Međutim, do 13 000. god. pr. Kr. iz još uvijek nedovoljno objašnjenih razloga, više milijuna kvadratnih kilometara ledenoga pokrivača se rastopilo, te je do 8 000. god. pr. Kr. Wisconsin bio posve bez leda.

Ledeno je doba bilo globalna pojava jer je zahvatilo i sjevernu i južnu Zemljinu polutku. Dakle, slični klimatski i geološki uvjeti prevladavali su i u mnogim drugim dijelovima svijeta (osobito u istočnoj Aziji, Australiji, Novome Zelandu i Južnoj Americi). Većina Europe također je bila pod ledenim pokrivačem, koji se širio sa Skandinavskoga poluotoka i iz Škotske prekrivajući veći dio Velike Britanije, Danske, Poljske, Rusije, Njemačke, čitavu Švicarsku te veći dio Austrije, Italije i Francuske. (To europsko ledeno doba, nazvano wirmnska glacijacija, započelo je otprilike prije 70 000 godina, nešto kasnije od američkoga, no kulminiralo je u isto vrijeme, prije

17 000 godina, nakon čega se, također u isto vrijeme, led ubrzano počeo povlačiti).

Prema tome, najznačajnija razdoblja ledenoga doba bila su sljedeća:

1. razdoblje prije 60 000 godina, kada su winsconsinska, wurmska i ostale glacijacije znatno napredovale
2. razdoblje prije 17 000 godina, kada je ledeni pokrivač bio najrasprostranjeniji i u Starome i u Novome svijetu;
3. razdoblje sljedećih 7 000 godina glacijacije.

Dakle, pojavljivanje vrste *Homo sapiens sapiens* podudara se s dugim razdobljem geoloških i klimatskih promjena, koji je napose obilježen oštrom zimom i poplavama. Tisućljeća tijekom kojih se ledeni pokrivač širio i napredovao zasigurno su bila jeziva i nemilosrdna. No, posljednjih 7 tisućljeća odleđivanja, osobito u razdoblju ubrzanog sveopćeg otapanja, vjerojatno su bila još gora.

Ne žurimo sa zaključcima o društvenom, religijskom, znanstvenom ili intelektualnom napretku ljudi koji su živjeli tijekom toga procesa neprestanog propadanja. Općeprihvaćeni stereotipi o primitivnim špiljskim ljudima mogu biti pogrešni, O njima se zna veoma malo, a sa sigurnošću se može reći samo to da su ti muškarci i žene bili fiziološki i psihološki *posve nalik nama*.

Moguće je da su se tijekom geoloških i klimatskih preokreta naši preci nekoliko puta našli veoma blizu potpunome uništenju; moguće je i to da slavni mitovi o kataklizmi, kojima znanstvenici ne pridaju povijesno značenje, sadrže točne podatke i svjedočenja o stvarnim događajima. Kao što ćemo vidjeti u sljedećem poglavlju, tagamo li za razdobljem koje će, poput Pepeljugine cipelice, posve odgovarati mitovima, ustanovit ćemo da je to razdoblje upravo ledeno doba.

XXVII. poglavlje

Lice Zemlje se zamračilo i počela je padati crna kiša

Tijekom posljednjega ledenoga doba na sva su se živa stvorenja obrušile strašne sile. Na koji se način to odrazilo na čovječanstvo možemo zaključiti na temelju čvrstih dokaza o tome što se dogodilo s većinom drugih vrsta. Često su ti dokazi zbunjujući. Charles Darwin je, primjerice, tijekom boravka u Južnoj Americi primijetio:

"Vjerujem da se nitko nije više od mene čudio izumiranju vrsta. Kada sam u La Plati [Argentina] otkrio konjski zub koji je ležao uz ostatke mastodonta, Megatheriuma, toksodonta i drugih izumrlih čudovišta, koja su živjela u veoma kasnom geološkom razdoblju, jako sam se iznenadio; naime, kada sam shvatio da je konj trčao ovim divljinama i množio se do velikih razmjera od kada su ga Španjolci pripitomili, zapitao sam se što se to nedavno moglo dogoditi da je, u navodno veoma pogodnim životnim uvjetima, prvi konj mogao izumrijeti?"

Odgovor je, naravno, ledeno doba. Prvi američki konji kao i brojni drugi prvotni sisavci izumrli su u ledenome dobu. No, ta istrebljenja nisu se dogodila samo u Novome svijetu. Upravo suprotno, u različitim dijelovima svijeta (iz različitih razloga i u različito doba) u dugim ledenim razdobljima *u nekoliko je navrata* istrijebljen velik broj vrsta. U čitavome svijetu većina je uništenih vrsta nestala u posljednjih 7 000 godina, u razdoblju od otprilike 15 000. do 8 000. god.pr. Kr.

Sada ćemo pokušati utvrditi klimatske, seizmičke i geološke događaje povezane s napredovanjem i povlačenjem ledenoga pokrivača, koji je uništio životinje. Razumno je pretpostaviti da su u tome znatan utjecaj imali i plimni

valovi, potresi, divovske oluje te iznenađan početak i završetak glacijamih klimatskih uvjeta. No, bez obzira na to što se tijekom navedenih uvjeta zbivalo, najznačajnija je činjenica da su uslijed promjena koje su nastupile u posljednjem ledenome dobu životinje *zaista* masovno istrijebljene.

To previranje, kako je Darwin zaključio u svome *Dnevniku*, zasigurno je poremetilo "cjelokupan poredak Zemljine kugle". Na primjer, u Novome svijetu je između 15 000. i 8 000. god. pr. Kr. izumrlo više od sedamdeset vrsta velikih sisavaca, uključujući pripadnike sedam obitelji te čitavi red sjevernoameričkih rilaša. Taj golemi gubitak više od četrdeset milijuna životinja, koje su nasilno nestale sa Zemlje, dogodio se više puta u različitim razdobljima ledenoga doba. Naime, velika većina životinja istrijebljena je u razdoblju od samo dvije tisuće godina, između 11 000. i 9 000. god. pr. Kr. Usporedbe radi, u prethodnih 300 000 godina nestalo je samo dvadeset vrsta.

Taj proces masovnoga istrebljenja zahvatio je i čitavu Europu i Aziju, pa čak i daleku Australiju, u kojoj je u relativno kratkom razdoblju nestalo otprilike devetnaest vrsta velikih kralježnjaka, no ne i svih sisavaca.

Aljaska i Sibir: iznenađno zamrzavanje

Sjeverna područja Aljaske i Sibira bila su najviše pogođena smrtonosnim promjenama koje su se dogodile prije 13 000 i 11 000 godina. U smrtonosnome pojasu uz rub Arktičkoga kruga otkriveno je bezbroj ostataka velikih životinja - među kojima su i mnoge još neraspadnute strvine te zapajnujuća količina savršeno očuvanih kljova sisavaca. Zaista, stanovnici obaju područja otapaju strvine sisavaca kojima hrane pse za vuču saonica, a odresci od mamuta poslužuju se čak u restoranima u Fairbanksu. Jedan stručnjak je prokomentirao: "Stotine tisuća životinja zacijelo se smrznulo ubrzo nakon smrti, jer bi u suprotnome meso i slonova kost istrunuli. Katastrofu je prouzročila neka sveopća snažna sila."

Dr. Dale Guthrie s Instituta za arktičku biologiju na zanimljiv način govori o *raznolikosti* životinjskoga svijeta, koji je postojao na Aljasci prije jedanaestoga tisućljeća pr. Kr.:

"Kada otkrijete egzotičnu mješavinu mačaka velikih očnjaka, deva, konja, nosoroga, magaraca, jelena divovskih rogova, lavova, lasica i sajga, ne možete se ne zapitati u kakvome su svijetu te životinje živjele. Ta raznolikost vrsta, koje se potpuno razlikuju od današnjih,

nameće jednostavno pitanje: nije li moguće da je i okolina u kojoj su živjele bila potpuno različita od današnje?"

Blato na Aljasci kojim su prekriveni ostaci životinja nalik je na fini, tamno-sivi pijesak. Pod tim slojem, ustvrdio je prof. Hibben sa Sveučilišta u New Mexico:

"leže [zamrznuti] iskrivljeni dijelovi životinja i stabala pomiješanih s komadićima leda te slojevima treseta i mahovine. Bizoni, konji, vukovi, medvjedi, lavovi ... Čitava krda životinja očito su izginula istodobno, pokošena jednakom snagom. Takve hrpe životinjskih i ljudskih tijela ne nastaju nikakvim poznatim prirodnim načinima."

Na različitim slojevima zemlje otkriveni su kameni predmeti, "koji su se u trenutku smrznuli na velikim dubinama, a povezuje ih se s faunom ledenoga doba, što potvrđuje činjenicu da su u isto doba na Aljasci živjeli i ljudi".

Posvuda po aljaškome blatu pronalazimo:

"dokaze o iznimno nasilnim atmosferskim promjenama. Mamute i bizone kao da je rastrgala kozmička ruka bijesnoga Boga. Na istome mjestu možemo pronaći prednju nogu i rame mamuta s komadima mesa, noktima i dlakom koji vise na pocrnjelim kostima. Pokraj njih leže vrat i lubanja bizona s kojega vise netaknuti kralješci, tetive, ligamenti i rogovi. Ne postoje nikakvi tragovi noževa ili oštih predmeta [koji bi upućivali, primjerice, na prisutnost lovaca na tome području]. Životinje, od kojih su neke težile i nekoliko tona, rastrgane su i njihovi dijelovi posvuda su razbacani kao da su načinjeni od slame. S hrpama kostiju pomiješana su i stabla, također iskrivljena, iščupana i razbacana; a čitavo mjesto prekriveno je sipkim blatom koje je tada bilo potpuno zamrznuto."

Sličan se prizor pojavljuje i u Sibiru, gdje su katastrofalne klimatske i geološke promjene nastupile otprilike u isto vrijeme. U zamrznutim grobljima mamuta, koja se zbog bjelokosti u Sibiru "iskopavaju" još od rimskoga doba, do početka 20. stoljeća otkriveno je otprilike 20 000 kljova.

Izgleda kako je i ondje pod utjecajem nekih tajanstvenih čimbenika došlo do masovnoga istrebljenja. Općenito se smatra da su mamuti s krznim kaputima i debelom kožom, bili veoma dobro prilagođeni hladnoj klimi, te nas ne iznenađuje što u Sibiru nailazimo na njihove ostatke. Teže je obja-

sniti činjenicu da su s njima izginuli i ljudi te mnoge druge životinje koje se ni na koji način nisu mogle prilagoditi hladnoj klimi:

"U ravnicama sjevernoga Sibira obitavao je velik broj nosoroga, antiropa, konja, bizona i drugih biljoždera nad kojima su vrebali raznovrsni mesožderi, poput mačaka velikih očnjaka. Kao i mamuti i te su se životinje rasprostirale sve do sjevernoga Sibira, obala Arktičkoga oceana pa čak i sjevernije do Ljahovskih i Novosibirskih otoka, koji se nalaze u blizini Sjevernoga pola."

Istraživači su potvrdili da je od trideset četiri vrste životinja, koje su živjele u Sibiru prije katastrofe u jedanaestome tisućljeću pr. Kr. - uključujući Ossipova mamuta, divovskoga jelena, špiljsku hijenu i špiljske lavove - tek njih dvadeset osam bilo prilagođeno *isključivo umjerenim klimatskim uvjetima*. Zbog toga najviše začuđuje činjenica da, idući prema sjeveru nailazimo *sve veći broj* ostataka mamuta i drugih vrsta, a to nikako ne odgovara današnjim stajalištima o pogodnosti zemljopisnih i klimatskih uvjeta. Zaista, prvi istraživači Novosibirskih otoka, koji su smješteni unutar Arktičkoga kruga otkrili su iznimno velik broj mamutovih kostiju i kljova. Jedini logičan zaključak bio bi, riječima francuskoga zoologa Georgesa Cuviera, sljedeći: "Na područjima u kojima su pronađene smrznute životinje isprva nije postojao taj vječni led, jer one ne bi preživjele takve temperature. U trenutku kada su ta stvorenja lišena života, zamrznula se i zemlja koju su nastanjivali."

Mnogi drugi dokazi potvrđuju da je u jedanaestome tisućljeću pr. Kr. u Sibiru došlo do iznenadnoga zamrzavanja. Arktički istraživač barun Eduard von Toll na Novosibirskim je otocima pronašao ostatke "tigra velikih očnjaka i voćno stablo dugačko 27 metara. Zaleđeno korijenje i sjeme stabla bilo je dobro očuvano. S njegovih je grana još uvijek visilo zeleno lišće i zreli voćni plodovi. Danas se na otocima može pronaći samo vrba, koja naraste do 2,5 m."

Jednako je zanimljiva i hrana koju su izumrle životinje u Sibiru jele prije kataklizme: "Mamuti su uginuli odjednom i u velikome broju uslijed strašne hladnoće. Smrt je nastupila trenutno tako da progutano bilje još nije bilo ni probavljeno. U njihovim ustima i želucima pronađeni su još uvijek prepoznatljivi ostaci trave, zvončica, zlatice, mekoga šaša i divljih bobica."

Nije potrebno reći da to bilje danas ne raste nigdje u Sibiru. No, budući da je ondje postojalo u jedanaestome tisućljeću pr. Kr., prisiljeni smo ustvrditi da je u Sibiru tada vladala ugodna, plodna, umjerena, pa čak i topla klima. Zbog čega je *završetak* posljednjega ledenoga doba u drugim dije-

lovima svijeta označio *početak* kobne zime u tome bivšem raju na zemlji pitanje je koje ćemo postaviti u VIII. dijelu knjige. Međutim, sigurno je da je u određenome trenutku prije 12 000 - 13 000 godina Sibir iznenada prekrrio snijeg i led, koji su se ondje zadržali do danas. Jezive predaje Aveste kazuju o tome kako je zemlja, koja je nekoć uživala blagodati sedam ljetnih mjeseci gotovo preko noći pretvorena u zemlju leda i snijega sa sedam mjeseci oštre i hladne zime.

Tisuće Krakataua odjednom

Mnogi mitovi o kataklizmi govore o razdoblju velikih hladnoća, mračnome nebu i crnoj kiši užarene smole. Stoljećima su takve okolnosti vladale golemim pojasom smrti koji obuhvaća Sibir, Yukon i Aljasku. Ondje: "Razasuti u blatnim dubinama a ponedje i na samim hrpama kostiju i kljova, nalaze se slojevi vulkanskoga pepela. Nema sumnje da su [istrebljenja] povezana s velikim vulkanskim erupcijama."

Postoje brojni dokazi o čestim erupcijama u razdoblju povlačenja ledenoga pokrivača s Wisconsina. Na jugu, daleko od zamrznutoga aljaskoga blata, u slavnim katranskim jamama La Brea u Los Angelesu nalazi se na tisuće pretpovijesnih životinja i biljaka. Među njima su pronađeni ostaci bizona, konja, deva, ljenivaca, mamuta, mastodonta i barem *sedamsto* tigrova velikih očnjaka. Među kostima izumrle vrste lešinara pronađen je i kostur prepovijesnoga čovjeka potpuno prekriven katranom. Općenito, ostaci iz La Brea ("rastrgani, izgnječeni, savijeni i izmješani u heterogenu masu") jasno govore o iznenadnoj i strašnoj vulkanskoj kataklizmi.

Iz pakline na drugim lokacijama u Kaliforniji (Carpinteria i McKittrick) iskopane su slične karakteristične vrste ptica i sisavaca iz posljednjega ledenoga doba. U dolini San Pedro, pod debelim slojem vulkanskoga pepela i pijeska otkriveni su kosturi mastodonata, koji su se još uvijek nalazili u uspravnome stanju. Iz glacijamog jezera Floristan u Koloradu i bazena John Day u Oregonu također su iz vulkanskoga pepela iskopani fosili.

Iako su velike erupcije uslijed kojih su nastale te masovne grobnice bile najjače posljednjih dana ledenoga razdoblja Wisconsina, čini se da su se pojavljivale tijekom čitavoga ledenoga doba, ne samo u Sjevernoj nego i u Južnoj i Srednjoj Americi, na sjeveru Atlantskoga oceana, u kontinentalnoj Aziji i u Japanu.

Nemoguće je zamisliti na koji su način te masovne vulkanske erupcije utjecale na ljude koji su živjeli u to neobično i strašno doba. No, oni koji se prisjećaju velikih okruglih oblaka prašine, dima i pepela koji su nastali

erupcijom planine sv. Helene 1980., shvaćaju da velik broj sličnih eksplozija (koje se uzastopno javljaju u različitim dijelovima svijeta) ne bi samo opustošio različita područja zemlje nego bi utjecao i na pogoršanje klimatskih uvjeta.

Planina sv. Helena izbacila je u okolinu otprilike jedan kubični kilometar kamenja, što nije ništa u usporedbi sa snagom tipičnih vulkanskih erupcija ledenoga doba. S njima bi se najbolje mogla usporediti erupcija indonezijskoga vulkana Krakatau 1883. godine, uslijed čije je eksplozije, koja se osjetila na udaljenosti od 4 800 km, poginulo više od 36 000 ljudi. Javanskim morem i Indijskim oceanom, iz epicentra u Sunda Straitu divljali su 30 m visoki tsunamiji, koji su odnosili parobrode kilometrima duboko u unutrašnjost kopna i uzrokovali poplave koje su pogodile čak Istočnu Afriku i zapadne obale obiju Amerika. U atmosferu je izbačeno osamnaest kubičnih kilometara kamenja i goleme količine pepela i prašine; nebo je nad čitavim svijetom više od godinu dana bilo vidljivo tamnije a zalasci sunca znatno crveniji. Prosječna temperatura na svijetu znatno se spustila zbog refleksije sunčevih zraka na česticama vulkanske prašine.

Kada razmišljamo o čestim vulkanskim erupcijama u ledenome dobu, možemo zamisliti snagu ne jednoga nego mnogo Krakatau. U početku je zacijelo nastupila intenzivna glacijacija, jer sunčeva svjetlost nije mogla prodrijeti kroz kipuće oblake prašine te su se otprije niske temperature još više spustile. Vulkani u atmosferu ispuštaju i goleme količine ugljičnoga dioksida, a kako je on takozvani "plin staklenika" razumno je pretpostaviti da je određeno vrijeme nakon što se prašina stišala, nastupilo razdoblje globalnoga zatopljenja. Mnogi stručnjaci smatraju da je navedeno međudjelovanje vulkanskih erupcija i klime uzrokovalo učestalo napredovanje i povlačenje golemoga ledenoga pokrivača.

Sveopći potopi

Geolozi se slažu da se do 8 000. god. pr. Kr. veliki wisconsinski i wurnski ledeni pokrivač povukao. Međutim, sedam tisuća godina *prije* toga nastupile su nezamislive klimatske i geološke promjene. Teturajući između kataklizme, nesreće i zle kobi, nekoliko je preživjelih raštrkanih plemena živjelo u neprestanome strahu i pomutnji: zacijelo je bilo mirnih razdoblja nade da je ono najgore prošlo. Međutim, kako su se divovski ledenjaci nastavili otapati, ta mirna razdoblja neprestano su bila prekidana razornim poplavama. Osim toga, dijelovi Zemljine kore, koje su do tada u astenosferu pritiskivali bilijuni tona leda, zatopljenjem su se počeli oslobađati i, ponekad veoma

ubrzano, ponovno dizati izazivajući razorne potrese čiji je zastrašujući zvuk tutnjao zrakom.

Neka su razdoblja bila mnogo gora od drugih. Najviše životinja istrijebljeno je između 11 000. i 9 000. god. pr. Kr. u razdoblju burnih i neobjašnjivih kolebanja klime. (Riječima geologa Johna Imbriea: "klimatska se revolucija dogodila otprilike prije 11 000 godina"). Tada je došlo i do velike sedimentacije a na površini Atlantskoga oceana temperatura je naglo porasla za 6-10° C.

Drugi veliki poremećaj, također popraćen masovnim istrebljenjem dogodio se između 15 000. i 13 000. god. pr. Kr. U prethodnome smo poglavlju vidjeli da je ledeni pokrivač bio najveći u razdoblju Tazewell, otprilike prije 17 000 godina, nakon čega je naglo nastupilo dugo razdoblje zatopljenja, u kojemu su za manje od dvije tisuće godina potpuno otopljeni milijuni kvadratnih kilometara Sjeverne Amerike i Europe.

Bilo je i nekih nepravilnosti: čitava zapadna Aljaska, područje Yukona u Kanadi, veći dio Sibira, uključujući Novosibirske otoke (koji danas predstavljaju jedno od najhladnijih područja na svijetu), ostala su suha sve do kraja ledenoga doba. Klimatski uvjeti koji danas prevladavaju na tome području nastali su prije samo 12 000 godina, i to vjerojatno veoma naglo, kada su se zaledili mamuti i ostali veliki sisavci.

U ostalim dijelovima svijeta bilo je drugačije. Većina Europe bila je pokrivena 3 km debelim ledenim pokrivačem. Slično je bilo i u Sjevernoj Americi, gdje se led rasprostirao od središta u blizini Hudsonova zaljeva preko čitave istočne Kanade, Nove Engleske i većine srednjozapadne Amerike pa sve do 37. paralele - daleko do juga Cincinnatija u dolini Mississippija te više od pola puta do ekvatora.

Utvrđeno je da je opseg čitavoga ledenoga pokrivača, koji je prekrivao sjevernu Zemljinu polutku na svome vrhuncu prije 17 000 godina iznosio šest milijuna kubičnih milja, a osim toga, kako smo već utvrdili, pod ledom je bio i velik dio južne polutke. Većina tekuće vode koja je oblikovala te brojne ledene pokrivače dolazila je iz mora i oceana, koji su tada bili otprilike 122 m niži nego danas.

Upravo se u tome trenutku klima naprasito promijenila. Iznimno naglo i na velikim područjima počeo je proces velikoga otapanja, koje se opisuje "čudnovatim". Geolozi ga nazivaju "*boiling* fazom tople klime u Europi" ili "međufazom Brady u Sjevernoj Americi". Na oba kontinenta dogodilo se sljedeće:

"Veći dio ledenoga pokrivača, kojemu je trebalo gotovo 40 000 godina da se razvije nestao je za tijekom 2 000 godina. Naglašava

se da se to nije moglo dogoditi pod utjecajem postupnih klimatskih promjena, kojima se obično objašnjava ledeno doba. Brzina kojom se ledeni pokrivač otapao pokazuje da je na klimu utjecao poseban čimbenik. Pretpostavlja se da se taj čimbenik prvi put osjetio otprilike prije 16 500 godina, da je nakon 2 000 godina uništio većinu, odnosno možda tri četvrtine ledenjaka te da je [najveći zamah tih dramatičnih događaja nastupio] u razdoblju od otprilike tisuću godina."

U takvim je uvjetima najprije strmoglavo porasla razina mora, čak 107 m. Nestali su otoci i kopnene granice i potopljen je velik dio morske obale. Povremeno su se dizali i veliki plimni valovi, koji su progutali i viša kopnena područja. Iako su valovi s vremenom padali, za sobom su ostavili tragove svoje prisutnosti.

U Sjedinjenim Američkim Državama: "uz zaljevsku obalu istočno od rijeke Mississippija, a na nekim područjima, čak na visini od 60 m, pronalazimo morske vrste karakteristične za ledeno doba." U močvarama Michigana koje prekrivaju ledene naslage otkriveni su kosturi dvaju kitova. U Georgiji se morski talog pojavljuje na visini od 48 m, a u sjevernoj Floridi na visini od čak 73 m. U Teksasu, mnogo južnije od najudaljenijega područja zahvaćenoga wisconsinskim ledenim pokrivačem, u morskim su talozima pronađeni ostaci kopnenih sisavaca iz ledenoga doba. Morska obala sjeveroistočnih država te arktička obala Kanade prekriveni su morskim talogom punim morževa, tuljana i barem pet vrsta kitova. U mnogim područjima uz obalu Tihoga oceana i Sjeverne Amerike morske naslage iz ledenoga doba prostiru se "više od 320 km u unutrašnjost". Sjeverno od jezera Ontarija, otprilike na 134 m nadmorske visine, pronađene su kitove kosti, a kostur kita otkrivenje u Vermontu, otprilike 152 m iznad morske razine te na području Montreala u Quebecu na gotovo 183 m nadmorske visine.

Svjetski mitovi o potopu na karakterističan način opisuju sjećanja na doba kada su ljudi i životinje bježali od dolazeće plime tražeći utočište u planinskim vrhovima. Fosilni ostaci potvrđuju da se to zaista dogodilo tijekom otapanja ledenoga pokrivača te da planine nisu uvijek bile dovoljno visoke da zaštite bjegunce od katastrofe. Na primjer, pukotine u stijenama na vrhovima osamljenih brda u središnjoj Francuskoj prepune su takozvanoga "koštanoga šljunka", koji se sastoji od raspuknutih kostiju mamuta, krznatih nosoroga i drugih životinja. Vrh planine Genay u Burgundiji, visok 436 m, "prekriven je šljunkom koji sadrži ostatke mamuta, soba, konja i drugih životinja". Mnogo južnije nalazi se Gibraltarska stijena, gdje je "među životinjskim kostima otkriven ljudski kutnjak i nekoliko kremenova iz razdoblja paleolitika koje je oblikovao čovjek".

U Engleskoj, blizu Plymoutha otkriveni su ostaci vodenkonja, mamuta, nosoroga, konja, medvjeda, bizona, vuka i lava. Na brežuljcima u okolici Palerma na Siciliji otkriven je "iznimno velik broj kostiju vodenog konja - raštrkanih u masovnoj grobnici". Na temelju toga i ostalih dokaza Joseph Prestwich, bivši profesor geologije na Sveučilištu u Oxfordu, zaključio je da su središnja Europa, Engleska i sredozemni otoci, Korzika, Sardinija i Sicilija bili nekoliko puta tijekom ubrzanog procesa otapanja ledenoga pokrivača potpuno potopljeni:

"Kako su vode sve više napredovale, životinje su se nagonski povlačile dublje u brda, gdje su konačno ostale zarobljene. Gomilale su se u velikim količinama, natrpavajući se u pristupačnije špilje, sve dok ih voda nije sustigla i uništila. Vodena struja za sobom je nosila krhotine kamenja i goleme komade stijena pod kojima su se smrskale i gnijebile kosti životinja. Prvobitne ljudske zajednice zacijelo su pretrpjele veliku katastrofu."

Moguće je da su se u isto vrijeme slične razorne poplave dogodile i u Kini. U špiljama blizu Pekinga otkrivene su kosti mamuta i bizona, zajedno s ostacima ljudskih kostura. Mnogi stručnjaci smatraju da su skupine nasilno izmješanih strvina mamuta i rascijepanih i rastrganih stabala u Sibiru posljedica "velikoga plimnoga vala koji je u blatnoj bujici opustošio šume i zakopao izmiješanu gomilu leševa. U polarnome su se području te gomile na mjestu zamrznule i na taj način postale u ledu ovjekovječen dokaz."

Diljem Južne Amerike također su otkriveni fosili iz ledenoga doba: "potpuno različiti tipovi životinja (mesožderi i biljožderi) izmiješani su s ljudskim kostima. Zanimljiva je i činjenica da su na istome prostoru bez ikakva reda izmiješana i zakopana fosilizirana kopnena i morska stvorenja koja su obitavala na velikome području."

Velik dio Sjeverne Amerike također je bio potopljen. Tijekom otapanja wisconsinskoga ledenoga pokrivača nastala su velika jezera koja su se iznimno brzo punila i potapala sve pred sobom, a zatim su se u sljedećih nekoliko stotina godina isušila. Na primjer, najveće glacijalno jezero Novoga svijeta, jezero Agassiz, nekoć se rasprostiralo na području od 286 000 km², prekrivajući velik dio današnje Manitobe, Ontarija i Saskatchewan u Kanadi te sjeverne Dakote i Minnesote u SAD-u. Začuđuje da je to jezero opstalo gotovo tisuću godina, tijekom kojih je iznenada nastupilo niz katastrofalnih otapanja i poplavlivanja nakon kojih je slijedilo mirno razdoblje.

Znak dobre volje

Znanstvenici su dugo bili uvjereni kako su ljudi u Novi svijet stigli tek prije 11 000 godina, no nedavna otkrića uporno pomiču tu granicu dalje u prošlost. Kanadski istraživači su u bazenu zvanom Old Crow na području Yukona u Aljasci pronašli kameni alat koji potječe iz 25 000. god. pr. Kr. U Južnoj Americi (sve do Perua i Tierra del Fuegoa na jugu) otkriveni su ljudski ostaci i predmeti za koje se smatra da potječu iz 12 000. god. pr. Kr., te drugi koji potječu iz razdoblja između 19 000. i 23 000. god. pr. Kr. Na temelju navedenih i drugih dokaza nameće se "veoma razuman zaključak da je naseljavanje obiju Amerika počelo prije najmanje 35 000 godina, no val naseljavanja vjerojatno se nastavio i poslije."

Ti novopridošli Amerikanci ledenoga doba, koji su prije 17 000 ili 10 000 godina putovali iz Sibira preko zaleđenog Beringova prolaza zaci-jelo su bili suočeni s veoma nepovoljnim klimatskim prilikama. Upravo su se pod utjecajem tih zastrašujućih klimatskih i geoloških promjena wisconsinski ledenjaci iznenada počeli otapati, pa je razina svjetskih mora narasla za 107 m. U razdoblju od *sedam tisuća godina* potresi, vulkanske erupcije i strašne poplave izmjenjivali su se s jezovitim mirnim razdobljima, što je bila svakodnevica ljudi Novoga svijeta. Možda upravo zbog toga mnogi mitovi toliko uvjerljivo govore o vatri i potopima, razdoblju tame te stvaranju i uništenju Sunca.

Dapače, mitovi Novoga svijeta, kako smo vidjeli, u tome se nimalo ne razlikuju od mitova Staroga svijeta. Svi ti mitovi na jednak način govore o "velikome potopu", "velikoj hladnoći" i "razdoblju velikih preokreta". No, ne radi se samo o neprestanome ponavljanju istih iskustava i događaja, što je razumljivo, jer je ledeno doba bilo globalna pojava. Mnogo je zanimljivije da se u njima pojavljuju isti simbolični motivi: jedan dobar čovjek i njegova obitelj, Božje upozorenje, spas sjemena svih biljaka i životinja, spasilački brod, zatvoren smještaj za obranu od hladnoće, deblo stabla u kojemu su se sakrili preci budućih ljudi, ptice i druga stvorenja koja su nakon potopa puštena kako bi pronašla kopno ... i tako dalje.

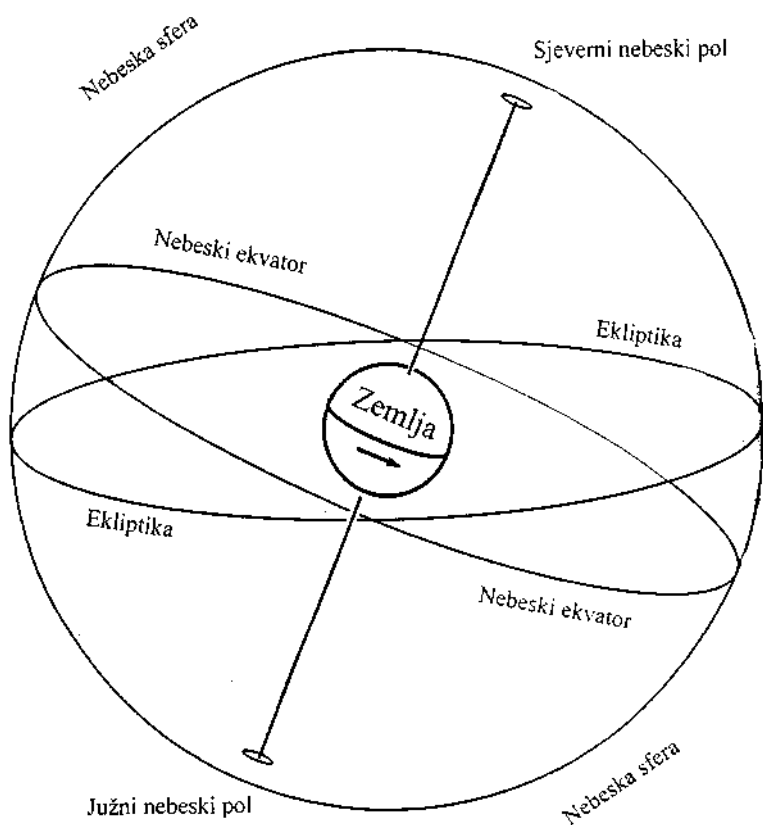
Nije li neobično i to da se u mnogim mitovima opisuju likovi nalik na Quetzalcoatla i Viracochu, za koje se tvrdi da su stigli nakon potopa, u doba tame kako bi podučili raštrkana i razorena plemena preživjelih ljudi graditeljstvu, astronomiji, znanosti i zakonima.

Tko su bili ti junaci-prosvjetitelji? Jesu li oni tek proizvod primitivne mašte? Ili su bili bogovi? Ili, pak, ljudi? Ako su bili ljudi, jesu li na neki način mogli utjecati na stvaranje mitova kao sredstva za očuvanje i prijenos znanja u budućnost?

Navedene pretpostavke jako zbunjuju. No, kako ćemo vidjeti u V. dijelu knjige, u nekim se mitovima neprestano pojavljuju nevjerojatno precizni i znanstveni astronomski podaci, koji su, poput predaja o velikome potopu, također univerzalni i iznimno drevni.

Odakle potječe taj znanstveni sadržaj mitova?

V. dio - Tajna mitova - II. Precesijska šifra

Nebeska sfera

XXVIII. poglavlje

Nebeska mašinerija

"Iako suvremeni čitatelj ne očekuje da će zapis na nebeskoj mehanici moći čitati poput uspavanke, on već unaprijed, bez razmišljanja, tumači mitske "slike", zato što "znanstvenima" priznaje samo kratke aproksimacije.

On ne razmišlja o mogućnosti da su drevni narodi svoje jednako toliko značajno znanje opisivali svakodnevnim jezikom. Ta se mogućnost nimalo ne uzima u obzir, iako vidljiva dostignuća drevnih kultura - da spomenemo samo piramide ili metalurgiju - predstavljaju uvjerljiv dokaz da su u njihovome stvaranju sudjelovali čitavi narodi inteligentnih ljudi, koji su morali upotrebljavati tehnički jezik."

To je napisao Giorgi de Santillana, pokojni profesor povijesti znanosti pri Tehnološkome institutu u Massachusettsu. U sljedećim ćemo poglavljima saznati nešto više o njegovim revolucionarnim otkrićima o drevnoj mitologiji. Ukratko, njegova teorija glasi otprilike ovako: veoma davno inteligentan narod izmislio je sustav za prikrivanje tehničkog nazivlja napredne astronomije velom svakodnevnoga jezika mitova.

Je li Santillana imao pravo? Ako jest, tko je bio taj inteligentan narod - ti astronomi, drevni znanstvenici - koji je djelovao u sjeni pretpovijesti?

Započnimo s temeljnim podacima.

Divlji nebeski ples

Zemlja se okrene oko svoje osi svaka dvadeset četiri sata, a njezin opseg iznosi 39 843,92 km. Iz toga, dakle, slijedi da se čovjek koji stoji na ekvatoru

pokreće, odnosno okreće se zajedno s planetom brzinom od 1 600 km/h.² Promatramo li iz svemira, u smjeru Sjevernoga pola, uočiti ćemo da se Zemlja okreće u smjeru suprotnome od smjera kazaljke na satu.

Dnevno se okrećući oko svoje osi, Zemlja se okreće i oko Sunca (također u smjeru suprotnome od kazaljke na satu), ali njezina orbita nije potpuno kružna, nego elipsasta. Tom putanjom ona putuje iznimno velikom brzinom od 106 560 km/h, koju bi prosječan motorist postigao vozeći se šest godina. To, dakle, znači da mi sami jurimo svemirom brzinom 29,6 km u sekundi. U trenutku dok ste čitali ovaj odlomak, proputovali ste već otprilike 880 km.

Osim činjenice da je Zemlji potrebno godinu dana da opiše puni krug oko Sunca, jedini dokaz za veliku orbitalnu utrku u kojoj sudjelujemo jest polagan prijelaz godišnjih doba. Smjena godišnjih doba čudesan je i nepri-stran mehanizam kojim se po čitavoj zemaljskoj kugli, diljem sjeverne i južne polutke ravnomjerno raspodjeljuje proljeće, ljeto, jesen i zima, godinu za godinom, savršenim redoslijedom.

Zemljina rotacijska os nakrivljena je u odnosu na njezinu putanju (pod kutom od otprilike 23,5°). Zbog te nakrivljenosti, koja uzrokuje smjenu godišnjih doba, šest se mjeseci u godini Sjeverni pol i čitava sjeverna Zemljina polutka "smještaju" na položaj daleko od Sunca (dok južna polutka uživa blagodati ljeta), a ostalih se šest mjeseci Južni pol i južna polutka nalaze izvan dosega Sunca (dok sjeverna polutka uživa blagodati ljeta). Godišnja su doba rezultat godišnje promjene kuta pod kojim sunčeve zrake sežu do određene točke na površini Zemlje te kao rezultat promjene određenog broja sati, koliko Sunce obasjava to mjesto u različito doba godine, koji broj se također godišnje mijenja.

Zemljina se nagnutost stručnim jezikom naziva "oblikvitet", a ravnina njezine putanje, koja se proteže prema van tvoreći veliki krug na nebeskoj polutki, naziva se "ekliptika". Astronomi govore također o "nebeskome ekvatoru", koji je produžetak Zemljina ekvatora na nebeskome svodu. Nebeski ekvator danas se naginje prema ekliptici pod kutom od otprilike 23,5°, zato što je Zemljina os nagnuta pod kutom od 23,5°. Taj kut, koji se naziva "nagnutost ekliptike", nije uvijek jednak i nepromjenjiv. Upravo suprotno (kako smo vidjeli u 11. poglavlju u vezi s određivanjem starosti grada Tiahuanaca), on se neprestano, iako veoma polako, mijenja. Te se oscilacije kreću u rasponu nešto manje od 3°, rastući do najviše okomice od 22,1° i spuštajući se do 24,5°. Da bi se završio taj ciklus nagnutosti od 24,5° - 22,1° i ponovno unatrag do 24,5°, potrebno je otprilike 41 000 godina.

Na taj se način naš krhki planet lebdeći naginje i vrti na svome orbitalnome putu. Zemljina putanja oko Sunca traje godinu dana, okret traje jedan dan a nagnutost se ponavlja svakih 41 000 godina. Dok mi vječno poska-

kujemo, klizimo i tonemo sa Zemljom, odigrava se divlji nebeski ples, i pri tome osjećamo neodoljive i suprotstavljene nagone: da padnemo u ruke Sunca ili da pobjegnemo u najdublju tamu.

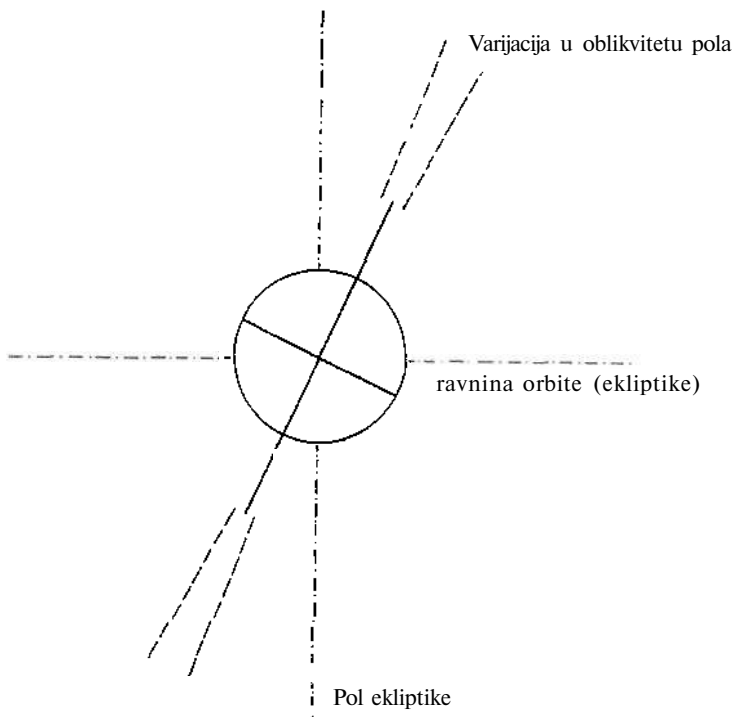
Nejasni utjecaji

Poznato je da se polje Sunčeve gravitacije u kojemu se nalazi Zemlja prostire više od 24 *milijardi* kilometara daleko u svemir, odnosno gotovo na pola puta do najbliže zvijezde. Zbog toga je njegov utjecaj na naš planet neizmjerljivo velik. Na Zemlju utječe i gravitacija drugih planeta s kojima se nalazi u Sunčevu sustavu. Sila privlačenja svakoga od tih planeta skreće Zemlju s njezina redovnog puta oko Sunca. Međutim, planeti se razlikuju u veličini i različitim se brzinama okreću oko Sunca. Na taj se način protjecom vremena gravitacijski utjecaj svih planeta na složene ali predvidljive načine mijenja, te se uslijed toga neprestano mijenja i oblik putanje. Budući da Zemljina putanja ima oblik elipse, navedene promjene utječu na njezin stupanj izduženosti, koji se stručno naziva "ekscentričnost" putanje. Ona varira od nule (kada putanja poprima oblik gotovo savršenoga kruga) do otprilike šest postotaka, kada je najizduženija i potpuno elipsasta oblika.

Postoje i drugi oblici planetarnoga utjecaja. Tako je, poznata, iako još uvijek nije objašnjena pojava remećenja kratkovalnih radiofrekvencija kada se Jupiter, Saturn i Mars nalaze u konjunkciji. O tome je dokazano sljedeće:

"Neobična i neočekivana povezanost između položaja Jupitera, Saturna i Marsa u njihovoj putanji oko Sunca te činjenice da u Zemljinoj atmosferi nastaju siloviti elektronički poremećaji. Na temelju toga se zaključuje da planeti i Sunce međusobno dijele kozmičko-elektronički mehanizam uravnoteženja koji se seže iz središta našeg Sunčevoga sustava bilijun kilometara daleko u svemir. Takva elektronička uravnoteženost nije objašnjena postojećim astrofizičkim teorijama."

Spomenuti navod iz lista *New York Times* ne pokušava dalje razjasniti ovu teoriju. Njegovi autori vjerojatno nisu svjesni da zvuče poput Berosusa, kaldejskoga povjesničara, astronoma i proroka iz 3. st. pr. Kr., koji je napisao opsežnu studiju o znamenju za koje je vjerovao da će presuditi konačnim uništenjem svijeta. Zaključio je: "Ja, Berosus, tumač Bellusa, tvrdim da će svi zemaljski nasljednici biti izručeni vatri kada se u znaku Raka skupi pet

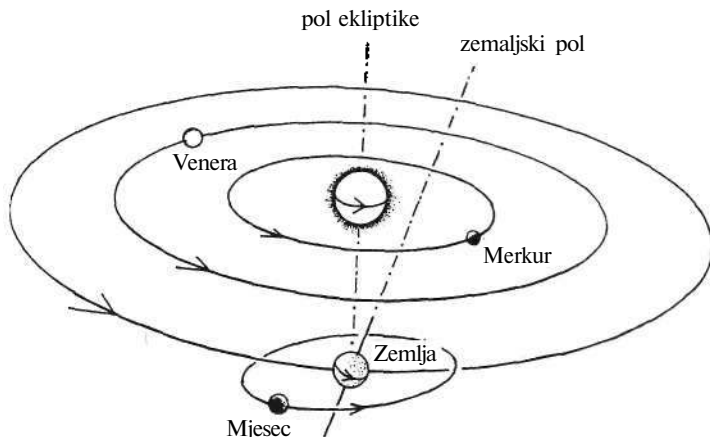

Nagnutost ekliptike varira između $22,1^\circ$ i $24,5^\circ$ u ciklusu od 41 000 godina

planeta koji će se poredati tako da bi se kroz njihove kugle mogla provući ravna crta."

Očekivana konjunkcija pet planeta, uslijed koje bi trebale nastupiti pretkazane gravitacijske posljedice, dogodit će se 5. svibnja 2 000. Tada će se Mars, Neptun, Uran, Venera, Merkur i Mars nalaziti u konjunkciji sa Zemljom na drugoj strani Sunca i započeti svojevrsnu silovitu kozmičku borbu. Istaknimo i to da su suvremeni astrolozi, koji su na temelju mayanskog podatka o točnome datumu završetka Petoga sunca izradili astrološku kartu, ustvrdili da će poredak planeta u to doba biti *iznimno* neobičan. Naime, navedeni poredak "događa se samo jedanput u 45 200 godina. Na temelju tog neobičnog obrasca možemo zaista očekivati neobičnu posljedicu."

Nitko s imalo zdrava razuma neće odmah prihvatiti navedenu mogućnost. Međutim, ne može se zanijekati da u našem Sunčevu sustavu zaista djeluje bezbroj utjecaja, od kojih većinu ne razumijemo potpuno. Na taj

Unutarnji planeti Sunčeva sustava

način, veoma je jak utjecaj i našeg satelita, Mjeseca. Na primjer, potresi su češći u vrijeme punoga Mjeseca te kada se Zemlja nalazi između Sunca i Mjeseca; u vrijeme mladaka ili kada se Mjesec nalazi između Sunca i Zemlje; kada Mjesec prelazi preko meridijana određenoga područja; te, konačno, kada se Mjesec nalazi na točki svoje putanje koja je najbliža Zemlji. Zaista, kada se Mjesec približi Zemlji (što se stručno naziva "perigej"), njegova se gravitacijska sila privlačenja poveća otprilike 6%. To se događa jedanput svakih 27 dana i 8 sati. Plimni udar koji nastaje u tim trenucima ne utječe samo na naše oceane nego i na spremišta vruće magme unutar tanke Zemljine kore (koja se opisuje kao "papirnata vreća puna meda i sirupa koja se pri ekvatorskoj rotaciji njiše brzinom većom od 1 600 km/h, a u orbiti brzinom većom od 105 600 km/h").

Teturanje izobličenoga planeta

To kružno kretanje, naravno, proizvodi jake centrifugalne sile, zbog kojih je, kako je u 17. st. pokazao sir Isaac Newton, "papirnata vrećica" ispuščena na ekvatoru. Posljedica toga je spljoštenost Zemlje na polovima. Zbog toga naš planet nema oblik savršene kugle nego "plosnatoga sferoida".

Njezin je polumjer na ekvatoru (6378,4163 km) otprilike 22 km dulji od njezina polarnoga polumjera (6356,7658 km).

Bilijunima godina postojala je tajna matematička veza između spljoštenih polova i ispuščenoga ekvatora te nejasnoga utjecaja gravitacije. "Budući da je Zemlja spljoštena", objašnjava jedan stručnjak, "njezina je os nagnuta zbog Mjesečeve gravitacije tako da se ona nalazi okomito u odnosu na Mjesečevu putanju, a isto se, u nešto manjem stupnju, odnosi i na Sunce."

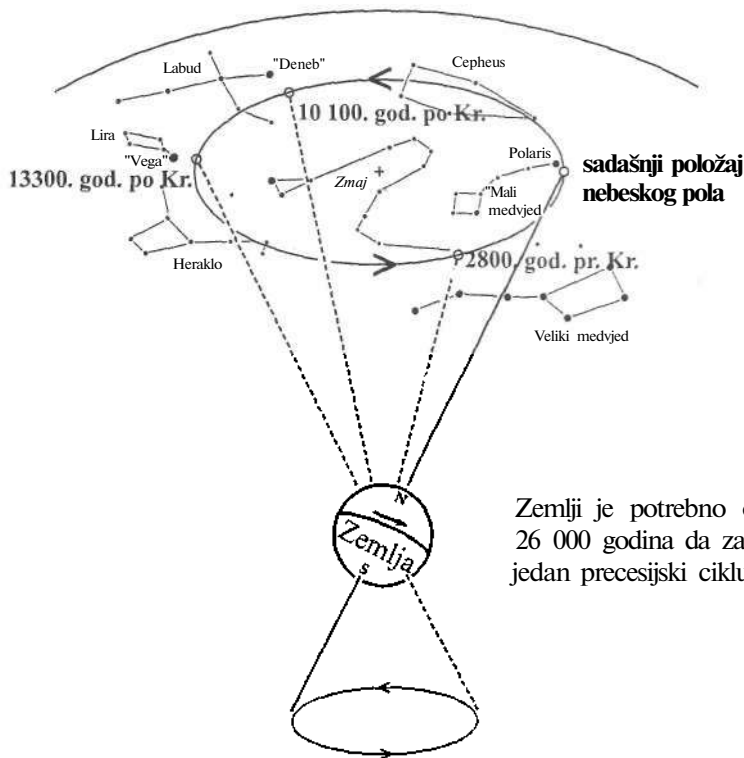
Istodobno, ekvatorijska ispuščenost - višak mase koja se rasprostire oko ekvatora - djeluje poput obruča žiroskopa koji drži Zemlju čvrsto na njezinoj osi.

Upravo taj žiroskopski učinak sprječava da Sunce i Mjesec svojim trzajima potpuno promijene rotacijsku os Zemlje. Međutim, zajednički trzaj tih dvaju tijela dovoljno je snažan da djeluje na "precesiju" osi, što znači da se ona polagano klima u smjeru kazaljke na satu, suprotnome od smjera Zemljine rotacije.

Navedeno kretanje karakteristično je upravo za naš planet. Svatko tko je u životu barem jedanput okrenuo zvrk, shvatiti će to kretanje; konačno, zvrk i jest samo oblik žiroskopa. Dok se potpuno i neprekidno okreće, zvrk je uspravan; no, u trenutku kada njegova os skrene s okomice, ponaša se drugačije: polagano se i tvrdoglavo klima u suprotnome smjeru tvoreći veliki krug. Tim klimanjem, koje *predstavlja precesiju*, mijenja se smjer koji pokazuje os, dok se novi kut koji nastaje ne mijenja.

To se može objasniti i drugačijom analogijom:

1. Zamislite Zemlju koja pluta svemirom nagnuta pod kutom od otprilike $23,5^\circ$ i koja se svaka 24 sata vrti oko svoje osi.
2. Zamislite tu os kao iznimno snažan klip, ili *osovinu*, koja prolazi središtem Zemlje i izlazi na Sjevernome i Južnome polu te se proteže prema van iz oba smjera.
3. Zamislite da ste div koji korača Sunčevim sustavom s uputama kako izvršiti određeni zadatak.
4. Zamislite da prilazite nakošenoj Zemlji (koja vam se, zbog vaše veličine, ne čini većom od mlinskoga kotača).
5. Zamislite da rukama hvatate dva kraja izdužene osi.
6. Zamislite, konačno, da te krajeve počnete polagano okretati, gurajući jedan i potežući drugi kraj.
7. Zemlja se već okretala kada ste do nje stigli.
8. Dakle, dobili ste zapovijed da se ne miješate u rotaciju Zemlje oko osi, nego da joj rotaciji dodate njezino *drugo* kretanje: ono polagano

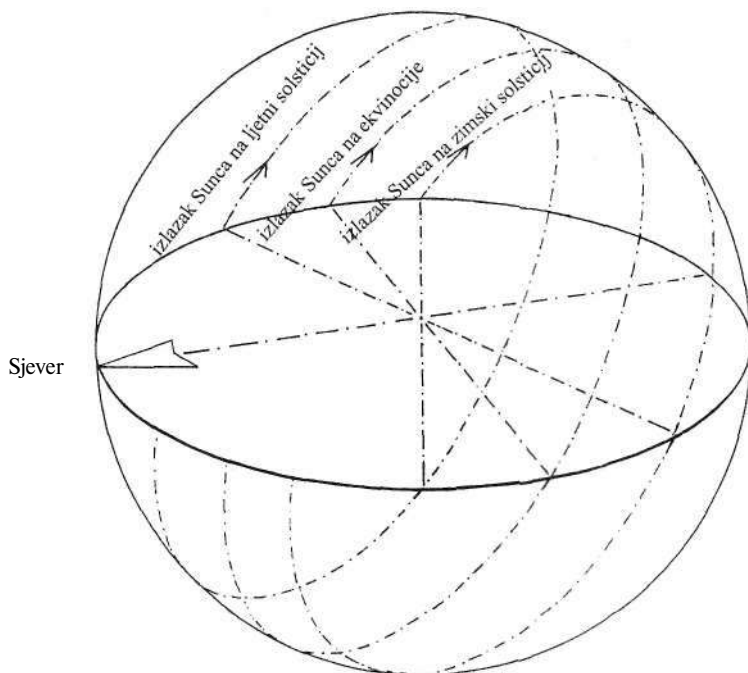

Zemlji je potrebno oko
26 000 godina da završi
jedan precesijski ciklus

Precesija

teturanje ili klimanje u smjeru kazaljke na satu koje se naziva precesija.

9. Da biste izvršili navedeni zadatak, morate gurati sjeverni vrh izdužene osi oko velikoga kruga na sjevernoj nebeskoj polutki i istodobno potezati južni vrh oko jednako tako velikoga kruga na južnoj nebeskoj polutki. Zbog toga ćete morati polagano pomicati svoje ruke i ramena.
10. Međutim, pazite se. Mlinski kotač Zemlje teži je nego što se čini. Zapravo, težak je toliko da će vam trebati 25 776 godina da okrenete dva vrha njezine osi kako bi završila cijeli precesijski ciklus (pred kraj kojega će ti vrhovi pokazivati one iste točke na nebeskoj polutki koje su ti vrhovi pokazivali kada ste vi stigli).

Ekvinociji i solsticiji

11. Osim toga, sada kada ste već započeli svoj posao, moramo vas upozoriti da nikako nećete smjeti napustiti svoje mjesto. Kada se završi jedan precesijski ciklus, počinje novi. I još jedan ... i još jedan ... i još jedan ... i tako dalje, u beskonačnost, zauvijek.
12. Želite li, to možete shvatiti kao da se radi o jednome od osnovnih mehanizama Sunčeva sustava ili, pak, kao o jednoj od temeljnih zapovijedi božanske volje.

Dok polagano nebom zamahujete izduženom osi, njeni će vrhovi redom pokazivati prema zvijezdama koje se nalaze na polarnim latitudama južne nebeske polutke (a katkada će, naravno, pokazivati i prema praznome svemiru) te prema zvijezdama na polarnim latitudama sjeverne nebeske polutke. Upravo je precesija Zemljine osi ono što sve drži u pokretu - pokretu koji nastaje golemim gravitacijskim i žiroskopskim silama, koji je redovit, predvidljiv i koji se može prilično lako proizvesti pomoću suvremene opreme.

Tako je Polarna zvijezda na današnjemu nebu Alpha Ursae Minoris (koju nazivamo i zvijezda Sjevernjača). No, na temelju kompjutorskih proračuna znamo da se 3 000. god. pr. Kr. na sjevernoj polutki neba nalazila Beta Draconis; u doba drevnih Grka to je bila Beta Ursae Minoris; a za 14 000. god. to će biti Vega.

Velika tajna prošlosti

Ponovno ćemo se podsjetiti na neke od osnovnih podataka o kretanju Zemlje u svemiru:

- Zemlja je nagnuta otprilike $23,5^\circ$, a tijekom 41 000 godina od toga kuta može odstupati otprilike za $1,5^\circ$.
- Precesijski krug završava se svakih 25 776 godina.
- Svaka dvadeset četiri sata Zemlja se okrene oko svoje osi.
- Njezina putanja oko Sunca traje 365 dana (točnije, 365,2422 dana).
- Kut pod kojim sunčeve zrake udaraju na različite točke na njezinoj putanji najznačajniji je čimbenik koji utječe na smjenu godišnjih doba na Zemlji.

Istaknimo i to da postoje četiri krucijalna astronomska zbivanja u godini, koja obilježavaju službeni početak različitih godišnjih doba. Ta zbivanja (ili kardinalne točke), koja su imala veliko značenje za drevne narode jesu zimski i ljetni solsticij te proljetni i jesenski ekvinocij. Na sjevernoj Zemljinoj polutki zimski solsticij, odnosno najkraći dan, nastupa 21. prosinca, a ljetni solsticij ili najduži dan, jest 21. lipnja. Na južnoj polutki, pak, sve je doslovno preokrenuto: zima počinje 21. lipnja, a ljetno 21. prosinca.

Ekvinocij i su, s druge strane, razdoblja u godini kada na čitavome planetu noć i dan jednako dugo traju. Međutim, kao i u slučaju solsticija, početak proljeća na sjevernoj polutki (21. ožujka) označava početak jeseni na južnoj polutki, a početak jeseni na sjevernoj polutki (22. rujna) označava početak proljeća na južnoj polutki.

Poput blagih izmjena godišnjih doba i to je posljedica dobro nam naklonjene nagnutosti planeta. Ljetni solsticij na sjevernoj Zemljinoj polutki nastupa u trenutku kada je Sjeverni pol okrenut izravno *u smjeru* Sunca; nakon šest mjeseci zimski solsticij nastupa u trenutku kada se Sjeverni pol nalazi *najdalje* od Sunca. Razlog zbog kojega na čitavoj Zemlji u vrijeme proljetnoga i jesenskoga ekvinocija dan i noć jednako dugo traju jest, nara-

vno, činjenica da oni predstavljaju trenutke kada se rotacijska os Zemlje nalazi na suprotnoj strani od Sunca.

Razmotrimo sada neobičnu i prekrasnu pojavu nebeskoga mehanizma.

Ta pojava naziva se "precesija ekvinocija". Karakteriziraju je stroge i redovite matematičke značajke koje se mogu precizno analizirati i predviđeti. Međutim, bez sofisticiranih instrumenata veoma ga je teško promatrati a još teže precizno izmjeriti.

U toj pojavi možda leži jedna od najvećih tajni prošlosti.

XXIX. poglavlje

Dešifriranje drevnog koda

Ravnina Zemljine putanje koja tvori veliki krug na nebeskoj polutki naziva se ekliptika. Eliptiku obavlja zvjezdani pojas koji se proteže otprilike 7° prema sjeveru i jugu, a koji tvori dvanaest zvijezda (zodijaka: Ovan, Bik, Blizanci, Rak, Lav, Djevica, Vaga, Škorpion, Strijelac, Jarac, Vodenjak i Ribe. Ta su zvijezda međusobno različite veličine, oblika i rasporeda zvijezda. Bez obzira na to (a neki to pripisuju slučaju!), njihova prisutnost uz obruč ekliptike dovoljna je čak da se uspostavi kozmički poredak tijekom dnevnog izlaska i zalaska Sunca.

Da biste lakše razumjeli o čemu se tu radi, učinite sljedeće: 1.) nacrtajte točku na sredini lista papira; 2.) nacrtajte krug oko točke udaljen od nje oko 1 cm; 3.) zatvorite taj krug drugim, većim krugom.

Točka predstavlja Sunce. Manji krug je Zemljina putanja. Veći krug je obruč ekliptike. Dakle, sada biste oko opsega toga velikoga kruga trebali nacrtati dvanaest ravnomjerno postavljenih kućica, koje će predstavljati zvijezda zodijaka. Budući da krug ima 360° , svako zvijezde zauzima prostor od 30° uz obruč ekliptike. Točka je Sunce. Unutrašnji krug je Zemljina putanja. Poznato je da Zemlja na svojoj putanji putuje u smjeru obrnutom od kazaljke na satu, od zapada prema istoku, te da se svaka dvadeset četiri sata potpuno okrene oko svoje osi (ponovno u smjeru zapad-istok).

Iz tih dvaju kretanja proizlaze dvije iluzije:

1. Svakoga dana kada se planet okreće od zapada prema istoku, čini se da se Sunce (koje se, naravno, ne pomiče) "pomiče" nebom od istoka prema zapadu.
2. Svakih trideset dana (otprilike), dok se Zemlja okreće putujući svojom putanjom, samo Sunce kao da "prolazi" redom preko dvana-

est zviježđa zodijaka (koji se također ne pomiču) te kao da se ponovno "pomiče" u smjeru istok-zapad.

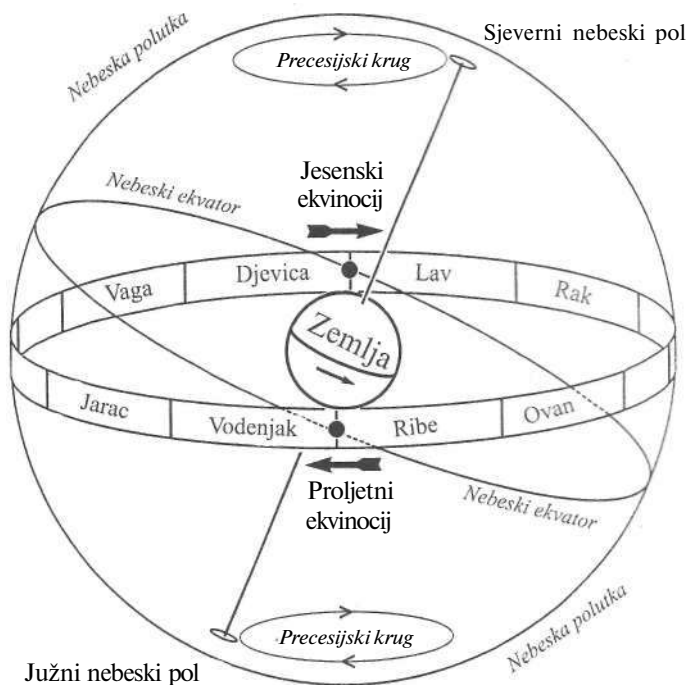
Drugim riječima, jasno je da će se bilo kojega dana u godini (koji na našem dijagramu odgovara bilo kojoj točki koju izaberemo unutar manjega kruga) Sunce nalaziti *između* promatrača na Zemlji i jednog od dvanaest zviježđa zodijaka. Toga će dana promatrač vidjeti, ako, naravno, ustane prije zore, Sunce kako izlazi na istoku na dijelu neba na kojemu se nalazi određeno zviježđe.

Jednostavno je shvatiti kako su se pod čistim i nezagađenim nebom drevnoga svijeta ljudi osjećali zaštićeni redovnim nebeskim kretanjima poput ovoga. Jednako je tako shvatljivo zbog čega su četiri kardinalna trenutka u godini - proljetni i jesenski ekvinocij, zimski i ljetni solsticij - posvuda imala veliko značenje. Još veće značenje pridavalo se konjunktiji tih kardinalnih trenutaka i zviježđa zodijaka. No, najznačajnije od svega bilo je zviježđe u trenutku kada se promatrao izlazak Sunca za vrijeme proljetnoga (ili vernalnoga) ekvinocija. Drevni su astronomi ustanovili da se zbog precesije Zemljine osi to zviježđe *ne nalazi* sve vrijeme u istome položaju nego da se ta čast "udomljivanja" ili "nošenja" Sunca na dan proljetnoga ekvinocija prenosi - *iznimno polako* - na sva zviježđa zodijaka. Riječima Giorgia de Santillane: "Položaj Sunca među zviježđem u doba proljetnoga ekvinocija upućivao je na "sate" precesijskoga ciklusa - i to veoma duge sate, jer ekvinoциjsko Sunce zaokuplja svako zviježđe zodijaka gotovo 2 200 godina."

Zemljina os u svojoj sporoj precesiji kreće se u smjeru obrnutome od smjera kazaljke na satu (dakle, istok-zapad), koji je suprotan od smjera Zemljine putanje oko Sunca. Zbog toga se, a u vezi sa zviježđem zodijaka, koji se uvijek nalazi na jednome mjestu, točka na kojoj se pojavljuje proljetni ekvinocij "tvrdoglavo pomiče uz ekliptiku u smjeru obrnutome od godišnjega smjera kretanja Sunca, odnosno, suprotno od "pravilnoga" poretka zodijskih znakova (dakle, Bik → Ovan → Ribe → Vodenjak, umjesto Vodenjak → Ribe → Ovan → Bik)."

To je, ukratko, "precesija ekvinocija". I upravo nju u sebi podrazumijeva pojam "svitanja doba Vodenjaka". Slavan stih iz mjuzikla "*Kosa*" odnosi se zapravo na činjenicu da se svake godine, u posljednjih gotovo 2 000 godina, Sunce za proljetnoga ekvinocija nalazilo u znaku Riba. Međutim, *doba* Riba završava i proljetno će Sunce uskoro izaći iz područja Riba i naći će se u znaku Vodenjaka.

Precesijski ciklus, koji traje 25 776 godina stroj je koji pokreće tu veličanstvenu nebesku neman beskrajnom svemirskom cestom. No, vrijedno je

Tijekom godine se zbog kretanja Zemlje njezinom putanjom svakoga mj eseca mijenja pozadina zvijezda u kojima izlazi Sunce: Vodenjak->Ribe->Ovan->Bik->Blizanci->Rak->Lav, itd. Sada, za proljetnoga ekvinocija, Sunce izlazi na istoku između Riba i Vodenjaka. Precesija uzrokuje da se "proljetna točka" svake godine doseže neznatno ranije te se tako postepeno pomiče kroz svih 12 kuća zodijaka provodeći 2160 godina "u" svakome znaku i završavajući čitav krug za 25 920 godina. Smjer toga "precesijskoga ciklusa", koji je suprotan godišnjem "putu Sunca" jest sljedeći: Lav->Rak->Blizanci->Bik->Ovan->Ribe->Vodenjak. Na primjer, "Doba Lava", odnosno 2160 godina tijekom kojih je Sunce za proljetnoga ekvinocija izlazilo u zvijezdu Lava, trajalo je od 10 970. do 8810. god. pr. Kr. Danas živimo na završetku "Doba Riba", na pragu "Novoga Doba" Vodenjaka. U predajama se takvo prijelazno razdoblje iz jednoga doba u drugi smatra veoma lošim.

objasniti i *na koji način* precesija pokreće točke ekvinocija od znaka Riba u znak Vodenjaka te dalje prema ostalim znakovima zodijaka.

Poznato je, dakle, da ekvinocij nastupa samo dva puta na godinu, kada se Zemljina nagnuta os nalazi na suprotnoj strani od Sunca. To je slučaj kada Sunce na čitavoj Zemlji izlazi ravno prema istoku a dan i noć traju jednako dugo. Budući da se Zemljina os polako ali sigurno *premješta* u suprotnome smjeru od svoje putanje, točke na orbiti na kojima se nalazi suprotno od Sunca moraju se svake godine pojaviti malo ranije. Te godišnje promjene toliko su neznatne da su gotovo neprimjetne (potrebno je otprilike 72 godine da bi se pomaknula samo za jedan stupanj na ekliptici - što odgovara širini vašeg malog prsta dignutoga na obzoru). Međutim, kako ističe Santillana, takve promjene koje se događaju svake minute uzrokuju pomicanje za 30° preko čitave zodijačke kuće svakih 2 200 godina, a čitav precesijski krug (360°) završava za 26 000 godina.

Kada su drevni narodi prvi put shvatili precesiju?

U odgovoru na to pitanje nalazi se velika tajna prošlosti. No, prije negoli saznamo tu tajnu, moramo se pregledati "službeno priznate" podatke. Veoma dobar izvor povijesnih podataka jest *Encyclopaedia Britannica* i upravo se u njoj spominje Hiparh, koji je navodno otkrio precesiju:

"Hiparh, koje se ime izgovara i HIPPARCHOS (rođ. u Niceji, Bitinija; umro 127. god. pr. Kr. na Rodosu), grčki astronom i matematičar koji je otkrio precesiju ekvinocija. To značajno otkriće rezultat je dugotrajnih napornih promatranja velikoga uma. Hiparh je promatrao položaj zvijezda te je podatke o tome usporedio s podacima Timokara iz Aleksandrije, koji je živio 150 godina prije njega, te s još starijim podacima iz Babilonije. Ustanovio je da se nebeske longitudo međusobno razlikuju te da ta razlika premašuje razliku u pogreškama promatranja. Zbog toga je odlučio uskladiti precesiju sa veličinom razlike dodijelivši godišnjim promjenama vrijednost od 45' odnosno 46' (sekunde luka). Ta brojka približava se broju od 50,274 sekunde luka, koja je danas prihvaćena."

Razjasnimo najprije problem nazivlja. Sekunde luka najmanje su jedinice stupnja luka. Jedna minuta luka ima 60 sekundi luka, jedan stupanj luka ima 60 minuta, a puni krug Zemljine putanje oko Sunca iznosi 360°. Godi-

šnja promjena od 50, 274 sekundi luka predstavlja udaljenost od otprilike 1/60 stupnja, tako da je potrebno otprilike 72 godine (čitav ljudski vijek) da ekvioncijsko Sunce prijeđe samo jedan stupanj uz ekliptiku. Upravo je zbog poteškoća u promatranju i otkrivanju te veoma male brzine promjene Hiparhovo otkriće u drugom stoljeću pr. Kr. u *Enciklopediji* opisano kao "značajno otkriće".

Da li bi to bilo toliko značajno ako bi se ustanovilo da se radi o ponovnome otkriću? Da li bi se matematička i astronomska postignuća drevnih Grka toliko slavila kada bismo uspjeli dokazati da je precesija izmjerena tisućama godina *prije* Hiparha? Što ako je taj nebeski ciklus dug gotovo 26 000 godina bio precizno znanstveno istražen davno prije navodnoga početka znanosti?

U potrazi za odgovorima na ta pitanja nailazimo na mnogo značajnih činjenica, koje ni jedan sud ne bi prihvatio kao uvjerljive dokaze. No, ni mi ih nećemo prihvatiti. Saznali smo da je Hiparh predložio vrijednost od 45 odnosno 46 sekundi luka za jednu godinu precesijskoga kretanja. Nećemo, dakle, pokušati zbaciti grčkoga astronoma s njegova prijestolja dok u mnogo starijim izvorima ne pronađemo precizniju vrijednost.

Postoji, naravno, više mogućih izvora. Međutim, trenutačno ćemo istražiti svjetske mitove. Jednu smo skupinu mitova već detaljno pregledali (predaje o potopu i kataklizmi navedene u IV. dijelu knjige) i u njima pronašli neke veoma zanimljive značajke:

1. Ti su mitovi nesumnjivo veoma stari. Primjerice, na pločama iz najranijih početaka sumerske povijesti, otprilike 3 000. god. pr. Kr., pronalazimo nekoliko verzija mezopotamske priče o potopu. Te ploče dokazuju da je predaja o općem potopu nastala davno prije no što je na njima zapisana. No, ne znamo kada. Činjenica jest da ni jedan znanstvenik nije uspio ustanoviti kada je nastao određeni mit, a pogotovo ne kada su nastale te štovane i rasprostranjene predaje. Kao da su bile među nama oduvijek, poput vječne prtljage ljudske kulture.
2. Ne smije se odbaciti mogućnost da ta pretpostavka o iznimno velikoj starosti nije tek iluzija. Upravo suprotno, vidjeli smo da mnogi veliki mitovi o kataklizmi raspolažu preciznim podacima o stvarnim uvjetima u kojima su živjeli ljudi u ledenom dobu. Dakle, teoretski, te su priče mogle nastati gotovo istodobno kada se pojavio *Homo sapiens sapiens*, prije 50 000 godina. Međutim, geološki dokazi upućuju na mnogo mlađe podrijetlo, na razdoblje između 15 000.

i 8 000. god. pr. Kr. Tek tada su naglo nastupile najveće klimatske promjene koje su toliko rječito opisane u mitovima.

3. Početak i buran kraj ledenoga doba predstavljali su globalnu pojavu. Upravo zbog toga ne iznenađuje što su kataklizmičke predaje najrazličitijih naroda međusobno veoma slične.
4. Međutim, neobična je činjenica da su u mitovima ta iskustva opisana istim simboličnim jezikom. Jednaki "književni motivi", jednake stil-ske "figure", jedanki prepoznatljivi likovi i događaji u svima se od njih iznova ponavljaju.

Profesor de Santillana tvrdi da takva uniformnost pretpostavlja jedinstven i zajednički izvor. U djelu *Hamlet's Mill*, koje je napisao u suradnji s Herthom von Dechend (prof. povijesti znanosti na Frankfurtskom sveučilištu), de Santillana iznosi plodonosne i originalne teze o drevnim mitovima:

"... kada se univerzalnost spoji s konstrukcijom, ona predstavlja svojevrsan test. Kada se, primjerice, nešto otkrije u Kini, to će se odjednom pojaviti i u babilonskim astrološkim tekstovima, te se tada mora pretpostaviti da je to značajno ako razotkriva mnoštvo nepoznatih slika za koje nitko ne može tvrditi da su ih stvorile različite generacije neovisno jedna o drugoj. Uzmimo za primjer podrijetlo glazbe. Orfejeva mučna smrt možda je djelo poetske mašte koja se iznjedrila nekoliko puta na različitim mjestima. No, kada likovi koji ne prebiru po liri, nego sviraju frule, umiru iz različitih neshvatljivih razloga i kada se o njihovoj jednakoj smrti pripovijeda na nekoliko kontinenata, tada znamo da smo na tragu nečega, zato što takve priče ne mogu nastati uzastopno. A kada se Šareni Svirač pojavljuje i u njemačkome mitu o Hamelinu i u drevnome Meksiku, te kada se u obje zemlje s njime povezuje atribut crvene boje, to nikako ne može biti slučajnost. Također, kada se po nekoliko puta u *Vedama*, u hramovima Angkora, u Babilonu, u Heraklitovim mračnim promišljanjima i u nordijskoj Valhali javljaju brojevi poput 108 ili 9×13 , to nikako nije slučajno."

Je li moguće da se, povezujući velike svjetske mitove o kataklizmi, takve slučajnosti koje nisu slučajnosti, mogu objasniti sveopćim utjecajem nekoga drevnog i još nepoznatoga zajedničkoga vodiča? Može li u tome slučaju biti moguće da je tijekom i nakon posljednjega ledenoga doba taj isti vodič izradio one veoma precizne i tehnički napredne zemljovide o kojima smo raspravljali u I. dijelu knjige? I nije li moguće da je taj isti vodič za sobom osta-

vio otiske i na drugim svjetskim mitovima - onima koji govore o umiranju i uskrснуću bogova, o velikim stablima oko kojih se okreću Zemlja i nebesa, o vrtlozima, stapovima, svrdlima i drugim sličnim napravama koje se okreću?

Santillana i von Dechend tvrde da svi takvi mitovi govore o nebeskim zbivanjima i to dotjeranim tehničkim jezikom drevne ali "iznimno napredne" astronomske i matematičke znanosti: "Taj se jezik ne oslanja na lokalna vjerovanja i kultove. On je usredotočen na brojeve, kretanja, mjerenja, sveopće obrasce i sheme - usredotočen je na ustrojstvo brojeva, na geometriju."

Odakle taj jezik potječe? Knjiga *Hamlet's Mill* odiše briljantnom, ali namjerno izbjegavanom znanstvenom stručnošću, zbog čega ne daje izravan odgovor na to pitanje. Međutim, veoma se rijetko ponegdje u njoj mogu naslutiti neuvjerljive aluzije. Na primjer, u jednome trenutku autori ističu pretpostavku da znanstveni jezik ili "šifra" potječe iz "veoma drevnoga doba". No, na drugome ga mjestu preciznije smještaju u razdoblje gotovo "6 000 godina prije Virgilija" - drugim riječima, navodno je nastao prije 8 000 godina (ili više).

Koja je *poznata civilizacija* mogla razviti i upotrijebiti sofisticirani tehnički jezik prije više od 8 000 godina? Iskren odgovor na to pitanje jest: Nijedna. A taj odgovor prati i iskreno prihvaćanje pretpostavke da se radi o zaboravljenoj epizodi o tehnološki visoko naprednoj kulturi pretpovijesnoga doba. Santillana i von Dechend govore samo o naslijeđu koje dugujemo "nekoj gotovo nepojmljivoj drevnoj civilizaciji... [koja je] prva imala hrabrosti pomoću brojeva i mjerenja shvatiti kako je nastao svijet."

To naslijeđe uključuje znanstveno promišljanje i složene matematičke podatke. Međutim, budući da potječe iz veoma drevnoga doba, s vremenom se izgubilo:

"Kada su Grci stupili na povijesnu pozornicu, na ostacima toga velikoga sveopćega stvaralaštva drevnoga svijeta već se nakupila stoljetna prašina. No, nešto se od njega ipak sačuvalo u predajama, mitovima i bajkama koje više nitko ne razumije. Oni predstavljaju izmučene dijelove izgubljene cjeline. Zbog njih, razmišljamo o onim "maglovitim krajolicima" koje stvaraju vješte ruke kineskih slikara, na kojima se ponegdje vidi kamen, na drugome mjestu hrid ili vrh stabla, a ostalo je prepušteno mašti promatrača. Čak i kada se razotkriju tehnika za otkrivanje šifre, nećemo smjeti očekivati da ćemo proniknuti u simbolima zaogrnutе misli naših dalekih predaka zato što su stvaralački umovi koji su zamislili te simbole zauvijek nestali."

Dakle, dva priznata profesora povijesti znanosti s najpoznatijih sveučilišta na oba kraja Atlantika tvrde da su otkrili ostatke šifriranog znanstvenog jezika *više tisuća godina* starijeg od najstarije priznate ljudske civilizacije. Osim toga, Santillana i von Dechend tvrde, iako veoma oprezno, da su "odgonetnuli dio te šifre".

Za dva ozbiljna akademika to je veoma neuobičajena izjava.

XXX. poglavlje

Kozmičko stablo i mlin bogova

Profesori de Santillana i von Dechend u svojoj su sjajnoj i opsežnoj studiji *Hamlet's Mill* predstavili velik broj mitskih i ikonografskih dokaza o postojanju neobične pojave. Čini se da su neki svjetski mitovi iz neobjašnjiva razloga i u nepoznato doba bili "kooptirani" (što se zaista ne može opisati boljim izrazom) kako bi poslužili kao kotači za pokretanje skupa složenih tehničkih podataka o precesiji ekvinocija. Ova zadivljujuća teza značajna je zato što je njome prvi put pružen dokaz za, kako je istaknuo izvestan vodeći stručnjak za drevna mjerenja: "kopernikanski obrat u postojećim shvaćanjima razvoja ljudske kulture".š

Knjiga *Hamlet's Mill* izdana je 1969., prije više od trideset godina, tako da je obrat nastupio nakon dugo vremena. Međutim, tijekom toga razdoblja knjiga nije bila baš poznata javnosti niti su je znanstvenici iz daleke prošlosti razumjeli. To nije bila posljedica nekih postojećih značajnijih problema ili poteškoća u znanstvenome radu. Umjesto toga, riječima Martina Bernala, prof. sa Sveučilišta u Cornellu, promjena se dogodila iz sljedećih razloga: "nekoliko arheologa, egiptologa i drevnih povjesničara raspolaže potrebnom količinom vremena, napora i vještine da raspravlja o de Santillaninim izrazito tehničkim argumentima."

Ti argumenti prvenstveno se odnose na neprekidan i postojan prijenos "poruke o precesiji" preko mnogih drevnih mitova. Osim toga, veoma je neobično što se većina osnovnih prikaza i simbola koji se pojavljuju u tim mitovima - prvenstveno simboličan opis "poremećaja neba" - pronalaze i u drevnim predajama o svjetskoj kataklizmi, a o kojima smo govorili u 24. i 25. poglavlju.

U nordijskome smo mitu, primjerice, vidjeli kako se vuk Fenrir konačno oslobodio lanaca kojima su ga okovali bogovi i pobjegao: "Protresao se

i svijet je zadrhtao. Jasenovno se stablo Yggdrasil protreslo od korijena do najviših grana. Planine su se rascijepale od vrha do dna... Zemlja je počela gubiti oblik. S neba su već nailazile zvijezde..."

Prema stajalištu de Santillane i von Dechendice navedeni je mit mješavina poznate teme o katastrofi i potpuno suprotne teme o precesiji. Tako s jedne strane imamo zemaljsku katastrofu tolikih razmjera da patuljcima izgleda poput Noina potopa, a s druge strane saznajemo o prijetećim promjenama koje se događaju na nebu s kojeg nailaze zvijezde, "padajući u prazan ponor".

Takve nebeske slike, koje se, s neznatim razlikama, ponavljaju u mitovima različitih dijelova svijeta, pripadaju skupini koja se u knjizi *Hamlet's Mill* kategorizira kao "ne puko pripovijedanje priča". Osim toga, nordijske predaje koje govore o čudovišnome vuku Fenriru i stablu zvanom Yggdrasil, nastavljaju izvještavati o konačnoj apokalipsi koju provode sile Vallhale koje se nalaze na strani "reda" kako bi sudjelovale u strašnoj posljednjoj bitki bogova, koja će završiti apokaliptičnim uništenjem:

"500 i 40 vrata nalazi se ondje,
u Valhalinim zidovima.
800 boraca prolazi kroz ta vrata,
Kada odlaze ratovati protiv Vuka."

Navedeni stih naveo nas je da *izbrojimo* Valhaline borce, nakon čega smo se usredotočili na njihovu ukupnu brojku ($540 \times 800 = 432\,000$). Ta se brojka, kako ćemo vidjeti u 31. poglavlju, matematički povezuje s pojavom precesije. Malo je vjerojatno da je ta brojka pukim slučajem našla mjesto u nordijskoj mitologiji, to više ako je promatramo u kontekstu velikoga "nebeskoga poremećaja" uslijed kojega su padale zvijezde sa svojih nebeskih položaja.

Kako bismo razumjeli o čemu se tu radi, trebamo najprije shvatiti osnovne slike drevne "poruke" za koju de Santillana i von Dechend tvrde da su je otkrili. Ta slika pretvara svjetlosnu kupolu nebeske polutke u beskranjan i zamršen dio mašinerije. I poput mlinskoga kotača, stapa, vrtloga i žrvnja, taj stroj se beskonačno okreće (a njegove pokrete sve vrijeme odmjerava Sunce, koje najprije izlazi u jednome, zatim u drugome zviježđu zodijaka i tako dalje čitavu godinu).

Četiri ključna trenutka u godini su proljetni i jesenski ekvinocij te zimski i ljetni solsticij. U svakome od tih trenutaka, naravno, Sunce izlazi u drugome zviježđu (na taj način ako Sunce za proljetnoga ekvinocija izlazi u Ribama, kao što čini danas, za jesenskoga ekvinocija izaći će u znaku Djevice, za zimskoga solsticija u znaku Blizanaca, a za ljetnoga solsticija

u znaku Strijelca). Sunce je upravo to i činilo tijekom posljednjih 2 000 godina. Međutim, kako smo vidjeli, precesija ekvinocija znači da će u bliskoj budućnosti proljetni ekvinocij prijeći iz znaka Riba u znak Vodenjaka. Kada se to dogodi, ostala će se tri zviježđa, koja označavaju tri ključna trenutka, također promijeniti (od Djevice, Blizanaca i Strijelca u Lava, Bika i Škorpiona) - gotovo kao da golemi nebeski mehanizam nezgrapno promijeni smjer zupčanika...

De Santillana i von Dechend objašnjavaju da na drevnome znanstvenome jeziku koji su otkrili, Yggdrasil označava "Zemljinu os": os koja se proteže (kako bi to vidio promatrač na sjevernoj Zemljinoj polutki) prema Sjevernome polu nebeske polutke:

"To odmah podrazumijeva ravan i uspravan kolac. No, time bismo problem previše pojednostavnili. Najbolje je da se u kontekstu mitova ne razmišlja o osi kao o analitičkome pojmu, koji se razmatra postupno, nego da ga zajedno s okvirom s kojim je povezan shvatimo kao cjelinu. Kao što na spomen polumjera odmah pomislimo na krug, tako bismo i na spomen osi trebali zamisliti dva velika određujuća kruga na površini polutke, ekvinocijski i solsticijski."

Ti su zamišljeni obruči koji se presijecaju na nebeskome Sjevernome polu povezujući dvije ekvinocijske točke na Zemljinoj putanji oko Sunca (odnosno točke na kojima se nalazi 20. ožujka i 22. rujna) te dvije solsticijske točke (gdje se nalazi 21. lipnja i 21. prosinca). Dakle: "Rotacija polarne osi ne smije se razdvojiti od velikih krugova koji se za njom vuku nebom. Taj obrazac pretpostavlja da je sve jedno s osi."

Autori knjige *Hamlet's Mill* uvjereni su da se ovdje *ne radi o vjerovanju nego o alegoriji*. Oni tvrde da se pojam o okruglome okviru sastavljenome od dva obruča koji se presijecaju viseći s osi nikako ne smije shvatiti na način kako su drevni znanstvenici zamišljali svemir. Umjesto toga, mora ga se tumačiti kao "alat za razmišljanje" kojim su dovoljno britki umovi mogli odgonetnuti šifru astronomskih činjenica, poput precesije i ekvinocija.

To sredstvo za razmišljanje pojavljuje se, obavijeno mnogim maskama, u svim mitovima drevnoga svijeta.

Na mlin s robovima

U 16. stoljeću Diego de Landa je razmotrio jedan primjer iz Srednje Amerike (koji također opisuje neobične simbole koji se javljaju u gotovo svim mitovima o precesiji i katastrofi):

"Među mnoštvom bogova koje taj narod [Maye] štuje, nalaze se četiri božanstva koja nazivaju imenom *Bacah*. Oni tvrde da su ti bogovi braća koju je Bog, nakon što je stvorio svijet, postavio na njegova četiri kuta kako bi pridržavali nebesa da se ne sruše. Tvrde i to da su ti *Bacati* pobjegli kada je potop uništio svijet."

De Santillana i Hertha von Dechend smatraju da mayanski svećenici-astronomi ni na trenutak nisu pomislili da je Zemlja plosnata ploča s četiri kuta. Umjesto toga, tvrde oni, likovi četiri *Bacaba* služe kao tehnička alegorija kojom se objašnjava precesija ekvinocija. Ukratko, Bacabi predstavljaju sustav koordinata astrološke godine. Oni su ekvinocijski i solsticijski obruč, koji povezuju četiri zvijezda u kojima Sunce gotovo 2 200 godina izlazi u vrijeme proljetnoga i jesenskoga ekvinocija te zimskoga i ljetnoga solsticija.

Jasno je, naravno, da će se, kada se promijene nebeski zupčanici, srušiti staro i roditi novo doba. Sve je to, naime, uobičajen opis mitova o precesiji. Međutim, neizbježno se nameće jasna povezanost sa zemaljskom katastrofom, u ovome slučaju potopom, koju su Bacabi preživjeli. Jednako tako značajni mogli bi biti i reljefi u Chichen Itzi, na kojima su nesumnjivo prikazani Bacabi kao bradati Europejci.

Kako bilo, Bacabin lik (koji se, često pogrešno protumačeno, povezuje s pojmovima "četiri nebeska kuta", "četverokutnom Zemljom") samo je jedan od mnogih koji je načinjen da služi kao alat za razmišljanje o precesiji. Među njima se, naravno, nalazi i arhetipski "mlin" iz naziva Santillanine knjige - Hamletov mlin.

Izgleda da Shakespearov lik, "kojim je pjesnik opisao jednoga od nas, prvoga nesretnoga intelektualca" skriva svoju legendarnu prošlost. Njegove su osobine unaprijed određene i oblikovane u drevnome mitu. U svim svojim inkarnacijama ovaj Hamlet ostaje začudo onakav kakav je bio - on sam. Prvotni Amlodhi (ili ponekad Amleth), kako se naziva u islandskoj legendi, "pokazuje jednake značajke melankoličnoga i veoma inteligentnoga čovjeka. I on je sin koji je odlučan osvetiti se ocu, govornik koji progovara o zagonetnim ali neizbježnim istinama, neuhvatljiv nosač Sudbine, koji mora pokleknuti kad jednom završi svoju misiju."

U okrutnim i živopisnim nordijskim pričama, Amlodhi se opisuje kao vlasnik izmišljenoga mlina, ili žrvnja, koji je ponekad donosio zlato, mir i izobilje. Prema mnogim predajama, dvije su se gigantice (Fenja i Menja) obvezale okrenuti čudesnu napravu, koju nijedan čovjek nije mogao pomaknuti s mjesta. No, nešto je pošlo po krivu i dvije su gigantice morale raditi dan i noć bez prestanka:

"Ispred mlina postavile su posudu,
kako bi pokrenule sivi kamen;
Nije im dao ni mira ni odmora,
jer su pažljivo osluškivale škripu mlina.

Njihova je pjesma bila zavijanje,
koje je prekidalo tišinu;
"Ispraznite spremnik i olakšajte kamenje!"
No, ipak je učinio da melju još više."

Bijesne i željne osвете, Fenja i Menja su čekale da svi utonu u san, nakon čega su počele silovito okretati mlin sve dok se veliki potpornji, iako su bili prekaljeni od željeza, nisu raspuknuli. Ubrzo nakon toga, zamršenim slijedom događaja, mlin je ukrao bog mora Mysinger, koji ga je, zajedno s giganticama, natovarao na svoj brod. Zapovjedio im je neka nastave mljeti, no ovaj put iz mlina je izlazila sol. U ponoć su ga upitale nije li mu dosta soli; zapovjedio im je neka melju i dalje. Mljele su još kratko vrijeme nakon čega je brod počeo tonuti:

"Spremnik je odletio pod udarom velikih potpornja,
željezne su se zakovice raspuknule,
Rudo se razbilo u komade,
spremnik se ispraznio."

Stigavši na dno mora, mlin se nastavio okretati, no iz njega je izlazio kamen i pijesak stvarajući veliki vrtlog, Maelstrom.

Opisani događaji, tvrde Santillana i Hertha von Dechend, simboliziraju precesiju ekvinocija. Osovina i "željezni potpornji" mlina označavaju:

"sustav koordinata na nebeskoj polutki i predstavljaju okvir starosti svijeta. Zapravo, okvir određuje starost svijeta. Budući da polarna os i obruči tvore nevidljivu cjelinu, ako se jedan dio pomakne, čitav je

okvir izbačen. Kada se to dogodi, nova Polarna zvijezda s vlastitim odgovarajućim obručima morat će zamijeniti zastarjelu napravu."

Nadalje, veliki vrtlog:

"pripada već tradicionalnim motivima drevnih priča. Tako se pojavljuje i u *Odiseji* u obliku Haribde u Messinskome prolazu te među kulturama Indijskoga i Tihoga oceana. Ondje se, što je veoma neobično, povezuje s visećim stablom smokve o čije se grane junak, bio to Satyavrata u Indiji ili Kae u Tongu, može primiti u trenutku kada brod tone. Neprestano ponavljanje te pojedinosti sprječava slobodu mašte. Takve su priče od davnina bile dio kozmografske književnosti."

Nimalo ne treba iznenaditi što se u Homerovoj *Odiseji* (u kojoj su skupljeni grčki mitovi stari više od 3 000 godina) javlja vrtlog, jer se ondje spominje i Veliki mlin iz islandske legende (i to na sličan način). Posljednja je noć prije odlučujuće borbe. Odisej, koji se zarekao na osvetu, stigao je do Itake. Zaštićen od prepoznavanja čarima božice Atene, moli Zeusa da mu pošalje znak ohrabrenja prije velikoga iskušenja:

"Uto zagrmi Zeus iz blistava Olimpa ... a ljupkome Odiseju bi drago. Osim toga, žena koja je mljela na mlinu u kući pokraj mlinova pastira ljudi izrekla je proročanstvo. Na tim mlinovima dvanaest je žena obavljalo svoj posao, spravlajući jelo od ječma i pšenice, srži muškaraca. Sada su sve ostale zaspale jer su samljele svoje žito, no samo je ona, najslabija od svih ostala još uvijek budna. Zaustavila je svoj mlin i izgovorila riječ ... 'Neka se [neprijatelji Odisejevi] od ovoga dana posljednji puta goste u ovim prostorijama. Neka oni koji su odriješili moja koljena da okrutnim radom meljem njihov obrok od ječma posljednji puta večeraju!'"

Santillana i Hertha von Dechend tvrde kako nije slučajno što se alegorija: "nebeska kugla koja se okreće poput mlinskoga kotača i nikada ne čini ništa dobro", pojavljuje i u biblijskoj predaji o Samsonu: "slijep u Gazi na mlinu s robovima". Njegovi su ga nemilosrdni neprijatelji oslobodili kako bi ih zabavljao u Hramu; umjesto toga, posljednjom se snagom Samson podupro o dva srednja stupa toga golemoga zdanja i srušio ga te usmrtio sve koji su se u njemu nalazili. Poput Fenje i Menje i on se osvetio.

Ta se tema pojavljuje i u Japanu, Srednjoj Americi, među Maorima Novoga Zelanda te u finskim mitovima. Ondje se lik Hamleta/Samsona zove Kullervo, a i mlin ima specifično ime - Sampo. Poput Fenjina i Menjina mlina i ovaj je konačno ukraden i ukrcan na brod gdje se rastrgao na komadiće.

"Sampo" je riječ koja potječe od sanskrske riječi *skambha*, što znači "stup ili kolac". U *Atharvavedi*, jednom od najstarijih djela sjevernoindijske književnosti, pronalazimo himnu posvećenu Skambhi:

"U kojemu se nalaze Zemlja, zrak i nebo, gdje čvrsto stoje vatra, Mjesec, Sunce i vjetar. Skambha podupire i nebo i Zemlju; Skambha podupire čitavu atmosferu; Skambha podupire šest velikih pravaca; u Skambhu je ušlo sve što postoji."

Prevoditelj navedenoga djela (*Atharvaveda* 10:7), Whitney, pomalo zbunjujuće komentira: "Skambha, osvijetliti, potporanj, podupirati, na neobičan su način u ovoj himni upotrijebljeni kao obrazac svemira". No, uz mnoštvo ideja kojima se povezuju svemirski mlinovi, vrtlozi, stabla i mnogo toga drugoga, drevno vedsko opisivanje nije nimalo neobično. I ovdje se, kao u slučaju mnogih drugih alegorija, ističe pojam "*obrazac starosti svijeta*"- onaj isti nebeski mehanizam koji se okreće više od 2 000 godina, dok Sunce uvijek izlazi na istim kardinalnim točkama i zatim se polako premješta tim nebeskim koordinatama prelazeći u četiri nova zvijezda, u kojima će sudjelovati sljedećih nekoliko tisuća godina.

Upravo zbog toga mlin uvijek pukne i veliki potpornji svom snagom udare o spremnik, puknu željezne zakovice i vratilo se razbije na komade. Precesija ekvinocija izaziva takve slikovite prikaze jer se u iznimno udaljenim vremenima ona doista mijenja, ili slama, stabilizirajući koordinate čitave nebeske polutke.

Otvarači puta

U svemu tome neobična je činjenica da se mlin (koji i dalje služi kao alegorija za svemirske procese) uporno pojavljuje u čitavom svijetu, čak i ondje gdje se njegov smisao poremetio ili izgubio. Zaista, Santillana i Hertha von Dechend ističu kako nije nimalo značajno što se njegov smisao izgubio. Oni tvrde: "Osobita zasluga mitskog nazivlja jest da ono može služiti kao posrednik za prijenos znanja neovisno o upućenosti onih koji pripovijedaju priče, bajke i dr." Drugim riječima, značajno je to da će neki osnovni opisi

opstati i nastaviti se prenositi neprestanim ponovnim pripovijedanjem, bez obzira na to koliko se razlikuju od izvorne priče.

Primjer takve "struje" pronalazimo kod Cherokeeja, koji Mliječni put (našu galaktiku) nazivaju "Ondje gdje je trčao pas". Njihova predaja govori da su u drevno doba "ljudi na Jugu imali mlin za žito", iz kojega se neprestano krala hrana. S vremenom su vlasnici otkrili lopova, psa, koji je "zavijajući potrčao prema svome domu na Sjeveru ostavljajući za sobom bijeli trag hrane koja mu je ispadala iz usta ondje gdje se danas nalazi Mliječni put, a Cherokee ga i danas nazivaju 'Ondje gdje je trčao pas'".

U Srednjoj Americi, u jednome od mnogih mitova o Quetzalcoatlu, govori se da je on imao presudnu ulogu u obnavljanju čovječanstva nakon općega potopa kojim je završilo Četvrto sunce. Sa svojim prijateljem Xolotlom, koji je imao pasju glavu, spustio se u podzemni svijet kako bi ponovno sastavio kosture u potopu poginulih ljudi. Nakon što je prevario boga smrti Miclantechuhtlija, to je i učinio odnijevši kosti na mjesto zvano Tamoanchan. Ondje ih je na brusnome kamenu poput žita samljeo u ukusan obrok. Na taj su zemaljski obrok bogovi zatim pustili krv, i stvorili tako meso današnjega čovjeka koji živi u Petome suncu.

Autori *Hamletova mlina* smatraju kako nije nimalo slučajno što se u obje navedene varijante mita o kozmičkome mlinu pojavljuje lik psa. Oni ističu da je Kullervo, finski Hamlet, također bio u pratnji "crnoga psa Mustija", Isto tako, nakon što se vratio u Itaku, Odiseja je najprije prepoznao njegov vjerni pas, a Samson se povezuje s lisicama (točnije s njih 300), koje pripadaju vrsti pasa. U danskoj verziji sage o Amlethu/Hamletu: "Amleth je hodao i usred guštare pas mu prepriječi put". Konačno, u jednoj od verzija finske priče o Kullervu, junak je (što je prilično neobično) "poslan u Estoniju da laje pod ogradom; lajao je godinu dana..."

Santillana i Hertha von Dechend uvjereni su da su navedeni likovi psa umetnuti s razlogom: kao još jedan od dijelova drevne neodgonetnute šifre, koji uporno mjestimice ostavlja tragove svoje poruke. Te i mnoge druge simbole psa oni svrstavaju u skupinu "morfoloških znakova", za koje smatraju da u drevnim mitovima vjerojatno označavaju prisutnost znanstvenog podatka koji se tiče precesije ekvinocija. Te oznake možda imaju i vlastito značenje ili se njima jednostavno nastoji upozoriti slušateljstvo da će se u priči uskoro pojaviti veliki podatak. Ponekad čak mogu služiti kao "otvarači puta" - kao vodiči koji omogućuju početnicima da prate trag znanstvenih podataka koji se proteže od mita do mita.

Na taj način, iako se ne spominju nikakvi mlinovi ili vrtlozi, trebali bismo pažljivo pratiti priču o Orionu, velikom lovcu iz grčkoga mita, koji je imao psa. Kada je Orion pokušao silovati božicu-djevicu Artemidu, ona je

sa Zemlje dozvala škorpiona, koji je ubio i njega i njegova psa. Orion je premješten na nebo gdje je postao zvijezde; njegov je pas pretvoren u zvijezdu Sirijus, odnosno u Pasju zvijezdu.

Sirijus na identičan način opisuju i drevni Egipćani, koji zvijezde Orion povezuju sa svojim bogom Ozirisom. Upravo je u drevnom egipatskome mitu lik vjernoga nebeskoga psa najdublje i najopširnije opisan u liku Upuauta, božanstva s glavom šakala, čije ime znači "Otvarač Puta". Ako bismo pratili tog Otvarača Puta do Egipta, skrenuli pozornost na zvijezde Orion i ušli u snažan mit o Ozirisu, našli bismo se u zatvorenoj mreži poznatih simbola.

Čitatelj će se prisjetiti da je Oziris bio žrtva urote. Urotnici su ga zatvorili u kovčeg i bacili u Nil. Ne uočavamo li ovdje sličnost sa Utnapishtimom, Noom i Coxcoxtlijem te sa svim drugim potopnim junacima koji plutaju u svojim brodovima (ili kutijama ili kovčezima)?

Drugi je poznati klasičan prikaz precesije u obliku svjetskoga stabla i/ili krovnatoga stupa (u ovome slučaju oba). Egipatski mit kazuje kako je Oziris u svome kovčegu stigao do mora i nasukao se na obalama Biblosa. Zaustavio se među granama drveta zvanog tamariska, koje je odjednom naraslo veoma visoko i zatvorilo je kovčeg u svoje deblo. Kralj zemlje, koji se divio stablu tamariska posiječe dio u kojemu se nalazio Oziris i od njega napravi stup za krov svoje palače. Nešto poslije Izida je izvadila tijelo svoga supruga iz stupa i odnijela ga natrag u Egipat kako bi prošao postupak ponovnoga rođenja.

Mit o Ozirirsu uključuje i neke osnovne brojeve. Ti brojevi, slučajno ili namjerno, daju odgovor na "znanost" o precesiji, kako ćemo vidjeti u sljedećemu poglavlju.

Ozirisovi brojevi

Arheologinja i astronomica Jane B. Sellers, koja je studirala egiptologiju na Orijentalnome institutu Sveučilišta Chicago, provodi zime u Portlandu, država Maine, a ljeta u Ripley Necku, na imanju u Novoj Engleskoj smještenome na kamenitoj obali države Maine. "Ondje", tvrdi ona, "noćno nebo zna biti bistro poput pustinjaškoga i nikome ne smeta ako galebovima na glas čitate Tekstove iz piramide..."

Jane B. Sellers jedna je od rijetkih ozbiljnih znanstvenika koja je isprobala teoriju koju su iznijeli Santillana i Hertha von Dechend u knjizi *Hamlet's Mill*. Ona je isticala nužnost korištenja astronomskih podataka, osobito onih o precesiji za pravilno proučavanje drevnoga Egipta i njegove religije. "Većina arheologa ne razumije precesiju, što utječe na njihove zaključke o drevnim mitovima, drevnim bogovima i poredanosti drevnih hramova ... Za astronome je precesija veoma dobro poznata činjenica; oni koji se bave područjem drevnoga čovjeka imaju obvezu tu činjenicu shvatiti.", tvrdi Jane B. Sellers.

U svojoj posljednjoj knjizi *The Death of Gods in Ancient Egypt (Smrt bogova u drevnome Egiptu)*, ona ističe teoriju da je mit o Ozirisu možda namjerno šifriran pomoću skupine ključnih brojeva, koji su suvišni što se tiče samoga pripovijedanja, no koji predstavljaju vječni proračun iz kojega se mogu izvesti nevjerovatno točne brojke koje se odnose na sljedeće:

1. Vrijeme koje je potrebno da se sporim precesijskim teturanjem Zemlje položaj izlaska Sunca za proljetnoga ekvinocija pomakne uz ekliptiku (u odnosu na zvjezdanu pozadinu) za jedan stupanj;
2. Vrijeme koje je potrebno da Sunce prijeđe iz jednog punog segmenta zodijaka iznosi trideset stupnjeva;

3. Vrijeme koje je potrebno da Sunce prijeđe dva puna segmenta zodiaka (ukupno šezdeset stupnjeva);
4. Vrijeme koje je potrebno za "veliki povratak", odnosno da Sunce prijeđe uz ekliptiku tristo šezdeset stupnjeva, i time završi cijeli precesijski ciklus ili "veliku godinu".

Izračunavanje velikoga povratka

Precesijski brojevi na koje upućuje Jane Sellers u Ozirisovu mitu jesu 360, 72, 30 i 12. Najviše ih se spominje u dijelu mita u kojemu se govori o pojedinostima iz životopisa različitih likova. O njima je opširno izvijestio E. A. Wallis Budge, bivši upravitelj Odjela za egipatske starine u Britanskome muzeju:

"Bog Geb je ljubio božicu Nut, suprugu boga sunca Ra. Kada je Ra to otkrio, bacio je kletvu na svoju suprugu objavivši da nijednoga mjeseca u godini neće moći roditi dijete. Tada se bog Thoth, koji je također ljubio Nut, igrao s Mjesecom i pobijedivši dobio je od njega punih pet dana. Te je dane spojio sa 360 *dana, od kojih se godina tada sastojala* [naglasak autora]. Prvoga od tih pet dana rođen je Oziris; a u trenutku njegova rođenja čuo se glas koji je objavio da je rođen Gospodar Svijeta."

U drugim se mitovima spominje da u godini koja ima 360 dana postoji "12 mjeseci od kojih svaki ima 30 dana". A posvuda se, kako je primijetila Jane Sellers, "koriste izrazi kojima se ističu očiti i jednostavni proračuni te kojima se pozornost usmjerava na brojeve."

Do sada smo razmotrili tri precesijska broja Jane Sellers: 360, 12 i 30. Četvrti je broj, koji se pojavljuje poslije u tekstu, najznačajniji. Kako smo vidjeli u 9. poglavlju, zli bog Set predvodio je skupinu urotnika koji su isplatinirali ubiti Ozirisa. Ta se skupina sastojala od 72 urotnika.

Jane Sellers tvrdi da pomoću toga posljednjeg broja možemo konačno pokrenuti drevni kompjutorski program:

12 = broj zviježđa zodijskih;

30 = broj stupnjeva na ekliptici dodijeljenih svakome od zviježđa zodijskih;

72 = broj godina potrebnih da ekvinocijsko Sunce prijeđe jedan stupanj u svome precesijskome obratu po ekliptici; 360 = ukupan broj stupnjeva na ekliptici;

$72 \times 30 = 2\ 160$ (broj godina potrebnih da Sunce završi obrat od 30 stupnjeva po ekliptici, odnosno da potpuno prijeđe kroz ijedno od 12 zviježđa zodijskih);

$2\ 160 \times 12$ (ili 360×72) = 25 920 (broj godina u čitavome precesijskome ciklusu, odnosno u "velikoj godini", koji je i ukupan broj godina potrebnih da započne "veliki povratak").

Pojavljaju se također drugi brojevi i njihove kombinacije:

36, broj godina potrebnih da ekvinocijsko Sunce prijeđe pola stupnja u svome precesijskome obratu po ekliptici;

4 320, broj godina potrebnih da ekvinocijsko Sunce prijeđe 60 stupnjeva u svome precesijskome obratu (odnosno, da prijeđe dva zviježđa zodijskih).

Jane Sellers tvrdi da se u tome nalaze temeljni podaci za precesijsku šifru koja je uvijek iznova prisutna u drevnim mitovima i na svetim građevinama. Poput ezoterijske numerologije i u toj je šifri dopušteno pomicati decimalni zarez lijevo ili desno, po želji, te koristiti sve moguće kombinacije, permutacije, množenja, dijeljenja i razlomake *esencijalnih* brojeva (od kojih svi potpuno odgovaraju omjeru precesije ekvnoicija).

Najznačajniji broj u šifri jest 72. Tome broju često se dodaje broj 36, što daje konačni zbroj 108, a dopušteno je i pomnožiti 108 sa 100 kako bismo dobili 10 800, ili ga podijeliti sa 2 i tako dobiti 54, koji se, pak, može pomnožiti sa 10, a to na kraju daje broj 540 (ili čak 54 000 ili 540 000 ili 5 400 000, i tako dalje). Veliko značenje ima i broj 2 160 (broj godina potrebnih da ekvinocijska točka prijeđe jedno zviježđe zodijskih, koji se ponekad množi brojem 10 i njegovim čimbenicima (čime nastaje 216 000, 2 160 000 itd.), a ponekad brojem 2, što konačno daje 4 320 ili 43 200, 4 320 000, i tako unedogled.

Bolje od Hiparha

Ako je točna hipoteza Jane Sellers da je u mitu o Ozirisu namjerno, zbog prenošenja podatka o precesiji inicijantima, skriven zbroj koji je potreban da

bi se stiglo do navedenih brojeva, tada smo suočeni sa zanimljivom nepravilnošću. Ako su ti brojevi zaista povezani s precesijom, tada su oni nastali ispred svoga vremena. Nijedna znanost drevne civilizacije nije mogla biti toliko napredna da je mogla iznaći takve brojeve.

Ne zaboravimo da se ti brojevi pojavljuju u mitu koji potječe iz samih početaka pismenosti u Egiptu (zaista, dijelove priče o Ozirisu nalazimo i u Tekstovima iz piramide koji su nastali otprilike 2 450. god. pr. Kr., a na temelju njih posredno se može zaključiti da je ta priča već tada bila veoma stara). U drugome stoljeću pr. Kr. živio je Hiparh, koji je navodno prvi otkrio precesiju. On je otkrio da jedna godina precesijskoga kretanja traje 45 ili 46 sekundi luka. Na temelju toga, za jedan stupanj kretanja po ekliptici potrebno je 80 godina (45 sekunda luka za jednu godinu), odnosno 78,26 godina (46 sekunda luka na godinu). Točan broj kojim raspolaže znanost 20. st. jest 71,6 godina. Dakle, ako Jane Sellers ima pravo, Ozirisovi brojevi, koji rezultiraju brojkom od 72 godine *mnogo su precizniji* od Hiparhovitih brojeva. Zaista, među očitim granicama koje postavlja sama narativna struktura mita, teško je zamisliti kako se moglo doći do samoga broja 72, čak i da su drevni pisci znali za još precizniju brojku. Teško bi se u priču moglo umetnuti 71,6 urotnika, ali 72 bi već bila prihvatljiva.

Na temelju tako zaokružene brojke, iz mita o Ozirisu proizlazi zbroj od 2 160 godina potrebnih da precesijska godina prijeđe kroz jednu kuću Zodiijaka. Prema suvremenim proračunima taj broj iznosi 2 148 godina. Na temelju Hiparhovitih brojeva radi se o broju od 2 400, odnosno 2 347,8 godina. Konačno, na temelju mita o Ozirisu možemo izračunati da je potrebno 25 920 godina da se potpuno završi precesijski ciklus kroz 12 kuća zodiijaka. Kod Hiparha je to 28 800, odnosno 28 173,6 godina. Prema suvremenim proračunima radi se o 25 776 godina. Dakle, Hiparh u pogledu velikoga povratka griješi otprilike za 3 000 godina, a mit o Ozirisu za samo 144 godine, što je vjerojatno posljedica narativne nužnosti zbog koje je osnovni broj, koji iznosi 71,6 zaokružen na mnogo prikladniji broj 72.

Međutim, sve to upućuje na mogućnost da je Jane Sellers ispravno pretpostavila kako se brojevi 360, 72, 30 i 12 u Ozirisovu mitu ne spominju slučajno nego su ih u njega namjerno umetnuli ljudi koji su precesiju razumjeli - i precizno izmjerili.

Ima li Jane Sellers pravo?

Doba raspadanja

Precesijska brojka ne nalazi se samo u mitu o Ozirisu. Značajni se brojevi pojavljuju u različitim oblicima, zbrojevima i kombinacijama diljem drevnoga svijeta.

Na primjer, u 30. poglavlju navodimo nordijski mit o 432 000 boraca, koji su jurišali iz Valhale u borbu protiv "Vuka". U tome mitu nazire se nekoliko permutacija "precesijskih brojeva".

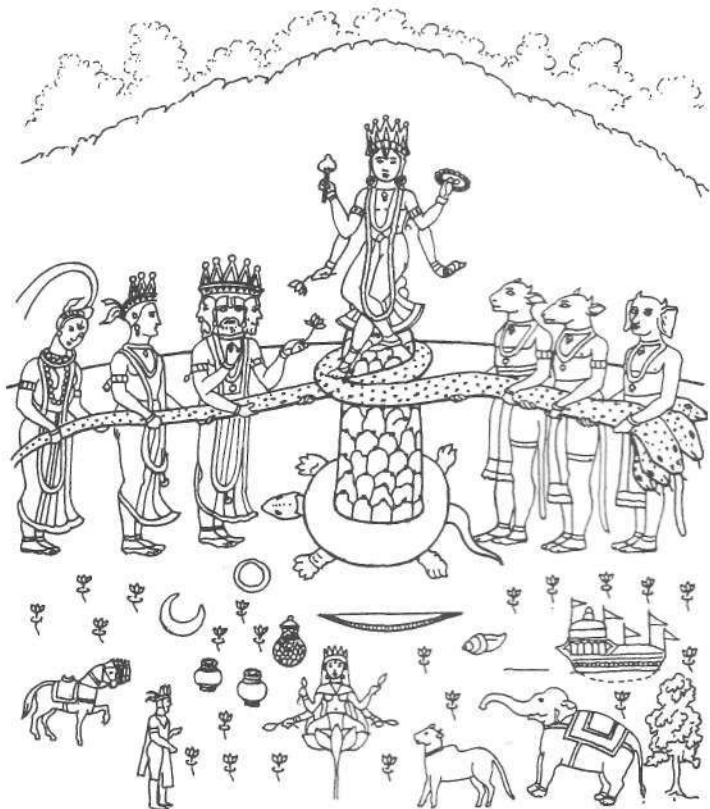
Jednako tako, u 24. poglavlju spominju se drevne kineske predaje o svjetskoj kataklizmi, koje su navodno bile zapisane i skupljene točno u 4 320 svezaka.

Nije li neobično što je, tisućama kilometara dalje, babilonski povjesničar Berossus (iz 3. st. pr. Kr.) tvrdio kako su prije potopa mitski kraljevi vladali Sumerom 432 000 godina? Je li slučajno i to da je taj isti povjesničar zapisao kako je 2 160 000 godina trajalo razdoblje "između svijeta i sveopće katastrofe"?

Da li se u mitovima drevnih indijanskih naroda, poput Maya, također nalaze brojevi 72, 2 160, 4 320, itd. To vjerojatno nikada nećemo saznati jer su konkvistadori i revni fratri uništili tradicionalno naslijeđe Srednje Amerike i ostavili nam veoma malo podataka. No, i dalje možemo uočiti da se iznimno mnogo značajnih brojeva pojavljuje u mayanskome kalendaru Dugačkoga broja, o kojemu smo detaljno raspravljali u 21. poglavlju. Ondje se brojevi potrebni za izračunavanje precesije pronalaze u sljedećim formulama: 1 *Katun* = 1 200 dana; 1 *Tun* = 360 dana; 2 *Tuna* = 720 dana; 5 *Baktuna* = 720 000 dana; 5 *Katuna* = 36 000 dana; 6 *Katuna* = 43 200 dana; 6 *Tuna* = 2 160 dana; 15 *Katuna* = 2 160 000 dana.¹³

No, šifru Jane Sellers ne pronalazimo samo u mitologiji. Hramski kompleks u Angkoru u džunglama Kambodže izgleda poput namjerno načinjene metafore za precesiju. Primjerice, na njemu je pet vrata, do kojih vodi pet cesta, a one premošćuju jarak pun krokodila koji okružuje čitavo mjesto. Uz svaku od tih cesta pruža se red divovskih kamenih likova - 54 lika sa svake strane ceste na kojoj se nalazi 108 likova (dakle, sveukupno 540 kipova), a svi likovi u redu nose golemi kip zmije Nage. Osim toga, kako su Santilana i Hertha von Dechend istaknuli u *Hamletovu mlinu*, ti likovi ne "nose" nego "vuku" zmiju, na temelju čega se zaključuje da tih 540 kipova "bućkaju Mliječni ocean". Tako čitavi Angkor izgleda kao "divovski model koji je izgrađen hinduskom maštom i protuslovljem" kako bi izražavao ideju o precesiji.

Isto bi se moglo reći i za slavni javanski hram Borobudur sa 72 stupe u obliku zvona, a vjerojatno i za megalite u Balbeku (Libanon), za koje se

Bučkanje Mliječnoga oceana, jedan od nekoliko "sredstava za razmišljanje" koji se odnose na precesiju, a koje pronalazimo u drevnim mitovima.

smatra da su najveći izrezbareni kameni blokovi na svijetu. Davno prije no što su na tome mjestu nastale rimske i grčke građevine, tri su spomenika koji čine takozvani Trilithion, visoki poput peterokatnice i svaki je teži od 600 tona. Četvrti je megalit visok gotovo 24 m i težak je 1 100 tona. Neobično je što su ti golemi kameni blokovi iskopani, savršeno oblikovani i na zagonetan način preneseni u Balbek iz nekoliko kilometara udaljenoga kamenoloma. Osim toga, vješto su umetnuti u sačuvane zidove veličanstvenoga hrama, i to prilično visoko iznad zemlje. Taj hram okružuju 54 golemi i veoma teška stupa.

Na Indijskome potkontinentu (gdje se zviježđe Orion naziva Kal-Purush, što znači Vremenski čovjek), otkrivamo da se Ozirisovi brojevi Jane Sellers nalaze na veoma različitim mjestima, što se nikako ne može pripisati slučaju. Primjerice, u indijskome se hramu vatre, Agnicayani, nalazi 10 800 opeka. Osim toga, *Rigveda*, najstariji vedski tekst koji je dragocjena riznica indijske mitologije, sastavljena je od 10 800 stanci. Svaka stanca ima 40 slogova te je tako čitavo djelo sastavljeno od, ni više ni manje, nego 432 000 slogova. U *Rigvedi* 1:164 (jednoj od karakterističnih stanci) saznajemo o "kotaču s dvanaest žbica u kojemu se nalazi 720 sinova".

U židovskoj Kabali spominju se 72 anđela preko kojih se sefirotima (božanskim moćima) mogu približiti ili ih zazvati oni koji im znaju imena i brojeve. Rosenkreuzerske predaje govore o ciklusima od 108 godina (72 plus 36) prema kojima tajno bratstvo ostavlja svoj utjecaj. Broj 72 i njegovi oblici i razdiobe imaju veliko značenje i u Trijadama, kineskim tajnim društvima. Prema drevnome obredu svaki kandidat za inicijaciju mora platiti člansku svotu od "360 novčića za 'odjeću', 108 novčića 'za vrećicu s novcem', 72 novčića za podučavanje i 36 novčića za smaknuće 'izdajničkoga podanika'." Naravno, novčići (starokineski bakreni novčić s četvrtastom rupom u sredini) više nisu u uporabi, ali su preživjeli *brojevi* kojima se barata u pradaevnome obredu. Na taj način, u današnjem Singapuru kandidati za članstvo u Trijadama plaćaju člansku pristupnicu, koja se određuje prema njihovim financijskim mogućnostima, no ta svota uvijek mora biti rezultat množenja sljedećih brojeva (svota): \$ 1,80, \$ 3,60, \$ 7,20, \$ 10,80 (dakle, \$ 18, \$ 36, \$ 72, \$ 108,00 ili \$ 360, \$ 720, \$ 1 080 i tako dalje). Od svih tajnih društava nedvojbeno je najtajanstveniji i najstariji Savez Hung, za koji znanstvenici vjeruju da predstavlja "riznicu stare kineske religije". Prema jednom od njegovih inicijacijskih obreda novak postavlja sljedeća pitanja i odgovara:

P: Što si vidio dok si hodao?

O: Vidio sam dvije posude s crvenim bambusom.

P: Znaš li koliko je u njima bilo biljaka?

O: U jednoj ih je posudi bilo 36, a u drugoj 72, ukupno 108.

P: Jesi li uzeo koju od njih kući?

O: Jesam, uzeo sam 108 biljaka.

P: Kako to možeš dokazati?

O: Mogu dokazati stihom.

P: Kako glasi taj stih?

O: Crveni bambus iz Cantona rijedak je na svijetu. U šumama raste njih 36 i 72. Tko na svijetu zna što to znači? Kada počnemo raditi, znat ćemo tajnu.

Tajanstvenost kojom ovi odlomci odišu još je više istaknuta u prikri-venome djelovanju samoga Saveza Hung, koji u mnogome veoma nalikuje srednjovjekovnome europskome Redu vitezova templara (i višim stupnje-vima suvremenoga slobodnoga zidarstva). Zanimljivo je i to što kineski lik *Hung*, koji je načinjen od *vode* i *mnoštva* simbolizira *poplavu*, odnosno Potop.

Konačno, vratimo se u Indiju i razmotrimo sadržaj svetih tekstova *Purana*. Oni govore o četiri "doba Zemlje", koja se nazivaju Yugama i koja se protežu na 12 000 "božanskih godina". Svako od tih doba traje sljedeći broj "božanskih godina": Krita Yuga = 4 800; Treta Yuga = 3 600; Davpara Yuga = 2 400; Kali Yuga = 1 200.

U *Puranama* se navodi i to da "jedna godina smrtnika odgovara jednome danu bogova". Nadalje, baš kao i u Ozirisovu mitu, otkrivamo da je broj *dana* u godini bogova i smrtnika 360, tako da jedna božanska godina odgo-vara broju od 360 godina smrtnika.

Dakle, Kali Yuga traje 1 200 božanskih godina, odnosno 432 000 smrtnih godina. Veliko doba je Mahayuga, (koja se sastoji od 12 000 božanskih godina koje su raspoređene u četiri manje Yuge) odgovara brojcima od 4 320 000 smrtnih godina. Tisuću Mahayuga (koja sadrži Kalpu, ili Brahmin Dan) proteže se na 4 320 000 000 običnih godina, što ponovno upućuje na osnovne brojeve za izračunavanje precesije. Postoje i Manvan-tare (razdoblja Manua), a iz tekstova saznajemo da "tijekom svake Manvan-tare prođe otprilike 71 sustav četiriju Yuga". Čitatelj će se prisjetiti da je potrebno 71,6 godina za jedan stupanj precesijskoga kretanja po ekliptici, a ta se brojka u Indiji može zaokružiti na "otprilike 71" baš kao što se zaokru-žila i u drevnome Egiptu na broju 72.

Doba Kali Yuga, koje traje 432 000 smrtnih godina, predstavlja naše doba. Tekstovi kazuju: "U dobu Kali bujat će raspadanje sve dok se ljudska rasa ne približi uništenju."

Psi, stričevi i osveta

Do toga doba raspadanja doveo nas je pas.

Stigli smo ovdje putem Sirijusa, Pasje zvijezde, koja se nalazi na peti divovskoga zviježđa Oriona uzdižući se visoko na nebu iznad Egipta. U toj zemlji, kako smo vidjeli, Orion je Oziris, bog smrti i uskrснуća, čiji su brojevi, možda posve slučajno, 12, 30, 72 i 360. No, može li slučajnost opravdati činjenicu da se ti i drugi cijeli brojevi precesije pojavljuju i u navodno nepovezanim mitovima diljem svijeta te u toliko ravnodušnim ali dugovječnim povijesnim riznicama poput kalendarskih sustava i građevina?

Santillana i Hertha von Dechend, Jane Sellers i mnogi drugi znanstvenici odbacuju slučajnost ističući da upravo *zajedničke pojedinosti* upućuju na postojanje ruke vodilje.

Ako nitko od njih nije u pravu, moramo pronaći neki drugi odgovor na pitanje kako su se upravo takvi, međusobno povezani brojevi (koji se očito koriste samo za izračunavanje precesije) mogli slučajno naći u toliko različitim kulturama.

No, što ako *imaju* pravo? Što ako je u tome zaista djelovala neka ruka vodilja?

Ponekad, kada uronite u Santillanin i Herthin svijet mitova i misterija, gotovo kao da možete osjetiti njen utjecaj. Uzmite priču o psu, ili šakalu, vuku ili o lisici. Neobičan je način na koji se ti tajanstveni pasji likovi šuljaju od mita do mita - izazivaju vas a zatim onemogućuju vaše nakane te vas ponovno i prestano vabe.

Zaista, upravo smo tim tragom krenuli od Amlodhijeva Mlina do mita o Ozirisu. Usput smo se, na temelju opisa iz drevnih saga (ako su Jane Sellers, Santillana i Hertha von Dechend imali pravo) konačno ohrabрили stvoriti jasnu sliku o nebeskoj kugli. Nakon toga smo baratali mehaniziranim modelom kako bismo vizualizirali velike periodične promjene u precesiji ekvinočija koje utječu na sve koordinate kugle. Konačno, nakon što smo dopustili psu Sirijusu da nam otvori put, dobili smo brojeve za više-manje točno izračunavanje precesije.

Sirijus, koji se nalazi na svojem vječnome položaju na Orionovoj peti nikako nije jedini pasji lik koji povezuju s Ozirisom. U 11. poglavlju saznali smo kako je Izida (koja je bila Ozirisovi supruga i sestra) tražila mrtvo tijelo svojega supruga nakon što ga je ubio Set (koji je, da spomenemo i to, bio njezin ali i Ozirisov brat). U toj su joj potrazi, kako navodi drevna predaja, pomogli psi (zapravo, u drugoj verziji priče, šakali). Osim toga, u mitološkim i vjerskim tekstovima iz svih razdoblja egipatske povijesti navodi se da je Anubis, bog-šakal pomagao Ozirisu nakon njegove smrti te mu je služio kao vodič kroz podzemni svijet. (Na sačuvanim vinjetama Anubis iznimno nalikuje na Upuauta, Otvarača Puta).

Posljednje, ali ne i najmanje značajno, vjeruje se da je Oziris kada se vratio iz podzemlja, uzeo oblik vuka kako bi pomogao svome sinu Horusu u konačnoj borbi protiv Seta.

Dok istražujemo takve priče, često imamo sablasan osjećaj da nama manipuliraju veliki drevni umovi koji su pronašli način kako da preko tisućljetnoga mosta stignu do nas te koji su nam iz nekog razloga postavili zadatak da riješimo zagonetku jezika mitova.

Ako bi se radilo samo o psima, bilo bi jednostavno odagnati taj neobičan osjećaj. Motiv psa bio bi najvjerojatnija slučajnost od ičega drugoga. No, ne radi se samo o psima.

Put između dva veoma različita mita o Ozirisu i Amlodhijevu mlinu (koji, bez obzira na to, sadržavaju precizne znanstvene podatke o precesiji ekvinocija) otvara nam druga neobična zajednička pojedinost. Radi se o obiteljskim vezama. Amlodhi/Amleth/Hamlet u svakoj priči jest sin, koji se osvećuje za smrt oca tako da namami i konačno ubije očeva ubojicu. Ubojica je, nadalje, uvijek očev brat, odnosno Hamletov stric.

Upravo takav scenarij ima i mit o Ozirisu. Oziris i Set su braća. Set ubija Ozirisa. Ozirisov sin Horus se, konačno, osvećuje svome stricu.

Nadalje, Hamlet je često u incestuoznoj vezi sa sestrom. U mitu o Kullervu, finskome Hamletu, dojmljiv je prizor kada junak, koji se nakon dugog izbjivanja vraća kući, susreće u šumi djevicu, koja skuplja bobice. Vode ljubav. Međutim, tek poslije doznaju da su brat i sestra, na što se djevice odmah utopi. Nakon toga je Kullervo lutao šumom uz pratnju "crnoga psa Mustija" i konačno je počinio samoubojstvo vlastitim mačem.

U egipatskome mitu o Ozirisu nema samoubojstava, no postoji incestuozna veza između Ozirisa i sestre mu Izide. Iz njihove se ljubavi rodio osvjetnik Horus.

Još jednom je, dakle, razumno zapitati se: O čemu se tu radi? Zbog čega postoji toliko očitih sličnosti i povezanosti? Zbog čega postoji toliko mitova o prividno različitim likovima, od kojih svaki na svoj način pojašnjava pojavu precesije ekvinocija? I zbog čega se u svim tim mitovima spominju psi i likovi koji toliko naginju incestu, bratoubojstvu i osveti? Zaista ne možemo tvrditi da se toliko identičnih književnih motiva može pojaviti posve slučajno u toliko različitim kontekstima.

Međutim, ako se nisu pojavili slučajno, tko je onda odgovoran za stvaranje te zamršene i domišljate matrice? Tko su bili autori i tvorci te zagonetke i koji su ih motivi na to nagonili?

Znanstvenici koji imaju što reći

Tko god da su oni bili, nedvojbeno su bili pametni – toliko pametni da su mogli promatrati beskrajno i sporo precesijsko kretanje po ekliptici i veoma ga precizno izračunati.

Iz toga, dakle, slijedi da govorimo o visokociviliziranim ljudima. Zaista, govorimo o ljudima koji zaslužuju da ih se nazove znanstvenicima. Osim toga, ti su ljudi zacijelo živjeli veoma davno zato što možemo biti uvjereni da se nastanak i daljnje rasprostiranje zajedničkoga naslijeđa u obliku mitova o precesiji *nije* dogodilo u razdoblju povijesti. Upravo suprotno, dokazi potvrđuju da su ti mitovi već "teturali od starosti" prije 5 000 godina, kada je počela takozvana povijest.

Velika snaga drevnih priča leži u sljedećem: Osim što ne iziskuju autor-ska prava, pa ih uvijek možemo upotrebljavati i prilagođavati, poput intelektualnih kameleona, lukavih i dvosmislenih, one mogu promijeniti boju u odgovarajućemu okruženju. Drevne priče mogu se u različito doba i na različitim kontinentima prepričavati na mnogo načina, no uvijek će zadržati osnovni simbolizam i nastaviti će prenositi kodirane podatke o precesiji zbog kojih su izvorno i programirane.

No, do kada?

Kako ćemo vidjeti u sljedećem poglavlju, dugi i spori precesijski ciklusi *ne* utječu samo na promjenu izgleda neba. Ta nebeska pojava, koja je nastala teturanjem Zemljine osi, izravno utječe i na samu Zemlju. Naime, izgleda da je ta pojava jedan od osnovnih čimbenika koji se povezuju s iznenadnim početkom ledenoga doba i njegova isto tako iznenadnog katastrofalnog završetka.

XXXII. poglavlje

Obraćanje nerođenima

Ustanovljeno je da se u velikome broju drevnih mitova iz različitih područja svijeta potanko opisuju geološke katastrofe. Čovječanstvo je preživjelo strahote posljednjega ledenoga doba, te su najvjerodostojniji dokaz sačuvanih predaja o potopu i zaleđivanju, velikim vulkanskim erupcijama i razornim potresima burne promjene u razdoblju velikoga otapanja, između 15 000. i 8 000. god. pr. Kr. Konačno povlačenje ledenoga pokrivača, uslijed čega se razina svjetskih mora podignula za 90 - 120 m, nastupilo je samo tisuću godina prije početka povijesti. Zbog toga ne iznenađuje činjenica da je naša civilizacija sačuvala živopisna sjećanja na veliku kataklizmu koja je zadesila naše pretke.

Mnogo je teže objasniti neobičan, ali karakterističan način na koji su mitovi o kataklizmi povezani pečatom zajedničkoga tvorca. Zaista, te drevne priče toliko su slične da neizbježno nameću sumnju da ih je "napisao" isti "autor".

Je li taj autor bio prekrasno božanstvo ili nadčovjek o kojemu pripovijedaju svi ti mitovi, koji se pojavio ubrzo nakon stravične geološke katastrofe donoseći dobra civilizacije preplašenim i demoraliziranim preživjelim stanovnicima Zemlje?

Svijetloputi i bradati Oziris egipatska je manifestacija toga univerzalnoga lika i nikako ne može biti slučajno da se u mitovima među njegovim dobročinstvima najprije spominje ukidanje kanibalskih običaja primitivnih stanovnika doline Nila. U Južnoj Americi to je Viracocha, koji je ubrzo nakon velikoga potopa započeo svoju prosvjetiteljsku misiju; nakon razornoga potopa koji je okončalo Četvrto sunce, Quetzalcoatl je u Meksiko donio poljoprivredu, matematiku, astronomiju i kulturu.

Je li moguće da navedeni mitovi izvještavaju o susretima raštrkanih paleolitskih plemena, koja su preživjela posljednje ledeno doba i nepoznate visoke civilizacije?

Predstavljaju li oni sredstva kojima se pokušava uspostaviti komunikacija?

Poruka u vremenskoj boci

"Od svih drugih zapanjujućih otkrića", primijetio je Galileo:

"Kakav je to uzvišen um mogao zamisliti način na koji će prenositi svoje najdublje misli drugoj osobi, te koji može razgovarati, iako je od njih vremenski i prostorno udaljen, s onima koji se nalaze u Indiji, s onima koji se još nisu rodili niti će se roditi sljedećih tisuću ili deset tisuća godina? I kako to može činiti pomoću tek različito poredanih dvadesetak malih znakova na papiru? Neka to bude pečat svih veličanstvenih ljudskih otkrića."

Ako "precesijska poruka" koju su prepoznali znanstvenici poput Santillane, Herthe von Dechend i Jane Sellers zaista predstavlja namjeran pokušaj izgubljene civilizacije da uspostavi komunikaciju, zbog čega ta poruka nije jednostavno zapisana na način koji ćemo razumjeti? Ne bi li to bilo mnogo jednostavnije nego kodirati mitove? Možda.

Bez obzira na to, pretpostavimo da je ono na čemu je poruka bila zapisana uništeno ili se istrošilo nakon toliko tisuća godina? Ili pretpostavimo da se potpuno zaboravio jezik na kojemu je bila napisana (poput zagonetnoga jezika iz doline Inda, koji se već gotovo pola stoljeća bezuspješno pokušava dešifrirati)? Jasno je da bi u tome slučaju zapisano naslijede budućih naraštaja bilo potpuno beskorisno, jer ga nitko ne bi razumio.

Dakle, ono što trebamo tražiti jest *univerzalni jezik*, koji bi bio razumljiv svakome tehnološki naprednome društvu bilo kojega doba, čak i tisuću ili deset tisuća daleko u budućnosti. Takvih je jezika veoma malo, no jedan je od njih jezik matematike - a grad Teotihuacan lako bi mogao predstavljati pozivnicu izgubljene civilizacije napisanu na univerzalnome jeziku matematike.

Geodetski podaci koji se odnose na točan položaj zemljopisnih točaka i na oblik i veličinu Zemlje, također bi bili razumljivi nakon deset tisuća godina i na najbolji bi način mogli biti iskazani putem kartografije (ili, pak, izgradnjom golemih spomenika poput Velike piramide u Egiptu, kako ćemo vidjeti u sljedećim poglavljima).

Druga konstanta našega Sunčeva sustava jest jezik vremena: dugi ali redoviti vremenski intervali sporoga precesijskoga kretanja. Poruka u kojoj se navode brojevi poput 72, 2160, 4320 ili 25 920 bit će potpuno razumljiva danas kao i nakon deset tisuća godina svakoj civilizaciji koja raspolaze makar najskromnijim znanjem matematike te sposobnošću da otkrije i izmjeri gotovo neprimjetno obrnuto teturanje Sunca po ekliptici s obzirom na stajanje zvijezde (jedan stupanj za 71,6 godina, 30 stupnjeva za 2148 godina, i tako dalje).

Taj nagovještaj povezanosti pojačan je i jednom činjenicom, koja je značajna, iako ne predstavlja tako čvrst dokaz poput broja slogova u Rigvedi. Naime, mitovi o globalnoj kataklizmi i mitovi o precesiji prepuni su jednakih snažnih stilskih izraza i simbola. Na taj način obje kategorije predaja nose isti, prepoznatljiv otisak svjesnoga stvaranja. Zbog toga je, naravno, moguće zaključiti da zaista *postoji* povezanost između precesije ekvinocija i globalnih katastrofa.

Mlin boli

Iako se radi o nekoliko različitih astronomskih i geoloških mehanizama, te iako svi od njih nisu potpuno objašnjeni, činjenica jest da je precesijski ciklus zaista povezan s *početkom i završetkom ledenoga doba*.

Nekoliko se odlučnih čimbenika mora međusobno podudarati, što znači da nije relevantan svaki prijelaz iz jednog astronomskog doba u drugo. Bez obzira na to, poznato je da precesija utječe i na zaleđivanje i na odleđivanje. Naša znanost to je spoznala tek krajem 70-ih godina 20. stoljeća. No, mitovi dokazuju da je nepoznata drevna civilizacija ledenoga doba također to znala. Čini se da time nailazimo na dokaz da su strašne vatrene, potopne i ledene kataklizme, koje su opisane u mitovima, na neki *način povezane* s tromim kretanjem nebeskih koordinata preko velikog zodiakalnog ciklusa. Riječima Santillane i Herthe von Dechend: "Drevni ljudi dobro su znali da mlinovi bogova melju sporo te da je posljedica toga najčešće bol."

Dakle, sada znamo da su tri osnovna čimbenika, s kojima smo se već susreli, povezana s početkom i završetkom ledenoga doba (i, naravno, s kataklizmama koje su nastupile iznenadnim zaleđivanjem i otapanjem). Svi ti čimbenici imaju veze s razlikama u geometriji Zemljine putanje i to su:

1. Nagnutost ekliptike (odnosno, kut pod kojim se nalazi rotacijska os Zemlje, koji je ujedno kut između nebeskoga ekvatora i ekliptike). Ona se, kako smo vidjeli, mijenja tijekom veoma dugog vremen-

skog razdoblja između 22,1 stupnja (što je najbliža okomita točka osi) i 24,5 stupnjeva (najudaljenija od okomice).

2. Ekscentričnost putanje (odnosno, duljina Zemljine putanje po ekliptici oko Sunca u danom razdoblju).
3. Precesija osi, zbog koje se četiri ključne točke na Zemljinoj putanji (dva ekvinocija te zimski i ljetni solsticij) veoma sporo vraćaju natrag, oko orbitalnoga puta.

Time već ulazimo na područje tehničke i specijalizirane znanstvene discipline, koja daleko prelazi okvire ove knjige. Čitatelji koji žele podrobnije podatke o tome upućuju se na znanstvene radove US National Science Foundation's CLIMAP Project te na osnovno djelo profesora J.D. Haysa i Johna Imbriea naslovljeno *Variations in the Earth's Orbit: Pacemaker of the Ice Ages* (*Varijacije u Zemljinoj orbiti: Pacemaker ledenoga doba*) .

Ukratko, Heyes, Imbrie i drugi dokazali su da se početak ledenoga doba može predvidjeti ako se dogode sljedeće zlokovne i nepovoljne konjunkcije nebeskih ciklusa: a) maksimalna ekscentričnost, uslijed koje se Zemlja udalji od afela više milijuna kilometara (afel je najveća udaljenost planeta ili kometa od Sunca, a Zemlja prolazi kroz afel početkom srpnja, op. prev.); b) minimalna nagnutost, što znači da su Zemljina os, a time i Sjeverni i Južni pol mnogo bliže vertikali nego obično; c) precesija ekvinocija, zbog koje, kako se nastavlja veliki ciklus, konačno nastupa zima na jednoj ili drugoj Zemljinoj polutki kada se Zemlja nalazi na najbližoj udaljenosti od Sunca (što se naziva perihel); to ujedno znači da relativno hladno ljeto nastupa u afelu, pa se led koji je nastao zimi ne otapa tijekom sljedećega ljeta uslijed čega nemilosrdno nastupaju glacijalni klimatski uvjeti.

Na taj bi način globalna insolacija (različita količina i jačina sunčevih zraka na različitim latitudama u bilo kojoj epohi) pod utjecajem promjena u geometriji Zemljine putanje mogla biti značajna u nastanku ledenoga doba.

Je li moguće da su nas drevni tvorci mitova pokušali *upozoriti* na veliku opasnost kada su, opisujući na toliko zamršen način, usporedili težinu svjetske kataklizme s usporenim nebeskim mlinom?

Na to ćemo se pitanje još vratiti. U međuvremenu je dovoljno ustvrditi da su drevni znanstvenici nepoznate civilizacije, otkrivši značajne čimbenike koji utječu na klimu Zemlje i njezin opstanak, izgleda pronašli način da zaokepu našu pozornost, da premoste tisućljetni ponor i izravno nam se obrate.

Naravno, samo o nama ovisi želimo li čuti ono što nam pokušavaju reći.

VI. dio - Poziv u Gizu - Egipat I

XXXIII. poglavlje

Ključne točke

Giza, Egipat, 16. ožujdk 1993., 3:30 ujutro

Prošli smo praznim hodnikom našega hotela i ušli u bijeli Fiat koji nas je čekao na parkiralištu. Vozio ga je pogrbljeni nervozni Egipćanin Ali, koji nam je trebao pomoći da izbjegnemo komplikacije sa stražarima koji su čuvali Veliku piramidu. Ako bi pri tome nešto krenulo po zlu, Aliju je prijetio odlazak u zatvor na šest mjeseci. Zbog toga je, naravno, bio veoma nervozan.

Naravno, ništa nije trebalo poći po zlu. Upravo je zato Ali bio s nama. Dan prije platili smo mu 150 američkih dolara, koje je promijenio u egiptске funte i razdjelio stražarima. Oni su zauzvrat obećali da će sljedećih nekoliko sati zanemariti našu prisutnost.

Automobilom smo se vozili otprilike 2 km, a nakon toga smo do Piramide nastavili pješice - hodajući uz strmi nasip s kojega se u daljini naziralo selo Nazlet-el-Samaan i s kojega je vodio put do sjeverne strane spomenika. U tišini smo koračali mekim pijeskom približavajući se nizu sigurnosnih svjetala. Osjećali smo se istodobno i uzbuđeno i zabrinuto. Ali nije bio siguran je li njegovo podmićivanje stražara zaista bilo uspješno.

Nekoliko smo trenutaka stajali u sjeni golemoga zdanja koje je zaklanjalo pogled na jutarnje zvijezde. Ubrzo se na sjeveroistoku Piramide, oko pedeset metara ispred nas približavala patrola u kojoj su bila trojice muškaraca naoružanih sačmaricama i zagnutih dekama, koji su se zaustavili kako bi međusobno podijelili cigaretu. Ali nas je savjetovao da ostanemo na mjestu. Izašao je na svjetlo i krenuo prema stražarima. Nekoliko je minuta s njima bučno raspravljao. Konačno nam je dao znak da mu se pridružimo.

"Postoji jedan problem", objasnio nam je. "Jedan od njih, odnosno zapovjednik [pokazao je prstom na niskoga, neobrijanoga mrzovoljnoga muškarca] zahtijeva da platimo još trideset dolara ili ništa od dogovora. Što želite učiniti?" Izvadio sam novčanik i dao Aliju trideset dolara. Smotao ih je i predao zapovjedniku. S ponosnim i zadovoljnim smiješkom na licu zapovjednik je stavio novac u džep svoje košulje.

"O.K.", rekao je Ali nakon što smo se rukovali sa zapovjednikom. "Idemo".

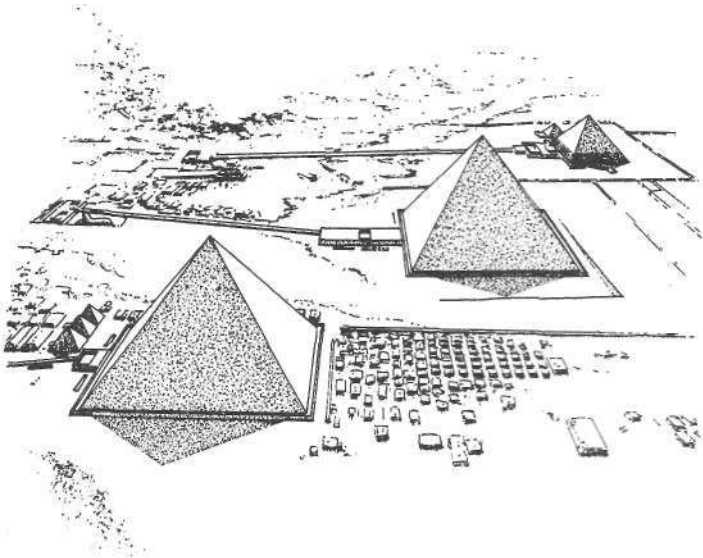
Neobjašnjiva preciznost

Stražari su nastavili patrolirati uz sjevernu stranu Velike piramide, a mi smo, skrenuvši iza sjeveroistočnoga kuta, izašli na njezinoj istočnoj strani.

Odavno sam naučio orijentirati se prema stranama Piramide. Sjeverna strana je bila gotovo savršeno okrenuta prema sjeveru, istočna prema istoku, južna prema jugu i zapadna prema zapadu. Odstupanje je prosječno iznosilo otprilike samo tri minute (a na južnoj strani manje od dvije minute). Što je nevjerojatno precizno čak i za suvremene građevine - a taj je neobjašnjiv i gotovo natprirodan pothvat poduzet u Egiptu prije navodno 4500 godina.

Navedeno odstupanje od tri minute iznosi tek manje od 0,015 %. Građevinski inženjeri s kojima sam razgovarao o Velikoj piramidi ne mogu shvatiti potrebu za takvom preciznošću. S njihova stajališta, izgradnja takve građevine zahtijevala bi velike troškove, mnogo vremena i težak rad, što bi konačno dovelo do nepotrebnoga rezultata. Naime, čak da je baza spomenika smještena gotovo savršeno, uz odstupanje od tek dva ili tri stupnja (dakle, otprilike 1 %), promatrač tu razliku ne bi vidio golim okom.

Dakle, drevni graditelji koji su na samome početku ljudske civilizacije izgradili Veliku piramidu zacijelo su imali veoma dobar razlog da je savršeno usklade sa stranama svijeta. Osim toga, budući da su taj cilj zaista postigli, zacijelo su bili veoma vješti i sposobni i sigurno su raspolagali izvrsnom opremom za mjerenje i izvođenje takvih zadataka. To se može zaključiti i na temelju mnogih drugih značajki spomenika. Primjerice, sve su stranice Piramide gotovo potpuno jednake dužine, a takvu preciznost ne bi postigli ni suvremeni graditelji prosječno velikoga poslovnoga središta. No, ovo nije poslovno središte nego Velika piramida, jedna od najvećih i najstarijih građevina koju je načinio čovjek. Njezina sjeverna strana dugačka je 242,77 m; zapadna je duga 253,37795 m; istočna strana je duga 256,77799 m; južna strana dugačka je 232,9025 m.² To znači da je razlika između njezine naj-

Pogled na Gizu sa sjevera prema jugu. U prednjem planu je Velika piramida.

kraće i najduže stranice samo dvadesetak centimetara, što je neznatno odstupanje od 1 % na prosječnu dužinu stranice koja iznosi nešto više od 230 cm.

Građevinski inženjeri ponovno su me uvjerali da sami brojevi ne opravdavaju nužnost iznimne složenosti posla. Znao sam da znanstvenici još uvijek nisu na odgovarajući način objasnili kako su graditelji Velike piramide postigli toliku preciznost.

Međutim, najviše me zanimalo zbog čega su uopće postavili toliko visoke graditeljske standarde? Da su dopustili odstupanje od 1 - 2% umjesto 0,1%, postigli bi isti cilj na mnogo jednostavniji način. Zašto to nisu učinili? Zašto su ustrajali na zamršenosti? Ukratko, zašto na spomeniku koji je prije više od 4 500 godina izgradio navodno "primitivan" narod, uočavamo tu neobičnu, opsesivnu privrženost složenim graditeljskim zahtjevima?

Crna rupa povijesti

Namjeravali smo se popeti na Veliku piramidu, što je bilo zabranjeno zakonom koji je egipatska vlada donijela 1983. godine nakon što je ondje poginulo nekoliko hrabrih turista. Shvatio sam da smo mi hrabri jednako kao

i oni (osobito zato što smo pokušali to učiniti noću), a osim toga nije mi bilo svejedno jer sam znao da ćemo prekršiti zakon. Međutim, u tom sam trenutku bio zaokupljen samo Piramidom i željom da o njoj naučim sve što mogu naučiti.

Nakon što smo se rastali od stražara koji su ophodili sjeveroistočnim kutem građevine, nastavili smo skrivajući se, hodati istočnom stranom prema jugoistoku Piramide.

Slomljeno i iskrivljeno kamenje za taracanje, koje je dijelilo Veliku piramidu od tri mnogo manje "sporedne" piramide, koje su se nalazile istočno od nje, bacalo je gustu sjenu. Ondje su bile i tri duboke i uske jame izdubljene u kamenu, a nalikovale su na goleme grobove. Kada su ih arheolozi otkrili, bile su prazne, a oblikovane su tako da u njih stanu tri trupa veoma aerodinamičnih čamaca s visokim pramcima.

Otrpilike na pola puta uz istočnu stranu Piramide naišli smo na drugu ophodnju sastavljenu od dvojice stražara, od kojih je jedan imao osamdeset godina. Njegov nas je kolega, maloljetnik bubuljičava lica, obavijestio da novac koji su primili od Alija nije bio dovoljan te da moramo platiti još pedeset dolara želimo li nastaviti dalje. U ruci sam već imao pripremljen novac koji sam mu bez dvojbe predao. Više nisam bio zabrinut mislju koliko nas je već sve ovo koštalo; želio sam se samo popesti uz Piramidu i otići otamo prije zore, te da po mogućnosti ne završimo u zatvoru.

Nastavili smo hodati sve dok konačno, oko 4h i 15 min nismo stigli do jugoistočnoga kuta.

Veoma malo suvremenih zgrada i obiteljskih kuća ima toliko savršeno postavljene kutove od 90 stupnjeva; uobičajeno je odstupanje od pravoga kuta za nekoliko stupnjeva. No, to nema nikakva utjecaja na te građevine niti te pogreške itko primjećuje. Međutim, znao sam da su drevni graditelji Velike piramide pronašli način na koji će to odstupanje smanjiti gotovo na minimum. Tako kut na njezinoj jugoistočnoj strani iznosi $89^{\circ} 56' i 27''$. Kut na sjeveroistočnoj strani iznosi $90^{\circ} 3' i 2''$, na jugozapadnoj $90^{\circ} 0' 33''$, a kut na sjeverozapadnoj strani odstupa od pravoga kuta samo za dvije sekunde - $89^{\circ} 59' 58''$.

To je, naravno, nevjerojatno i, poput svega drugoga u vezi s Velikom piramidom, teško objašnjivo. Precizne graditeljske tehnike, poput najboljih kojima se danas koristimo, nastale su tek nakon nekoliko tisuća godina usavršavanja i eksperimenata. Ne postoji ni jedan dokaz o tome da se nešto slično dogodilo u Egiptu. Velika piramida i njoj susjedne piramide u Gizi pojavile su se iznenada iz crne rupe iznimno daleke i duge graditeljske prošlosti kojoj početak i kraj nikada nije otkriven.

Brodovi u pustinji

Pod vodstvom jako nervoznoga Alija, koji nam još uvijek nije objasnio zašto je bilo nužno kružiti oko Piramide prije nego što se na nju popnemo, hodali smo u smjeru zapada uz južnu stranu građevine. Ondje su bile još dvije jame u obliku spremišta za brodove, od kojih su jednu, iako je još bila zatvorena, arheolozi pregledali pomoću kamera s optičkim vlaknima, nakon čega se ustanovilo da se u njoj nalazi brod s visokim pramcem duži od 30 m. Druga je jama otkopana 50-ih godina 20. stoljeća. U njoj se nalazio još veći brod, dug čak 43 m, a koji se čuva u Muzeju brodova, ružnome modernome zdanju koje hvalisavo strši uz južnu stranu Piramide.

Prekrasan brod od cedrovine koji se nalazi u tom muzeju još uvijek je dobro očuvan, iako je sagrađen prije 4 500 godina. S depasmanom od 40 tona taj brod, riječima jednoga stručnjaka, sadrži: "svu karakterističnu opremu brodova za duge plovidbe, a s pramcem i krmom višima od onih kojima su opremljeni vikinški brodovi taj je brod mogao razbijati visoke valove i ploviti dubokim morima, ne zadovoljavajući se mreškanjem valova Nila."

Drugi stručnjak je primijetio da je taj neobičan, pažljivo i vješto izgrađen brod iz Piramide mogao biti: "mnogo podatnije plovilo od svih kojima je plovio Kolumbo." Osim toga, stručnjaci se slažu da su takvu vrstu broda: "[mogli naćiniti] samo brodograditelji naroda koji je imao dugu tradiciju plovidbe na otvorenim morima."

Tko su mogli biti ti brodograditelji koji su živjeli na samome početku tri tisućljeća duge egipatske povijesti? "Dugu tradiciju plovidbe na otvorenim morima" sigurno nisu mogli steći obrađujući polja uz dolinu Nila. Gdje su, dakle, i kada razvili svoju pomorsku vještinu?

Postoji još jedna zagonetka. Znao sam da su drevni Egipćani veoma vješto izrađivali modele, makete i kipove koji su imali simbolićno znaćenje. Teško mi je zato razumjeti zašto bi najprije izgradili, pa potom zakopali toliko velike brodove ako je njihova jedina funkcija bila ta da, kako tvrde egiptolozi, simboliziraju lađu kojom se prenosi duša umrloga kralja na nebo. Ta bi se svrha mogla postići i samo jednim, mnogo manjim brodom. Na temelju toga, razumno je pretpostaviti da su ti golemi brodovi imali posve drugu svrhu ili neko posve drugo i još nepoznato simbolićko znaćenje.

Stigli smo do sredine južne strane Velike piramide gdje smo konaćno shvatili zašto smo toliko dugo hodali - trebalo je, naime, ostaviti novac na svim ključnim stražarskim toćkama. U početku, na sjevernoj strani ta je svota iznosila 30 amerićkih dolara, a na istoćnoj 50 egipatskih funti. Sada

sam, pak, bio lakši za još 50 egipatskih funti koje sam upravo dao drugoj patroli kojoj je Ali navodno već platio prethodni dan.

"Ali", siknuo sam, "kada ćemo se popeti na Piramidu?"

"Ubrzo, gospodine Graham", odgovorio je vodič. Samouvjereno je krenuo naprijed pokazujući prstom ispred sebe i zatim dodao: "Popet ćemo se na jugoistočnome kutu."

XXXIV. poglavlje

Palača vječnosti

Jeste li se ikada noću penjali na neku piramidu, živaca potpuno uništenih od straha da ćete završiti u zatvoru?

To je nevjerojatno teško učiniti, osobito kada se radi o Velikoj piramidi. Iako je njezin vrh već dosta razrušen, čitava platforma je visoka gotovo 138m, a sastoji se od 203 razine, od kojih je svaka prosječno visoka otprilike 70 cm.

No, prosjeci ne govore sve, kako sam ustanovio ubrzo nakon što smo se počeli penjati. Pokazalo se da su stube različite visine, tako da su neke jedva dosezale do koljena dok su druge dopirale čak do prsa i na taj način tvorile prilično velike prepreke. Istodobno, poprečne grede između stuba bile su veoma uske, često nešto šire od moga stopala, a mnogi od velikih vapnenačkih blokova koji su sa zemlje izgledali veoma čvrsti, bili su izmrvljeni i slomljeni.

Poslije otprilike 30 stuba Santha i ja smo shvatili u što smo se upustili. Iako smo prešli tek sedminu puta do vrha do kojega je vodilo još više od 170 stuba, boljeli su nas mišići a koljena i prsti puni ogrebotina bili su gotovo potpuno ukočeni. Osim toga, razmišljali smo i o vrtoglavo dubokome ponoru ispod nas, koji je neprestano bivao sve dublji. Pogledom prateći raspuknute zidane naslage koje su orubljivale jugoistočni kut Piramide, osvrnuo sam se da vidim koliko smo daleko odmaknuli. Tada sam shvatio kako bismo se veoma lako mogli spotaknuti i oteturati preko velikih kamenih naslaga.

Ali je predložio da se odmorimo nekoliko trenutaka, no ubrzo je dao znak da krenemo dalje i nestao je u tami pred nama.

Santha i ja smo ga pratili, iako ne toliko samouvjereno.

Vrijeme i kretanje

Veoma smo teško prevladali trideset peti red zidnih naslaga, koji je bio sastavljen od golemih kamenih blokova, mnogo većih od onih s kojima smo se do tada susreli (osobito onih koji su se nalazili u podnožju) i od kojih je svaki težio između 10 i 15 tona. Naime, što smo više odmicali prema vrhu, kameni blokovi su bivali veći i teži, što se potpuno suprotstavljalo graditeljskoj logici i zdravome razumu. Veličina zidanih naslaga od 1. do 18. reda varirala je od 140 cm do samo 58 cm u 17. redu. Zatim su, iznenada, u 19. redu kameni blokovi ponovno bili visoki gotovo 90 cm. Istodobno su već bili i ostali blokovi te je njihova prvotna težina od 2 do 6 t narasla do čak nevjerojatnih 10 do 15 tona. Radilo se, dakle, o zaista *velikim* monolitima isklesanima iz čistoga vapnenca, koji su bili podignuti više od 300 metara u zrak prije nego što su besprijekorno postavljeni na svoja mjesta.

Graditelji Piramide morali su biti doista hrabri, snažni poput lavova i spretni poput planinskih koza. Dok mi je u ušima i po očima zapuhivao hladan jutarnji vjetar prijeteci da će me otpuhati u zrak, pokušavao sam zamisliti kako je bilo tim graditeljima koji su održavali ravnotežu na tolikim (i još većim) visinama, spretno podižući i postavljajući beskonačne nizove golemih monolita od vapnenca, od kojih je najmanji težio kao dva obiteljska automobila.

Koliko dugo je trajao rad na Piramidi? Koliko je ljudi na njoj radilo? Egiptolozi se slažu da je Piramida bila završena za dvadesetak godina i da je u radovima sudjelovalo 100 000 ljudi. Također se slažu i da su ti radovi svake godine bili odgođeni na tri mjeseca (s obzirom na raspoloživost radne snage) tijekom sezonskoga poplavlivanja Nila.

Penjući se uz Piramidu razmišljao sam o svemu tome. Najveći problem graditeljima nisu stvarali deseci tisuća kamenih blokova teški 15 ili više tona. Svake godine trebalo je ondje dovesti *milijune* drugih, prosječno velikih kamenih blokova, teških oko 2,5 t. Procjenjuje se da je Piramida sagrađena od ukupno 2,3 milijuna kamenih blokova. Pod pretpostavkom da su dovršili Piramidu u roku dvadeset godina, zidari su morali raditi deset sati na dan, 365 dana u godini, što znači da su na određeno mjesto svakoga sata postavili 31 kameni blok (otprilike 1 blok svakih dvadeset minuta). Pretpostavimo da je taj rad bio svake godine prekinut na tri mjeseca, problemi su se još više gomilali: tada je otprilike svake četiri minute u 24 sata trebalo dovesti četiri kamena bloka.

Takav bi scenarij, naravno, bio noćna mora za svakoga dostavljača građevinskoga materijala. Zamislite, dakle, kolika je koordinacija morala postojati između zidara i kamenolomaca kako bi se osigurao potreban omjer

između prevezenih i postavljenih kamenih blokova. Zamislite i to kakav bi kaos nastao kada bi samo jedan kameni blok težak 2,5 t pao, primjerice, iz 17. reda.

Fizički i upraviteljski zahtjevi sami su po sebi već predstavljali velike prepreke, no najveća je od njih bila geometrijska savršenost same Piramide, čiji se vrh morao nalaziti točno iznad središta njezine baze. Čak i najmanja pogreška u nagibu bilo koje strane piramide stvorila bi neke nepravilnosti u poretku krajeva na vrhu. Zbog toga je postavljanje svakog reda velikih i teških kamenih blokova, koji su se nalazili stotinama metara iznad zemlje, zahtijevalo nevjerovatnu preciznost.

Ludi pothvat

Na koji je način izgrađena Velika piramida?

Postoji više od trideset različitih i međusobno suprotstavljenih teorija kojima se pokušava odgovoriti na to pitanje. Većina egiptologa tvrdi da su se radnici pri gradnji zacijelo koristili nekakvim rampama. To je, primjerice, i stajalište prof. I. E. S. Edwardsa, bivšega ravnatelja Odjela za egipatske starine pri Britanskome muzeju, koji odlučno tvrdi: "Drevni su Egipćani mogli podizati teške terete samo na jedan način, i to pomoću rampi koje su bile sastavljene od opeke i zemljanih nasipa koji su se podizali na željenoj visini."

Profesor egiptologije na Sveučilištu u Oxfordu, John Baines, slaže se s Edwardsovom analizom koju dopunjuje sljedećom tvrdnjom: "Kako je piramida rasla, dužina i širina rampe povećavale su se kako bi se neprestano održavala strmina (u omjeru oko 1:10) i spriječilo njezino urušavanje. Na različitim stranama pristupa Piramidi vjerojatno se nalazilo po nekoliko rampi."

Takve su rampe morale biti dugačke 1 464 m, i gotovo tri puta teže od same Piramide (uz obujam od približno 8 milijuna kubičnih metara, za razliku od obujma Piramide, koji iznosi 2,6 kubičnih metara). Ni na kakav drugi način ne bi se mogao odvući težak teret uz strmiju padinu od ove. Za manje strmu padinu rampa bi morala biti apsurdno i neproporcionalno veća od opisane.

No, problem je u tome što kilometrima duge rampe, visoke i do 150 m nisu mogle biti načinjene od "opeka i zemlje", kako pretpostavljaju Edwards i drugi egiptolozi. Upravo suprotno, suvremeni su graditelji i arhitekti dokazali da bi se takve rampe ukopale pod vlastitom težinom da su bile načinjene od bilo kojeg drugog jeftinijeg i manje stabilnoga materijala od vapnenačkih tesanaca od kojih je izgrađena i sama Piramida.

Budući da sve to nije imalo nikakva smisla (osim toga, kamo je odneseno 8 milijuna kubičnih metara viška kamenih blokova nakon što je dovršena Piramida?), drugi su egiptolozi pretpostavili da su korištene *spiralne* rampe načinjene od opeka od blata pričvršćenih za stranice Piramide. To bi zasigurno zahtijevalo mnogo manje materijala, no ni njima se ne bi moglo stići do vrha. U pokušaju da odvuku goleme kamene blokove preko njezinih oštih zavoja, skupine radnika naišle bi na veoma opasne i nepremostive prepreke. Osim toga, višekratnim ponavljanjem kameni bi se blokovi slomili. Najveći bi nedostatak takvih rampi bio što bi se njima prekrila čitava piramida tako da graditelji tijekom izgradnje ne bi uspjeli provjeravati preciznost postavljanja blokova.

No, graditelji piramide *doista* su provjerili preciznost postavljanja kamenih blokova i to veoma dobro, zato što se vrh piramide nalazi točno iznad središta njezine baze, njezine su stranice pod pravim kutom, svaki kameni blok nalazi se na točnome mjestu i svaki red blokova je pravilno položen - gotovo u savršenoj simetriji s kardinalnim točkama. No, tada su se, kao da im taj vješt pothvat nije bio dovoljno velik izazov, drevni graditelji upustili u veoma inteligentne matematičke igre s dimenzijama spomenika, koje su rezultirale, kako smo vidjeli u 23. poglavlju, preciznim korporiranjem transcendენტnoga broja π u omjer njezine visine i opsega. Isto tako, iz nekoga su razloga smjestili Veliku piramidu gotovo točno na 30. paralelu, na zemljopisnu širinu od 29°, 58' i 51". To predstavlja, kako je primijetio bivši škotski kraljevski astronom, "prihvatljivo odstupanje od 30°", no ne nužno i pogrešku:

"Naime ako je izvorni graditelj želio da ljudi iz podnožja Velike piramide na altitudi od 30° gledaju nebeski pol svojim tjelesnim a ne duhovnim očima, tada je morao uzeti u obzir refrakciju atmosfere; zato građevina ne bi trebala stajati na 30° zemljopisne širine, nego na 29° 58' 22'."

U usporedbi s pravim položajem Piramide na 29°, 58', 51" zemljopisne širine, ta razlika iznosi manje od pola minute, što ponovno pokazuje da su drevni graditelji bili iznimno vješti u geodetskim mjerenjima.

Pomalo preplašeni nastavili smo se penjati divovskom zagonetnom građevinom, prolazeći 44. i 45. red kamenih blokova. Kada smo stigli do 46. reda, s podnožja se začuo ljutit glas koji nam se obraćao na arapskome. Pogledali smo dolje i ugledali sićušnog čovjeka s turbanom na glavi, odjevenoga u dugački kaftan. Unatoč udaljenosti, naciljao je svoju pušku na nas.

Čuvar i vizija

Bio je to, naravno, čuvar sa zapadne strane Piramide, koji je ophodio četvrtom kardinalnom stražarskom točkom i koji, za razliku od svojih kolega na sjevernoj, istočnoj i južnoj strani, nije primio dodatni novac.

Prema Alijevu izraza lica uočio sam da bismo se uskoro mogli naći u prilično opasnoj situaciji. Stražar je zapovijedio da odmah siđemo. "Ovo ćemo vjerojatno moći izbjeći ako mu damo još novaca", objasnio je Ali.

Zastenjao sam: "Ponudi mu 100 egipatskih funti."

"To je previše", upozorio me Ali, "jer ćemo se time zamjeriti ostalima. Ponudit ću mu 50."

Bilo je 4:30 ujutro, a Ali i stražar su nekoliko minuta razgovarali šeući se duž jugoistočnoga kuta Piramide. U jednome trenutku začuo se zvuk zviždaljke. Odjednom su se pojavili stražari s južne strane, a stražaru sa zapadne strane pridružila su se još dva člana njegove ophodnje.

Upravo kada smo pomislili da Alijevo dosadašnje uvjeravanje neće dati rezultat, nasmijao se i uzdahnuo s olakšanjem. "Platit ćete još 50 funti kada se vratimo na podnožje", objasnio nam je. "Rekli su da će nas pustiti da se nastavimo penjati, no ako se pojavi koji od glavnih zapovjednika, neće nam moći pomoći."

Desetak smo se minuta penjali u tišini dok nismo stigli do 100. reda, a to je bilo otprilike pola puta, jer smo se nalazili na visini od oko 80 metara. Okrenuli smo se u smjeru jugozapada i ugledali prekrasan i neponovljiv prizor. Iza brežuljaka od oblaka nisko na nebu pomolio se polumjesec, koji je obasjao čitavu sjevernu i istočnu stranu susjedne Druge piramide, koju je navodno dao izgraditi Kefren, faraon iz Četvrte dinastije. Taj je veličanstven spomenik, koji je samo veličinom zaostajao za Velikom piramidom (baza mu je bila tek nekoliko centimetara niža i 15 m uža) u tome je trenutku izgledao kao da iz njega izbija blijeda i nezemaljska vatra. Iza njega u daljini, usred tamnih pustinjskih sjena, nazirala se Smenkareova piramida (grč. Mycerinus), koja je bila visoka otprilike 65 m, a svaka joj stranica bila duga 108 m.

Na trenutak sam, usred svjetlucajuće pozadine tamnoplavoga neba, osjetio da se pokrećemo stojeći na krmi velikoga nebeskoga broda i promatramo dva susjedna broda, koja nas slijede spremna za skorbu borbu.

Kamo je odlazio taj konvoj, taj eskadron piramida? Jesu li sve te veličanstvene građevine bile djelo megalomanskih faraona, kako vjeruju egipto-lozi? Ili su, pak, bile djelo tajanstvenih ruku koje su ih izgradile kao plovila za vječno putovanje u vremenu i prostoru prema nekom nepoznatome odredištu?

Iako je južno nebo djelomice zakrivala golema masa Kefrenove piramide, preda mnom se od nebeskoga sjevernoga pola prema dalekome obruču rotirajućega planeta rasprostiralo zapadno nebo. Polarna zvijezda ili zvijezda Sjevernjača, koja je sjala s moje desne strane, nalazila se u zvijezdu Maloga medvjeda. Nisko na obzoru, otprilike deset stupnjeva prema sjeveru, na zalazak se spremao Regul, šapasta zvijezda iz carskoga zvijezda Lava.

Pod egipatskim nebom

Negdje iznad 150. reda kamenih blokova Ali nas je tiho upozorio da spustimo glave. Na sjeverozapadnome kutu Piramide pojavio se policijski automobil koji je nastavio voziti uz zapadnu stranu spomenika svjetlucajući plavim svjetlima. Nepomično smo stajali u sjeni sve dok automobil nije odmakao. Nakon toga smo se počeli ponovno, ali mnogo brže, uspinjati prema vrhu, koji se nazirao iznad oblačića ranojutarnje magle.

Penjali smo se bez prestanka otprilike pet minuta. Međutim, kada sam pogledao iznad sebe, vrh Piramide još je uvijek bio jednako udaljen. Ponožno smo se penjali znojeći se i teško dišući no vrh je, kao u nekoj vvaleškoj legendi, odmicao sve dalje. No, odjednom, kada smo se već mislili prepustiti beskrajnomo nizu razočaranja, našli smo se na vrhu Piramide, pod neopisivo prekrasnim zvjezdanim baldahinom, više od 137 m iznad platoa koji okružuje najveličanstveniji vidikovac na svijetu. Sjeverno i istočno od nas širokom brežuljkastom dolinom Nila rasprostirao se grad Kairo, načičkan neborderima i plosnatim tradicionalnim krovovima uz koje prolaze mračni klanci uskih ulica, na kojima se uzdižu visoki minareti tisuću i jedne džamije. Grad je bio obasjan uličnim svjetilkama, koje su zaklanjale poglede Kairaca prema čudesnim zvijezdama, no koje su istodobno stvarale ugođaj zemlje iz bajke, obavijene spektrom zelenih, crvenih, plavih i žarkožutih boja.

Osjećao sam se povlaštenim što mogu biti svjedokom te neobične, električne fatamorgane i istodobno stajati na vrtoglavo visokome vrhu platforme posljednjega preživjeloga čuda drevnoga svijeta, kao da lebdim na nebu iznad Kaira poput Aladina na njegovom čarobnom tepihu.

No, 203. red kamenih blokova Velike piramide ne bi se baš mogao nazvati tepihom! Svaka mu je stranica bila nešto kraća od 1 m (za razliku od stranice baze spomenika, dugačke otprilike 230 m), a sastojao se od nekoliko stotina vapnenačkih blokova, koji su sezali do struka i od kojih je svaki težio oko pet tona. Razina nije bila posve ravna: nekoliko je blokova nedostajalo ili su bili slomljeni, a na južnome su kraju bili ostaci još jedne razine. Osim toga, na samome središtu platforme netko je postavio tro-

kutastu drvenu skelu usred koje se uzdizao debeli kolac dug oko 1 m, koji je označavao izvornu visinu spomenika, od 146,72916 m. Pod njim su se nalazili načrčkani natpisi koje su turisti tijekom mnogih godina urezivali u vapnenački kamen.

Uspon do Piramide trajao je oko pola sata, a budući da je već prošlo 5 sati ujutro, bilo je vrijeme za molitvu. Odjednom se s balkona kairskih minareta začuo gotovo jednoglasan zov tisuću i jednoga mujezina, koji su pozivali vjernike na molitvu i vječnu potvrdu velikoga, jedinoga milosrdnoga i samilosnoga boga. Iza mene na jugozapadu, posljednja 22 reda Kefrenove piramide, koja sujoš bila sastavljena od izvornih kamenih blokova, izgledala su kao ledeni brijeg koji pluta mjesečevim oceanom.

Znajući da ne možemo dugo ostati na tome začaranome mjestu, sjeo sam i promatrao nebo. Na zapadu iznad beskrajnoga pustinskoga pijeska, Regul je zašao pod obzorom gdje će mu se uskoro pridružiti i drugi dijelovi lavljega tijela. Zvijezde Djevice i Vage također se spuštalo nebom a mnogo dalje na sjeveru razabirao sam zvijezde Velikoga i Maloga medvjeda kako polako korača na svome vječnome ciklusu oko nebeskoga pola.

Pogledao sam prema sjeveroistoku preko doline Nila, nad kojom je polumjesec još uvijek rasprostirao svoje spektralne zrake s obale Mliječnoga puta. Prateći put nebeske rijeke, pogledao sam prema jugu: ondje se, protežući se preko nebeskoga meridijana, nalazilo blistavo zvijezde Škorpiona, kojim je dominirala njegova najsajnija zvijezda Antares - crveni div promjera 300 puta većeg od promjera Sunca. Sjeveroistočno iznad Kaira, plovio je Labud, na čijemu se repu nalazila zvijezda Deneb (*arap. rep, op. prev.*), bijelo-plavi div kojega možemo vidjeti sa zemlje, iako je od nas udaljen više od 1 800 međuzvjezdanih godina. Konačno, na sjevernome se nebu među cirkumpolarnim zvijezdama omotao Drakon (zvijezde Zmaja, *op. prev.*). Zaista, prije 4 500 godina kada je navodno za vrijeme Keopsa, faraona Četvrte dinastije, izgrađena Velika piramida, jedna se zvijezda iz zvijezda Zmaja nalazila uz nebeski sjeverni pol služeći tako kao zvijezda Sjevernjača. To je bila Alfa Draconis, koja se naziva još i Thuban. Međutim, kako su prolazila tisućljeća, postupno ju je pomicao nemilosrdan nebeski mlin precesije Zemljine osi, tako da je danas ulogu Sjeverne zvijezde preuzela Polarna zvijezda u zvijezdu Maloga medvjeda.

Legnuo sam smjestivši glavu u dlanove i zurio ravno prema zenitu. Kroz glatko hladno kamenje pod sobom gotovo sam osjećao zapanjuću gravitaciju i masu piramide.

Razmišljajući poput divova

Velika piramida, koja prekriva 530,16 jutara, teža je otprilike šest milijuna tona od svih zgrada na londonskome Square Mileu i sastoji se od, kako smo vidjeli, otprilike 2,3 milijuna kamenih blokova od vapnenca i granita. Na njima se prvotno nalazio i poput stakla gladak "prekrivač" otprilike od 115 000 kamenih ploča, od kojih je svaki težio 10 tona, a koji su zauzimali dodatnu površinu od 890 jutara.

Nakon razornoga potresa 1301. god. većina je tog fasadnog kamenja izvađena i upotrebljena za rekonstrukciju Kaira. Međutim, može ih se pronaći još ponegdje oko podnožja piramide, jer ih je u 19. st. potanko proučio slavni arheolog W.M. Flinders Petrie. On je ustanovio da je to kamenje bilo međusobno toliko precizno i čvrsto spojeno žbukom da se među njih ne može provući niti najtanja oštrica džepnoga noža. "Samo postavljanje tih kamenih blokova tako da budu potpuno poravnati zahtjevan je posao," ustvrdio je. "No, učiniti to punjenjem utora žbukom čini se gotovo nemogućim; to bi se moglo usporediti s najfinijim optičkim radom u razmjeru nekoliko jutara."

Naravno, punjenje oplatnog kamenja žbukom nikako nije bila jedina "gotovo nemoguća" značajka Velike piramide. Njezina orijentacija u smjeru sjevera, juga, istoka i zapada također je "gotovo nemoguća", a takvima se čine i gotovo savršeni pravi kutovi, te nevjerojatna simetričnost četiri goleme stranice Piramide. Gotovo nemoguć je i način na koji su podignuti milijuni golemih kamenih blokova stotinama metara visoko.

Tko god su, dakle, bili graditelji, inženjeri i klesari koji su stvorili ovaj zapanjujući i veličanstven spomenik, zacijelo su "razmišljali poput ljudi visokih 3 metra", kako je jednom primijetio osnivač suvremene egiptologije, Jean-Francois Champollion. On je spoznao ono pred čime su naraštaji njegovih nasljednika zatvarali oči: graditelji piramida mogli su biti samo ljudi divovske inteligencije. Za razliku od drevnih Egipćana, dodao je: "Mi Europljani nalik smo Liliputancima".

XXXV. poglavlje

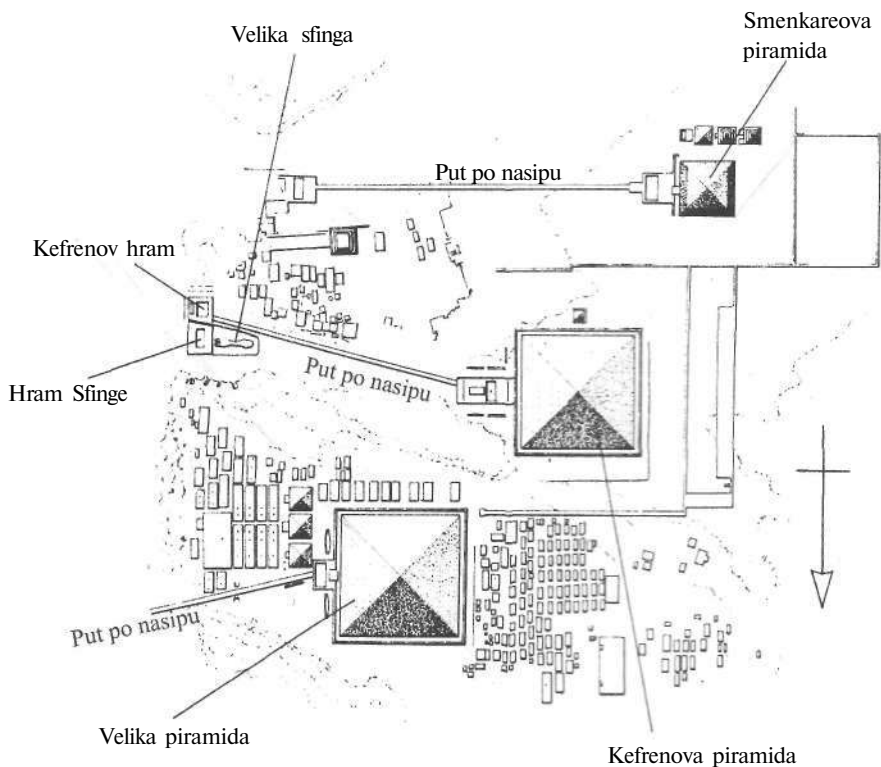
Grobovi i samo grobovi

Spuštanje Velikom piramidom bilo je još opasnije od uspinjanja. Više se nismo borili protiv sila gravitacije, tako da je fizički napor bio mnogo manji. No, mogućnost pada s tolike visine činila nam se mnogo vjerojatnijom sada kada više nismo bili usredotočeni na nebo nego isključivo na zemlju. Krenuli smo prema podnožju te goleme kamene planine veoma pažljivo, posklizavajući se i posrćući usred nesigurnih zidanih blokova i pri tome smo se osjećali sićušni poput mrava.

Kada smo se konačno spustili, na nebu su se već pojavile prve zrake sunca. Platili smo obećanih 50 egipatskih funti čuvaru zapadne strane Piramide i zatim smo s dubokim olakšanjem i osjećajem trijumfa veselo krenuli u smjeru Kefrenove piramide, koja se nalazila nekoliko stotina metara na jugozapadu,

Khufu, Khafre, Smenkare ... Keops, Kefren, Mycerinus. Bilo da se nazivaju egipatskim ili grčkim imenima, pretpostavlja se da su ta tri faraona iz Četvrte dinastije (2575. - 2467. god. pr. Kr.) bili graditelji piramida u Gizi. Naime, drevni Egipćani su grčkome povjesničaru Herodotu rekli daje Veliku piramidu dao izgraditi Keops. Herodot je taj podatak zapisao u najstarijem sačuvanom pisanom opisu spomenika:

"Rekli su da je Keops vladao pedeset godina te da je nakon njegove smrti kraljevstvo preuzeo njegov brat Kefren. I on je izgradio piramidu, koja je dvanaest metara niža od piramide njegova brata, no jednako tako veličanstvena. Kefren je vladao četrdeset šest godina, naslijedio ga je Keopsov sin Mycerinus. Taj je čovjek za sobom ostavio mnogo manju piramidu od očeve."

Prostorni plan nekropole u Gizi.

Herodot je spomenike vidio u 5. st. pr. Kr., više od 2 000 godina nakon što su izgrađeni. Bez obzira na to, čitava se kasnija povijest uvelike temelji na njegovim svjedočanstvima. Sve do danas svi su drugi komentatori potpuno nekritički slijedili stope velikoga grčkoga povjesničara. Na taj se način već stoljećima smatra nepobitnom činjenica (iako to izvorno nije bilo ništa do naklapanje) da je Veliku piramidu izgradio Keops, Drugu piramidu Kefren, a Treću piramidu Smenkare.

Trivijaliziranje tajne

Nakon što smo se rastali od Alija, Santha i ja nastavili smo hodati pustinjom. Prolazeći pokraj sjeverozapadne strane Druge piramide, pogled nam je privukao njezin vrh. Ondje smo također uočili netaknute fasadne kamene blokove, koji su prekrivali 22 najviša reda piramide. Osim toga, prvih nekoliko redova, od kojih je svaki zauzimao oko 480 jutara prostora, bilo je sastavljeno od iznimno velikih vapnenačkih blokova od vapnenca dugih otprilike 6 metara i širokih 2 m, na koje gotovo da se i nije moglo popesti. Svaki od tih neobičnih monolita, kako sam poslije doznao, bio je težak 200 tona i umetnut karakterističnim načinom zidanja, koji se može raspoznati na još nekoliko različitih lokacija u sklopu nekropole u Gizi.

Na sjevernoj i zapadnoj strani Druge piramide nalazila se ravna platforma isklesana u stijeni, koja je na taj način bila smještena u širokome jarku, mjestimice dubokome i do 4,5 m. Krenuli smo prema mnogo manjoj Trećoj piramidi na jugu putem koji je vodio uz strmu zapadnu stranu Druge piramide i uz rub navedenoga jarka. Treća piramida se nalazila u pustinji, otprilike 400 m ispred nas.

Keops ... Kefren ... Smenkare ... Svi ortodoksni egiptolozi tvrde da su te piramide zapravo grobovi - i to samo grobovi - navedenih faraona. No, takva tvrdnja sadrži očite nepravilnosti. Na primjer, prostrana grobnica u Kefrenovoj piramidi bila je posve prazna kada ju je 1818. godine otvorio europski istraživač Giovanni Belzoni. Gladak granitni sarkofag, koji je ležao na njezinu podu bio je također prazan, a poklopac mu je bio rascijepan na dva dijela, koji su bili raštrkani u blizini. Kako se to može objasniti?

Egiptolozi imaju jednostavan odgovor na to pitanje. Nekoć davno, vjerojatno ubrzo nakon Kefrenove smrti, u grobnicu su ušli pljačkaši grobova i potpuno je ispraznili uzevši čak i mumificirano faraonovo tijelo.

Slično se dogodilo i u nešto manjoj Trećoj piramidi, prema kojoj smo Santha i ja krenuli, a koju je navodno dao izgraditi Smenkare. Prvi Europljanin koji je ušao u tu piramidu bio je britanski pukovnik Howard Vyse, koji je 1837. u njezinoj grobnici pronašao prazan bazaltni sarkofag, drveni poklopac za kovčeg oblikovan poput čovjeka i nekoliko kostiju. Logično je bilo pretpostaviti da se radi o Smenkareovim ostacima. Međutim, suvremena je znanost dokazala da kosti i poklopac kovčega potječu iz razdoblja ranog kršćanstva, odnosno, da je izgrađen 2 500 godina nakon razdoblja piramida, te da pripadaju mnogo mlađem čovjeku, koji je ondje bio pokopan (što je bila prilično uobičajena praksa u drevnoj egipatskoj povijesti). Bazaltni je, pak, sarkofag vjerojatno pripadao Smenkareu. Međutim, nitko ga još nije imao priliku pregledati zato što se izgubio u moru nakon što je brod kojim ga je

Vyse poslao u Englesku potonuo uz španjolsku obalu. Budući da se nepobitnom smatra činjenica da je sarkofag koji je Vyse otkrio bio prazan, ponovno se pretpostavilo da su faraonovo tijelo zacijelo ukrali pljačkaši grobova.

Slično se pretpostavilo i za tijelo faraona Keopsa. Znanstveno je stajalište, ovdje izneseno riječima Georgea Harta iz Britanskoga muzeja, sljedeće: "Manje od 500 godina nakon Keopsove smrti u Veliku piramidu su provalili pljačkaši kako bi ukrali zakopano blago." Pretpostavlja se da se to dogodilo prije ili oko 2000. god. pr. Kr., jer se pretpostavlja kako je Keops umro 2528. god. pr. Kr. Osim toga, vodeći stručnjak za to područje, prof. I. E. S. Edwards pretpostavlja da se zakopano blago nalazilo u slavnome svetištu u piramidi zvanome Kraljeva odaja, a da se u praznome "granitnome sarkofagu", koji se nalazio na zapadnome kraju svetišta "...nekoć nalazilo kraljevo tijelo, koje je vjerojatno bilo zatvoreno u drvenom kovčegu".

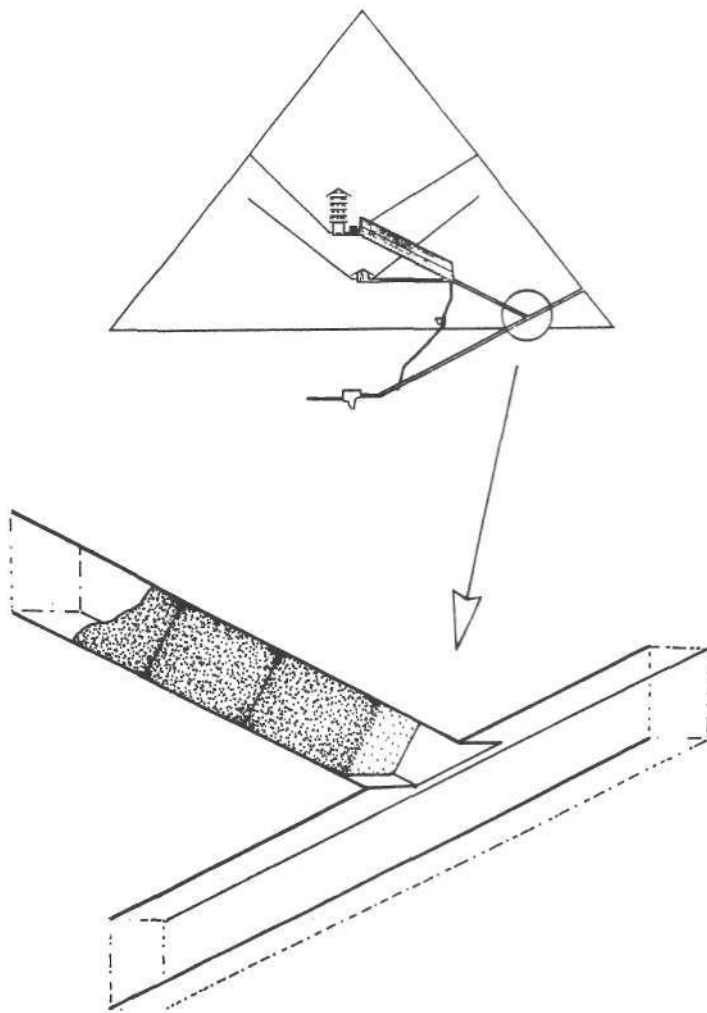
Sve su te tvrdnje utemeljene na ortodoksnim učenjima suvremene povijesti i kao takve se bespogovorno prihvaćaju kao povijesne činjenice i podučavaju se na svjetskim sveučilištima.

No, pretpostavimo da to nisu povijesne činjenice.

Ormar je bio prazan

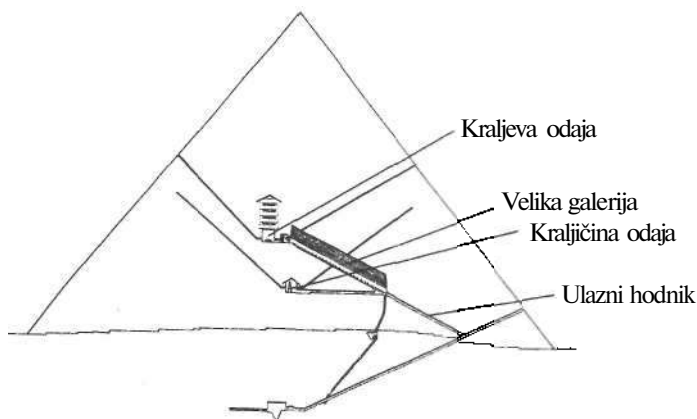
Tajna nestale mumije počinje s kalifom Al-Ma'munom, muslimanskim vladarom Kaira iz 9. stoljeća. On je unajmio skupinu kamenolomaca da probiju put do sjeverne strane Velike piramide uvjeravajući ih da će ondje pronaći blago. Nizom sretnih slučajnosti, Ma'munova jama, kako je danas nazivaju arheolozi spojila se sa silaznim hodnikom, jednim od nekoliko unutrašnjih prolaza, koji se spušta od izvornoga skrivenoga ulaza na sjevernoj strani Piramide (na mjestu koje je već u Ma'munovo doba bilo zaboravljeno, iako se za njega znalo u klasično doba). Nizom sretnih slučajnosti, pod jačim vibracija koje su nastale udarcima arapskih batova i svrdla, sa stropa silaznoga hodnika ispao je kameni blok od vapnenca. Kada su pregledali šupljinu iz koje je pao, ustanovili su da je u njoj ulaz u drugi hodnik, ovaj put *uzlazni*, koji je vodio do utrobe Piramide.

Međutim, postojao je problem. Prolaz je bio zakrčen golemim komadima granitnoga kamenja, koje je stajalo ondje još od doba izgradnje spomenika, a koje je samo suženi donji dio hodnika pridržavao od rasipanja. Radnici nikako nisu uspjeli slomiti ili prerezati to kamenje. Zbog toga su probili obližnji zid od mnogo mekšega vapnenca i nakon nekoliko tjedana napornoga rada spojili su se s višim dijelom uzlaznoga hodnika - i *na taj su način zaobišli veliku kamenu prepreku koju nitko do tada nije uspio prijeći.*

Ulaz u Veliku piramidu i kameni blokovi kojima je zatrpan uzlazni hodnik.

Dakle, radnici su pretpostavili da je to područje bilo potpuno netaknuto jer prije njih nijedan lovac za blagom nije nikada ušao toliko duboko u Piramidu. Zacijelo su gorili od želje da otkriju goleme količine zlata i dragulja. Iako vjerojatno iz drugih razloga, i Ma'mun je gorio od želje da bude prvi

Velika piramida: dijelovi hodnika, otvora i odaja.

koji će ući u prostorije na koje će naići. Povijesni zapisi tvrde da njegov prvotni cilj nije bio gomilati svoje ionako veliko bogatstva, nego želja da uđe u riznicu drevne mudrosti i tehnologije, za koju je vjerovao da leži zakopana duboko u Piramidi. Prema drevnoj predaji, graditelji su u tu riznicu pohranili "predmete od željeza i oružje koje ne hrđa, staklo koje se savija a ne lomi, te neobične čarobne formule."

No, Ma'mun i njegovi ljudi nisu pronašli ništa - nikakva ovozemaljska blaga, a osobito ne neku visoku tehnologiju, drevne plastične ili željezne predmete, oružje koje ne hrđa ... pa ni neobične čarolije.

Ustanovilo se da je takozvana (pogrešnim imenom nazvana) Kraljičina odaja (koja se nalazila na kraju dugoga vodoravnoga prolaza koji se granao iz uzlaznoga hodnika) bila potpuno prazna.

Još je više razočarala Kraljeva odaja (u koju su Arapi ušli popevši se dojmljivom Velikom galerijom). U njoj je bio samo granitni kovčeg, dovoljno velik da u nje stane čovjek. Ma'mun i njegovi radnici prišli su sa strahom toj neurešenoj kamenoj kutiji, za koju se poslije, iako ne na temelju čvrstih dokaza, ustvrdilo da se radi o sarkofagu. Bio je bez poklopca i prazan poput svega ostaloga u Piramidi.

Zašto, kako i kada je ispražnjena Velika piramida? Je li to bilo 500 godina nakon Keopsove smrti, kako tvrde egiptolozi? Ili su možda njezine prostorije oduvijek bile prazne, dakle od dana kada je spomenik bio prvi put

zauvijek zatvoren? Konačno, nitko prije Ma'muna i njegovih ljudi nije stigao do gornjega dijela uzlaznoga hodnika, a sigurno je i to da nitko nije prokročio granitnim kamenjem zatrpan ulaz u taj hodnik.

Dakle, razumno je pretpostaviti da prije toga nitko nije ušao u Piramidu - osim ako nije postojao neki drugi ulaz.

Jama

Drugi ulaz je doista postojao.

U silaznome hodniku, otprilike 60 m dalje od mjesta na kojemu je otkriven zatrpani kraj uzlaznoga hodnika, nalazi se skriveni ulaz u drugi tajni prolaz, smješten duboko u temeljima platoa u Gizi. Da je Ma'mun otkrio taj prolaz, uštedio bi mnogo vremena i muke, jer je on vodio putem oko zatrpanoga prolaza uzlaznoga hodnika. Ma'mun je, međutim, bio zaokupljen prokopavanjem puta uz zatrpani tunel, tako da se nije niti potrudio dublje istražiti silazni hodnik (njegov je pothvat na kraju završio natrpavanjem toga hodnika tonama kamenja, koje su radnici iskopali iz samoga središta piramide).

Međutim, silazni je hodnik u klasično doba bio temeljito istražen. Grčko-rimski zemljopisac Strabon veoma je dobro opisao veliku podzemnu prostoriju, u koju je prodirao taj hodnik (na dubini od gotovo 183 m ispod vrha Piramide). U njoj su otkriveni i crteži iz razdoblja grčko-rimske okupacije Egipta, na temelju kojih se zaključuje da je u to doba bila često posjećivana. No, budući da je bila toliko lukavo skrivena, njezin tajni ulaz, koji se nalazi otprilike na dvije trećine puta ispod zapadnoga zida silaznoga hodnika, ostao je zatvoren i neotkriven sve do 19. stoljeća.

Taj ulaz vodi do uskoga rova, dugačkoga oko 50 metara, koji je gotovo posve okomito prodirao kroz temelje Piramide, zatim kroz više od dvadeset redova vapnenačkih kamenih blokova smještenih u njenoj utrobi, spajajući se konačno s glavnim unutrašnjim sustavom hodnika na podnožju Velike galerije. Nikako se ne može objasniti koja je bila svrha toga neobičnoga arhitektonskoga djela (iako su neki znanstvenici pružili nekoliko sumnjivih objašnjenja). Zaista, jasno je samo to da je nastao u doba izgradnje Piramide te da ga nisu prokopali pljačkaši grobova. Međutim, ne zna se jesu li pljačkaši grobova možda zaista *otkrili* tajni ulaz u rov i upotrijebili ga kao kanal za spuštanje blaga iz Kraljeve i Kraljčine odaje.

Ta se mogućnost ne može zanemariti. Međutim, povijesni podaci govore drukčije.

Na primjer, 1638. oxfordski astronom John Greaves ušao je u gornji kraj rova iz Velike galerije. Uspio se spustiti na dubinu od oko 18 m. Godine 1765. još je jedan Britanac, Nathaniel Davison, prodro na dubinu od oko 45 m, gdje mu je put zapriječila neprobojna masa pijeska i kamenja. Nešto poslije, 1830. to je učinio i talijanski pustolov, kapetan G. B. Caviglia, koji je naišao na istu prepreku. No, za razliku od svojih prethodnika unajmio je arapske radnike da prokopaju taj krš nadajući se da će iza njega otkriti nešto zanimljivo. Nakon nekoliko dana kopanja otkrili su da se rov spaja sa silaznim hodnikom.

Je li moguće da je taj tijesan zakrčeni rov mogao poslužiti za prevoženje blaga, navodno najvećega faraona iz veličanstvene Četvrte dinastije, Keopsa?

Čak ako je bio zatrpan kršom i na svome nižemu kraju zatvoren, njime se mogao prenijeti samo mali dio uobičajene količine blaga iz kraljevske grobnice. Naime, promjer rova nešto manji je od 1 m, a sam rov sastoji se od nekoliko zamršenih okomitih odjeljaka.

Dakle, kada su oko 820. godine Ma'mun i njegovi ljudi prokopali put do Kraljeve odaje, očekivali su da će se ondje nalaziti veći i teži komadi izvornoga blaga iz grobnice - poput kipića i oltara kojih je u izobilju bilo u Tutankamonovoj grobnici, izgrađenoj poslije i koja navodno nije bila toliko velika. No, u Keopsovoj piramidi nije pronađeno *ništa*, iz čega se zaključuje da su njezina, te navodna pljačka Kefrenove piramide jedine pljačke grobova u povijesti Egipta, koje su bile toliko dobro prikrivene da za njima nije ostao nijedan trag - dijelovi poderane odjeće, ili komadić slomljene posude, kipić koji nitko nije želio uzeti, komad nakita koji je netko previdio - samo prazni podovi i zidovi te razjapljena usta praznoga sarkofaga.

Različit od svih drugih grobova

Bilo je oko šest sati ujutro i sunce je svojim pastelno ružičastim zrakama obasjavalo vrhove Keopsove i Kefrenove piramide. Smenkareova piramida, koja je bila otprilike 60 m niža od njih, još je bila u sjeni kada smo Santha i ja prolazili uz njezin sjeverozapadni kut nastavljajući šetnju sipkim pustinjskim dinama.

Još sam razmatrao teoriju o pljačkanju grobova. Smatrao sam da je jedini pravi "dokaz" za nju upravo činjenica kako nisu pronađeni nikakvi kipovi bogova ili mumije. Sve ostale činjenice, osobito što se tiče Velike piramide, jasno govore protiv te teorije. Ne radi se samo o tome da pljačkaši nisu mogli prenijeti blago kroz rov, jer je on za to bio suviše uzak. Još

jedna značajka Keopsove piramide jest da u čitavoj golemoj mreži galerija, hodnika, prolaza i prostorija nema nikakvih natpisa niti ukrasa, a tako je i u Kefrenovoj i Smenkareovoj piramidi. Niti u jednome od tih veličanstvenih spomenika ne pronalazimo pisanu riječ u slavu faraona čija su tijela u njima navodno zakopana.

To je, naime, iznimka. Sva su ostala mjesta za koje se zna da su grobnice egipatskih vladara potpuno ukrašena. Grobnice svih faraona u egipatskoj povijesti oduvijek su bile *bogato* ukrašavane, njihovi su zidovi prekrasno oslikani (primjerice, grobnice u Dolini kraljeva u Luksoru) i ispisani obrednim čarolijama i zazivanjima božanstava kojima se pomagalo umrlome na njegovu putu u vječni život (kao u piramidama u Saqqari, 30-ak km južno od Gize, koje su izgrađene tijekom Pete dinastije).

Zašto se Keopsova, Kefrenova i Smenkareova piramida toliko razlikuju od ostalih? Jesu li služile isključivo kao grobnice, ili je moguće da je, kako se navodi u izvjesnim arapskim i ezoterijskim predajama, piramide u Gizi izgradila mnogo starija i naprednija civilizacija, koja je postojala davno prije Četvrte dinastije?

Razumljivo je da egiptolozi ne prihvaćaju nijednu od tih hipoteza. Osim toga, nakon što su utvrdili da se u Drugoj i Trećoj piramidi ne nalaze nikakvi natpisi, a čak nisu navedena niti *imena* Kefrena i Smenkarea, znanstvenici su se pozvali na "oznake iz kamenoloma" (hijeroglife otisnute na kamenim blokovima prije no što su odvezeni iz kamenoloma) pronađene u Velikoj piramidi, a na kojima je, kako se činilo, bilo napisano Keopsovo ime.

Nešto nejasno...

Oznake iz kamenoloma otkrio je pukovnik Howard Vyse tijekom razornih iskopavanja u Gizi 1837. godine. Kako bi proširio postojeći veoma uski tunel, raskopao ga je na serije uskih šupljina, takozvana odmorišta, koja su se nalazila točno iznad Kraljeve odaje. Oznake iz kamenoloma pronađene su na zidovima i stropovima četiri najviše šupljine i na njima je pisalo:

ZANATLIJE, KAKO JE MOĆNA BIJELA KRUNA KHNUM/
KHUFUA
KHUFU
KHNUM/KHUFU
GODINA SEDAMNAESTA

Sve je to bilo veoma prikladno za Vysea. Potkraj veoma skupe i inače jalove sezone iskopavanja, upravo kada je trebalo opravdati troškove toga velikoga arheološkoga pothvata, Vyse je naišao na otkriće desetljeća - prvi neosporan dokaz da je Keops (Khufu) zaista bio graditelj do tada nepoznate Velike piramide.

Netko bi zacijelo pomislio kako je to otkriće bilo dovoljno da se potpuno prevladaju sve sumnje o vlasništvu i svrsi toga zagonetnoga spomenika. No, sumnje su ostale, osobito zato što je od samoga početka bilo "nešto mutno" u vezi s Vyseovim dokazom:

1. Neobično je što je Keopsovo ime bilo napisano samo na "oznakama iz kamenoloma" koje su otkrivene unutar Velike piramide.
2. Neobično je što su one otkrivene na tako neobičnome i nepristupačnome kutu te goleme građevine.
3. Neobično je što su *uopće otkrivene* unutar spomenika u kojemu inače nema nikakvih drugih natpisa.
4. Veoma je neobično i to da su otkrivene u samo četiri od pet odmorista. Skeptici su se, naravno, odmah zapitali nisu li se "oznake iz kamenoloma" možda nalazile i u najnižoj od ovih pet prostorija, koju, doduše, nije otkrio Vyse (nego Nathaniel Davison sedamdeset godina prije njega).
5. Konačno, neobično je što su neki hijeroglifi na "oznakama iz kamenoloma" bili naopako naslikani te su neki od njih bili gotovo neprepoznatljivi dok su drugi napisani pogrešno i gramatički netočno.

Je li Vyse bio krivotvoritelj?

Postoji barem jedan uvjerljiv dokaz za to, no, budući da se to sa sigurnošću nikada neće ustvrditi, smatram da su egiptolozi veoma neoprezni jer bespogovorno prihvaćaju vjerodostojnost "oznaka iz kamenoloma". Osim toga, neki hijeroglifi mnogo vjerodostojnijega podrijetla, alternativan su dokaz da Keops nije mogao izgraditi Veliku piramidu. Neobično je što isti egiptolozi koji spremno veličaju značenje Vyseovih oznaka iz kamenoloma umanjuju značenje tih drugih hijeroglifa, koji su otkriveni na pravokutnoj steli od vapnenačkoga kamena koja se danas nalazi u Kairskome muzeju.

Tu stelu, koja je nazvana Stela s natpisima, otkrio je u Gizi u 19. stoljeću francuski arheolog Auguste Mariette. Bilo je to posve značajno otkriće jer se s natpisa na steli jasno dalo zaključiti da su Velika sfiga i Velika piramida *izgrađene davno prije* no što je Keops stupio na prijestolje. Na natpisu se, isto tako, božica Izida naziva "Gospodaricom Piramide", čime se naslućuje da je spomenik bio posvećen toj božici magije a ne Keopsu. Konačno,

postoji čvrst dokaz da je Keopsova piramida vjerojatno bila jedna od tri sporedne građevine smještene uz istočnu stranu Velike piramide.

Sve to govorilo je protiv ortodoksne kronologije drevnoga Egipta, ali i protiv općeprivačenoga stajališta da piramide u Gizi predstavljaju grobove i samo grobove. Međutim, umjesto da istraže drevne natpise na Steli s natpisima, egiptolozi su ih radije odbacili kao nebitne. Riječima utjecajnoga američkoga znanstvenika Jamesa Henryja Breasteda: "Ti bi natpisi imali neizmjerljivo značenje da je stela izgrađena u Keopsovo doba, no ortografski dokaz koji potvrđuje da je izgrađena poslije dovoljno je uvjerljiv."

Američki je znanstvenik time želio reći da se hijeroglifsko pismo koje se nalazi na toj steli, razlikuje od onoga koje se upotrebljavalo u razdoblju Četvrte dinastije, odnosno da je od njega mnogo mlađe. S time se slažu svi egiptolozi, koji zaključuju da su natpisi nastali u razdoblju Dvadeset prve dinastije, otprilike 1500 godina nakon Keopsove vladavine te da ih zbog toga treba smatrati povijesnom izmišljotinom.

Na taj je način čitava akademska zajednica pronašla razlog da zanemari opasan dokaz urezan na Steli s natpisima, te da ne potroši nimalo vremena na pomnija razmišljanja o mogućnosti da bi se on zaista mogao temeljiti na izvornome natpisu iz razdoblja Četvrte dinastije (baš kao što se i Nova engleska Biblija, primjerice, temelji na mnogo starijem izvorniku). Međutim, ti isti znanstvenici bez imalo oklijevanja prihvatili su vjerodostojnost veoma dvojbenih "oznaka iz kamenoloma", praveći se slijepima kada je riječ o njihovim ortografskim i drugim značajkama.

Zbog čega su to učinili? Je li moguće da "oznake iz kamenoloma" zaista sadrže podatak koji potpuno potvrđuje ortodoksna stajališta da je Velika piramida služila kao Keopsova grobnica, a podatak iz stele se tome stajalištu očito suprotstavljao?

Pregled

U sedam sati ujutro Santha i ja smo već zašli duboko u pustinju i udobno se smjestili u zavjetrinu visoke dine, s koje se pružao prekrasan pogled na piramide koje su se nalazile na jugozapadu.

Bio je 16. ožujka, samo nekoliko dana prije proljetnoga ekvinocija, jednoga od dva trenutka u godini kada sunce izlazi točno na istoku. Otkucavajući dane poput divovskoga metronometra, sunce je toga jutra prepolovilo jugoistočni obzor i popelo se dovoljno visoko da istisne maglu nad Nilom koja se poput oblaka nadvijala nad Kairom.

Khufu, Khafre, Smenkare ... Keops, Kefren, Mycerinus. Bilo da ih zovemo njihovim egipatskim ili grčkim imenima, tim su faraonima Četvrte dinastije nedvojbeno posvećeni najveličanstveniji, najdostojanstveniji, najljepši i najveći spomenici na svijetu. Dapače, jasno je da su ti faraoni blisko povezani s tim spomenicima, što se ne zaključuje samo na temelju predaja koje nam prenosi Herodot (a koje su zacijelo barem dijelom utemeljene na povijesnim činjenicama) nego i na temelju natpisa na kojima se spominju imena Keopsa, Kefrena i Smenkarea, mali dio kojih je otkriven *izvan* tri glavne piramide na različitim dijelovima nekropole u Gizi. Nekoliko je takvih natpisa tijekom vremena otkriveno unutar i uokolo šest sporednih piramida, od koje se tri nalaze istočno od Velike piramide, a ostale tri južno od Smenkareove piramide.

Budući da je većina tih "dokaznih materijala" bila veoma dvojbeno vjerodostojna, bilo mi je teško razumjeti zašto su egiptolozi i dalje smatrali da potvrđuju teoriju o "grobovima i samo grobovima".

Problem je u tome što ti dokazi potvrđuju mnoge druge, posve suprotne teorije. Na primjer, teorija o "bliskoj povezanosti" tri velike piramide i tri faraona iz Četvrte dinastije mogla bi zaista biti točna, jer su te piramide izgrađene kao njihove grobnice. No, jednako tako, ta bi teorija bila odbačena da je točno da su se divovski spomenici nalazili u Gizi već na početku povijesti civilizacije u Egiptu, u takozvanome Dinastičkome razdoblju. U tome bi se slučaju moglo samo zaključiti da su Keops, Kefren i Smenkare sagrađili samo tri sporedne građevine koje okružuju tri starije piramide - za što bi imali veoma dobar razlog jer bi na taj način prisvojili izvorne spomenike kojima se ne zna podrijetlo (i time bi, naravno, ušli u povijest kao pravi graditelji piramida).

Postoje i druge mogućnosti. Naime, dokaz o tome tko je, kada i zašto izgradio koju od piramida nije dovoljno čvrst da opravda dogmatizam ortodoksne teorije o "grobovima i samo grobovima". Treba priznati da se *ne zna točno* tko je izgradio piramide. *Nije poznato* ni kada su one izgrađene. I, konačno, *nije poznato* ni koja je bila njihova svrha.

Zbog svih tih razloga one su obavijene prekrasnim neprobojnim plaštom tajanstvenosti. Stajao sam, tako, na pustinjskoj dini i promatrao ta veličanstvena zdanja, koja kao da su koračala ravno prema meni.

Nepравilnosti

Dok smo stajali na pustinjskoj dini jugozapadno od nekropole i promatrali tri velike piramide, djelovale su veličanstveno ali i pomalo bizarno.

Najbliža je bila Smenkareova piramida, dok su se iza nje na sjeveroistoku nazirale Kefrenova i Keopsova piramida. Ta dva spomenika stajala su gotovo u savršenoj dijagonali - ako bi se zamišljena ravna crta koja povezuje jugozapadni i sjeveroistočni kut Kefrenove piramide protezala prema sjeveroistoku, prolazila bi i jugozapadnim i sjeveroistočnim kutom Velike piramide. Pretpostavlja se da takav položaj piramida nije slučajan. Međutim, s naše točke gledišta lako se moglo uočiti da bi ta zamišljena crta, ako bi se protezala prema jugozapadu, posve promašila Treću piramidu, koja leži istočno od osnovne dijagonale.

Egiptolozi odbijaju priznati tu nepravilnost. Zbog čega? Oni smatraju da izgled nekropole u Gizi nije nastao na temelju prostornoga plana. Piramide su bile grobovi trojice faraona izgrađeni u razdoblju od otprilike sedamdeset pet godina. Razumno je pretpostaviti da je svaki od tih faraona želio svojim spomenikom izraziti svoju osobnost i veličinu, pa je upravo zato Smenkareova piramida "odstupala od osnovne dijagonale".

Egiptolozi nemaju pravo. No, tada još nisam znao da je u ožujku 1993. izašao na vidjelo dokaz koji je nedvojbeno potvrdio da je nekropola zaista izgrađena na temelju prostornoga plana, koji je zahtijevao da tri piramide budu smještene u određenome razmjeru jedna od druge, ali također i u odnosu na rijeku Nil, koja se nalazila nekoliko kilometara od platoa u Gizi. Taj golem i ambiciozan arhitektonski plan na zemlji bio je zastrašujuće vjeran prikaz *nebeske* pojave - zbog čega ga, vjerojatno, egiptolozi (koji se ponose time da "stoje čvrsto na zemlji") nisu niti primijetili. U sljedećim ćemo poglavljima vidjeti da taj plan upućuje na zaključak o velikoj opsje-

dnutosti drevnih Egipćana orijentacijom i dimenzijama, što se uočava i na piramidama.

Prizor koji zaustavlja dah

Giza, Egipat, 16. 03. 1993., 8 sati ujutro

Treća piramida, koja je visoka otprilike 60 m (a dužina stranice njezine baze iznosi 108 m) gotovo je upola niža i mnogo lakša od Velike piramide. Bez obzira na to, jednako je veličanstvena na svoj način. Kada smo stali pod njezinu golemu sjenu geometrijskoga oblika, prisjetio sam se što je o njoj u 12. stoljeću rekao irački pisac Abdul Latif: "U usporedbi s druge dvije piramide doima se malom; no kada je promatramo izbliza, neovisno o njima, zaustavlja nam se dah i prizor ostavlja neizbrisiv trag u našim osjetilima.

Prvih šesnaest redova Piramide još uvijek je bilo obloženo izvornim cvenim granitom ("...toliko čvrstim", tvrdi Abdul Latif, "da se željezo s njime ne može usporediti."). Neki su kameni blokovi bili veoma veliki i čvrsto i vješto spojeni u složen zidani mozaik, koji je nalikovao na divovske zidane konstrukcije u Cuzcou, Maćehu Pichuu te na drugim lokacijama u dalekome Peruu.

Kako je i uobičajeno, ulaz u Treću piramidu nalazio se na njezinoj sjevernoj strani prilično visoko iznad zemlje. Iz njega se u dubinu, pod kutom od 26° i 2', spuštao hodnik, koji se pružao točno u smjeru sjever-jug, a kako je bio pravokutnoga oblika i veoma uzak, morali smo njime gotovo puzati. Strop i zidovi bili su načinjeni od usko spojenih granitnih blokova, dijelova vanjskih zidanih konstrukcija piramide, a koji su se, što začuđuje, nastavljali duboko pod zemljom.

Otprilike 20 m od ulaza hodnik se izravnao i pretvorio u prolaz u kojemu smo mogli stajati. Taj prolaz vodio je u maleno predsoblje s izrezbarenim pločama i utorima na zidovima, kojima se vjerojatno pridržavala rešetka za spuštanje vrata. Stigavši do kraja prostorije, nastavili smo hodati otprilike 12 m prema jugu dok nismo ušli u prvu od tri glavne grobnice - ako su to, naravno, doista bile grobnice.

Te sumorne i mračne prostorije bile su uklesane u samim temeljima piramide. Ona u kojoj smo stajali bila je pravokutnoga oblika i okrenuta u smjeru istok-zapad. Bila je duga 9 m, široka i visoka 4,5 m, imala je ravan strop, a u njezinu zapadnom zidu nalazila se velika rupa nepravilna oblika, koja je vodila u mračan prostor nalik na špilju. U podu, otprilike na

središtu prostorije nalazio se drugi otvor iz kojega se strmom padinom silazilo u smjeru zapada prema drugim, još dubljim katovima. Spustili smo se niz kosinu, koja je završavala kratkim i uskim vodoravnim prolazom s desne strane, iz kojega se ulazilo u malu praznu prostoriju. U njezinim je zidovima bilo uklesano šest ćelija nalik na spavaonice srednjovjekovnih monaha: četiri na istočnoj i dvije na sjevernoj strani. Egiptoloz i pretpostavljaju da su one služile kao "spremišta ... za predmete koje je preminuli kralj želio imati pokraj svoga tijela".

Izlazeći iz te prostorije, ponovno smo skrenuli desno prema vodoravnome prolazu na kraju kojega se nalazila još jedna prazna prostorija, koja se razlikovala od svih drugih prostorija u egipatskim piramidama. Bila je duga otprilike 3,5 m i široka 2,4 m, a pružala se u smjeru sjever-jug. Zidovi i gotovo potpuno slomljen i uništen pod bili su načinjeni od osobito gustoga granita čokoladne boje, koji kao da je upijao svjetlost i zvukove. Strop prostorije sastojao se od osamnaest velikih granitnih ploča, po devet sa svake strane. Budući da im je dno bilo udubljeno, ti veliki monoliti tvorili su savršen bačvasti svod, kakav se može vidjeti samo u kriptama romaničkih katedrala.

Napustili smo niže prostorije i ponovno se uspjeli strminom do velike, u kamenu isklesane prostorije s ravnim stropom. Prolazeći kroz nepravilnu rupu u njezinome zapadnome zidu, našli smo se na mjestu s kojega smo mogli vidjeti gornje strane osamnaest ploča, od kojih je bio načinjen strop prostorije ispod nas. Iz ove smo perspektive mogli razabrati njihov pravi oblik šiljastoga zabata. No, nije nam bilo jasno kako su uopće ondje postavljene i to osobito na tako savršen način. Svaka od njih zacijelo je težila nekoliko tona, zbog čega bi ih bilo veoma teško postaviti bilo gdje, a kamoli na ovakvome mjestu. Graditelji piramida kao da su namjerno željeli otežati posao ne stvorivši prikladan radni prostor između ploča i stijene iznad njih. (A možda im taj zadatak i nije bio toliko težak?) Dok sam puzao šupljinom, uočio sam da je veličina međuprostora varirala otprilike od 60 cm na južnome kraju do tek nekoliko centimetara na sjevernome. Nikako ne bi bilo moguće postavljati monolite u tako ograničenome prostoru. Logično je, dakle, pretpostaviti da su ih graditelji podizali s poda prostorije, no na koji način? Prostorija je bila toliko mala da je u njoj moglo raditi samo nekoliko ljudi, čija snaga nije bila dovoljna da podignu teške ploče. No, u doba piramida navodno nisu postojali koloturi (a čak i da jesu, ne bi bilo dovoljno mjesta za postavljanje koloturnika). Jesu li se možda koristili nekim nepoznatim sustavom poluga? Ili su možda drevne egipatske legende u kojima se pripovijeda kako su svećenici ili čarobnjaci podizali golemo kamenje izgo-

varajući "moćne riječi" doista bile djelomice istinite (u što su znanstvenici, naravno, sumnjali)?

Kao i mnogo puta do sada, kada se radilo o tajni izgradnje piramida, susreo sam se s *nemogućim* ali uspješnim građevinskim pothvatom. Osim toga, ako je vjerovati egiptolozima, taj je pothvat na samome početku ljudske civilizacije poduzeo narod koji navodno nije imao nimalo iskustva u izgradnji golemih građevina.

To je, naravno, nevjerojatan kulturni paradoks, za koji ortodoksni akademici nikada nisu predložili primjereno objašnjenje.

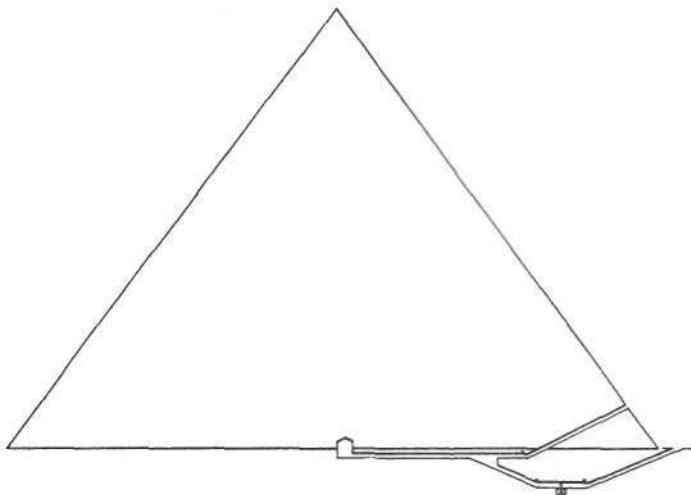
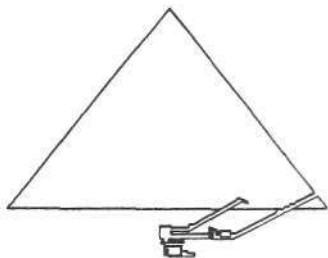
Prst koji piše i potom iščezava

Napustili smo podzemne prostorije, koje kao da su vibirale pod otkucajima divovskoga srca uspavanoga Levijatana, koji je ležao u utrobi Treće piramide. Krenuli smo prema uskome ulaznome hodniku i konačno izašli van.

Naše sljedeće odredište bila je Druga piramida. Hodali smo uz njezinu zapadnu stranu (koja je dugačka otprilike 216 m), skrenuli desno i konačno stigli do točke na sjevernoj strani, smještenoj otprilike 12 m istočno od glavne osi, koja se proteže u smjeru sjever-jug, a gdje su se nalazili glavni ulazi u tu piramidu. Jedan od njih nalazio se točno u temeljima, otprilike 1 m ispred spomenika. Drugi je bio na sjevernoj strani Piramide, na visini od otprilike 1,5 m i iz njega se spuštao hodnik pod kutom od 25° i 55'. Iz prvoga hodnika, kojim smo ušli u Piramidu, duboko se pod zemlju spuštao drugi hodnik, koji je ondje prelazio u kratak prolaz koji je vodio u podzemnu prostoriju, a zatim je ponovno postao strma uzbrdica, koja je konačno završavala dugim vodoravnim prolazom, koji je vodio prema jugu (a iz kojega se također uzdizao gornji hodnik koji se spuštao iz ulaza na sjevernoj strani te piramide).

Vodoravan se prolaz nalazio gotovo na zemlji, odnosno točno ispod najnižega reda zidanih konstrukcija Piramide i bio je dovoljno visok da se u njemu može stajati, a zidovi su mu bili obloženi glatkim vapnencem. Bio je veoma dugačak (oko 60 m) i vodio je prema "grobnici" smještenoj u samome središtu spomenika.

Već smo spomenuli da u toj prostoriji nikada nisu pronađene mumije ili natpisi na temelju kojih bi se ustanovilo tko je dao izgraditi takozvanu Kefrenovu piramidu. Međutim, na njezinim su zidovima zapisana imena suvremenih pustolova - primjerice, ime bivšeg cirkuskoga snagatora Giovannija Battiste Belzonija (1778 - 1823.), koji je 1818. silom ušao u Drugu piramidu.

Iznad: Odaja i sustav prolaza u Smenkareovoj piramidi.

Ispod: Odaja i sustav prolaza u Kefrenovoj piramidi.

Njegov golemi neukusan potpis načrčkan crnom bojom visoko na južnoj strani prostorije, podsjetnik je prave ljudske prirode: naše želje i nagona da ostavimo vječni trag u povijesti. To je želio i Kefren, što se vidi i po natpisima na kojima se spominje njegovo ime (uz laskave titule) a koji su otkriveni u grobnom kompleksu. Ako je navedena piramida doista bila Kefrenovo vječno počivalište, tada nije shvatljivo zašto se *nigdje u njoj* ne nalazi natpis s njegovim imenom. Ponovno sam razmišljao o tome zašto egiptolozi

ne žele razmotriti mogućnost da je grobni kompleks izgradio Kefren, a piramide netko drugi.

No, *tko* drugi?

Upravo to u mnogome predstavlja veći problem od činjenice da ne postoje natpisi s imenima graditelja. Prije vladavine Keopsa, Kefrena i Smenkarea nije postojao ni jedan faraon čije bismo ime mogli povezati s piramidama. Keopsov otac Snefru, prvi vladar Četvrte dinastije, navodno je izgradio piramide u Dhashuru, otprilike 50 km južno od Gize - takozvanu Nagnutu i Crvenu piramidu - što je pomalo neobično da je jedan faraon za sebe dao izgraditi dvije grobnice (ako su piramide doista bile grobnice). Neki egiptolozi Snefru pripisuju i izgradnju takozvane Urušene piramide u Meidumu (iako mnogi stručnjaci tvrde da ona predstavlja grobnicu Hunija, posljednjega vladara Treće dinastije). Osim njih, jedini drugi graditelji iz drevnoga doba egipatske civilizacije bili su Zoser, drugi faraon iz Treće dinastije, kome se pripisuje izgradnja "Stepenaste piramide" u Saqqari, te njegov nasljednik Sekhemkhet, čija se piramida također nalazi u Saqqari. Dakle, iako ne postoje natpisi, pretpostavlja se da su tri piramide u Gizi *zaci-jelo* dali izgraditi Keops, Kefren i Smenkare te da su *zaci-jelo* služile kao njihove grobnice.

Ne trebamo iznova ponavljati nedostatke teorije o "grobovima i samo grobovima". Međutim, nedostaci te teorije mogli bi se primijeniti ne samo na piramide u Gizi nego i na *sve ostale* navedene piramide iz Treće i Četvrte dinastije. Niti u jednome od tih spomenika nikada nije pronađeno tijelo nekoga faraona niti ikakav trag koji bi upućivao na kraljevski pokop. U nekima od njih nisu pronađeni čak ni sarkofazi, primjerice u Urušenoj piramidi u Meidumu. U Sekhemkhetovoj piramidi u Saqqari (u koju je 1954. godine prvi put ušla Organizacija za egipatske starine) nalazio se sarkofag, koji je bio zatvoren i potpuno netaknut. Pljačkaši grobova nikada nisu pronašli put do njega, no kada su ga arheolozi konačno otvorili, ustanovili su da je prazan.

O čemu se, dakle, radi? Zar je skupljeno dvadeset pet milijuna tona kamenja kako bi se izgradile piramide u Gizi, Dhashuru, Meidumu i Saqqari samo zato da se u njihove prazne prostorije postave sarkofazi? Čak i da kojemu od faraona priznamo megalomansko pretjerivanje, činilo bi se nevjerovatnim da bi niz njihovih nasljednika inzistirao na takvoj rasipnosti.

Pandorina kutija

Duboko ispod pet milijuna tona teške Druge piramide u Gizi, Santha i ja ušli smo u prostranu prostoriju, koja je doista izgledala kao grobnica ali koja je isto tako mogla imati i posve drugačiju svrhu. Ta prazna i sterilna prostorija, čiji je strop je bio izgrađen poput bačvasta svoda, bila je duga 14 metara (od istoka prema zapadu), široka 5 m (od sjevera prema jugu) i na najvišem dijelu visoka 7 m. Ploče stropa bile su golemi vapnenački monoliti, od kojih je svaki težio 20 t, a bile su postavljene pod kutem od 53°, 7', 28" (koji se posve podudarao s kutom stranica te piramide). Ovdje nije bilo prostorija za odmor (kao što ih je bilo iznad Kraljeve odaje u Velikoj piramidi). Umjesto njih, zabatni strop već više od 4000 godina (a možda i više) nosi golemu težinu druge najveće kamene građevine na svijetu.

Pažljivo sam promatrao prostoriju, koja je isijavala svjetložutom svjetlošću. Njezini zidovi, načinjeni iz samih temelja nisu bili lijepo obrađeni, kako bi se očekivalo, nego grubi i nepravilni. I pod je bio neobičan: na njemu se nalazila stuba duboka oko 30 cm, koja je razdvajala njegovu istočnu i zapadnu stranu. Navodni Kefrenov sarkofag ležao je na podu uz zapadni zid. Bio je dug nešto više od 180 cm i prilično plitak (stranice od glatkoga granita crvene boje sezale su do visine koljena) i uzak da bi u njega mogla stati zamotana i balzamirana mumija plemenitoga faraona.

Dok sam ulazio u opisanu prostoriju, činilo mi se kao da prolazim kroz vrata koja vode u drugu dimenziju.

Božje djelo

Noć prije popeo sam se na Veliku piramidu, no dok sam joj prilazio obasjanoj poslijepodnevnim svjetlom, nisam se osjećao nimalo pobjedonosno. Zaustavio sam se na njezinome podnožju na sjevernoj strani i u tome se trenutku osjetio sićušnim poput mrava, poput prolaznoga stvorenja od krvi i mesa suočenoga s veličanstvenom snagom vječnosti. Kao što je u 1. st. pr. Kr. opisao grčki povjesničar Diodor Sicilski, doimala se poput "djela nekog boga koji ga je položio u pijesak". Je li piramida bilo djelo božanskoga kralja Keopsa, čije su ime Egipćani oduvijek povezivali s tom piramidom?

Drugi put u posljednjih dvanaest sati penjao sam se uz Veliku piramidu. Ravnodušna prema kronologijama ljudi i podložna samo erozivnim silama geološkoga vremena, uzdizala se iznad mene obasjana svjetlošću dana poput prijeteće i zastrašujuće litice. Srećom, do Ma'munove rupe, koja je danas služila kao glavni ulaz, imao sam prijeći još samo šest redova.

Izvorni ulaz, koji je u 9. stoljeću otkrio Ma'mun prokopavajući tunel, nalazio se otprilike deset razina iznad sadašnjega ulaza, na visini od oko 16 m, odnosno 7 m istočno od glavne osi, koja se pruža u smjeru sjever-jug. Zaštićen golemim pločama od vapnenca u njemu se nalazio ulaz u silazni hodnik, koji se spuštao pod kutom od 26° 31' 23". Neobično je što je taj hodnik, iako dugačak samo 104 cm i širok 119 cm, bio umetnut između stropnih kamenih blokova debelih 2,6 m i širokih 3,6 m, te podnih ploča debelih 76 cm i širokih 10 m (koje arheolozi nazivaju "podrumskim pokrivačem")

Velika piramida obiluje takvim skrivenim osobitostima, koje ukazuju i istodobno upozoravaju na na iznimnu složenost gradnje, ali također na očitu besmislenost. Nitko ne zna na koji su način tako veliki kameni blokovi ondje umetnuti, niti kako su ih graditelji uspjeli toliko savršeno poredati s drugim blokovima pod veoma preciznim kutovima. (Čitatelj će se prisjetiti, padina

silaznoga hodnika, koja iznosi 26°, dio je namjerno postavljenoga i uobičajenoga obrasca.) Nitko ne zna ni *zašto* je to uopće učinjeno.

Svjetonik

Ulazak u piramidu kroz Ma'munovu jamu nalikovao je ulasku u planinsku špilju ili jamu; nedostajao je onaj osjećaj geometrijske svrhe i važnosti koji bi se postigao ulazom kroz izvorni silazni hodnik. Osim toga, mračan i zastrašujući vodoravan tunel izgledao je neukusno i deformirano i na njemu su još uvijek bili tragovi nasilja na mjestu gdje su arapski radnici zagrijavali i hladili kamenje jakom vatrom i hladnim octom prije no što bi ih napadali čekićima i dlijetima, ovnovima za probijanje bedema i svrdlima.

Takav vandalizam doista je strašan i neodgovoran čin. No, s druge strane moramo razmotriti i sljedeće: nije li moguće da unutrašnjost piramide svojim karakterističnim izgledom upravo *poziva* inteligentne i radoznale ljude da uđu i otkriju njezine tajne? Konačno, da ste vi faraon koji želi da mu tijelo ostane vječno neoskrvrnuto, što biste učinili: a) objavili svojim i budućim naraštajima gdje vam se nalazi posljednje počivalište, ili b) odabrali skriveno i nepoznato mjesto gdje vas nitko neće pronaći?

Odgovor je jasan: odlučili biste se za tajnovitost i osamu, kao što su uglavnom činili i egipatski faraoni.

Ako je Velika piramida doista grobnica, zašto je tako neobična? Zašto se prostire na čak 520 jutara? Zašto je visoka gotovo 152 m? Drugim riječima, ako se u njoj doista trebalo čuvati Keopsovo tijelo, zašto je onda izgrađena tako da svojim izgledom stoljećima i na sve moguće načine vabi znatiželjne i maštovite intelektualce i pustolove u potrazi za blagom?

Jednostavno je neshvatljivo da vrhunski arhitekti, zidari, geometri i inženjeri koji su stvorili Veliku piramidu nisu bili svjesni osnovne ljudske psihologije? Transcendentalna i neprolazna ljepota, snaga i umjetničko savršenstvo njihova djela govori o nemjerljivoj vještini i potpunome razumijevanju simbola i praiskonskih obrazaca kojima se mogu oblikovati ljudski umovi. Razumno je, dakle, zaključiti da su drevni graditelji Keopsove piramide veoma dobro znali kakav to svjetionik grade na vjetrovitoj visoravni na zapadnoj obali Nila.

Ukratko, željeli su da ta veličanstvena građevina izaziva vječnu općaranost ljudi: da vabi razne uljeze, da znanstvenici na njoj provode precizna ispitivanja i mjerenja te da, konačno, opsjeda maštu čovječanstva poput upornoga duha, zazivajući navještaje duboke i davno zaboravljene tajne.

Psihološke igre graditelja piramida

Mjesto na kome se Ma'munova jama siječe sa silaznim hodnikom zatvoreno je suvremenim željeznim vratima. Taj hodnik se od njega spušta do ploča koje se nalaze sjeverno, na izvornome ulazu u tu piramidu. Na jugu se, kako smo vidjeli, hodnik spušta još 106 m duboko u temelje, gdje izlazi u veliku podzemnu prostoriju koja se nalazi na dubini od 183 m ispod vrha same piramide. Dimenzije toga hodnika nevjerovatno su precizne. Stranice prosječno odstupaju od savršene ravnine za manje od 0,6 cm, a na stropu za 0,7 cm.

Prošavši kroz željezna vrata nastavio sam hodati Ma'munovim tunelom udišući drevni zrak dok su mi se oči prilagođavale na svjetlost žarulje. Sagnuo sam glavu kako bih se mogao popeti strmim i uskim dijelom tunela koji je vodio uzbrdo. Naime, arapski su kopači jedino na taj način, prokopavši tunel, mogli zaobići niz granitnih ploča koje su blokirale niži dio uzlaznoga hodnika. Na vrhu tunela mogu se vidjeti dvije ploče koje stoje na svome izvornome mjestu, no zbog iskopavanja, jednim su dijelom izvađene iz zida. Egiptolozzi pretpostavljaju da su te ploče ondje spuštene niz uzlazni hodnik dug 40 m s poda Velike galerije. Međutim, arhitekti i građevinski inženjeri tvrde da je ploče bilo fizički nemoguće postaviti na taj način. Budući da je veoma mali razmak između njih i zidova, poda i stropa hodnika, ploče se ne bi mogle spustiti ni nekoliko centimetara, a kamoli 30 metara.

Dakle, zbunjujuća pretpostavka koja iz toga proizlazi jest da je uzlazni hodnik zacijelo bio zatrpan još u doba izgradnje piramide. No, zbog čega bi itko želio zapriječiti glavni ulaz u spomenik već u toj početnoj fazi njezine izgradnje (čak i kada bi se nastavilo povećavati i proširivati unutrašnje prostorije piramide)? Osim toga, ako se nastojalo spriječiti prolaz uljezima, nije li bilo jednostavnije i mnogo djelotvornije zatrpati sjevernu stranu na mjestu gdje počinje *silazni* hodnik do točke na kojoj se on spaja s uzlaznim hodnikom? To bi bio najlogičniji način da se zatvori ulaz u Piramidu te zato ne bi bilo potrebno zatrpavati uzlazni hodnik.

Jedno je sigurno: granitnim se pločama u povijesti nikada nije uspjelo spriječiti uljeze; dakle, ta je prepreka u Velikoj piramidi samo privukla Ma'munovu pozornost i znatiželju, te je on jednostavno bio prisiljen prokopati tunel uvjeren da će iza njega pronaći nešto iznimno vrijedno.

Nisu li graditelji *računali na to* da će prvi uljezi pomisliti isto što i Ma'mun? Bilo bi prerano odbaciti tu neobičnu i zbunjujuću mogućnost. U svakome slučaju, zahvaljujući Ma'munu (i predvidljivoj ljudskoj prirodi), uspio sam se uvući u prazan gornji dio izvornoga uzlaznoga hodnika. Vješto isklesan otvor širok 104 cm i visok 120 cm (njegove su dimenzije jednake

onima silaznoga hodnika) uzdizao se pod kutom od $26^{\circ} 2' 30''$ (za razliku od silaznoga hodnika, koji se nalazi pod kutom od $26^{\circ} 31' 23''$).

Zašto je kut od 26° bio tako zanimljiv i je li slučajno upola manji od kuta stranica piramide, koji iznosi 52° ?

Čitatelj će se vjerojatno prisjetiti odgovora na to pitanje. On predstavlja osnovni dio napredne formule, na temelju koje je izgrađena Velika piramida a koja posve odgovara dinamici sferne geometrije. Tako je omjer izvorne visine (146,72916 m) i opsega Velike piramide (921,45916m) jednak omjeru polumjera i opsega kruga. Kako bi postigli taj omjer, koji iznosi 2π ($2 \times 3,14$) graditelji Piramide morali su postaviti njezine stranice pod veoma nezgodnim i karakterističnim kutom od 52° (jer bi svaki manji ili veći nagib značio i promjenu omjera veličina-opseg).

U 23. poglavlju vidjeli smo da je takozvana Piramida Sunca u Teotihuacanu u Meksiku također povezana s transcendentalnim brojem π . Ondje, pak, omjer između visine piramide (71,1708 m) i njezina opsega (893,90524 m) iznosi 4π .

Osnovni je, dakle, problem što su dva najveličanstvenija spomenika drevnoga Egipta i drevnoga Meksika u sebi sadržavala broj π mnogo prije no što su taj transcendentalan broj službeno "otkrili" Grci. Osim toga, time se zaključuje da su drevni graditelji brojem π željeli nešto istaknuti - a u oba slučaja to *nešto* zacijelo je bilo isto.

Ponovno sam, kao i mnogo puta do sada, bio oduševljen što sam stupio u vezu s drevnom inteligencijom, koja možda nije nužno meksička ili egipatska, ali koja je otkrila način da premosti granice vremena i poput svjetionika privuče ljude koji žele otkriti njezine tajne. Nekoga bi od njih privuklo skriveno blago, drugi bi se možda (zapanjeni jednostavnošću kojom su se graditelji poslužili brojem π da pokažu svoju magičnu sposobnost ovladavanja transcendentalnim brojevima), nadahnuli potragom za daljnjim matematičkim epifanijama.

S takvim sam se mislima penjao uzlaznim hodnikom pod kutom od 26° , koji kao da se poput trigonometrijske naprave probijao kroz golemu građevinu tešku šest milijuna tona. Nakon što sam nekoliko puta lupio glavom o strop od vapnenca, zapitao sam se zašto ga genijalci, koji su ga izgradili, nisu načinili barem metar višim. Budući da su uspjeli izgraditi toliko velik spomenik (a to jesu), tada su sigurno mogli napraviti i hodnike u kojima se može stajati. No, tada sam se ponovno zapitao nije li i to imalo svoju svrhu i smisao: graditelji piramida načinili su takav uzlazni hodnik zato što su to htjeli (a ne zato što su to morali učiniti).

Koji je bio cilj tih ludih drevnih psiholoških igara?

Nepoznate, mračne daljine

Na vrhu uzlaznoga hodnika naišao sam na još jednu neobičnu značajku piramide - Veliku galeriju, "najslavnije sačuvano arhitektonsko djelo Staroga kraljevstva". Uzdižući se pod maestralnim kutom od 26° i gotovo posve nestajući u tami, njezin je prostrani svod s potpornjima bio upravo nevjerovatan.

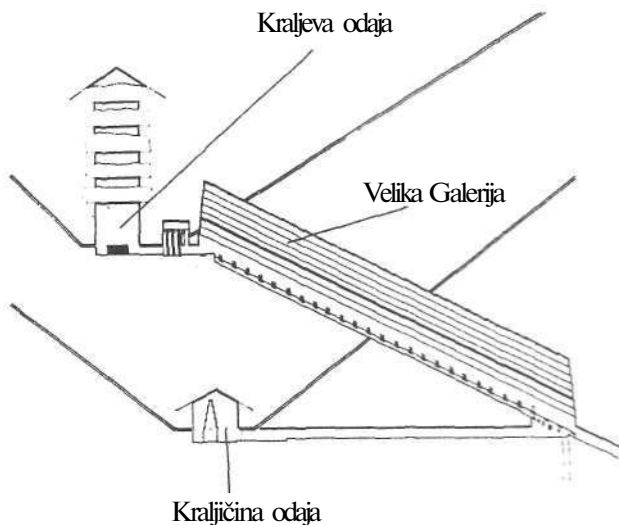
Uz Veliku galeriju namjeravao sam se popeti nešto poslije. Iz njezine se južne strane granao 1,14 m visok i 3,8 m dugačak vodoravan prolaz koji je vodio u Kraljičinu odaju. Želio sam ponovno posjetiti tu prostoriju, koja je na mene ostavila snažan dojam svojom ljepotom još kada sam prije nekoliko godina prvi put ušao u Veliku piramidu. Međutim, sada je ulaz u nju bio zatvoren, zbog čega sam bio prilično bijesan.

Poslije sam saznao da je u njoj radio njemački inženjer za robotiku Rudolf Gantenbrink, koji je pomoću robota vrijednog 250 000 \$ istraživao usku jamu na južnoj strani Kraljičine odaje. Unajmila ga je Organizacija za egipatske starine da poboljša strujanje zraka u Velikoj piramidi. Gantenbrink je pomoću svoje visokospecijalizirane opreme već očistio otpatke iz uske "južne jame" u Kraljevoj odaji (za koju su egiptolozi smatrali da je od početka služila kao ventilacijska jama) i u nju postavio električni ventilator. Početkom ožujka 1993. poboljšao je svoj *Upuaut*, minijaturnu robotiziranu kameru na daljinsko upravljanje, kako bi istražio i južnu jamu Kraljičine odaje. Kada je 22. ožujka *Upuaut* otpузao otprilike 60 m niz strmu jamu (kosina joj je pod kutom od 39,5°, visoka je samo 20 cm i 23 cm široka) u dio koji od finoga vapnenca iz Ture, koji se obično koristi za porublivanje zidova svetih mjesta, poput kapela i grobnica, pod i zidovi su se odjednom izravnali. To je već samo po sebi bilo veoma zanimljivo, no na kraju toga hodnika, koji je očito vodio do prostorije zatvorene duboko u zidovima Piramide, nalazila su se vrata od čvrstoga vapnenca potpuno prekrivena metalnim armaturama.

Poznato je da ni spomenuta jama na južnome zidu ni ona na sjevernome zidu Odaje nisu imale izlaz. Osim toga, neobično je što nijedna od njih nije bila posve prokopana čak ni u doba izgradnje Piramide. Naime, graditelji su iz nepoznatih razloga ostavili 13 cm posljednjeg kamenog bloka svake jame netaknutima, i na taj su ih način sakrili i onemogućili prilaz uljezima.

Zašto? Da bi bili sigurni da nikada neće biti otkrivene? Ili, pak, zato što su bili sigurni da će jednoga dana *doista biti otkrivene*.

Konačno, u Kraljevoj su odaji oduvijek postojale dvije "sumnjive" jame, koje prodiru na sjeverni i na južni zid. Graditeljima piramida zacijelo je bilo jasno da će prije ili poslije neki znatiželjnik željeti pretražiti i jame u Kralji-

Velika Galerija i Kraljeva i Kraljičina odaja s njihovim sjevernim i južnim otvorima.

činoj odaji. Spomenik je svijetu prvi otvorio kalif Ma'mun 820. god. Više od tisuću godina nakon toga, 1872. godine jame je ponovno otkrio engleski inženjer i slobodni zidar Waynmah Dixon kada je kuckao po zidovima Kraljičine odaje "jer je znajući da se jame nalaze u Kraljevoj odaji iznad nje posumnjao da ih ima i u Kraljičinoj odaji". Najprije je otvorio južnu jamu, a zatim je naložio "svome tesaru i čovjeku za sve", Billu Grundyju, da pomoću čekića i čeličnoga dljeteta na tome mjestu napravi rupu. Tako je vjeran drug krenuo na posao i uskoro počeo prodirati do mekoga kamena [vapnenca], i gle! Poslije nekoliko udaraca, bum! Udari dljetom o nešto drugo."

"Nešto drugo" o što je udarilo dljeteto Billa Grundyja bio je "pravokutan, vodoravan, cjevast kanal, širok 23 cm i visok 20 cm, koji je prodirao 2 m duboko u zid i zatim se uspinjao u nepoznate, mračne daljine."

Upravo je u te "nepoznate, mračne daljine" poslije više od stotinu godina Rudolf Gantenbrink poslao svoga robota - tehnologiju kojom smo konačno uspjeli zadovoljiti naš snažan nagon za istraživanjem, koji je 1872. vodio i Waynmana Dixona. Među mnogim zanimljivostima koje je kamera na daljinsko upravljanje uspjela snimiti u jamama Kraljičine odaje bila je i

duga metalna motka za mjerenje iz 19. stoljeća, koju su Waynmann Dixon i odani mu Bill Grundy potajice zabili u kanal. Budući da su graditelji Piramide uložili toliko truda da jame najprije iskopaju a potom ih sakriju, Dixon i Grundy su pretpostavili da se u njima nalazi nešto doista vrijedno.

Prilično nevjerojatno zvuči pomisao da su graditelji od samoga početka namjeravali provesti slična istraživanja, kojima bi konačan rezultat bio taj da se ustanovi kako su jame prazne. Umjesto toga, kako smo vidjeli, otkrivena su vrata - klizna vrata s rešetkom za spuštanje i neobičnom metalnom armaturom - i primamljiv otvor na njezinome podu u koji je ušla Gantenbrinkova laserska kamera.

Graditelji Piramide kao da su pozivali istražitelje da otkriju sve što je u njoj skriveno. Taj poziv je najprije prihvatio kalif Ma'mun i njegovi kopači, koji su se probili u središnje prolaze i prostorije spomenika. Oni su, pak, čekali Waynmana Dixona da provjeri pretpostavku da li se u zidovima Kraljičine odaje također nalaze skrivene jame. Jame je, konačno, otkrio Rudolf Gantenbrink, koji je svojim visokospecijaliziranim robotom otkrio skrivena vrata i na taj način otvorio put ka novim tajnama koje možda čekaju da budu otkrivene.

Kraljičina odaja

U sljedećim ćemo se poglavljima ponovno osvrnuti na Rudolfa Gantenbrinka i njegov *Upuaut*. Međutim, 16. ožujka 1993., kada o tome još ništa nisam znao, razočarano sam zurio kroz metalnu rešetku koja je zatvarala ulaz u hodnik Kraljičine odaje.

Znao sam da svi dijelovi hodnika nisu iste veličine (114 cm). Otprilike 33 m južnije od mjesta na kojemu sam stajao i 4,5 m od ulaza u Odaju odjednom se spuštala stuba zbog koje je taj dio hodnika bio 173 cm viši. Tu neobičnu značajku još nitko nije uspio objasniti.

Sama Kraljičina odaja, koja je očito bila prazna još u doba izgradnje, duga je 5,2 m (od sjevera prema jugu) i široka 5,7 m (od istoka na zapad). Elegantan strop sa zabatima visok je 6,2 m i proteže se točno uz istočno-zapadnu os građevine. Međutim, za razliku od elegantnoga stropa, pod je izgledao nedovršen. Kroz izbljedjele zidove od grubo istesanoga vapnenca prodirao je slani zrak.

Na jugoistočnome zidu, na kojemu je još uvijek bio urezan natpis OTVORENO 1872., nalazio se otvor pravokutnoga oblika, koji je otkrio Waynman Dixon i koji je vodio u mračne daljine tajanstvenih jama. Zapadni je zid bio prazan. Otprilike 60 cm južnije od središta istočnoga zida nalazio

se svod s potpornjima, visok 4,67 m i širok 1,57 m. Na njegovoj stražnjoj strani srednjovjekovni su arapski tragači blaga u potrazi za skrivenim odajama načinili drugu rupu, koja je izvorno bila duboka 104 cm. Međutim, u njoj nisu pronašli ništa.

Egiptolozi ne mogu objasniti koja je bila svrha toga svoda, a niti svrhu same Kraljičine odaje.

Sve to zbunjuje, paradoksalno je i nadasve tajanstveno.

Naprava

Velika galerija je vjerojatno najzagonetnija od svih prostorija u Velikoj piramidi. Pod joj je širok 2,06 m, a zidovi su visoki 2,29 m; iznad njih nalazi se još sedam zidanih redova (od kojih svaki oko 8 cm izvučen od prethodnog) koji nose svod visok 8,54 m i širok 1 m.

Prisjetimo se da je Galerija izgrađena tako da *vječno* podupire gornje tri četvrtine najveće kamene građevine na svijetu teške nekoliko milijuna tona. Nije li nevjerojatno da je skupina navodno "tehnološki primitivnih" ljudi prije više od 4500 godina zamislila, dizajnirala i uspješno izgradila takvo zdanje?

Iznimno bi teško bilo izgraditi sličnu prostoriju dugačku samo 6 m, koja bi, primjerice, ležala na vodoravnoj površini. No, drevni su graditelji odlučili podignuti taj zapanjujući svod s potpornjima pod kutom od 26° i produžiti ga do čak 46 m. Osim toga, izgradili su ga od savršeno isklesanih vapnenačkih megalita - velikih, glatkih kamenih blokova oblikovanih u paralelograme koji se postupno spuštaju i koji su toliko čvrsto i precizno spojeni da se utori među njima gotovo i ne vide.

Graditelji su u svoje djelo unijeli i zanimljive simetrije. Tako najveća širina Galerije na vrhu iznosi 104 cm, a na podu 206 cm. Stiješnjen na podu između plosnatih konstrukcija, od kojih je svaka široka 50 cm, čitavom se duljinom Galerije proteže kanal dubok 61 cm i širok 104 cm. Koja je bila svrha te pukotine i zašto su njezine dimenzije jednake dimenzijama stropa, koji je također izgledao poput "pukotine" stiješnjene između dva gornja reda zidanih konstrukcija?

Stajao sam na podnožju Velike galerije obuzet neobičnim osjećajem da se nalazim "unutar goleme nepoznate naprave". Mogu li tvrditi da to nije točno? Ne postoje nikakvi zapisi o njezinoj izvornoj funkciji. Međutim, u nekim se drevnoegipatskim liturgijskim tekstovima spominje u mističnom i simboličnom kontekstu. U njima se tvrdi da piramide služe kao naprave koje pretvaraju umrle u besmrtna bića. One služe "da se otvore vrata nebe-

skoga svoda i načini put", kako bi se umrli faraon mogao "uzdići u pratnji bogova".

Mogu prihvatiti pretpostavku da su goleme piramide imale religijsku funkciju. Međutim, još uvijek mi nije jasno zašto se samo pomoću *fizičke* naprave teške više od šest milijuna tona i isprepletene kanalima, cijevima, hodnicima i odajama mogao postići mističan, duhovni i simbolički cilj.

Velika galerija doista je izgledala poput goleme naprave. Iako nije bila ukrašena religijskim predmetima i natpisima (primjerice, kipićima božanstava, reljefima s liturgijskim tekstovima i sl.) smatrao sam da ipak ima veliku estetsku vrijednost. Odisala je prvenstveno čistim funkcionalizmom i svrhovitošću. No, istodobno sam bio svjestan njezine stilske uzvišenosti, kojom je zahtijevala da joj se posveti puna pozornost.

Popeo sam se otprilike do sredine Galerije. Na zidovima u daljini poigravali su se svjetlost i sjene. Zastao sam i pogledao gore prema nadsvedenome stropu koji je pridržavao tešku konstrukciju Velike piramide.

Odjednom sam shvatio koliko je doista *stara* i koliko u tome trenutku moj život potpuno ovisi o umijeću njezinih drevnih graditelja. Teški kameni blokovi kojima je bio obložen strop primjer su toga umijeća - svaki od njih ležao je na kosini većoj od kosine Galerije. Slavni arheolog i geometar Flinders Petrie ustvrdio je da je to učinjeno iz sljedećega razloga:

"kako bi niži rub svakoga kamena ušao savršeno poput reze u utore na vrhu zidova; na taj način gornji kameni blokovi ne pritišću one ispod, čime je izbjegnuta kumulativni pritisak čitavom dužinom stropa; svaki kamen posebno pridržavaju nakošeni zidovi."

Zar je to bilo djelo ljudi koji su tek izašli iz skupljačko-lovačkoga doba neolitika?

Ponovno sam se uspinjao Galerijom hodajući iznad kanala po drvenome mostu s ogradom koja je olakšavala uspon. U drevno doba, međutim, pod je bio načinjen od glatkoga vapnenca, te je pod kutom od 26° uspon bio mukotran.

Kako su se, dakle, drevni graditelji uspinjali Velikom galerijom? Ispred mene, na samome njezinom kraju nazirao se mračan ulaz u Kraljevu odaju, pozivajući hodočasnike da uđu u samo središte misterija.

XXXVIII. poglavlje

Interaktivna trodimenzionalna igra

Kad sam stigao do vrha Velike galerije, popeo sam se debelom granitnom stubom visokom oko 90 cm. Sjetio sam se da ona, poput krova Kraljičine odaje, leži točno na istočno-zapadnoj osi Velike piramide te na taj način obilježava točku na kojoj se smjenjuju sjeverna i južna polovica spomenika. Izgledala je pomalo poput oltara, a vodila je na čvrstu vodoravnu platformu iz koje se ulazilo u nizak četverokutan tunel, odnosno u Kraljevu odaju.

Zastao sam na trenutak i pogledao niz Galeriju u kojoj nije bilo nikakvih ukrasa, nikakvih vjerskih prikaza, slika ili drugih simbola drevne egipatske religije. Sve što se moglo primijetiti na ovoj 46 m dugačkoj veličanstvenoj geometrijskoj šupljini njezina je nezanimljiva pravilnost i kruta, gotovo mehanička jednostavnost.

Pogledao sam iznad sebe i uočio ulaz u mračnu rupu izdubljenu u vrhu istočnoga zida. Nitko ne zna kada je i tko načinio ovu zloslutnu rupu, niti koliko je izvorno bila duboka. Vodila je do prve od pet prostorija za odmor smještenih iznad Kraljeve odaje, a proširio ju je Howard Vyse 1837. kako bi kroz nju ušao u preostale četiri prostorije. Ponovno sam promotrio Galeriju i uočio mjesto na njezinome zapadnome zidu, odakle se kroz utrobu građevine spuštala gotovo okomita jama, koja se na dubini od 49 m spajala sa silaznim hodnikom.

Čemu je služio taj složeni sustav cijevi i prolaza? Na prvi pogled on nema nikakvoga smisla. No, ništa u vezi s Velikom Piramidom nema smisla, ali ako ste spremni izdvojiti mnogo vremena i pozornosti, možda ga doista otkrijete. Takav će pothvat, s vremena na vrijeme, uroditi plodom.

Na primjer, ako ste osobito vješti s brojkama, zaintrigirat će vas način na koji je u omjer njezine visine i opsega uračunat broj π . Želite li, pak, pro-

dubiti svoje istraživanje ova će vam piramida, kako ćemo vidjeti, pružiti još više složenih i nerazumljivih matematičkih podataka.

Čitav projekt njezine izgradnje kao da je bio unaprijed zamišljen i programiran zbog nekog posebnog cilja. Kao i mnogo puta do sada, bio sam spreman prihvatiti mogućnost da su je njezini graditelji zamislili kao svojevrstan divovski izazov ili stroj za učenje - ili, još bolje, kao interaktivnu trodimenzionalnu zagonetku u pustinjskome pijesku koju ljudi trebaju odgonetnuti.

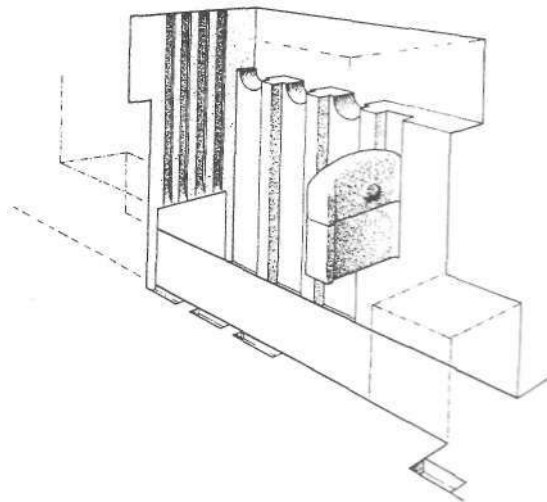
Predsoblje

Ulaz u Kraljevu odaju visok je samo 107 cm, pa nijedan čovjek prosječne visine ne može kroz njega proći ako se ne sagne. Kad sam se ipak uspio provući, ušao sam u takozvano Predsoblje, gdje je strop iznenada narastao do 3,6 m. Istočni i zapadni zid bili su od crvenoga granita, u koji su usječene četiri široke paralelne pukotine, za koje egiptolozi pretpostavljaju da su se u njima nalazile debele pomične kamene rešetke. Tri su se pukotine protezale do poda, a četvrta je (najsjevernija) sezala samo do razine krova na ulaznome prolazu (odnosno, 107 cm *iznad* poda) i u njoj se još uvijek nalazila velika granitna ploča debela 23 cm i visoka 1,8 m. Između te kamene rešetke i sjevernoga zida ulaznoga prolaza iz kojega sam ušao u prostoriju, bilo je samo 53 cm razmaka. Između vrha rešetke i stropa razmak je bio nešto veći od 60 cm. Bez obzira na izvornu namjenu te neobične prostorije, teško je složiti se s tvrdnjom egiptologa da je ona sprečavala ulaz pljačkašima grobnica.

Iskreno zbunjen, sagnuo sam se pod nju i izašao na južnome dijelu, koji je bio također visok 3,6 m i dugačak oko 3 m. Na istočnome i zapadnome zidu još su se mogli razabrati istrošeni utori za ostale tri "rešetke". Kamenih ploča, doduše, nije bilo, pa sam se zapitao kako se to nezgrapno kamenje moglo postaviti u tako ograničenome radnome prostoru.

Sjetio sam se kako je Flinders Petrie, koji je krajem 19. st. stoljeća detaljno istražio čitavu nekropolu u Gizi, prokomentirao sličnu zagonetku u Drugoj piramidi: "Granitna rešetka u donjem prolazu čini se veoma teška, te bi trebalo 40 ili 60 ljudi da je podignu. No, ipak, pomaknuta je i postavljena na svoje mjesto u uskome prolazu u koji može ući samo nekoliko ljudi." Na isti se način mogu opisati i rešetke u Velikoj piramidi, ako su, naime, to doista bile rešetke - odnosno vrata koja se mogu podizati i spuštati.

Problem je u tome da bi, prema svim zakonima fizike, ta vrata bilo moguće podignuti i spustiti samo ako su niža od najveće visine Predsoblja, tako da bi se mogla uvući u prostor krova i na taj način omogućiti ulazak i

Predsoblje.

izlazak ljudi prije zatvaranja grobnice. To, naravno, znači da kada bi se donji rubovi ploča spustili do poda kako bi se zatvorio ulaz u Predsoblje do te razine, između gornjih rubova ploča i stropa otvorio bi se prolaz kojim se bi svaki spretniji pljačkaš grobnica zacijelo mogao popeti.

Predsoblje je nesumnjivo još jedan od mnogih zanimljivih paradoksa Velike piramide - iznimno složen dizajn s funkcijom koja očito nije imala smisla.

Izlazni tunel, koji je jednake visine i širine kao i ulazni tunel te je popločan crvenim granitom, vodio je iz južnoga zida Predsoblja (također načinjenoga od granita, ali na čijemu se vrhu nalazi 30 cm debeo sloj vapnenca). Otprilike 3 m dalje tunel prodire u Kraljevu odaju, veliku sumornu crvenu prostoriju potpuno načinjenu od granita, koja odiše čudovišnom energijom i snagom.

Kamene tajne

Stajao sam u središtu Kraljeve odaje, čija se duga os proteže od istoka prema zapadu, dok se kraća os proteže u smjeru sjever-jug. Soba je visoka

5,816 m i ima oblik pravokutnika, dugog 10,46 m i širokoga 5,23 m. Pod je načinjen od 15 velikih granitnih kamena za taracanje, od kojih svaki teži 70 i više tona i koji su poredani u pet redova, dok je strop nadsveden s devet granitnih kamenih blokova, od kojih svaki teži oko 50 t. Dakle, čitava prostorija odiše osjećajem *kompresije*.

Na zapadnome kraju Odaje bio je predmet zbog kojega je, kako tvrde egiptolozi, izgrađena Velika piramida. Taj predmet, koji je isklesan od komada tamnosmeđega granita u kojemu ima zrnaca tinjca i kremenca, jest kovčeg bez poklopca, za koji se vjeruje da je Keopsov sarkofag. Unutrašnjost sarkofaga duboka je 87,4668 cm, široka 68,1374 cm dugačka 199,764 cm. Vanjski dio sarkofaga dug je 227,7748 cm, dubok 104,9874 cm i širok 97,85 cm, odnosno 30-ak centimetara preširok, što je slučajnost jer se morao unositi kroz niži (sada zatrpan) ulaz uzlaznoga hodnika.

Dimenzije samoga sarkofaga matematički su precizno određene. Na primjer, unutarnja zapremnina sarkofaga je 1166,4 l, a vanjska gotovo dvostruka, odnosno 2332,8 l, na temelju čega se zaključuje da su stranice kovčega izradili veoma vješti iiskusni majstori. Osim toga, kako je Flinders Petrie iznenađeno priznao, ti su majstori imali alat: "koji smo mi sami tek počeli ponovno otkrivati."

Petrie je osobito temeljito pregledao sarkofag i zaključio da je zacijelo bio isklesan iz okolnoga granita pomoću ravnih pila "dugačih 2,4 i više metara". Budući da je granit iznimno tvrd, mogao je samo pretpostaviti da je ta pila bila brončana (a bronca je, navodno, u to doba bila najtvrdi metal kojim su raspolagali) te da joj je oštrica bila načinjena od još tvrdjega dragoga kamena: "Način na koji je sarkofag isklesan upućuje na to da je taj dragi kamen bio dijamant. Taj se zaključak mogao pobiti jedino činjenicom da je dijamant veoma rijedak kamen, te da ga u Egiptu uopće nema."

Još je tajnovitiji način na koji je sarkofag izdubljen, što je još teži zadatak nego odvojiti sarkofag od kamenoga temelja. Petra je zaključio:

"[Egipćani su zacijelo] prilagodili načelo rada pile, te su se umjesto ravnolinijskoga odlučili za kružni način piljenja, zakrivljujući u cjevasti oblik oštricu, koja se tako mogla okretati i bušenjem stvarati okrugle utore. Na taj su način trganjem preostale kamene jezgre u tim utorima uspjeli izbušiti velike rupe uz mnogo manje rada. Ta cjevasta svrdla imala su promjer 0,635 cm do 12,7 cm, i bila su debela 0,08 do 0,5 cm."

Naravno, kako je priznao Petrie, egiptolozi nisu pronašli nikakve pile i svrdla od dragoga kamenja. Međutim, vidljiv dokaz o načinu bušenja i piljenja

naveo ga je da zaključi kako su takvi alati zacijelo postojali. To ga je osobito zainteresiralo te je istraživanje proširio, ne samo na sarkofag iz Kraljeve odaje, nego i na mnoge druge predmete od granita i "izbušene granitne jezgre" koje je skupio u Gizi. Međutim, što je njegovo istraživanje više napredovalo to je drevnoegipatska tehnologija rezanja kamenja bila sve zagonetnija:

"Veoma je zanimljiv pritisak, koji je nastajao uslijed brzine kojom su svrdla i pile probijale čvrsto kamenje; najvjerojatnije je na svrdla promjera 10 cm, kojima je bušen granit, bio postavljen teret težak 1 ili 2 tone. Na granitnoj jezgri br. 7 spirala nastala bušenjem duboka je 2,54 cm a opseg joj je 15,24 cm, što je upravo zapanjujuće. Ti spiralni utori pokazuju da su svrdla gurana u granit pod golemim pritiskom."

Nije li neobično da su na samome početku ljudske civilizacije, prije više od 4500 godina, drevni Egipćani imali "bušilice" industrijskoga doba, kojima su mogli probijati predmete teže od 1 t i rezati teško kamenje lakoćom kojom se vrućim nožem reže maslac?

Petrie nije mogao objasniti tu zagonetku. Niti je mogao objasniti pomoću kakvih su predmeta uklesivali hijeroglif u mnoge zdjele od diorita, na kojima su ispisani natpisi iz razdoblja Četvrte dinastije, koje je pronašao u Gizi: "Hijeroglifi su urezani veoma oštrim šiljkom; nisu ostrugani niti izdrobljeni, nego su čvrsto utisnuti u diorit."

To je jako zbunjivalo praktičnoga i logičnoga Petriea, koji je znao da se diorit ubraja među najtvrdje kamenje na svijetu, te da je tvrdi čak od željeza. Pa ipak, u drevnome je Egiptu isklesan s nevjerojatnom snagom i preciznošću pomoću nekog nepoznatoga klesarskoga alata:

"Budući da su redovi hijeroglifa široki samo 0,05 cm, oštrica je zacijelo bila mnogo čvršća od kremenja; bila je također dovoljno žilava da se ne slomi kada se njome oblikovao veoma precizan rub, širok otprilike 0,0127 cm. Paralelni redovi udaljeni su od središta samo 0,08 cm."

Drugim riječima, Petrie je smatrao da se radi o predmetu s veoma oštrim šiljkom, koji je bio iznimno čvrst da može s lakoćom probiti i izorati diorit te izdržati golem pritisak za vrijeme klesanja. Kakav je to bio predmet? Na koji se način postizao pritisak? Na koji način se mogla postići tolika preciznost pri dubljenju paralelnih redova koji su razmaknuti samo 0,08 cm?

Možemo samo, poput Petriea, pretpostaviti da su se za dubljenje sarkofaga iz Kraljeve odaje koristila kružna svrdla s oštricama od dragulja. Međutim, nisam mogao zamisliti predmet kojim su 2500. god. pr. Kr. u diorit urezivani hijeroglifi a da ne pomislim na mnogo veći stupanj tehnologije od onoga koji su egiptolozi spremni prihvatiti.

Međutim, ne radi se samo o nekoliko zdjela načinjenih od diorita. Tijekom boravka u Egiptu proučio sam mnogo kamenih posuda - od kojih neke potječu čak iz preddinastičkoga razdoblja - koje su na neobičan način izdubljene iz raznovrsnih materijala, primjerice, iz diorita, bazalta, kvarca i škrljevca.

Na primjer, u Saqqari, u odajama ispod Stepenaste piramide faraona Zosera iz Treće dinastije otriveno je 30 000 takvih posuda. To znači da potječu barem iz razdoblja Zosera (oko 2650. god. pr. Kr.). Teoretski, mogu biti i mnogo starije jer su iste posude pronađene u geološkim slojevima iz preddinastičkoga razdoblja, što znači iz 4000. god. pr. Kr. (ili prije), te zato što je u Egiptu postojala drevna tradicija prenošenja čuvanoga blaga kao naslijeđa.

Bez obzira na to jesu li načinjene 2500. ili 4000. god. pr. Kr. (ili prije), kamene posude iz Stepenaste piramide nevjerojatne su zbog načina na koji su toliko vješto izrađene navodno nepoznatim alatom (ne možemo niti zamisliti kako je izgledao).

Zbog čega ne možemo zamisliti kako je izgledao taj alat? Zato što su mnoge posude bile visoke i veoma široke vaze s dugim, tankim, elegantnim vratovima i šupljim drškama. Nijedan do tada poznati alat nije bio toliko tehnološki precizan da bi se njime mogle izraditi slične vaze.

Visoke vaze nikako nisu jedine neobične posude koje su iskopane iz Zoserove piramide i iz mnogih drugih drevnih nalazišta. Postoje i monolitske urne s elegantnim ukrasnim drškama, koje su izradili klesari. Otkrivene su i široke, zdepaste zdjele veoma uskih vratova. Zatim, tanjuri, male bočice nalik na ampule, te neobični predmeti u obliku kotača isklesani iz metamorfnoga škrljevca, čiji su uvijeni rubovi bili toliko vješto izgladni da se gotovo i nisu vidjeli. Sve su te posude iznimno precizno izrađene - površine i unutrašnjost posve su im glatke, te se na njima uopće ne zamjećuju tragovi alata.

Koliko je poznato drevni Egipćani nisu raspolagali tehnologijom kojom bi mogli izraditi takve predmete. No, teško bi ih izradili i suvremeni klesari, čak i pomoću najsuvremenijega alata od volframa i karbida. Na temelju toga može se zaključiti da su drevni Egipćani doista poznavali nepoznatu i tajnu tehnologiju.

Obred sarkofaga

Stajao sam u Kraljevoj odaji okrenut prema zapadu - koji je kod drevnih Egipćana i Maya smjer smrti - naslonivši ruke na kvrgav granitni rub sarkofaga, za koji egiptolozi uvjereno tvrde da se u njemu nalazilo Keopsovo tijelo. Pogledao sam u njegovu mračnu unutrašnjost, u kojoj su se kovitlale krpice prašine tvoreći zlatan oblačić.

Iako je to, naravno, bila samo igra svjetla i sjene, Kraljeva je odaja izazivala mnogo sličnih vizualnih varki. Sjetio sam se da je Napoleon Bonaparte tokom osvajanja Egipta krajem 18. st. proveo jednu noć u Odaji. Sljedećeg jutra izašao je iz nje preplašeno dršćući, jer je navodno doživio nešto što ga je duboko potreslo i o čemu nikada nakon toga nije govorio.

Je li Napoleon želio spavati u sarkofagu?

U trenutku sam, ne razmišljajući, ušao u granitni kovčeg i legnuo licem okrenutim prema gore, stopalima prema jugu a glavom prema sjeveru.

Napoleon je bio nizak čovjek tako da je u njemu mogao udobno ležati, ali i za mene je bilo dovoljno mjesta. No, je li i Keops ležao u sarkofagu?

Opustio sam se ne razmišljajući da može naići netko od čuvara i pronaći me u tom nepriličnome i vjerojatno nezakonitome položaju. Nadajući se da me sljedećih nekoliko minuta nitko neće ometati, savio sam ruke preko prsa i pustio nizak ton glasa - što sam već učinio nekoliko puta na drugim dijelovima Kraljeve odaje. U tim sam slučajevima stajao u sredini prostorije i slušao svoj glas kako se odbija o zidove i strop koji ga uvlače i pojačavaju te ga ponovno odbijaju prema meni, uslijed čega sam osjetio vibracije kako prolaze mojim stopalima, kožom i lubanjom.

U sarkofagu sam osjetio mnogo jače vibracije. Kao da sam se nalazio u glazbenoj kutiji nekog divovskog, rezonantnog instrumenta koji je načinjen tako da vječno odašilje samo jedan odjekujući ton. Zvuk je bio jak i prilično uznemirujući. Zamislio sam kako se diže iz kovčega i odbija o crvene granitne zidove i strop Kraljeve odaje, izbija kroz sjeverni i južni "ventilacijski" otvor i širi se preko visoravni u Gizi poput golema zvučnoga oblaka.

Zatvorenih sam očiju zamišljao taj prizor osjećajući podrhtavanje sarkofaga uslijed zvuka vlastitoga glasa, koji mi je odjekivao u ušima. Kada sam nakon nekoliko minuta otvorio oči, ugledao sam uznemirujući prizor: oko sarkofaga se okupilo šest japanskih turista - dvoje je stajalo na istočnoj, dvoje na zapadnoj te dvoje na sjevernoj i južnoj strani.

Svi su izgledali ... zapanjeni. I ja sam bio zapanjen što ih vidim. Zbog nedavnih napada islamskih ekstremista u Gizi gotovo da i nije bilo turista, pa sam se nadao da ću biti sam u Kraljevoj odaji.

Što učiniti u takvoj situaciji?

Skupivši ono malo dostojanstva što mi je ostalo, smiješeći sam se ustao i obrisao prašinu sa sebe. Japanci su se odmaknuli kako bih mogao izaći iz sarkofaga. Praveći se da sam zadubljen u posao, odšetao sam do sjevernoga zida Odaje, gdje se nalazi ulaz u "sjeverni ventilacijski otvor", kako ga nazivaju egiptolozi i nekoliko sam ga minuta "zadubljeno" proučavao.

Otvor je bio širok oko 20 cm i visok 23 cm te dug više od 60 m i vodio je prema van, do 103. razine piramide. Osim toga, što vjerojatno nije bilo slučajno, bio je okrenut prema cirkumpolarnim zvijezdama na sjevernome nebu pod kutem od 32°, 30'. To znači daje u doba piramida, oko 2500. god. pr. Kr., bio usmjeren prema gornjoj kulminaciji Alphae Draconis, najsjajnije zvijezde u zviježđu Zmaja.

Japanci su konačno završili s razgledavanjem Kraljeve odaje i ne osvrćući se izašli. Otišao sam na drugu stranu prostorije kako bih razgledao južni otvor. Izgledao je potpuno drugačije nego kada sam ga vidio prije nekoliko mjeseci. U njemu se nalazio golemi električni uređaj za klimatizaciju koji je postavio Rudolf Gantenbrink, koji se još uvijek brinuo za zapostavljene otvore u Kraljičinoj odaji.

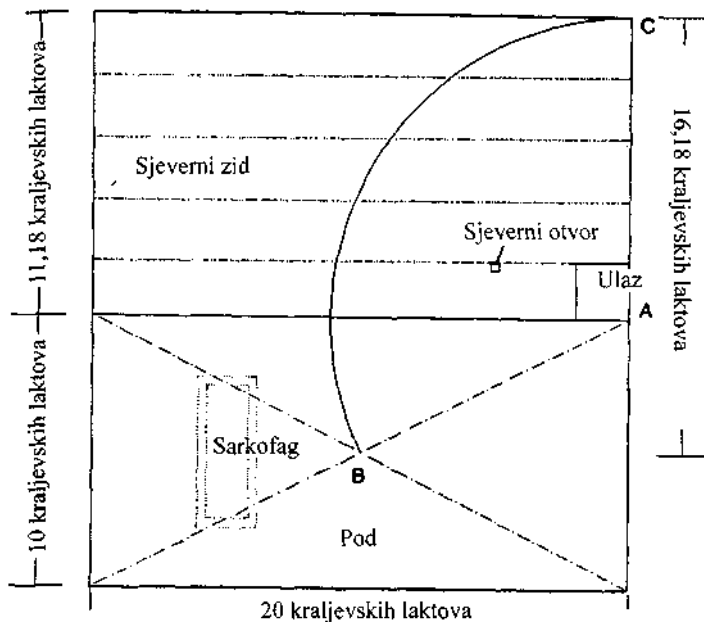
Budući da su egiptolozi bili uvjereni kako su otvori u Kraljevoj odaji služili za ventilaciju, nisu imali ništa protiv korištenja suvremene tehnologije kako bi poboljšali njihovu uporabnu funkciju. No, nije li bilo lakše napraviti *vodoravne* otvore koji bi mnogo djelotvornije provodili zrak od silaznih otvora, koji su navodno za to služili? Zbog toga je malo vjerojatno da je južni otvor Kraljeve odaje posve slučajno pokazivao prema južnome nebu pod stupnjem od 45°. U doba piramida na tome se stupnju nalazila točka prolaza zvijezde Zeta Orion kroz meridijan, najniže od triju zvijezda Orionova pojasa - zvijezde koje će, kako ćemo poslije ustanoviti, imati veliko značenje u istraživanju tajne piramida.

Majstor igre

Sada kada je Odaja bila samo moja, odšetao sam do zapadnoga zida i okrenuo se licem prema istoku.

Golema prostorija odavala je nebrojene mogućnosti za matematičke igre. Na primjer, njezina visina (5,8204 m) odgovara polovici dužine poda (11,6408 m). Osim toga, budući da Kraljeva odaja ima oblik savršenoga kvadrata, je li moguće da graditelji te piramide nisu bili svjesni kako su time istaknuli zlatni rez?

Broj ϕ (*fi*), odnosno zlatni rez, također je iracionalan broj kao i π , koji se ne može izračunati aritmetički. Njegova vrijednost je $(\sqrt{5}+1):2$, što odgovara

Na početku dinastičkoga razdoblja Egipćani su od nepoznatih prethodnika naslijedili sustav mjerenja. Na temelju takvoga drevnoga načina mjerenja dimenzije Kraljeve odaje (10,4648 m x 5,2324 m) iznose točno 20 x 10 "kraljevskih laktova", dok visina zidova iznosi točno 11,18 kraljevskih laktova. Polovica dijagonale poda (A-B) također iznosi 11,18 kraljevskih laktova, a ta polovica "zamahnuta" prema točki C također odgovara visini prostorije. ϕ se matematički određuje kao kvadratni korijen od $5 + 1 : 2$, odnosno 1,618. Je li slučajno da udaljenost od C-D (odnosno, zbroj visine zida Kraljeve odaje i polovice širine njezina poda) iznosi 16,18 kraljevskih laktova i na taj način u sebi sadrži vrijednost ϕ ?

broju 1.61803. To je "vrijednost odnosa između brojeva u Fibonaccijevu nizu - 0, 1, 1, 2, 3, 5, 8, 13 - u kojemu svaki sljedeći broj predstavlja zbroj dvaju prethodnih brojeva."

Broj ϕ može se izračunati i sistematički, dijeljenjem dužine A-B na točki C, tako da je čitava dužina A-B duža od prvoga dijela, A-C, u istom omjeru kao što je prvi dio A-C, duži od ostatka C-B. Taj omjer, koji se pokazao osobito skladnim i oku ugodnim, navodno su otkrili pitagorejci, koji su ga

inkorporirali u atenski Partenon. Nema dvojbe da je barem 2000 godina prije broj ϕ bio sadržan u Kraljevoj odaji Velike piramide u Gizi.

Da bismo razumjeli način na koji je to učinjeno, trebamo zamisliti pravokutan pod Odaje podijeljen na dva zamišljena kvadrata jednakih stranica. Ako svaki od tih kvadrata zatim podijelimo napola, tako da polovice predstavljaju dva nova pravokutnika, te ako dijagonalu pravokutnika najbližeg središtu Kraljeve odaje povučemo do baze, točka u kojoj ona dodiruje bazu predstavljala bi ϕ , ili 1,618 u odnosu na duljinu stranice izvornoga kvadrata. (Još jedan način izračunavanja vrijednosti ϕ također je sadržan u dimenzijama Kraljeve odaje. Vidi sliku)

Egiptolozi smatraju da je sve to puka slučajnost. Međutim, graditelji Piramide *ništa* nisu učinili slučajno. Ma tko oni bili, teško je zamisliti sistematičnije umove.

No, bilo mi je dovoljno njihovih matematičkih igara za jedan dan. Međutim, kada sam napuštao Kraljevu odaju, nisam mogao zaboraviti da je paralelna sa 50. razinom Velike piramide, i smještena gotovo 45 m iznad zemlje. To je značilo da je izgrađena, kako je zadivljeno ustvrdio Flinders Petrie, "na razini na kojoj se nalazi prepolovljena okomica Piramide, gdje vodoravan presjek odgovara polovici baze, dok je širina stranice jednaka polovici dijagonale baze."

Samouvjereno i vješto se poigravajući s više od šest milijuna tona kamena, stvarajući, više-manje namjerno, galerije, odaje, otvore i hodnike, postižući gotovo savršenu simetriju, gotovo savršene kutove, gotovo savršenu usklađenost s kardinalnim točkama, tajanstveni graditelji Velike piramide imali su vremena za mnoge druge igre s dimenzijama toga golemoga spomenika.

Zašto su razmišljali na taj način? Što su pokušavali reći ili učiniti? I zašto je spomenik nakon toliko tisuća godina još uvijek očaravao ljude?

U blizini Piramide nalazila se Sfinga, stoga sam odlučio ondje potražiti odgovore na neka pitanja.

XXXIX. poglavlje

Mjesto početka

Giza, Egipat, 16. 03. 1993., 15:30 h

Kada sam napustio Veliku piramidu, bilo je već kasno poslijepodne. Hodao sam prema istoku uz sjevernu stranu spomenika, prema jugu uz istočnu stranu, uspinjao se uz nasipe krša i drevnih grobova i izašao na pijeskom prekriven vapnenački temelj visoravni u Gizi, koja se spuštala prema jugu i istoku.

Na podnožju te duge padine, otprilike pola kilometra od jugoistočnoga kuta Velike piramide, jami izdubljenoj u kamenu čučala je Sfinga. Visoka je 20 m i duga više od 73 m, a glava joj je široka 4,16 m. Sfinga je jedan od najvećih i najpoznatijih kipova na svijetu:

"Lavljega tijela i glave čovjeka,
pogleda smjela i nemilosrdna poput sunca."

Prišao sam joj sa sjeverozapadne strane Piramide, prelazeći preko drevnoga puta koji je vodio po nasipu i koji povezuje Drugu piramidu s takozvanim Kefrenovim hramom u dolini, jednom od najneobičnijih građevina, koja je smještena otprilike 15 m južno od Sfinge, na istočnome rubu nekropole u Gizi.

Pretpostavlja se da je taj hram nastao mnogo prije razdoblja vladavine Kefrenove. Zaista, znanstvenici 19. st. bili su uvjereni da je izgrađen u pret-povijesti te da se potpuno razlikuje od građevina dinastičkoga Egipta. No, jedno je otkriće izmijenilo to stajalište. U samome hramu otkriveno je mnoštvo ispisanih kipova s likom Kefrena. Većina tih kipova bila je veoma oštećena no jedan od njih, koji je iskopan iz duboke jame u predsoblju tog hrama

bio je gotovo potpuno netaknut. Vješto isklesan iz crnoga diorita, taj kip prikazuje faraona iz Četvrte dinastije u prirodnoj veličini, kako sjedi na prijestolju te smireno i ravnodušno zuri u beskraju.

Na temelju toga egiptolozi su pronicavo zaključili da je taj hram izgradio Kefren jer su u njemu pronađeni kipovi tog vladara. Čak je, inače razuman Flinders Petrie, ustvrdio: "Činjenica da su kipovi Kefrena jedini ostaci koji su otkriveni u Hramu u dolini, a kojima se može ustanoviti podrijetlo zaključuje se da građevina potječe iz njegova razdoblja - budući da je veoma malena mogućnost da je Kefren prisvojio stariju građevinu."

No, zbog čega je ta mogućnost nevjerovatna?

Tijekom čitava dinastičkoga razdoblja Egipta faraoni su prisvajali građevine svojih prethodnika, ponekad namjerno vadeći kartuše izvornih graditelja koje su zamjenjivali svojim. Ne postoji ni jedan dobar razlog da se Kefren ne bi želio povezati s Hramom u dolini, osobito ako je on sam taj hram povezivao ne s nekim prijašnjim vladarom nego s velikim "bogovima" koji su u takozvano Prvo doba, kako su drevni Egipćani nazivali pradávnno, mitsko doba, donijeli civilizaciju u dolinu Nila. Kefren je zacijelo smatrao da će mu to mjesto drevne i tajanstvene snage, *u koje se, kako se čini, nije ni na koji drugi način uplitao*, donijeti blagodati vječnosti ako u njega postavi svoje prekrasne kipove. Osim toga, ako je Hram u dolini bio posvećen bogu Ozirisu (kojemu se nakon smrti želio pridružiti svaki faraon), Kefrenova želja da svojim kipovima uspostavi snažnu simboličnu vezu još je više razumljiva.

Hram divova

Nakon što sam prešao preko nasipa, odlučio sam se prošetati do Hrama u dolini putem koji je vodio preko polja mastaba, podzemnih kamenih grobnica u obliku klupa, s ravnim krovom i kosim stranama, u kojima su pokopani dostojanstvenici Četvrte dinastije (*mastaba* je suvremena arapska riječ koja znači "klupa"). Hodao sam uz južni zid Hrama u dolini znajući da je, poput Velike piramide, ta drevna građevina okrenuta u smjeru sjever-jug (uz odstupanje od samo 12 minuta).

Hram je četverokutnog oblika, a svaka stranica mu je dugačka 44 m. Ugrađen je u padinu visoravni koja je viša na zapadu a niža na istoku. Tako je istočni zid građevine visok otprilike 6 m, a zapadni oko 13 m.

Kada ga se promatra s juga, Kefrenov hram ima oblik klinaste, zdepaste i snažne građevine koja čvrsto počiva na temeljima. Pogled izbliza otkriva da ima nekoliko značajki koje su neobične i neobjašnjive suvremenome proma-

traču, a zacijelo su se takvima doimale i drevnim Egipćanima. Na primjer, na njemu niti u njegovoj unutrašnjosti nema nikakvih natpisa ili drugih identifikacijskih oznaka. Na taj ga način možemo usporediti s nekoliko drugih spomenika i velikih piramida u Gizi (ali i s tajanstvenom građevinom u Abydosu zvanom Osireion, o kojoj ćemo detaljno govoriti u sljedećemu poglavlju), kojima ne možemo odrediti podrijetlo. No, s druge strane, potpuno se razlikuje od karakterističnih raskošno ukrašenih, oslikanih i ispisanih drevnih egipatskih umjetničkih i graditeljskih djela.

Druga neobična značajka Hrama u dolini jest da je njegova jezgra *potpuno* izgrađena od divovskih vapnenačkih megalita. Megaliti su većinom dugački otprilike 5,5 m, široki 3 m i visoki 2,4 m, a neki su dugi čak do 9 m, široki 3,6 m i visoki 3 m. Svaki od njih težak je oko 200 t, dakle više od suvremene lokomotive, a ima ih na stotine.

Ima li u tome imalo tajanstvenosti?

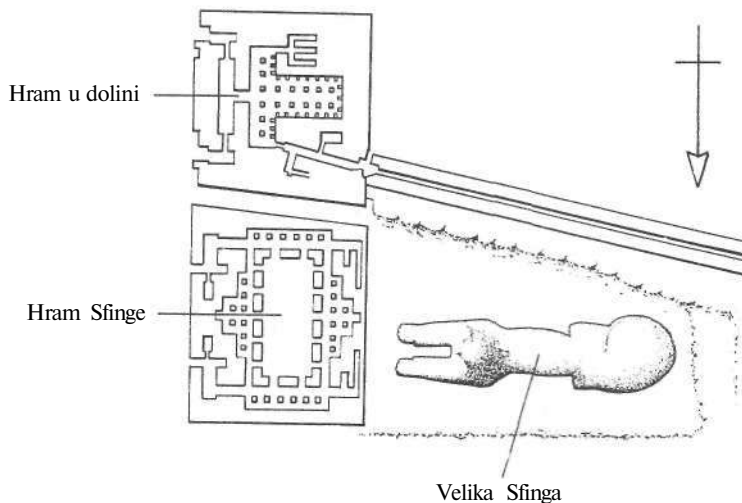
Egiptolozi ne misle tako; zaista, tek su neki spremni površno raspravljati o njihovoj zapanjujućoj veličini ili o načinu na koji su uopće ondje postavljeni. Kako smo vidjeli, monoliti teški do 70 t (od kojih jedan teži kao 100 obiteljskih automobila) postavljeni su iznad Kraljeve odaje u Velikoj piramidi - što egiptolozi ne smatraju nimalo zapanjujućim, tako da ne iznenađuje ni njihova nezainteresiranost za Hram u dolini. Bez obzira na to, kameni blokovi doista su nevjerojatno veliki i odaju dojam da ne pripadaju samo drugoj epohi nego i potpuno drugačijoj *kulturi* - kulturi koja je isticala nama neshvatljive visoke estetske i graditeljske zahtjeve: Zašto su, primjerice, koristili nezgrapne monolite teške 200 t kada su ih mogli jednostavno prerezati na 10, 20, 40 ili 80-ak manjih komada kojima bi se lakše upravljalo? Zašto su si nametali toliko složene zadatke kada su uz mnogo manje truda mogli postići jednak vizualni dojam?

Konačno, na koji su način graditelji Hrama u dolini podizali te veličanstvene megalite na visinu od 12 m?

Danas u svijetu postoje samo dvije vrste dizalica koje mogu podignuti toliko težak teret. Obje su golemi visokotehnologizirani strojevi kojima kran seže i do 70 m u zrak, zbog čega ih, kako se ne bi prevrnule, na površini treba pridržavati teret od 160 t. Pripreme za podizanje jednoga tereta traju šest tjedana i na njima rade skupine od 20 visokospecijaliziranih ljudi.

Drugim riječima, suvremeni graditelji, koji raspolažu svim mogućim visokotehnologiziranim strojevima, jedva da mogu podizati terete teške 200 t. Nije li, dakle, neobično što su graditelji u Gizi gotovo redovito podizali iznimno velike terete?

Približio sam se južnome zidu Hrama u dolini i uočio drugu zanimljivost u vezi s golemim blokovima od vapnenca: osim što su bili zapanjujuće

Sfinga i Hram Sfinge s Kefrenovim Hramom u dolini.

veliki, bili su uklopljeni u velike mozaike, slične onima na golemim peruan-
skim građevinama u Sacsayhuamanu i Machu Picchuu (v. II. dio).

Uočio sam i to da se zidovi građevine sastoje od dva sloja. Prvi sloj, koji je većim dijelom očuvan (iako duboko nagrizen) sastoji se od vapnenačkih blokova teških 200 t. Obje strane tih blokova obložene su granitom, koji je (kako ćemo ustanoviti) većim dijelom otpao s vanjske strane za razliku od unutrašnjosti građevine. Poblížim promatranjem preostalog obložnog kame-
nja na vanjskoj strani građevine, na mjestu gdje su se otkinuli od jezgre, uočava se nešto neobično. Stražnje strane tih blokova oblikovane su tako da stanu unutar i uokolo dubokih i zaobljenih usjeklina na vapnenačkoj jezgri *koje su nastale pod utjecajem vremena*. Te usjekline upućuju na zaključak da su se vapnenački kameni blokovi ondje sigurno nalazili davno prije no što su obloženi granitom te da su na taj način bili izloženi vremenskim utjecajima.

Gospodar Rostaua

Stigao sam do ulaza u Hram u dolini, koji je smješten u blizini sjever-
noga kraja 13 m visokoga istočnoga zida. Ondje sam uočio da je granitna

obloga još uvijek veoma dobro očuvana i da se sastoji od velikih ploča od kojih je svaka teška 70 do 80 t, koje poput oklopa štite jezgru od vapnenca. Kroz impozantna vrata ulazi se u visok, mračan i uzak hodnik bez stropa koji isprva vodi od istoka prema zapadu i zatim pod pravim kutom skreće prema jugu te konačno izlazi u prostrano predsoblje. Upravo je ondje otkriven Kefrenov kip od diorita, koji je bio zakopan vjerojatno prilikom obreda, glavom okrenutom prema dnu duboke jame.

Čitava unutrašnjost predsoblja sastavljena je od golemoga složenog mozaika glatkih i vješto spojenih obložnih granitnih blokova (koji se nastavlja čitavom duljinom građevine), koji su nalikovali kamenim blokovima na nekima od većih i mnogo neobičnijih spomenika u Peru iz razdoblja prije Inka. Osobito je zanimljiv način na koji su rubovi određenih kamenih blokova uvijeni, te ulaze u uvučene kutove susjednih kamenih blokova.

Iz predsoblja sam ušao u otmjen hodnik koji je vodio zapadno, prema prostranoj dvorani u obliku slova T. Stao sam na sredinu dvorane i gledao prema zapadu uz impozantnu aleju monolitnih stupova. Bili su visoki gotovo 4,5 m i široki oko 1 m, a pridržavali su granitne grede koje su također bile široke oko 1 m. Uz os dvorane, koja se protezala od sjevera prema jugu, nalazio se red od još šest stupova, koji su također pridržavali grede; čitava je dvorana odisala veličinom ali i profinjenom jednostavnošću.

Čemu je služila ta građevina? Egiptolozi koji je pripisuju Kefrenu imaju jednostavan odgovor na to pitanje. Tvrdi da je služila kao mjesto na kojemu su se tijekom faraonova pogreba izvodili obredi pročišćenja i ponovnoga rođenja. Međutim, drevni Egipćani nisu ostavili nikakve natpise koji bi potvrdili to stajalište. Upravo suprotno, jedini pisani dokaz kojim raspolazemo jest Stela s natpisima (koju spominjemo u 35. poglavlju), na temelju čijih natpisa se zaključuje da Hram u dolini *nema nikakve veze* s Kefrenom (barem nije imao u doba izgradnje), jednostavno zato što je izgrađen prije njegove vladavine, te da su Velika piramida i Sfinga također izgrađene mnogo prije no što se pretpostavlja.

Natpis na Steli s natpisima govori da je Hram u dolini postojao još za vladavine Kefrenova preteče Keopsa, te da se i tada smatrao drevnom građevinom, dapače, da ga nije izgradio nijedan do tada poznati faraon. Umjesto toga, drevni Egipćani su vjerovali da potječe iz Prvoga doba i da su ga izgradili "bogovi" koji su se u tom pradašnjem razdoblju naselili u dolini Nila. Nazivali su ga "Kuća Ozirisa, gospodara Rostaua" (Rostau je drevni naziv za nekropolu u Gizi).

U VII. dijelu knjige vidjet ćemo kako Oziris umnogome nalikuje na Viracochu i Quetzalcoatla, božanske prosvjetitelje iz Anda i Srednje Amerike. Svi su oni imali jednaku misiju prosvjete, ali su međusobno pove-

zani i zajedničkim simbolizmom. Upravo su zato "kuću" (ili svetište ili hram) tako mudroga učitelja i donositelja zakona izgraditi u Gizi pokraj Velike piramide i Velike sfinge.

Duboka starost

Slijedeći upute zapisane na Steli s natpisima - prema kojima se Sfinga nalazi "sjeverozapadno od Ozirisove kuće" - krenuo sam prema sjevernome kraju zapadnoga zida koji je zatvarao dvoranu u obliku T u Hramu u dolini. Prošao sam kroz monolitski ulaz i ušao u dug hodnik od alabastera koji se spuštao (također u smjeru sjeverozapada) i izlazio na donji kraj puta koji vodi uz nasip do Druge piramide.

S toga se puta pružao neometan pogled na Sfingu, koja se nalazila sjeverno od mene. Velika poput gradske četvrti i visoka poput šesterokatnice, *savršeno* je okrenuta prema istoku s kojega je obasjava izlazeće sunce ekvinočija. Glava čovjeka i skvrčenoga lavljega tijela kao da je konačno spremna pokrenuti svoja usporena bedra nakon tisućljetnoga sna u kamenu. Isklesana je iz jedne vapnenačke stijene na mjestu koje je zacijelo bilo unaprijed pomno odabrano. To mjesto nije značajno samo po tome što se s njega pruža pogled na čitavu dolinu Nila nego i zbog geoloških razloga. Ondje se nalazi humak od čvrste stijene koji strši otprilike 1 m iznad glavnoga sloja vapnenačke stijene. Iz toga humka isklesani su glava i vrat Sfinge, dok je veliki pravokutnik od vapnenca kojim je oblikovano njezino tijelo odvojen od okružujuće stijene. Graditelji su, naime, oko nje iskopali jarak širok 5,5 m i dubok 7,6 m načinivši tako samostojeći monolit.

Sfinga je iznimno i nevjerojatno stara - ne potječe iz razdoblja Četvrte dinastije, dakle nije izgrađena prije nekoliko tisuća godina. Drevni su Egipćani od samih početaka svoje povijesti vjerovali da je ona čuvala "Veličanstveno Mjesto Početka Vremena" te su je štovali kao središte iz kojeg se "velika čarobna moć rasprostire čitavim područjem".

To je i osnovna poruka Stele s natpisima, ali i Stele Sfinge, koju je na istome mjestu oko 1400. god. pr. Kr. podignuo Tutmosis IV, faraon iz Osamnaeste dinastije. Na toj granitnoj ploči, koja još uvijek stoji između šapa Sfinge, zapisano je da je prije vladavine Tutmosisa spomenik bio prekriven pijeskom iz kojega je provirivala samo glava Sfinge. Tutmosis je zapovjedio da se očisti pijesak sa Sfinge te je u znak tog velikoga djela dao podignuti stelu.

Posljednjih 5000 godina u Gizi se nisu dogodile nikakve značajnije klimatske promjene. Iz toga, dakle, slijedi da je tijekom toga razdoblja Sfinga

bila više puta prekrivena pijeskom, baš kao i kada ju je očistio Tutmosis, te kao što je i danas. Povijesni zapisi potvrđuju da se to područje može veoma brzo napuniti pijeskom ako se povremeno ne očisti. Kapetan Caviglia očistio ju je od pijeska 1818. godine zbog potreba svojih iskopavanja, što je morao učiniti i Gaston Maspero, koji je 1886. ondje također vršio iskopavanja. Trideset devet godina poslije, 1925., pijesak je ponovno zatrpao Sfinju te ju je očistila i restarurirala egipatska Služba za starine (Service des Antiquites).

Ne upućuje li to na pretpostavku da je klima u doba izgradnje Sfinge zacijelo bila mnogo drugačija? Koji bi smisao bio izgraditi tako golem kip ako je njegova sudbina trebala biti takva da ga neprestano zatrpava pijesak iz istočne Sahare? Međutim, Sahara je geološki mlada pustinja, a područje oko Gize bilo je vlažno i prilično plodno prije 11 000 - 15 000 godina. Nije li, dakle, moguće da je Sfinga isklesana u tom zelenom i plodnom tisućljeću kada je današnja pustinja više nalikovala savanama suvremene Kenije i Tanzanije?

U takvim bi klimatskim uvjetima bilo logičnije izgraditi spomenik poput Sfinge koji se dijelom nalazi pod zemljom. Njezini graditelji ne bi morali predvidjeti polagano isušivanje i pustošenje visoravni koje bi uslijedilo nakon nekog vremena.

No, je li moguće zamisliti daje Sfinga doista izgrađena kada je Giza bila prekrivena zelenilom - u pradávnno doba?

Takva pomisao zgraža egiptologe, kako ćemo vidjeti. No, oni moraju priznati da (citiram dr. Marka Lehnara, direktora Projekta za kartiranje Gize) "ne postoji način na koji bi se podrijetlo Sfinge moglo izravno ustanoviti jer je ona isklesana iz prirodne stijene." U nedostatku mnogo objektivnijih testova, Lehner je nadalje ustvrdio da su arheolozi "morali datirati iz *konteksta*". A iz konteksta Sfinge, odnosno nekropole u Gizi - što je, kako je veoma dobro poznato, nalazište iz razdoblja Četvrte dinastije - zaključuje se da i Sfinga potječe iz razdoblja Četvrte dinastije.

No, takvo tumačenje nisu bespogovorno prihvaćali i Lehnerovi poštovani prethodnici iz 19. stoljeća, koji su ponekad čak bili uvjereni da je Sfinga izgrađena mnogo prije razdoblja Četvrte dinastije.

Tko je izgradio Sfinju?

Priznati francuski egiptolog Gaston Maspero, koji je detaljno proučavao Stelu Sfinge koju je podignuo Tutmosis IV., u svome je djelu *Passing of Empires (Tijek carstava)* napisao:

"Na Steli Sfinge, usred pukotine na 13. razini nalazi se Kefrenova kartuša. Iz nje se, uvjeren sam, može zaključiti da je u doba njegove vladavine poduzeto [obnavljanje i čišćenje] Sfinge, iz čega proizlazi više-manje uvjerljiv dokaz da je u doba Kefrena i njegovih preteča Sfinga već bila prekrivena pijeskom..."

Jednako priznati egiptolog Auguste Mariette slaže se s navedenim stajalištem - osobito zato što je upravo on otkrio Stelu natpisa (na temelju koje se, kako smo vidjeli, gotovo sigurno zaključuje da je Sfinga stajala u Gizi davno prije Keopsa). Osim njega takvo stajalište podupiru i Brugsch (*Egypt under the Pharaohs*, London, 1891. (*Egipat u doba faraona*)), Petrie, Sayce i mnogi drugi ugledni znanstvenici toga razdoblja. Putopisci poput Johna Warda potvrdili su da je "Velika sfinga nedvojbeno mnogo starija čak od piramida". Ugledni ravnatelj Odjela za egipatske starine, Wallis Budge 1904. nedvosmisleno je ustvrdio:

"Najstariji i najljepši kip lava s ljudskom glavom jest slavna Sfinga u Gizi. Taj čudesan predmet postojao je u doba Kefrena, graditelja Druge piramide, a najvjerojatnije je bio veoma star čak i tada. Pretpostavlja se da se Sfinga na neki način povezivala sa strancima ili nekom stranom religijom, koja je potjecala iz predinastičkoga razdoblja."

U razdoblju od početka i kraja 20. stoljeća, međutim, stajališta egiptologa o drevnome podrijetlu Sfinge potpuno su se promijenila. Nijedan ortodokсни egiptolog danas ne želi raspravljati, pa čak niti ozbiljno razmisliti o nekoć prihvatljivoj mogućnosti da je Sfinga možda izgrađena tisućama godina prije Kefrenove vladavine.

Na primjer, dr. Zahi Hawass, direktor Organizacije za egipatske starine za područje Gize i Saqqare tvrdi da su iznesene mnoge slične zamisli koje međutim, nisu prihvaćene jer: "Mi, egiptolozi, posjedujemo čvrst dokaz da Sfinga potječe iz razdoblja Kefrena".

Isto tako, Carol Redmont, arheolog s Kalifornijskoga sveučilišta "Berkeley" potpuno je odbila pretpostavku da je Sfinga možda tisućama godina starija od Kefrena: "To nikako ne može biti istina. Narodi iz toga područja nekoliko tisuća godina prije Kefrenove vladavine nisu raspolagali tehnologijom, organizacijskim institucijama, pa čak ni voljom da sagrađe takvu građevinu."

Kada sam prvi put počeo proučavati tu zagonetku, pretpostavio sam, poput Hawassa, da se mora pronaći nov nepobitan dokaz, koji će jedanput

zauvijek potvrditi tko su bili graditelji spomenika. No, to se nije dogodilo. Zaista, postoje samo *tri* "kontekstualna" razloga zašto se izgradnja nepoznate, neispisane i zagonetne Sfinge pripisuje upravo Kefrenu:

1. Zbog Kefrenove kartuše na 13. redu Stele Sfinge, koju je podignuo Tutmosis IV. Maspero je na potpuno razuman način objasnio postojanje te kartuše: Tutmosis je obnovio Sfinju slijedeći primjer Kefrena, koji je u razdoblju Četvrte dinastije također restaurirao spomenik. To objašnjenje, u kojemu se krije očita pretpostavka da je Sfinga zacijelo *već* u Kefrenovo doba bila veoma stara, suvremeni egiptolozi ne prihvaćaju. Oni samouvjereno tvrde da je Tutmosis postavio kartušu na stelu kako bi objavio da je Kefren izvoran graditelj Sfinge (a *ne* tek njezin restaurator).
Budući da je oduvijek postojala samo jedna kartuša i budući da pokraj nje nije bilo natpisa kada je stela iskopana, nije li tako strog zaključak malo preuranjen? Kakva to "znanost" dopušta da se samo na temelju činjenice da postoji kartuša faraona iz Četvrte dinastije (na steli koju je podignuo faraon iz Osamnaeste dinastije) odlučuje o podrijetlu toga inače potpuno nepoznatoga spomenika? Osim toga, čak ako je kartuša potpuno izlizana i ne može se proučiti...
2. Zato što se Hram u dolini, koji se nalazi pokraj nje, pripisuje Kefrenu. Ta je pretpostavka (koja se temelji na kipovima koji su ondje možda čak i podmetnuti) najblaže rečeno klimava. Međutim, egiptolozi su je svesrdno prihvatili, pa su, osim toga, Kefrenu odlučili pripisati i izgradnju Sfinge (budući da su Sfinga i Hram u dolini očito međusobno povezani).
3. Zato što lice Sfinge navodno nalikuje netaknutome kipu Kefrena, koji je otkriven u Hramu u dolini. To je, naravno, subjektivno stajalište. Između ta dva lica nisam uočio ni najmanju sličnost. Nisu je uočili niti umjetnici-forenzičari iz newyorške policije, koji su bili pozvani da načine identifikacijsku usporedbu između Sfinge i kipa (kao što ćemo vidjeti u VII. dijelu).

Dakle, dok sam stajao pred Sfigom kasno poslijepodne 16. ožujka 1993., razmišljao sam o tome kako porota znanstvenika još uvijek nije bila sigurna što odlučiti o podrijetlu toga spomenika - da li ga pripisati Kefrenu ili nepoznatim graditeljima visoke civilizacije iz pretpovijesti. U svakome slučaju, činjenica jest da *obje* mogućnosti zvuče uvjerljivo. Dakle, trebalo je pronaći potpuno čvrst i uvjerljiv dokaz koji će tu dvojbu jednom zauvijek riješiti.

VII. dio - Gospodar vječnosti - Egipat II

XL. poglavlje

Jesu li otkrivene sve tajne Egipta?

Jedne večeri, 26. 11. 1922., britanski arheolog Howard Carter i njegov sponzor lord Carnarvon ušli su u grobnicu mladoga egipatskoga faraona iz XVIII. dinastije, koji je vladao od 1352.-1343. god. pr. Kr. Ime toga faraona, koje je odjeknulo diljem svijeta, bilo je Tutankamon.

Dvije noći nakon toga, 28. 11. , otkrivena je riznica grobnice u kojoj se nalazio golem zlatni oltar, i koja je vodila u drugu odaju. Ta odaja, što je prilično neobično, iako je bila puna prekrasnih i dragocjenih predmeta, nije imala vrata: ulaz u nju čuvao je lik Anubisa, boga podzemnoga svijeta. Imao je glavu šakala uzdignutih ušiju i ležao je skrven poput psa s ispruženim prednjim šapama na poklopcu pozlaćenoga drvenoga kovčega, dugoga otprilike 1,2 m, visokoga 90 cm i širokoga 60 cm.

Egipatski muzej, Kairo, prosinac 1993.

Dugo sam ga promatrao kako leži u svome kovčegu zaključan u prašnja-voj staklenoj vitrini Egipatskoga muzeja. Njegov lik izrezbaren je iz gipsa-noga drveta posve prekrivenog crnom smolom te pomno obloženog zlatom, alabasterom, vapnencem, opsidijanom i srebrom - zbog čega su njegove oči bile osobito sjajne, odajući smirenost i mudrost. Njegova vješto izrezbarena rebra i gipki mišići odisali su ukroćenom snagom, energijom i otmjenošću.

Uhvaćen u polju kojim je isijavala ta okultna i snažna pojava prisjetio sam se svjetskih mitova o precesiji koje sam proučavao proteklej godinu. U tim mitovima neprestano se ponavljao lik psa. Zapitao sam se nisu li ti simbolični likovi pasa, vukova, šakala itd. možda *namjerno* umetnuti u priču kako bi služili kao vodiči inicijantima kroz labirint odgonetaka koje će ih konačno dovesti do tajnih riznica izgubljenoga znanja.

Pretpostavio sam da i mit o Ozirisu predstavlja takvu riznicu. U drevnome Egiptu taj je mit svake godine bio postavljen na životnu pozornicu u obliku mistične predstave - književnoga djela koje se od pretpovijesnoga doba prenosilo poput sačuvane predaje. U toj predaji, kako smo vidjeli u V. dijelu knjige, sadržani su ključni brojevi precesijskoga kretanja, koji su toliko točni da se nikako ne mogu pripisati slučajnosti. Slučajan nije ni lik boga s glavom šakala, koji u toj drami ima glavnu ulogu Ozirisova duhovnoga vodiča na njegovome putovanju kroz podzemlje. Osim toga, ne možemo se ne zapitati ima li značenje i činjenica da su drevni egipatski svećenici Anubisa nazivali "čuvarom tajnih i svetih rukopisa". Pod izbrazdanim rubom ukrašenoga kovčega na kojemu sada čuči njegov lik, piše: "Uveden u tajne". Postoji više mogućih prijevoda toga natpisa, primjerice: "Onaj tko poznaje tajne.", "Čuvar tajni."

No, jesu li otkrivene sve tajne Egipta?

Skriva li pijesak te drevne zemlje još uvijek, nakon čitavoga stoljeća arheoloških istraživanja, neka iznenađenja?

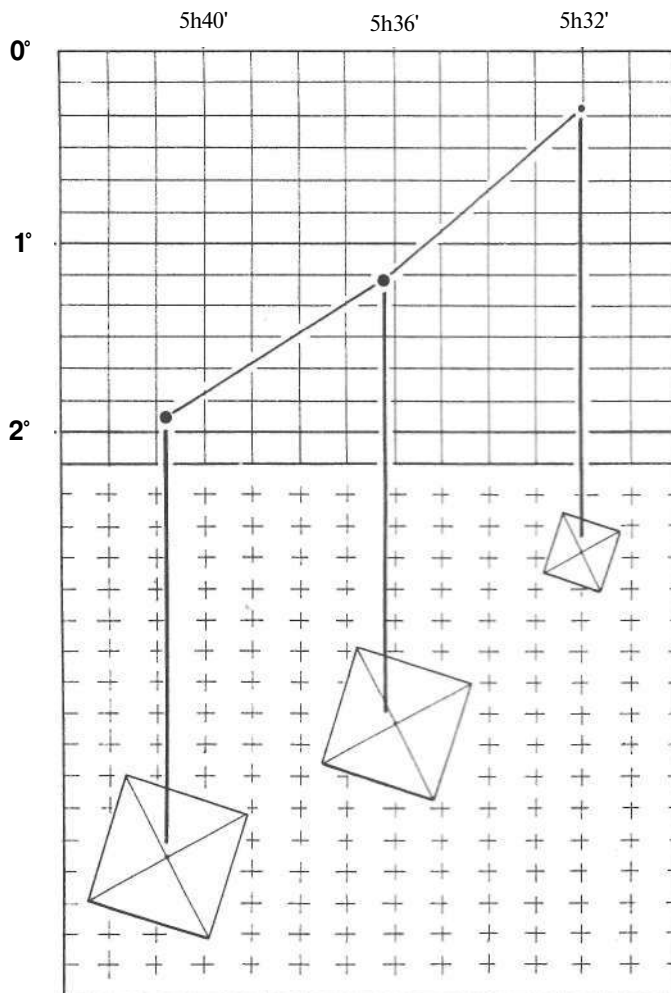
Bauvalove zvijezde i Westovo kamenje

Godine 1993. otkrivena je zapanjujuća činjenica da postoji još mnogo toga što se može naučiti o drevnome Egiptu. Tu činjenicu, međutim, nije ustanovio neki astigmatičan arheolog, nego potpuni laik - Robert Bauval, belgijski građevinski inženjer, zaljubljenik u astronomiju, koji je za razliku od stručnjaka koji su zaokupljeni tlom pod svojim nogama, uočio određenu povezanost zvijezda na nebu.

Bauval je uočio sljedeće: kada tri zvijezde Orionova pojasa prelaze preko meridijana iznad Gize na južnome nebu, ne nalaze se međusobno u potpunoj ravnini. Dvije niže zvijezde, *Al Nitak* i *Al Nilam* tvore savršenu dijagonalu, no treća zvijezda, *Mintaka*, kao da je pomaknuta prema lijevoj strani promatrača, odnosno prema istoku.

Neobično je (kako smo vidjeli u 36. poglavlju) što su na taj način poređane i tri zagonetne piramide u Gizi. Bauval je shvatio da će pogled na Gizu iz zraka potvrditi da se Keopsova piramida nalazi točno iznad položaja zvijezde *Al Nitak*, Kefrenova piramida iznad položaja zvijezde *Al Nilam* te da je Smenkareova piramida pomaknuta istočno od dijagonale koju tvore dvije druge piramide - te da na taj način predstavljaju svojevrstan veliki zvjezdani model na Zemlji.

Predstavljaju li te zvijezde doista piramide u Gizi? Znam da je sljedeće Bauvalovo istraživanje, koje su srdačno poduprijeli astronomi i matemati-

Tri piramide u Gizi koje su smještene tako da odgovaraju položaju triju zvijezda Orionova pojasa.

čari, potvrdio njegove nadahnute slutnje. Njegov je dokaz (o kojemu detaljno raspravljamo u 49. poglavlju) potvrdio da tri piramide predstavljaju nevjerovatno precizan zemaljski prikaz triju zvijezda Orionova pojasa, na kojemu su točno "ucrtani" kutovi između svake zvijezde te koji čak (na temelju veli-

čine svake od piramida) pruža i navještaje o veličini svake od njih. Osim toga, taj se "zemljovid" proteže i dalje, prema sjeveru i jugu obuhvaćajući i nekoliko drugih građevina u Gizi - i to ponovno na besprijekorno precizan način. Međutim, najveće iznenađenje koje su izazvala Bauvalova astronomska mjerenja bilo je sljedeće: unatoč činjenici da su neke značajke Velike piramide zaista astronomski povezane s razdobljem izgradnje piramida, spomenici u Gizi nisu poredani tako da odražavaju sliku neba (koje mijenja izgled tijekom godina uslijed precesije ekvinocija), tj. pokazuju kako je ono izgledalo u doba Četvrte dinastije oko 2500. god. pr. Kr., a kakvo je bilo oko 10 450. god. pr. Kr.

Došao sam u Egipat kako bih s Robertom Bauvalom posjetio Gizu i postavio mu neka pitanja o njegovoj teoriji o zvjezdanoj korelaciji. Osim toga, zanimalo me što on misli kakvo je društvo prije toliko mnogo tisućljeća raspolagalo tehnologijom za precizno mjerenje zvjezdanih altituda te koje je bilo sposobno zamisliti i provesti savršen i zahtjevan matematički plan poput izgradnje nekropole u Gizi.

Osim toga, nadao sam se da ću upoznati i drugoga istraživača koji se usudio izazvati ortodoksne kroničare drevnoga Egipta veoma uvjerljivom tvrdnjom da je pronašao čvrst dokaz o postojanju razvijene civilizacije u dolini Nila oko 10 000. god. pr. Kr. ili čak ranije. Poput Bauvalovih astronomskih podataka, taj je dokaz oduvijek bio prisutan no nikada nije uspio privući pozornost egiptologa. Konačno ga je u javnost iznio američki znanstvenik John Anthony West, koji tvrdi da, iako su ga doista pronašli, stručnjaci taj dokaz nisu uočili jer ga nisu uspjeli pravilno protumačiti.

Westov dokaz odnosi se na osnovne građevine u Gizi, osobito na Veliku sfinju i Hram u dolini te na tajanstveni Osireion u Abydosu. On tvrdi da se na tim spomenicima u pustinji nedvojbeno uočavaju tragovi koje je ostavila *voda*, snažan erozivni čimbenik kojemu su u većoj mjeri mogli biti izloženi samo tijekom vlažnoga, kišnog razdoblja krajem posljednjeg ledenoga doba, odnosno, u 11. tisućljeću pr. Kr. Na temelju tih neobičnih i iznimno karakterističnih tragova taloženja izazvanih vremenskim utjecajima, zaključuje se da su Osireion, Sfinga i ostale građevine izgrađene 10 000 godina pr. Kr."

Britanski novinar-istražitelj prokomentirao je to riječima:

"West je doista najveća noćnu mora za akademike. On, naime, dolazi iz suprotstavljenoga područja znanosti s promišljenom, temeljito izloženom i posve objašnjenom teorijom koju akademici nikako ne mogu opovrgnuti. I što oni čine? Posve je zanemaruju. Nadaju se da će nekim čudom nestati... ali, neće."

Nova teorija neće nestati, unatoč protivljenju krda "kompetentnih egiptologa" zato što je dobila veliku potporu pripadnika druge znanstvene grane - geologije. Profesor geologije pri Sveučilištu u Bostonu, dr. Robert Schoch, odigrao je značajnu ulogu u potvrđivanju Westovih pretpostavki o pravoj starosti Sfinge, a njegova stajališta poduprlo je i gotovo 300 njegovih kolega 1992. na godišnjoj konvenciji Američkoga geološkoga društva.

Od tada, najčešće skriveno od javnosti, žučno raspravljaju geolozi i egiptolozi. Iako je malo ljudi bilo spremno reći ono što je rekao John West, spomenute su rasprave potaknule najveći preokret u općeprihvaćenim stajalištima o razvoju ljudske civilizacije.

West tvrdi:

"Učimo da ljudska civilizacija razvijala u određenom smjeru - čovjek je napredovao od tupavoga stanovnika špilje do pametnog suvremenog čovjeka s nuklearnim bombama i šarenim pastama za zube. No, dokaz da je Sfinga mnogo tisuća godina starija nego što to arheolozi misle, da je postojala čak tisućama godina prije dinastičkoga razdoblja Egipta, znači da je u dalekoj povijesti sigurno postojala visoka i napredna civilizacija - baš kao što potvrđuju legende."

Putujući i istražujući, tijekom posljednje četiri godine spoznao sam kako je vrlo vjerojatno da su te legende istinite i upravo zato sam se vratio u Egipat kako bih upoznao Westa i Bauvala. Zaprepastio me način na koji su se njihovi, do sada različiti putovi istraživanja, presjekli u točki koja, kako se čini, predstavlja astronomski i geološki otisak izgubljene civilizacije, koja možda i nije potekla iz doline Nila, ali je vjerojatno u njoj ostavila trag u 11. tisućljeću pr. Kr.

Šakalov put

Anubis, božanstvo s glavom šakala, čuvar tajni, bog pogrebne odaje, vodič duša umrlih, Ozirisov sljedbenik...

Bilo je oko pet sati poslije podne, nešto prije zatvaranja Kairskoga muzeja. Santha je bila *zadovoljna* svojim fotografijama mračnoga boga Anubisa. Ispod nas čuvari su zviždali i pljeskali rukama upozoravajući posjetitelje da napuste dvorane, no na drugom katu stotinu godina stare zgrade, gdje je stajao drevni čuvar Anubis, sve je bilo tiho i mirno.

Napustili smo uspavani muzej i odšetali do još uvijek suncem okupanoga kairskoga trga Tahrir.

Prisjetio sam se da je svoje dužnosti duhovnoga vodiča i čuvara svetih rukopisa Anubis dijelio s drugim bogom, čiji je simbol također bio šakal i koji se zvao Upuaut, što doslovno znači "Otvarač Puteva". Oba su se božanstva od pamtivijeka povezivala s drevnim gradom Abydosom u gornjem Egiptu, čiji je bog Khenti-Amentiu (neobično ime koje bi značilo "Prvi Među Zapadnjacima") također prikazivan poput psa koji obično leži naslonjen uz crni stup.

Ima li kakvoga značenja činjenica da se i u Abydosu pojavljuju ti mitski i simbolični pasji likovi, koji obećavaju da će se uskoro razotkriti velike tajne? Vrijedilo je otići onamo i pokušati pronaći neke odgovore, jer se među tamošnjim ruševinama nalazi i građevina Osireion, za koju je West, na temelju svojih geoloških istraživanja, zaključio da je mnogo starija nego što tvrde egiptoiozi. Osim toga, već sam se dogovorio s Westom da ćemo se sastati za nekoliko dana u gradu Luksoru u Gornjem Egiptu, otprilike 200 km južno od Abidosa. Umjesto da zrakoplovom otputujem izravno iz Kaira u Luksor, odlučio sam putovati automobilom kako bih usput mogao razgledati Abidos i mnoga druga nalazišta.

U podzemnoj garaži nedaleko od trga Tahrir čekao nas je naš vozač Mohamed Walili. Visok i srdacan postariji muškarac, Walili je vozio prastari Peugeot, koji obično stoji na taksi-stajalištu ispred hotela Mena-House u Gizi. Posljednjih smo se nekoliko godina tijekom čestih putovanja u Kairo prijateljili te smo surađivali svaki put kada bismo se našli u Egiptu. Nekoliko smo minuta raspravljali o najprikladnijoj cijeni za dugo putovanje od Abidosa do Luksora. Valjalo je razmotriti i nekoliko drugih značajnih činjenica, prvenstveno zato što su neka područja kojima smo kanili proći nedavno napadali islamski militaristi. Konačno smo dogovorili cijenu i odlučili krenuti sljedeći dan, rano ujutro.

XLI. poglavlje

Grad Sunca, Odaja šakala

Mohamed nas je pokupio ispred našega hotela u Heliopolisu u 6 sati ujutro.

Popili smo šalicu guste crne kave na prodajnome šatoru i zatim se prашnjavim i gotovo praznim ulicama odvezli prema zapadu do rijeke Nila. Zamolio sam Mohameda da nas vozi preko trga Maydan al-Massallah, na kojemu se nalazio jedan od najstarijih sačuvanih egipatskih obeliska na svijetu. Taj ružičasti granitni monolit težak je 350 t i visok 51,8 m, a podignuo ga je faraon Senuseret I. (1971.-1928. god. pr. Kr.). Izvorno je, osim njega, postojao još jedan obelisk, a zajedno su stajali na ulazu u slavni Hram Sunca u Heliopolisu. Od tada je prošlo gotovo 4000 godina, a taj je hram, kao i drugi obelisk potpuno nestao. Zaista, uništenje gotovo čitav drevni dio Heliopolisa, jer su građani Kaira, stoljećima prisvajali njegovo prekrasno ukrašeno kamenje i gotove građevinske materijale.

Heliopolis (Grad Sunca) u Bibliji se naziva On, ali njegovo je izvorno egipatsko ime Innu, odnosno Innu Mehret - što znači "stup" ili "sjeverni stup". Nekoć je to bilo iznimno sveto mjesto, koje se povezivalo s neobičnom skupinom od devet solarnih i devet stelarnih božanstava i bilo je veoma staro još kada ga je Senuseret odabrao kao mjesto u kojemu će postaviti svoj obelisk. Egipćani su vjerovali da je, uz Gizu (i Abidos, koji se nalazi daleko na jugu) grad Innu/Heliopolis pripadao prvoj zemlji koja je izronila iz pradavnoga doba u trenutku stvaranja, zemlji Prvoga doba u kojoj su bogovi počeli svoju vladavinu na Zemlji.

Heliopolijanska teologija počivala je na mitu o stvaranju koji je karakterističan po nekoliko jedinstvenih i neobičnih osobitosti. Prema tome mitu svemir je u početku bio obavljen tamnim, vodenastim ništavilom koje se naziva *nun*. Iz toga tromoga svemirskoga oceana (koji je opisivao kao "bez

oblika, crn poput najcrnje noći") iznikao je humak suhe zemlje na kojoj se Ra, bog Sunca, utjelovio u liku Atona (koji se ponekad prikazuje kao bradati muškarac naslonjen o štap):

"Nebo nije bilo stvoreno, Zemlja nije bila stvorena, djeca Zemlje i gmazovi još nisu bili oblikovani na tome mjestu. Ja, Aton, bio sam sam. Nitko nije radio sa mnom..."

Svjesno samoće, to je blagoslovljeno i besmrtno biće stvorilo dva božanska potomka - Šua, boga zraka i suhoće i Tefnut, božicu vlage: "Uronio sam falus u svoj zatvoreni dlan. Stavio sam svoje sjeme u dlan. Izlio sam ga u svoja usta. Ispraznio sam se u obliku Šua, pustio sam vodu u obliku Tefnut."

Šu i Tefnut (takozvani "blizanci", koji su često prikazivani kao lavovi) sazreli su, međusobno se sparili i proizveli potomke: Geba, boga zemlje i Nut, božicu neba. Geb i Nut su se također sparili i stvorili Ozirisa i Izidu, Seta i Neftis te je tako nastao krug od devet bogova Heliopolisa. Od tih devet božanstava, Ra, Šu, Geb i Oziris vladali su Egiptom kao kraljevi, nakon njih je uslijedio Horus i, konačno, Thoth, bog mudrosti s glavom ibisa, koji je vladao 3226 godina.

Tko su bili ti ljudi - ili stvorenja, bića, bogovi? Jesu li bili proizvođači mašte svećenika ili, pak, simboli ili šifre? Jesu li mitovi o njima utemeljeni na stvarnim događajima, koji su se dogodili prije mnogo tisuća godina? Ili su, možda, dio šifrirane poruke drevnih ljudi koja se prenosila tisućljećima i koja se tek sada počinje odgonetati i razumijevati?

Takve su pretpostavke pomalo hirovite. Bez obzira na to, nisam zaboravio da je iz te heliopolijanske predaje proizašao mit o Izidi i Ozirisu, koji na skriven način prenosi poruku o precesijskome kretanju. Osim toga, svećenici iz Innua, koji su imali zadaće sačuvati i njegovati te predaje bili su poznati diljem Egipta po velikoj mudrosti i proročkim sposobnostima, poznavanju astronomije, matematike, graditeljstva i čarobnjaštva. Također su posjedovali moćan i svet predmet *Benben*.

Egipćani su Heliopolis nazivali Innu, što znači "stup", zato što se prema predaji u daleko preddinastičko doba ondje čuvao Benben, koji je stajao na vrhu stupa od grubo isklesana kamena.

Drevni Egipćani su vjerovali da je Benben pao s neba. Nažalost, predaja se o njemu izgubila veoma davno, pa se o njemu ništa nije znalo već 1971. god. pr. Kr. kada je Senuseret došao na prijestolje. U to doba (Dvanaeste dinastije) znalo se samo to da je Benben imao oblik piramide te da su po uzoru na njega (i stup na kojemu je stajao) načinjeni svi budući obelisci.

Piramidion, odnosno kamen koji je obično stajao na vrhu piramida također se često nazivao imenom Benben. Na simboličan način on se izravno povezivao i s Ra-Atonom o kojemu drevni tekstovi govore sljedeće: "Postao si visok na visini; uzdignuo si se poput kamena Benbena u Kući feniksa..."

Kuća feniksa je ime prvotnoga hrama u Heliopolisu u kojemu se čuvao Benben. Na taj način tajanstveni je predmet služio i kao simbol mitskoga feniksa, božanstvene ptice Bennu čije se pojavljivanje i nestajanje povezivalo s nasilnim kozmičkim ciklusima, uništenjem i ponovnim rođenjem svjetskih doba.

Sličnosti i veze

Dok smo se vozili predgrađima Heliopolisa oko 6:30 ujutro zatvorenih sam očiju pokušavao zamisliti krajolik kakav je mogao izgledati u mitsko Prvo doba nakon što je iz poplavljenih voda Nuna izniknuo Otok Stvaranja - praiskonski humak Ra-Atona. Nisam mogao ne pomisliti na sličnost s andskim predajama o božanskome prosvjetitelju Viracochi, koji je izronio iz jezera Titicace nakon katastrofalnoga potopa. Osim toga, trebalo je razmotriti i lik Ozirisa, *bradatoga* poput Viracochi i Quetzalcoatl, koji je, kako se vjerovalo, Egipćanima zabranio kanibalizam, naučio ih poljoprivredu, uzgoju životinja, umijeću pisanja, graditeljstva i glazbe.

Teško je ne uočiti sličnosti između predaja Staroga i Novoga svijeta, no još ih je teže protumačiti. Moguće je da se radi samo o nizu slučajnosti koje mogu zavarati. No, moguće je i to da su u njima ostavljeni otisci drevne i nepoznate svjetske civilizacije - otisci koje pronalazimo u mitovima Srednje Amerike, Anda i Egipta. Konačno, svećenici iz Heliopolisa poučavali su o stvaranju, no tko je tome *njih* podučio? Odakle je poteklo njihovo znanje? Je li njihova doktrina puna složenoga simbolizma bila rezultat dugoga oplemenjivanja religioznih ideja?

Gdje su se i kada te ideje razvile?

Ustanovio sam da smo već izašli iz Heliopolisa i probijali se kroz bučne i prepune ulice središta Kaira. Prešli smo preko mosta 6. listopada na zapadnu obalu Nila, odakle smo uskoro ušli u Gizu. Nakon petnaest minuta, prošavši pokraj Velike piramide, koja se nalazila s naše desne strane, skrenuli smo na jug i izašli na cestu koja vodi do Gornjega Egipta uz meridijalni tok najduže rijeke na svijetu koja prolazi preko zelenih polja palmi obrubljenih crvenim beskrajem nemilosrdne pustinje.

Stajališta svećenika iz Heliopolisa utjecala su na sve razine svjetovnoga i vjerskoga života drevnoga Egipta. No, jesu li ta stajališta nastala na

jednome području ili su odnekud uvedena u dolinu Nila? Drevne egipatske predaje pružaju nedvosmislen odgovor na to pitanje. U njima se tvrdi da je sva mudrost koju su naučavali svećenici naslijeđe koje su ljudima prenijeli bogovi.

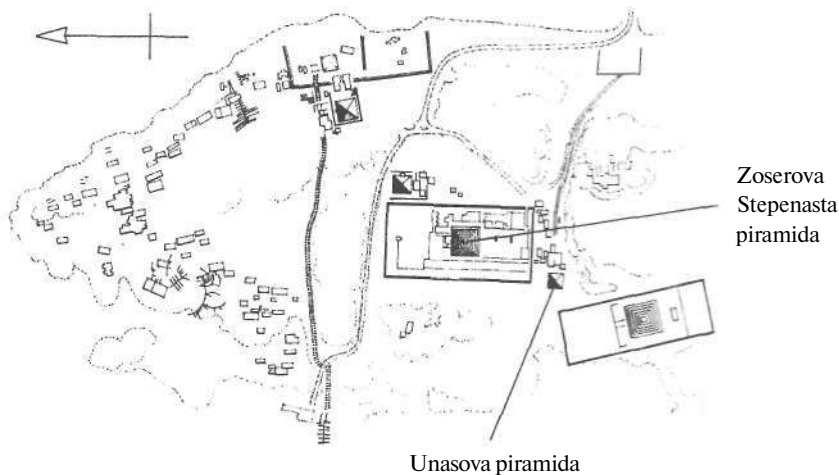
Dar bogova?

Otpribliže 16 km južno od Velike piramide skrenuli smo s glavne ceste kako bismo razgledali nekropolu u Saqqari. Tim mjestom, koje se uzdizalo na rubu pustinje, dominirao je šesterokatni zigurat. Stepenasta piramida faraona Zosera iz Tridesete dinastije. Taj veličanstven spomenik, visok gotovo 61 m, potječe otprilike iz 2650. god. pr. Kr. Stoji na odvojenome zemljištu okruženome elegantnim zidom i arheolozi smatraju da je to najstarija velika kamena građevina koja je ikada načinjena. Predaja govori da ju je izgradio legendarni Imhotep, Veliki Čarobnjak, vrhovni svećenik u Heliopolisu, kojega su nazivali i Mudrac, Čarobnjak, Astronom i Liječnik.

O Stepenastoj piramidi i njezinu tvorcu potanje ćemo govoriti u sljedećem poglavlju. No, ovaj put nisam došao u Saqqaru zbog nje. Kanio sam provesti barem nekoliko trenutaka u grobnici susjedne piramide faraona Unasa iz V. dinastije, koji je vladao od 2356.-2323. god. pr. Kr. Zidovi te grobnice, koju sam posjetio već nekoliko puta prije toga, potpuno su ispisani najstarijima od svih Tekstova iz piramide, koji toliko mnogo govore, za razliku od nijemih i neukrašenih zidova piramida u Gizi iz Četvrte dinastije.

Tekstovi iz piramide, koji potječu iz razdoblja V. i VI. dinastije (2465.-2152. god. pr. Kr.) sveti su rukopisi, a dijelom se pripisuju svećenicima iz Heliopolisa. Smatra se da su napisani krajem 3. tisućljeća pr. Kr. Drugi dio Tekstova svećenici su naslijedili iz preddinastičkoga razdoblja i otada su ih dalje prenosili. Upravo su ti dijelovi tekstova, koji potječu iz daleke i nedokučive prošlosti, osobito zaokupili moju pozornost kada sam ih prije nekoliko mjeseci prvi put počeo proučavati. Osim toga, zainteresirao me neobičan način na koji su francuski arheolozi iz 19. stoljeća gotovo slijedeći trag mitskoga "vodiča", pronašli skrivenu odaju s Tekstovima iz piramide. U prilično dobro dokumentiranim izvješćima piše da je egipatski predradnik na iskopavanjima u Saqqari jednoga dana u zoru sjedio uz ruševine veličanstvene građevine i promatrao pustinjskoga šakala:

"Životinja se doimala izazivački, kao da je pozivala zbunjenoga čovjeka da je ulovi. Šakal je polako odšetao do sjeverne strane piramide i na trenutak je zastao prije no što je nestao u jami. Zbunjeni

Saqqara.

ga je Arapin odlučio pratiti. Provukao se kroz usku rupu i upuzao u mračnu utrobu građevine. Uskoro je izronio u odaji i podignuvši svoju baklju ugledao njezine zidove koji su od poda do stropa bili ispisani hijeroglifima. Hijeroglifi su bili iznimno vješto uklesani u vapnenac te premazani tirkizom i zlatom."

Danas se u Odaju s hijeroglifima, koja se nalazi ispod ruševne Unasove piramide još uvijek ulazi sa sjeverne strane kroz dugi silazni prolaz, koji je iskopala skupina francuskih arheologa ubrzo nakon zapanjujućega otkrića njihovoga predradnika. Odaja se sastoji od dvije pravokutne prostorije, međusobno odvojene zidom u kojima su niska vrata. Obje su prostorije nadstrožene stropom sa zabatima, koji je oslikan mnoštvom zvijezda. Prošavši kroz uzak prolaz, Santha i ja smo najprije ušli u prvu od dvije prostorije iz koje smo zatim, kroz vrata na pregradnome zidu ušli u drugu prostoriju. Bila je to doista prava grobnica, na čijemu se zapadnome kraju nalazio veliki crni granitni sarkofag faraona Unasa, te čiji su zidovi bili potpuno ispisani Tekstovima iz piramide.

O čemu su nam ti hijeroglifi tako izravno govorili (za razliku od jezika zagonetki i matematičkih trikova kojima su govorili neukrašeni i prazni zidovi Velike piramide)? Znao sam da odgovor na to pitanje ovisi donekle i o prijevodu koji se koristi, osobito zato što Tekstovi iz piramide obiluju arhaizmima i nepoznatim mitološkim aluzijama zbog kojih su znanstvenici, kako bi popunili praznine, trebali nagađati o njihovu smislu. Bez obzira na to, općenito se smatra da je Tekstove najvjerodostojnije protumačio R.O.Faulkner, pokojni profesor drevnoga egipatskoga jezika pri Sveučilišta u Londonu.

Faulkner, čiji sam prijevod postupno proučavao, tvrdi da Tekstovi "predstavljaju najstariji postojeći korpus egipatske religijske i pogrebne literature", te je dodao da su oni "jedna od najočuvanijih takvih zbirki i imaju temeljno značenje u proučavanju egipatske religije." Većina znanstvenika slaže se da su Tekstovi iznimno značajni jer predstavljaju posljednji posve otvoren prolaz, koji povezuje razmjerno kratko razdoblje poznate povijesti i mnogo duže razdoblje nepoznate prošlosti čovječanstva: "Oni nam u daljini razotkrivaju izgubljen svijet misli i govora, posljednji od nebrojenih eona kojima je prolazio pretpovijesni čovjek prije nego što je konačno... ušao u povijest."

Teško je ne prihvatiti takvo mišljenje: Tekstovi doista razotkrivaju izgubljeni svijet. No, najviše me zbunjivala pomisao da je taj svijet mogao biti nastanjen ne samo primitivnim divljacima, nego i prosvijećenim ljudima znanstvenih umova koji su razumjeli svemir. Cjelokupna slika koja iz toga proizlazi posve je protuslovna. Naime, tekstovi iz piramide doista su puni primitivnih elemenata, no uz njih se uočava i mnoštvo uzvišenijih ideja. Ipak, kada bih uronio u te "drevne čarolije", kako ih nazivaju egiptolozi, ostajao bih zadivljen visokom inteligencijom njihovih tvoraca, koja je izlazila iz okvira neshvatljivosti, govoreći o iskustvima kojima "čovjek pretpovijesti" nikako nije mogao biti izložen i o stvarima koje on nikako nije mogao objasniti. Ukratko, dojam koji ostavljaju Tekstovi iz piramide jednak je dojamu koji ostavlja arhitektonska savršenost Velike piramide. U oba slučajeva istaknut je *anakronizam*, koji upućuje na napredne tehnološke postupke koji su korišteni ili opisivani u razdoblju ljudske povijesti u kojemu navodno nije postojala nikakva tehnologija.

Anakronizmi i zagonetke

Promatrao sam duge stupce hijeroglifa kojima su ispisani Tekstovi iz piramide na zidovima u Unasovoj odaji. Tekstovi su napisani mrtvim jezikom. Bez obzira na to, u njima se neprestano spominje upravo *život* - i to vječni život - koji će faraon postići svojim ponovnim rođenjem kao zvijezda u zvijezdu Oriona. Čitatelj će se prisjetiti da se u 19. poglavlju (u kojemu uspoređujemo drevna egipatska i meskička vjerovanja) spominju neki obredni zazivi kojima se jasno ističe život:

"O, Kralju, ti si ta Velika Zvijezda, Orionov Pratitelj koji s njime prelazi nebo, uzdižeš se na istočnome nebu i obnavljaš se i pomlađuješ kada ti za to dođe vrijeme."

Iako su te rečenice nedvojbeno prekrasne, u njima nema ništa neobično i nije nimalo nemoguće pripisati ih ljudima koji su, kako ih je opisao francuski arheolog Gaston Maspero, "uvijek dijelom ostali divljaci". Nadalje, budući da je Maspero, koji se smatra velikim stručnjakom za Tekstove iz piramide, bio prvi egiptolog koji je ušao u Unasovu piramidu, nimalo ne iznenađuje što je njegovo mišljenje o Tekstovima prihvatila akademska zajednica, budući da je on 80-ih godina 19. stoljeća počeo objavljivati njihove prijevode. Maspero je (uz pomoć šakala) Tekstove iz piramide predstavio svijetu. Od tada su njegove dominantne predrasude o prošlosti djelovale kao filter znanja, koji je sprečavao prolaz drugim, mnogo manje jasnim i zbunjujućim interpretacijama i mišljenjima. To je najblaže rečeno bilo loše, a značilo je da su znanstvenici, unatoč neobičnim tehnološkim i znanstvenim značajkama spomenika poput Velike piramide u Gizi, posve zanemarivali neke od dojmljivih odlomaka Tekstova iz piramide.

Ti su odlomci na kraju zvučali kao sumnjivi pokušaji da se složeni tehnički i znanstveni prikazi *posve neprikladnim jezikom*. Rezultat toga jest, možda slučajno, bio jednak današnjim pokušajima prevođenja Einsteinove teorije relativnosti chaucerovskim engleskim ili pokušajima da se nadzvučni zrakoplov opiše srednjovjekovnim njemačkim jezikom.

Uništene slike izgubljene tehnologije?

Razmotrimo, na primjer, neobičnu opremu i predmete koje je faraon trebao nositi sa sobom na vječno počivalište među zvijezdama:

"Bogovi na nebu dolaze k tebi, bogovi na Zemlji okupljaju se u tvoje ime, oni stavljaju svoje ruke na tebe, oni ti pružaju *ljestve* kojima ćeš se popeti do neba, otvorena su ti nebeska vrata, otvorena su ti vrata zvjezdanoga nebeskog svoda."

Uzdižući faraon poistovjećivao se s Ozirisom, a često su ga tako i nazivali. Samoga Ozirisa, kako smo vidjeli, često se povezivalo sa zvijezdom Orionom. Vjerovalo se da je Oziris-Orion bio prvi koji se popeo velikim ljestvama koje su načinili bogovi. U nekoliko obrednih zaziva jasno se kazuje da te ljestve nisu sezale od Zemlje prema nebu, nego upravo obrnuto, od neba prema Zemlji. Opisivane su kao *ljestve od konopca* i vjerovalo se da su bile obješene na "željeznoj ploči" koja je visjela na nebu.

Da li se ovdje radilo o bizarnoj mašti poludivljačkih svećenika ili za to postoji drugo objašnjenje?

Obredni zaziv 261 glasi: "Kralj je plamen, koji vjetar nosi na kraj neba i na kraj Zemlje. Kralj putuje zrakom i prelazi Zemljom, ondje će naći put put kojim će se uzdići u nebo."

Obredni zaziv 310 ima oblik dijaloga:

"O, ti, koji se javljaš na njegovu licu i koji se javljaš iza njegove glave, donesi mi je!"

"Koja će ti skela biti donesena?"

"Donesi mi: 'Leti-i-spušta se'."

Utješan zaziv 332 navodno izgovara sam Kralj: "Ja sam taj koji je pobjegao od omotane zmijske, uzdignuo sam se u eksploziji vatre preokrenuvši se. Dva neba vode k meni."

U obrednome zazivu 669 postavlja se pitanje: "U čemu će Kralj letjeti?"

Odgovor je: "Donijet će ti čamac *Hnw* [riječ istaknuta kurzivom neprevediva je] i ... [nedostaje dio teksta] od ptice *hn* [riječ istaknuta kurzivom je neprevediva]. U tome ćeš letjeti... Letjet ćeš i spustiti se.""

Smatram da i ostali odlomci zaslužuju mnogo više pozornosti nego što su im posvetili znanstvenici. Slijedi nekoliko primjera:

"O, moj oče, veliki Kralju, nebeski prozor ti je otvoren."

"Vrata neba na obzoru ti se otvaraju, bogovi su sretni što će te upoznati ... Možeš sjediti na ovome željeznome prijestolju tvojemu, kao Veliki koji je u Heliopolisu."

"O, Kralju, možeš se uzdignuti: Nebo tetura zbog tebe, zemlja podrhtava zbog tebe, neprolazne zvijezde tebe se boje. Došao sam k tebi, o, ti, čija su sjedišta skrivena, kako bih te na nebu mogao zagrliti."

"Zemlja govori, otvorena su vrata zemaljskoga boga, Gebova vrata su ti otvorena. Možeš se premjestiti na nebo na svoje željezno prijestolje."

"O, moj oče Kralju, takav je tvoj odlazak kada odlaziš kao bog, tvoje putovanje kao nebeskoga stvorenja, stojiš u konklavama obzora i sjediš na ovome željeznome prijestolju kojemu se bogovi čude. "

Veoma je neobično što se neprestano spominje željezo. Poznato je da je željezo bilo rijedak metal u drevnome Egiptu, osobito u Doba piramida, kada je vjerojatno postojao samo u meteoritskom obliku. No, u Tekstovima iz piramide željeza ima na pretek: željezne ploče na nebu, željezna prijestolja te željezno žezlo (koje se spominje u obrednom zazivu 665C), pa čak i željezne kosti za Kralja (zazivi 325, 684 i 723).

Drevni egipatski naziv za željezo jest *bja*, što doslovno znači "nebeski metal" ili "božanski metal". Zbog toga se željezo smatralo još jednim darom bogova.

Riznice izgubljene znanosti?

Kakve su još otiske mogli ti bogovi za sobom ostaviti u Tekstovima iz piramide?

Čitajući ih, pronašao sam, ponegdje među najstarijim obrednim zazivama, nekoliko metafora koje su se mogle odnositi na odlomak o *precesijskom vremenu*. Te su se metafore razlikovale od ostatka rukopisa zato što su bile izražene, za mene jednostavnim i poznatim nazivljem: bilo je to nazivlje drevnoga znanstvenoga jezika koji su prepoznali Santillana i Hertha von Dechend u svome djelu *Hamletov mlin*.

Čitatelj će se prisjetiti da je svemirski "dijagram" četiri nebeska potporanja jedan od standardnih imaginativnih simbola koji je korišten u tom drevnom jeziku. Pomoću njega su se vizualno dočaravale četiri zamišljene vrpce kojima se uokviruje, podupire i označuje precesijsko doba svijeta. Upravo to astronomi nazivaju "ekvinocijski i solsticijski potpornji", koji vise na nebeskom sjevernom polu obilježavajući četiri zvijezda, u čijoj pozadini svakih 2160 godina Sunce izlazi u doba proljetnoga i jesenskoga ekvinocija te zimskoga i ljetnoga solsticija.

Čini se da je u Tekstovima iz piramide sadržano nekoliko verzija toga dijagrama. Osim toga, kao u većini pretpovijesnih mitova, koji obiluju astronomskim podacima, precesijski je simbolizam čvrsto isprepleten s nasilnim slikama o uništenju zemlje – kao da se njima želi istaknuti da "lomljenje nebeskoga mlina", odnosno prijelaz iz jednoga zodijskoga doba u drugo, koji se događa svakih 2160 godina, može ponekad prouzročiti katastrofe na Zemlji.

Mit kazuje:

"Ra-Aton, bog koji je stvorio sam sebe, isprva je bio kralj bogova i ljudi, no čovječanstvo se pobunilo protiv njegove vlasti jer je postajao star, njegove kosti su postale srebrne, njegovo tijelo zlatno a njegova kosa [poput] lapis lazulija."

Kada je shvatio što se događa, ostarjeli je bog Sunca (koji neodoljivo podsjeća na Tonatiuh, krvoločno Peto sunce u Asteka) odlučio kazniti pobunjenike tako što će uništiti većinu čovječanstva. Njegovu okrutnu osvetu ponekada simbolizira proždrljiva lavica, koja gazi u lokvama krvi, a ponekad Sekhmet, neustrašiva božica s lavljom glavom, koja je "izbacila vatru iz sebe" i u divljačkome zanosu krvoločno poubijala čitavo čovječanstvo.

Strašno uništavanje nastavljalo se još dugo nakon toga. Tada se, konačno, umiješao Ra kako bi spasio živote "preostalih" predaka današnjih ljudi. On je stvorio veliki potop čijim se vodama žedna lavica okrijepila i zaspala. Kada se probudila, više nije htjela uništavati i nad razorenim je svijetom konačno zavladao mir.

U međuvremenu je Ra odlučio da "se povuče" od svega što je stvorio: "Dok živim moje srce je umorno od Čovječanstva. Poubijao sam [gotovo] sve ljude, tako da [beznačajan] ostatak nije moja briga."

Bog Sunca se zatim uzdignuo u visinu na leđima božice neba Nut, koja se (iz razloga koji imaju veze s precesijskom metaforom, koja će se uskoro uočiti) preobratala u kravu. Uskoro se - što se može povezati s "vratilom" Amlodhijeva mlina koje se "razbilo na komade" - kravi "zavrtjelo u glavi jer je bila toliko visoko iznad zemlje i počela se tresti i podrhtavati ", Kada se na to požalila, Ra joj je zapovjedio: "Neka moj sin Šu stane ispod Nut kako bi me čuvao na nebeskim potpornjima - koji postoje u sutonu. Postavi je iznad svoje glave i neka ondje bude." Kada je Šu stao ispod krave i tako uravnotežio njezino tijelo, "stvorila su se nebesa iznad i Zemlja ispod". Istodobno, "četiri kravlje noge", kako je prokomentirao egiptolog Wallis Budge u svojoj klasičnoj studiji *The Gods of the Egyptians (Egipatski bogovi)*: "postale su četiri nebeska potpornja koji se nalaze na četiri kardinalne točke".

Poput mnogih drugih znanstvenika, Budge je pretpostavio da se "kardinalne točke" o kojima se govori u toj drevnoj egipatskoj predaji, odnose isključivo na Zemlju, a da "nebo" predstavlja tek nebo iznad nas. On je jednostavno zaključio da se metafora o četiri kravlje noge odnosi na četiri strane svijeta - sjever, jug, istok i zapad. Osim toga, smatrao je, a s njime bi se složilo čak i nekoliko suvremenih egiptologa, da su primitivni svećenici iz Heliopolisa zaista *vjerovali* kako nebo ima četiri kuta koja stoje na četiri noge, te da Šu, "taj prvorazredni nebeski nositelj", nepokretno poput stupa stoji na središtu čitavoga toga zdanja.

Međutim, ako bismo Šua i četiri noge nebeske krave protumačili kao Santillana i Hertha von Dechend, tada bi oni više nalikovali na drevni znanstveni simbol kojim se opisuje okvir precesijskoga doba svijeta - polarna os (Šu) i potpornji (četiri noge, odnosno "potpornji" koji obilježavaju ekvinoctijske i solsticijske kardinalne točke na godišnjem Sunčevome putu).

Osim toga, zanimljivo bi bilo nagađati o *kojemu* se dobu svijeta govori.

Budući da se radi o kravi, to bi moglo biti doba Bika, iako su Egipćani veoma dobro znali razliku između bikova i krava. No, mnogo je vjerojatnije - barem u simboličnome smislu - da se radi o dobu Lava, koje je trajalo od otprilike 10 970.- 8810. god. pr. Kr. Naime, Sekhmet, koja je prema mitu uništila čovječanstvo, prikazuje se u obliku *lava*. Postoji li bolji način da se opiše mučno rađanje novoga svjetskog doba nego simboličan prikaz podivljalog lava, osobito zato što se početak doba Lava podudarao s velikim otapanjem krajem posljednjega ledenoga doba, kada su gotovo iznenada izu-

mrle mnoge životinjske vrste i uništen je veći dio čovječanstva, koje su zadesile razarajuće poplave, potresi i ubrzane klimatske promjene.

Sunčana povorka i stanovnik Sirijusa

Budući da u svojim mitovima raspoznaju i opisuju precesijska doba svijeta, to upućuje na zaključak da su drevni Egipćani posjedovali mnogo veće znanje o opservacijskoj astronomiji i na mnogo napredniji način razumijevali Sunčev sustav od svih drugih drevnih naroda. Nema nimalo dvojbe da je tako dragocjeno i veliko znanje, ako je uopće postojalo, bilo veoma cijenjeno među drevnim Egipćanima, koji su ga zacijelo naraštajima prenosili kao veliku tajnu. Zaista, smatrali su ga najvišom tajnom, koja je povjerena na čuvanje svećeničkim dostojanstvenicima u Heliopolisu, koju su oni uglavnom prenosili usmeno kao inicijacijsku predaju. Ako je to znanje nekim slučajem pronašlo put do Tekstova iz piramide, nije li moguće da je ondje obavijeno metaforama i alegorijama?

Polako sam šetao prašnjavim podom Unasove grobnice, koja je odisala spokojem, i promatrao izbljედjele plave i zlatne natpise. Neki odlomci na zidovima, napisani šifriranim jezikom nekoliko tisućljeća prije Kopernika i Galileja, kao da govore o pravoj heliocentričnoj prirodi Sunčeva sustava.

Tako se u jednome odlomku opisuje kako bog Sunca Ra sjedi na željeznome prijestolju okružen nižim bogovima, koji se neprestano oko njega okreću jer se, kako piše, nalaze "u njegovoj povorci". U drugome odlomku, umrli faraon dužan je "stajati na vrhu dviju nebeskih polovica i vagati riječi starijih bogova koji se okreću oko Raa."

Ako se pojmovi "stariji bogovi" i "bogovi koji se okreću" oko boga Raa odnose na planete Sunčeva sustava, tada su autori Tekstova iz piramide sigurno bili upućeni u nevjerovatno napredne astronomske podatke. Sigurno su znali da se Zemlja i planeti okreću oko Sunca, a ne obrnuto. Problem jest u tome što ni drevni Egipćani, ni Grci, pa čak ni Europljani, sve do razdoblja renesanse, navodno nisu posjedovali takve kozmološke podatke. Na koji se način, dakle, može objasniti spominjanje tih podataka u tekstovima koji potječu iz samoga početka egipatske civilizacije?

Druga zagonetka se odnosi na zvijezdu Sirijus, koju su Egipćani poistovjećivali s Izidom, Ozirisovom sestrom i suprugom i Horusovom majkom. U odlomcima Tekstova iz piramide koji su posvećeni Ozirisu tvrdi se:

"Tvoja sestra Izida k tebi je došla obuzeta ljubavlju prema tebi. Stavio si je na se, tvoj izlaz ušao je u nju i ona je zanjela poput zvi-

jezde Sept [Sirijus, pasja zvijezda]. Horus-Sept izašao je iz tebe u obliku Horsa, koji obitava u Septu."

Taj odlomak moguće je, naravno, protumačiti na više načina. Međutim, zaintrigirala me implikacija o Sirijusu kao o *dvojnomo biću*, koji se na neki način uspoređuje sa ženom "koja je zaniijela djetete". Osim toga, nakon rođenja (ili izlaska) toga djeteta, u tekstu se jasno ističe da je Horus ostao "obitavati u Septu", što vjerojatno znači da je ostao uz svoju majku.

Sirijus je neobična zvijezda. Osobito je sjajna za zimskih mjeseci kada se ističe noću na sjevernoj nebeskoj polutki, a predstavlja *binarnu* zvijezdu, odnosno Sirijus je, kako se zaključuje iz Tekstova iz piramide, "dvojno biće". Sa Zemlje je golim okom vidljiva samo zvijezda Sirijus A. Sirijus B - patuljasta zvijezda koja se okreće oko Sirijusa A - oku je posve nevidljiva. Zapadni je svijet za nju saznao tek 1862., kada ju je uočio američki astronom Alvin Clark pomoću jednoga od tada najvećih i najnaprednijih teleskopa. Kako su autori Tekstova iz piramide mogli znati da zvijezdu Sirijus zapravo tvore dvije zvijezde?

U svojoj značajnoj knjizi *The Sirius Mystery (Tajna zvijezde Sirijus)* koja je objavljena 1976., Amerikanac Robert Temple je predložio veoma zanimljive odgovore na to pitanje. Njegovo se istraživanje temelji na tradicionalnim vjerovanjima zapadnoafričkoga plemena zvanog Dogon. U njihovim se predajama jasno opisuje binarni karakter Sirijusa i precizno ističe razdoblje od pedeset godina, koliko traje kružno putovanje Sirijusa B oko Sirijusa A. Temple uvjerljivo tvrdi da su plemenu Dogona taj visokoznanstveni podatak tijekom miješanja i stapanja kultura prenijeli *drevni Egipćani*, te da odgovor na tajnu Sirijusa moramo tražiti upravo kod njih. Zaključio je da su drevni Egipćani taj podatak sigurno doznali od inteligentnih bića koja su stigla iz područja Sirijusa.

Poput Templea i sam sam postajao sve više uvjeren da se napredniji elementi egipatske znanosti mogu objasniti jedino ako ih se shvati kao dio nekoga naslijeđa. No, za razliku od Templea nikako nisam želio to naslijeđe pripisati izvanzemalcima. Smatrao sam mnogo razumnijim objašnjenje da je znanje koje su posjedovali svećenici iz Heliopolisa dio naslijeđa izgubljene civilizacije, koja je u pradávno doba uspjela postići visok tehnološki razvoj. Nepoznati pretpovijesni istraživači i znanstvenici koji su načinili nevjerovatne zemljovide, o kojima raspravljamo u I. dijelu knjige, zacijelo su bili sposobni proizvesti i sredstvo kojim je bilo moguće otkriti zvijezdu Sirijus B. Isto tako, nepoznati su astronomi i geodeti mogli drevnim Mayama ostaviti u naslijeđe i složeni kalendar o kretanjima nebeskih tijela, koji je mogao nastati samo kao rezultat tisućugodišnjih promatranja i u kojemu

se barata iznimno velikim brojevima, koji su prikladniji potrebama visokotehnološki naprednoga društva nego potrebama "primitivnoga" kraljevstva Srednje Amerike.

Milijuni godina i kretanja zvijezda

Iznimno veliki brojevi pojavljuju se i u Tekstovima iz piramide, primjerice u simboličnome "brodu od milijun godina", u kojim je bog Sunca plovio mračnim međuzvjezdanim prostranstvima. Bog mudrosti, Thoth ("onaj koji računa, brojitelj zvijezda, mjeritelj Zemlje") bio je posebno ovlašten da umrlom faraonu daruje život dug više milijuna godina. Isto tako, opisuje se da je Oziris, "kralj vječnosti, gospodar beskrajsnosti" prešao milijune godina svoga života. Brojke poput "deseci milijuna godina" (kao i zastrašujuće brojke poput "milijun milijuna godina") toliko su česte da se nameće pretpostavka kako su barem neki dijelovi drevne egipatske kulture zasigurno rezultat potrebe ljudi koji su razmišljali poput znanstvenika, koji su uvidjeli i potpuno shvatili neizmjenjnost vremena.

Takvim bi ljudima, naravno, prijeko potreban bio kalendar, koji bi im olakšao složena i precizna izračunavanja. Zbog toga ne iznenađuje što su drevni Egipćani, baš kao i Maye, posjedovali takav kalendar, ali su s vremenom izgubili sposobnost da ga i razumiju. Sami drevni Egipćani vjerovali su da su svoj kalendar u pradaavno doba naslijedili od bogova.

U sljedećim ćemo poglavljima potanje razmotriti tko su mogli biti ti bogovi koji su posvetili mnogo vremena promatranju zvijezda i na temelju toga skupili precizne znanstvene podatke, osobito o zvijezdi Sirijusu. To dokazuje i kalendar, koji su drevnim Egipćanima navodno darovali bogovi: *sotički* (ili sirijski) ciklus.

Sotički ciklus se temeljio na onome što se u znanosti naziva "periodičko vraćanje helijakalnoga izlaska Sirijusa", odnosno na prvome pojavljivanju te zvijezde nakon njezina sezonskoga izbijanja. Sunce, naime, tada izlazi na istočnome nebu poslije te zvijezde. Vremenski razmak između svakog sljedećeg izlaska zvijezde Sirijusa iznosi *točno* 365,25 dana - odnosno, traje samo dvanaest minuta duže od sunčeve godine.

Neobično je da je od otprilike 2000 zvijezda koje su vidljive sa Zemlje, Sirijus jedina zvijezda koja helijakalno izlazi u tom preciznome vremenskome razdoblju od 365,25 dana - što je rezultat njezina specifičnoga kretanja (brzine vlastitoga kretanja svemirom) i učinaka precesije ekvinocija. Osim toga, poznato je da se računanje dana helijakalnoga izlaska Sirijusa - odnosno početak nove godine prema drevnom egipatskom kalendaru -

oduvijek obavljalo u Heliopolisu, gdje su sastavljeni Tekstovi iz piramide i odakle se to unaprijed objavljivalo svim drugim važnijim hramovima u Egiptu.

U Tekstovima iz piramide Sirijus se naziva "svojim imenom nove godine". Na temelju ostalih značajnih obrednih zaziva (npr., zaziv 669) zaključuje se da je sotički kalendar star *barem* koliko i sami Tekstovi, te da oba potječu iz veoma daleke prošlosti. Dakle, zagonetka glasi: Tko je u to drevno doba mogao promatrati i precizno uočiti da je helijakalan izlazak Sirijusa povezan s razdobljem od 365,25 dana - što je francuski matematičar R.A. Schwaller de Lubicz opisao kao "iznimno neobičnu nebesku pojavu"?

"Možemo se samo diviti naprednoj znanosti, koja je omogućila otkrivanje te povezanosti. Odabrana je upravo dvostruka zvijezda Sirijus jer je to jedina zvijezda koja se kreće na točno određenoj udaljenosti i u određenom smjeru u odnosu na druge zvijezde. Ta činjenica, koja je bila poznata više tisuća godina prije nas i koja je bila zaboravljena sve do našega doba, može se uočiti samo dugotrajnim i upornim promatranjem neba."

Upravo su tim naslijeđem - koje je rezultat višestoljetnoga razvitka precizne opservacijske astronomije i znanstvenoga rada - Egipćani raspolagali od početka povijesti i zapisali su ga u Tekstovima piramide.

Ovdje, također, leži tajna...

Prijepisi ili prijevodi?

Bivši je ravnatelj Odjela za egipatske starine pri Britanskome muzeju i autor veoma priznatoga rječnika hijeroglifa, Wallis Budge, iskreno napisao 1934. godine, kada je i umro, sljedeće:

"Tekstovi iz piramide prepuni su raznovrsnih poteškoća. Nije poznato značenje mnogih riječi. Sve pokušaje prevođenja neke rečenice one-mogućuje upravo njena konstrukcija, a kada se u njoj nalazi mnoštvo nepoznatih riječi, tada smo suočeni s gotovo nerješivom zagonetkom. Zbog toga možemo samo pretpostaviti da su se ti tekstovi često koristili u pogrebne svrhe, no jasno je da je to trajalo više od stotinu godina. Ne možemo objasniti zašto su odjednom, potkraj

razdoblja Pete dinastije izašli na vidjelo te su se ponovno prestali koristiti krajem Šeste dinastije."

Je li moguće da su to bili prijepisi starije literature koju su Unas, posljednji faraon Pete dinastije, i nekoliko njegovih nasljednika iz Šeste dinastije pokušali ovjekovječiti u kamenu grobnica svojih piramida? Tako je smatrao Budge, koji je vjerovao kako su barem neki dijelovi izvornih tekstova drevni:

"Nekoliko odlomaka dokazuje da pisari koji su načinili prijepise na temelju kojih su klesari uklesavali natpise, nisu razumjeli o čemu pišu. Proizlazi da su svećenici načinili prijepise iz izvadaka nekoliko rukopisa drugačijega sadržaja koji su potjecali iz različitih razdoblja."

Iz toga se zaključuje da su izvorni dokumenti sigurno bili napisani arhaičnim drevnoegipatskim jezikom. Međutim, postoji i druga mogućnost, koju Budge nije uzeo u obzir. Pretpostavimo da svećenici nisu imali zadaću *prepisati* nego *prevesti* izvorne dokumente koji su bili na potpuno drugačijem jeziku? Ako je taj jezik uključivao tehničko nazivlje kojim su opisivani predmeti i ideje za koje nisu postojali ekvivalentni pojmovi u drevnome egipatskome jeziku, tada bi se mogao objasniti neobičan sadržaj nekih obrednih zaziva. Osim toga, ako su izvorni tekstovi bili prepisani i prevedeni do kraja Šeste dinastije, moguće je shvatiti zašto ne postoji više Tekstova iz piramide. Naime, taj je projekt završen kada je ispunjena njegova svrha - odnosno, stvaranje trajnog hijeroglifskoga zapisa svetih rukopisa koji su bili veoma stari već kada je Unas sjeo na egipatsko prijestolje 2356. god. pr. Kr.

Posljednji zapisi o Prvome dobu?

Budući da smo željeli što prije doći u Abidos, Santha i ja smo nevoljko odlučili da treba krenuti. Iako smo ondje namjeravali provesti samo nekoliko minuta, sumorni drevni glasovi koji su odjekivali Unasovom grobnicom zadržali su nas u njoj gotovo dva sata. Izašli smo iz grobnice i popeli se strmim hodnikom prema izlazu, gdje smo zastali na trenutak kako bi nam se oči priviknule na svjetlost poslijepodnevnoga sunca. Iskristio sam taj trenutak da promotrim samu piramidu, koja je bila toliko ruševna da se njezin prvotni oblik jedva razabirao. Osnovna zidana konstrukcija, koja sada naličuje tek na neopisivu gomilu krša, bila je loše kvalitete, a čak ni kameni blo-

kovi kojima je obložena - od kojih su neki još uvijek netaknuti - nisu bili izrađeni profinjeno i vješto kao oni na starijim piramidama u Gizi.

Teško je to objasniti uobičajenim povijesnim pretpostavkama. Ako su se u Egiptu razvijale graditeljske vještine i ideje, bilo bi logično upravo suprotno. Naime, Unasova bi se piramida izgledom, konstrukcijom i načinom izrade trebala isticati nad piramidama u Gizi, koje su, kako tvrde ortodoksni kronolozi, starije otprilike dva stoljeća.

Ta neugodna činjenica (da je Giza kvalitetnija od Unasove piramide, a ne obrnuto) potaknula je egiptologe da postave pitanja na koja nikako ne mogu pronaći zadovoljavajuće odgovore. Ponovimo središnji problem: tri prekrasne i veličanstvene piramide - Keopsova, Kefrenova i Smenkareova piramida - izgrađene su kao rezultat stotina, pa čak tisuća godina skupljenoga graditeljskoga iskustva. Međutim, tu činjenicu ne potvrđuju arheološki dokazi iz kojih se nedvojbeno zaključuje da su te piramide jedne od najstarijih u Egiptu - drugim riječima, one nisu nastale u zreloj fazi izgradnje piramida u Egiptu nego su, što je veoma nesuvislo, nastale na samim počecima te prakse.

Još jedna tajna traži odgovor. U razdoblju Četvrte dinastije izgrađene su tri velike piramide u Gizi - vječna, veličanstvena i nenadmašna remek-djela u kamenu, visoka nekoliko stotina metara i teška više milijuna tona. U Egiptu više nikada nisu izgrađene slične piramide. No, nešto poslije, ispod manjih i trošnijih građevina Pete i Šeste dinastije kao da je namjerno izgrađena svojevrsna dvorana zapisa: vječna izložba prijepisa ili prijevoda drevnih dokumenata, koji istadobno predstavljaju veličanstvena i nenadmašna remek-djela pisane umjetnosti.

Ukratko, čini se da su se Tekstovi iz piramide, poput piramida u Gizi pojavili iznenada, i da su zauzeli središnje mjesto u egipatskoj povijesti stotinjak godina prije "prestanka radova", koji više nikada nisu bili nastavljeni.

Pretpostavimo da su drevni kraljevi i mudraci, koji su na to utjecali, znali što čine. Tada su oni zacijelo željeli da se istakne snažna veza između potpuno neispisanih (ali tehnički savršenih) piramida u Gizi te ispisanih i ukrašenih (ali tehnički nesavršenih) piramida Pete i Šeste dinastije.

Smatrao sam da polje piramida u Dahshuru, koji je udaljen petnaestak minuta od Saqqare, vjerojatno sadrži dio rješenja toga problema. Ondje su se nalazile takozvana Nagnuta i Crvena piramida, veoma dobro očuvani spomenici, koja se pripisuju Keopsovu ocu Snefru, a prije mnogo godina bili su zatvoreni za javnost. Oko njih je bila vojna baza, pa ih se ni pod kojim uvjetima nije moglo razgledati.

Kada smo nastavili putovanje prema jugu toga prekrasnoga prosinačkog dana, obuzeo me osjećaj da je dolina Nila bila pozornica na kojoj su se davno

prije zabilježene povijesti odvijali događaji značajni za čovječanstvo. Svi drevni egipatski zapisi i predaje govore o tim događajima, koje povezuju s razdobljem u kojemu su na zemlji vladali bogovi, to je izmišljeno Prvo doba, koje nazivaju Zep Tepi. U sljedeća dva poglavlja zaronit ćemo u te zapise.

U potrazi za Prvim dobom

Ovako su drevni Egipćani opisali Prvo doba, Zep Tepi, kada su u njihovoj zemlji vladali bogovi - rekli su da je to bilo zlatno doba tijekom kojega su se povukle vode ponora, nestala je praiskonska tama, a čovječanstvu koje je nastajalo darovane su blagodati civilizacije. Govorili su i o posrednicima između bogova i ljudi - o nižim božanstvima koje su nazivali urshu, što znači "čuvari". Sačuvali su i osobito živopisna sjećanja na same bogove, moćna i prekrasna bića koje su nazivali neteru, koji su živjeli na Zemlji zajedno s ljudima i koji su vladali iz Heliopolisa i drugih svetišta uz gornji i donji tok Nila. Neki od neterua su bili muškarci a neki žene, no svi su imali natprirodne moći, između ostaloga i sposobnost da se pretvore u ljude ili životinje, ptice, gmazove, stabla ili biljke. Čini se da su njihove riječi i djela utjecali na ljudske strasti i želje. Isto tako, iako su ih opisivali kao jača i mnogo inteligentnija bića od ljudi vjerovalo se da su pod određenim okolnostima mogli obolijevati - pa čak i umirati i biti ubijeni.

Zapisi o pretpovijesti

Arheolozi su uvjereni da je doba bogova, koje su drevni Egipćani nazivali Prvo doba samo mit. Međutim, tako nisu mislili drevni Egipćani, koji su o svojoj povijesti vjerojatno znali mnogo više od nas. Među povijesnim zapisima koje su čuvali u svojim najsvetijim hramovima nalazili su se i popisi svih egipatskih kraljeva: popisi s imenima svih faraona iz svake dinastije poznate suvremenim znanstvenicima. Na nekima od tih popisa nalaze se imena faraona koji su vladali prije razdoblja Prve dinastije, u dalekoj i nepoznatoj pretpovijesti.

Dva popisa s imenima potonjih kraljeva preživjela su okrutnost vremena i danas se čuvaju u europskim muzejima. O njima ćemo detaljnije govoriti malo poslije u tekstu. Službena imena tih tekstova jesu Kamen iz Palerma (koji potječe iz razdoblja Pete dinastije - otprilike 25. st. pr. Kr.) i Torinski papirus, hramski dokument iz razdoblja XIX. dinastije, koji je napisan hijeratskim pismom i potječe iz 13. stoljeća pr. Kr.

Osim toga, raspoložemo i svjedočanstvom heliopolijanskoga svećenika Maneta. On je u 3 st. pr. Kr. sastavio sveobuhvatnu i vjerodostojnu povijest Egipta, iz koje se izdvaja i dugačak popis s imenima kraljeva iz svih dinastičkih razdoblja. Poput Torinskoga papirusa i Kamena iz Palerma, Manetova povijest također zadire mnogo dalje jer govori o dobu kada su dolinom Nila vladali bogovi.

Još ne raspoložemo čitavim Manetovim rukopisom, iako su njegovi prijepisi kolali čak u 9. st. pr. Kr. Srećom, dijelovi toga rukopisa sačuvani su u spisima židovskoga ljetopisca Josipa (60. god. po Kr.) i kršćanskih pisaca poput Africanusa (300.god.), Euzebija (340.god.) i Sincellusa (800.god.). Navedeni dijelovi, riječima pokojnoga prof. Michaela Hoffmana sa Sveučilišta u Južnoj Karolini, pružaju "okvir za suvremen pristup u proučavanju egipatske povijesti".

To je zaista točno. Međutim, egiptolozi su Maneta spremni prihvatiti samo kao izvor proučavanja povijesnoga (dinastičkoga) razdoblja, a odbacuju njegove neobične uvide u prepovijest koji se odnose na prapovijest Prvo doba. Zbog čega se ne bismo pouzdali u Maneta? Zašto od njega kao istinu prihvaćamo trideset "povijesnih" dinastija, a odbacujemo sve ono što govori o prethodnim razdobljima? Osim toga, budući da znamo da su arheolozi potvrdili njegovu kronologiju povijesnoga razdoblja, nije li prerano zaključiti da je njegova preddinastička kronologija netočna samo zato što se iskopavanjima još uvijek nije pronašao za nju uvjerljiv dokaz?

Bogovi, polubogovi i duše mrtvih

Ako Manetu dopustimo da govori, tada se moramo okrenuti tekstovima u kojima su sačuvani dijelovi njegova rada. Jedan od najznačajnijih je armenska verzija Euzebijeve "*Kronike*". Na njenome početku saznajemo da je izvedena "iz djela *Egipatska povijest*, Maneta koji je svoje zapise obuhvatio u tri knjige. U njima se govori o bogovima, polubogovima, dušama mrtvih i kraljevima-smrtnicima koji su vladali Egiptom..." Navodeći Maneta, Euzebije svoje djelo počinje popisom imena bogova, među kojima se uglavnom nalazi poznata eneada iz Heliopolisa - Ra, Oziris, Izida, Horus, Set itd.:

"Oni su bili prvi koji su vladali Egiptom. Nakon njih kraljevstvo se dosljedno prenosilo među nasljednicima 13 900 godina. Nakon Bogova su 1255 godina vladali polubogovi; zatim su ponovno, 1817 godina vladali kraljevi; nakon njih bilo je još trideset kraljeva, koji su vladali 1790 godina; zatim je još deset kraljeva vladalo 350 godina. Nakon njih uslijedila je vladavina duša mrtvih, 5813 godina."

Iz toga slijedi da je čitava "pretpovijesna" vladavina Egiptom trajala 24 925 godina, što nas vodi daleko izvan razdoblja biblijskoga Postanka svijeta (otprilike 5. tisućljeće pr. Kr.). Upravo zato što je to odstupalo od biblijske kronologije, gorljivi je kršćanski komentator Euzebije pronašao veoma dojmljiv način da riješi taj nesklad: "Pretpostavljam da se radi o lunarnoj godini, koja se sastoji od 30 dana: ono što mi nazivamo mjesecom, Egipćanima je predstavljalo godinu..."

Naravno, to nije točno. Međutim, na tako suptilan način Euzebije i njegovi nasljednici uspjeli su skratiti Manetovo dugo preddinastičko razdoblje od gotovo 25 000 godina u "zdravorazumsku" računicu od otprilike 2000 godina, koja se uspješno podudara sa 2242 godine, koliko je, prema ortodoksnj biblijskoj kronologiji trajalo razdoblje između Adama i Potopa.

Redovnik Sincellus (oko 800. god. pr. Kr.) poslužio se drugačijim načinom da prikrije uznemirujuću Manetovu kronologiju. Taj je komentator, koji se služio isključivo uvredama, napisao: "Maneto, glavni svećenik prokletih egipatskih hramova, [govori nam] o bogovima koji nisu nikada postojali. Oni su, kako tvrdi, vladali 11 895 godina."

U dijelu Manetovih spisa pojavljuju se druge neobične i kontradiktorne brojke. Osobito se neprestano ističe da je on zapisao kako je *čitavo* razdoblje egipatske civilizacije, od doba bogova pa sve do kraja 30. (i posljednje) dinastije kraljeva-smrtnika, trajalo nevjerojatnih 36 525 godina. U toj brojci je, naravno, sadržana i brojka od 365,25, odnosno broj *dana* sotičke godine (razdoblje između dva uzastopna helijakalna izlaska Sirijusa koje navodimo u prethodnome poglavlju). Ta brojka predstavlja i 25 ciklusa od 1460 sotičkih godina te 25 ciklusa od 1461 *kalendarskih* godina (budući da se egipatski svjetovni kalendar temeljio na "netočnoj godini" od 365 dana).

Ne možemo sa sigurnošću reći što je to moglo značiti. Međutim, izvan te zbrke brojeva i tumačenja dio je Manetove izvorne poruke ipak jasno razumljiv. Bez obzira na sve što smo naučili o tijeku povijesti, Maneto nastoji reći da su u Egiptu iznimno dugo razdoblje *prije* nastanka Prve dinastije, oko 3100. god. pr. Kr., postojala prosvijećena bića (bogovi ili ljudi).

Diodor Sicilski i Herodot

Upravo u tome Manetu potporu najviše daju klasični pisci.

Na primjer, u 1. st. pr. Kr. grčki je povjesničar Diodor Sicilski posjetio Egipat. Suvremeni prevoditelj njegovih djela, C.H. Oldfather opisao je Diodora na sljedeći način: "Nekritičan skupljač koji se koristio dobrim izvorima koje je vjerno zapisao". Drugim riječima, Diodor nije pokušavao nametnuti svoje predrasude i zaključke o materijalu koji je skupio. Zbog toga je njegovo djelo veoma dragocjen izvor podataka, koje je saznao od egipatskih svećenika s kojima je razgovarao o tajanstvenoj prošlosti njihove zemlje. Evo što su mu oni rekli:

"Egiptom su najprije 18 000 godina vladali bogovi i junaci, a posljednji bog koji je vladao bio je Horus, Izidin sin. Govori se da su smrtnici kraljevali zemljom otprilike 5000 godina."

Razmotrimo "nekritički" te brojke. Diodor je pisao u 1. st. pr. Kr. Navodni "kraljevi-smrtnici" vladali su otprilike 5100. god. pr. Kr. Doba "bogova i junaka" je, dakle, bilo oko 23 100. god. pr. Kr., kada je svijet još uvijek prolazio razdoblje posljednjega ledenog doba.

Davno prije Diodora Egipat je posjetio još jedan grčki povjesničar: slavni Herodot, koji je živio u 5. st. pr. Kr. Čini se da je i on razgovarao sa svećenicima od kojih je saznao predaje o visokoj civilizaciji u dolini Nila, koja je postojala u neko nepoznato i pradaavno doba. Navedene predaje o iznimno dugačkome razdoblju pretpovijesne egipatske civilizacije Herodot je skupio u II. knjizi svoje *Povijesti*. U istome djelu iznosi i neobičan podatak, koji je saznao od svećenika iz Heliopolisa:

"Za vrijeme ovoga doba, rekli su, Sunce je četiri puta izašlo izvan uobičajenoga mjesta - dva je puta izašlo ondje gdje sada zalazi i dva je puta zašlo ondje gdje sada izlazi."

O čemu se tu radi?

Francuski matematičar Schwaller de Lubicz tvrdi da nam Herodot prenosi (vjerojatno nesvjesno) skriven i iskrivljen podatak o *vremenskoj razdoblju* - odnosno, o vremenu koje je potrebno da Sunce koje zalazi u vrijeme proljetnoga ekvinocija prijeđe 1,5 zodiakalni krug.

Vidjeli smo da ekvinocijsko sunce provodi otprilike 2160 godina u svakome od dvanaest zvijezda zodijaka. Dakle, da bi se završio jedan krug precesije ekvinocija, potrebno je gotovo 26 000 godina (12 x 2160). Iz toga

slijedi da je potrebno otprilike 39 000 godina (18 x 2160) da se završi 1,5 precesijski krug.

U Herodotovo doba Sunce je za vrijeme proljetnoga ekvinocija izlazilo na istoku u zviježđu Ovna - a zviježđe Vage se tada nalazilo "u opoziciji", na zapadu gdje je Sunce nakon dvanaest sati zalazilo. Međutim, ako bismo pomaknuli precesijski sat unatrag za pola kruga - šest kuća zodijaka, odnosno otprilike 13 000 godina - dogodilo bi se obrnuto: proljetno bi sunce izašlo na istoku u zviježđu Vage dok bi se Ovan nalazio u opoziciji na zapadu. Ako bismo se pomaknuli još 13 000 godina unatrag, proljetno bi sunce ponovno izlazilo u Ovnu, a Vaga bi se nalazila u opoziciji.

Time dolazimo do razdoblja od 26 000 godina prije Herodota.

Ako bismo otišli unatrag još 13 000 godina, dakle, još pola precesijskoga kruga, odnosno 39 000 godina prije Herodota, proljetno sunce bi ponovno zalazilo u zviježđu Vage i Ovan bi se nalazio u opoziciji.

Dakle, radi se o sljedećemu: u navedenom razdoblju od 39 000 godina Sunce "dva puta izlazi ondje gdje sada zalazi", odnosno, u Herodotovo doba, u zviježđu Vage (kao i 13 000 i 39 000 godina prije toga), te "dva puta zalazi ondje gdje sada izlazi", odnosno, u Herodotovo doba, u Ovnu (kao i 13 000 i 39 000 godina prije toga). Ako je Schwallerovo tumačenje točno - a u to nema dvojbe - tada su svećenici koji su bili izvor podataka grčkih povjesničara, zacijelo raspolagali zapisima o točnim precesijskim kretanjima Sunca u razdoblju od *barem* 39 000 godina prije razdoblja u kojem su živjeli.

Torinski papirus i Kamen iz Palerma

Razdoblje od 39 000 godina podudara se s podacima iz Torinskoga papirusa (jednoga od dva sačuvana popisa s imenima drevnih egipatskih kraljeva iz pretpovijesnoga doba prije Prve dinastije).

Taj trošan papirus star 3000 godina, koji je isprva bio u posjedu sardinij-skoga kralja stigao je u neomotanoj kutiji, rastrgan na mnoštvo komadića, na sadašnju adresu u Torinskome muzeju. Znanstvenici su ga godinama pokušavali sastaviti, što su učinili doista izvanredno dobro. Bez obzira na to, više od polovice toga dragocjenoga zapisa bilo je nemoguće rekonstruirati.

Što smo mogli saznati o Prvome dobu da je Torinski papirus ostao netaknut?

Sačuvani dijelovi Papirusa odaju nevjerovatne podatke. Na primjer, iz njih doznajemo imena deset neterua, koja su ispisana na kartušama (ovalnim pločama) veoma sličnim stilom koji se koristio u pisanju imena egipatskih kraljeva iz povijesnoga razdoblja. Zapisane su i godine vladanja sva-

koga neterua, no one se većinom ne mogu razabrati zbog oštećenosti dokumenta.

Na drugome mjestu nalazi se popis kraljeva-smrtnika koji su vladali Gornjim i Donjim Egiptom nakon bogova, a prije navodnoga ujedinjenja kraljevstva 3100. god. pr. Kr. pod Menesom, prvim faraonom Prve dinastije. Iz sačuvanih dijelova teksta moguće je ustanoviti da je do faraona Menesa Egiptom vladalo devet "dinastija" tih preddinastičkih faraona, a među njima se spominju "dostojanstvenici iz Memfisa", "dostojanstvenici Sjevera", te posljednji, Shemsu Hor (Horusovi pratitelji ili sljedbenici). Posljednja dva stupca Papirusa vrsta su sažetka: "Dostojanstvenici Shemsu-Hor, 13 420 godina; Vladavine prije Shemsu-Hora, 23 200 godina; Ukupno 36 620 godina."

Drugi popis kraljeva, koji doduše ne odlazi toliko daleko u pretpovijest kao Torinski papirus, jest Kamen iz Palerma. Njegovi najraniji sačuvani podaci sežu u razdoblje vladavine 120 kraljeva, koji su vladali Gornjim i Donjim Egiptom u kasno preddinastičko doba: odnosno nekoliko stoljeća prije ujedinjenja 3100. god. pr. Kr. Međutim, ne znamo koliko je *drugih* podataka, koji su se možda odnosili na mnogo ranija razdoblja, moglo biti ispisano na tim zagonetnim pločama od crnoga bazalta, jer su i one dosta uništene. Najveća od tih ploča čuva se u muzeju u Palermu (Sicilija) od 1887.; druga ploča se nalazi u Kairskome muzeju u Egiptu, a treća, mnogo manja ploča dio je Petrieve zbirke, koja se čuva u Londonskome sveučilištu. Arheolozi smatraju da su te ploče otkinute iz središta monolita, koji je izvorno bio dugačak oko 2 m (na kojoj je strani i stajao) i visok 60 cm. Osim toga, kako je jedan stručnjak primijetio:

"Moguće je - čak i veoma vjerojatno - da postoji još mnogo dijelova toga neprocjenjivoga spomenika, samo ne znamo gdje da ih tražimo. Suočeni smo s mučnom spoznajom da je postojao zapis s imenom svakoga kralja Drevnoga doba, godinama njegove vladavine i najznačajnijim događajima koji su se u tome razdoblju dogodili. Zapisi o tim događajima skupljeni su u razdobju Pete dinastije, otprilike samo 700 godina nakon ujedinjenja, tako da bi odstupanja od istine bila zacijelo neznatna."

Navedene su riječi pokojnoga profesora Waltera Emeryja, koji je s pravom bio zabrinut zbog nedostatka mnogo značajnijih pojedinosti o Drevnome dobu (3200.-2900. god. pr. Kr.), koje ga je kao stručnjaka osobito zanimalo. Međutim, trebali bismo razmisliti i o tome što nam je netaknuti Kamen iz

Palerma mogao reći o još starijim razdobljima, osobito o zlatnome dobu bogova - Zep Tepiju.

Što dublje prođemo u mitove i sjećanja o dugoj prošlosti Egipta i što se više približavamo izmišljenome Prvomu dobu, krajolik oko nas postaje veoma neobičan ... što ćemo vidjeti.

XLIV. poglavlje

Bogovi Prvoga doba

Prema heliopolijanskoj teologiji u Prvome Dobu se u Egiptu najprije pojavilo devet bogova - Ra, Su, Tefhut, Geb, Nut, Oziris, Izida, Nefis i Set. Potomci tih božanstava su, između ostaloga, bili Horus i Anubis. Osim navedenih, postojali su i drugi bogovi. Primjerice, u Memfisu i Hermopolisu postojali su veoma značajni i drevni kultovi posvećeni bogovima Ptahu i Thothu. Sva ta božanstva Prvoga doba bila su na neki način bogovi stvaranja, koji su svojom voljom oblikovali kaos. Iz toga su kaosa stvorili i napučili svetu zemlju Egipat, gdje su tisućama godina vladali među ljudima kao božanski faraoni.

Što je bio "kaos"?

Svećenik iz Heliopolisa koji je razgovarao s grčkim povjesničarom iz 1. st. pr. Kr., Diodorom Sicilskim, objasnio je da je "kaos" bio potop - koji je Diodor usporedio s katastrofalnim potopom u doba Deukaliona, grčkoga Noe:

"Oni općenito govore da su u potopu, koji se dogodio u doba Deukaliona, u kojemu su bila uništena gotovo sva živa bića, stanovnici južnoga Egipta vjerojatno preživjeli. Zapravo, neki tvrde da su nakon uništenja svih živih bića na zemlji ponovno stvorene nove životinje, a da su se upravo u toj zemlji pojavili prvi oblici živih bića."

Zbog čega upravo Egipat? Diodor navodi da je to zbog njegova zemljopisnoga položaja, zato što su njegova južna područja veoma izložena suncu te zbog jakih kiša koje su, kako kazuje mit, lijevale nakon katastrofalnoga potopa: "Budući da se vlaga nastala obilnim kišama, koje su padale na ljude

pomiješala s jakom vrućinom koja prevladava u samome Egiptu, klima je postala umjerena i veoma pogodna za prve naraštaje živih bića."

Neobično je što se Egipat ne nalazi na nekome posebno pogodnome zemljopisnome položaju: kako je poznato, zemljopisna širina i zemljopisna dužina koje se presijecaju upravo na mjestu pokraj Velike piramide (30° sjeverno i 30° istočno) prelaze većinom preko suhe zemlje. Neobično je i to što su potkraj posljednjega ledenoga doba Egiptom nekoliko tisuća godina vladali iznimno vlažni i plodni klimatski uvjeti. A u to su se vrijeme u sjevernoj Europi otapali milijuni kvadratnih kilometara ledenoga pokrivača, kada je porasla razina svjetskih mora, uslijed čega su poplavljivala obalna područja i kada su se isparavanjem ledenih polja u atmosferu oslobađale goleme količine vlage. Zbog toga se lako može shvatiti da je takva klima zaista zapamćena kao "umjerena i veoma pogodna za prve naraštaje živih bića".

Postavlja se, dakle, sljedeće pitanje: Od koga potječu podaci koje saznajemo od Diodora i je li nedvojbeno točan opis pogodnih klimatskih uvjeta u Egiptu potkraj posljednjega ledenoga doba; naime, je li taj opis slučajan ili se radi o drevnoj predaji - možda i sjećanju na Prvo doba?

Dah božanske zmije

Drevni Egipćani su vjerovali da je prvi kralj Prvoga doba bio Ra, a drevni mitovi kazuju da je njegova vladavina bila miroljubiva sve dok je on zadržao svoju mladost i snagu. Međutim, i na njega su utjecale godine, tako da je potkraj svoje vladavine bio star, naboran i slab čovjek, kome je iz drhtavih usana neprestano izlazila slina.

Nakon njega vladao je kralj Šu, no to su razdoblje obilježile urote i sukobi. Iako je Šu pobijedio neprijatelje, na kraju ga je života slomila bolest pa su se protiv njega okrenuli čak i najodaniji sljedbenici: "Umoran od vladanja Šu se odrekao prijestolja u korist svoga sina Geba i pobjegao je na nebo nakon strašne oluje koja je trajala devet dana."

Geb, treći božanski faraon, naslijedio je prijestolje od Šua. I njegova je vladavina bila neprestano ugrožavana, a njezin opisi u nekim se mitovima podudaraju s opisima iz Tekstova iz piramide, koji su napisani neobičnim jezikom, koji kao da se odupire složenim tehničkim i znanstvenim opisima. Primjerice, u osobito zanimljivoj predaji spominje se zlatna kutija, u koju je Ra stavio određene predmete - koji se opisuju kao njegov štap (ili trstika), uvojak njegove kose te njegov *uraeus* (uspravna kobra proširene glave načinjena od zlata, koja se nosila kao kraljevski ukras za glavu).

Ta kutija, koja je bila moćan i opasan talisman, ostala je zatvorena u utvrdi na "istočnoj granici" Egipta mnogo godina nakon što je Ra otišao na nebo. Kada je Geb došao na prijestolje, zapovjedio je neka mu se ta kutija donese i pred njim otvori. U trenutku kada su je otvorili iz nje je izletjela vatrena kugla (koja se opisuje kao "dah božanske zmije"), koja je usmrtila Gebove pratitelje te opasno spržila i samoga kralja.

Veoma je primamljivo zapitati se ne radi li se tu o laičkome opisu pogrešnoga rukovanja napravom koju je načinio čovjek: zbunjujuće i zastrašujuće sjećanje na čudovišan predmet koji su proizveli znanstvenici izgubljene civilizacije. Takve pretpostavke mogle bi se potvrditi i činjenicom da to nije bila jedina zlatna kutija drevnoga svijeta koja je djelovala kao smrtonosan i nepredvidiv stroj. Ta kutija neodoljivo podsjeća na zagonetan biblijski Kovčeg Saveza (iz kojeg su također izlazile vatrene strijele koje su pogadale ljude, koji je također bio "obložen zlatom" i gdje se navodno nisu nalazile samo dvije ploče ispisane Božjim zapovijedima nego i "zlatan vrč koji je imao tajanstvenu moć te Aronov štap").

Raspravljanje o tim neobičnim i prekrasnim kutijama (kao i o drugim "tehnološkim" predmetima koji se spominju u drevnim mitovima) prelazi sadržaj ove knjige. Dovoljno je samo istaknuti da su bogovi iz Heliopolisa bili obavijeni ozračjem opasnosti i gotovo tehnološki naprednim čarolijama.

Na primjer, Izida (Ozirisova supruga i sestra, te Horusova majka) opisana je u papirusu Chester Beatty, koji se čuva u Britanskome muzeju, kao "pametna žena, mnogo inteligentnija od većine drugih bogova, a znala je sve o nebu i Zemlji." Izida je bila poznata po čarobnjaštvu i drevni su je Egipćani smatrali "oštrom na jeziku", što je značilo da je vladala moćnim riječima "koje je tečno izgovarala i kojima je zapovijedala". Ukratko, vjerovalo se da je Izida mogla pomoću svoga glasa promijeniti stvarnost i prevladati sve zakone fizike.

Iste, pa čak i veće moći pripisivale su se bogu mudrosti Thothu, za kojega, iako nije bio član heliopolske eneade, Torinski papirus i ostali drevni zapisi kazuju da je bio šesti (a ponekad i sedmi) božanski egipatski faraon. Na hramovima i zidovima grobnica Thoth je prikazivan likom ibisa, ili čovjeka s glavom ibisa, a drevni su ga Egipćani štovali kao upravljačku snagu koja je odgovorna za sve nebeske proračune i bilježenja, kao gospodara i množitelja vremena, izumitelja abecede i pokrovitelja magije. Osobito su ga povezivali s astronomijom, matematikom, geodezijom i geometrijom i opisivali ga kao "onog koji računa, brojitelja zvijezda i mjeritelja Zemlje". Thoth je bio i božanstvo koje je razumjelo tajne "svega što je skriveno pod nebeskim svodom" i koje je moglo darovati mudrost odabranim pojedincima. Tvrdilo se da je svoje znanje zapisao u tajne knjige, koje je

sakrio negdje na Zemlji kako bi ih budući naraštaji mogli tražiti, ali koje će pronaći "samo oni koji će biti toga dostojni" - odnosno, koji će svoje otkriće upotrijebiti za dobrobit čovječanstva.

Osim što je bio drevni znanstvenik, Thoth je bio i dobročinitelj i prosvjetitelj. U tome pogledu on nalikuje na svoga preteču Ozirisa, vrhovnoga boga koji se spominje u Tekstovima iz piramide i četvrtoga božanskoga egipatskoga faraona, "koji je nazvan *Sah* [Orion], čija je noga dugačka, korak produžen, koji je Vladar Južne Zemlje."

Oziris i Gospodari Vječnosti

Ponegdje se u tekstovima Oziris naziva *neb tem* ili "Gospodar Svijeta", a opisuje se kao čovjek, ali i kao nadčovjek, koji pati ali istodobno zapovijeda. Osim toga, svoju dvostruku prirodu on pokazuje time što upravlja nebom (kao zvijezde Orion) i Zemljom, kao kralj među ljudima. Poput Viracocha u Andama i Quetzalcoatl u Srednjoj Americi, i njegovi su putovi bili profinjeni i tajanstveni. Poput njih, i on je bio veoma visok i nosio je zaobljenu božansku bradu. Iako je raspolagao natprirodnim moćima, izbjegavao je uporabiti silu.

U 16. poglavlju smo vidjeli da je Quetzalcoatl, meksički bog-kralj otišao iz Srednje Amerike morem, tj. otplovio je na splavi od zmija. U egipatskoj *Knjizi mrtvih* saznajemo da je Ozirisovo boravište također "počivalo na vodi" i da su mu zidovi bili od "živih zmija". Gotovo identičan simbolizam koji povezuje ta dva božanstva iz međusobno veoma udaljenih područja svijeta najblaže je rečeno zastrašujući.

Postoje i druge očite sličnosti.

Osnovne pojedinosti priče o Ozirisu naveli smo u prethodnim poglavljima, pa ih ne treba ponavljati. Čitatelj će se prisjetiti da je taj bog - baš kao i Quetzalcoatl i Viracocha - bio veliki dobročinitelj i prosvjetitelj čovječanstva. Na primjer, vjerovalo se da je upravo on uveo zabranu kanibalizma i naučio Egipćane poljoprivredi - osobito uzgajanju pšenice i ječma - te umijeću izrade poljoprivrednoga alata. Budući da je uživao u dobrim vinima (mitovi ne govore gdje je razvio taj ukus), "naučio je ljude vinskoj kulturi i načinima berbe grožđa i skladištenja vina." Osim toga, Oziris je poticao podanike da se oduče od "svojih bijednih i barbarskih običaja" tako što im je dao zakone i u Egiptu uveo kult štovanja bogova.

Kada je na taj način uspostavio red, Oziris je upravljanje kraljevstvom prepustio Izidi, otišao iz Egipta i nekoliko godina putovao svijetom kako bi, navodi Diodor Sikulski:

"posjetio sve naseljene dijelove Svijeta i naučio ljude kako praviti vino te sijati pšenicu i ječam; pretpostavljao je, naime, da će primiti besmrtnu počasti zbog svojih velikih dobročinstava ako natjera ljude da se odreknu divljačkih običaja i odaberu bolji način života..."

Oziris je najprije otputovao u Etiopiju, gdje je primitivne skupljačko-lovačke zajednice naučio ratarstvu i vođenju gospodarstava. Ondje je poduzeo i velike graditeljske i hidrauličke pothvate: "Izgradio je kanale s branama i regulatorima poplava, podigao je riječne nasipe i poduzeo mjere za obranu od poplavlivanja Nila." Nakon toga je otišao u Arabiju i Indiju, gdje je osnovao mnoge gradove. U Trakiji je ubio barbarskoga kralja jer nije prihvatio njegov sustav vladanja. No, to je bila iznimka; Ozirisa su Egipćani ponajviše pamtili zbog sljedećega:

"Nikoga nije prisiljavao da slijedi njegove upute, nego je blagim uvjeravanjem i pozivanjem na zdrav razum uspio ljude nagovoriti da prihvate ono što je propovijedao. Mnogi su Ozirisovi mudri savjetnici njegovim slušateljima pjevali himne i pjesme uz pratnju glazbala."

Ponovno se ne mogu zaniijekati sličnosti između Ozirisa i Quetzalcoatla i Viracoche. U razdoblju tame i kaosa - koje možemo povezati s potopom - u Egiptu (ili Boliviji ili Meksiku) pojavljuje se bradati bog ili čovjek. On raspolaže bogatstvom praktičnih i znanstvenih vještina, koje upućuju na vještine zrele i veoma napredne civilizacije, a koje nesebično dijeli za dobrobit čovječanstva. Uglavnom je nježan i blag, ali kada je potrebno, može biti veoma odlučan i snažan. Njegovo je djelovanje potaknuto snažnim osjećajem svrhovitosti, a nakon što je uspostavio svoje sjedište u Heliopolisu (ili u Tiahuanacu ili Teotihuacanu) odlazi u pratnji sljedbenika kako bi u svijetu ponovno uspostavio izgubljeni red i poredak.

Ostavimo li za sada pretpostavke o tome radi li se tu o bogovima ili o ljudima, o proizvodima primitivne mašte ili stvarnim bićima, ostaje činjenica da mitovi *uvijek* govore o *skupini* prosvjetitelja: Viracocha, Quetzalcoatl i Oziris imaju "sljedbenike". Ponekad među njima postoje sukobi i suprotnosti, pa čak i borbe za prevlast: primjerice, bitka između Seta i Horsa te između Tezcatilpoce i Quetzalcoatla. Osim toga, bez obzira na to zbivaju li se mitski događaji u Srednjoj Americi, Andama ili u Egiptu, konačan je ishod uvijek isti - protiv prosvjetitelja je skovana urota i on je ili protjeran ili ubijen.

Američki mitovi kazuju da se Quetzalcoatl i Viracocha više nikada nisu vratili (iako se u doba španjolskih osvajanja očekivao njihov povratak). Međutim, Oziris se vratio. Iako ga je Set ubio ubrzo nakon što je završio svoju svjetsku misiju da natjera ljude "da se odreknu divljačkih običaja", on je zadobio vječni život tako što je u zvijezdu Orionu uskrnuo kao svemogućić bog smrti. Od tada je sudeći dušama mrtvih i pružajući besmrtn primjer odgovornoga i dobronamjernoga kraljevanja, vladao religijom (i kulturom) drevnoga Egipta tijekom Čitave njegove poznate povijesti.

Razdoblje mira i stabilnosti

Tko može znati što bi sve andske i meksičke civilizacije postigle da se i u njihovim zemljama nastavilo takvo prosvjetiteljsko razdoblje. Upravo je po tome Egipat jedinstven. Zaista, iako Tekstovi iz piramide i ostali drevni izvori govore o razdoblju raskola, u kojemu je Set (i njegova sedamdeset dva "precesijska" urotnika) pokušao prisvojiti vlast, u njima se opisuje prilično neometan i neizbježan prijelaz vlasti s Horusa, Thotha te niz drugih božanskih faraona.

Taj prijelaz su tisućama godina oponašali egipatski kraljevi-smrtnici. Oni su se od samoga početka smatrali izravnim potomcima i predstavnicima Horusa, Ozirisova sina. Naraštajima se vjerovalo da se umrli faraon ponovno rađa na nebu kao "Oziris" te da svaki njegov sljedeći nasljednik postaje "Horus".

Takva stabilna shema kraljevanja *uobičajila se početkom Prve dinastije* - oko 3100. god. pr. Kr. Znanstvenici to prihvaćaju kao činjenicu, a većina ih smatra da se radilo o visokorazvijenome i naprednome vjerskom sustavu.' Neobično je što veoma malo egiptologa i arheologa zanima gdje se i kada ta vjera oblikovala.

Je li nelogično pretpostaviti da su se 3100. god. pr. Kr. iznenada pojavile potpuno oblikovane društvene i metafizičke ideje, poput onih iz Ozirisova kulta, ili je pak logičnije pretpostaviti da su tako savršen oblik mogle zadobiti u razdoblju od 300 godina, kako nevoljko prihvaćaju egiptolozi? Za takav razvoj sigurno je bilo potrebno nekoliko tisuća, a ne nekoliko stotina godina. Osim toga, vidjeli smo da u svim sačuvanim zapisima, u kojima govore o svojoj prošlosti, drevni Egipćani tvrde kako je njihova civilizacija naslijeđe "bogova", koji su "prvi vladali Egiptom".

Zapisi nisu posve dosljedni: u nekima se ističe da je egipatska civilizacija mnogo starija. Međutim, svi oni jasno govore o razdoblju iznimno

daleke prošlosti - o razdoblju od 8000 do gotovo 40 000 godina prije osnutka Prve dinastije.

Arheolozi tvrde kako nisu otkriveni nikakvi materijalni dokazi koji bi potvrdili da je u to drevno doba u Egiptu postojala razvijena civilizacija, no to nije potpuno točno. Kako smo vidjeli u VI. dijelu, postoji mnoštvo predmeta i građevina čiju starost znanstvenici još uvijek nisu konačno odredili.

U drevnome gradu Abidosu skriva se jedna od najneobičnijih zagonetki kojoj se ne može ustanoviti starost.

XLV. poglavlje

Djela ljudi i bogova

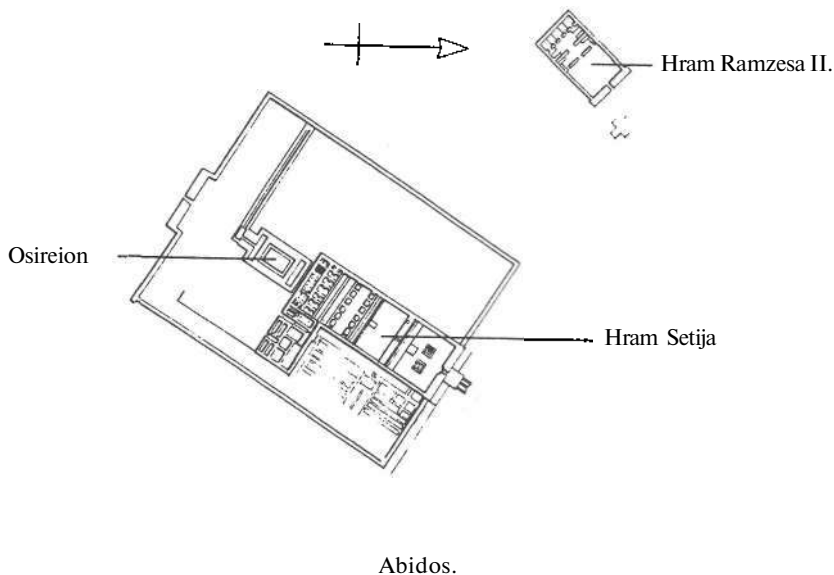
Od bezbroj ruševnih hramova drevnoga Egipta jedan se izdvaja i izvršnom očuvanošću (odnosno, između ostaloga, netaknutim krovom, što je doista rijetkost) nego i veoma kvalitetno izrađenim prekrasnim reljefima koji ukrašuju njegove zidove. To je Hram Setija I., vladara slavne Devetnaeste dinastije, koji je vladao od 1306.-1290. god. pr. Kr., a nalazi se u Abidosu, 13 km zapadno od sadašnjega toka Nila.

Setije ponajprije poznat kao otac slavnoga sina, Ramzesa II. (1290.-1224. god. pr. Kr.), faraona koji se spominje u starozavjetnome Izlasku. On je sam, međutim, bio značajan povijesni lik. Organizirao je velike ratne pohode izvan egipatskih granica, izgradio je nekoliko divnih građevina, a starije je veoma brižljivo i dosljedno obnovio i uljepšao. Njegov je hram u Abidosu, koji se naziva i evokativnim imenom Kuća milijuna godina, bio posvećen Ozirisu, Gospodaru Vječnosti, o kome Tekstovi iz piramide govore sljedeće:

"Otišao si ali ćeš se vratiti, spavao si, ali ćeš se probuditi, umro si ali ćeš živjeti. Pođi prema vodenome putu, plovi uzvodno, putuj do Abidosa u obliku duše koju su ti bogovi namijenili."

Kruna atef

Bilo je osam sati ujutro kada sam ušao u mračan Hram Setija I. Osim električnih žarulja koje su s poda osvjetljivale zidove, jedini izvor svjetlosti bilo je nekoliko otvora izdubljenih na zidovima toga hrama, kroz koje su poput božanskoga isijanja prodirale zrake sunca. Gotovo kao da se osjećalo

kako Ozirisova duša lebdi među oblacima prašine omotanim oko velikih stupova, koji su pridržavali strop hipostila. Zaista, Oziris je bio i fizički prisutan u simfoniji reljefa koji su ukrašavali zidove, na kojima je nekadašnji i budući kralj-prosvjetitelj prikazan kao bog mrtvih i koga je na to prijestolje ustoličila njegova prekrasna i tajanstvena sestra Izida.

Na tim reljefima Oziris nosi različite i veoma bogato ukrašene krune. Slične krune bile su i važan dio odjeće svih faraona drevnoga Egipta, barem se tako zaključuje iz ostalih reljefa. Međutim, arheolozi nikada nisu pronašli nijedan primjerak ili barem djelić kraljevske krune, a kamoli obredne ukrase za glavu, koji bi se povezali s bogovima Prvoga doba.

Osobito je zanimljiva kruna atef. Na njoj se nalazi *uraeus*, simbol kraljevske zmije (u Meksiku je to bila čegrtuša, a u Egiptu kobra u položaju spremnome za napad), a čitava ta neobična naprava ima oblik *hedjeta*, bijelog ratničkoga šljema u obliku čunja, koji je karakterističan za područje Gornjega Egipta (a koji je također poznat samo iz reljefa). Sa svake strane toga šljema uzdiže se nešto nalik na dvije tanke metalne ploče, a na prednjoj strani zataknuta je naprava koja se sastoji od dvije valovite oštrice, za koje znanstvenici tvrde da predstavljaju ovnove rogove.

Na nekoliko reljefa iz Hrama Setija I. Oziris je prikazan s krunom atef, koja je visoka oko 60 cm. Prema drevnoj egipatskoj *Knjizi mrtvih* Ozirisu je tu krunu dao Ra: "No, prvoga dana kada ju je nosio, Oziris je trpio velike bolove u glavi, a kada se Ra navečer vratio, vidio je ljutitoga Ozirisa glave natečene od vrućine kojom je isijavala kruna atef. Zatim mu je Ra ispustio gnoj i krv."

Ne možemo ne zapitati se kakva je to kruna koja isijava vrućinom i zbog koje krvari koža i nastaju bolne rane?

Sedamnaest stoljeća kraljeva

Prodirao sam sve dublje u tamu i konačno pronašao put do Galerije kraljeva, koji je vodio istočnim rubom unutarnjega hipostila otprilike 60 m od ulaza u Hram Setija I.

Šetnja Galerijom bila je poput šetnje kroz vrijeme. Na zidu s moje lijeve strane nalazio se popis s imenima 120 bogova drevnoga Egipta i njihovih glavnih svetišta. Na zidu s moje desne strane, na prostoru veličine oko 3 m x 2 m, nalazila su se imena 76 faraona, koji su prethodili Setiju I. Svako ime bilo je urezano hijeroglifima u ovalnoj kartuši.

Taj se popis naziva Abidoski popis kraljeva. Podijeljen je na pet okomitih i tri vodoravna popisa na kojima se imena, premazana rastaljenim zlatom, čitaju s lijeva nadesno, a odnosi se na dugo razdoblje od gotovo 1700 godina, koje počinje oko 3000. god. pr. Kr. vladavinom Menesa, prvoga kralja Prve dinastije, a završava vladavinom Setija, oko 1300. god. pr. Kr. Sasvim lijevo od njega, na visokome reljefu izrezbarena su dva lika: Seti i njegov mladi sin, budući faraon Ramzes II.

Hipogej

Abidoski popis, koji se svrstava u skupinu povijesnih dokumenata kao i Torinski papirus i Kamen iz Palerma, dio je predaje koja se naraštajima prenosila drevnim Egiptom. Osnovni sadržaj te predaje jest vjerovanje ili sjećanje na Prvo doba - iznimno drevno doba kada su Egiptom vladali bogovi. Najznačajniji od tih bogova bio je Oziris, zbog čega je razumljivo da se iz Galerije kraljeva ulazi u drugi hodnik, koji vodi u stražnji dio Hrama Setija I. Tu je smještena prekrasna građevina - koja se povezivala s Ozirisom još od razdoblja prvih pisanih zapisa u Egiptu i koju je grčki zemljopisac Stra-

bon (koji je posjetio Abidos u 1. st. pr. Kr.) opisao kao "izvanrednu kamenu građevinu ... [u kojoj se] na velikoj dubini nalazi vrelo, do kojega se silazi niz nadsvođene galerije s golemim i lijepo obrađenim monolitima. Ondje je kanal koji vodi do mjesta na velikoj rijeci."

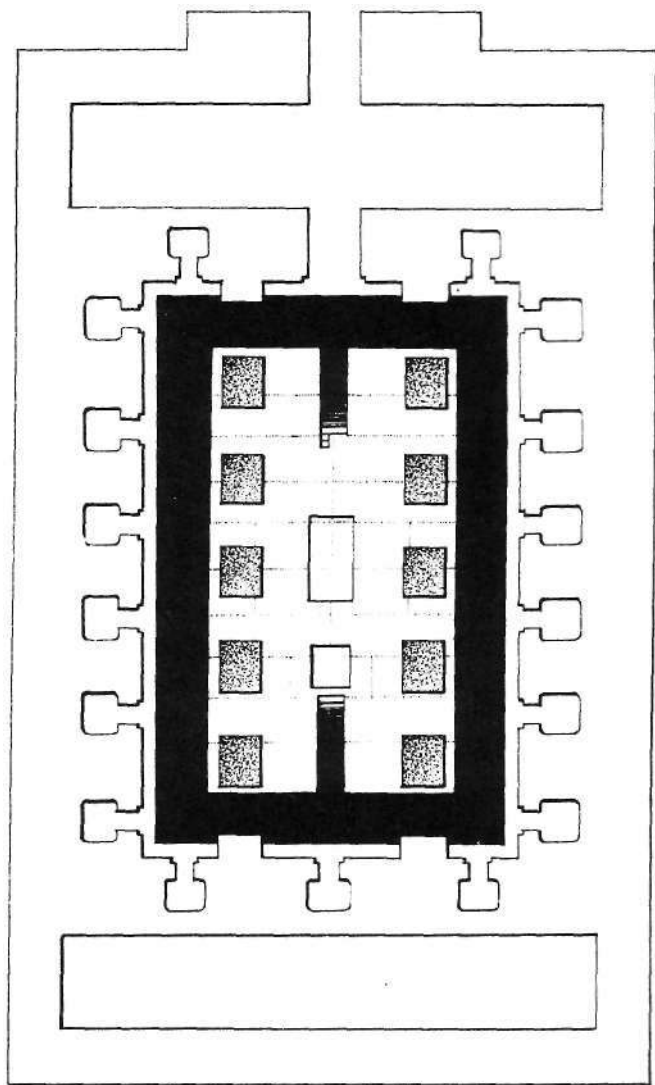
Nekoliko stotina godina poslije Strabona, kada je novi kršćanski kult potisnuo drevnu egipatsku religiju, u Osireion su počeli nadirati riječni mulj i pustinski pijesak, stoljećima su ga polako zatrpavali sve dok njegovi uspravni monoliti nisu ostali zakopani i zaboravljeni. Takvi bi ostali do danas da ih početkom 20. st. nisu otkrili arheolozi Flinders Petrie i Margaret Murray. Kada su 1903. iskopavali u pustinji, otprilike 60 m jugozapadno od Hrama Setija I., otkrili su dijelove dvorane i prolaz, koji su bili izgrađeni prepoznatljivim graditeljskim stilom Devetnaeste dinastije. Međutim, između tih ostataka i stražnjega dijela spomenutoga hrama uočili su očite znakove da se ondje nalazi "velika podzemna građevina". Margaret Murray je zapisala: "Profesor Petrie pretpostavlja da je taj hipogej mjesto o kojemu je govorio Strabon, a koje se obično naziva "Strabonovim vrelom"." Petrie i Murray su bili u pravu. Međutim, njihova teorija je, zbog nedostatka novca, iskušana tek u sljedećoj sezoni iskopavanja, od 1912./13. Tada je, pod vodstvom prof. Navillea iz Fonda za istraživanje Egipta otkrivena dugačka odaja na čijem su se sjeveroistočnome kraju nalazila golemi vrata, načinjena od velikih kamenih blokova od granita i pješčenjaka.

Sljedeće sezone iskopavanja, 1913./14., Navilleova ekipa se vratila sa 600 mještana, koji su marljivo pomogli očistiti čitavu golemu podzemnu građevinu:

"Otkrili smo [napisao je Naville] divovsku građevinu dugačku otprilike 30 m i široku 18,5 m, koja je izgrađena od najvećega kamenja koji je ikada postojalo u Egiptu. Na njena četiri zida nalazi se 17 ćelija visine čovjeka, na kojima nema nikakvih ukrasa. Sama građevina podijeljena je na tri svoda, s time da je srednji svod širi od dva ostala; dijele ih dvije kolonade golemih granitnih monolita koji podupiru grede jednake veličine."

Navillea je osobito zadivio kameni blok duži od 6 m, koji se nalazi u kutu sjevernoga svoda građevine. Jednako je iznenađujuće bilo otkriće da ćelije u zidovima nemaju podove, nego se dubljim iskopavanjem ustanovilo da su ispunjene veoma vlažnim pijeskom i zemljom:

"Ćelije su povezane gredom širokom tek 60 ili 90 cm; na suprotnoj strani svoda također je greda, ali nema poda, a nakon što smo kopali

Tlocrt Osireiona.

na dubinu od 3,6 m doprli smo do vode. Poda nema čak ni ispod velikih ulaznih vrata, a kada je ispred njih bila voda, do čelija se zacijelo dolazilo malenim barkama."

Najstarija kamena građevina u Egiptu

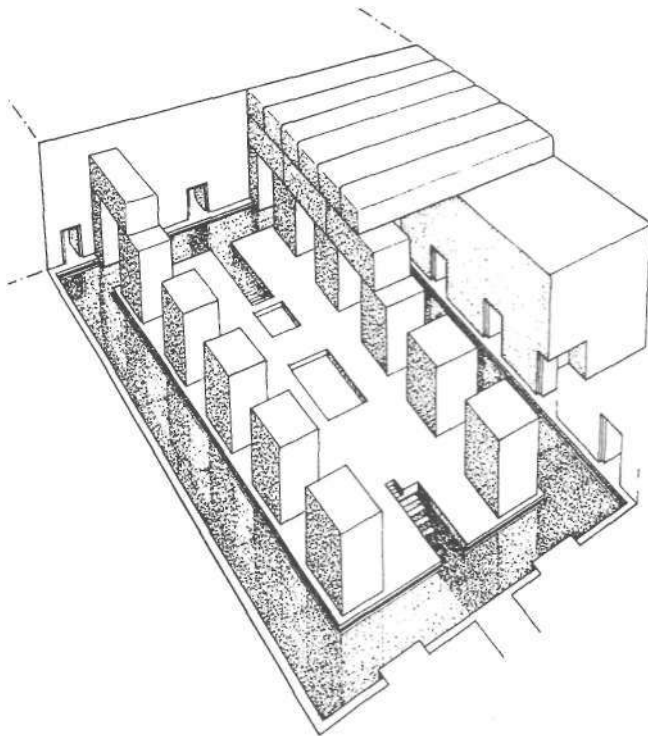
Voda, voda i posvuda voda. Tako je izgleda bilo u Osireionu, koji je ležao na dnu duboke jame koju su 1914. otkopali Naville i njegovi pomoćnici. Smješten je otprilike 15 m ispod razine poda Hrama Setija I., gotovo preplavljen vodom, a do njega se dolazi suvremenim stubištem koje se zavojito spušta prema jugoistoku. Sišavši tim stubama, prošao sam kroz golema ulazna vrata o kojima su pisali Naville (i Strabon), zatim preko uskoga drvenoga, također suvremenoga, mostića i konačno stao pokraj velikoga podnožja od pješčenjaka.

To podnožje, dugačko otprilike 24 m i široko 12 m, sastavljeno je od golemih kamenih blokova i potpuno je okruženo vodom. Uz središnju os toga podnožja urezana su dva bazena, jedan pravokutan a drugi četvrtast, a sa svake strane su stube koje silaze na dubinu od oko 4 m ispod razine vode. To podnožje također podupire dvije goleme kolonade o kojima govori Naville, od kojih se svaka sastoji od pet zdepastih ružičastih granitnih monolita površine $2,5 \text{ m}^2$, visokih 3,6 m i teških gotovo 100 t. Na vrhovima tih golemih stupova leže granitni nadvratnici, na temelju čega se zaključuje da je nekada čitava građevina bila nadsvedena nizom još većih monolitnih ploča.

Pokušao sam predočiti kako je Osireion prvotno izgledao. Budući da izvorno krovništvo više nije postojalo, bilo mi je lakše zamisliti tlocrt čitava zdanja, a tome je potpomogla i činjenica da su svi bazeni, ćelije i kanali bili napunjeni vodom, koja je sezala nekoliko centimetara ispod ruba središnjega podnožja, što je vjerojatno i bila namjera izvornih graditelja.

Na taj sam način ustanovio da je podnožje tvorilo pravokutan otok, sa svih strana okružen oko 3 m širokim jarkom napunjenim vodom. Jarak je bio zatvoren golemim pravokutnim zidom, debelim čak *6 metara*, koji je načinjen od velikih kamenih blokova od crvenoga pješčenjaka poslaganih u složen mozaik. U tome debelome zidu nalazi se 17 ćelija, o kojima govori Naville u svome izvještaju. Šest ih je smješteno na istoku, šest na zapadu, dvije na jugu i tri na sjeveru. Izvan središta tri sjeverne ćelije nalazi se dugačka nadsvedena odaja sačinjena od vapnenačkih blokova. Slična odaja, također izgrađena od vapnenca ali oštećena krova, nalazi se južno od velikih ulaznih vrata. Konačno, čitavo je zdanje izvana zatvoreno zidom od vapnenca kojim na taj način završava niz unutarnjih pravokutnika - odnosno, pravokutnih zidova, pravokutnoga jarka, pravokutnoga podnožja.

Još jedna neobična značajka Osireiona jest to da nije smješten u ravnini s kardinalnim točkama. Umjesto toga, poput Ulice mrtvih u Teotihuacanu u Meksiku, orijentiran je prema sjeveroistoku. Budući da je drevna egipatska civilizacija bila dovoljno napredna da izgradi građevine točno okrenute

Rekonstrukcija Osireiona.

prema stranama svijeta, čini se nevjerojatnim daje njegov položaj bio slučajan. Osim toga, i Hram Setija L, iako viši za 15 m od Osireiona, također je smješten na istoj osi - što ponovno nije slučajno. Pitanje glasi: *Koja je od tih dviju građevina starija?* Prati li os Osireiona os Hrama Setija I. ili obrnuto? Taj je problem nekoć izazivao mnoge kontroverze i rasprave. Ugledni arheolozi su u svojim raspravama, koje su nalikovale raspravama o Sfingi i Hramu u dolini, prvotno zaključili da je Osireion iznimno stara građevina. Isto stajalište prof. Navillea izneseno je u londonskome listu *Times*, 17. ožujka 1914.:

"Navedeni spomenik potiče značajna pitanja. Budući da nalikuje Hramu Sfinge [kako se tada nazivao Hram u dolini] zaključuje se da je nastao u doba kada su se građevine izgrađivale od velikoga kame-

nja bez ikakvih ukrasa. To je karakteristika najstarije arhitekture drevnoga Egipta. Usudio bih se ustvrditi da ga s pravom možemo nazvati najstarijom kamenom građevinom u Egiptu."

Naville je bio oduševljen "veličinom i strogom jednostavnošću središnje dvorane spomenika, u kojoj se nalaze izvanredni granitni monoliti", te "snagom tih drevnih ljudi, koji su uspjeli s velikih udaljenosti donijeti i pomicati tako divovsko kamenje". Osim toga, pretpostavio je da je izvorna funkcija Osireiona vjerojatno bila sljedeća: "To golemo zdanje očito je služilo kao golem rezervoar u koji se spremala voda tijekom sezonskih poplava Nila. Neobično je da ono što smatramo početkom arhitekture nije ni hram ni grobnica, nego divovski bazen, ili vodovod."

To je zaista neobično i zahtijeva pomno istraživanje, a Naville se nadao da će ga poduzeti sljedeće sezone iskopavanja. Nažalost, počeo je Prvi svjetski rat i u Egiptu se nekoliko godina nisu mogla poduzimati nikakva iskopavanja. Tek je 1925. Fond za istraživanje Egipta ondje poslao drugu ekipu, koju je predvodio mladi egiptolog Henry Frankfort.

Frankfortove činjenice

Prije no što je postao veoma ugledan kao profesor pretklasične starine pri Sveučilištu u Londonu, Frankfort je od 1925. do 1930. vodio detaljna iskopavanja i čišćenja područja Osireiona. Tijekom tih radova otkrio je nekoliko dokaza koji su, po njegovu mišljenju, određivali datum izgradnje građevine:

1. Granitno užljebljenje na vrhu sjeverne strane glavnoga ulaza u središnju dvoranu, na kojemu se nalazila kartuša Setija I.
2. Slično užljebljenje na unutarnjoj strani istočnoga zida središnje dvorane.
3. Astronomski prikazi i natpisi Setija I. urezani na reljefu na stropu sjeverne odaje.
4. Ostaci sličnih prikaza u južnoj odaji.
5. Ostrakon (komadić glinene pločice) pronađen na ulaznome hodniku, a na kojemu je napisano: "Seti služi Ozirisu".

Čitatelj će se prisjetiti događaja koji su dramatično promijenili znanstveno stajalište o starosti Sfinge i Hrama u dolini (bilo je to otkriće dvaju kipova i jedne kartuše, koje su znanstvenici iz određenih razloga povezali

s Refrenom). Frankfortova otkrića u Abidosu na jednak su način utjecala na uvjerenja o starosti Osireiona. Godine 1914. znanstvenici su ga smatrali "najstarijom kamenom građevinom u Egiptu". No, do 1933. bili su uvjereni da potječe iz razdoblja vladavine Setija I. - oko 1300. god. pr. Kr. - te da predstavlja njegov kenotaf (simbolična grobnica podignuta kao uspomena na pokojnika čije se tijelo nalazi drugdje, op. prev.).

Sljedećih deset godina od te "spoznaje" u uobičajenim se egiptološkim tekstovima Osireion pripisivao Setiju I., kao da se radi o činjenici potvrđenoj iskustvom ili istraživanjima. Međutim, to nije bila činjenica nego Frankfortovo tumačenje njegova dokaza.

Međutim, činjenica jest da se neki natpisi i ukrasi, koji se odnose na Setija, pojavljuju u inače potpuno nepoznatoj građevini. Zbog toga se jedino moglo zaključiti, što je učinio Frankfort, da je tu građevinu izgradio upravo Seti. Drugo moguće objašnjenje jest da su oskudni ukrasi, kartuše i natpisi koje je Frankfort otkrio, postavljeni u Osireion za vrijeme njegove obnove i restauracije koju je poduzeo Seti (čime se zaključuje da je građevina već tada bila veoma stara, kako je pretpostavio Naville i ostali).

Koje su prednosti i nedostaci tih potpuno suprotnih pretpostavki prema kojima je Osireion: a) najstarija građevina u Egiptu, te b) građevina iz razdoblja Novoga kraljevstva?

Egiptolozi kao jedinu istinu prihvaćaju da je Osireion kenotaf Setija I. Međutim, pomnijim razmatranjem uočavamo da kartuše i natpisi, koji potvrđuju tu tvrdnju, ne dokazuju ništa. Zaista, taj dokaz dijelom i pobija Frankfortovo mišljenje. "Seti služi Ozirisu" natpis na ostrakonu ne zvuči kao veličanje djela izvornoga graditelja nego kao veličanje onoga tko je obnovio, a možda i nadogradio, drevnu građevinu koja se povezuje s Ozirisom, bogom Prvoga doba. Osim toga, previdjela se i sljedeća značajka. Južna i sjeverna odaja, u kojima se nalaze ukrasi i natpisi koji se odnose na Setija I., leže *izvan* šest metara debeloga zida koji okružuje veliko, neukrašeno megalitsko središte građevine. To je navelo Navillea da pretpostavi (iako je Frankfort to mišljenje zanemario) da dvije odaje "nisu izgrađene u isto vrijeme kao i ostatak građevine" nego da su dodane mnogo poslije, u doba vladavine Setija I. "vjerojatno kada je izgrađen njegov hram".

Ukratko. Pretpostavka b) temelji se uglavnom na Frankfortovim tumačenjima dijelica neutemeljenih dokaza.

Pretpostavka a) - da je osnovna građevina izgrađena tisućljeće prije Setija - temelji se na samoj arhitekturi Osireiona. Na temelju sličnosti s Hramom u dolini Naville je pretpostavio da je Osireion "nastao u doba kada se gradilo od velikoga kamenja bez ikakvih ukrasa". Na isti način, Margaret

Murray je do kraja života ostala pri stajalištu da Osireion nije kenotaf (osobito ne Setija I.). Tvrdila je sljedeće:

"Izgrađen je kako bi se u njemu slavili Ozirisovi misteriji te je zato jedinstvena među svim sačuvanim građevinama u Egiptu. Jasno je da je veoma stara jer veliki kameni blokovi upućuje na razdoblje Staroga kraljevstva; velika starost može se uočiti i po jednostavnosti same građevine. Ukrase je dao postaviti Seti I., koji je na taj način i položio pravo na nju. Međutim, budući da su faraoni često prisvajali građevine svojih preteča, ostavljajući u njima svoja imena, ta činjenica ne može pružati nikakav dokaz. Starost egipatskih građevina ne utvrđuje se imenom kralja nego upravo stilom izgradnje, karakterističnim zidanim konstrukcijama i načinom obrade kamena."

Navedenome je upozorenju Frankfort mogao obratiti veću pozornost. Konačno, ipak je o svome kenotafu rekao sljedeće: "Moramo priznati da u Egiptu ne postoji slična građevina iz razdoblja Devetnaeste dinastije."

Međutim, ne radi se samo o Devetnaestoj dinastiji. Osim Hrama u dolini i ostalih divovskih građevina u Gizi, nijedna druga građevina *iz bilo kojega doba* egipatske duge povijesti ni približno ne nalikuje Osireionu. Ta skupina građevina načinjenih od golemih megalita, koje navodno potječu iz Staroga Kraljevstva, zaista pripada jedinstvenoj kategoriji. Ne nalikuju nijednom drugom poznatom graditeljskome stilu i nijednoj se ne može precizno utvrditi podrijetlo.

Ne bismo li upravo to i očekivali od građevina koje nisu izgradili povišni faraoni nego oni koji su vladali u pretpovijesno doba? Nije li neobično što se Sfinga, Hram u dolini te, konačno, Osireion nejasno povezuju s imenima nekih faraona (Kefrena i Setija I.), bez ikakvih uvjerljivih *dokaza* da su upravo oni tvorci tih građevina? Ne upućuju li te slabe povezanosti na obnovitelje željne prisvojiti drevne i svete spomenike, a ne na njihove izvorne graditelje - tko god da su oni bili i u koje god doba da su živjeli?

Plovidba morem pijeska i vremena

Želio sam proučiti još jednu zagonetku prije no što smo napustili Abidos. Ležala je u pustinji otprilike 1 km sjeverozapadno od Osireiona na pijesku zatrpanome humcima drevnih grobova.

Izvan tih grobova, od kojih su neki potjecali iz ranoga dinastičkoga i preddinastičkoga razdoblja, nadmoćno su vladali bogovi-šakali Anubis i

Upuata. Vodiči duša mrtvih imali su glavnu ulogu u Ozirisovim misterijima, koji su se svake godine odigravali u Abidosu - i to vjerojatno veoma dugo u drevnoj egipatskoj povijesti.

Čini se da ti misteriji još uvijek imaju smisao. Konačno, što je Osireion nego velika, neodgonetnuta tajna, misterij, koji je zasluživao mnogo više pozornosti no što su mu je poklonili znanstvenici? Što predstavlja dvanaest brodova visokih pramaca, koji su zakopani u pustinji? I oni su tajna koja uzvikuje i žudi za rješenjem!

Prolazio sam poljem grobova iz doba bogova-šakala jer sam želio vidjeti mjesto gdje su zakopani brodovi:

"Guardian", London, 21. prosinca 1991.: Trinaest kilometara od Nila otkrivena je zakopana flota kraljevskih brodova starih 5000 godina. Američki i egipatski arheolozi pronašli su u Abidosu 12 velikih drvenih brodova. Stručnjaci tvrde da su brodovi - koji su dugački između 15 m i 18 m - stari otprilike 5000 godina, po čemu su najstariji kraljevski i inače najstariji brodovi ikada otkriveni na svijetu. Stručnjaci tvrde da su brodovi, koji su otkriveni u rujnu, pokapani kako bi se njima prenosile duše faraona. "Nikada nismo očekivali da ćemo otkriti takvu flotu brodova, osobito ne toliko daleko od Nila", rekao je David O'Connor, vodič ekspedicije i kustos Egipatskoga odjela na Sveučilišnome muzeju pri Sveučilištu u Pennsylvaniji."

Ti su brodovi bili zakopani u sjeni divovskoga dvorišta ograđenoga opekama od blata, za koje se pretpostavljalo da predstavlja hram-mrtvačnicu Khasekhemwija, faraona Druge dinastije, koji je vladao u 27. st. pr. Kr. Međutim, O'Conner je bio uvjeren da brodovi nisu bili izravno povezani s Khasekhemwijem nego s obližnjim (veoma ruševnim) "dvorištem za pogrebni kult koje je dao izgraditi faraon Djer početkom Prve dinastije. Groblja brodova vjerojatno nisu nastala prije toga razdoblja te su možda zaista izgrađena za vladavine Djera, no to tek treba utvrditi."

Pustinjom je iznenada zapuhao jak vjetar. Nakratko sam se sklonio u zavjetrinu uz zidove Khasekhemwijeve dvorišta, blizu mjesta na kojemu su arheolozi s Pennsylvanijskoga sveučilišta, iz sigurnosnih razloga, ponovno zakopali dvanaest tajanstvenih brodova, koje su otkrili 1991. godine. Zbog nekih prepreka, morali su odgoditi njihovo ponovno otkopavanje 1992. i 1993.

Za potrebe mojih istraživanja O'Conner mi je poslao službeni izvještaj o iskopavanjima 1991. te je spomenuo da su neki brodovi vjerojatno bili dugački i 20 m. Dodao je da su grobovi u kojima su se nalazili brodovi

prvotno zacijelo ostavljali snažan dojam. Bili su načinjeni od opeka i imali su oblik brodova, a početkom dinastičkoga razdoblja sigurno su se nalazili iznad razine okolne pustinje:

"Svaki grob izvorno je bio obložen debelim slojem blatnoga gipsa i kreča za bijeljenje. Bio je to prekrasan prizor: dvanaest (ili više) velikih brodova usidrenih u pustinji, koji svjetlucaju obasjani jarkim egipatskim suncem. Čini se da su ti brodovi zaista bili usidreni, budući da su uz krmu ili pramac nekoliko grobova-brodova pronađeni mali kameni blokovi nepravilna oblika. To kamenje ondje nije moglo biti postavljeno prirodnim putem, slučajno ili nasumce nego upravo namjerno. Možemo ih smatrati "sidrima" pomoću kojih su brodovi "usidreni".

Kao i kada je pokraj Velike piramide u Gizi otkriven 42 m dug preoceanski brod (vidi 33. poglavlje), jedna je činjenica o abidoskim brodovima bila odmah jasna - ti su brodovi mogli ploviti preko najvećih valova i kroz najgore oluje na otvorenim morima. Prema stajalištu Cheryl Haldane, nautičke arheologinje pri Sveučilištu A-and-M u Texasu, ti su brodovi pokazivali "visok stupanj tehnologije vješto spojen s otmjenošću". Dakle, kao i brod iz Piramide, flotu iz Abidosa (koja je bila starija najmanje 500 godina) izgradio je narod koji je postojao u Egiptu od samih početaka njegove 3000 godina duge povijesti, tijekom koje je uspio stvoriti dugu pomorsku tradiciju. Osim toga, najstarije slikanje na zidovima u dolini Nila, koje potječu iz razdoblja otprilike 1500 godina prije pokapanja flote iz Abidosa (oko 4500. god. pr. Kr.) prikazuju iste duge i elegantne brodove s visokim pramcem.

Možemo li povezati drevne pomorce s urođenicima doline Nila u nekome neodređenome razdoblju prije službenoga početka povijesti oko 3000. god. pr. Kr.? Ne bi li time objasnili neobičnu i paradoksalnu - ali i dugotrajnu - egipatsku opsesiju brodovima u pustinji (a time i spominjanja, kako se čini naprednih, brodova u Tekstovima iz piramide, u kojima se na jednome mjestu opisuje brod duži od 600 m)?

Postavljajući ta pitanja, nisam nimalo dvojio da je u drevnome Egiptu postojao religijski simbolizam prema kojemu su, kako egiptolozi neprestano ističu, brodovi sredstva za prijenos faraonove duše. Bez obzira na to, taj simbolizam ne objašnjava visoku tehnologiju kojom su izgrađeni zakopani brodovi; tako napredni oblici brodova mogu biti proizvod dugotrajnoga tehnološkog razvitka. Nije li moguće makar i na trenutak pretpostaviti da su brodovi iz Gize i Abidosa bili dio kulturnoga naslijeđa naprednog pomorskog naroda,

dakle, ljudi, koji nisu bili poljoprivrednici poput drevnih Egipćana koji su obitavali uz rijeku?

Ti pomorci sigurno su bili i navigatori koji su se u plovidbi oceanima orijentirali po zvijezdama i koji su možda razvili vještinu izrade preciznih zemljovida i pomorskih karata.

Jesu li možda bili i graditelji i klesari, koji su se u radu osobito koristili poligonalnim, megalitskim kamenim blokovima, poput onih u Hramu u dolini i Osireionu?

Jesu li, isto tako, možda bili povezani s legendarnim bogovima Prvoga doba, koji su u Egipat donijeli civilizaciju ali i astronomiju, graditeljstvo, matematiku, pismo i mnoštvo drugih vještina i darova od kojih je najznačajniji bio dar poljoprivrede?

Postoji dokaz o nevjerojatno ranom razvoju poljoprivrede u dolini Nila u razdoblju kada je sjevernu Zemljinu polutku zahvatio kraj posljednjega ledenoga doba. Taj karakterističan egipatski veliki napredak mogao se dogoditi samo pod utjecajem novih ideja iz još nepoznatoga izvora.

Jedanaesto tisućljeće pr. Kr.

Da ne postoje dojmivi mitovi o Ozirisu i da se taj božanski prosvjetitelj, znanstvenik i zakonodavac ne pamti u mitovima po tome što je u drevno i izmišljeno Prvo doba uveo poljoprivredu u dolinu Nila, tada vjerojatno ne bi bila zanimljiva ni činjenica da je u Egiptu oko 13 000.-10 000. god. pr. Kr. vladalo razdoblje "prijevremenoga poljoprivrednoga razvoja" - vjerojatno najranija poljoprivredna revolucija u povijesti.

Kako smo vidjeli u prethodnim poglavljima, izvori kao što su Kamen iz Palerma, Maneto i Torinski papirus sadrže nekoliko različitih i povremeno kontradiktornih kronologija. Svi se oni, doduše, da su tijekom Ozirisova Prvoga doba: Egiptom vladali bogovi. Osim toga, ti izvori osobitu pozornost posvećuju *11. tisućljeću pr. Kr.*, precesijskome dobu Lava, kada je golemi ledeni pokrivač na sjevernoj polutki konačno počeo svoje posljednje i dramatično otapanje.

Dokazi koje su od 70-ih godina 20. st. skupili geolozi, arheolozi i pretpovjesničari poput Michaela Hoffmana, Fekrija Hasana i prof. Freda Wendorffa potvrdili su da je 11. tisućljeće zaista bilo veoma značajno razdoblje egipatske pretpovijesti, jer je tada čitava dolina Nila trpjela goleme razorne poplave. Prema stajalištu Fekrija Hassana, možda je veliki skok u razvitku poljoprivrednih metoda posljedica tog dugog niza prirodnih katastrofa, koje su vrhunac dostigle otprilike 10 500. god. pr. Kr. (a povremeno su se nastajale otprilike do 9000. god. pr. Kr.).

U svakome slučaju, taj je poljoprivredni pokus *doista* bio završen (ma iz kojih razloga) a, kako se čini, nije ponovno poduzet još barem sljedećih 5000 godina.

Nagli početak

Egipatsku takozvanu "paleolitsku poljoprivrednu revoluciju" obavlja nešto veoma tajanstveno. Slijedi nekoliko osnovnih činjenica, navedenih u standardnoj literaturi (Hoffmanovo djelo *Egypt before The Pharaohs (Egipat prije faraona)* i djelo Wendorffa i Schilda *Prehistory of the Nile Valley (Pretpovijest doline Nila)*) o velikome napretku koji se neobjašnjivo dogodio krajem posljednjega ledenoga doba:

1. "Ubrzo nakon 13 000. god. pr. Kr. u kasnome se paleolitiku pojavljuje brusni kamen i srpovi s ulaštenim i sjajnim oštricama (zbog silikata koji je nastao rezanjem drški a koji se priljepio za oštricu). Proizlazi da se brusni kamen koristio u pripremi biljne hrane."
2. "Istodobno se na mnogim područjima uz rijeku lovila riba, koja je ubrzo postala sporedan izvor hrane, što se zaključuje po neotkrivenim ostacima ribljih kostiju: "Ribolov je postao sve manje značajna djelatnost jer su otkriveni novi izvori hrane, odnosno žitarice. Pronađeni ostaci peluda upućuju na ječam, a velike količine peluda iz trave, za koji je pokusom utvrđeno da pripada ječmu, odjednom se u obliku peluda pojavio neposredno prije prvih naseobina u tome području..."
3. "Baš kao što su se prvi oblici poljoprivrede u dolini Nila krajem paleolitika naglo razvili, tako su naglo i propadali. Nitko ne zna što je tome bio uzrok, ali otprilike nakon 10 500. god. pr. Kr. srpovi i brusno kamenje su nestali, a ponovno su se pojavili u čitavome Egiptu poslije paleolitika kod lovačkih, ribarskih i skupljačkih naroda koji su upotrebljavali kameni alat."

Bez obzira na oskudnost dokaza, jasno je da je u Egiptu oko 13 000. god. pr. Kr. počelo zlatno doba poljoprivrede, koje je naglo završilo sredinom 11. tisućljeća pr. Kr. Taj je proces naglo počeo uvođenjem već udomaćenoga ječma u dolinu Nila, što je uskoro bilo popraćeno i stvaranjem poljoprivrednih naseobina ljudi koji su iskorištavali taj novi izvor hrane. Te poljoprivredne zajednice raspolagale su jednostavnim ali veoma djelotvornim poljoprivrednim alatom i ostalom opremom. Međutim, nakon 11. tisućljeća pr. Kr. uslijedilo je dugo razdoblje ponovnoga povratka na primitivnije načine života.

Naša mašta može slobodno lutati tim dalekim vremenskim razdobljima u potrazi za objašnjenjem - no, sva ta objašnjenja bila bi puka nagađanja. Činjenica jest da nijedan dokaz ne potvrđuje kako su poljoprivrednu revo-

luciju u paleolitskome Egiptu potaknule lokalne zajednice. Upravo suprotno, čini se da je ta revolucija u njih bila usađena. Međutim, ono što je iznenada usađeno, također može u izmijenjenim uvjetima biti iznenada odbačeno. Tako je, čini se, i poljoprivreda u Egiptu bila "odbačena" nakon velikih poplava Nila u 11. tisućljeću pr. Kr.

Promjena klime

Kakva je u to doba bila klima?

U prethodnim smo poglavljima spomenuli da je Sahara, koja je prilično mlada pustinja, u 10. tisućljeću pr. Kr. bila zelena savana. Ta savana, puna jezera i lovišta, protezala se većim dijelom Gornjega Egipta. Sjevernije od nje, područje oko Delte bilo je močvarno, ali prepuno velikih i plodnih otoka. Klima je općenito bila mnogo hladnija, bilo je više oblaka i *kiše* nego danas. Zaista, dvije do tri tisuće godina prije, te otprilike 1000 godina nakon 10 500. pr. Kr. neprestano je kišilo. Zatim su uslijedile poplave. Poslije njih nastupilo je iznimno sušno razdoblje, koje je potrajalo otprilike do 7000. god. pr. Kr. Tada je nastupilo neolitsko subpluvijalno razdoblje, sa 1000 godina jakih kiša te 3000 godina umjerenih kiša - dakle, uvjeti idealni za poljoprivredu: "Pustinje su procvale i ljudi su se naseljavali na područjima na kojima uskoro nije moglo opstati toliko mnogobrojno stanovništvo."

Međutim, početkom dinastičkoga razdoblja, oko 3000. god. pr. Kr., klima se ponovno promijenila i nastupilo je novo sušno razdoblje - koje traje i danas.

To je, ukratko, klimatska pozornica na kojoj su se odigravali misteriji egipatske civilizacije: kiše i poplave između 13 000. i 9500. god. pr. Kr.; sušno razdoblje do 7000. god. pr. Kr.; ponovno kiše (iako rjeđe) otprilike do 3000. god. pr. Kr.; te, konačno, dugo sušno razdoblje.

Radi se o golemome vremenskoj razdoblju, no ako u njemu nastojimo pronaći zlatno Prvo doba bogova, moramo se okrenuti tajanstvenim prvim počecima poljoprivrede, dobu velikih kiša i potopa između 13 000. i 10 500. god. pr. Kr.

Nevidljiva povezanost?

To razdoblje nije bilo značajno samo za drevne Egipćane, nego i za mnoge druge narode u ostalim dijelovima svijeta. Kako smo vidjeli u IV.

dijelu, ono je bilo obilježeno dramatičnim promjenama klime, naglim rastom razine mora, pomicanjima zemlje, potopima, vulkanskim erupcijama, kišama smole i zamračenim nebom, a u tim su uvjetima zacijelo nastali mnogi kataklizmički mitovi.

Je li to zaista bilo doba kada su, kako govore legende, među ljudima obitavali "bogovi"?

Viracoches su se nazivali ti bogovi u bolivijskome Altiplanu i povezivali su ih s veličanstvenim megalitskim gradom Tiahuanacom, koji je vjerojatno postojao i prije velikih potopa u Andama u 11. tisućljeću pr. Kr. Nadalje, prof. Arthur Posnansky smatra da, iako su se vode nakon potopa povukle, "kultura iz Altiplana više nije dostignula visok stupanj razvoja nego je zapala u potpunu i konačnu dekadenciju."

Naravno, Posnanskyjevi su zaključci sporni i zahtijevaju procjenu. Bez obzira na to, zanimljivo je da su i na području Altiplana i u Egiptu u 11. tisućljeću pr. Kr. harali razorni potopi. Osim toga, na oba područja otkriveni su znakovi prema kojima su se veoma rano provodili poljoprivredni pokusi - koji su se vjerojatno temeljili na novim poljoprivrednim metodama - ali koji su ubrzo bili i napušteni. Konačno, na oba područja postoje građevine kojima se ne može utvrditi starost: primjerice, Puma Pumku i Kalasasaya u Tiahuanacu, za koje Posnansky tvrdi da su izgrađeni 15 000. god. pr. Kr., te megalitske građevine u Egiptu poput Osireiona, Velike sfinge i Kefrenova hrama u dolini, za koje su John West i geolog Robert Schoch s Bostonskoga sveučilišta na temelju geoloških nalaza utvrdili da potječu iz 10 000. god. pr. Kr.

Postoji li možda nevidljiva povezanost između tih prekrasnih i zagonevnih spomenika, neobjašnjivih poljoprivrednih pokusa provedenih između 13 000. i 10 000. god. pr. Kr. i legendi o božanskim prosvjetiteljima poput Ozirisa i Viracoches?

"Gdje se nalazi ostatak te civilizacije?"

Kada smo konačno krenuli iz Abidosa u Luksor, gdje smo se namjeravali sastati s Johnom Westom, shvatio sam da bi navedena povezanost dobila smisao ako bi se konačno odgonetnula starost drevnih spomenika. Drugim riječima, ako je Westov geološki dokaz potvrdio da je Sfinga starija od 12 000 godina, povijest ljudske civilizacije trebala bi se ponovno napisati. Tada bi svi drugi neobični, drevni otisci bogova koji se neprestano pojavljuju u svim područjima svijeta, kao i osjećaj da postoji nevidljiva povezanost između navodno nepovezanih civilizacija konačno dobili smisao.

Kada je West 1992. iznio svoj dokaz na godišnjoj sjednici Američke udruge za napredak znanosti (American Association for the Advancement of Science - AAAS), egiptolog sa Sveučilišta u Chicagu i direktor Projekta za kartiranje Gize, Mark Lehner, održao je javnu raspravu i - na iznenađenje svih prisutnih - nije mogao pronaći nijedan uvjerljiv protudokaz. "Kada tvrdite nešto toliko složeno, primjerice da Sfinga potječe iz 9000. ili 10 000. god. pr. Kr.", zaključio je Lehner:

"time, naravno, implicirate da je u tome razdoblju postojala visoka civilizacija sposobna izgraditi Sfingu. Dakle, arheolozi trebaju postaviti sljedeće pitanje: Ako je Sfinga zaista nastala tada, gdje se onda nalazi ostatak te civilizacije, gdje je ostatak te kulture?"

Lehner, naravno, nije shvatio smisao.

Ako Sfinga doista potječe iz 9000. ili 10 000. god. pr. Kr., dokazati da je zaista postojala civilizacija koja ju je napravila ne može West nego egiptolozi i arheolozi koji moraju odgovoriti na pitanje zašto su toliko dugo griješili.

Može li West dokazati starost Sfinge?

Sfinga

"Egiptolozi su", tvrdi John West, "posljednji ljudi na svijetu koji bi priznali da postoje nepravilnosti."

U Egiptu, naravno, postoji mnogo nepravilnosti. Međutim, West je u tome trenutku mislio na nepravilnosti u vezi s piramidama Četvrte dinastije: te su nepravilnosti neobične zbog događaja koji su se zbivali u razdoblju III., V. i VI. dinastije. Zoserova Stepenasta piramida u Saqqari (III. dinastija) veličanstveno je zdanje, no izgrađena je od prilično malih kamenih blokova koje je moglo nositi samo pet, šest ljudi, a niti njezine unutrašnje odaje nisu graditeljski kvalitetne. Piramide Pete i Šeste dinastije (iako su iznutra ukrašene Tekstovima iz piramide) također su bile veoma loše izgrađene tako da su danas od njih ostale gotovo samo gomile krša. Međutim, piramide u Gizi, koje su izgrađene u doba Šeste dinastije izvanredno su vješto sagrađene i više-manje netaknute.

West je smatrao da su egiptolozi upravo tim činjenicama trebali posvetiti veću pozornost: "Protuslovan je sljedeći scenarij: izgradnja bezvrijednih piramida koje su graditeljski nekvalitetne i iznenadna izgradnja nevjerojatnih piramida koje su graditeljski gotovo potpuno savršene, te ponovno iznenadna izgradnja nekvalitetnih piramida. To jednostavno nema smisla. Sličan scenarij mogao bi se odnositi na automobilsku industriju - kada bi se, primjerice, najprije izumio model T Fordova automobila te model Porscheova automobila iz 1993., te kada bi se zatim iznenada, zaboravljajući način na koji su napravljeni navedeni automobili, ponovno izradio Fordov model T... Civilizacije ne djeluju na taj način."

"Što želite time reći?", upitao sam ga, "Tvrdite li da piramide Četvrte dinastije nisu tada nastale?"

"Smatram da nisu. Ne izgledaju poput nastamba koje se nalaze ispred njih. Ne nalikuju nijednoj drugoj građevini iz Četvrte dinastije. Jednostavno se ondje ne uklapaju..."

"Zar ni Sfinga?"

"Čak ni Sfinga. No, značajno je da ne moramo nagađati što se Sfinge tiče. Možemo dokazati da je izgrađena mnogo prije razdoblja Četvrte dinastije."

John West

Od našega prvog posjeta Egiptu, Santha i ja smo postali obožavatelji Johna Anthonyja Westa. Sa sobom uvijek nosimo njegovu knjižicu *The Traveller's Key to Ancient Egypt (Vodič za putovanje drevnim Egiptom)*, koja je izniman i nužan uvod u tajne te tajanstvene zemlje. Osim toga, njegovi znanstveni radovi, osobito djelo *Serpent in the Sky (Zmija na nebu)*, potaknuli su nas da razmislimo o revolucionarnoj mogućnosti da se egipatska civilizacija - sa svojim raznovrsnim navještajima napredne znanosti - možda *nije* posve razvila u dolini Nila nego je bila dio naslijeđa neke drevnije, veće i još nepoznate civilizacije "koja je postojala tisućama godina prije dinastičkoga razdoblja Egipta i svih drugih poznatih civilizacija."

West je visok muškarac snažne građe, koji je upravo ušao u šesto desetljeće života. Kada smo se susreli s njime, lice mu je ukrašavala uredno podrezana brada, bio je odjeven u safari-odijelo boje pijeska, a na glavi je nosio neobičnu kacigu iz 19. stoljeća. Odisao je mladenačkom snagom, a oči su mu pomalo vragoljasto iskrile.

Sjedili smo na palubi jahte koja plovi Nilom, a koja je bila usidrena samo nekoliko metara nizvodno od hotela Winter Palace. Preko rijeke, s naše desne strane, iza grebena u Dolini kraljeva zalazilo je žarko crveno sunce. Na istoku su ležale veličanstvene ruševine hramova u Luksoru i Karnaku. Pod sobom smo osjećali snagu valova koji su zapljuskivali o trup broda koji je plovio prema dalekoj delti.

Svoju teoriju o starosti Sfinge West je prvi put iznio u knjizi *Serpent in the Sky*, u kojoj je na sveobuhvatan način objasnio djelo francuskoga matematičara R.A. Schwallera de Lubicza. On je tijekom istraživanja u Hramu u Luksoru između 1937. i 1952. otkrio matematički dokaz da su egipatska znanost i kultura bile mnogo naprednije nego što to smatraju suvremeni znanstvenici. Međutim, kako je West objasnio, taj dokaz je bio napisan "nerazumljivim, složenim i potpuno beskompromisnim jezikom ... Malo će čitatelja

uspjeti protumačiti Schwallera. To bi pomalo nalikovalo pokušajima proboja u fiziku bez prethodne izobrazbe."

Schwaller je objavio dvije temeljne knjige o toj temi, izvorno napisane na francuskome. To je *Temple de l'Homme*, knjiga u tri golema sveska u kojoj se usredotočava na Luksor. Mnogo općenitija knjiga *Roi de la theocratie Pharaonique*, koja je na engleski prevedena kao *Sacred Science (Sveta znanost)*, a Schwaller u njoj ukratko opisuje razdoblje razornih potopa i kiša u Egiptu u 11. tisućljeću pr. Kr. Na to je dodao:

"Velika je civilizacija sigurno postojala prije velikih voda, koje su preplavile Egipat, što navodi da pretpostavimo kako je već tada postojala i Sfinga, uklesana u kamenu zapadnoga grebena u Gizi. Sfinga je to čije lavlje tijelo, ali ne i glava, pokazuje nedvojbene znakove erozije vodom."

Dok je radio na svojoj knjizi *Serpent in the sky*, Westa je osobito zaintrigirala navedena Schwallerova napomena te ju je odlučio i slijediti: "Shvatio sam da ako bih uspio iskustveno potvrditi Schwallerovu neobveznu tvrdnju, tada bih raspolagao uvjerljivim dokazom da je u iznimno drevno doba doista postojala nepoznata civilizacija."

"Na koji način?"

"Kad se ustanovi da je voda uzrokovala eroziju Sfinge, odgovor će se nametnuti sam po sebi. Taj odgovor bio bi jasan svakome tko čita *National Enquirer* ili *News of the World*. Dapače, gotovo je smiješno koliko bi bio jednostavan. Pretpostavlja se da je Sfingu dao izgraditi Kefren oko 2500. god. pr. Kr., no od početka dinastičkoga razdoblja, otprilike od 3000. god. pr. Kr., u Gizi jednostavno nije bilo dovoljno kiše koja je mogla toliko erodirati tijelo Sfinge. Zbog toga se moramo vratiti u razdoblje prije 10 000. god. pr. Kr. kada je klima u Egiptu bila dovoljno vlažna da utječe na velike promjene na tijelu Sfinge. Iz toga slijedi da je Sfinga sigurno izgrađena prije 10 000. god. pr. Kr., a budući da predstavlja iznimno napredno umjetničko djelo, zacijelo ju je stvorila visoka civilizacija."

"Ali, John", upitala je Santha, "kako možete biti sigurni da je erozija doista bila uzrokovana kišom? Nisu li pustinjski vjetrovi mogli imati jednak učinak? Konačno, čak i ortodoksni egiptolozi priznaju da Sfinga postoji već gotovo 5000 godina. Nije li to dovoljno dugo razdoblje da vjetrovi ostave takve erozivne posljedice?"

"Naravno, to je bila jedna od prvih mogućnosti koju sam morao isključiti. Kada bih mogao pokazati da vjetrovima nanesen abrazivan pijesak

nikako nije mogao dovesti Sfingu u današnje stanje, tada bi bilo nepotrebno dublje razmatrati pretpostavku o eroziji vodom."

Geologija Roberta Schocha: Odgonetanje Sfinge

Pokazalo se da je ključna tema razmatranja bio dubok jarak koji sa svih strana okružuje spomenik: "Budući da se Sfinga nalazi u udubini", objasnio je West, "u razdoblju od nekoliko desetaka godina ona bi bila potpuno zatrpana pijeskom. Tijekom povijesti često je bila ostavljena u takvome stanju. Naime, na temelju nekih natpisa i povijesnih ekstrapolacija moguće je dokazati da je u posljednjih 4500 godina od kada ju je navodno izgradio Kefren, Sfinga bila gotovo 3300 godina do vrata zatrpana pijeskom. To znači da je njezino tijelo bilo pod utjecajima vjetra otprilike samo 1000 godina; u preostalome razdoblju od pustinjskih ju je vjetrova štitio pješčani pokrivač. Dakle, ako je Sfingu doista u Starome kraljevstvu izgradio Kefren, te ako su vjetrovi bili toliko jaki da su je mogli oštetiti u tako kratkome razdoblju, tada bi i ostale okolne građevine iz Staroga Kraljevstva također morale biti erodirane. Međutim, nijedna od njih - čak niti grobovi s hijeroglifima i natpisa koji nedvojbeno potječu iz Staroga Kraljevstva - ne pokazuje jednake tragove vremenskih utjecaja."

To je doista točno. Profesor Robert Schoch, geolog pri Sveučilištu u Bostonu i stručnjak za eroziju stijena, koji je bio značajan u potvrđivanju Westova dokaza, priznavao je navedene razloge. Erozijska Sfinge - kao i okružujućih zidova njenoga "prebivališta" - nije bila uzrokovana vjetrovima nego tisućljetnim jakim kišama koje su padale mnogo prije početka Staroga Kraljevstva.

Nakon što je na konvenciji Američkoga geološkoga društva 1992. svojim kolegama-stručnjacima uvjerljivo objasnio svoja otkrića, Schoch je iste godine to učinio pred mnogo većim i zahtjevnijim slušateljstvom (među kojima su bili i egiptolozi) na godišnjoj sjednici Američke udruge za napredak znanosti. Izlaganje je započeo ističući sljedeće: "Tijelo Sfinge i okolni zidovi jarka u kojemu se nalazi duboko su erodirani i uništeni vremenskim čimbenicima. Oštećenja su mjestimice, osobito na zidovima, debela čak nekoliko metara. Smatram da su ti tragovi erozije veoma duboki i veoma stari te građevini daju valoviti profil."

Takve valovite tragove stratigrafi i paleontolozi smatraju posljedicama "taloženja izazvanih vremenskim utjecajima". Sa Santhinih fotografija Sfinge i okružujućih zidova može se uočiti da ti erozivni tragovi imaju oblik dubokih uspravnih i valovitih vodoravnih pukotina i usjeklina. "Školski primjer",

ustvrdio je Schoch, "onoga što se događa s građevinom od vapnenca kada po njoj tisućama godina udara kiša. Ti erozivni tragovi sigurno su nastali taloženjem poslije kiše."

Vjetar i pijesak svojim bi erozivnim utjecajem oblikovali posve drukčije, vodoravne kanale s oštrim rubovima izdubljenim u mekšim slojevima pogođene stijene. Njihovim utjecajem ni na koji način ne bi mogle nastati uspravne pukotine vidljive na okolnome zidu Sfinge. Njih je mogla oblikovati samo "voda koja teče niz zidove", dakle, velike količine kiše koje su se slijevale padinama Gize duboko u jarak Sfinge. "Kiša je odabrala slaba mjesta na stijeni", objasnio je Schoch, "na kojima je zatim oblikovala te pukotine - što je za mene, kao geologa, jasan dokaz da je eroziju izazvala upravo kiša."

Iako su na nekoliko mjesta skrivene kamenim blokovima koje su postavljali tisućljetni obnovitelji Sfinge, valovite, zaobljene vodoravne usjekline također upućuju na istu pretpostavku. Njih su mogle izdubiti samo dugotrajne velike kiše koje su udarale po gornjim dijelovima te goleme građevine (i slijevale se niz njezine strane). To potvrđuje i činjenica da vapnenac od kojega je isklesana Sfinga nije jedinstven, nego se sastoji od nizova čvrstih i mekih slojeva, a u većinu tih slojeva dublje prodiru izdržljivije stijene nego one manje otporne. Takav izgled nikako nije mogao nastati erozivnim utjecajem vjetra (pod kojim bi se izdubili mekši slojevi stijene) nego je "potpuno nastao 'naglim taloženjem pod utjecajem vremenskih prilika, odnosno jakim udarcima kiše koja se slijevala odozgo'. Više stijene su mnogo izdržljivije, ali one prodiru dublje od manje izdržljivih stijena koje se nalaze na nižim, zaštićenijim razinama."

Konačno, Schoch je na sjednici Američke udruge za napredak znanosti zaključio:

"Poznato je da se Sfinga u pustinjskim uvjetima Sahare može veoma brzo, odnosno čak za nekoliko desetaka godina napuniti pijeskom. Zbog toga se često mora ponovno iskopati, što se i činilo od drevnih vremena. Međutim, na njoj su ipak duboki tragovi erozije. Zato pretpostavljam da su ti tragovi, koji joj daju drugačiji izgled, te karakteristike vidljive na njezinome tijelu i okolnome jarku, nastali veoma davno kada je u zraku bilo mnogo više taloga i vlage te uopće mnogo više kiše na čitavome području Gize."

Schoch je priznao da on nije jedini geolog koji je uočio "na tijelu Sfinge neobične posljedice nagloga taloženja pod utjecajem vremenskih prilika". Međutim, on je bio prvi koji je javno raspravljao o značajnim *povijesnim*

implikacijama tih utjecaja, no uvijek je ostajao u znanstvenome polju geologije:

"Neprestano slušam o tome kako narodi Egipta u preddinastičko doba nisu raspolagali ni tehnologijom ni društvenom organizacijom na temelju kojih bi bili sposobni isklesati tijelo Sfinge. Međutim, kao geolog to ne smatram problemom. Ne želim pozivati na odgovornost, ali smatram da egiptolozi i arheolozi konačno trebaju utvrditi tko je to učinio. Ako se moja *otkrića* suprotstavljaju njihovoj *teoriji* o početku civilizacije, onda je možda došlo vrijeme da se ta teorija ponovno razmotri. Ne tvrdim da su Sfingu izgradili Atlantidani, ljudi s Marsa ili izvanzemaljci. Jednostavno slijedim put znanosti, koji me vodi do zaključka da je Sfinga izgrađena mnogo prije no što se to općenito smatra."

Legendarne civilizacije

Koliko davno?

John West nam je rekao da je vodio "prijateljsku raspravu" sa Schochom o starosti Sfinge: "Schoch oprezno smješta nastanak Sfinge u razdoblje između *najmanje* 5000. i 7000. god. pr. Kr. [neolitsko subpluvijano razdoblje]. Budući da je on profesor geologije na velikome sveučilištu, gotovo da je obvezan zauzeti konzervativno stajalište - a istina je da su između 7000. i 5000. god. pr. Kr. padale velike kiše. Međutim, na temelju mnogih znanstvenih, pa i intuitivnih razloga smatram da se to dogodilo mnogo prije, te da su tragovi erozije na Sfingi nastali početkom kišnoga razdoblja, prije 10 000. god. pr. Kr. Iskreno, da je doista izgrađena između 7000. i 5000. god. pr. Kr. tada bismo sigurno pronašli dokaze o civilizaciji koja ju je stvorila. U Egiptu *jest otkriveno* mnogo dokaza iz toga razdoblja. Iako su, priznajem, za njih vezane mnoge nepravilnosti, većina ih je prilično značajna."

"Tko je, dakle, izgradio Sfingu ako nisu Egipćani iz preddinastičkoga doba?"

"Pretpostavljam da je čitava zagonетка na neki način povezana s legendarnim civilizacijama o kojima govore svjetski mitovi. Vjerojatno znate da je bilo velikih katastrofa, da je preživjelo malo ljudi koji su lutali svijetom, da su povremeno i ponegdje sačuvani djelići znanja ... Slutim da je s time povezana i Sfinga. Ako bih se u to morao kladiti, rekao bih da je izgrađena prije završetka posljednjega ledenoga doba te da je vjerojatno

starija od 10 000. god. pr. Kr., pa čak i 15 000. god. pr. Kr. Više sam nego uvjeren da je *neizmjerno stara*."

Dijelio sam Westovo uvjerenje, kao i egiptolozi iz 19. stoljeća. Bez obzira na to, izgled Sfinge govori protiv tih tvrdnji, jer njezina glava nedvojbeno *nalikuje* glavi faraona. "Ako je zaista tako stara kao što tvrdite", pitao sam Johna, "kako objašnjavate činjenicu da su kipari na njoj isklesali *nemes*, ukras za glavu, i *uraeus*, predmete karakteristične za dinastičko doba?"

"To me nimalo ne zabrinjava. Dapače, kao što znate, egiptolozi se slažu da lice Sfinge nalikuje Kefrenovu licu - što je jedan od razloga da mu i pripisuju izgradnju spomenika. Schoch i ja smo ga pažljivo promotрили i, uspoređujući proporcije glave s ostatkom tijela, zaključili smo da je tijekom dinastičkoga razdoblja bila *nekoliko puta iznova klesana* - i upravo zbog toga izgleda kao da je tada i nastala. No, mi ne mislimo da je ona ikada predstavljala Kefrena. Zbog toga smo pozvali poručnika Franka Dominga, forenzičara iz newyorske policije da temeljito uspoređi lice Sfinge s Kefrenovim kipom u Kairskome muzeju. On je zaključio da Sfinga nikada nije predstavljala Kefrena. No, ne radi se samo o drugačijem licu - vjerojatno se radi i o drugačijoj rasi. Dakle, Sfinga je veoma drevni spomenik koji je u kasnijem razdoblju bio ponovno isklesan. Možda prvotno uopće nije imala ljudsko lice. Možda je uz lavlje tijelo imala i *lice lava*."

Magellan i prva kost dinosaura

Nakon istraživanja u Gizi zanimalo me jesu li Westova otkrića utjecala na sumnje o starosti i nekih drugih njezinih spomenika - osobito takozvana Giza Kefrenova Hrama u dolini.

Rekao mi je: "Smatramo da su i neke druge građevine mnogo starije. Ne mislim samo na Hram u dolini nego i na Hram-grobnicu, zatim vjerojatno postoji nešto u Smenkarovu kompleksu, pa čak mislim i na Kefrenovu piramidu..."

"Što u Smenkarovu kompleksu?"

"Pa, Hram-grobnica. Osim toga, ovdje se koristim samo uobičajenim nazivima piramida."

"O.K. Dakle, mislite li da je moguće da su i piramide stare poput Sfinge?"

"To je teško reći. Mislim da je na mjestu gdje danas stoje piramide nekoć bilo nešto drugo - zbog geometrije. Sfinga je bila dio velikoga plana, a Kefrenova piramida je na taj način možda najznačajnija, jer se sastoji od dvije razine. Možda ste uočili da podnožje ima nekoliko redova *divovskih*

blokova koji stilom nalikuju na one koji sačinjavaju osnovnu zidanu konstrukciju Hrama u dolini. Iznad podnožja ostatak piramide je izgrađen od manjeg kamenja, koje nije toliko precizno postavljeno. No, kada je promatrate, a znate što tražite, odmah uočavate da je izgrađena od dva odvojena dijela. Jednostavno, moram reći da sam gotovo uvjeren kako su veliki kameni blokovi na podnožju postavljeni prvi - u doba izgradnje Sfinge - a da je drugi dio dodan poslije, no da to nije nužno učinio Kefren. Što više razmišljate o tome sve postaje veoma zamršeno. Na primjer, moguće da je postojala civilizacija-posrednik, kako piše u egipatskim tekstovima. U njima se govori o dva dugačka razdoblja. U prvome su Egiptom navodno vladali bogovi - *neteru* - a u drugome su vladali "Horusovi sljedbenici", Shemsu Nor. Dakle, problem je sve zamršeniji. Srećom, međutim, osnovna tvrdnja ostaje ista - Sfingu nije izgradio Kefren. Geološki dokazi potvrđuju da je pakleno mnogo starija."

"Unatoč takvom razmišljanju, egiptolozi se s time ne slažu. Jedan od njihovih dokaza protiv ove tvrdnje, koji je iznio Mark Lehner, glasi otprilike ovako: 'Ako je Sfinga izgrađena prije 10 000. god. pr. Kr., zašto nam ne možete pokazati ostatak civilizacije koja ju je izgradila?' Drugim riječima, zašto, osim nekoliko građevina u Gizi, nemate drugih dokaza da potvrdite postojanje legendarne izgubljene civilizacije? Što kažete na to?"

"Kao prvo, *postoje* građevine izvan Gize - na primjer, Osireion u Abidosu, odakle ste upravo stigli. Smatramo da to nevjerovatno zdanje može imati neke veze s našim istraživanjem. Međutim, čak da Osireion ne postoji, ne bi me zabrinjavao nedostatak drugih dokaza. Naime, pretjerivati u tome da *još nisu otkriveni* dovoljno čvrsti dokazi te zbog toga zanemarivati dokaze o većoj starosti Sfinge, veoma je nerazumno. To bi bilo kao da su pitali Magellana: 'Gdje su ostali tipovi koji su oplovili Zemlju? Naravno, još uvijek je ravna.' Ili da su 1838., kada je otkrivena kost dinosaura, rekli: 'Naravno da ne postoje izumrle divovske životinje. Gdje je ostatak kostura? Pronašli su samo jednu kost.' No, kada je više ljudi shvatilo da je ta kost mogla potjecati samo od izumrle životinje, muzeji u čitavom svijetu su u razdoblju od dvadeset godina bili prepuni kostura dinosaura. Dakle, i ovdje se radi o tome. Nitko nije pomislio tražiti na pravim mjestima. Potpuno sam siguran da će se drugi dokazi pronaći kada ljudi počnu tražiti na pravim mjestima - primjerice, uz obale drevnoga Nila, koje su kilometrima udaljene od današnjih obala, pa čak i na dnu Sredozemnoga mora, koje je tijekom posljednjega ledenoga doba bilo suho."

Problem prijenosa

Pitao sam Johna Westa zašto tvrdi da egiptolozi i arheolozi ne žele razmotriti mogućnost da Sfinga možda odgovara na pitanje o zaboravljenome razdoblju ljudske povijesti.

"Smatram da su oni suviše zabavljeni svojom idejom o linearnome razvoju civilizacije. Teško im je zamisliti da su prije više od 12 000 godina možda postojali ljudi koji su bili mnogo napredniji od nas. Sfinga i geološki dokaz koji potvrđuje njezinu veliku starost te činjenica da je izgrađena tehnologijom koja je u mnogome bila gotovo naprednija od naše, suprotstavljaju se uvjerenju da su se civilizacija i tehnologija razvijale po određenom pravcu, linearno. Čak pomoću najnaprednijih suvremenih pomagala bilo bi nam teško izvesti neke od radova koji su bili potrebni za izgradnju Sfinge. Naime, izgradnja same Sfinge ne bi bila teška - određen broj kipara mogao bi isklesati 1 km dug kip. Međutim, zahtjevna je bila *tehnologija* vađenja i lomljenja kamenja, oslobađanja Sfinge iz njezinih temelja i pomicanje toga kamenja, koji su se iskoristili za izgradnju Hrama u dolini, udaljenoga nekoliko desetaka metara."

To je bila novost: "Želite li reći da su 200 teški kameni blokovi na Hramu u dolini iskopani iz prostora Sfinge?"

"Da, u to nema dvojbe. Geološki, oni pripadaju istoj skupini stijena. Otkopani su, odneseni do mjesta tog Hrama - sam Bog zna na koji način - i od njih su, opet sam Bog zna kako, podignuti 12 m visoki zidovi. Govorim o golemim vapnenačkim blokovima u jezgri građevine, a ne o granitnoj fasadi. Pretpostavljam da je granit dodan poslije, a to je vjerojatno dao učiniti Kefren. No, ako promotrite vapnenačke kamene blokove, vidjet ćete da imaju iste erozivne tragove kao i Sfinga. Dakle, Sfingu i osnovnu kamenu strukturu Hrama u dolini izgradio je isti narod u isto vrijeme - tko god da je taj narod bio."

"Mislite li da je taj narod imao neke veze s Egipćanima iz kasnoga dinastičkoga razdoblja? U knjizi *Serpent in the Sky* pretpostavili ste da se naslijeđe prenosilo."

"To je još uvijek samo pretpostavka. Na temelju naših istraživanja Sfinge mogu sa sigurnošću reći samo to da je u veoma drevnoj povijesti u Egiptu postojala iznimno napredna civilizacija koja je mogla poduzeti tako velike graditeljske pothvate. Zatim, sigurno je da su tada često padale kiše. Tisuću godina nakon toga na istome se mjestu, gotovo niotkuda iznenada pojavila potpuno razvijena faraonska civilizacija. No, ne možemo sigurno tvrditi da je znanje kojim su raspolagali drevni Egipćani bilo jednako znanju naroda koji je izgradio Sfingu."

"Što mislite o sljedećoj teoriji?", upitao sam. "Civilizacija koja je izgradila Sfingu nije se, barem izvorno, nalazila na ovome mjestu, nije potjecala iz Egipta, ali je u njemu ostavila Sfingu kao oznaku ili simbol."

"To je posve moguće. Sfinga je za tu civilizaciju mogla imati isto značenje koje je, recimo, imao Abu Simbel [u Nubiji] za dinastički Egipat."

"Poslije toga ta je civilizacija nestala, uništila ju je neka strašna katastrofa, te se od tada to veliko znanje prenosilo kao naslijeđe. Budući da su pripadnici te civilizacije u njemu ostavili Sfingu, znali su za Egipat, znali su gdje se ta zemlja nalazi, u njoj su imali vezu. Možda su ljudi preživjeli kraj te civilizacije. Možda su stigli ovamo ... Što mislite o tome?"

"Pa, moguće je. Konačno, uzmimo u obzir svjetske mitove i legende jer mnoge od njih govore o katastrofama koje je preživjelo malo ljudi (primjerice, priča o Noi, koja se provlači kroz mitove brojnih civilizacija), koji su na neki način zadržali i dalje prenosili znanje. Međutim, smatram da je problem način prijenosa: na koji se način to znanje uspjelo prenijeti tijekom više tisuća godina, od izgradnje Sfinge i procvata dinastičkoga Egipta. Teoretski ste na neki način ograničeni (zar ne?) golemim vremenskim razdobljem u kojemu se to znanje prenosilo. Jednostavno ga ne možemo zanijekati. S druge strane, znamo da su se navedene legende usmeno prenosile kroz nebrojeno mnogo naraštaja. Osim toga, usmena je predaja umnogome sigurnija od prijenosa pismenim putem, zato što se jezik mijenja, a onaj tko pripovijeda, iznosi točnu priču bez obzira na to kojim jezikom. No, ona se nakon 5000 godina pojavljuje u izvornome obliku. Dakle, postoje načini - primjerice, u tajnim društvima i religijskim kultovima, te putem mitologije - na koji se znanje moglo sačuvati i prenijeti prije no što je ponovno upotrijebljeno. Smatram da, što se tiče tako značajnih i složenih problema, ne smijemo odbaciti nijednu mogućnost prije no što je potpuno i temeljito ne istražimo, bez obzira na to koliko ona isprva zvuči nevjerovatno..."

Drugo mišljenje

John West je bio u Luksoru, gdje je predavao o egipatskim svetim mjestima. Sljedeći dan je sa svojim studentima otišao do Asuana i Abu Simbela, koji su se nalazili na jugu. Santha i ja smo ponovno otišli na sjever. Vratili smo se Gizi te tajnama Sfinge i piramida. Ondje smo se trebali sastati s arheologom-astronomom Robertom Bauvalom. Njegove su zvjezdane korelacije, kako ćemo vidjeti, potpuno neovisno potvrdili geološki dokaz o iznimno velikoj starosti Sfinge.

XLVIII. poglavlje

Mjeritelji Zemlje

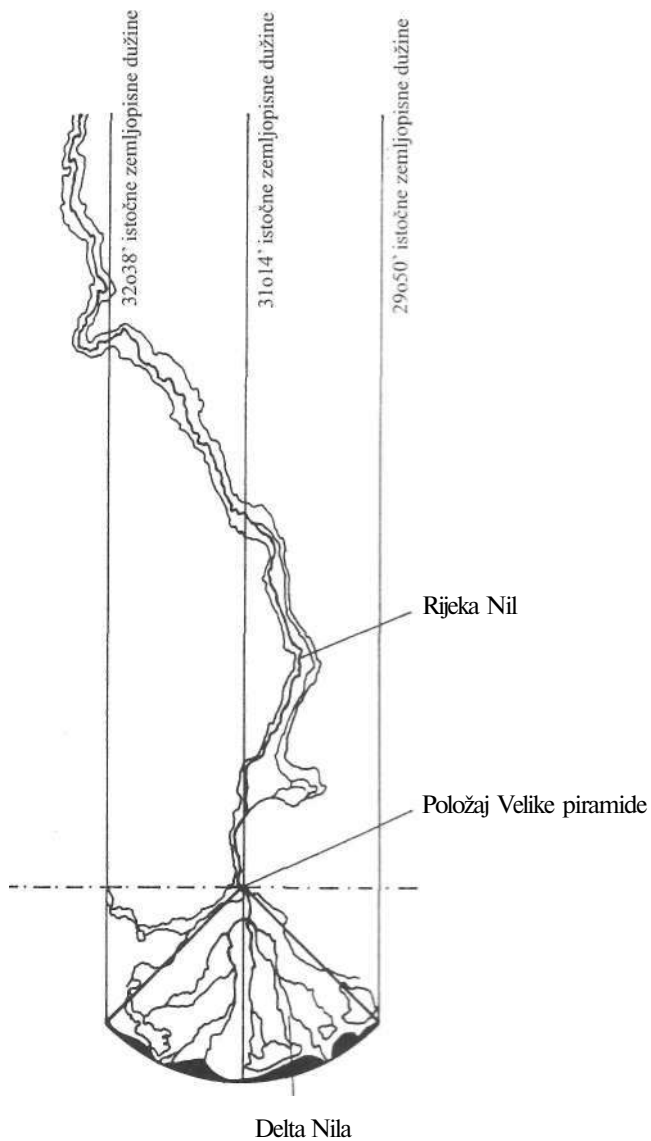
Pozorno slijedite upute:

Na listu papira nacrtajte dvije okomite paralelne crte dugačke otprilike 18 cm, i odvojene nešto manje od 7 cm. Točno između njih nacrtajte treću, također okomitu, paralelnu crtu iste dužine. Na vrhu toga dijagrama napišite slovo "J" ("Jug"), a na dnu napišite slovo "S" ("Sjever"). S lijeve strane napišite slovo "I" ("Istok"), a s desne slovo "Z" ("Zapad").

Upravo ste izradili skicu geometrijske karte Egipta, na kojoj se perspektiva razlikuje od naše (gdje "gore" uvijek predstavlja "sjever"). Na toj karti "gore" je "jug", a takva je perspektiva, čini se odgovarala veoma drevnim kartografima koji su na znanstveni način shvaćali oblik i veličinu našega planeta.

Kako biste dovršili kartu na središtu triju paralelnih linija otprilike 2,5 cm južnije (prema "gore") od sjevernoga kraja dijagrama, nacrtajte točku. Zatim od te točke povucite još dvije paralelne, dijagonalne crte u smjeru sjeveroistoka i sjeverozapada, koje sežu do sjevernih krajeva dviju vanjskih paralelnih crta. Konačno, na sjevernome i južnome kraju dijagrama povežite te paralelne crte s vodoravnim crtama, koje vode od istoka prema zapadu.

Time ste dobili oblik meridijalnoga pravokutnika (koji se pruža u smjeru sjever-jug). Taj pravokutnik dugačak je 18 cm i širok nešto manje od 7 cm, a na njegovome sjevernome (donjem) rubu označen je trokut. Trokut predstavlja deltu Nila, a točka koja se nalazi na vrhu trokuta predstavlja vrh Delte - točku na zemlji koja se nalazi 30°, 06' sjeverno te 31°, 14' istočno, veoma blizu položaja Velike piramide.

Zemljovid prikazuje geometrijski izgled Egipta s Velikom piramidom smještenom na vrhu delte Nila. Drevni su Egipćani jug smještali "gore".

Geodetska oznaka

Matematičari i zemljopisci odavno znaju da Velika piramida predstavlja geodetsku oznaku (geodezija je grana znanosti koja određuje točne položaje zemljopisnih točaka te razmjere oblika i veličinu zemlje). To je spoznato najprije krajem 18. stoljeća, kada je francuska vojska pod vodstvom Napoleona Bonaparte napala Egipat. Bonaparte, koji je s vremenom razvio veliko zanimanje za tajnu piramida, sa sobom je u Egipat poveo 175 znanstvenika, među kojima je bilo i nekoliko sivobradih znanstvenika s različitim sveučilišta, koji su bili veliki poznavatelji egipatskih starina, te, što je još značajnije, skupina matematičara, kartografa i geodeta.

Jedan od zadataka koji su ti stručnjaci trebali riješiti nakon osvajanja, bilo je izraditi detaljne karte Egipta. Pri tome su ustanovili da se Velika piramida nalazi u savršenom odnosu sa sjeverom - te, naravno, jugom, istokom i zapadom, kao što smo vidjeli u VI. dijelu knjige. To je značilo da tajanstvena građevina tvori izvrsnu triangulacijsku točku, te se odlučilo da će se meridijalan prolaz kroz njezin vrh smatrati ishodišnom crtom za sva ostala mjerenja i orijentacije. Na temelju toga, ekipa znanstvenika izradila je prve suvremene precizne karte Egipta. Kada su završili posao na kartama, začuđeno su ustanovili da meridijan Velike piramide presijeca područje delte Nila na dvije jednake polovice. Ustanovili su i to da ako bi se dijagonale koje prolaze vrhom Piramide do njezina sjeveroistočnoga i sjeverozapadnoga kuta protezale dalje (što bi na karti predstavljalo crte koje u smjeru sjever-istok i sjever-zapad sežu do Sredozemnog mora), trokut koji bi se na taj način stvorio potpuno bi uokvirio čitavo područje Delte.

Vratimo se našoj karti, na kojoj se također nalazi trokut koji predstavlja Deltu. Na njoj su i tri paralelna meridijana. Istočni meridijan nalazi se na 32°, 38' istočne zemljopisne dužine - što je službena istočna granica drevnoga Egipta od početka dinastičkoga razdoblja. Zapadni meridijan se nalazi na 29°, 50' istočno, što je službena zapadna granica drevnoga Egipta. Središnji meridijan je na 31°, 14' istočno, odnosno točno između dva druga meridijana (a od svakoga je od njih udaljen 1°, 24').

Time smo dobili prikaz crte na površini planeta Zemlje, koja je široka točno 2° i 48'. Koliko je ta crta dugačka? "Službenu" sjevernu i južnu granicu drevnoga Egipta obilježavaju vodoravne crte na vrhu i dnu karte i smještene su na 31°, 06' sjeverno te 24°, 06' sjeverno. Sjeverna granica, koja se nalazi 31°, 06' sjeverno, spaja dva vanjska ruba ušća Nila. Južna granica, smještena na 24°, 06' sjeverno, obilježava točnu zemljopisnu širinu otoka Elefantine u Asuanu (*egipat. Sun*), gdje se neko vrijeme u dugoj egipatskoj povijesti nalazio značajan astronomski i solarni opservatorij. Izgleda da je ta drevna

i oduvijek sveta zemlja, koju su stvorili i nastanjivali bogovi, izvorno bila zamišljena kao *geometrijska konstrukcija* dugačka točno sedam stupnjeva.

Unutar te konstrukcije smještena je Velika piramida koja je služila poput geodetske oznake vrha Delte, koji se nalazi na 30°, 06' sjeverno i 31°, 14' istočno, kako je prikazano na našoj karti - koja točka je smještena u središtu Nila, na sjevernoj granici suvremenoga Kaira. Istodobno, Piramida se nalazi na 30° sjeverne zemljopisne širine (uzimajući u obzir atmosferske refrakcije) i na 31°, 09' istočne zemljopisne dužine, uz odstupanje od samo nekoliko minuta od pravoga juga i zapada. To odstupanje, međutim, najvjerojatnije nije posljedica nemara ili nesposobnosti graditelja. Upravo suprotno, na temelju topografije toga područja pretpostavlja se da je to odstupanje učinjeno da se pronade prikladno mjesto za precizna astronomska promatranja i mjerenja, te područje koje je geološki dovoljno stabilno da na njemu zauvijek stoji spomenik težak 6 milijuna tona i visok gotovo 150 m, koji zauzima 13 jutara zemlje.

Visoravan Giza udovoljavala je svim zahtjevima: nalazi se u blizini vrha Delte, uzdiže se iznad doline Nila i opremljena je velikom količinom vapnenca.

Stupnjevanje

Vozili smo se u Mohamedovu Peugeotu 504 prema Gizi - put je vodio sjevernom zemljopisnom dužinom od 25°, 42', dakle nešto više od 4° dalje od 30. paralele. Između Asiuta i El Minyje, gdje su se prije nekoliko mjeseci sukobili islamski ekstremisti i egipatska vojska, dodijeljena nam je naoružana vojnička pratnja. Jedan od vojnika sjedio je pokraj Mohameda na suvozačevu mjestu i poigravao se automatskim pištoljem. Ostalih desetak vojnika, naoružanih puškama AK-47, bili su ravnomjerno raspoređeni u dva kamioneta koji su vozili ispred i iza našega automobila.

"Ovdje žive opasni ljudi", povjerio nam je Mohamed tihim glasom kada smo na zapriječenom dijelu ceste u Asiutu čekali našu pratnju. Međutim, sada je, iako nervozan, bio gotovo oduševljen što može sudjelovati u tako dojmljivom konvoju vozila, koja su blještala svjetlima i glasala se sirenama, zaobilazeći gužve na glavnoj cesti koja je vodila od Gornjega prema Donjem Egiptu.

Kroz prozor automobila promatrao sam prekrasan Nil i njegove plodne, zelene obale i crvene odsjaje pustinje koja se prostirala nekoliko kilometara dalje na istoku i zapadu. To je bio Egipat, stvaran, organski Egipat koji postoji oduvijek i koji se stapa (ali i proteže daleko dalje) s neobičnim slu-

žbenim Egiptom, koji je stvoren u kartama i koji ima izmišljen oblik pravokutnika dugačkoga točno sedam stupnjeva.

U 19. stoljeću slavni je egiptolog Ludwig Borchardt istaknuo tvrdnju, koju njegovi kolege još uvijek zdušno prihvaćaju: "Moramo potpuno isključiti mogućnost da su drevni narodi računali u stupnjevima." To stajalište jednostavno nije moglo izbjeći osudu. Izvorni projektanti i graditelji nekropole u Gizi sigurno su pripadali civilizaciji koja je, gotovo jednako dobro kao i mi, znala da je Zemlja okrugla, kolike su njezine dimenzije, te koji su je podijelili na 360 stupnjeva.

Dokaz za to pruža simbolična službena "zemlja" dugačka točno sedam stupnjeva, koja se nalazi na veoma povoljnome geodetskome položaju i koja je smještena u korelaciji s osnovnim točkama Velike piramide. Osim toga, jednako je uvjerljiva činjenica, o kojoj smo govorili u 23. poglavlju, da su opseg te piramide i njezina visina u omjeru 2π te da čitav spomenik izgleda poput *projekcije* - u omjeru 1:43 200 - sjeverne Zemljine polutke:

"Velika piramida je predstavljala projekciju izvedenu na četiri površine u obliku trokuta. Vrh je bio pol, a opseg ekvator. Upravo je zato omjer opsega i visine te piramide 2π ."

Omjer Velike piramide i Zemlje

U prethodnim smo poglavljima već istaknuli vezu između broja π i Velike piramide, tako da o tome više nema potrebe ponovno raspravljati. Osim toga, iako ističu da je ta veza *slučajna*, ortodoksni znanstvenici je ne opovrgavaju. No, možemo li prihvatiti pretpostavku da je spomenik prikazivao sjevernu Zemljinu polutku na ravnim površinama u omjeru 1:43 200? Podsjetimo se značajnih brojeva.

Na temelju satelitskih promatranja ustanovljeno je da opseg Zemlje na ekvatoru iznosi 39 843,92 km, a njezin polarni radijus 6356,7658 km." Opseg Velike piramide je 921,45 m, a visoka je 146,72 m. Iako taj razmjer nije *savršen*, veoma je blizu savršenstvu. Osim toga, budući da je ekvator ispupčen (zbog čega Zemlja ima oblik spljoštene a ne savršene kugle), rezultati koje su postignuli drevni graditelji piramide još se više približavaju omjeru 1:43 200.

Koliko blizu?

Naime, umanjimo li (odnosno, podijelimo) opseg Zemlje na ekvatoru (39 843,92 km) za 43 200, rezultat će biti 0,9223129 km. Jedan kilometar ima 1000 m. Pomnožimo li 0,9223 sa 1000, rezultat će biti 922,3129 m.

Dakle, opseg Zemlje na ekvatoru umanjen 43 200 puta iznosi 922,3129 m. Usporedbe radi, opseg Velike piramide iznosi 921,45916 m. Odstupanje ili pogreška, dakle, iznosi otprilike samo 0,853 m. Međutim, budući da su graditelji Piramide bili veoma precizni, ta pogreška zacijelo nije nastala zbog nemara pri gradnji velikoga spomenika, nego zato što je pogrešno procijenjeno da je opseg Zemlje manji za *samo otprilike 260 km*, što je djelomice učinjeno i zato što se u obzir nije uzelo ispupčenje ekvatora.

Razmotrimo sada polumjer Zemlje na polovima, koji iznosi 6356,7658 km. Umanjimo li ga 43 200 puta, rezultat će biti 0,1471473 km -ili 147,1473 m. Dakle, polumjer Zemlje na polovima umanjen 43 200 puta iznosi 147,14 m. Velika piramida visoka je 146,72916 m, dakle, oko 1 cm manje od idealnoga lika.

Prema tome, opseg Velike piramide zaista gotovo posve odgovara opsegu Zemlje oko ekvatora u omjeru 1:43 200. Isto tako, visina Velike piramide zaista gotovo potpuno odgovara promjeru Zemlje na polovima u omjeru 1:43 200. Drugim riječima, tijekom svih proteklih stoljeća, u kojima nije mogla otkriti kolike su dimenzije našega planeta, zapadna je civilizacija trebala samo izmjeriti visinu i opseg Velike piramide i zatim ih pomnožiti sa 43 200!

Koliko se tu radi o slučajnosti?

Razumno bi bilo reći "nimalo", jer bi gotovo svakome čovjeku trebalo biti jasno da se radi o pomno izvedenome planu. Međutim, egiptolozi nikada nisu bili suviše razumni. Zbog toga se trebamo zapitati postoji li još nešto čime bi se dokazalo da je omjer 1:43 200 rezultat svrhovite i inteligentne odluke, a ne brojčana slučajnost.

Naime, i navedeni omjer pruža potvrdu iz posve jednostavnoga razloga. Naime, 43 200 *nije* slučajan broj (poput broja 45 000, 47 000, 50 500 ili 38 800), nego je jedan od niza brojeva ili jedan od brojeva koji nastaju umnogostručivanjem brojeva koji su povezani s precesijom ekvinocija, a koji su skriveni u drevnim mitovima diljem svijeta. Čitatelj će se prisjetiti V. dijela knjige, gdje kažemo da se u tim mitovima neprestano pojavljuju osnovni brojevi povezani s omjerom Piramide i Zemlje, ponekada izravno kao brojevi 43 200, 432, 4320, 432 000, 4 320 000 itd.

Gotovo da smo suočeni s dvije nevjerovatne teorije koje se međusobno podupiru. Zaista nevjerovatno zvuči pretpostavka da je Velika piramida zapravo zemaljska projekcija sjeverne Zemljine polutke. No, još je nevjerovatnija tvrdnja da se u *omjeru te projekcije* nalaze brojevi koji su izravno povezani s jednim od ključnih planetarnih zbivanja na Zemlji. Radi se o vječnoj precesiji njezine rotacijske osi oko pola ekliptike, a ta pojava uzrokuje

da proljetna točka putuje oko zodijakalnoga pojasa pomičući se za jedan stupanj svake 72 godine i 30 stupnjeva (jedna potpuna zodijakalna konstelacija) svakih 2160 godina. Precesija kroz dvije zodijakalne konstelacije, odnosno 60 stupnjeva po ekliptici, traje 4320 godina.

Međutim, neprestano spominjanje tih precesijskih brojeva u drevnim mitovima možda je slučajno. Pojavljivanje precesijskoga broja 43 200 u omjeru Piramide i Zemlje moglo bi također biti slučajno (iako je to malo vjerojatno). No, kada otkrivamo precesijske brojeve u *oba* navedena medija koji su potpuno različiti, drevnim mitovima i drevnoj građevini, tada zaista ne možemo tvrditi da se radi o slučajnosti. Osim toga, baš kao što nas teutonski mitovi o zidovima Valhale vode do precesijskoga broja 432 000 pozivajući nas da *izbrojimo* ratnike "koji odlaze ratovati protiv Vuka" ($500 + 40 \times 800$, kako smo vidjeli u 30. poglavlju), tako nas i Velika piramida putem broja π vodi do precesijskoga broja 43 200, pokazujući da je izgrađena kao model dijela Zemlje načinjen u određenom omjeru, a zatim nas poziva da taj omjer *izračunamo*.

Otisci koji se podudaraju?

Iako nas je u El Minyi napustila pratnja vozila, s nama se u automobilu do Kaira i dalje vozio isti vojnik. Na putu smo zastali u bučnome selu, gdje smo ručali kruh i felafele.

Cijelim sam putem razmišljao o Velikoj piramidi. Sigurno nije slučajno što se tako velika i neobična građevina nalazi na ključnome zemljopisnome i geodetskom položaju u dijelu svijeta za koji se, iz bizarnih razloga, smatralo da ima geometrijski oblik pravokutne simbolične konstrukcije dugačke točno sedam stupnjeva. No, mene je osobito zanimala druga funkcija te piramide kao trodimenzionalne projekcije sjeverne Zemljine polutke, koja se na neki način podudarala s drevnim i preciznim zemljovidima svijeta, o kojima smo pisali u I. dijelu knjige. Profesor Charles Hapgood je tvrdio da ti zemljovidi, koji su načinjeni na temelju veoma preciznih projekcija uporabom sferne trigonometrije, uvjerljivo i opipljivo dokazuje da je tijekom posljednjega ledenoga doba postojala veoma napredna civilizacija, koja je raspolagala velikim znanjem. Na taj način i Velika piramida dokazuje svoju kartografsku funkciju kao projekcija sjeverne Zemljine polutke. Jedan stručnjak je to objasnio na sljedeći način:

"Svaka ravna površina Piramide predstavlja jednu zaobljenu četvrtinu sjeverne Zemljine polutke, odnosno kvadrant od 90 stupnjeva.

Da bi se kvadrant pravilno projicirao na ravan trokut, tada luk, odnosno baza toga kvadranta mora biti jednake dužine kao i baza trokuta, te oba moraju imati jednaku visinu. To se uočava *samo* na presjeku ili meridijalnoj polovici Velike piramide, čiji kosi kut pokazuje vezu broja π s visinom i bazom."

Je li moguće da se sačuvani prijepisi i zbirke drevnih zemljovida, poput zemljovida Pirija Reisa, na stanovit način temelje na izvornim dokumentima, koje su načinili pripadnici kulture koja je to znanje veoma vješto uključila u dimenzije Velike piramide (kao i u pomno geometrizirane dimenzije samoga drevnoga Egipta)?

Ne mogu zaboraviti činjenicu da je Charles Hapgood, sa svojom ekipom stručnjaka, proveo mnogo mjeseci pokušavajući otkriti gdje se nalazi izvorna projekcija sa zemljovida Pirija Reisa. Konačno su otkrili da se radi o Egiptu, točnije o Gornjem Egiptu, odnosno području Asuana (Sun) - gdje se, kako smo spomenuli, na 24°,06' sjeverne zemljopisne širine, odnosno na službenoj južnoj granici, nalazio značajan astronomski opservatorij.

Nepotrebno je reći da su za izračunavanje opsega Zemlje i određivanje položaja zemljopisnih širina nužna precizna astronomska promatranja. No, koliko su dugo *prije* povijesnoga razdoblja drevni Egipćani i njihovi preci provodili takva promatranja? Jesu li zaista tu vještinu, kako otvoreno tvrde u svojim predajama, naslijedili od bogova koji su nekada među njima živjeli?

Navigatori u brodu milijuna godina

Drevni Egipćani su vjerovali da je bog Thoth njihove pretke naučio osnovama astronomije: "Onaj koji računa na nebu, brojač zvijezda i onoga što se na Zemlji nalazi i mjeritelj Zemlje."

Thoth se obično prikazivao kao čovjek s maskom ibisa i bio je jedno od vodećih vrhovnih božanstava Prvoga doba, koji su dominirali vjerskim životom drevnoga Egipta od početka do kraja njegove civilizacije. To su bili vrhovni bogovi *neteru*. Iako se vjerovalo da su sami sebe stvorili, povezivali su ih s jednom drugom zemljom - izmišljenom i dalekom zemljom koja se u drevnim tekstovima naziva Ta-Neteru, "Zemlja Bogova".

U predajama se kazuje da je zemlja Ta-Neteru bila smještena veoma daleko na jugu, izvan drevnoga Egipta - preko mora i oceana - čak dalje od mirisne zemlje Punt (koja se vjerojatno nalazila uz istočnu egipatsku obalu u Somaliji). Međutim, Punt se ponekada nazivao i Božanskom Zemljom ili

Zemljom Bogova, iz koje je odiseo miris tamjana i mirte u kojima su bogovi osobito uživali.

S bogovima *neteru* povezivao se i drugi mitski raj - takozvano Boravište Blagoslovljenih, gdje su katkada odvođeni najbolji od svih ljudi - a za koji se vjerovalo da se "nalazio daleko preko velikih vodenih prostranstava". U svojoj značajnoj studiji *Osiris and Egyptian Resurrection (Oziris i uskrsnuća Egipćana)* Wallis Budge je primijetio sljedeće: "Egipćani su vjerovali da se do te zemlje moglo stići samo brodovima ili pomoću bogova koji su navodno ondje prevozili svoje miljenike." Sretnici koji bi ondje stigli, našli bi se u čarobnome vrtu koji se sastojao od "otoka međusobno povezanih kanalima kroz koje je tekla voda zbog koje su postajali zeleni i zauvijek plodni". Na otocima u tome vrtu "rasla je pšenica visoka pet lakata, klas joj je bio dugačak dva a stabljika tri lakta, ječam je rastao do visine sedam lakata, klas mu je bio dug tri, a stabljika četiri lakta."

Je li iz te zemlje, koja je bila vrhunski i znanstveno obrađena i navodnjena, početkom Prvoga doba u Egipat stigao Oziris, kojega su nazivali Vladarom Juga? Je li iz iste zemlje u koju se moglo stići samo brodovima, preko mora i oceana, doplovio Thoth kako bi primitivnim stanovnicima pretpovijesne doline Nila donio neprocjenjive darove astronomije i vještine mjerenja Zemlje?

Bez obzira na vjerodostojnost predaja, drevni su Egipćani Thotha pamtiti i štovali kao izumitelja matematike, astronomije i graditeljstva. "Vjerovalo se", tvrdi Wallis Budge, "da se nebo i Zemlja održavaju u ravnoteži njegovom voljom i snagom. Upravo je on svojom vještinom nebeske matematike utemeljio zakone na kojima počiva svemir." Drevni Egipćani su vjerovali da ih je Thoth podučio i geometriji, geodeziji, medicini i botanici. Smatrali su ga izumiteljem "brojeva, slova i umijeća pisanja i čitanja". On je bio "Veliki Gospodar Magije", koji je mogao pomicati predmete snagom svoga glasa, "autor svih djela o svakoj grani božanskoga i ljuskoga znanja".

Upravo su znanju naučenome od Thotha - koje su ljubomorno čuvali u svojim hramovima i za koje su tvrdili da se naraštajima prenosilo u obliku četrdeset dvije knjige uputa - drevni Egipćani pripisivali svoje poznavanje nebeskih zakona. O tome su znanju klasični ljetopisci koji su posjetili Egipat govorili s velikim oduševljenjem:

Među prvim putnicima bio je i Herodot, koji je zapisao:

"Egipćani su prvi otkrili solarnu godinu koju su podijelili na dvanaest dijelova. Tu su podjelu učinili promatrajući kretanje zvijezda."

Platon (4. st. pr. Kr.) je izvijestio da su Egipćani promatrali zvijezde "deset tisuća godina". A Diodor Sicilski je u 1. st. pr. Kr. zapisao:

"Egipćani su oduvijek pomno promatrali položaj i poredak zvijezda kao i njihovo kretanje. Od najdrevnijih vremena čuvali su zapise o tom kretanju."

Zašto su drevni Egipćani bili toliko opsjednuti stoljetnim promatranjima zvijezda i zašto su sačuvali zapise o njihovim kretanjima "u nevjerojatno dugome vremenskome razdoblju"? Tako temeljita promatranja nisu provedena, kako tvrdi većina znanstvenika, zbog potrebe poljoprivrede (odnosno zbog potrebe da se predvide godišnja doba, što su znali gotovo svi drevni narodi). To su zasigurno činili iz posve drugih razloga.

Osim toga, kada su drevni Egipćani uopće naučili astronomiju? To očito nije bio hobi koji su izmislili stanovnici doline Nila, koji su se bavili poljoprivredom. Možda bismo trebali ozbiljnije razmotriti njihovo objašnjenje te zagonetke: tvrdili su da su njihove pretke bogovi naučili promatrati zvijezde. Trebali bismo uzeti u obzir i neke dijelove iz Tekstova iz piramide koji se odnose na pomorstvo, te religiozna umjetnička djela na kojima su prikazani bogovi koji plove u prekrasnim brodovima s visokim pramcem, koji nalikuju brodovima u Piramidi u Gizi i tajanstvenim brodovima usidrenima u pijesku pustinje u Abidosu.

Zemljoradnički narodi ne postaju astronomi. Pripadnici pomorskih naroda postaju astronomi. Je li moguće da su pomorske prikaze na umjetničkim djelima drevnih Egipćana, oblik njihovih brodova i opsjednutost promatranjem zvijezda njihovi preci naslijedili od nepoznatih pomoraca i *navigatora* iz daleke pretpovijesti? Zaista, samo su pripadnici drevne i zaboravljene pomorske civilizacije mogli za sobom ostaviti zemljovide koji precizno prikazuju svijet kakav je izgledao prije završetka posljednjega ledenoga doba. Samo je takva civilizacija mogla "deset tisuća godina" promatrati kretanje zvijezda i predvidjeti pojava precesije ekvinocija s velikom preciznošću, koju potvrđuju drevni mitovi. Konačno, samo takva civilizacija mogla je izmjeriti Zemlju i njezine dimenzije predstaviti Velikom piramidom u Gizi.

Potpis iz davnina

U Gizu smo stigli u ponoć. Smjestili smo se u hotelu Siag iz kojega se pružao prekrasan pogled na piramide. Sjeli smo na balkon i promatrali tri zvijezde Orionova pojasa, koje su polako putovale južnim nebom.

Arheolog-astronom Robert Buval nedavno je potvrdio da su tri piramide u Gizi izgrađene na temelju položaja tih triju zvijezda. To je bilo nevjerovatno otkriće iz kojega se zaključuje da su drevni Egipćani raspolagali mnogo višim stupnjem znanja o opservacijskoj astronomiji i geodeziji nego što im to pripisuju znanstvenici. Međutim, još nevjerovatnija je Bauvalova tvrdnja da položaj tih zvijezda prikazan na zemlji (u obliku petnaestak milijuna tona savršeno obrađenoga kamenja) potpuno odgovara njihovu položaju na nebu 10 450. god. pr. Kr. To je bio povod da sam se sljedećega jutra sastao s Bauvalom.

Ako Bauval ima pravo, tada su piramide izgrađene na temelju promatranja promjena položaja zvijezda uzrokovanih precesijom, te kao takve predstavljaju vječan graditeljski potpis iz jedanaestoga tisućljeća pr. Kr.

Snaga

Velika piramida predstavlja model, projekciju sjeverne Zemljine polutke u omjeru 1:43 200. Činjenica da taj omjer brojčano odgovara omjeru precesije ekvinocija, jednoga od najznačajnijih mehanizama planeta Zemlje, potpuno isključuje mogućnost da se radi o slučajnosti. Riječ je o pomno isplaniranoj odluci, koju će prepoznati svaka kultura koja: a) posjeduje znanje o dimenzijama Zemlje i b) poznaje točan omjer precesijskoga kretanja.

Zahvaljujući djelu Roberta Bauvala konačno smo sigurni da je Velika piramida nastala prema mudro izrađenom planu (koji ispunjava i mnoge druge funkcije). Međutim, u taj su plan, koji su također zamislili drevni graditelji Velike piramide, uključene također Druga i Treća piramida. Ti su graditelji, izgleda, bili osobito zadivljeni precesijom - vjerojatno zbog njezine matematičke regularnosti i predvidljivosti - kojom su se i ravnali u izvedbi svoga plana, koji mogu razumjeti samo znanstveno napredne kulture.

Takva je i naša kultura, a Robert Bauval bio je prvi koji je shvatio osnovne parametre toga plana. To je otkriće dobilo veliko priznanje javnosti, a u izvjesnome će vremenu Bauval dobiti i znanstveno priznanje koje zasluhuje. Visok, mršav i uredan četrdesetogodišnji Belgijanac Bauval rođenje i odrastao u Aleksandriji. Na licu mu se najviše ističe snažna donja čeljust, koja odaje veliku upornost i znatiželjan karakter; govori francusko-egipatsko-engleskim akcentom, a u ophođenju s ljudima odaje orijentalca. Iznimno je inteligentan te neprestano analizira i procjenjuje zanimljive podatke, tražeći nove načine da objasni stare probleme. Na taj se način, posve slučajno, pretvorio u svojevrsnoga čarobnjaka koji vješto barata ezoterijskim znanjem.

Tajna Oriona

Počeci Bauvalovih istraživanja u Gizi sežu u daleke šezdesete godine 20. st., kada su egiptolog i arhitekt dr. Alexander Badaway i američka astronomica Virginia Trimble ustanovili da je južni otvor Kraljeve odaje u Velikoj piramidi okrenut poput cijevi puške prema mjestu na nebu na kojemu se u doba piramida, oko 2600.-2400. god. pr. Kr., nalazio pojas zvijezda Orion.

Bauval je odlučio istražiti južni otvor Kraljičine odaje, koju Badaway i Virginia Trimble nisu pregledali. Ustanovio je da je taj otvor okrenut prema položaju zvijezde Sirijusa na kojemu se ona nalazila u doba piramida. Dokaz za to pribavio je njemački inženjer Rudolf Gantenbrink nakon mjerenja provedenih pomoću svoga robota "*Upuauta*" u ožujku 1993. Upravo je taj robot otkrio pomična vrata koja su zatvarala ulaz u otvor udaljen otprilike 60 m od Kraljičine odaje. Taj maleni stroj, opremljen najsuvremenijim klinometrom, pružio je i prve točne podatke o nagnutosti kuta otvora: 39°, 30'.

Bauval je izvijestio sljedeće:

"Izračunao sam da je otvor okrenut prema meridijalnome putu zvijezde Sirijusa oko 2400. god. pr. Kr. U to nema nimalo dvojbe. Ponožno sam izračunao i usporedio podatke Badaway i Virginije Trimble o položaju Orionova pojasa s Gantenbrinkovim novim podacima o nagnutosti kuta južnoga otvora Kraljeve odaje. On je izračunao da taj kut iznosi točno 45°, dok su se Badaway i V. Trimble vodili manje preciznim podatkom Flindersa Petria, koji je izračunao da taj kut iznosi 44°, 30'. Na temelju novih podataka stigao sam do preciznijega datuma položaja zvijezde, koji su prvi ustanovili Badaway i Virginia Trimble. Zaključio sam da je otvor bio okrenut točno prema Al Nitaku, najnižoj od tri zvijezde Orionova pojasa, koja je oko 2475. god. pr. Kr. prelazila meridijanom na visini od 45°."

Bauvalovi zaključci su u to vrijeme bili ograničeni kronologijom na kojoj su inzistirali ortodoksni egiptolozi, koji su izgradnju Velike piramide smještali u razdoblje oko 2520. god. pr. Kr. Osim toga, arheolog-astronom je ustvrdio da su otvori na Piramidi bili izgrađeni čak nešto *kasnije*, konvencionalno prihvaćenih datuma.

Međutim, Bauval je otkrio i nešto mnogo zanimljivije. To se otkriće također odnosilo na zvijezde Orionova pojasa:

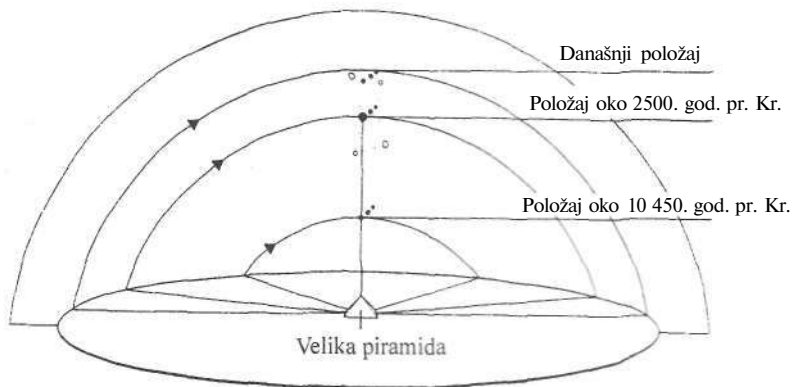
"Nalaze se [navedene zvijezde] u međusobno dijagonalnome položaju u smjeru jugozapada prema osi Mliječnoga puta, a piramide su u

međusobno dijagonalnome položaju u smjeru jugozapada prema osi Nila. Promatrate li pozorno, na vedrome nebu uočite da je najmanja od tri zvijezde, nalazi se na vrhu, a Arapi je nazivaju Mintaka, blago pomaknuta prema istoku od osnovne dijagonale koju tvore druge dvije zvijezde. Taj položaj preslikan je na zemlji - Smenkareova piramida je također blago pomaknuta prema istoku od osnovne dijagonale koju tvore Kefrenova piramida (koja predstavlja središnju zvijezdu Al Nilam) i Velika piramida, koja predstavlja zvijezdu Al Nitak. Dakle, zaista je očito da su ti spomenici poredani na temelju jedinstveno preciznoga prostornoga plana izrađenoga prema uzoru na navedene tri zvijezde. Namjera je bila izgraditi Orionov pojas u Gizi."

No, to nije bilo sve. Pomoću naprednoga kompjutorskoga programa, kojim se predviđaju promjene u deklinacijama svih zvijezda vidljivih na nebu iznad svih dijelova svijeta i u bilo koje doba, a koje su uzrokovane procesijom, Bauval je otkrio da je korelacija između piramida i Orionova pojasa bila vidljiva u svim razdobljima, ali daje samo u jednome od njih bila karakteristična:

"Godine 10 450. pr. Kr., i samo tada, model piramida prikazan na Zemlji savršeno se podudara s modelom zvijezda na nebu. Radilo se o *savršenoj* podudarnosti, koja nikako nije mogla biti slučajna jer je cjelokupan poredak piramida prikazivao veoma neobične nebeske događaje koji su se zbili samo te godine. Kao prvo, Mliječni put, vidljiv iz Gize 10 450. god. pr. Kr., sasvim je slučajno imao točan izgled meridijalnoga toka doline Nila. Drugo, tri su se zvijezde Orionova pojasa, koje su se nalazile zapadno od Mliječnoga puta, tijekom svog precesijskoga kruženja nalazile na najnižoj altitudi, s time da je zvijezda Al Nitak, koju predstavlja Velika piramida, prelazila preko meridijana na 11°, 08'."

Čitatelj je obaviješten o tome kako uslijed precesija Zemljine osi Sunce koje zalazi za proljetnoga ekvinocija putuje uz pojas zodijaka, a to putovanje završava otprilike nakon 26 000 godina. Ista pojava utječe na deklinaciju svih zvijezda vidljivih sa zemlje, uslijed čega se, u slučaju zvijezda Oriona, postupno događaju značajne promjene u njihovim altitudama. Na taj način, zvijezdi Al Nitak je potrebno otprilike 13 000 godina da se sa svoje najviše točke na meridijanu (58°, 11' iznad južne polutke, koji je položaj promatran iz Gize) spusti na nižu točku, gdje se posljednji put nala-

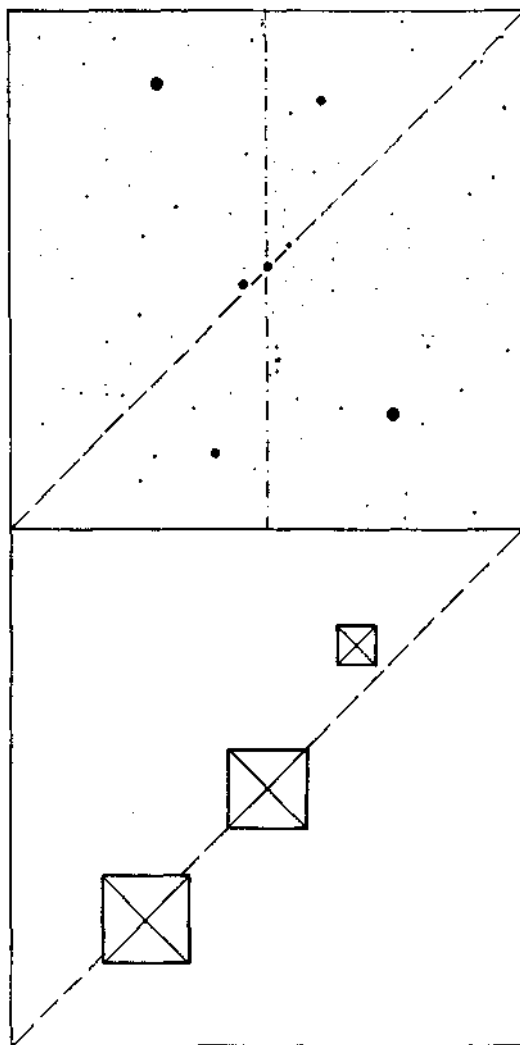
Precesija i zvijezde Orionova pojasa.

zila 10 450. god. pr. Kr., što je i zabilježeno u kamenu na visoravni u Gizi - dakle, $11^{\circ}, 08'$. Nakon što prođe još 13 000 godina, zvijezde Orionova pojasa veoma polako ponovno izlaze, dok se Al Nitak vraća na $58^{\circ}, 11'$; tijekom sljedećih 13 000 godina one ponovno padaju na visinu od $11^{\circ}, 08'$. Taj ciklus traje vječno: 13 000 godina gore, 13 000 godina dolje, 13 000 godina gore, 13 000 godina dolje, i tako zauvijek.

"U Gizi vidimo konfiguraciju zvijezda kakva je bila 10 450. god. pr. Kr., kao da je u to doba stigao vrhunski graditelj i odlučio na Zemlji izraditi golemu kartu kao svojevrsnu mješavinu prirodnih i umjetnih značajki. Meridijalnim tokom Nila prikazan je Mliječni put kakav je u to doba izgledao. Izgradio je tri piramide koje su predstavljale tri zvijezde, kako su u to doba izgledale. Postavio je te tri piramide u položaj u odnosu na dolinu Nila, koji je potpuno odgovarao položaju triju zvijezda u odnosu na Mliječni put. Bio je to veoma mudar, veoma ambiciozan i veoma precizan način da se obilježi jedno doba - ili, možemo reći, način da se određeni datum vječno zamrzne u građevini."

Prvo doba

Smatrao sam da su implikacije o povezanosti Velike piramide s Orionovim pojasom veoma zamršene i zastrašujuće.

Piramide i zvijezde Orionova pojasa 10 450. god. pr. Kx, meridijalni pogled.

Naime, s jedne strane, južni otvori Velike piramide okrenuti su u "precesijskome smjeru" položaja zvijezde Al Nitaka i zvijezde Sirijusa 2745.-2400. god. pr. Kr., a to se razdoblje podudara, kako tvrde egiptolozi, s vremenom izgradnje Piramide.

S druge strane, dispozicija triju piramida u odnosu na dolinu Nila upućuje na mnogo starije razdoblje, odnosno na 10 450. god. pr. Kr. To odgovara kontroverznom geološkim otkrićima Johna Westa i Roberta Schocha u Gizi, na temelju kojih se može pretpostaviti da je u 11. tisućljeću pr. Kr. u Egiptu postojala visoka civilizacija. Osim toga, takva dispozicija piramida nije nastala slučajno nego je namjerno i pomno odabrana da se njome obilježi značajan precesijski događaj: najniža točka, početak, odnosno Prvo doba Orionova ciklusa "uspinjanja", koji traje 13 000 godina.

Znao sam da je Bauval bio uvjeren kako se taj astronomski događaj na simboličan način povezivao s mitskim Ozirisovim Prvim dobom - dobom bogova, koji su donijeli civilizaciju u dolinu Nila - te da je to zaključio na temelju drevnih egipatskih mitova, koji Ozirisa izravno uspoređuju sa zvijezdom Oriona (a Izidu sa zvijezdom Sirijus).

Jesu li povijesni arhetipi Ozirisa i Izide doista nastali u Prvome dobu, prije 12,5 tisuća godina? Istražujući mitove o ledenome dobu, uvjerio sam se da su neke ideje i sjećanja zaista mogli tisućljećima obitavati u umu ljudi, koji su ih naraštajima prenosili usmenim predajom. Zato nisam nimalo sumnjao u mogućnost da su i neobični simbolični mitovi o Ozirisu nastali 10 450. god. pr. Kr.

Međutim, upravo je egipatska civilizacija u dinastičkome razdoblju uzdignula Ozirisa na položaj vrhovnoga boga uskrснуća. Malo je poznatih kultura koje su prethodile toj civilizaciji, a ni jedna od njih nije postojala u 11. tisućljeću pr. Kr. Ako su se, dakle, mitovi o Ozirisu zaista prenosili 8000 godina, odakle su potjecali? Je li kultura koja je stvorila te mitove također izgradila piramide kao simbolične prikaze zvjezdanih konstelacija iz razdoblja 10 450. i 2450. god. pr. Kr.?

Navedena sam pitanja namjeravao postaviti Robertu Bauvalu. Dogovorili smo sastanak u zoru u Kefrenovu Hramu-grobnici, jer sam želio da svi troje promatramo izlazak sunca nad Sfingom.

Platforma

Hram-piramida nalazi se uz istočnu stranu Druge piramide. To veoma uništeno zdanje toga je jutra izgledalo doista sablasno. John West je s pravom ustvrdio da je ta građevina nedvojbeno izgrađena onim istim jednostavnim

arhitektonskim stilom kao i dojmljiv ali neukrašen Hram u dolini. Na njoj se također uočavaju kameni blokovi teški više od 200 t, a sam taj hram odiše iznimnom drevnošću i nevjerojatnom inteligencijom, gotovo kao da je načinjen božanskom providnošću. Ta nepoznata građevina, koju egiptolozi nazivaju Hram-grobnica, čak i danas, iako je gotovo razrušena, oduzima dah svojom snagom koju kao da crpi iz pradavnina.

Promatrao sam golemu istočnu stranu Druge piramide obasjane biser-nom jutarnjom svjetlošću. John West je istaknuo kako postoje dokazi da je ta piramida izgrađena u dvije faze. Niže razine su, do otprilike 12 m visine, većim dijelom načinjene od divovskih vapnenačkih megalita, kakvi se mogu pronaći unutar hramova. Međutim, ostatak piramide izgrađen je od mnogo manjeg kamenja, od kojih svaki teži 2 do 3 t (kao i većina kamenih blokova u Velikoj piramidi).

Je li moguće da je nekada davno na "brežuljku u Gizi", zapadno od Sfmge, stajala megalitska *platforma* visoka 12 m, koja je zauzimala 12 jutara zemlje, okružena samo sa bezimenim trgom i pravokutnim građevinama poput Hrama u dolini i Hrama-grobnice? Drugim riječima, je li moguće da su niže razine Druge piramide bile izgrađene *prve*, prije drugih piramida - možda čak mnogo prije njih, u veoma drevno doba?

Kult

Kada je stigao Robert Bauval, još uvijek sam pokušavao pronaći sve moguće odgovore na to pitanje. Nakon što smo razmijenili nekoliko duhovitih riječi o vremenu, komentirajući hladan pustinjski vjetar koji je puhao preko visoravni, upitao sam ga: "Kako objašnjavate svoju teoriju o vremenskoj jazu od 8000 godina do kojih ste stigli svojim proračunima?"

"Vremenske jazu?"

"Da; otvori su, izgleda, okrenuti u smjeru zvjezdane korelacije kakva je postojala 2450. god. pr. Kr., a prostorni plan na Zemlji odgovara položaju zvijezda 10 450. god. pr. Kr."

"Naime, za to postoje dva objašnjenja", rekao je Bauval, "od kojih jedno može biti smisleno. Kao prvo, piramide su možda izgrađene kao svojevrsan "zvjezdani sat" kojim se označavaju dva razdoblja - 2450. i 10 450. god.pr. Kr. - a u tom slučaju ne možemo znati *kada* su točno izgrađene. Drugo ..."

"Zadržimo se na prvoj pretpostavci.", prekinuo sam ga. "Što mislite reći pojmom "zvjezdani sat"? Zašto ne možemo znati kada su točno izgrađene?"

"Pa, pretpostavimo na trenutak da su graditelji Piramide znali za precesiju. Pretpostavimo da su znali izračunati deklinaciju određene skupine

zvijezda, baš kao što mi danas činimo pomoću kompjutora. U tome su slučajju mogli izraditi model neba nad Gizom kakvo je ono izgledalo 10 450. ili 2450. god. pr. Kr. Drugim riječima, ako su izgradili piramide 10 450. god. pr. Kr., tada su bez problema mogli izračunati i pod kojim kutom se trebaju nalaziti južni otvori da bi bili okrenuti prema položaju zvijezda Al Nitaka i Sirijusa oko 2450. god. pr. Kr. Isto tako, ako su graditelji Piramide živjeli 2450. god. pr. Kr., tada su bez problema mogli izraditi točan prostorni plan na Zemlji, koji bi odgovarao položaju Orionova pojasa 10 450. god. pr. Kr. Slažete li se?"

"Slažem se."

"O.K. To je jedno od objašnjenja. No, drugo objašnjenje, koje smatram mnogo smislenijim, a koje mogu potvrditi i geološki dokazi, jest to da je čitava nekropola u Gizi građena iznimno dugo. Smatram da je osnovni izgled mjesta, kao geometrijskoga izgleda neba, nastao oko 10 450. god. pr. Kr., dok je čitava nekropola, kao i otvori Velike piramide, dovršena oko 2450. god. pr. Kr."

"Dakle, želite reći da je *prostorni plan* piramida nastao 10 450. god. pr. Kr.?"

"Mislim da jest. Osim toga, smatram da se geometrijsko središte toga plana nalazilo otprilike na mjestu na kojemu upravo stojimo, odnosno točno ispred Druge piramide."

Pokazao sam prstom na velike kamene blokove, od kojih su izgrađene niže razine golemoga zdanja: "Ona zaista *izgleda* kao da je izgrađena u dvije faze, te kao da su je izgradile dvije posve različite kulture."

Bauval je slegnuo ramenima: "Možemo samo nagađati ... Možda se ne radi o dvije različite kulture. Možda ju je izgradila ista kultura ili sljedbenici nekoga *kulta* - primjerice, Ozirisova kulta. Možda je to bio drevan kult posvećen Ozirisu, čiji su sljedbenici djelovali na ovome mjestu 10 450. i 2450. god. pr. Kr. Možda su oni s vremenom promijenili način izgradnje svojih spomenika, tako da su 10 450. pr. Kr. gradili pomoću velikih, a 2450. god. pr. Kr. pomoću manjih kamenih blokova. Smatram da postoji mnogo dokaza o postojanju "veoma drevnoga kulta", a koji se nikada nisu dovoljno istražili."

"Na primjer?"

"Pa, očit dokaz je astronomski izgled mjesta. Sam sam među prvima počeo pomnije istraživati tu značajku. Zatim, geološki dokaz: rezultati istraživanja Johna Westa i Roberta Schocha koji se odnose na Sfingu. Dakle, radi se o dvije znanosti, a obje se temelje na empirijski uvjerljivim dokazima. Te znanosti se nikada prije nisu koristile u objašnjenju navedenih zagonetki. No, odnedavno upravo rezultati navedenih znanosti omogućuju potpuno dru-

gačije spoznaje o starosti nekropole. Međutim, iskreno smatram da smo tek na početku, te da postoji još mnogo toga što ćemo otkriti uz pomoć geologije i astronomije. Osim toga, Tekstovi iz piramide do sada su proučavani samo s takozvanog antropološkog stajališta, na temelju kojega se zaključilo da su svećenici iz Heliopolisa bili tek polucivilizirani vračevi, koji su željeli živjeti vječno. Naime, oni *doista* jesu željeli živjeti vječno, ali sigurno nisu bili vračevi. Bili su to veoma prosvjeđeni i *upućeni* znanstvenici, a takvima ih, na temelju njihovih dostignuća možemo s pravom nazvati. Zato tvrdim da se Tekstovi iz piramide moraju čitati kao znanstveni ili barem djelomice znanstveni dokumenti, a ne kao praznovjerna naklapanja. Poznato mi je da oni govore o precesijskoj astronomiji. U objašnjenju tih tekstova pomogle bi i ostale grane znanosti: matematika i osobito geometrija ... Simbolizam ... Potreban je multidisciplinarni pristup da se objasne Tekstovi iz piramide, a i same piramide. Treba potaknuti astronome, matematičare, geologe, građevinske inženjere, arhitekte, pa čak i filozofe da raspravljaju o simbolici - svakoga tko može iznijeti svježe ideje i nove spoznaje o tim iznimno značajnim problemima."

"Zašto smatrate da su ti problemi toliko značajni?"

"Zato što su veoma važni za razumijevanje prošlosti ljudske vrste. Veoma precizan prostorni plan koji se ovdje nalazi vjerojatno od 10 450. god. pr. Kr. mogla je zamisliti i izgraditi samo visokorazvijena tehnološka civilizacija."

"Međutim, u to doba navodno nije postojala nijedna slična civilizacija."

"Točno. Radi se o kamenome dobu. Tada su ljudi navodno bili na veoma niskome razvojnem stupnju; naši su se preci odijevali u životinjsku kožu, obitavali su u špiljama, bavili se lovom i skupljanjem hrane. Zato je veoma uznemiruje otkriće da je 10 450. god. pr. Kr. u Gizi postojao civiliziran narod, koji je iznimno dobro razumio precesijska zbivanja, koji je raspola-gao tehničkim sredstvima pomoću kojih je mogao ustanoviti *najnižu* točku na Orionovu precesijskome ciklusu - koja je označavala i početak njegova "uspravnoga" putovanja, koje će trajati 13 000 godina - i koji je odlučio taj događaj *ovjekovječiti* u kamenu. Odnosno, postavljajući Orionov pojas na površinu Zemlje, znali su da će taj osobit trenutak zauvijek zamrznuti u vremenu."

Tada mi je na um pala neobična pomisao: "Kako možemo biti sigurni da je taj trenutak upravo 10 450. god. pr. Kr.? Konačno, Orionov pojas dolazi na isti položaj na južnome nebu, zapadno od Mliječnoga puta 11° iznad obzorja, svakih otprilike 26 000 godina. Dakle, moguće je da su ovjekovječili 36 450. god. pr. Kr. ili čak precesijski ciklus koji je počeo 26 000 godina prije toga?"

Robert je očekivao to pitanje: "U određenim drevnim zapisima spominje se da je egipatska civilizacija stara gotovo 40 000 godina; na primjer, Herodot izvještava o priči prema kojoj Sunce izlazi ondje gdje inače zalazi, a zalazi ondje gdje inače izlazi."

"Što je također precesijska metafora..."

"Da. Ponovno se spominje precesija. Ona se na neobične načine iznova pojavljuje. U svakome slučaju, u pravu ste kada kažete da je drevni narod svojim piramidama možda obilježio početak *prethodnoga* precesijskoga ciklusa."

"Mislite li Vi tako?"

"Ne. Mislim da se radi o 10 450. god. pr. Kr. To se mnogo više podudara s onime što znamo o evoluciji vrste *Homo sapiens*. Osim toga, iako se egipatska civilizacija iznenada pojavila tek oko 3000. god. pr. Kr, ipak se ne radi o *suviše* dugome razdoblju."

"Suviše dugome razdoblju za što?"

"To je odgovor na vaše pitanje o vremenskome jazu od 8000 godina, koji postoji između razdoblja nastanka prostornoga plana piramida i razdoblja kada su izgrađeni otvori. Osam tisuća godina veoma je dugo razdoblje, ali ne i za odane pripadnike kulta koji su čuvali, njegovali i prenosili veliki korpus znanja naroda koji je stvorio ovo mjesto 10 450. god. pr. Kr."

Stroj

Kolikim su znanjem raspolagali ti pretpovijesni izumitelji?

"Znali su za razdoblje", rekao je Bauval. "A pri računanju su se koristili prirodnim satom zvijezda. Pri radu su se služili jezikom precesijske astronomije, a navedeni spomenici nastali su tim veoma razumljivim i nedvojbeno znanstvenim jezikom. Osim toga, bili su i vrhunski geolozi, zapravo ljudi koji su najprije zamislili prostorni plan, a zatim su na njemu odredili točan položaj svake piramide. Oni su inzistirali na strogoj geometriji te su savršeno orijentirali platforme, ili što je god to prvotno bilo, u smjeru kardinalnih točaka."

"Mislite li kako su bili svjesni da se Velika piramida nalazi na 30° sjeverne zemljopisne širine?"

Bauval se nasmijao: "Uvjeren sam da jesu. Mislim da su znali sve o obliku Zemlje. Poznavali su astronomiju, Sunčev sustav i djelovanje nebeske mehanike. Sve su radili veoma precizno. Općenito, dakle, smatram da u Gizi ništa nije nastalo slučajno - barem ne između 10 450. i 2450. god. pr. Kr. Imam osjećaj da je ondje sve bilo pomno isplanirano. Gotovo kao

da su ostvarivali neki dugotrajan cilj - ili *svrhu*, koju su konačno ispunili u trećemu tisućljeću pr. Kr."

"Mislite li da se ta svrha konačno ispunila izgradnjom piramida, koje se nalaze u precesijskome poretku sa zvijezdama Al Nitakom i Sirijusom?"

"Da, a mislim da je ona ispunjena i u obliku Tekstova iz piramide. Pretpostavljam da su i oni dio te zagonetke."

"Kao svojevrstan software za hardware piramida?"

"Moguće. Zašto ne? U svakome slučaju, sigurno postoji veza između njih. Naime, želimo li dešifrirati piramide moramo poći od Tekstova..."

"Što vi mislite koja je bila prvenstvena zadaća graditelja piramida?"

"Sigurno ih *nisu* izgradili jer su željeli imati vječno počivalište", odgovorio je Bauval odlučno. "Uvjeren sam da nisu nimalo sumnjali u to da će vječno živjeti. Izgradivši piramide, prenijeli su snagu svojih ideja u nešto što je u svakome pogledu vječno. Uspjeli su stvoriti snagu koja ima vlastitu svrhu i smisao, pod uvjetom da je razumijete, i upravo nas ta snaga izaziva da postavljamo *pitanja*. Pretpostavljam da su graditelji piramida savršeno znali kako djeluje ljudski um. Znali su kako nastaju obredi ... Zar ne? Govorim ozbiljno. Znali su što čine. Znali su da mogu inicirati ljude daleke budućnosti da prihvate njihov način razmišljanja. Znali su da to mogu učiniti pomoću vječnoga stroja, koji ima funkciju poticati pitanja."

Pretpostavljam da sam slušajući Bauvala, u tome trenutku zacijelo izgledao posve zbunjen.

"Piramide su stroj!", uskliknuo je. "Dapače, čitava Giza je stroj. A pogledajte nas. Što mi radimo? Postavljamo pitanja. Stojimo ovdje u zoru dršćući od hladnoće, čekajući izlazak sunca i postavljamo bezbroj pitanja, baš kao što smo i programirani da činimo. Nalazimo se u rukama čarobnjaka, a pravi čarobnjaci znaju da vas pomoću odgovarajućih simbola i odgovarajućih pitanja mogu navesti da *sami sebe inicirate*. Pod uvjetom, naravno, da postavljate pitanja. A čim postavite prvo pitanje o piramidama, naletjet ćete na niz odgovora, koji će vas odvesti do drugih pitanja, te ponovno do novih odgovora, sve dok se konačno ne inicirate..."

"Tko sije..."

"Tako je. Oni su ti koji su posijali sjeme. Vjerujte mi, bili su čarobnjaci i poznavali su snagu ideja. Znali su na koji način posijati ideje koje će rasti u umu ljudi. Započnete li od tih ideja i slijedite put zaključivanja, kao što sam ja učinio, stići ćete do Oriona i 10 450. god. pr. Kr. Ukratko, to je samovoljan postupak. Kada jednom uđe u podsvijest, ne može mu se odoljeti."

"Vi kao da kažete da taj kult u Gizi, ako ga takvim možemo nazvati, koji je uključivao i precesiju, geometriju, piramide i Tekstove iz piramide, još postoji."

"Na neki način on doista još postoji", odgovorio je Robert. "Iako vozač više ne upravlja upravljačem, nekropola u Gizi i dalje predstavlja stroj koji izaziva pitanja." Zastao je i prstom pokazao prema vrhu Velike piramide, na koji smo se Santha i ja popeli prije devet mjeseci. "Pogledajte njezinu snagu.", nastavio je. "Nakon pet tisuća godina još uvijek nas očarava. Obuzima naše misli. Tjera nas da razmišljamo, prisiljava nas da učimo. Čim postavite jedno pitanje ono se pretvara u pitanje o načinu njezine izgradnje, o geometriji, o astronomiji. Postupno shvaćate koliko su njezini graditelji bili napredni, nevjerojatno pametni i vješti. Ta spoznaja potiče pitanja o čovječanstvu, o ljudskoj povijesti i, konačno, o samome sebi. *Vi želite otkriti.* Upravo u tome jest njezina snaga."

Drugi potpis

Toga hladnoga jutra u prosincu 1993. Robert, Santha i ja sjedili smo na visoravni u Gizi i promatrali zimsko sunce, koje se približavalo solsticiju, kako izlazi iznad desnoga ramena Sfinge, gotovo toliko južno od istoka kao što bi onuda prolazilo na svome godišnjem putu prije no što ponovno skrene na sjever.

Sfinga je označavala ekvinocij. Sunce u vrijeme proljetnoga ekvinocija zalazi na određenoj točki i prema toj točki bio je usmjeren pogled Sfinge. Je li i to bio dio "velikoga plana" Gize?

Znao sam da je u svakome povijesnom ili pretpovijesnom razdoblju, pogled Sfinge *uvijek* usmjeren prema točki ekvinocijskoga izlaska Sunca na istoku u vrijeme proljetnoga i jesenskoga ekvinocija. Međutim, kao što će se čitatelji prisjetiti iz V. dijela, drevni su ljudi smatrali da astronomsko doba počinje upravo proljetnim ekvinocijem. Riječima Santillane i Herthe von Dechend:

"Zviježde koje je izlazilo na istoku netom prije Sunca obilježavalo je "mjesto" na kojem Sunce stoji. Nazivali su ga Sunčevim "nosačem", a proljetni ekvinocij smatrao se ključnom točkom "sustava" koja određuje početak godišnjega Sunčeva ciklusa."

Zašto ekvinocij ska oznaka ima oblik golemoga lava?

Danas, u 21. stoljeću, ta bi oznaka, ako bi je netko želio izgraditi, imala oblik ribe, zato što Sunce već otprilike 2000 godina u vrijeme proljetnoga ekvinocija izlazi u zviježđu Ribe. Astronomsko doba Riba započelo je otpri-

like u doba Isusa Krista. Je li slučajno da prvotni kršćanski simbol Isusa nije bio križ nego riba, čitatelji će trebati zaključiti sami.

U prethodnome razdoblju, koje je obuhvaćalo otprilike 1. i 2. tisućljeće pr. Kr., zvijezde Ovna imalo je tu čast da bude nositelj Sunca u vrijeme proljetnoga ekvinocija. Čitatelji će ponovno sami morati nagađati je li slučajno dominantan motiv religijskih prikaza i slikarija toga doba bio upravo ovan. Je li slučajno, na primjer, da je Jahve, bog starozavjetnoga Izraela, Abrahamu koji je želio žrtvovati svoga sina Izaka poslao u zamjenu ovna? (Znanstvenici pretpostavljaju da su Abraham i Izak živjeli početkom 2. tisućljeća pr. Kr.) Je li isto tako slučajno da se ovnovi spominju, u različiteme kontekstu, u gotovo svim knjigama Staroga zavjeta (koji je sastavljen u doba Ovna), ali ne i u knjigama Novoga zavjeta? Zatim, je li slučajno da je početak doba Ovna, početkom 2. tisućljeća pr. Kr., u drevnome Egiptu označen iznimno velikim štovanjem boga Amona, čiji je simbol bio ovan svinutih rogova? Izgradnja vrhovnoga svetišta boga Amona - Hram u Karnaku u Luksoru (Gornji Egipat) - počela je oko 2000. god. pr. Kr., a osnovni ukrasi na njemu jesu prikazi ovnova koji svojim rogovima čuvaju ulaze u građevinu.

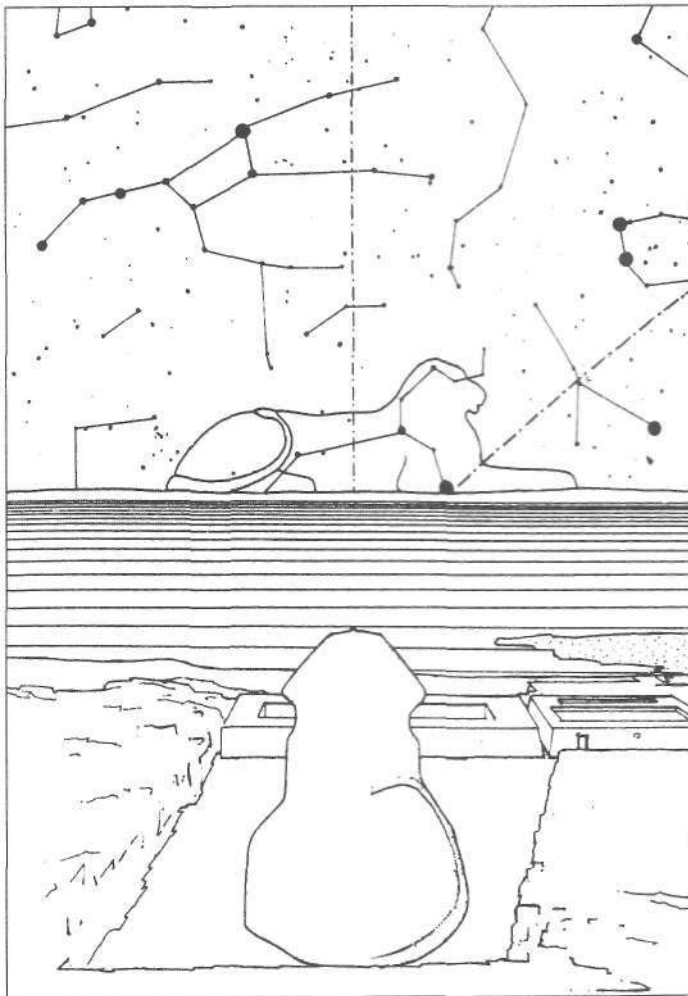
Doba Ovna prethodilo je doba Bika, koje je trajalo od 4380.-2200. god. pr. Kr. Tijekom toga precesijskoga razdoblja, kada je Sunce u vrijeme proljetnoga ekvinocija izlazilo u zvijezdu Bika, na Kreti je cvjetala minojska kultura koja je štovala kult bika. Upravo u to doba iznenada se na povijesnoj pozornici pojavila potpuno razvijena civilizacija dinastičkoga Egipta, koja, kako se čini, nema nikakvih prethodnika. Egipćani su na početku dinastičkoga razdoblja već štovali bikove Apisa i Mnevisa. Vjerovalo se da se Oziris objavljivao u liku Apisa, a bog Ra u liku Mnevisa, drugoga bika, svete životinje Heliopolisa.

Zašto ekvinocijska oznaka ima oblik lava?

Pogledao sam preko padine visoravni u Gizi prema velikome lavljemu tijelu Sfinge.

U doba Bika Egiptom je vladao Kefren, faraon iz Četvrtе dinastije, za koga egiptolozi tvrde da je oko 2500. god. pr. Kr. dao isklesati spomenik. Otprilike 1800 godina prije njega, te više od 300 godina nakon njega, Sunce je u vrijeme proljetnoga ekvinocija izlazilo u zvijezdu Bika. Dakle, vladar koji bi u to doba želio načiniti ekvinocijsku oznaku u kamenu u Gizi zacijelo bi je dao isklesati u obliku bika, a nikako lava. Zaista, spomenik u obliku lava mogao je biti izgrađen samo u *jednome* razdoblju, a to je, naravno, bilo doba Lava, koje je trajalo od 10 970. - 8810. god. pr. Kr.

Zašto je, dakle, ekvinocijska oznaka imala oblik lava? Zato što je izgrađena u doba Lava, kada je Sunce za proljetnoga ekvinocija izlazilo u zvije-

Pogled prema istoku u zoru za proljetnoga ekvinocija 10 450. god. pr. Kr.
Sfinga i zvijezde Lava.

ždu Lava i na taj način označilo koordinate precesijskog razdoblja koje će ponoviti svoj "veliki povratak" tek nakon 26 000 godina.

Oko 10 450. god. pr. Kr. tri su zvijezde Orionova pojasa stigle do najniže točke svoga precesijskoga ciklusa: zapadno od Mliječnoga puta, $11^{\circ},08'$

iznad južnoga obzorja na meridijalnome prijelazu. Na Zemlji je, zapadno od Nila, taj događaj ovjekovječen u kamenu, u obliku tri piramide u Gizi. Njihov međusoban poredak tvori nepogrešiv potpis precesijskoga razdoblja.

Oko 10 450. god. pr. Kr. Sunce je u vrijeme proljetnoga ekvinocija izlazilo u zviježđu Lava. Taj događaj je na Zemlji, ovjekovječen u obliku Sfinge u Gizi, divovske ekvinocijske oznake lavljega tijela, koja se, poput drugoga potpisa na službenome dokumentu, može smatrati potvrdom vjerodostojnosti.

Drugim riječima, 11. tisućljeće pr. Kr., koje je nastupilo ubrzo nakon što se slomio "Nebeski mlin" uslijed čega se zalazak Sunca tijekom proljetnoga ekvinocija premjestio iz Djevice u zviježđe Lava, jedino je doba kada je mogla nastati Sfinga, čija je istočna strana okrenuta prema nebu, na kojemu se nalazilo zviježđe Lava pod čijim je okriljem u vrijeme proljetnoga ekvinocija izlazilo Sunce.

Izazvana pitanja

"Tako savršena podudarnost neba i Zemlje oko 10 450. god. nikako nije mogla biti slučajna", rekao je Robert. "Zapravo, mislim da se više ne treba postavljati pitanje slučajnosti. Najvažnije je odgonetnuti *zašto?* Zašto je sve to izgrađeno? Zašto su drevni graditelji upravo na taj način željeli ovjekovječiti 11. tisućljeće?"

"Očito je to doba za njih bilo veoma značajno", pretpostavila je Santha.

"Sigurno je bilo *iznimno* značajno. Naime, stvorit ćete mnoge precesijske oznake poput ovih u Gizi, isklesati Sfingu, postaviti tri piramide teške gotovo 15 milijuna tona jedino ako za to imate veoma jak razlog. Pitanje, dakle, glasi: *Koji je to bio razlog?* Drevni graditelji su izazvali to pitanje stvorivši u kamenu čvrste, uvjerljive tvrdnje o 10 450. god. pr. Kr. Zaista, izazvali su pitanje. Namjera im je bila da privuku našu pozornost na 10 450. god. pr. Kr., mi trebamo shvatiti zašto."

Sunce se uspinjalo sjeveroistočnim nebom iznad Velike sfinge i mi smo ga u tišini promatrali.

VIII. dio - Zaključak - Gdje je tijelo?

L. poglavlje

Ne tražimo iglu u plastu sijena

Nakon samo pet mjeseci istraživanja, moj mi je pomoćnik poslao pismo na petnaest stranica, u kojem je objasnio zašto daje ostavku. U toj fazi istrage još nisam počeo slagati sve komadiće mozaika, te sam se više vodio slutnjama a ne čvrstim dokazima. Bio sam obuzet svim tajnama, nepravilnostima, anakronizmima i zagonetkama i želio sam o njima naučiti što više mogu. Moja istraga je istodobno krenula potpuno krivim smjerom - slijedila je dugačak i polagan put kojim su se u povijesti pojavljivale *poznate* svjetske civilizacije.

Taj put je, po mišljenju moga pomoćnika, vodio i do nekih značajnih gospodarskih, klimatskih, topografskih i zemljopisnih preduvjeta, koji su se dogodili prije nastanka i razvoja civilizacija:

"Tražite li, dakle, nepoznatu veliku civilizaciju koja se razvila potpuno sama i neovisno o svim drugim poznatim civilizacijama, tada *ne tražite iglu u plastu sijena*, nego grad o kome postoje samo navještaji. Tražite golemo područje koje obuhvaća barem nekoliko tisuća kilometara kopna. To kopno veliko je poput Meksičkoga zaljeva ili dva Madagaskara. Obuhvaćalo je dugačke planinske lance, goleme riječne sustave, vladala je sredozemna do suptropska klima, koja je povremeno narušavana kratkotrajnim nepovoljnim učincima atmosferskoga hlađenja. Takvi relativno jednoliki klimatski uvjeti u tome su se području morali zadržati barem deset tisuća godina ... Nakon toga je nekoliko stotina tisuća navodno naprednih ljudi odjednom nestalo zajedno sa svojom domovinom, ostavljajući za sobom veoma malo fizičkih tragova. Preživjelo je samo nekoliko ljudi, koji

su bili dovoljno oštroumni da predvide kraj, dovoljno bogati i mudri da skupe sve što im je nužno da izbjegnu kataklizmu."

Ostao sam, dakle, bez svog istraživača. Moja početna teorija pokazala se nemogućom. Nije postojala izgubljena napredna civilizacija zato što je kopnena masa na kojoj je ona mogla preživjeti bila prevelika da bi jednostavno nestala.

Geofizičke nemogućnosti

To je bio doista velik problem i neprestano sam o njemu razmišljao na svojim istraživačkim putovanjima. Upravo su geofizičke nemogućnosti bile problem i Platonove Atlantide, pa su znanstvenici odlučno odbacivali mogućnost njezina postojanja. Jedan kritičar teorije o izgubljenome kontinentu napisao je:

"Na Atlantskome oceanu, od kada se pojavio čovjek, nije postojao kopneni most; u njemu se ne nalazi potopljena kopnena masa: Atlantski ocean u današnjem obliku postoji već barem milijun godina. Zapravo, u njemu se iz geofizičkih razloga nikako nije mogla nalaziti Platonova golema Atlantida."

Nepopustljivost i samouvjerenost znanstvenika u svojim tvrdnjama bila je potpuno opravdana. Suvremeni oceanografi izradili su detaljnu kartu dna Atlantskoga oceana, koja je pokazala da se ondje sigurno ne nalazi nikakav izgubljeni kontinent.

No, ako su dokazi koje sam skupio zaista bili otisci nestale civilizacije, tada je kontinent na kojemu se ona nalazila morao *negdje* postojati.

No, gdje? Neko sam vrijeme, na temelju logičnih pretpostavki, vjerovao da se nalazi pod nekim drugim oceanom. Iako je Tihi ocean veoma velik, osjećao sam da bi se moglo raditi o Indijskome oceanu, jer se on nalazi blizu takozvanog Plodnog polumjeseca Srednjega istoka, gdje su se oko 3000. god. pr. Kr. iznenada pojavile prve poznate civilizacije. Namjeravao sam otići do Maldiva i obale Somalije u istočnoj Africi u nadi da ću ondje saznati nešto o izgubljenome drevnome raju, a razmišljao sam i o putovanju na Sejšelske otoke.

No, oceanografi su načinili i kartu dna Indijskoga oceana, ali i svih drugih oceana i mora, u kojima se također nisu nazirali tragovi izgubljenoga

kontinenta. Konačno, bio sam uvjeren da velika kopnena masa na kojoj je cvala visoka civilizacija nije nestala pod vodom.

Međutim, kako je moja istraga napredovala pojavljivalo se sve više dokaza da je navedena civilizacija nekada doista postojala. Pretpostavio sam da se radilo o pomorskoj civilizaciji: narodu pomoraca. Ta teorija imala je uporište u nevjerojatnim drevnim zemljovidima, egipatskim brodovima iz Piramide, tragovima napredne astronomije u zapanjujućem kalendarskome sustavu Maya te u legendama o bogovima koji plove morem, poput Quetzalcoatl i Viracoche.

Dakle, radilo se o narodu pomoraca, ali i graditelja: graditelja Tiahuanaca i Teotihuana, graditelja piramida i Sfinge, koji su s lakoćom podizali 200 t teške vapnenačke blokove i koji su iznimno precizno odredili položaj golemih spomenika koji odgovara položaju ključnih nebeskih točaka. Ti su graditelji ostavili svoje karakteristične otiske diljem svijeta na divovskim kamenim zdanjima, na astronomskim, matematičkim i geodetskim zagonetkama, u mitovima o bogovima u ljudskome obličju. No, tako napredna civilizacija, koja je bila dovoljno bogata i sposobna da istražuje svijet i načini zemljovide, te da izračuna dimenzije Zemlje jednostavno se *nije mogla* razviti na bilo kakvome području. Na tome području, kako je istaknuo moj istraživač, sigurno je prevladavala veoma povoljna klima, u kojoj su se mogli razviti idealni životni uvjeti: plodna poljoprivredna zemljišta, guste šume, velike rijeke i planine, izvori minerala itd.

Gdje se, dakle, nalazila ta velika zemlja?

Anđeli iz knjižnice

Gdje se nalazila i *kada je* nestala? Konačno, ako je doista nestala (dru-goga objašnjenja nema), *kako, zašto i pod kojim uvjetima* se to dogodilo?

Zaista, kako nestaje kontinent?

Općenito se smatra da se to dogodilo uslijed neke kataklizme, planetarne katastrofe koja je izbrisala sve tragove o postojanju velike civilizacije. Međutim, ako je to točno, zašto ne postoje zapisi o takvoj kataklizmi? No, možda i postoje.

Kako je moja istraga napredovala, otkrio sam i proučio mnoštvo drevnih svjetskih mitova o potopima, vatri, potresima i ledu. U IV. dijelu knjige zaključili smo da su u tim mitovima opisani stvarni geološki i klimatski događaji, koji su na različitim područjima svijeta imali različite posljedice.

Otkrio sam da je u kratkoj povijesti čovječanstva samo jedna poznata i dokumentirana katastrofa mogla imati navedeni učinak: dramatično otapa-

nje ledenoga pokrivača krajem posljednjega ledenoga doba između 15 000. i 8 000. god. pr. Kr. Osim toga, drevne građevine Teotihuacan i Egipta te mnogi značajni mitovi služili su kao sredstva pomoću kojih su kodirani znanstveni podaci, što ponovno upućuje na ono što sam nazvao "otiscima bogova".

Ubrzo sam uočio da između kaosa ledenoga doba i nestanka drevne civilizacije, o kojoj govore tisućljetne legende, postoji snažna povezanost.

U trenutku kada sam to konačno spoznao, stigli su anđeli iz knjižnice...

Karika koja nedostaje

Kovanica "anđeo iz knjižnice" tvorevina je romanopisca Arthura Koestlera, kojega je osobito zanimala sinkronija. Njome je opisao nepoznatoga posrednika koji pomaže istraživaču da u pravome trenutku konačno stigne do potrebnih podataka.

Upravo to se dogodilo i meni. Pravi trenutak o kojemu govori Koestler nastupio je u ljeto 1993. Nakon više mjeseci napornih putovanja bio sam duhom i tijelom potpuno iznemogao. Geofizička nemogućnost *nestanka* golemoga kontinenta potkopala je vjerodostojnost mojih dokaza. Tada sam, jednoga dana, primio pismo koje je dolazilo iz grada Nanaima u Britanskoj Kolumbiji u Kanadi. Pismo se odnosilo na moju prethodnu knjigu *Znak i pečat*, u kojoj sam ukratko izložio teoriju o Atlantidi te spomenuo predaje o junacima-prosvjetiteljima koji su se "spasili od vode":

19. srpanj, 1993.

Dragi gospodine Hancock,

Nakon što smo moja žena i ja 17 godina istraživali sudbinu Atlantide, konačno smo dovršili rukopis naslovljen *When the Sky Fell*. Veoma smo razočarani što su se izdavači kojima smo poslali taj rukopis, unatoč njihovim veoma pozitivnim komentarima, zbog samoga spomena Atlantide povukli od daljnjih pregovora.

U knjizi *Znak i pečat* pišete o "predajama o tajnoj mudrosti ljudi preživjelih u potopu..." Mi smo istraživali mjesta koja su vjerojatno naselili preživjeli Atlantidani. Idealno područje za naseljavanje nakon potopa bila su jezera na velikim nadmorskim visinama. Primjerice, pogodni su klimatski uvjeti vladali na području jezera Titicaca i jezera Tane [u Etiopiji, o kojoj govori veći dio knjige *"Znak i pečat"*]. Na njima su se nalazili prirodni resursi nužni za početak poljoprivrede.

Bili smo toliko slobodni da pismu priložimo koncepciju rukopisa *When the Sky Fell*. Ako ste zainteresirani, rado ćemo poslati njegov prijepis.

Uz najljepše želje,
Rand Flem-Ath"

Uzeo sam rukopis i već u prvim odlomcima pronašao kariku koja je nedostajala u mojoj istrazi. Savršeno se poklapala s drevnim zemljovidima koje sam proučavao, a koji su precizan prikaz *subglacijalne topografije* Antarktika (v. I. dio). Ta karika je davala smisao svim svjetskim mitovima o planetarnoj kataklizmi i njenim klimatskim učincima. Odgonetnula je tajnu o zamrznutim mamutima u sjevernome Sibiru i na Aljasci, te o 27 m visokim voćkama zakopanima u ledu na području Arktičkoga kruga, na dijelovima gdje danas ne uspijeva nikakvo bilje. Objasnila je iznenadno otapanje ledenoga pokrivača na sjevernoj Zemljinoj polutki nakon 15 000. god. pr. Kr. te vulkanske erupcije tijekom toga otapanja. Odgovorila je na pitanje: "Kako nestaje kontinent?". A velikim je dijelom svoj odgovor temeljila na Hapgoodovoj teoriji o "pomicanju Zemljine kore" - radikalnoj geološkoj hipotezi o kojoj sam već bio obaviješten:

"Antartik je kontinent koji najmanje razumijemo [napisali su gosp. i gđa Flem-Ath u svome prilogu]. Većina nas pretpostavlja da je taj golemi otok već milijunima godina prekriven ledom. Međutim, nova otkrića dokazuju da dijelovi Antarktika *prije nekoliko tisuća godina* nisu bili zahvaćeni ledom. Teorija o pomicanju Zemljine kore objašnjava tajanstven porast i pad velikoga ledenoga pokrivača na Atlantiku."

Kanadski istraživači komentiraju Hapgoodovu pretpostavku o tome da se do kraja posljednjega ledenoga doba, otprilike u 11. tisućljeću pr. Kr., Antartik nalazio otprilike 3200 km sjevernije (na zemljopisnoj širini na kojoj je vladala pogodnija i umjerena klima) te da je na današnji položaj unutar Arktičkoga kruga stigao nakon velikoga pomicanja Zemljine kore. To pomicanje, nastavili su supružnici:

"ostavilo je za sobom i druge tragove na smrtonosnome pojasu koji okružuje Zemlju. Na svim kontinentima, na kojima su iznenada i masovno istrijebljene životinjske vrste (osobito u obje Amerike te na Sibiru) nastupile su velike promjene u zemljopisnim širinama.

Učinci pomicanja Zemljine kore su zastrašujući. Zemljina kora se nabire i mreška, pa nastaju nevjerojatni potresi i potopi u čitavom svijetu. Dok se kontinenti stišću i mijenjaju položaj, nebo kao da će se obrušiti ravno na njih. Duboko u oceanima potresi izazivaju divovske plimne valove, koji potapaju obale. Neke zemlje se premještaju u područja tople klime, dok su druge istjerane u polarna područja i osuđene na strašne zime. Ledeni vrhovi koji se otapaju, podižu razinu oceana. Sva živa bića moraju se prilagoditi, odseliti se ili umrijeti.

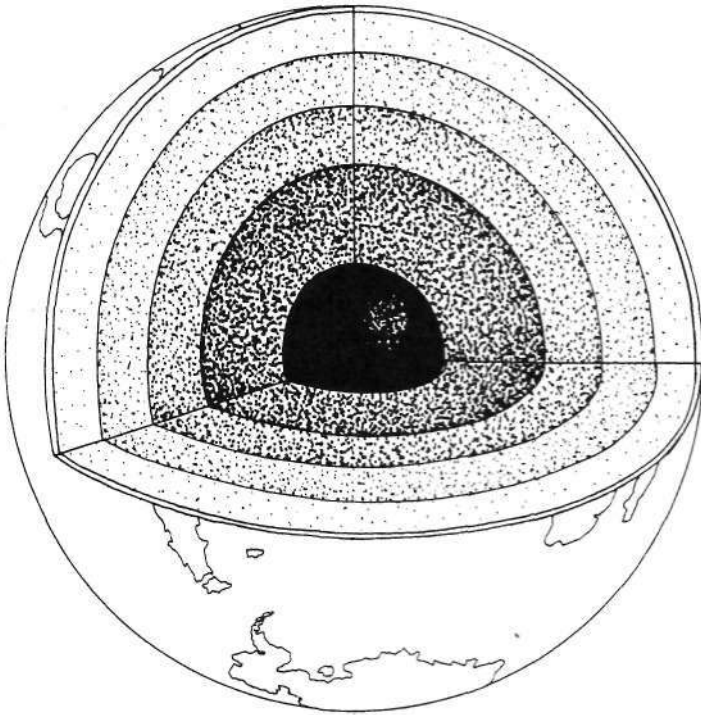
Ako bi se snažno pomicanje Zemljine kore dogodilo suvremene svijetu, tisućljetna bi dostignuća civilizacije nestala s planeta poput dahom otpuhane paučine. Ljudi koji žive u blizini planina možda bi mogli izbjeći divovske plimne valove, no za sobom bi, u dolini, morali ostaviti plodove svoje civilizacije. Ostali bi samo malobrojni dokazi o trgovačkim, pomorskim i vojnim dostignućima naše civilizacije. Zahrđali trupovi brodova i podmornica nakon nekog bi vremena potpuno nestali, no preživjeli bi možda uspjeli spasiti zemljovide i pomorske karte koje bi čuvali stotinama, čak i tisućama godina, sve dok ih jednom u budućnosti čovječanstvo ponovno ne iskoristi za plovidbu svjetskim oceanima u potrazi za izgubljenim zemljama."

Čitajući navedene riječi, sjetio sam se izvještaja Charlesa Hapgooda o tome kako se sloj Zemlje, koji geolozi nazivaju litosfera - tanka ali čvrsta vanjska kora planeta, može povremeno pomicati, "krećući se preko mekane unutražnosti, poput olabavljene narančine kore koja se okreće oko svoga mekanoga ploda".

Do tada sam osjećao da se nalazim na poznatom tlu. Međutim, kanadski su istraživači hipotetski povezali dva ključna čimbenika, koja sam ja prevideo.

Utjecaj gravitacije

Prva pretpostavka o povezanosti odnosi se na utjecaj *gravitacije* (kao i na promjene u geometriji Zemljine putanje, o čemu smo raspravljali u V. dijelu), koja je u procesu pomicanja Zemljine kore možda znatno utjecala na početak i završetak ledenoga doba:

Presjek Zemlje. Teorija o pomicanju kore ističe mogućnost periodičnih pomicanja čitave Zemljine kore. Zemljina kora, koja je većinom debela oko 48 km, leži na klizavome sloju koji se zove astenosfera.

"Kada je prirodoslovac i geolog Luis Agassiz 1837. iznio svoju teoriju o ledenome dobu, znanstvena ga je javnost dočekala sumnjičavo. Međutim, kako se otkrivalo sve više dokaza koji su potvrđivali tu teoriju, skeptici su morali prihvatiti činjenicu da su na svijetu nekada zaista vladale strašne zime. Međutim, i dalje nije bilo jasno što je uzrokovalo nastanak ledenoga doba. Tek je 1976. predložen čvrst dokaz prema kojem se moglo točno odrediti početak ledenoga doba. Taj se dokaz temeljio na određenim astronomskim značajkama Zemljine putanje i nagnutosti njezine osi. Astronomski su čimbenici očito bili značajni u određivanju početka ledenoga doba. No, to je bio samo dio problema. Jednako značajan je i *zemljopisni dokaz*. Na temelju njega teorija o pomicanju Zemljine kore pruža odgovor na veliku tajnu.

Albert Einstein je razmatrao mogućnost da je to pomicanje potaknula težina ledenoga pokrivača, koji nije jednako rasprostranjen po polu. On je napisao: 'Okretanje Zemlje utječe na te neravnomjerno raspodijeljene ledene površine te proizvodi centrifugalni učinak, koji se prenosi u čvrstu vanjsku Zemljinu koru. Na taj način proizveden centrifugalni učinak neprestano se pojačava i kada stigne do određene točke jakosti uzrokuje pomicanje Zemljine kore, *a time se polarna područja pomiču prema ekvatoru.*'

Kada je Einstein napisao navedenu teoriju [1953.], znanstvena javnost još nije potpuno priznavala astronomske uzroke nastanka ledenoga doba. Kada se Zemljina putanja, koja ima oblik savršenoga kruga, pomakne od toga savršenstva više od 1%, pojačava se gravitacijski utjecaj Sunca na Zemlju i njezin golemi ledeni pokrivač. Pod velikom težinom toga pokrivača, kao i zbog činjenice da se Zemljina os još više nagnula [što je također čimbenik promjene geometrije Zemljine putanje] pritišće se Zemljina kora i na taj se način pomiče."

Kako se navedeno povezuje s početkom i završetkom ledenoga doba?

Naime, tijekom pomicanja dijelovi Zemljine kore koji se nalaze na Sjevernome i Južnome polu (i koji su zbog toga potpuno zaleđeni, kao što je danas slučaj s Antarktikom) odjednom se pomiču u toplije zemljopisne širine, gdje se počinju veoma brzo otapati. Isto tako, područja Zemlje koja su se nalazila na toplijim zemljopisnim širinama također se odjednom pomiču u polarne zone, gdje nevjerojatnom brzinom nestaju pod ledenim pokrivačem koji se sve više širi.

Drugim riječima, kada su u posljednjemu ledenome dobu veliki dijelovi sjeverne Europe i sjeverne Amerike bili prekriveni ledom, to se nije dogodilo zbog nekog tajanstvenog klimatskog čimbenika koji je djelovao polako, nego zato što su ta područja u to doba bila mnogo bliže Sjevernome polu nego što su danas. Isto tako, otapanje wisconsinskoga i wiirnskoga ledenoga pokrivača, koje spominjemo u IV. dijelu, oko 15 000. god. pr. Kr., nije uzrokovano globalnim klimatskim promjenama, nego njihovim pomicanjem u toplija područja.

Drugim riječima: u Arktičkome krugu i *na Antarktiku* upravo se događa ledeno doba.

Izgubljeni kontinent

Druga pretpostavka o povezanosti na logičan način proizlazi iz upravo navedene: ako se doista dogodio geološki fenomen pomicanja Zemljine kore, te ako je uslijed posljednjega pomicanja golemo područje današnjega Antarktika pomaknuto iz umjerene klime u područje Antarktičkoga kruga, moguće je da pod ledom Južnoga pola debelim 3200 m leže ostaci izgubljene drevne civilizacije.

Odjednom sam shvatio da je golemo kopнено područje, na kojemu je nekada, tisućama godina, obitavala velika i napredna civilizacija, doista moglo nestati bez traga. Kako su zaključili gosp. i gđa Flem-Ath: "Odgovore o korijenima civilizacije - koji su možda sačuvani u zaleđenim dubinama zaboravljenoga otoka-kontinenta - moramo tražiti u ledenome Antarktiku."

Iz hrpe dokumenata izvukao sam pismo svoga istraživača u kojemu govori o razlozima svoje ostavke i preduvjetima za nastanak napredne civilizacije. Govorio je o "dugačkim planinskim lancima", "velikim riječnim sustavima", "golemome području koje je obuhvaćalo barem nekoliko tisuća kilometara kopna", te o umjerenim klimatskim uvjetima koji su trajali deset tisuća godina. Samo se u takvim okolnostima mogla razviti napredna kultura.

Antartik je nedvojbeno igla u plastu sijena. On je golem, mnogo veći od Meksičkoga zaljeva, otprilike sedam puta veći od Madagaskara - velik je otprilike kao kontinentalno područje Sjedinjenih Američkih Država. Osim toga, seizmička su ispitivanja pokazala da na Antarktiku *doista postoje* dugački planinski lanci. Isto tako, nepoznati su pretpovijesni kartografi, koji su posjedovali znanje o zemljopisnim dužinama i širinama, prikazali te planine na svojim zemljovidima *prije* no što su nestale pod ledenim pokrivačem. Na istim se drevnim zemljovidima vide i velike rijeke koje teku iz planina te natapaju prostrane doline i ravnice te istječu u ocean. Te su rijeke ostavile tragove o svome postojanju u obliku taloga s dna oceana (što je slučaj s talogom iz Rossova mora).

Konačno, uočio sam da se teorija o pomicanju Zemljine kore ne suprotstavlja preduvjetu o 10 000 godina umjerenih klimatskih uvjeta. Potkraj posljednjega ledenoga doba, prije navodnoga pomicanja kore, na Antarktiku je možda čak i dulje od 10 000 godina vladala umjerena klima. Ako je točno da se Antartik nalazio otprilike 3200 km (30°) sjevernije nego danas, njegova su najsjevernija područja tada bila veoma blizu 30° južne zemljopisne širine i na taj su način uživala sredozemnu do suptropsku klimu.

Je li se Zemljina kora doista pomaknula? Leže li ostaci izgubljene civilizacije doista pod ledom južnoga kontinenta?

U sljedećim ćemo poglavljima vidjeti da je to doista moguće...

LI. poglavlje

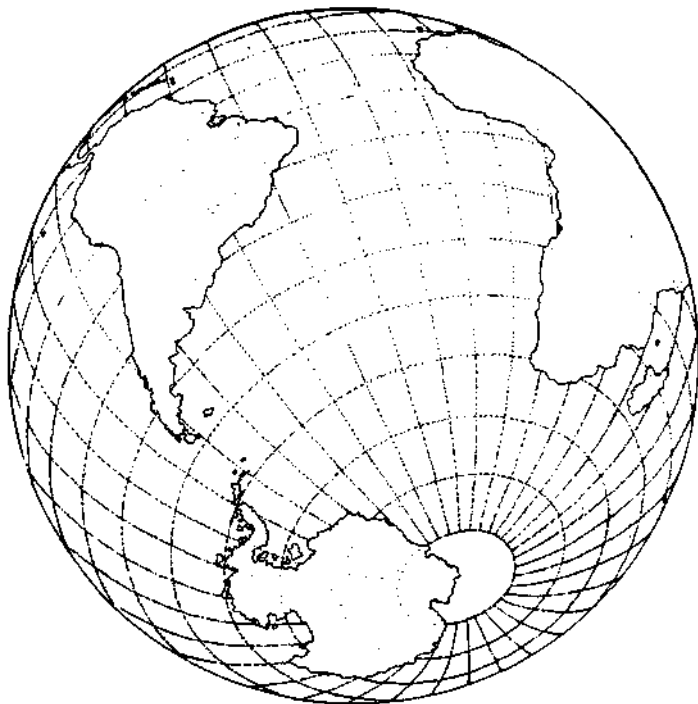
Čekić i klatno

Detaljno izloženu teoriju o pomicanju Zemljine kore možete pronaći u knjizi Randa i Rose Flem-Ath, *When the Sky Fell* (objavljene u Kanadi 1995.)

Navedenu geološku teoriju oblikovao je prof. Charles Hapgood, a potvrdio ju je i Albert Einstein. Ukratko, ona govori o klizanju 50 km debeloga sloja litosfere preko gotovo 13 000 km debele središnje kore našega planeta, uslijed čega se velik dio zapadne Zemljine polutke pomicao južno prema ekvatoru i Antarktičkome krugu. To gibanje nije teklo uspravno u smjeru sjever-jug, dakle po meridijanu, nego kružnim tokom oko središnjih ravnica današnjih Sjedinjenih Američkih Država. Posljedica toga bila je da se sjeveroistočno područje Sjeverne Amerike (gdje se na mjestu današnjega zaljeva Hudson prvotno nalazio Sjeverni pol) povuklo južno od Arktičkoga kruga u zemljopisne širine mnogo umjerenije klime. Istodobno su se sjeverozapadni dijelovi (Aljaska i Yukon) SAD-a kao i veći dio sjevernoga Sibira pomaknuli prema Arktičkome krugu na sjeveru.

Na južnoj polutki golemi se Antarktik, kako ga danas nazivamo a koji se prvotno nalazio u područjima umjerene pa čak i tople klime, *potpuno pre-mjestio* unutar Antarktičkoga kruga. Prema Hapgoodovoj teoriji navedeno se pokretanje dogodilo u području od 30° (otprilike 3200 km) uglavnom između 14 500. i 12 500. god. pr. Kr. No, imalo je goleme planetarne posljedice koje su se nastavile do otprilike 9500. god. pr. Kr.

Pretpostavimo da je prije pomicanja Zemljine kore na Antarktiku, koji je tada bio pokriven zelenilom, postojala velika civilizacija. Tu su civilizaciju, dakle, mogle uništiti posljedice pomicanja: plimni valovi, orkanski vjetrovi i oluje, vulkanske erupcije i potresi koji su razarali čitav planet, zamračeno nebo i nemilosrdno širenje ledenoga pokrivača. Osim toga, kako su prola-

Prema teoriji o pomicanju Zemljine kore velika su područja Antarktika prije 15 000. god. pr. Kr. bila smještena izvan Antarktičkoga kruga i na taj su način bila nastanjena jer je na njima vladala klima pogodna za razvoj civilizacije. Nakon toga se katastrofalnim pomicanjem Zemljine kore kontinent pomaknuo na današnji položaj - unutar Antarktičkoga kruga.

zila tisućljeća, ruševine gradova, spomenika, velikih biblioteka, graditeljskih djela uništenih civilizacija zakopale su se još dublje pod ledenim plaštom.

Ako je teorija o pomicanju Zemljine kore točna, nisu li diljem svijeta raštrkani tragovi na koje danas nailazimo svojevrсни otisci bogova? Oni govore o neshvaćenim učenjima i geometrijskim građevinama koje su za sobom ostavili pripadnici antarktičke civilizacije, koji su uspjeli preživjeti otplovivši na svojim brodovima preko uzburkanih oceana i naselivši se u dalekim zemljama. Bila je to, na primjer, dolina Nila (ili, možda, najprije području jezera Tane, na gornjem toku Plavoga Nila), Meksička dolina, pokraj jezera Titicace u Andama te mnoga druga područja.

Drugim riječima, posvuda u svijetu nailazimo na vidljive *otiske* izglubljene civilizacije. Međutim, njezino *tijelo* ne vidimo, ono je zakopano ispod antarktičkoga leda debeloga 3000 m i, gotovo kao da se nalazi na tamnoj strani Mjeseca, potpuno je nedostupno arheolozima.

Činjenica?

Ili proizvod mašte?

Mogućnost?

Ili nemogućnost?

Je li geološki *moгуće* ili je geofizički *nemoguće* da se Antarktik, peti najveći kontinent na svijetu (koji zauzima površinu od gotovo 15 000 000 km²): a) prvotno nalazio u području mnogo umjerenije klime i b) da se prije 20 000 godina pomaknuo s toga područja u područje Arktičkoga kruga?

Može li se Antarktik pomicati?

Beživotna polarna pustinja

"Pomicanje kontinenata" i/ili "pomicanje Zemljine ploče" ključni su pojmovi kojima se opisuje značajna geološka teorija, koja je javnosti postala poznata nakon 50-ih godina. Ovdje je, međutim, nije potrebno objašnjavati. Većina nas svjesna je da kontinenti na neki način "plutaju" i premještaju se po površini Zemlje. Razum potvrđuje sljedeće: pogledate li zemljovid zapadne obale Afrike i istočne obale Južne Amerike, uočit ćete da su te dvije kopnene površine nekada bile spojene. Međutim, pomicanje kontinenata dugotrajan je proces: kontinenti plutaju premještajući se prosječno tek 3200 km svakih 200 milijuna godina: drugim riječima, veoma polako!

Teorija o pomicanju Zemljine ploče i Hapgoodova teorija o pomicanju Zemljine kore nisu nimalo kontradiktorne. Hapgood je tvrdio da su se dogodila oba procesa: uslijed pomicanja Zemljine kore doista su se pomaknuli i kontinenti, kako tvrde geolozi - koji su se pomicali gotovo neprimjetno stotinama milijuna godina. No, da je povremeno bilo i veoma ubrzanih pomicanja na jednome području Zemlje, što nije utjecalo na *međusobnu* povezanost pojedinih kopnenih površina, ali uslijed kojih su se svi kontinenti (ili njihovi dijelovi) pomaknuli prema ili izvan dvije nepomične polarne zone (vječno hladna i zaleđena područja koja okružuju Sjeverni i Južni pol Zemljine osi).

Pomicanje kontinenata?

Pomicanje Zemljine kore?

Ili oboje?

Možda se radilo o nekom drugom čimbeniku?

Iskreno, ne znam. Bez obzira na to, jednostavne činjenice o Antarktiku ne mogu se objasniti bez pozivanja na neku iznenadnu, katastrofalnu i geološku promjenu.

Prije negoli razmotrimo neke od navedenih činjenica, ponoviti ćemo da govorimo o kopnenoj masi nad kojom, zbog zaobljenosti Zemlje, Sunce tijekom šest zimskih mjeseci nikada ne izlazi, a tijekom ljetnih mjeseci nikada ne zalazi (nego, ako ga promatramo s pola, ostaje nisko na obzoru, gdje kao da tijekom dvadeset četiri sata neprestanoga dana, oponaša svoj kružni put po nebu).

Antarktik je najhladniji kontinent svijeta, gdje se najniža temperatura na tzv. "polu hladnoće" može spuštati i do $-89,2^{\circ}\text{C}$. Iako su obalna područja, na kojima velik broj morskih ptica gradi gnijezda, malo toplija (-60°C) na njima nema sisavaca, a raste malena skupina biljaka, koje mogu preživjeti duga zimska razdoblja tame. *Encyclopaedia Britannica* nabraja navedene biljke: "lišajevi, mahovina i puzavci, plijesan, biljke kvasca te druge gljive, alge i bakterije..."

Drugim riječima, iako je veoma davno bio prekrasno obitavalište i rasadište najraznovrsnijih biljaka i životinja, Antarktik je već 5000 godina, koliko traje povijest čovječanstva, samo hladna, nemilosrdna i gotovo beživotna polarna pustinja.

Je li oduvijek bilo tako?

Dokaz br.1

Discover The World Of Science Magazine, 2.mj. 1993., 17. str.: "Prije otprilike 260 milijuna godina, u permskome razdoblju, na Antarktiku je raslo bjelogorično drveće, koje je prilagođeno toploj klimi. Paleobotaničari su to zaključili na temelju fosiliziranih panjeva otkrivenih na 2135 m visokoj planini zvanoj Achnar u Transantarktičkome gorju. Mjesto na kojemu su otkriveni nalazi se na $84^{\circ},22'$ južne zemljopisne širine, otprilike 800 km sjeverno od Južnoga pola.

'Navedeno otkriće zanimljivo je zato što se radi o jedinoj šumi, fosiliziranoj ili živoj, koja je otkrivena na 80° ili 85° zemljopisne širine', rekla je Edith Taylor, paleobotaničarka pri Sveučilištu države Ohio, koja je proučavala fosilizirana stabla. 'Paleobotaničari najprije pokušavaju ustanoviti postoji li u suvremenim dokumentima i izvještajima nešto što bi odgovaralo novome otkriću; međutim, na toj zemljopisnoj širini danas ne rastu šume. U tropskim područjima možemo pronaći stabla koja rastu u toplim klimatskim

uvjetima, ali ne možemo očekivati da će takva stabla rasti u antarktičkim uvjetima, gdje 24 sata ljeti traje dan a zimi noć."

Dokaz br.2

Geolozi nisu pronašli nijedan dokaz da je na antarktičkome kontinentu prije eocena (otprilike prije 60 milijuna godina) bilo leda. Međutim, na temelju debeloga vapnenačkog kamenja koje se nalazi u morskome grebenu *Archaeocyathidae* ustanovljeno je da se u kambriju (otprilike prije 550 milijuna godina) preko gotovo čitavoga Antarktika rasprostiralo toplo more: "Nakon nekoliko milijuna godina, kada su se iznad mora pojavile navedene formacije, na Antarktiku je zbog tople klime bujala vegetacija. Sir Ernest Shackleton je, primjerice, 320 km od Južnoga pola otkrio ležište ugljena, a tijekom ekspedicije admirala Byrda 1935. geolozi su pronašli velike skupine fosila na planini Weaver, na 86° 58' južne zemljopisne širine, otprilike na istoj udaljenosti od Južnoga pola te oko 3 km iznad morske razine. Među otkrivenim fosilima nalazio se list, dio stabljike i fosilizirano drvo. Godine 1952. dr. Lyman H. Dougherty s Instituta Carnegie u Washingtonu, završavajući studiju o navedenim fosilima, prepoznao je dvije vrste paprati stabala zvane *Glossopteris*, koje su uobičajene za ostale južne kontinente (Afriku, Južnu Ameriku i Australiju), te divovsku paprat koja je pripadala drugoj vrsti."

Dokaz br.3

Admiral Byrd na sljedeći je način komentirao otkriće na planini Weaver: "Ovdje, na najjužnijoj planini na svijetu, samo 320 km daleko od Južnoga pola, otkriven je uvjerljiv dokaz da je na Antarktiku nekada vladala umjeren, čak suptropska klima."

Dokaz br.4

"Sovjetski su znanstvenici izvijestili da su u Zemlji Graham na Antarktiku otkrili dokaz o postojanju tropske flore, s početka tercijara (možda iz paleocena ili eocena). Drugi dokaz za to pružio je britanski geolog koji je na Antarktiku otkrio velike fosilne šume, koje pripadaju skupini šuma koje

su prije 20 milijuna godina rasle na sjevernoameričkoj obali Tihoga oceana. Time se, naravno, potvrđuje da nakon prve poznate glacijacije Antarktika, koja je nastupila u eocenu [prije 60 milijuna godina], taj kontinent nije ostao zaleđen nego su se na njemu poslije povremeno izmjenjivali topli klimatski uvjeti."

Dokaz br.5

"Geolozi Barrie McKelvey i David Hanvood 25. prosinca 1990. radili su na Antarktiku na 1830 m iznad razine mora i 400 km daleko od Južnoga pola. Tada su otkrili fosile stare 2-3 milijuna godina bjelogorične šume, koja raste na jugu, uz morsku obalu."

Dokaz br.6

Godine 1986. otkriveni su fosili stabala i biljaka, na temelju kojih se zaključilo da prije samo 2,5 milijuna godina Antarktiki nije bio pokriven ledom. Ostala otkrića potvrdila su da neka područja na kontinentu nisu bila zaleđena prije 100 000 godina.

Dokaz br.7

Za vrijeme ekspedicije u Zemlji Byrd s dna Rossova mora izvađeni su, kako smo vidjeli u I. dijelu knjige, uzorci taloga, na temelju kojih se potvrdilo da su u tome dijelu Antarktika otprilike 4000. god. pr. Kr. doista tekle "velike rijeke koje su sadržavale fine, razgrađene taloge". Dr. Jack Hough sa Sveučilišta u Illinoisu, izvijestio je: "Jezgra N-5 sadrži glacialni pomorski talog star 6000 godina. Talog koji potječe prije razdoblja od 6000 do 15 000 godina fino je razgrađen, a neka zrnca su starija od 12 000 godina. Na temelju toga zaključuje se da u tome razdoblju nije bilo leda, osim možda pokojega zalutalog ledenoga brijega u moru prije 12 000 godina."

Dokaz br.8

Zemljovid Oronteja Fineja, o kojemu raspravljamo u I. dijelu knjige, prikazuje nezaleđeno Rossovo more te planinske lance uz obalu Antarktika, kojima teku rijeke na mjestu na kojemu se danas nalaze ledenjaci debeli oko 1 km.

Charles Hapgood, *The Path of The Pole*, 1970., 111. str.: "Rijetko se događa da arheologija potvrđuje rezultate geoloških istraživanja. No, u ovome slučaju deglacijacija Rossova mora može se potvrditi drevnim zemljovidom, koji se uspio sačuvati tijekom više tisuća godina. Otkrio ga je i objavio 1531. francuski zemljopisac Oronce Fine [Oronfej Finej], koji ga je uključio u svoj *Zemljovid svijeta*.

Nakon nekoliko godina istraživanja potvrđena je i vjerodostojnost drevnoga zemljovida. Ustanovljeno je da je izrađen uz uporabu sferne trigonometrije te da je na njemu više od 50 lokacija na antarktičkome kontinentu ucrtano s iznimnom preciznošću, koju su suvremeni kartografi postigli tek u 19. stoljeću. Naravno, kada je taj zemljovid objavljen 1531., o Antarktiku se nije znalo ništa. Kontinent je otkriven oko 1818., a kartiran je tek nakon 1920."

Dokaz br.9

Buacheov zemljovid, o kojemu također govorimo u I. dijelu knjige, precizno prikazuje *subglacijalnu* topografiju Antarktika. Je li to slučajno ili je kontinent zaista bio potpuno nezaleđen u doba kada su drevni kartografi izgubljene civilizacije izradili njegov zemljovid?

Dokaz br.10

Ako je u zemljama koje se danas nalaze unutar Antarktičkoga kruga nekada vladala umjerena ili tropska klima, kakva je klima vladala u zemljama unutar *Arktičkoga* kruga? Jesu li se i ondje pod utjecajem istoga čimbenika dogodile dramatične klimatske promjene?

- "Na otoku imena Spitzbergen (Svalbard) otkriveni su fosilizirani listovi palme dugi 3-4 m te fosilizirane vrste morskih rakova koji

moгу obitavati samo u tropskim vodama. Na temelju toga zaključuje se da su u neko doba temperature Arktičkoga oceana bile slične onima koje danas prevladavaju u Bengalskome zaljevu ili Karipskome moru. Spitzbergen se nalazi na pola puta između sjevera Norveške i Sjevernoga pola, na 80° sjeverne zemljopisne širine. Danas do Spitzbergena brodovi plove preko leda samo dva ili tri mjeseca na godinu."

- Navedenu tvrdnju čvrsto dokazuju i močvarni čempresi, koji su rasli 800 km daleko od Sjevernoga pola u razdoblju miocena [prije 20 do 6 milijuna godina], te vodeni ljljani koji su u istome razdoblju cvjetali na Spitzbergenu: "Biljke iz razdoblja miocena koje su otkrivene u Zemlji Grinnell, na Grenlandu i na Spitzbergenu, mogu rasti samo u umjerenoj i dovoljno vlažnoj klimi. Vodeni ljljani otkriveni na Spitzbergenu mogli su rasti samo ako je u blizini u većem dijelu godine bilo tekuće vode. Osim toga, treba istaknuti da na Spitzbergenu šest mjeseci traje polarna noć. On se nalazi u Arktičkome krugu, sjeverno od Labradora, na jednakoj udaljenosti od njega na kojoj je i Labrador udaljen od Bermuda."
- Neki otoci u Arktičkome oceanu tijekom posljednjega ledenoga doba uopće nisu bili prekriveni ledom. Na primjer, na otoku Baffinu, 1440 km udaljenome od Sjevernoga pola, u tresetu su pronađeni ostaci johe i breze, koji pokazuju da je prije manje od 30 000 godina ondje bilo mnogo toplije nego danas. Takvi klimatski uvjeti potrajali su do prije 17 000 godina: "Tijekom razdoblja wisconsinske glacijacije na središtu Arktičkoga oceana vladala je umjerena klima, što se zaključuje na temelju biljnih i životinjskih vrsta koje nisu mogle postojati u Kanadi i Sjedinjenim Američkim Državama."
- Ruski su znanstvenici zaključili da je Arktički ocean tijekom posljednjega ledenoga doba bio mnogo topliji. Rezultati oceanografskih istraživanja akademika Saksa, Belova i Lapine pokazali su da je u razdoblju od prije 32 000 - 18 000 godina ondje prevladavala iznimno topla klima."
- Kako smo vidjeli u IV. dijelu knjige, velik broj različitih vrsta toplokrvnih sisavaca odjednom se smrznuo, a njihova u ledu sačuvana tijela leže u pojasu smrti koji se prostire od Yukona, preko Aljaske duboko na sjever Sibira. Većina tih životinja istrijebljena je tijekom 11. tisućljeća pr. Kr., iako je velik dio uništen i prije toga, oko 13 500. god. pr. Kr.
- U 27. poglavlju smo naveli da je posljednje ledeno doba završilo između 15 000. i 8 000. god. pr. Kr., ali da je otapanje ledenoga

pokrivača bilo najžešće između 14 500. i 12 500. god. pr. Kr., nakon čega su u 11. tisućljeću pr. Kr. nastupile velike klimatske i geološke promjene. Tijekom toga geološki kratkoga razdoblja, 3000 m deo ledeni pokrivač, koji je prekrivao nekoliko milijuna kvadratnih kilometara, a koji je nastajao više od 40 000 godina, odjednom se na neobjašnjiv način počeo otapati: "Treba istaknuti da se to nije moglo dogoditi potpunim djelovanjem klimatskih čimbenika, kojima se objašnjava nastanak ledenoga doba. Brzina otapanja pokazuje da je na klimu utjecao neki izvanredan čimbenik."

Ledeni krvnik

Na klimu je utjecao neki izvanredan čimbenik...

Je li ledeno doba na sjevernoj Zemljinoj polutki naprasno završilo zato što se litosfera pomaknula 30° (gurajući najzaleđenija područja južno od Sjevernoga pola)? Ako jest, zašto se pod istim utjecajem nije iz umjerenih zemljopisnih širina u područje iznad Južnoga pola, pomaknula i zaleđena površina od 15 milijuna km² smještena *na južnoj Zemljinoj polutki*.

Znamo da se Antarktik *doista* pokreće te, što je značajnije, znamo da se pokretao i nekada, jednostavno zato što je ondje raslo drveće, koje nikako ne može rasti na zemljopisnim širinama na kojima noć traje šest mjeseci u godini.

Međutim, ne znamo (a možda nikada nećemo saznati) da li se pomicao uslijed pomicanja Zemljine kore, pomicanja kontinenata ili, pak, nekog sasvim nepoznatoga čimbenika?

Razmotrimo na trenutak Antarktik.

To je, kao što smo vidjeli iznimno velik kontinent. Zauzima površinu od oko 14 milijuna km², i prekriva ga otprilike 11 milijuna *kubičnih* kilometara leda teškog oko 19 *kvatrilijuna* tona (19 sa 24 nule). Oni koji prihvaćaju teoriju o pomicanju Zemljine kore zabrinuti su što taj golemi ledeni pokrivač nemilosrdno povećava svoju površinu i težinu "otprilike 468 kubičnih kilometara svake godine, što je gotovo dvostruka veličina jezera Ontario."

Kada se, naime, uzmu u obzir učinci precesije, oblikoviteta, ekscentričnosti putanje, okretanje Zemlje te gravitacijski utjecaj Sunca, Mjeseca i planeta, golemi, neprekidno rastući ledeni pokrivač Antarktika mogao bi biti odlučan čimbenik pomicanja Zemljine kore:

"Rastući ledeni pokrivač Južnoga pola [živopisno je objasnio Hugh Auchincloss Brown 1967.] postao je pritajena, tiha i nemilosrdna

prirodna sila, koja je nastala uslijed vlastite ekscentrične rotacije. Ledeni pokrivač je opasnost koja vreba, smrtonosna prijetnja i krvnik naše civilizacije."

Je li taj "krvnik" uzrokovao kraj posljednjega ledenoga doba na sjevernoj polutki pomičući Zemljinu koru u razdoblju između 15 000 i 8000. god. pr. Kr., a to je pomicanje vjerojatno bilo najbrže i imalo je katastrofalne posljedice između 14 500. i 10 000. god. pr. Kr.? Ili su, pak, iznenadne i teške promjene, koje su tada nastupile na sjevernoj polutki Zemlje, uzrokovane nekim drugim čimbenikom pod utjecajem kojega se istodobno otopilo više milijuna kubičnih kilometara leda i po čitvom su svijetu uslijedile masovne vulkanske erupcije?

Suvremeni se geolozi suprotstavljaju katastrofizmu priklanjajući se "uniformnoj" doktrini prema kojoj su "postojeći procesi, *kakvi djeluju i danas*, sasvim dovoljni da potaknu sve geološke promjene." Katastrofizam je, pak, teorija prema kojoj su "promjene koje su se dogodile na Zemljinoj kori izazivale *iznenadne* prirodne sile." Međutim, je li moguće da je mehanizam koji je uzrokovao velike promjene na Zemlji potkraj posljednjega ledenoga doba bio istodobno i katastrofalan i uniforman geološki događaj?

Slavni je biolog sir Thomas Huxley u 19. st. primijetio:

"Smatram da ne postoji nikakav teorijski antagonizam između katastrofizma i uniformizma; upravo suprotno, veoma je vjerojatno da su katastrofe dijelom i uniformne. Dopustite mi da to objasnim sljedećom analogijom. Sat radi na načelu uniformnosti. Ako pokazuje točno vrijeme to je rezultat uniformnog djelovanja. Međutim, odbijanje sata jest katastrofa. Pod udarcem čekića može eksplodirati bačva puna baruta ili nastaje potop, a u određenim okolnostima, umjesto da obilježava vrijeme, sat može odbijati u različitim vremenskim razmacima, različitom jačinom i količinom udaraca. Bez obzira na to, sve te nepravilne katastrofe koje se događaju bez ikakvih zakona rezultat su apsolutne uniformnosti djelovanja, a tako mogu postojati i dvije škole teoretičara satova, od kojih jedni proučavaju čekić a drugi klatno."

Može li pomicanje kontinenata biti klatno?

Može li pomicanje Zemljine kore biti čekić?

Mars i Zemlja

Smatra se da su se pomicanja kore dogodila i na drugim planetima. U časopisu *Scientific American* iz prosinca 1985., Peter H. Schultz je pisao o kraterima na površini Marsa uzrokovanim udarcima meteorita. Krateri koji se nalaze u polarnim područjima osobito su karakteristični jer su meteoriti sletjeli među debele naslage prašine i leda koje se skupljaju na tim područjima. Izvan *sadašnjih* polarnih krugova na Marsu Schultz je otkrio još dva slična područja: "Te su zone potpuno drugačije; nalaze se na suprotnim stranama planeta. Naslage upućuju na mnoge procese i značajke današnjih polova, ali nalaze se blizu današnjega ekvatora."

Što je tome mogao biti uzrok? Na temelju dokaza Schultz je zaključio da je došlo do "pomicanja čitave litosfere, čitave ploče vanjskoga dijela planeta, [navedeno pomicanje vjerojatno se dogodilo] ubrzanim naletima nakon kojih su slijedila duga razdoblja prekida."

Ako se pomicanje kore planeta može dogoditi na Marsu, zašto se ne bi moglo dogoditi i na Zemlji? Međutim, ako se *ne događa* na Zemlji, kako možemo objasniti neobičnu činjenicu da se *nijedan* ledeni pokrivač na svijetu, koji je nastao tijekom posljednjega ledenoga doba, nije pojavio čak ni u blizini sadašnjih polova. Upravo suprotno, područja na kojima se uočavaju znakovi davne glacijacije nalaze se u različitim dijelovima svijeta. Ne možemo li pretpostaviti da se radilo o pomicanju Zemljine kore, tada moramo na drugi način objasniti zašto je ledeni pokrivač stigao do morskih razina tropskih područja triju kontinenata: Azije, Afrike i Australije.

Charles Hapgood veoma je jednostavno i razumno objasnio taj problem:

"Jedino ledeno doba koje smo objasnili ledeno je doba koje traje na Antarktiku. Njega smo objasnili na određen način. To doba, naravno, postoji zato što se Antartik nalazi na polu, i ni zbog čega drugoga. Tome nije uzrok niti toplina sunca, niti svemirska prašina, niti vulkanske erupcije, struje pod Zemljinom korom, dizanje tla ili morske struje. O ledenome dobu na nekome području možemo zaključiti jer se to područje nalazilo na polu. Na taj način objasnjavamo i ledene pokrivače u Indiji i Africi, iako su područja na kojima su se oni rasprostirali danas tropi. Tako možemo objasniti i sve ledene pokrivače veličine kontinenta."

Dakle, ili ćemo prihvatiti teoriju da je arktički ledeni pokrivač *prvi* ledeni pokrivač veličine kontinenta koji se *ikada* nalazio na polu - što je gotovo

nemoguće - ili ćemo pretpostaviti da se radilo o pomicanju Zemljine kore ili nekom sličnom procesu.

Sjećanja na polarnu zoru?

Naši su preci, kako se čini, u svojim najdrevnijim predajama sačuvali sjećanja o pomicanju Zemljine kore. Neka od njih spomenuli smo u IV. dijelu: to su mitovi o kataklizmi, koji svjedoče o geološkim katastrofama potkraj posljednjega ledenoga doba na sjevernoj polutki. Mnogi mitovi vjerojatno potječu iz toga razdoblja, između 15 000. i 10 000. god. pr. Kr. Neki od njih govore o zemljama u kojima su živjeli bogovi, a koje su se većinom nalazile na jugu (na primjer, zemlja Ta Neteru iz drevnog egipatskog mita), a u kojima su nekada vladali i polarni klimatski uvjeti.

Slavni indijski ep *Mahabharata* govori o planini Meru, zemlji bogova:

"Na Meruu se svakoga dana Sunce, Mjesec i sve zvijezde kreću slijeva na desno. Planina se svojim sjajem odupire tami noći, te se noć jedva može razlikovati od dana. Za stanovnike toga mjesta dan i noć su jednaki."

Isto tako, čitatelj će se prisjetiti 25. poglavlja, gdje se kaže kako je mitski raj i prvotna domovina iranskih Arijaca Aveste, Airyana Vaejo, nakon iznenadne zime pretvorena u nenastanjivu pustoš. Poslije se o njoj govori kao o mjestu u kojemu "zvijezde, Mjesec i Sunce izlaze i zalaze samo jedanput na godinu, a godina traje kao dan."

U drevnome indijskome tekstu *Suryi Siddhanti* (*Surya Siddhanta*, op. prev.) piše: "Sunce na izlasku Bogovi su promatrali pola godine." U VII. Mandali *Rigvede* navode se himne o "zori". Jedna od njih (VII, 76) pjeva kako je zora podignula svoju veličanstvenu zastavu na obzoru, a u 3. stihu se spominje da je od prvoga pojavljivanja zore i izlaska Sunca prošlo *nekoliko dana*. U drugome se odlomku tvrdi: "mnogo je dana prošlo između prvih zraka zore i zalaska sunca".

Jesu li to svjedočenja o polarnim klimatskim uvjetima?

Iako to nikada nećemo saznati, značajna je činjenica da indijske predaje kazuju da su se vedski tekstovi prenosili još od doba bogova, te da govore o takozvanim *pralayas* (kataklizmama) koje su povremeno zadesile svijet, a tijekom kojih su iznova uništeni drevni rukopisi. Međutim, nakon svake kataklizme preživjeli su mudri ljudi ili *rishis*, koji su:

"na početku novoga doba ponovno objavili znanje koje su primili kao sveto naslijeđe od svojih predaka iz prethodnoga doba. Na taj način svaka *manvantara*, odnosno svako doba ima svoje Vede, koje se od pretpotopnih razlikuju samo po načinu na koji su napisane, ali ne i po smislu."

Doba previranja i tame

Svaki zemljopisac zna da se pravi, zemljopisni sjever (Sjeverni pol) razlikuje od magnetskoga sjevera (koji pokazuje igla kompasa). Prema tome, magnetski sjever se danas nalazi u sjevernoj Kanadi, otprilike 11° dalje od pravoga Sjevernoga pola. Nedavna su istraživanja na području paleomagnetizma pokazala da su se magnetski polovi Zemlje *pomicali više od 170 puta* tijekom proteklih 80 milijuna godina.

Što uzrokuje zakretanje magnetskih polova?

Geolog S. K. Runcorn, koji je predavao na Sveučilištu u Cambridgeu, objavio je članak u časopisu *Scientific American*, u kojemu predlaže sljedeće objašnjenje:

"Nedvojbeno je da je magnetsko polje Zemlje na određeni način povezano s njezinom rotacijom. Time dolazimo do značajnih spoznaja o samoj rotaciji Zemlje. [Zaključujemo da se] promijenila i sama rotacijska os Zemlje. Drugim riječima, planet se kotrljao i okretao mijenjajući položaj zemljopisnih polova."

Runcorn na taj način tvrdi da se polovi pomaknu 180° dok se Zemlja doslovno prevrće - iako bi slični paleomagnetski učinci nastali i klizanjem Zemljine kore *preko* zemljopisnih polova. U svakome slučaju, ti bi učinci imali katastrofalne posljedice za čitavu civilizaciju.

Naravno, Runcorn možda griješi; magnetsko se polje možda može okrenuti i bez utjecaja nekih drugih promjena.

No, možda ima pravo.

U časopisima *Nature* i *New Scientist* tvrdi se da se posljednje geomagnetsko zakretanje dogodilo prije samo 12 400 godina - u *11. tisućljeću pr. Kr*

Upravo je u tome tisućljeću navodno uništena drevna civilizacija iz Tiahuanaca. Isto tisućljeće ovjekovječeno je astronomskim izgledom velikih spomenika u Gizi i erozivnim ožiljcima na Sfingi. U istome su tisućljeću iznenada završeni i "napredni poljoprivredni pokusi" u Egiptu, a u čitavome

je svijetu izumrlo mnogo sisavaca. To tisućljeće prati i strelovito podizanje razine svjetskih mora, orkanski vjetrovi, električne oluje, vulkanske erupcije i tako unedogled.

Znanstvenici predviđaju da će se sljedeće pomicanje magnetskih polova Zemlje dogoditi oko 2030. god.

Hoće li tada nastupiti planetarna katastrofa? Hoće li nakon klatna, nakon 12 500 godina konačno udariti čekić?

Dokaz br.11

Profesor na Fakultetu znanosti u Parizu, Yves Rocard piše: "Suvremeni su seizmografi osjetljivi na "buku" najmanjih gibanja na različitim područjima Zemlje, čak kada nema seizmičkih valova. Na taj način mogu raspoznati buku vibracija koje proizvodi čovjek (primjerice, vlaka udaljenoga četiri kilometra ili velikoga grada udaljenoga deset kilometara) ali i atmosfere učinke (nastale promjenom pritiska vjetra na tlu), a ponekada bilježe i utjecaje velikih oluja koje bjesne u daljini. Međutim, jedan je zvuk neprestano prisutan - neprekidno hrskanje u dubini Zemlje, koje ne nastaje niti jednim od [navedenih] učinaka..."

Dokaz br.12

"Sjeverni pol se tijekom razdoblja od 1900. do 1960. pomaknuo 3 m u smjeru Grenlanda uz 45° zapadne zemljopisne dužine, dakle, 6 cm (otprilike 2,5 inča) na godinu. [Međutim, između 1900. i 1968.] Sjeverni pol se pomaknuo otprilike 6 m. [Pol se, dakle] od 1960. do 1968. pomicao otprilike 10 cm (4 inča) na godinu. Ako su navedena promatranja točna, u što nemamo razloga sumnjati jer su ih provodili ugledni znanstvenici, možemo zaključiti da se litosfera pomiče [te da se] *omjer* navedenoga pomicanja događa geometrijskom akceleracijom."

Dokaz br.13

USA Today, srijeda, 23. 11. 1994., str. 9D:

"UŽIVO SANTARKTIKA: Studenti se povezuju sa znanstvenicima na Južnome polu

Izravan prijenos s Južnoga pola, koji će voditi Elizabeth Felton, sedamnaestogodišnja maturantica iz Chicaga, dogodit će se 10. siječnja. Ona će se koristiti službenim geološkim podacima pri premještanju bakrene oznake na Južnome polu, u skladu s godišnjim klizanjem ledenoga pokrivača."

Klizi li samo ledeni pokrivač ili se pokreće čitava Zemljina kora? Je li se 10. siječnja 1995. događao samo "neobičan obrazovni projekt" ili je Elizabeth Felton nesvjesno sudjelovala u dokumentiranju neprekidnog geometrijskog ubrzanja omjera pomicanja Zemljine kore?

Znanstvenici misle drugačije. Međutim, u posljednjem ćemo poglavlju vidjeti da će upravo dolazeće stoljeće biti doba previranja i tame o kome govore drevna proročanstva i predaje, u kojemu će nestati Peto sunce i završit će se Četvrti svijet.

Dokaz br.14

Kobe, Japan, utorak, 17. siječnja 1995.: "Potres je došao iznenada, podmuklo i okrutno. U jednome smo trenutku mirno spavali, a u sljedećem se pod, zapravo čitava zgrada, pretvorila u puding. Međutim, nije se radilo o nježnome gibanju valova, nego o zastrašujućem i nezamislivo jakome podrhtavanju.

Nalazite se u krevetu, najsigurnijem mjestu na svijetu. Vaš krevet je na podu, koji smatrate sigurnim i čvrstim. Odjednom, bez upozorenja, svijet se pretvara u veliki vrtuljak s kojega očajnički želite sići.

Zvuk je vjerojatno najstrašniji od svega. Ne radi se o potmulome zvuku grmljavine nego o zaglušujućoj tutnjavi koja dolazi odasvuda i niotkuda, i koja zvuči kao kraj svijeta." (O tom potresu u Japanu izvijestio je Dennis Kessler u londonskome časopisu "*Guardian*" od 18. 01. 1995. Potres jakosti 7,2 po Richterovoj ljestvici trajao je 20 sekundi, i u njemu je poginulo više od 5000 ljudi.)

LII. poglavlje

Kao lopov u noći

Postoje građevine, ideje i intelektualna blaga svijeta koja su doista tajanstvena. Sve sam više uvjeren da je čovječanstvo učinilo veliku pogrešku što nije ozbiljnije razmotrilo o čemu te tajne govore.

Za razliku od ostalih životinja, ljudi imaju sposobnost učiti iz iskustava svojih predaka. Na primjer, nakon Hiroshime i Nagasakija dva su naraštaja djece odrasla sa sviješću o strašnoj katastrofi koju je prouzročilo nuklearno oružje. Naša će djeca također odrasti s takvom sviješću, koju će prenositi na buduće naraštaje. Dakle, teoretski gledano, znanje o atomskim bombama postalo je, na neki način, vječno naslijeđe čovječanstva. Potpuno o nama ovisi što ćemo s njime učiniti. Bez obzira na to, znanje postoji u zapisima, filmskim arhivima, u alegorijskim slikama, ratnim spomenicima i svim drugim oblicima.

Međutim, mnoga svjedočanstva iz prošlosti nisu sačuvana na jednak način kao ona o Hiroshimi i Nagasakiju. Naime, znanje koje nazivamo povišću predstavlja, poput Biblije, tek kulturni artefakt kojemu mnogo toga nedostaje. Primjerice, *ništa nije poznato* o razdoblju prije pojave pisma (prije otprilike 5000 godina), zašto se mitovi smatraju tek proizvodima ljudske mašte a ne svjedočanstvima o stvarnim iskustvima.

Pretpostavimo da mitovi nisu izmišljeni.

Pretpostavimo da se dogodi strašna katastrofa koja će uništiti čitavu civilizaciju i sva njezina dostignuća. Pretpostavimo, ako mi dopustite da parafraziram Platona, da bi zbog te katastrofe, ljudi morali "učiti iznova kao djeca, ne znajući ništa o prošlosti". Dakle, kakvim bi svjedočanstvima o događajima iz kolovoza 1945. u Hiroshimi i Nagasakiju nakon deset ili dvanaest tisuća godina (tijekom kojih bi bili uništeni svi pisani i filmski zapisi) raspolagali naši potomci?

Možemo zamisliti tajanstven i mističan jezik kojim bi u mitovima, poput sljedećega, opisivali blještave i užarene eksplozije:

"Izmiješani plamenovi iz ispaljenih projektila Brahmastra, okruženi vatrenim strelama prekrili su Zemlju, nebo i svemir i tako pojačali veliki požar poput vatre i Sunca na kraju svijeta ... Sva bića koja su Brahmastre spalile i koja su vidjela strašnu vatru iz njihovih projektila znala su da svijet spaljuje vatra *pralaye* [kataklizme]."

Kako bi opisivali zrakoplov *Enola Gay*, koji je nosio bombu na Hiroshimu, kao i druge neobične zrakoplove koji su poput rojeva pčela letjeli nebom u 20. st.? Nije li moguće da bi se u njihovim predajama oni opisivali kao "nebeska kola", "nebeske kočije" ili "veliki leteći strojevi", pa čak i "zračni gradovi"? Možda bi o tim čudima govorili na sljedeći način:

- "O, ti, Uparicara Vasu, veliki leteći stroj će stići do tebe - i samo ćeš ti, od svih smrtnika, sjediti na tome vozilu i izgledati poput božanstva."
- "Visvakarma, graditelj među bogovima, izgradio je zračna vozila za bogove."
- "O, ti, koji si potomak Kurusa, taj zao čovjek stigao je automatskim letećim vozilom koje se zove Saubhapura i probio mi tijelo oružjem."
- "Ušao je u omiljenu božansku palaču Indre gdje je vidio tisuće letećih vozila koja su ondje čekala bogove."
- "Bogovi su ušli u svoja vozila kako bi promatrali borbu između Kripacarye i Arjune. Čak je i Indra, Gospodar Neba, stigao u posebnom letećem vozilu u koje su mogla sjesti 33 božanska bića."

Navedeni su izvodi iz epova *Bhagavata Purane* i *Mahabharate*, dvije kapi u oceanu drevnih mudrih tekstova Indijskoga potkontinenta. Slične slike nalazimo u mnogim drugim drevnim predajama. Na primjer, Tekstovi iz piramide (kako smo vidjeli u 42. poglavlju) vrve opisima letenja:

"Kralj je plamen, kojeg vjetar nosi na kraj neba i na kraj Zemlje. Kralj putuje zrakom i prelazi Zemljom, ondje će naći put kojim će se uzdignuti u nebo."

Je li moguće da su opisi "zrakoplova" koji se neprestano pojavljuju u drevnoj literaturi vjerodostojna povijesna svjedočanstva o dostignućima zaboravljenoj i pradavnoga tehnološkoga doba?

Ne pokušamo li pronaći dokaz, to nikada nećemo saznati. Do sada to nismo niti pokušavali učiniti, jer naša racionalna, znanstvena kultura ne smatra da su mitovi i predaje povijesni dokazi.

Nesumnjivo jest da mnogi od njih nisu vjerodostojni, no istraživanjem, nakon kojega je nastala ova knjiga, postao sam uvjeren da mnogi od njih to jesu...

Za dobrobit budućih naraštaja čovječanstva

Slijedi mogući scenarij:

Pretpostavimo da smo na temelju čvrstih dokaza ustanovili da će našu civilizaciju uskoro zadestiti velika geološka kataklizma - na primjer, Zemljina kora će se pomaknuti za 30°, ili će nas pogoditi 16 km širok asteroid koji putuje kozmičkom brzinom.

Isprva bi naravno, ljude zahvatila panika i očaj. Bez obzira na to, ako bi bilo dovoljno vremena, poduzele bi se mjere potrebne da preživi određeni broj ljudi i da se sačuvaju najvrednija znanstvena dostignuća naše civilizacije.

Židovski povjesničar Josip (koji je pisao u 1. st. po Kr.) na isti način opisuje ponašanje mudrih i uspješnih stanovnika pretpotopnoga svijeta, koji su prije Potopa živjeli "u veoma sretnim uvjetima":

"Izumili su i onu neobičnu mudrost o nebeskim tijelima i njihovu poretku. Kako njihovi izumi ne bi bili izgubljeni - zato što je Adam predvidio da će svijet jednom uništiti strašna vatra a drugi puta velika voda - izgradili su dva stupa, jedan od opeke i drugi od kamena: na oba su kamena zapisali svoja otkrića, jer u slučaju da stup od opeke bude uništen u Potopu, tada bi ostao stup od kamena s kojega bi čovječanstvo saznalo za njihova otkrića; a iz njega bi saznali također da je postojao i drugi stup od opeke."

Kada je oxfordski astronom John Greaves posjetio Egipat u 17. st., skupio je drevne lokalne predaje u kojima se kazuje da je tri piramide u Gizi izgradio mitski pretpotopni kralj:

"To je učinio zato što je u snu vidio preokrenutu Zemlju sa stanovnicima koji su ležali na licima dok su s neba padale zvijezde koje su se međusobno udarale stvarajući strašnu buku. Obuzeo ga je velik strah i okupio je vrhovne svećenike iz svih egipatskih pokrajina. Ispričao im je svoj san te su svećenici nakon promatranja zvijezda pretskazali veliki potop. Kralj je pitao: "Hoće li doći u našu zemlju?" Oni su odgovorili da hoće i da će je uništiti. Nakon određenog broja godina, kralj je zapovjedio da se na jednome mjestu izgrade piramide, na kojima je urezao sve riječi mudrih ljudi kao i sve velike znanosti - astrologiju, aritmetiku, geometriju i fiziku. Sve to može protumačiti onaj tko zna njihova slova i jezik."

Poruke koje proizlaze iz navedenih mitova na prvi su pogled jasne: neke tajanstvene građevine na svijetu izgrađene su kako bi čuvale i prenosile znanje iznimno drevne napredne civilizacije koja je uništena u strašnoj katastrofi.

Je li to točno? Što možemo reći o drugim neobičnim predajama iz mračne pretpovijesti?

Na primjer, knjiga *Popol Vuh* u kojoj se neobičnim jezikom govori o velikoj tajni ljudske prošlosti, tj. o davno zaboravljenome zlatnome dobu kada je sve bilo moguće, o čarobnome razdoblju znanstvenoga napretka i prosvjećenja, kada su "prvi ljudi" (koji su bili "obdareni razumom") "izmjerili okruglo lice Zemlje" i "pregledali četiri kuta nebeskoga svoda".

Bogovi su, čitatelji će se prisjetiti, postali ljubomorni zbog velikoga napretka tih prvih ljudi koji su "uspjeli vidjeti i uspjeti saznati sve o svijetu." Slijedila je božanska osveta: "Nebesko Srce zamaglilo je njihove oči. Na taj je način uništena sva mudrost i znanje [kao i sjećanje] prvih ljudi o svojem podrijetlu i početku."

No, zapisi o Prvome dobu ipak su do dolaska Španjolaca ostali sačuvani u svetim tekstovima izvorne knjige *Popol Vuh*. No, zbog španjolskih razaranja taj je praiskonski dokument skriven, a mudraci upućeni u najviše tajne morali su ga zamijeniti predajom prepravljenom po kršćanskim zakonima: "Ne postoji više knjiga *Popol Vuh*, koju su imali kraljevi u drevna vremena. Nekada je postojala izvorna knjiga koja je napisana veoma davno - no sada je ona skrivena od onoga tko traži i od onoga tko razmišlja."

Na drugoj strani svijeta, među mitovima i predajama Indijskoga potkontinenta, pronalazimo još skrivenih tajni. U *Puranama*, koje također pripovijedaju o potopu, kazuje se da je prije njega bog Vishnu upozorio svoga štite-nika na Zemlji da "sakrije Svete tekstove na sigurno mjesto" kako bi se od uništenja sačuvalo znanje o pretpotopnoj rasi ljudi. Isto tako, u Mezopotamiji

miji je bog Ea uputio Utnapištima "neka uzme početak, sredinu i završetak svega što je zapisano te neka to zakopa u Gradu Sunca u Sippari." Kad su se povukle vode, preživjelima je rečeno neka pronađu put do Grada Sunca "kako bi pronašli rukopise" u kojima je sadržano znanje koje će biti nužno budućim naraštajima ljudi.

Neobična je činjenica da je i u Egiptu postojao Grad Sunca, Innu, koji su Grci nazivali Heliopolis - a koji se u dinastičkome razdoblju smatrao središtem velike mudrosti koju su smrtnici naslijedili od bogova izmišljenoga Prvoga doba. Upravo su u Heliopolisu sastavljeni Tekstovi iz piramide, a svećenici toga grada - ili, bolje, pripadnici kulta u Heliopolisu - bili su čuvari spomenika u Gizi.

"Kilroy je bio ovdje!"

Vratimo se prvotnome scenariju:

1. Znamo da će naša postindustrijska civilizacija sigurno biti uništena u kozmičkoj ili geološkoj kataklizmi.
2. Na temelju znanstvenih istraživanja znamo da će to uništenje biti *gotovo sveopće*.
3. Mobilizirajući najveće umove i skupljajući tehnološke resurse, pokušat ćemo osigurati da katastrofu preživi barem mali broj ljudi, koji će sačuvati osnovna znanstvena, medicinska, astronomska, zemljopisna, graditeljska i matematička postignuća.
4. Svjesni smo da u toj nakani možda nećemo uspjeti; bez obzira na to, potrudit ćemo se sagraditi sigurne arke ili varove ili slična obitavališta u kojima će se smjestiti odabrani, te razmisliti o tome na koji način ćemo prenijeti znanje koje smo skupljali 5000 godina.

Najprije ćemo se pripremiti na najgore. Pretpostavit ćemo da će biti preživjelih, ali će nakon kataklizme oni biti vraćeni u kameno doba. Svjesni da će trebati proći najmanje deset ili dvanaest tisuća godina da se razvije napredna civilizacija poput naše, najprije ćemo morati pronaći način da komuniciramo s tom iz pepela izniknutom civilizacijom budućnosti. Najmanje što ćemo željeti bit će da im poručimo: KILROY JE BIO OVDJE! Naime, trebamo pretpostaviti da će shvatiti poruku, bez obzira na to kojim jezikom govore ili kakve će biti etičke, vjerske, ideološke, metafizičke ili filozofske postavke na kojima će počivati njihovo društvo.

Siguran sam da ćemo im željeti poručiti mnogo više od toga: na primjer, *kada* smo živjeli.

Na koji ćemo način to učiniti? Kakvim ćemo univerzalnim jezikom obilježiti, npr. 2012. godinu, a da taj jezik nakon dvanaest tisuća godina razumije civilizacija koja ne zna ništa o razdoblju prije i nakon kršćanstva?

Jedan od načina na koji to možemo učiniti jest da se poslužimo prekrasnom, predvidljivom precesijom Zemljine osi, koja utječe na polaganost i redovito mijenjanje položaja zvijezda s obzirom na promatrača i koja na isti način okreće ekvinocijsku točku u odnosu na dvanaest zvijezda zodijaka. Na temelju predvidljivosti toga kretanja možemo pronaći način da objavimo: **ŽIVJELI SMO U DOBA KADA SE SUNCE ZA PROLJETNOGA EKVINOCIJA NALAZILO U ZVIJEŽDU RIBA**, te tako odrediti razdoblje od 2160 godina, koje se događa jednom u 25 920 godina dugome precesijskom ciklusu.

Međutim, može se dogoditi da se civilizacija slična nama ne razvije za 12 000 pa čak ni za 20 000 godina, nego tek za, primjerice, 30 000 godina. U tome slučaju gornji natpis na spomeniku ili kalendarskoj napravi ne bi bio jasan. Ako bi ga, primjerice, otkrili pripadnici visoke kulture u doba Strijelca, on bi značio: "ŽIVJELI SMO 4320 GODINA PRIJE VAS." A to bi značilo dva puna precesijska "mjeseca" prije doba Strijelca (2160-godišnjih "mjeseci" doba Vodenjaka i Jarca). No, moglo bi značiti i: "ŽIVJELI SMO 30 240 GODINA PRIJE VAS." Dakle, dva takva "mjeseca" plus prethodan precesijski ciklus od 25 920 godina. Arheolozi doba Strijelca trebali bi se doista potruditi da otkriju smisao te poruke (tj. poruke: **ŽIVJELI SMO U DOBA KADA SE SUNCE ZA PROLJETNOGA EKVINOCIJA NALAZILO U RIBAMA**). Trebali bi otkriti i to na *koje* doba Riba se poruka odnosi; na doba koje je neposredno prethodilo njihovome dobu ili na razdoblje iz prethodnoga precesijskoga ciklusa, ili čak prije toga ciklusa.

Pri tome bi sigurno znatno pomogla geologija.

Prosvjetitelji

Ako bismo pronašli način da kažemo: **ŽIVJELI SMO U DOBA RIBA** te da označimo položaje najznačajnijih zvijezda našega doba (primjerice, zvijezde Orionova pojasa), budući bi naraštaji znali točno razdoblje kada smo živjeli. Mogli bismo učiniti ono što su navodno učinili graditelji piramida - izgraditi spomenike na Zemlji koji bi bili poredani po uzoru na položaj zvijezda na nebu našega doba.

Postoji nekoliko različitih načina i kombinacija kojima bismo se mogli poslužiti, ovisno o različitim okolnostima, o stupnju tehnologije kojom raspolazemo, o vremenu kojim bismo raspolagali, te o tome koje kronološke podatke bismo željeli prenijeti.

Pretpostavimo da prije katastrofe nećemo imati dovoljno vremena za pripremu. Pretpostavimo da stigne "dan Gospodnji kao lopov", kako govori sv. Petar? Što bi se tada dogodilo s čovječanstvom?

Pretpostavimo da se nakon udara asteroida ili pomicanja Zemljine kore ili, pak, neke druge kozmičke ili geološke katastrofe dogodi sljedeće:

1. masovno uništenja diljem svijeta
2. preživi malo ljudi od kojih većina živi barbarskim životom;
3. među preživjelima postoji nekoliko vizionara, koji su veoma dobro organizirani - graditelji, znanstvenici, inženjeri, kartografi, matematičari, liječnici i dr. - i oni bi se posvetili spašavanju ostataka civilizacije i pronalaženju načina da prenesu znanje za dobrobit budućih naraštaja čovječanstva, koji će ga nakon nekog vremena razumjeti.

Nazovimo te hipotetske vizionare "prosvjetiteljima". Ti bi ljudi - koji su se isprva povezali zbog želje za opstankom, a poslije zbog učenja i razmjene ideja - konačno stvorili svojevrstan vjerski sustav ili kult, svjesni da ih veže zajednička misija. Nesumnjivo bi svoje značenje istaknuli dojmljivim simbolima - muškarci bi, na primjer, nosili bradu ili brijali glavu, a kada bi putovali svijetom dijeleći svjetlost znanja članovi kulta bi sigurno sa sobom nosili i neke arhetipske simbole, poput križa, zmije ili psa.

Bojim se, međutim, da u određenim okolnostima prosvjetitelji ne bi bili baš uspješni u svojoj misiji. No, pretpostavimo da skupina ljudi uspije stvoriti trajan spomenik u obliku glave na plaži, na mjestu koje nije bilo previše pogođeno katastrofom. Pretpostavimo, zatim, da je nakon prve katastrofe uslijedio niz slabijih, povremenih katastrofa nakon kojih je navedeni spomenik gotovo potpuno uništen.

Što bi se moglo dogoditi nakon toga? Što bi ostalo od tog kulta mudrosti koji se spasio od prvotne katastrofe?

Prijenos osnovnoga znanja

Moguće je da bi, u naklonjenim okolnostima, predani muškarci i žene sačuvali *osnovno znanje kulta*. Isto tako, uz dobru motivaciju i odgovarajuće tehnike indoktrinacije novih članova, koji bi se unovačili iz lokalnih "ple-

mena", navedeno bi se znanje moglo sačuvati i prenositi u *gotovo neprekidnom lancu*. Međutim, to bi se moglo dogoditi samo ako su članovi kulta (poput Židova koji čekaju Mesiju) spremni čekati više tisuća godina da budu sigurni da je stiglo vrijeme Objave.

Razvijena civilizacija budućnosti, kojoj bi to znanje bilo preneseno, sigurno bi opisivala članove kulta na sličan način na koji su drevni Egipćani opisivali boga Thotha, koji je:

"razumio tajne svega što je skriveno pod nebeskim svodom [koje je zatim] zapisao u svete knjige koje je skrio ovdje na Zemlji, kako bi ih budući naraštaji mogli tražiti, ali koje će pronaći samo oni koji će toga biti dostojni..."

Koje tajne se nalaze u "svetim Thothovim knjigama"? Moramo li zaključiti da se tajne uvijek prenose u *knjigama*?

Možemo li se zapitati, na primjer, jesu li prof. de Santillana i Hertha von Dechend zaslužili mjesto među "dostojnima" kada su dešifrirali znanstveni jezik skriven u svjetskim mitovima o precesiji? Nije li moguće da su time otkrili jednu od metaforičkih Thothovih "knjiga" na čijim je stranicama zapisana drevna znanost?

Kako ćemo, dakle, protumačiti Posnanskyjeva otkrića u Tiahuanacu i Hapgoodove zemljovide ili, pak, nova geološka otkrića o starosti Sfinge? Što je s neodgovorenim pitanjima o divovskome kamenju od kojeg su izgrađeni Hram u dolini i Hram-grobnica ili s tajnom o položaju piramida i njihovih otvora?

Ako je sve to zapisano u metaforičkim Thothovim knjigama, tada broj "dostojnih" znanja sve više raste.

Vratimo se posljednji put našem scenariju:

1. Početkom 21. st., na prijelazu iz doba Ribe u doba Vodenjaka, uništena je naša civilizacija.
2. Među preživjelim okupilo se nekoliko stotina ili tisuća pojedinaca koji su odlučili sačuvati i dalje prenositi plodove znanosti i kulture.
3. Navedeni se prosvjetitelji odvajaju u manje skupine, koje odlaze u različite dijelove svijeta.
4. Većina ih ne uspijeva u svojoj misiji i s vremenom nestaje; međutim, neki su od njih u određenim područjima svijeta uspjeli ostaviti snažan utjecaj na kulturu.

5. Nakon nekoliko tisuća godina - a vjerojatno i nakon nekoliko nespuhja - razvija se kult mudrosti, koji ima odlučan utjecaj na nastanak potpuno razvijene civilizacije.

Potonje se, naravno, može odnositi na Egipat. Otišao bih, čak, toliko daleko da pretpostavim da se u dolini Nila, u 14. tisućljeću pr. Kr. ustanovio kult znanstvene mudrosti koji su sačinjavali pripadnici velike, izgubljene *pomorske* civilizacije. Sjedišta toga kulta vjerojatno su bila u Heliopolisu, Gizi i Abidosu, a možda čak i u drugim mjestima. Njegovi članovi su u Egiptu započeli poljoprivrednu revoluciju. Međutim, zbog poplava i drugih promjena koje su se događale u 11. tisućljeću pr. Kr., taj kult je morao prestati djelovati dok ne završi ledeno doba - ne znajući hoće li se njihova poruka sačuvati tijekom toga razdoblja previranja i tame koje je nastupilo.

Pod takvim okolnostima zaključio bih da su pripadnici kulta, u želji da sačuvaju svoje znanje, izgradili velike i čvrste građevine. Drugim riječima, ako su građevine koje prenose šifriranu poruku bile dovoljno velike i dovoljno čvrste da opstanu tisućljećima, pripadnici kulta bili bi sigurni da će jednom ta poruka biti i *dešifrirana*.

Na temelju navedenih hipoteza moglo bi se zaključiti sljedeće o zagone-tnim građevinama u Gizi:

1. Velika sfiga predstavlja, kako smo raspravili u prethodnim poglavljima, ekvinocijsku oznaku doba Lava, odnosno, prema našoj kronologiji, razdoblje između 10 970. i 8810. god. pr. Kr.
2. U odnosu na dolinu Nila, tri su glavne piramide smještene na položajima koji odgovaraju položajima triju zvijezda Orionova pojasa, s obzirom na Mliječni put 10 450. god. pr. Kr.

Dakle, to je prilično učinkovit način označavanja 11. tisućljeća pr. Kr. pomoću fenomena precesije, koji se opisuje kao "jedini točan sat na našem planetu". Međutim, zbunjuje činjenica da se na Velikoj piramidi nalaze otvori okrenuti prema položaju zvijezda Orionova pojasa i zvijezde Sirijus 2450. god. pr. Kr. Na temelju naprijed navedenih hipoteza može se zaključiti da su otvore načinili pripadnici istoga kulta koji je izgradio izvorni plan piramida u Gizi 10 450. god. pr. Kr. Također, zaključujemo da su pripadnici istoga kulta potkraj razdoblja od 8000 godina, koliko je proteklo između izgradnje tih dviju "astronomskih" korelacija, odlučno utjecali na iznenađan nastanak "potpuno oblikovane" povijesne civilizacije drevnoga Egipta.

Na kraju ostaje pitanje koji su bili *motivi* graditelja piramida, koji su vjerojatno bili i tajanstveni kartografi koji su načinili zemljovide svijeta pot-

kraj posljednjega ledenoga doba. Ako je to točno, možemo se zapitati i zašto su ti civilizirani i tehnički veoma vješti graditelji, pomorci i navigatori bili opsjednuti izradom zemljovida Antarktika, zagonetnoga južnoga kontinenta, na kome se od 14. tisućljeća pr. Kr. - kada je prema Hapgoodovim proračunima sastavljena izvorna karta Phillipea Buachea - do kraja 5. tisućljeća pr. Kr. odvijao proces postupne glacijacije?

Jesu li željeli napraviti trajan kartografski zapis o postupnome uništavanju svoje domovine?

Konačno, je li njihova velika želja da prenesu poruku budućim naraštajima preko mitova, zemljovida, građevina, kalendarskih sustava, matematičkih usklađenosti imala veze s kataklizmama i promjenama na Zemlji zbog kojih su izgubili domovinu?

Žurna misija

Čovjek se razlikuje od životinja, između ostaloga, i po tome što posjeduje povijest koja je nastala svjesno. Za razliku od, primjerice, štakora, ovaca, krava ili fazana, povijest ljudi postoji neovisno o njima. Upravo zato, kako sam poslije istaknuo, imamo mogućnost da učimo iz iskustva predaka.

Međutim, bilo zbog toga što smo izopačeni, zavedeni ili jednostavno glupi, ta iskustva možemo prepoznati i prihvatiti samo ako nam dolaze u obliku "povijesnih zapisa". Jesmo li doista toliko oholi ili jednostavno iz pukoga neznanja uporno samovoljno pomičemo granicu između "povijesti" i "pretpovijesti" u razdoblje prije 5000 godina - prihvaćajući "povijesne" zapise vjerodostojnim svjedočanstvima a one "pretpovijesne" tek primitivnim obmanama?

U ovoj fazi istraživanja zaključio sam da smo sami sebe doveli u opasnost zato što smo dugo vremena zanemarivali uznemirujuće glasove predaka koji nam dopiru iz mitova. No, iako je to tek intuitivna a ne racionalna spoznaja moga uma, ona nikako nije zanemariva. Istražujući, stekao sam sposobnost logičkoga razmišljanja, razumijevanja složenih znanstvenih problema i dubokih psiholoških spoznaja te golemo kozmografsko znanje o genijima drevnoga doba, koji su sastavili mitove i koji su, potpuno sam uvjeren, bili potomci izgubljene civilizacije zemljopisaca, graditelja piramida, navigatora, astronoma i geologa čije tragove pronalazimo na kontinentima i u oceanima svijeta.

Budući da sam naučio cijeniti te davno zaboravljene i još uvijek nepoznate Newtona, Shakespeara i Einsteina posljednjega ledenoga doba, smatram da bi bilo nerazumno zanemariti ono što nam govore: odnosno, da su

ciklička, periodična i gotovo sveopća uništenja čovječanstva dio života na našem planetu, da su se dogodila već mnogo puta i da će se sigurno dogoditi opet.

Nije li, naime, nevjerojatan mayanski kalendar također sredstvo kojim se prenosi ista poruka? Nisu li to i predaje o četiri prethodna "Sunca" (ili "Svijeta") koje se od davnina prenose u Južnoj i Sjevernoj Americi? Isto tako, koja je funkcija velikih mitova o precesiji, koji ne govore samo o katastrofama koje su se dogodile nego i o onima koje će tek uslijediti i koje povezuju (koristeći se metaforom kozmičkoga mlina) te svjetske katastrofe s "poremećajima na nebu"? Konačno, što je navelo graditelje piramida da uz iznimnu preciznost izgrade te tajanstvene i veličanstvene građevine u Gizi?

Svi oni govore: KILROY JE BIO OVDJE.

A pronašli su genijalan način da nam kažu i kada.

O tome nemam nikakvih dvojbi.

Zadivljen sam upornošću koja ih je vodila u njihovu nastojanju da nam pruže uvjerljiv dokaz kako se radilo o znanstveno naprednoj civilizaciji, a još više sam zadivljen osjećajem iznimne žurnosti - poduzimanja životno odlučujuće misije - kojom su djelovali.

Ponovno zaključujem intuitivno, a ne na temelju dokaza.

Pretpostavljam da je njihova prvenstvena zadaća možda bila prenijeti upozorenje budućim civilizacijama i narodima, koje se odnosi na globalnu katastrofu ili, pak, na prijetnju iste kataklizme koja je uništila čovječanstvo potkraj posljednjega ledenoga doba kada: "Noa je vidio da se Zemlja nagnula i da će uskoro biti uništena pa je s gorčinom u glasu zavikao: 'Reci mi što se dogodilo na Zemlji da se toliko muči i trese...'" Navedene su riječi iz židovske Knjige Enokove, a iste opise nalazimo i u predajama Srednje Amerike koje govore o uništenju sadašnjega doba za koje, čitatelj će se prisjetiti: "stari govore [u njemu će doći] do pokretanja Zemlje i tada ćemo svi biti uništeni."

Čitatelj vjerojatno nije zaboravio ni proročanstvo Maya o danu kada će nastupiti kraj svijeta:

"Bit će dan 4 Ahau 3 Kankin [koji odgovara 23. prosincu 2012.] a—vladat će bog Sunca, deveti Gospodar Noći. Mjesec će biti star osam dana, a to će u nizu od šest pojavljivanja biti prvo pojavljivanje Mjeseca..."

Prema mayanskoj predaji mi živimo posljednje dane Zemlje.

Tako smatraju i kršćani. Prema pennsylvanijskome *Watch Tower Bible and Tract Society*: "Ovaj svijet će nestati kao što je nestao svijet prije Potopa.

Pretkazani su mnogi događaji koji će se nastupiti posljednjih dana, a koji su se već dogodili. To znači da se bliži kraj svijeta."

Na sličan je način kršćanski vidovnjak Edgar Cayce 1934. predvidio za razdoblje oko 2000. godine: "Doći će do pomicanja polova. Na Arktiku i Antarktiku nastupit će promjene koje će uzrokovati vulkanske erupcije u tropskim područjima ... Gornji dio Europe će se u jednome trenutku potpuno izmijeniti. Zemlja će se prepoloviti na zapadu Amerike. Velik dio Japana otići će u more."

Zanimljivo je da se 2000. godina podudara i s posljednjim dobom (ili najvišom točkom) velikoga ciklusa koji prolaze zvijezde Orionova pojasa, kao što se i 11. tisućljeće podudaralo s Prvim dobom (ili najnižom točkom) toga ciklusa.

Osim toga, kako smo vidjeli u 28. poglavlju:

"Konjunkcija pet planeta koja će imati velike *gravitacijske* posljedice nastupit će 5. svibnja 2000., kada će se Neptun, Uran, Venera, Merkur i Mars poredati s Zemljom na drugoj strani Sunca i tako započeti svojevrsnu odlučnu kozmičku borbu..."

Može li kombinirani utjecaj gravitacije, precesijskoga teturanja našega planeta, torzijskih posljedica njegova okretanja oko osi te brzine kojom se širi i povećava svoju težinu ledeni pokrivač Antarktika biti odlučujući čimbenik koji će konačno potaknuti dramatično pomicanje Zemljine kore?

To ćemo saznati samo ako se dogodi. Istodobno, smatram da je egipatski pisac Maneto bio dovoljno jasan kada je govorio o velikim i smrtonosnim snagama koje djeluju u svemiru:

"Kao što se željezo privlači snagom magneta, ali i često skrene od njega u suprotnome smjeru, tako i mirno, redovito i razborito kretanje svijeta u jednome trenutku privlači, smiruje i ublažava tu veliku snagu; no, kada se potonja oporavi, ona odbacuje prvu i potpuno je onemogućuje..."

Ukratko, drevni su nam narodi preko metafora i alegorija pokušali reći kada će *točno* - i zašto - ponovno udariti čekić uništenja. Zato smatram da se, nakon 12 500 godina klatna, konačno moramo posvetiti dubljem proučavanju znakova i poruka koje nam dolaze iz mračnoga i zastrašujućega razdoblja koje nazivamo pretpovijješću.

Bilo bi poželjno ubrzati ne samo arheološka istraživanja u Gizi, koja još uvijek ljubomorno za sebe čuvaju egiptolozi, nego i istraživanja različitih

znanstvenika koji će pokušati na nov način objasniti njezine najveće tajne. Na primjer, metoda datiranja radioaktivnim klorom (Cl-36) o kojoj govorimo u VI. Poglavlju, veoma je obećavajuća za uspješno utvrđivanje starosti piramida i Sfinge. Isto tako, uz malo dobre volje mogli bismo otkriti i što leži iza zatvorenih vrata u Velikoj piramidi, koja se nalaze 60 m iznad južnoga otvora Kraljičine odaje, te istražiti veliku, četverokutnu jamu smještenu duboko ispod šapa Sfinge, koju je, po svemu sudeći, načinio čovjek, a koja je otkrivena za vrijeme seizmičkih istraživanja na tome području 1993.

Konačno, mnogo toga bismo otkrili i detaljnijim istraživanjem subglacijalnih područja na Antarktiku - gdje se najvjerojatnije nalaze ostaci izgubljene civilizacije. Ustanovimo li uzroke uništenja te civilizacije, možda bismo mogli pronaći način da spasimo barem veći dio svoje civilizacije od slične sudbine.

Svjestan sam da će mnogi podrugljivo komentirati moju potonju tvrdnju riječima: "...i dalje sve ostaje kako je bilo od početka stvaranja." No, isto tako sam svjestan da su ti "izrugivači na kraju vremena" oni koji se oglašuju o svjedočanstva naših zaboravljenih predaka. Kao što smo vidjeli, ta nam svjedočanstva govore o nesreći koja je zadesila čovječanstvo više puta do sada, koja je nastupila iznenada i nemilosrdno, bez upozorenja, kao lopov u noći, te da će sigurno doći ponovno, te nakon koje ćemo - ako se ne pripremimo - morati početi iznova, poput siročadi koja ne znaju svoje pravo podrijetlo.

Na kraju vremena

Rezervat Hopi Indijanaca, svibanj 1994.: U visokim ravnicama Arizone danima je neprekidno puhao jak vjetar. Dok smo se vozili prema malome selu Shungopovi, razmišljao sam o svemu što sam vidio i učinio u posljednjih pet godina svoga istraživanja: razmišljao sam o putovanjima, pogreškama i teškoćama na koje sam nailazio u svojoj istrazi, velikim otkrićima, trenucima kada sam bio toliko blizu odgovorima i trenucima kada su svi ti odgovori jednostavno pali u vodu.

Dugo sam putovao da bih stigao do odgovora - mnogo duže no što je trajao put 500 km dugom autocestom koja nas je iz glavnoga grada Phoenixa odvela do ove pustoši. No, nisam očekivao da ću saznati nešto posve novo.

Bez obzira na to, krenuo sam na put jer sam znao da Hopi Indijanci još uvijek snažno vjeruju u proročanstva: točnije, Pueblo Indijanci, koji vuku daleko podrijetlo od meksičkih Asteka, a danas ih postoji još samo 10 000.

Poput drevnih Maya, čiji su potomci na Yukatanu uvjereni da će kraj svijeta nastupiti 2000. godine *ypico* (i nešto malo više), Hopiji vjeruju da se nalazimo na kraju vremena i da nad nama vreba geološki Damoklov mač. Njihovi mitovi, kako smo vidjeli u 24. poglavlju, govore na sljedeći način:

"Prvi je svijet bio uništen u znaku kazne za ljudske prekršaje sveprožimajućom vatrom, koja je stizala odozgo i odozdo. Drugi je svijet završio kada je zemaljska kugla iskočila iz svoje osi i sve je prekrpio led. Treći je svijet završio sveopćim potopom. Sadašnji je svijet četvrti. Njegova sudbina ovisiti će o tome kako se njegovi stanovnici ponašaju u skladu sa Stvoriteljevim planovima."

Došao sam u Arizonu kako bih saznao smatraju li Hopiji da se ponašamo u skladu sa Stvoriteljevim planovima...

Kraj svijeta

Visokim je ravnicama puhao jak vjetar pod čijim se udarcima tresla i štropotala prikolica u kojoj smo sjedili. Pokraj mene se, kao i uvijek do sada, nalazila Santha, koja je sa mnom dijelila sva uzbuđenja i sve opasnosti naše pustolovine, sva moja razočaranja i oduševljenja. Preko puta nas sjedio je Ed Ponist, kirurški bolničar iz Lansinga u Michiganu. Ovdje smo stigli upravo zahvaljujući Edovim vezama koje je uspostavio radeći prije nekoliko godina u rezervatu Hopija. S moje desne strane sjedio je Paul Sifki, devedesetšestogodišnji starješina Hopi plemena Spider i glasnogovornik predaja svoga naroda. Pokraj njega je sjedila njegova unuka Melza Sifki, lijepa sredovječna žena koja se ponudila da će prevoditi naš razgovor.

"Čuo sam da Hopiji vjeruju kako se približava kraj svijeta. Je li to istina?", upitao sam ga.

Paul Sifki je bio nizak čovjek smežurana lica boje oraha, odjeven u tra-perice i platnenu košulju. Za vrijeme razgovora nijednom me nije izravno pogledao, nego je zurio daleko ispred sebe, kao da pokušava pronaći poznato lice među mnoštvom ljudi.

Melza mu je prevela moje pitanje i nakon nekoliko trenutaka prenijela je njegov odgovor: "On pita zašto to želite znati?"

Objasnio sam mu da postoji više razloga, a najznačajniji jest što osjećam da se nešto zbiva: "Svojim istraživanjima sam otkrio da je nekada davno

postojala izgubljena civilizacija koju je uništila strašna kataklizma. Bojim se da bi ista sudbina mogla zadesiti i našu civilizaciju."

Nakon podužega prijevoda na jeziku Hopija uslijedio je odgovor: "Rekao je da je početkom stoljeća, kada je on bio dijete eksplodirala zvijezda, koja je bila na nebu dugo vremena ... Upitao je svoga djeda da mu objasni taj znak. Djed mu je odgovorio da je to put kojim će krenuti naš svijet, koji će završiti - progutan vatrom ... Ako ljudi ne promijene svoj život, duh koji se brine za svijet će se naljutiti i kaznit će ga strašnom vatrom, te će svijet skončati kao što je skončala i ta zvijezda. To mu je rekao djed - da će svijet eksplodirati kao što je eksplodirala zvijezda."

"Dakle, svijet će nestati u vatri ... Ako promotri posljednjih devedeset godina svijeta, smatra li da se čovječanstvo poboljšalo ili pogoršalo?"

"Kaže da se nije poboljšalo. Ljudi su sve gori."

"Dakle, on smatra da se svijet približava svome kraju?"

"Kaže da su vidljivi svi znakovi ... Kaže da danas puše samo vjetar i da mi ne činimo ništa drugo, osim što upiremo oružje jedni prema drugima. Na taj se način vidi koliko smo se udaljili jedni od drugih i što osjećamo jedni za druge. Više ne postoje nikakve vrijednosti i ljudi žive kako žele, bez morala i zakona. To su znakovi da se približava vrijeme."

Melza je na trenutak zastala i zatim rekla što ona misli: "Ovaj strašan vjetar. Suši sve pred sobom. Ne donosi vlagu. Mi smatramo da je današnja klima posljedica načina na koji živimo - ne samo mi, nego i vaš narod."

Uočio sam da su joj se oči napunile suzama. "Imam polje kukuruza", nastavila je, "koje je veoma suho. Pogledam u nebo i pomolim se za kišu, ali kiša ne dolazi, nema čak ni oblaka ... Kada smo takvi, ne znamo čak niti tko smo."

Uslijedila je duga tišina. Spuštala se noć a snažan je vjetar i dalje puhao ravnicom.

Rekao sam tiho: "Molim vas, pitajte djeda misli li da se narod Hopija i ostalo čovječanstvo može spasiti?"

Melza je prevela odgovor: "On jedino zna da Hopiji mogu pomoći sebi i drugima samo ako ne napuste svoje tradicije. Moraju i dalje vjerovati u ono u što su vjerovali u prošlosti. Moraju sačuvati svoja sjećanja. To je najvažnije ... Ali, moj djed vam želi reći i to da je ova Zemlja djelo inteligentnoga bića, duha - mudroga duha koji je stvorio sve da bude onako kako jest. Moj djed kaže da se ništa ne događa i ništa ne postoji slučajno - niti ono dobro niti loše - te da postoji razlog za sve što se događa."

"Što budu mljele mlinom"

Kada ljudi iz svih dijelova svijeta i različitih kultura dijele snažan i sveprožimajući osjećaj da se približava kataklizma, taj osjećaj jednostavno ne možemo zanemariti. Kada osluškujemo glasove dalekih predaka koji odjekuju iz mitova i svetih građevina, govoreći o uništenju velike drevne civilizacije (i upozoravajući nas na opasnost koja vreba našu civilizaciju), možemo slobodno, ako želimo, pred njima zatvoriti uši.

To su učinili i stanovnici pretpotopnoga svijeta, kako kazuje Biblija: "Kao što su ljudi jeli i pili, ženili se i udavali u vrijeme što je prethodilo potopu, i to sve do dana kad Noa uđe u lađu, a da ništa nisu naslućivali dok ne dođe potop i sve ih odnese..."

Na sličan način u Bibliji se proriče da će nas uskoro zadesiti velika nesreća: "Jer će dolazak Sina Čovječjega biti sličan munji što sijevne na istoku i rasvijetli sve do zapada ... sunce će se pomrčati, mjesec neće sjati, s neba će zvijezde padati i nebeska zvijezda će se uzdrmati ... Tada će se od dvojice, što budu na polju, jedan uzeti, a drugi ostaviti. A od dviju žena, što budu mljele mlinom, jedna će se uzeti, a druga ostaviti."

Ono što se jednom dogodilo može se dogoditi opet. Što je jednom učinjeno može biti učinjeno ponovno.

A možda doista ne postoji ništa novo pod Suncem...

1. Pauk iz Nazce, u južnome Peruu. Nedavna istraživanja koja je provela dr. Phillis Pitluga, glavni astronom na Opservatoriju Adler u Chicagu, pokazala su da pauk, poput Velikih Piramida u Gizi u Egiptu predstavlja zemaljski prikaz zviježđa Orion. Je li moguće da je "nebeski plan", koji obilježava drevne i tajanstvene spomenike iz različitih dijelova svijeta, a osobito njihova usredotočenost na tri zvijezde Orionova pojasa (koje su u Nazci predstavljene uskim paukovim tijelom), dio univerzalne znanosti koju je poput naslijeđa prenosila izgubljena civilizacija drevnoga doba

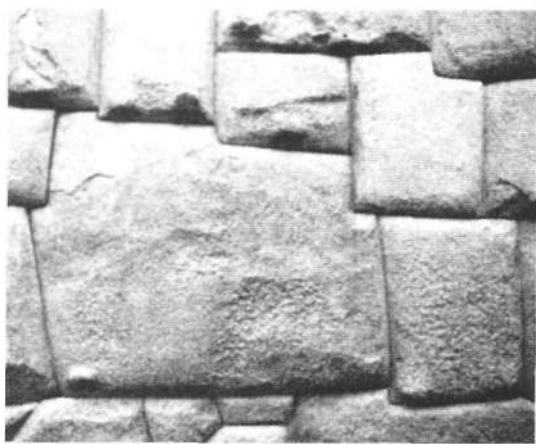
2. Majmun iz Nazce.

3. Kolibrić. Svi likovi su načinjeni iz jedne neprekinute linije, koja se proteže preko visoravni i toliko su veliki da su vidljivi samo iz zraka.

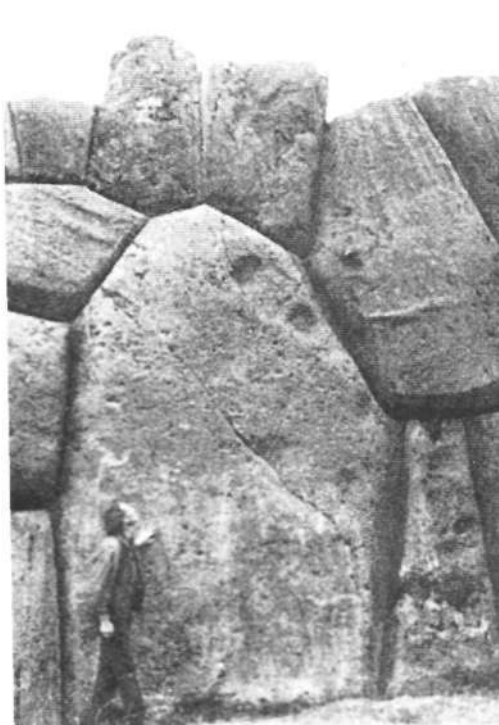
Iznad: 4. Pogled na Machu Picchu. Ovo drevno mjesto obilježava zvjezdane konstelacije, koje upućuju na to da su je Inke izgradile tisućama godina prije no što znanstvenici pretpostavljaju. Je li moguće da ga Inke nisu izgradile, nego da su se njime jednostavno koristile mnogo kasnije? Ispod: 5. i 6. Karakterističan zidani "mozaik" iz područja Cuzca i Machu Picchua. Navedeni graditeljski stil arheolozi također pripisuju Inkama, no usporedite slike 66, 67 i 68.

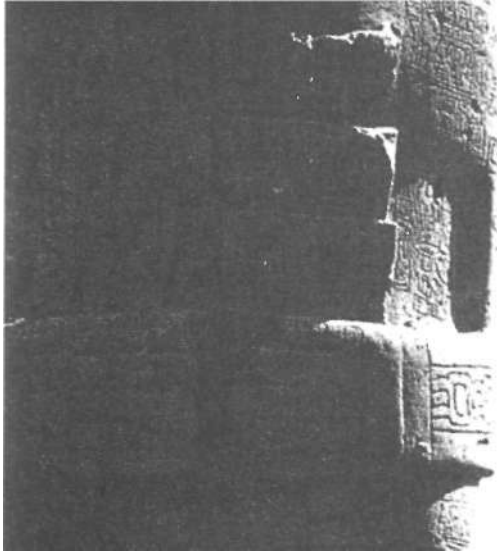

Iznad: 7. Intihuatana ("mjesto gdje udara Sunce") u Machu Picchuu.

Ispod: 8 i 9 Autor knjige ispred divovskih kamenih blokova u Sacsayhuamanu, koji su u prosjeku teški gotovo kao 500 obiteljskih automobila. Postoje pretpostavke da te goleme utvrde, poput Machu Picchua, nisu izgradile Inke nego nepoznati graditelji tisuću godina prije. Usporedi sliku 9. sa slikom 65.

Iznad: 10. i 11. Tiahuanaco, Bolivia. Dva osnovna "idola" u Kalasasayi. Oba nose nepoznate predmete u rukama.

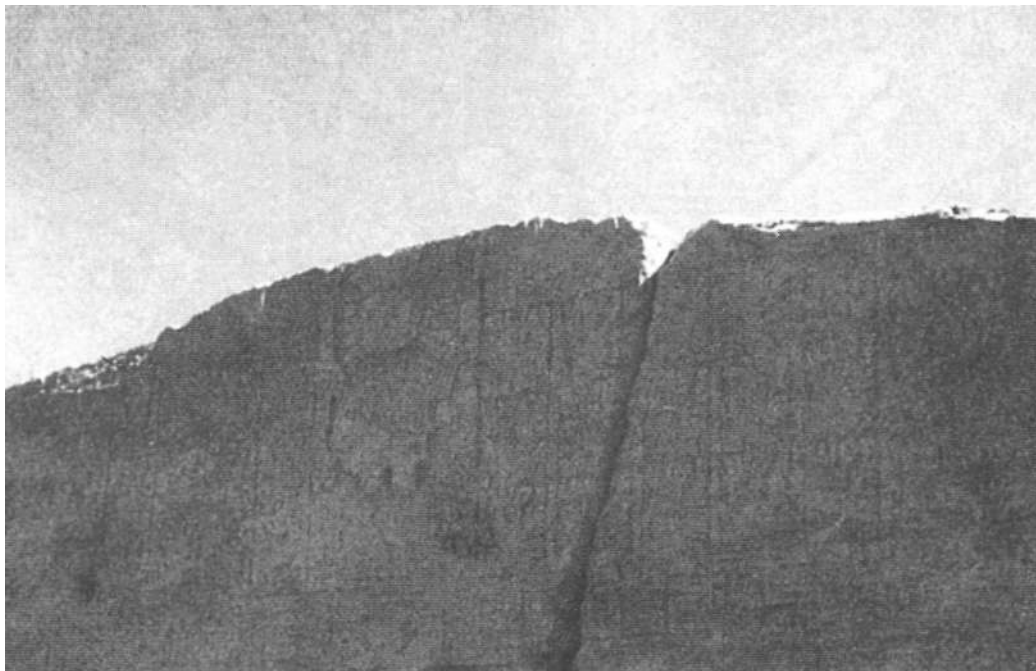
Ispod: 12. Pogled sa sjevera na Kalasasayu. Astronomska mjerenja upućuju na to da je ta goleva građevina izvorno bila izgrađena kako bi odgovarala ekvinocijskome izlasku Sunca 15 000. god. pr. Kr.

Iznad: 13. Vrata Sunca u Tiahuanacu, pogled sa zapada. Isklesana su iz komada andezita i teška su više od 10 t.

Ispod: 14. Nekoliko istraživača vjeruje da "Kalendarska freska" smještena na istočnoj strani Vrata Sunca, predstavlja napredan znanstveni podatak.

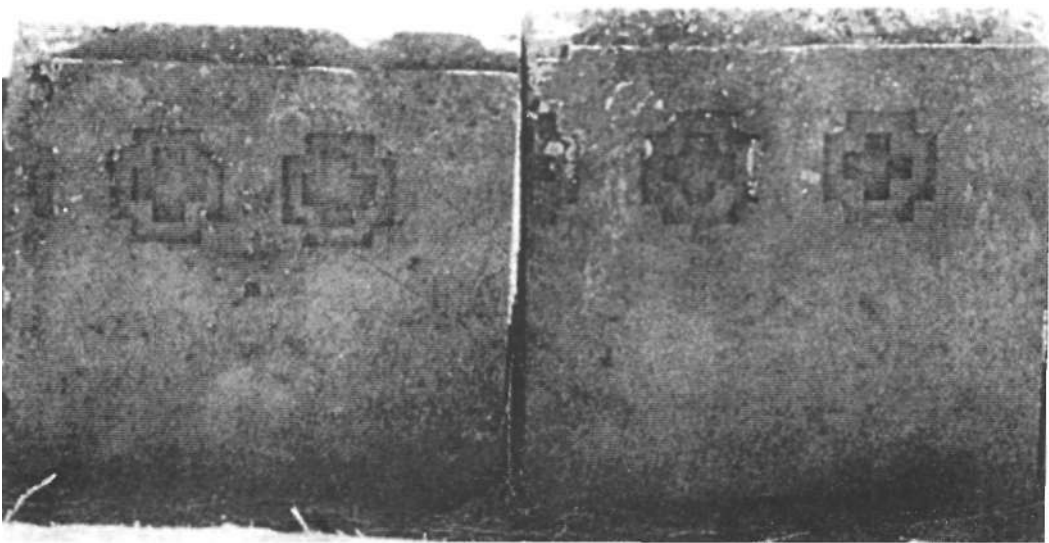
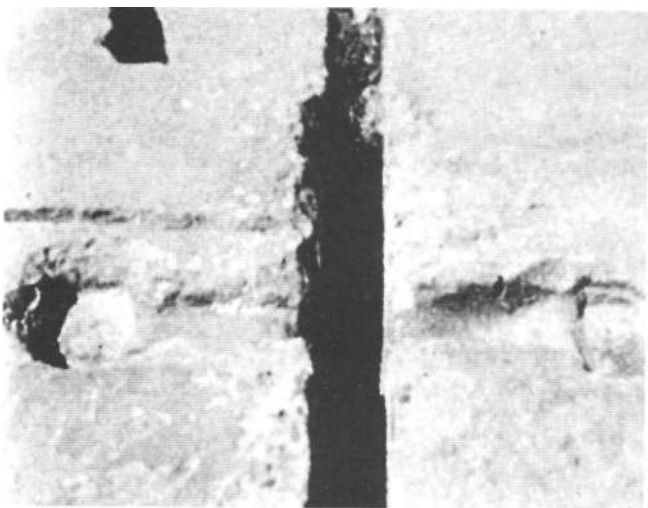

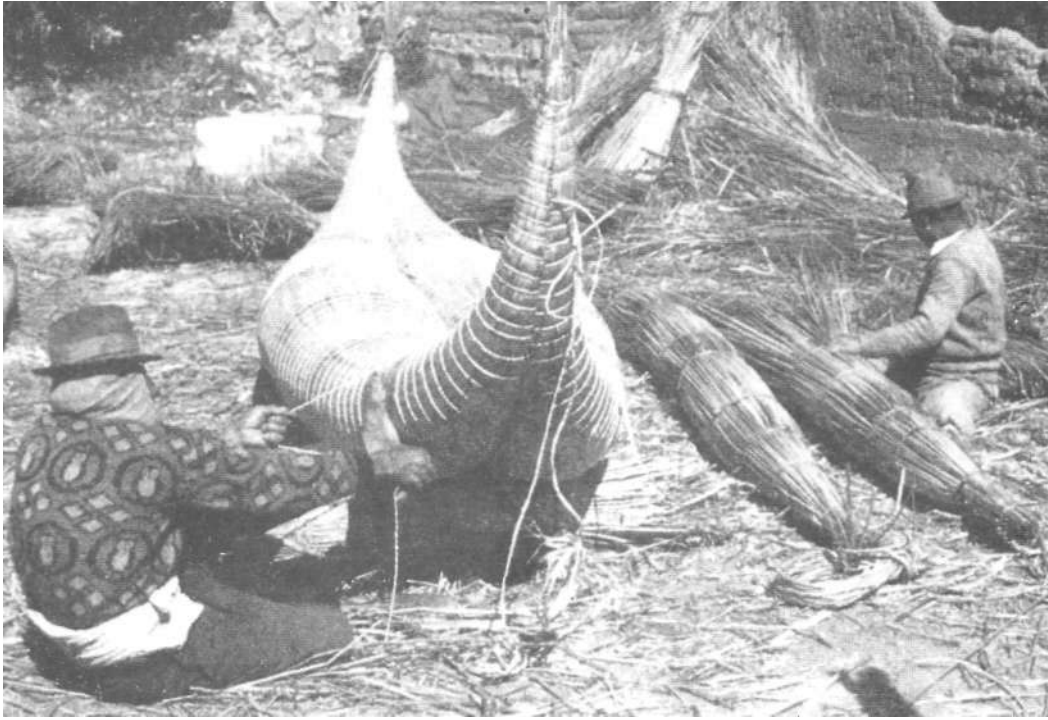
Gore lijevo: 15. Ovaj idol, koji prikazuje bradatoga muškarca, stoji u Poto-nulome hramu u Tiahuanacu i pretpostavlja se da predstavlja Viracochu, junaka-prosvjetitelja iz andske mitologije.

Gore desno: 16. Stela u Tiahuanacu na kojoj su isklesane bradate glave (iznad desne ruke lika te sa strane, na njegovu pojasu). Fizičke značajke likova prikazanih na toj steli, kao i na Viracochinu stupu ne odgovaraju fizičkim značajkama naroda iz područja Južne Amerike.

Lijevo: 17. Karakteristične oznake na kamenim blokovima ukazuju na to da su međusobno spojeni pomoću metalne šipke u obliku slova I. Navedena graditeljska tehnika, koliko je poznato, nije korištena nigdje drugdje u Južnoj Americi, ali se prije više od 4000 godina koristila u drevnome Egiptu.

Ispod: 18. Simbol križa u Tiahuanacu bio je prisutan tisućama godina prije kršćanstva.

Iznad: 19. Izgradnja tradicionalnih brodova od trstike na otoku Suriqui na jezeru Titicaci. Gotovo identični brodovi, iako mnogo veći, upotrebljavali su se u Egiptu u Doba Piramida vidi slike 53, 54 i 55.

Ispod: 20. Plovidba jezerom Titicaca. Tiahuanaco je prvotno izgrađen kao luka na obalama toga golemoga mora u unutrašnjosti. Od tada se, međutim, razina jezera spustila za više od 30 m, a njegove su se obale pomaknule otprilike 20 m sjevernije (geolozi, pak, procjenjuju da se navedeni proces mogao dovršiti tek nakon 10 000 godina.

21. Hram ratnika u Chichen Itzi, Yucatan, Meksiko. Naprijed je kip idola Chacmoola koji gleda prema zapadu u smjeru koji se tradicionalno povezivao sa smrću. U pozadini, iza kipa idola, vidi se žrtveni oltar kojeg podupiru niski stupovi. U zdjelu koju idol drži u rukama preko trbuha stavljala su se tek izvađena srca žrtava, koje su žrtvovane zbog uvjerenja da će njihova smrt odgoditi dolazak kraja svijeta.

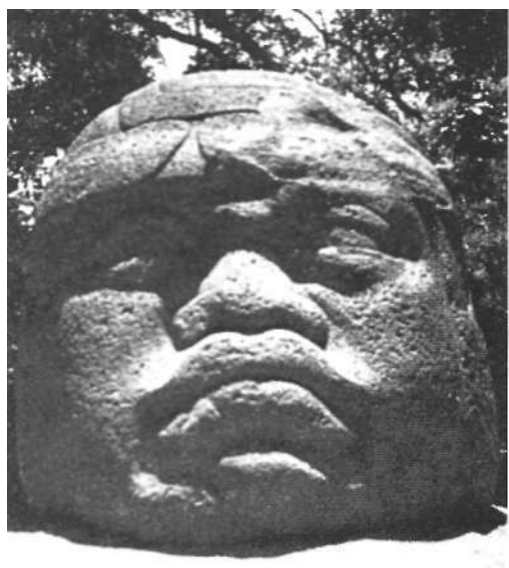

Iznad: 22. Hram Kukulkana Quetzalcoatl u Chichen Itzi. Pri izgradnji ovoga nevjerojatnoga zigurata korištena je napredna geodezija, budući da se točno u trenutku proljetnoga i jesenskoga ekvinocija na njemu pojavljuju neobični efekti svjetla i sjene. Tih dana navedeni efekti stvaraju iluzorni prikaz goleme zmiје, koja se uvija na sjevernim stubama.

Ispod: 23. i 24. Pogled sprijeda i sa strane na Oltar žrtvovanja djece, koji je otkriven u La Venti i koji se povezuje s Olmecima čija se kultura smatra urođeničkom kulturom Srednje Amerike, jer je najstarija koja je do sada otkrivena.

Sljedeća stranica: 25,26, 27, 28. Različite Olmečke glave, od kojih svaka teži gotovo 60 t, a prikazuju rasne tipove ljudi koji ne pripadaju području Sjeverne i Južne Amerike.

29, 30, 31, 32. U istome arheološkome sloju gdje su otkrivene negroidne Olmečke glave, pronađeni su i ovi likovi iz La Vente i Monte Albana, koji, kako izgleda, prikazuju bradate Kavkažane. Srednjeameričko božanstvo Quetzalcoatl navodno je poput Viracoche u Andama bio visok muškarac svijetle puti, koji je nosio bradu.

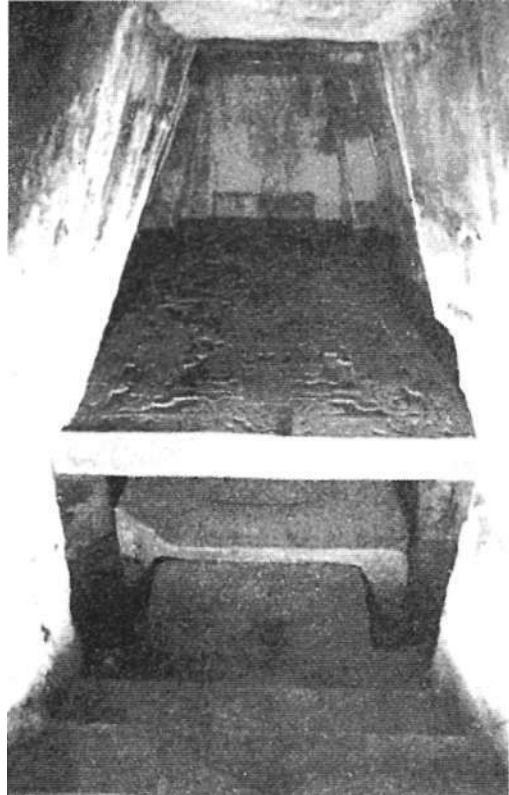

Iznad: 33. čovjek u zmiji, kip iz olmečkoga nalazišta u La Venti. Obratite pozornost na simbole križa na ukrasu za glavu i usporedite ih s pretkršćanskim križem i simbolima zmija koji se nalaze na drugim mjestima (na primjer, u Tiahuanacu u Andama te u drevnome Egiptu). Također uočite neobičnu napravu nalik na pernatu zmiju u kojoj sjedi prikazani lik čovjeka.

Ispod: 34. Hram natpisa, elegantna stepenasta piramida koja se nalazi u Palenqueu, nalazištu iz klasičnoga razdoblja kulture Maya.

Prethodna stranica, gore lijevo: 35. Grobnica u Hramu natpisa, mjesto na kojemu je navodno pokopan Gospodar Pacal, vladar Palenquea.

Gore desno: 36. Slika na poklopcu sarkofaga također prikazuje neobičnu napravu u kojoj, kako se čini, sjedi čovjek.

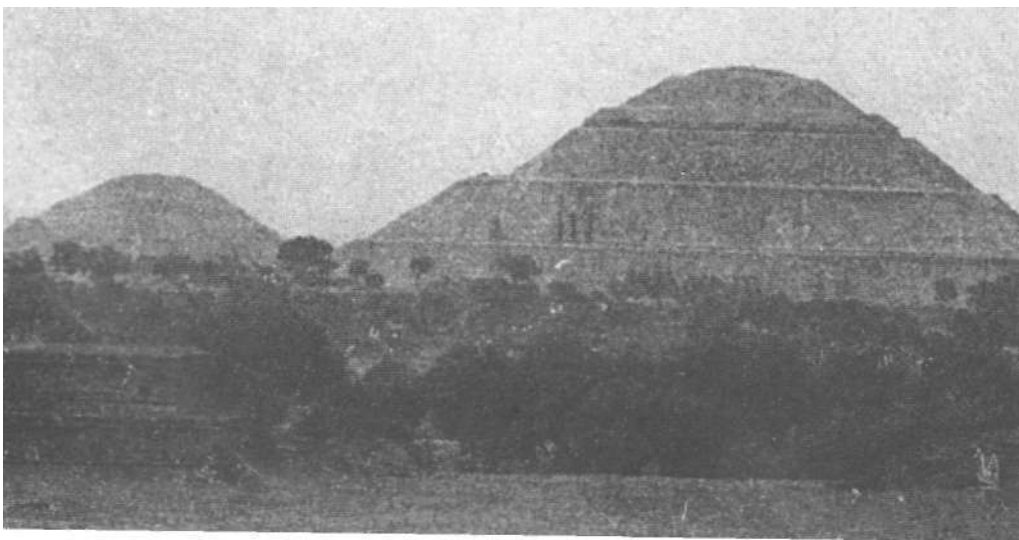
Lijevo dolje: 37. Skupina kipova idol na podnožju piramide u Tuli, Meksiko. Dolje desno: 38. Detalj oružja koje jedan od idola drži u ruci. Legende Srednje Amerike govore o oružju, koje nazivaju xiuhtcoatl, vatrene zmije, iz kojega su sijevale vatrene zrake sposobne da probodu i prepolove ljudska tijela.

Ova stranica, iznad: 39. Piramida čarobnjaka u Uxmalu. U mayanskim se predajama tvrdi da je patuljak, koji je raspolagao natprirodnim moćima, u jednoj noći izgradio građevinu visoku 36 m.

Iznad: 40. Izletnici iz Mexico Cityja okupljeni pokraj vrha Piramide Mjeseца u Teotihuacanu promatraju takozvani Put Mrtvih, golemu ulicu koja je izgrađena na taj način da odgovara poretку zvijezda, a na istoku je nadvisuje Piramida Sunca. Nije poznato koja je kultura izvorno izgradila Teotihuacan.

Ispod: 41. Pogled s Hrama Quetzalcoatla na Piramidu Sunca srijeda i Piramidu Mjeseца.

Iznad: 42. Pogled s jugozapada na nekropolu u Gizi u Egiptu. U prednjem planu vidimo Smenkareovu piramidu (s čije se strane nalaze tri "satelitske" piramide), treću i najmanju od velikih piramida u Gizi. Iza nje se uzvisuje Kefrenova piramida na čijemu se vrhu još uvijek nalazi nekoliko redova izvornih kamenih obloga. U pozadini te piramide nalazi se okrnjen vrh Keopsove Velike piramide, sedmoga čuda drevnoga svijeta. Tri se piramide pripisuju trojici faraona četvrte dinastije, međutim to stajalište nije uvjerljivo potvrđeno niti jednim dokazom.

Ispod: 43. Velika Sfinga u Gizi licem okrenuta prema ekvinocijskome izlasku Sunca. Novi geološki i arheološko-astronomski dokazi upućuju na to da je taj golemi monolitni kip vjerojatno više tisuća godina stariji nego što pretpostavljaju arheolozi.

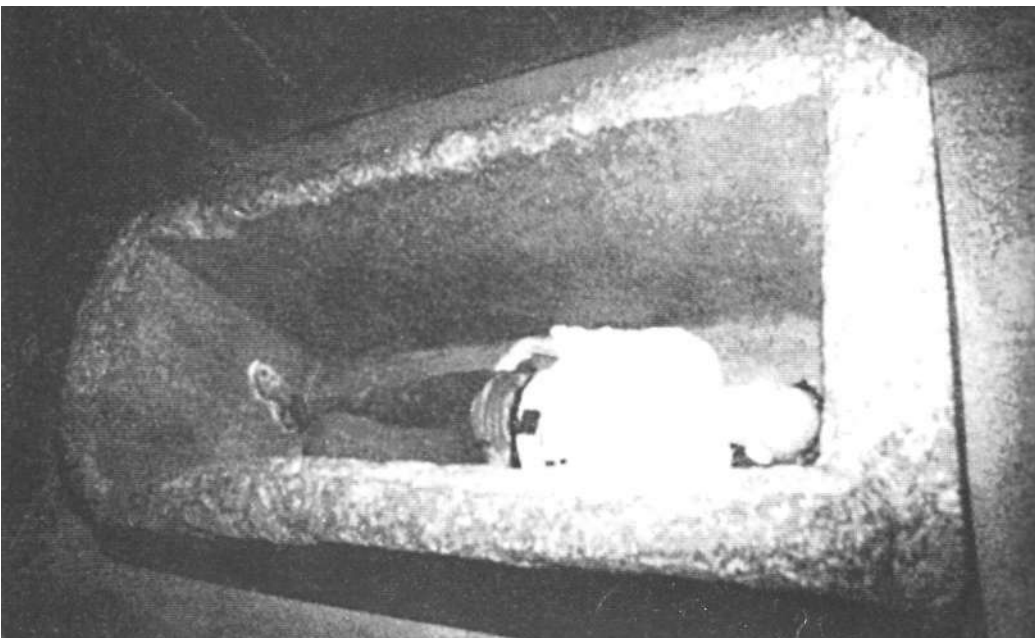

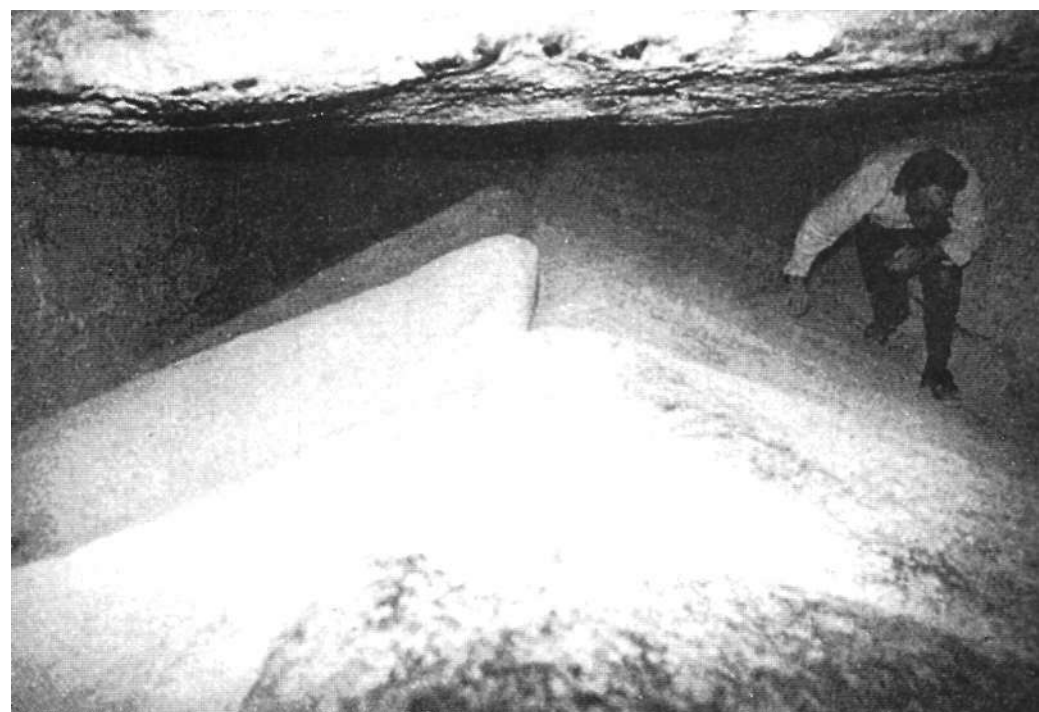
Iznad: 44. Autor u Kraljevoj odaji smještenoj u središtu Velike piramide. Zidovi se sastoje od 100 odvojenih kamenih blokova od kojih je svaki težak oko 70t, a strop je nadsveden s još devet kamenih blokova od kojih svaki teži 50t. Zapanjuje način na koji su drevni graditelji izgradili takvu odaju na visini od 46 m iznad zemlje.

Ispod: 45. Autor u sarkofagu u Kraljevoj odaji. Unutrašnjost toga sarkofaga isklesana je iz jednoga komada granita, a izdubljena je prije više od 4500 godina pomoću cijevastih svrdla koja do sada nigdje nisu pronađena, a koja su radila 500 puta brže od suvremenih snažnih bušilica s dijamantnim vrhom.

Sljedeća: 46. Velika Galerija. Gledamo li prema dolje ili prema gore? Taj prekrasan svod koji je dug 46,6m i visok 8,5m nagnut je pod kutom od 26° i predstavlja gotovo nemoguće izvedivo inženjersko i graditeljsko djelo.

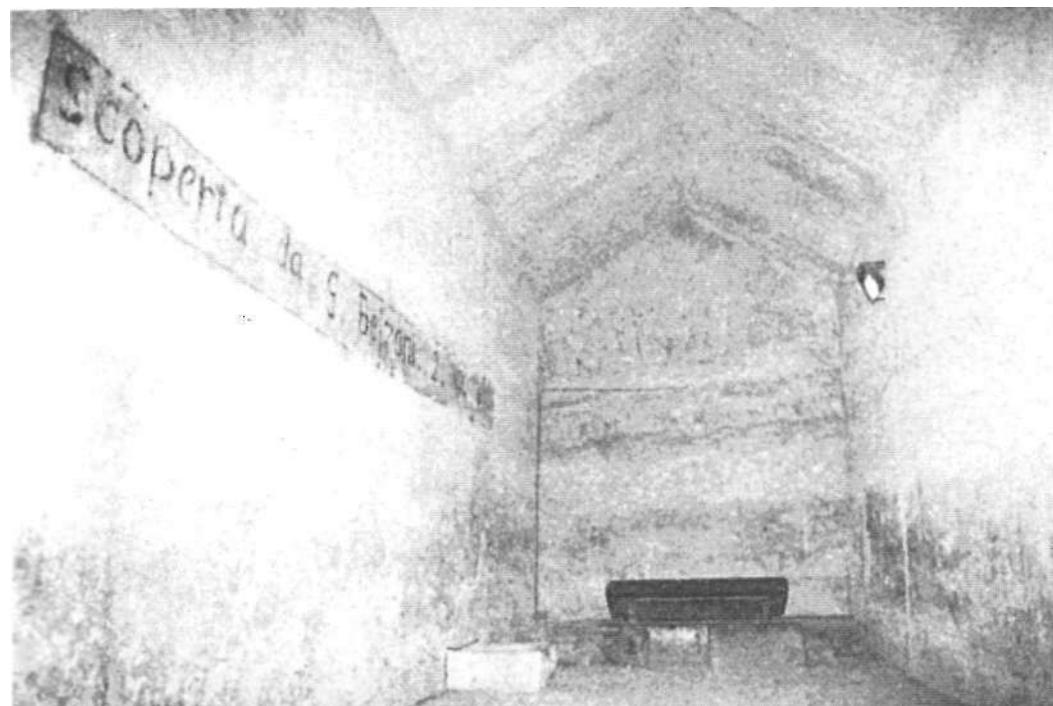
Prethodna stranica gore lijevo: 47. Slika prikazuje nadsvedenu nišu na istočnome zidu Kraljičine odaje i ulaz u otvor na južnome zidu odaje. Otprilike 60 m dalje od ulaza u taj strmi silazni otvor njemački je robot-kamera Upuaut u 3.mj. 1993. otkrio skrivena klizna vrata.

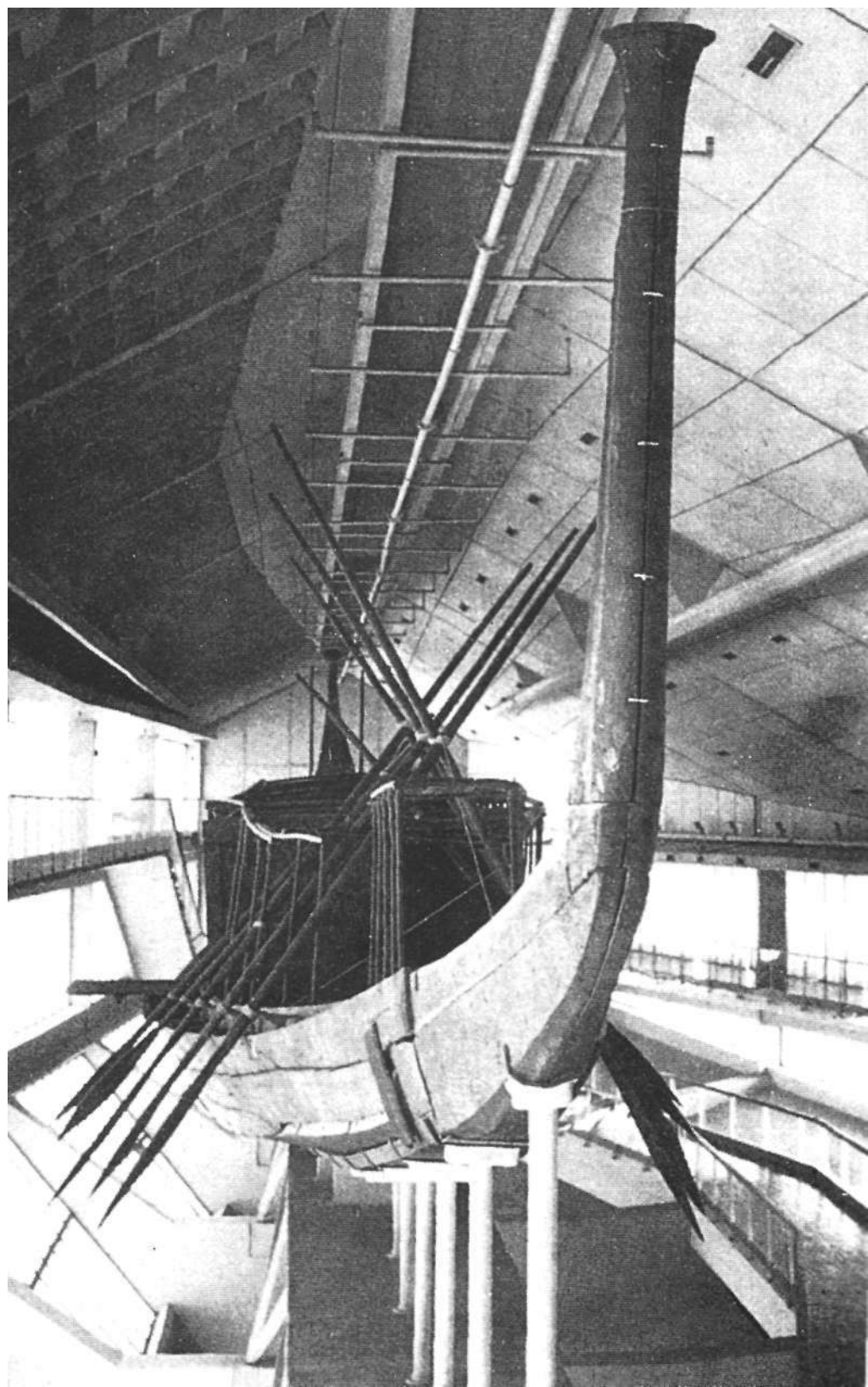
Gore desno: 48. Najniža od tri odaje u Smenkareovoj piramidi. Strop te odaje, koji je unakažen suvremenim natpisima, sastoji se od 18 golemih granitnih ploča položenih u zabate izdubljene na dnu kako bi odavali dojam konkavnog bačvastoga svoda. Ispod: 49. Autor znad navedene odaje stoji pogrbljen na vrhu granitnih ploča koje oblikuju njezin karakterističan strop. Nije poznat niti jedan mehanizam kojim bi se veliki kameni blokovi mogli položiti u tako ograničenome prostoru.

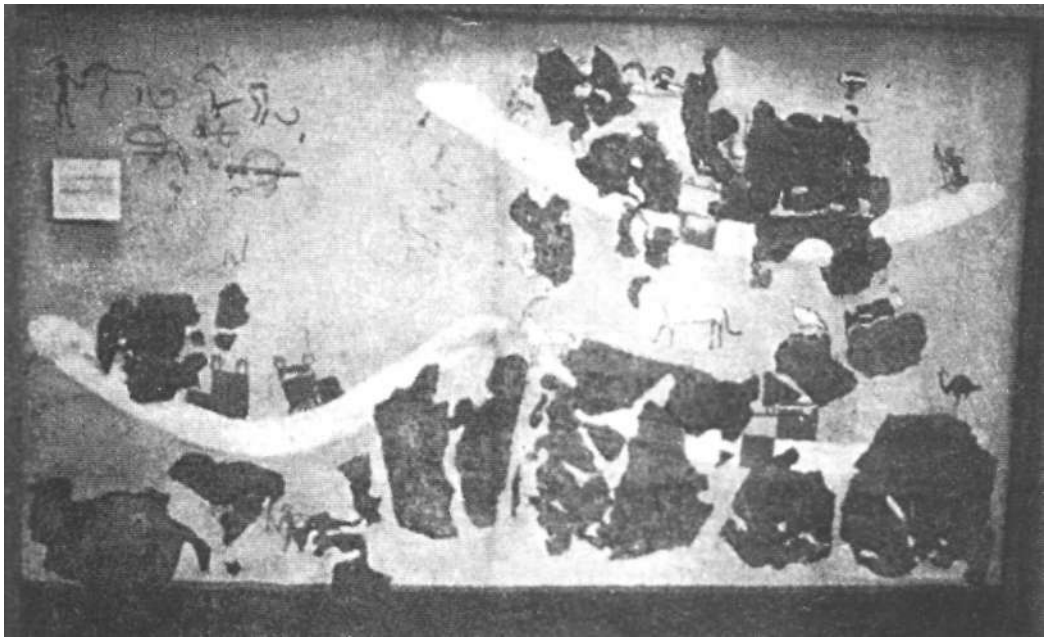
Ova stranica, gore: 50. Jedini sačuvan kip Keopsa, navodnoga graditelja Velike piramide.

Desno: 51. Prekrasan kip od diorita koji prikazuje Kefrena, navodnoga graditelja Druge piramide.

Ispod: 52. Osnovna odaja u Kefrenovoj piramidi s Belzonijevim natpisima.

Prethodna stranica: 53. Aerodinamičan brod star 4500 godina izgrađen poput suvremenih brodova za prekooceanske polovidbe, a otkrivenje zakopan pokraj Velike piramide. Drugi slični brodovi za koje se pretpostavlja da su mnogo stariji, nedavno su otkriveni zakopani u pustinji u Abydosu u Gornjem Egiptu.

Ova stranica, gore: 54. Najstarije poznato umjetničko grafičko djelo iz preddinastičkoga Egipta, koje se danas nalazi u Kairskome Muzeju grubo prikazuje slične brodove.

Ispod: 55. Navedeni su se brodovi povezivali s bogovima Neter, koji su navodno u drevnome "Prvome dobu" donijeli dobra civilizacije u Egipat. Usporedi također i slike 19 i 20.

Gore: 56. Geometrijska savršenost Velike piramide u Egiptu visoke gotovo 152 m, koju je oko 2250. godine pr. Kr. navodno izgradio Keops, faraon četvrte dinastije. Velika piramida je, između ostaloga, služila i kao matematički model sjeverne Zemljine polutke u omjeru 1: 43 200.

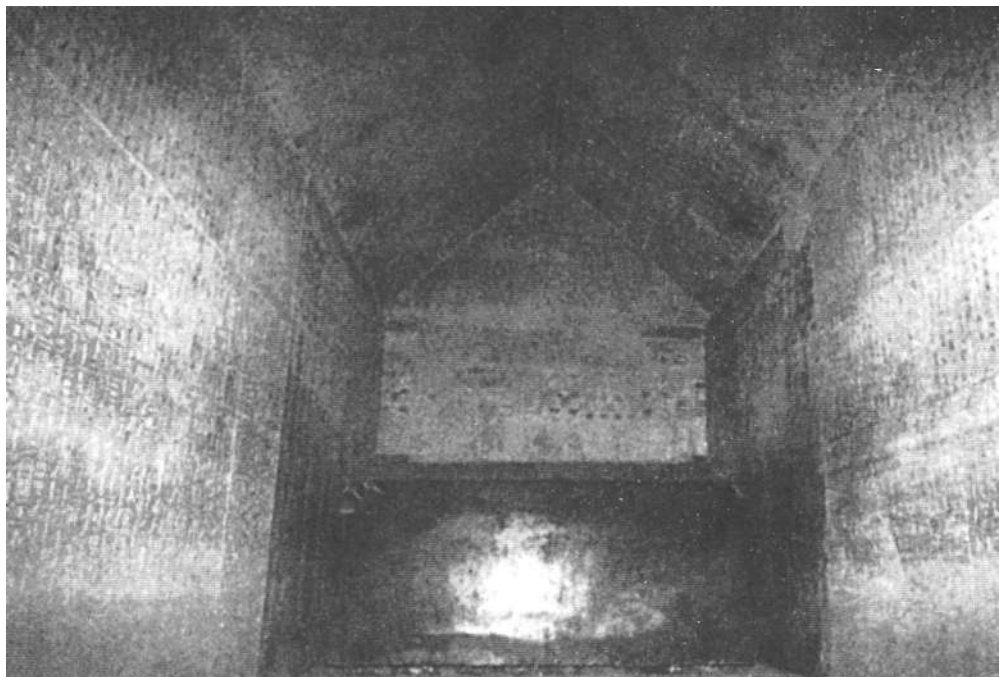
Ispod: 57. Ruševine obližnje piramide Sahura, faraona iz Pete dinastije koji je vladao otprilike 2450.god. pr. Kr. Kako se može objasniti takva graditeljska i inženjerska nestručnost i nesavršenost u razdoblju od samo jednoga stoljeća?

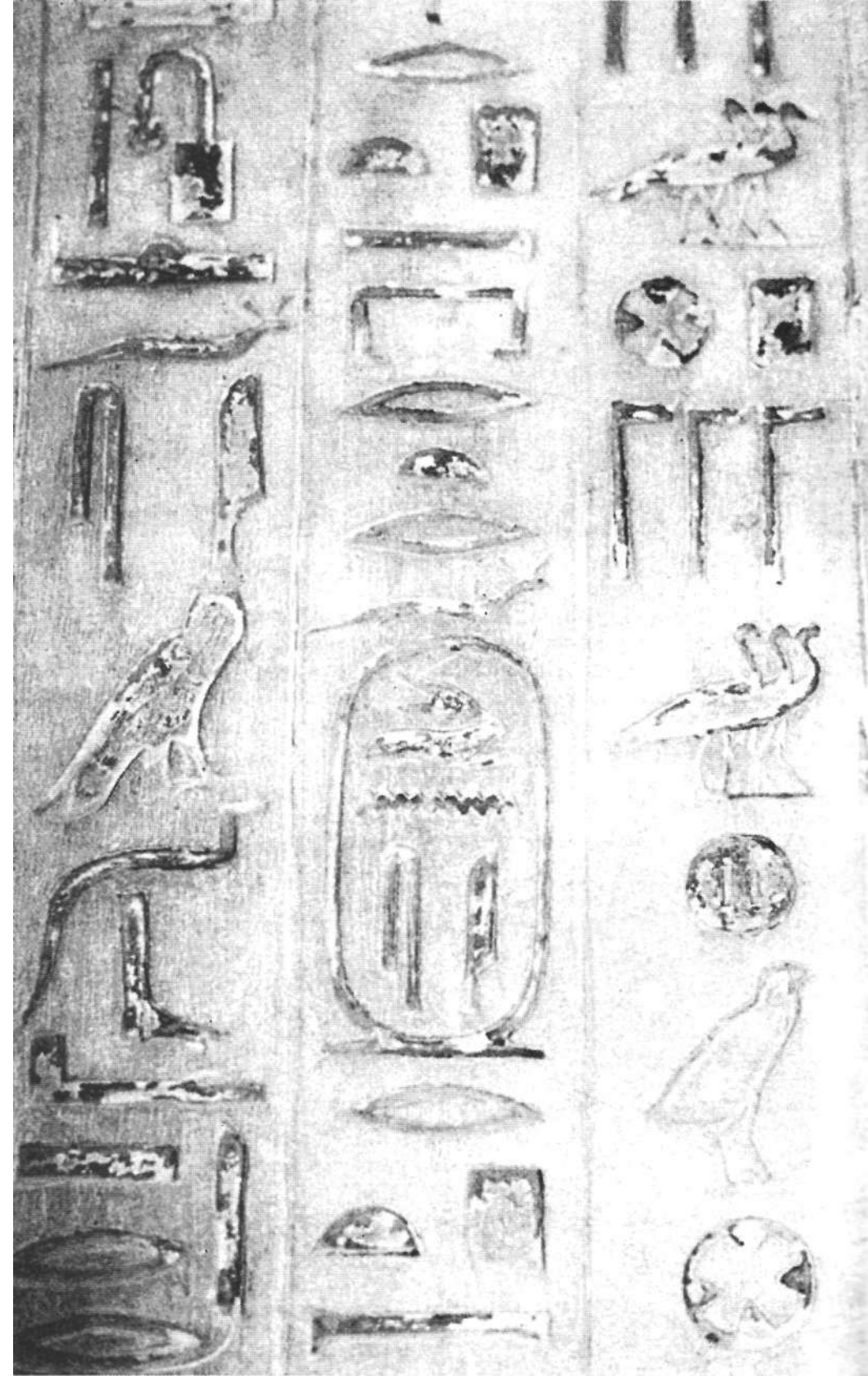

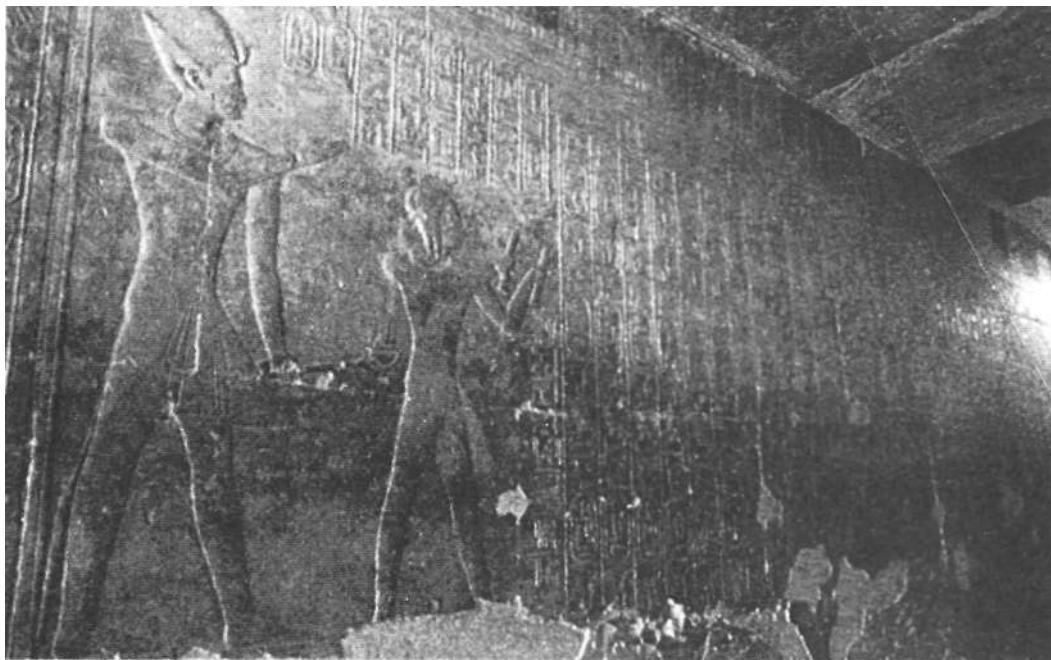

Gore. 58. Kompleks Zoserovih piramida u Saqqari. Slavna stepenasta piramida, za koju arheolozi pretpostavljaju da predstavlja najstariju golemu kamenu građevinu na svijetu, visoka je 61 m i zgrađena je u razdoblju Treće dinastije, otprilike 2650. god. pr Kr

Ispod: 59. Grobnica ispisana hijeroglifima, koja se nalazi u piramidi Unasa, faraona Pete dinastije i Saqqari, osnovna je riznica tajanstvenih Tekstova iz piramide. Obratite pozornost na strop ukrašen zvijezdama.

Prethodna stranica: 60. Detalj Tekstova iz piramide iz Unasove grobnice u Saqqari s ispisanim Unasovim imenom u ovalnoj kartuši na sredini okvira. Tekstovi govore o umrlome faraonu koji se ponovno rodio u zvijezdu Oriona, a spominju se i brojni neobični tehnološki pojmovi.

Gore: 61. Popis Kraljeva u Hramu Setija I. u Abydosu. Na lijevoj strani okvira prikazan je faraon Seti I. (1306.- 1290.) kako pokazuje svome sinu (budućemu faraonu Ramzesu II.) natpis s imenima 76 faraona koji su prije njega vladali Egiptom.

Ispod: 62. Hram Setija I. Posvećenje Ozirisu, "Gospodaru Vječnosti", koji je prikazan kako sjedi u sredini okvira i na glavi nosi krunu Atef te karakterističnu bradu koja ga povezuje s Viracochom u Andama i Quetzalcoatlom u Srednjoj Americi.

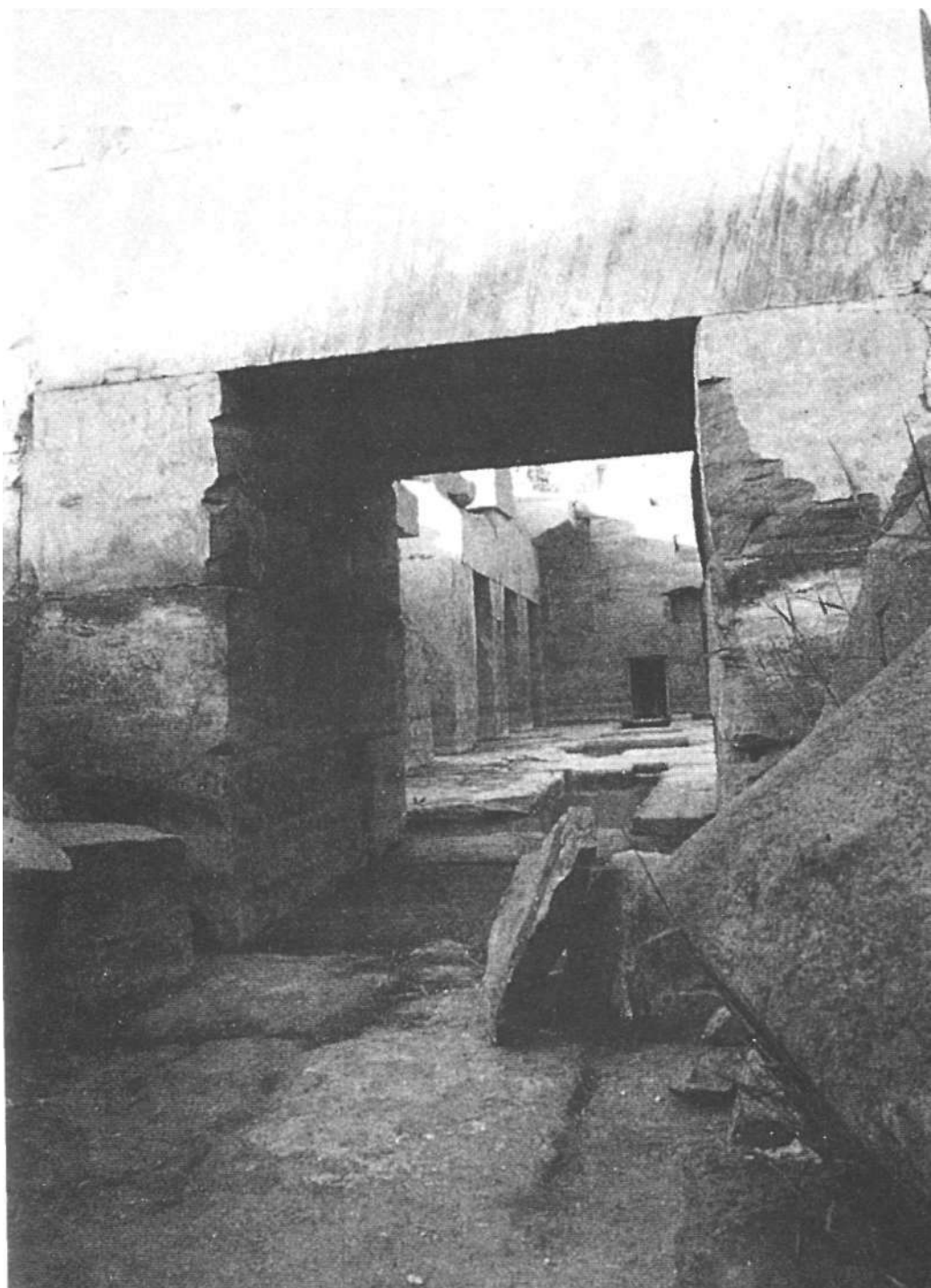

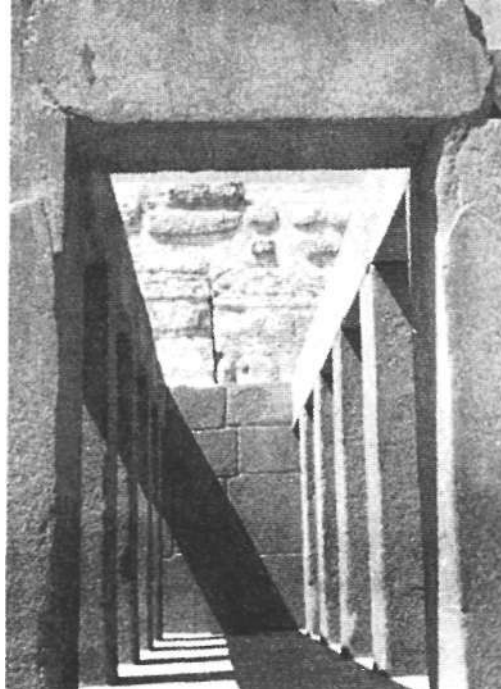
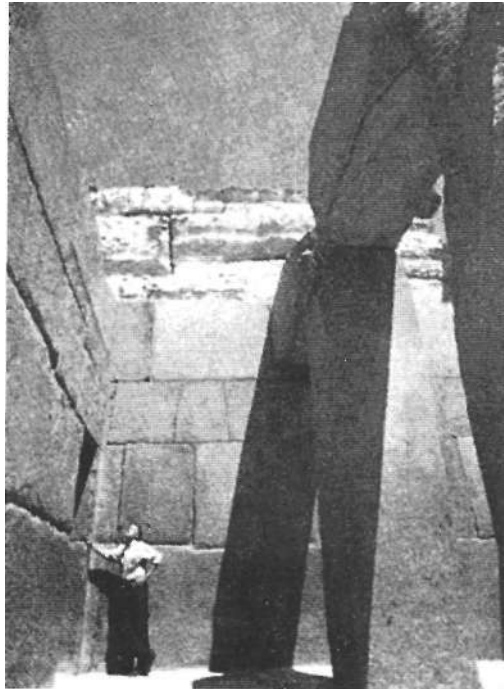
Gore: 63. Pogled na Osireion, divovsku podzemnu građevinu otkrivenu ispod pijeska iza hrama Setija I. u Abydosu. Egipolozi smatraju da je izgrađena u doba Setija I. (oko 13 tisućljeća pr. Kr.). Geolozi ne dijele njihovo mišljenje: Pod Osireiona niži je za 15 m. Od poda Setijeva hrama, što upućuje na to, da je građevina nastala gotovo 10.000 tisuća godina prije, te da ju je postupno zatrpavala sedimentacija.

Dolje: 64. Megalitski stil gradnje Osireiona razlikuje se od svih poznatih građevina iz doba Setija I. Međutim, veoma nalikuje strogoj, divovskoj arhitekturi Hramova Doline i Grobnice u Gizi, koji svjedoče o mnogo daljoj prošlosti nego što to arheolozi pretpostavljaju.

Fotografija 65. Glavni ulaz u Osireion. Usporedi sa slikom 9, te s Hramom Doline.

Fotografije 66 i 67 (gore lijevo i desno): Pogled u unutrašnjost takozvana Kefrenova Hrama Doline u Gizi. Uočljivi su veoma erodirani megaliti od vapnenca, iznad i iza granitnih blokova. Jesu li vapnenački megaliti postavljeni mnogo prije granitnih blokova?

Fotografija 68 (dolje lijevo): Je li slučajnost da "mozaik" Hrama Doline neodoljivo podsjeća na one peruanske? Usporedi sa slikama 6 i 7.

Fotografija 69 (dolje desno): Velika Sfinga, pogled s juga. Tragovi erozije na tijelu Sfinge upućuju geologe na zaključak da su prvi erozivni čimbenici bile velike kiše, koje su na tom području posljednji put pale u11. tisućljeću pr. Kr.

Fotografija 70 (gore): Divovski vanjski zidovi Hrama Doline načinjeni od erodiranih blokova od kojih je svaki težak poput današnjega diesel motora.

Fotografija 71 (dolje): Na stražnjem dijelu jame na kojemu je izrezbareno tijelo Sfinge vidljivi su tragovi erozije izazvane oborinama. Stražnji dio Sfinge prekriven je kamenim blokovima koje su umetnuli moderni restauratori.

Fotografija 72 (gore): Druga piramida u zoru. Njezin vrh obasjavaju prve zrake izlazećeg sunca.
 Fotografija 73 (dolje): Zalazak sunca na zimski solsticij iznad Treće piramide. Nedavno su arheološka istraživanja pokazala da su Tri Velike Piramide i Velika Sfinga dijelovi divovske karte neba, kakve je izgledalo 10 500. god. Pr. Kr.

